

✓ 310.374

54
2012

A NYÍREGYHÁZI
JÓSA ANDRÁS MÚZEUM
ÉVKÖNYVE

LIV. ÉVFOLYAM

JAMÉ

H-4400 NYÍREGYHÁZA, BENCZÚR TÉR 21. ☎ /FAX: (06-42) 315-722

NYÍREGYHÁZA, 2012

A nyíregyházi
Jósa András Múzeum
Évkönyve

Jahrbuch
des Jósa András Museums
von Nyíregyháza

A NYÍREGYHÁZI
JÓSA ANDRÁS MÚZEUM
ÉVKÖNYVE

LIV. ÉVFOLYAM

JAMÉ

H-4400 NYÍREGYHÁZA, BENCZÚR TÉR 21. ☎ / FAX: (06-42) 315-722

NYÍREGYHÁZA, 2012

Főszerkesztő:

Bene János

Szerkesztette:

Istvánovits Eszter és Almássy Katalin

ISSN 0547-0196

Kiadja a nyíregyházi Josa András Múzeum

(e-mail cím: jam@jam.nyirbone.hu).

Felelős kiadó: Bene János megyei múzeumigazgató

Készült 300 példányban, A/4 formátumban, 23 ív terjedelemben.

Szedte és tördelte: **Szemán Attila**

Nyomdai munkálatok: Kapitális Kft., Debrecen

Felelős vezető: **Kapusi József**

Tartalom
Inhaltverzeichnis
Contents

In memoriam

Nagy Ferenc

Gosztonyi Tibor (1941–2012) 7

Viga Gyula

Száz éve született Csiszár Árpád 9

Gyűjteménytörténet

Bene János

**Beszámoló jelentés a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei
Múzeumok Igazgatósága 2011. évi tevékenységéről** 15

*Report on the activity of the Directorate of Museums
of Szabolcs-Szatmár-Bereg County in 2011* 51

Régészet

Patay Pál

**Réz kori raktárlelet Balkány–Ordastelepről
és a réz kori raktárleletekről** 53

*Der Hortfund von Balkány–Ordastelep und über
die kupferzeitliche Hortfunde* 69

Almássy Katalin

A Mátraszőlős–királydombi kelta temető I. A sírok leírása ... 71

*Celtic cemetery from Mátraszőlős–Királydomb I. Description
of the graves* 139

Vörös István

**A Mátraszőlős–királydombi kelta temető (1957–1958)
archaeozoológiai vizsgálata** 217

*Archaeozoological examination of the Celtic cemetery
from Mátraszőlős–Királydomb (1957–1958)* 237

Igor Prohnenko – Volodimir Mojzsasz – Maria Zsilenko		
A királyházi vár csempekályhája	241	
<i>The Tile Stove of the Korolevo Castle</i>	249	
Néprajz		
Bodnár Zsuzsanna		
„Hej halászok, halászok...” Ősi mesterségünk a halászat című időszaki kiállítás margójára	287	
<i>“Hey, fishermen, fishermen...” Side notes to the temporary exhibition “Fishing, our ancient trade”</i>	299	
Dulainé Madarász Annamária		
Zenei hagyaték Szászfenesről. Az 1983-as és 1986-os gyűjtésű szászfenesi zenei hagyaték bemutatása	301	
<i>Musical heritage from Szászfenes / Florești. Presentation of the musical heritage of Szászfenes based on the collections in 1983 and 1986</i>	312	
Helytörténet		
Bene János		
Nyíregyházi gyalogosok Ukrajnában a megszálló erők között (1941–1944)	315	
<i>Infantrymen from Nyíregyháza in Ukraine, as members of the occupational force (1941–1944)</i>	324	
Dr. Jakó János		
Nyíregyháza I. világháborús katonai szükségkórháza, a barakk-kórház	327	
<i>„Barack-hospital”, the military emergency hospital of Nyíregyháza in the World War I</i>	338	
Mohácsi Endre		
Az első benzintöltő állomás Nyíregyházán	339	
<i>The first petrol station in Nyíregyháza</i>	345	
A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága munkatársainak 2011. évi publikációi (Összeállította: Laskayné Szőlősi Katalin)		347
Helységnév-azonosító		
<i>Ortsnamenregister – Concordance of geographic names</i>	359	
Rövidítések		
<i>Abkürzungen – Abbreviations</i>	363	

Gosztonyi Tibor¹ (1941–2012)

2012. április 3-án elhunyt Gosztonyi Tibor, Ibrány város díszpolgára, az Ibrányi László Művelődési Központ és Könyvtár címzetes igazgatója, a nyíregyházi Jósa András Múzeum muzeológusainak barátja és segítője. Tisztelői, barátai nevében búcsúztam Tőle.

Lassan újraéled a természet, kipattannak a rügyek, virágba borulnak a fák, madárdaltól lesz hangos a hajnal és a csodás természet ezernyi más jelét is mutatja az életnek. Az életnek, mely mellett bizony ott van a halál, ott van a vége, ott van az elmúlás is.

Futótűzként terjedt el a városban a drámai hír – Gosztonyi Tibor meghalt. A szomorú hír hallatán ezernyi kérdés fogalmazódott meg bennünk – de hát hogyan, miért ilyen hirtelen, de hát ekkor még, akkor még, itt is, ott is láttam, találkoztunk, beszéltem vele.

Barátom és harcostársam volt. Társam abban a nagy munkában, amelyet nemzedékünk másokkal együtt azért végzett, hogy az álmos-poros rétközi Ibrányból virágzó város legyen, olyan település, amelyre mindnyájan büszkék lehetünk.

A család szeretete mellett, immár félszáz esztendeje ez a gondolat, ez a nemes feladat töltötte ki Gosztonyi Tibor minden percét, minden idejét. Rajongásig szerette Ibrányt, tisztelte és becsülte a város lakóit. A sors megadta neki, hogy megismerhesse munkája gyümölcsét, szeretett városa fejlődését. Ezért volt, ezért lehetett teljes és sikeres az Ő élete. Gyászunkban vigaszt nyújt Gosztonyi Tibor életútja és munkássága. Azok a csillagok, azok a fénylő jelek, amelyeket munkásságával ránk hagyott, és amelyekkel örökre beírta magát városunk történetébe.

Gosztonyi Tibor az ibrányi gyűjteményben a Jósa András Múzeum régészeivel, Jakab Attilával és Pintye Gáborral a leleteket rendszerezi (2006)

¹ Ez a megemlékezés az Ibrányi Hírlap XX: 4. 2012. április 4-ei számában megjelent In memoriam Gosztonyi Tibor nekrológ rövidített változata.

11 gyerekes család 9. tagjaként született Ibrányban. Az asztalosmester apa csak nehezen tudta eltartani a népes familiát. Bizony nem dúskáltak az anyagi javakban. De ebben a családban a szegénység mellett a kultúra, a művelődés szeretete is megfért. Így örökölhette humán érdeklődését, az olvasás, a könyvek iránti vonzódását, tiszteletét.

Bár pénzügyi technikumot végzett, amikor a faluban könyvtárost kerestek, azonnal jelentkezett az állásra, vállalva azt is, hogy a szükséges képesítéseket megszerzi.

Ekkor, 1964-ben kezdődött el közéleti pályafutása. Ekkor kezdte el egy 4x4-es szobából kiindulva felépíteni szeretett könyvtárát, hogy aztán az évek során maga is intézménnyé váljon. Közül 50 esztendeig Ibrányban Gosztonyi Tibor lett a kultúra, a művelődés nagykövete, az önzetlen közszolgálat mintája, példaképe.

Hihetetlen, hogy mi minden belefért ebbe a félszáz esztendőbe, hogy milyen sokrétű, sokszínű az az örökség, amit Tibor ránk hagyott. A folyamatosan megújuló, gyarapodó, ezerféle szolgáltatást kínáló megyei hírű könyvtár kiépítésén túl ott vannak az általa húsz éven át szervezett Tisza-parti olvasótáborok. A csillogó szemű gyerekek, akik jeles költők és írók társaságában művelődhetek, gyarapodhattak, és lettek a szépre, jóra fogékonyak.

Ott van a „fényel írt várostörténet”, az a több tízezer fénykép, amelyek az 1980-as évektől városunk minden fontosabb pillanatát megörökítették. Ott van az alapító-szerkesztő, a lapigazgató közel két évtizedes munkássága az Ibrányi Hírlapban, az a több száz értékes cikk, amelyet a város múltjáról és jelenéről írt. Ott van a múzeum, a helytörténeti gyűjtemény, mely vezetése alatt páratlan értékekkel gazdagodott.

Elment a kultúra nagykövete, elment a Tisza-part szerelmese. Nem látjuk már kerékpározni a töltésen, nyakába akasztott fényképezőgéppel járni a várost, nem vallaatja már régészeti emlékek után az ibrányi határt. Szabó Magda sorait kell idéznem:

*Tudom, hogy meghaltál, de nem hiszem,
Még ma sem értem én,
Hogy pár kavics mindörökre bezárhat.
Hogy a föld alatt a hazád és a házad,
Ugyan hogyan érteném,
Hogy higgyem el, hogy benyelte a mélység
Szelid szíved szapora lüktetését,
S ha száradó torokkal elkiáltom,
Egyetlen birtokod a világon,
Ártatlan nevedet,
Hogy soha, soha nem jön felelet?*

Bizony hiányozni fog Gosztonyi Tibor....

NAGY Ferenc
nyugalmazott levéltár-igazgató,
volt megyei múzeumigazgató helyettes

Száz éve született Csiszár Árpád*

Csak szubjektív mondatokkal tudom kezdeni megemlékezésem a száz esztendeje született Csiszár Árpádról.¹ Ahogyan a nyelvünk pontosan kifejezi: ő nekem *jóemberem* volt, s úgy érzem, az még ma is, haló poraiban. Az a segítőkész, odafigyelő, mindig jóakarató, akire bármikor számíthat az ember, s aki akkor is van, ha akár évekig nem látjuk egymást. Szinte gyerek voltam, mikor először láttam, s most alig hiszem, hogy első találkozásunkkor néhány évvel fiatalabb volt, mint én most vagyok: 1967–68 nyara lehetett, amikor édesanyámmal Mátészalkáról az ugornyai Tisza-partra igyekezve a naményi vasútállomásról – gyalogosan persze – betértünk a múzeumba, hogy

átadjuk azt a néhány gramfonlemez, amelyeket valamelyik tunyogi rokon padlásán találtam. Várunk kellett kicsit, Csiszár nagytiszteletű úr kerékpáron érkezett világos, rövid ujjú ingben, sötét nadrágjának egyik szára összecsatolva, hogy a biciklilánc ne olajozza össze. A sokszor emlegetett régi üzlethelyiség lemezredőnyét felhúzva tessékelt minket a birodalmába. Emlékszem öszülő bajuszán a dohányfüst sárgás csikjaira, de főleg a kézfogására, széles, erős tenyerére, amely olyan volt, mint a Szamos folyása mentén, Szamostatárfalvánál vagy 20 km-rel lejjebb, a tunyogi idős paraszt rokonomé, Márki Lajos bátyámé. Aki hasonlóan nyugodt, dallamos hangon – mint Csiszár Árpád – engem „lelkem”-nek szólított.

Szerencsésnek mondhatom magam, mert az 1960-as évek elején nyaranta egy-két hetet Tunyogon tölthettem: a tunyogi Kis utca az 1970-es Tisza-völgyi nagy árvízig olyan volt, mint a mai szabadtéri néprajzi múzeumok. Ahhoz azonban, hogy magam az etnográfát hivatásul választottam, nagyon fontosak voltak a személyes példák: a vidéki múzeumokban lehetett ilyeneket találni. Az ember leginkább fiatal korában választja ki magának azokat az állócsillagokat, amelyekhez, akikhez biztonsággal igazodhat. Számomra Csiszár Árpád ma is ilyen állócsillag, aki bennem ma is él, s számomra életem végéig létezik. Úgy vagyok az emlékével, ahogyan azt Sinka István megfogalmazta:

* Elhangzott az évforduló alkalmából Vásárosnaményban, a Beregi Múzeumban rendezett megemlékezésen 2012. március 10-én.

¹ Lásd még VIGA 1993.!

„Mert bármilyen hosszú az élet,
 az emlék mindig utána nő
 s mellésimul, mint megbékélt,
 sokat szenvedett szerető.”²

Lehet persze, hogy minden korábbi generáció úgy gondolta: élete delén túl elfogytak a horizontjáról az effajta iránymutatók! Én azonban úgy érzem, hogy világunk megváltozásával a Csiszár Árpád által képviselt embertípus eltűnt, talán örökre elmúlt. Pedig nagyon hiányzik, nagy szükség lenne rá, mert magával vitte életünk átlátható részét.

*

Mivel a megemlékezés alkalmából kitűnő múzeumi emberek idézik meg a múzeumalapító Csiszár Árpád alakját, engedjék meg, hogy magam csak röviden időzzek ennél a témánál. Talán meglepő, hogy éppen itt, a Beregi Múzeumnak valódi otthont adó, gyönyörűen felújított Tomcsányi kastélyban mondom, de úgy gondolom, hogy az 1949. évi (13. sz. törvényerejű rendelet), de különösen az 1963-as (9. sz. Elnöki Tanácsi rendelet) új múzeumi törvénnyel a vidéki múzeumügy három-négy évtizedes virágkora kezdődött el.³ Ennek természetesen nem csupán – s talán nem is elsődlegesen – finánciális okai voltak, ahogyan nem magyarázható csak azzal a közelmúlt hanyatlása sem. Ez az intézményrendszer születésétől fogva nélkülözött, akár más kulturális területekhez vagy művészeti ágakhoz (például a filmhez, színházhoz) képest is, holott lényegesen több érdeklődőt vonzott, és hatékonyabb volt azoknál. A szóban forgó korszak hozta ezt, szinte benne volt a kor levegőjében a – má így mondjuk – kulturális örökség mentésének, megőrzésének szándéka, és a vidéki múzeumcsinálók nagyszerű generációja végezte az értékmentés munkáját. Többségük jó értelemben vett megszállottként, az elvárhatónál mindig többet vállalva, igazából soha meg nem becsülve. Egy részük nem volt szakképzett muzeológus – megjegyzem, hosszú időszakokban nem is volt muzeológus-képzés az egyetemeken –, de indíttatásával, empátiájával, helyismeretével, empirikus tapasztalatai révén hol a jó szél felé, hol ügyesen az ellenszél alá fordítva ügyének vitorláját, ma már túlbecsülhetetlen munkát végzett.⁴ Nem voltak egyformák a helyi feltételek, s ők maguk is eltérő habitussal bírtak, de jókor és jó helyen fejtették ki áldásos tevékenységüket, szerencsésen találkozva a kultúrpolitika szándékaival vagy engedékenységével is. A vidéki Magyarország talán minden korábnál gyorsabb és átütőbb átalakulásának időszaka volt ez, s nehéz lenne eldönteni, hogy a társadalmi és kulturális környezet indította el ezekben az emberekben a közös örökség feltárásának és megőrzésének szándékát, vagy ők voltak azok, akik a környezetüket ebbe az irányba mozdították. Szándékkal nem említek neveket: részben, mert teljesítményük és társadalmi hasznosságuk objektív módon nem összevethető, másrészt nem kívánom Csiszár Árpádot senkivel összemérni. A Beregi Múzeum ezen a tájon és a múzeumi szakterületen egyedül, s éppen olyan pótolhatatlan, mint más vidéken mondjuk az orosházi, a hódmezővásárhelyi, a kiskunhalasi, a karcagi, a sárospataki vagy más muzeális közgyűjtemény.

*

² Mert bármilyen hosszú az élet... (1938) (SINKA 1987. 166–167.)

³ A magyar múzeumügy jogi szabályozásához összegzően: KOREK 1988. A vidéki múzeumok néprajzi gyűjteményeinek történetéhez: SELMECZI KOVÁCS–SZABÓ 1989.

⁴ Csiszár Árpád régészeti tevékenységéhez lásd KOREK 1990., NÉMETH 1998.!

Elsősorban az értékmentést kell hangsúlyoznom akkor is, ha – túl a Beregi Múzeum tárgyi kollekción – Csiszár Árpád néprajzi munkásságára utalok. Ebben is voltak elődei és társai, akik közül nem kevesen paraszti sorból váltak lelkésszé, tanítónak, akik még hordozták a hagyományos műveltség számos tudását, de már kívülről megfigyelve, kutató és értő szemmel írták le, örökítették meg annak jelenségeit. Csak Debrecen és Sárospatak szellemi vonzásában egész sor kiváló értelmiségit lehetne említeni, akik a néphagyomány jeles gyűjtői voltak, egészen Erdélyi Jánosig és Tompa Mihályig visszamehetnénk ennek históriájában; folytatva a sort persze Újszászy Kálmánnal, Szabó Zoltánnal, s más kiválóságokkal és jeles tanítványaikkal, akiknek életében és munkásságában a tradíció forrásvidéke határos volt a vidéki Magyarország szegénységének világával. Hasonlóan a tradicionális népi kultúra más kiváló gyűjtőihez, Csiszár Árpád pontosan felismerte, hogy a megváltozott társadalmi feltételek között milyen gyorsan alakul, formálódik a paraszti hagyomány, s mindez gyűjtőmunkára sarkallta. Az érdeklődést gyermekkorából magával hozta, az egyetemi évek és az azt követő időszak tájékozódása fel is készítette őt erre a feladatra. Benne élt a vidéki közösségekben, de írásaiban jól nyomon követhető az a folyamat, hogy miként kezdte el Bereg népéletének archaikus jegyei között azokat kutatni, amelyek a szaktudományok látószögében nyertek valódi értéket.

Csiszár Árpád méltatói jó okkal említik, hogy a magyar néphit, a népi gyógyítás, a természetfeletti erővel rendelkező és mitikus lények számos archaikus jegyét tárta fel, olyanokat, amelyek nélküle mára már örökre feledésbe merültek volna (UJVÁRY 1999.). Kutatásával évszázados mélységekbe világított vissza a hiedelmek világában, az embernek és állatnak ártó tudások és tudósok részletező leírásával finoman árnyalta a szellemi műveltségről ismert képet. Az ártó és gyógyító személyiségek általa feltárt tudása felbecsülhetetlen érték, amelyből gyakran a kereszténység megelőző korok derengenek fel, a hagyományos népi gyógyászat olyan kellékei pedig, mint az *emberkoponya* vagy a *csikólép* nélküle talán örökre elkerülnek a tudomány figyelmét (CSISZÁR 1965., CSISZÁR 1994.). Hasonlóan örökbecsű munkát végzett a tárgyi kultúra területén is. Adatközlőinek információit alapos történeti forráskutatással bővítette ki, s ismeretlen összefüggéseket és részleteket tárt fel a Felső-Tisza vidékének vízrendezés előtti erdőhasználatáról, az extenzív állattartás rendszeréről, a földművelés regionális vonásairól, s az egyes települések és parasztcsaládok működésének organikus rendjéről.⁵ Kiemelkedő jelentőségűnek gondolom a lányával, egyúttal múzeumi utódjával, Saroltával írott munkáját, a népi textíliák lexikonát, melyben a Beregi Múzeum párját ritkító gyűjteményéhez a tárgykészítés és a tárgytipusok gazdag nyelvi örökségét társították (CSISZÁR–FELHŐSNÉ 1983.). Kiváló megfigyelő volt, amit nem csupán a hagyományos műveltség olyan részleteinek leírása igazol, amelyet a felületes szemlélő talán észre sem vesz, hanem jó érzéssel érezte meg a változások folyamatait is. Talán a kelleténél eddig kevesebb figyelmet kapott társadalom-néprajzi tájékozódása, amelybe a régi nemzeti rend ismérveinek feltárása éppúgy beágyazódott, mint a falusi cigányság kulturális jegyeinek megfigyelése. Roppant tanulságosak meglátásai a szatmári és beregi aprófalvak zsidóságának szerepéről és a faluközösséggel való viszonyáról, ami azt is igazolja, hogy Csiszár Árpád munkáiban a személyes megélésnek meghatározó része volt (CSISZÁR 1994.). Egy-egy munkájában a maga teljességében bontakozik ki a téma történeti problematikája és a megfigyelés élménye: gondoljunk például a dohányról és a dohányzásról írt kis remekének sokirányú kitekintésére (CSISZÁR 2002.) vagy a beregi emberek jellegadó foglalkozásainak rövid leírására, amelyek a maguk módján Kiss Lajos szegény embereinek világát idézik (KISS 1981.). A leírt tények a parasztemberek hétköznapijaiban, munkájában sűrűsödnek leginkább, s megszámlálhatatlan finom jellemzővel árnyalják a Tisza és Szamos menti népélet rajzát. Kibontakozik ezekből a beregi és a szatmári ember – egymással sok tekintetben rokon – kulturális habitusának karaktere, amelyet

⁵ Írásainak összegyűjtött kiadása: CSISZÁR 1998.

csak olyan ember láthatott egészében, aki maga is hordozója volt ennek a regionális műveltségi változatnak. Nem lehet túlbecsülni annak jelentőségét, hogy Csiszár Árpád a kereszteléstől fogva az emberi élet utolsó útjáig jelen volt a beregiek életének állomásainál, s pótolhatatlanok azok a finom megfigyelései, amelyek a helyi társadalomnak ezekre adott kulturális válaszait rögzítették.

* * *

Születésének századik évfordulóján jó érzéssel állapíthatjuk meg, hogy az egész életén át tartó hűséges szolgálatáért Csiszár Árpádot Bereg a halhatatlanjai közé emelte, és elnyerte az őt megillető helyet a magyar múzeumügy Pantheonjában is. Az idő és az utódok ezt a feladatot már elvégezték. Úgy gondolom azonban, hogy napjainkban értékelődhet fel igazán annak az értéktárnak, kulturális példatárnak a jelentősége, amelynek Csiszár Árpád – Luby Margittal, Babus Jolánnal és másokkal – létrehozója volt. Nem csak azokra a hagyományos tudásokra és technikákra gondolok, amelyeknek az aktualizálása – nem ritkán kényszerből – ma a gazdasági megkapaszkodás és a falusi turizmus meghajtóját jelenti. Azokra a tapasztalatokra is, amelyek az önszerveződő közösségek számára, a falusi társadalom ismét nyomasztó differenciálódásának megértéséhez és kezeléséhez, de mindenek előtt a végvidékek népességének megtartásához, megmaradásához szolgálhatnak támpontokkal. Az elmúlt évtizedekben jöttányit nem lett könnyebb a vidéki Magyarország élete, miközben végképp a múlté az a koherens önszabályozó rendszer, amely a falusi közösségeket valamelyest összetartotta. A folyamatosan változó paraszti tradíció helyett a vidéki társadalom nem kapott új, organikus műveltséget, így nem lehet csodálkozni azon, hogy ma – az új Csiszár Árpádok – olykor nagy áldozatokkal igyekeznek megeleveníteni az egykori közösnek vállalt műveltség, a tisztábbnak és áttekinthetőbbnek gondolt, egykor volt világuk egyes elemeit, amelyben megtalálni vélik boldogulásukat és közös kulturális gyökereiket, összetartozásukat egyaránt. Mint története során mindig, e végvidékek népe most is önmagára utalt. Meggyőződésem, hogy ebben a folyamatban az elkövetkező nemzedékeknek jelenthet némi támpontot a közös hagyomány, és remélem, hogy már csak ezért sem fogják elfelejteni Csiszár Árpád nevét.

Irodalom

CSISZÁR 1965.

Csiszár Árpád: Gyógyítás emberkoponyával Beregben. *Ethnographia* LXXVI. 1965. 602–603.

CSISZÁR 1994.

Csiszár Árpád: A szatmári és beregi aprófalvak zsidósága és a falu kapcsolata a századfordulótól az 1940-es évekig. In: ...és hol a vidék zsidósága? Történeti és néprajzi tanulmányok a falusi, mezővárosi zsidók és nemzsidók együttéléséről. Szerk. Deáky Zita – Csoma Zsigmond – Vörös Éva. Centrál-Európa Alapítvány, Budapest 1994. 169–186.

CSISZÁR 1998.

Csiszár Árpád: A beregi népélet. Néprajzi tanulmányok. *Ethnica*, Debrecen 1998.

CSISZÁR 2002.

Csiszár Árpád: Dohány és dohányzás. In: Néprajzi emlékek Beregből és Szatmárból. Szerk. Ujváry Zoltán. *Ethnica*, Debrecen 2002. 184–209.

CSISZÁR–FELHŐSNÉ 1983.

Csiszár Árpád – Felhősné Csiszár Sarolta: A beregi népi textiliák lexikona. *Folklór és Etnográfia* 11. Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen 1983.

KISS 1981.

Kiss Lajos: A szegény emberek élete I–II. Gondolat, Budapest 1981.

KOREK 1988.

Korek József: A muzeológia alapjai. Tankönyvkiadó, Budapest 1988.

KOREK 1990.

Korek József: Búcsú Csiszár Árpádtól (1912–1989). *NyJAMÉ* XXVII–XXIX. 1984–1986. (1990) 7–10.

NÉMETH 1998.

Németh Péter: Csiszár Árpád és a régészet. In: CSISZÁR 1998. 5–9.

SELMECZI KOVÁCS–SZABÓ 1989.

Néprajz a magyar múzeumokban. Szerk. Selmeczi Kovács Attila – Szabó László. Magyar Néprajzi Társaság, Budapest – Szolnok 1989.

SINKA 1987.

Sinka István: Megzendül az erdő. A költő régi köteteiből, hagyatékából és a magyar sajtóból egybeszedett versek. A kötet verseit összegyűjtötte, válogatta, szerkesztette és az utószót írta Medvigy Endre. Vésztői Nagyközségi Tanács, Vésztő 1987.

UJVÁRY 1999.

Ujváry Zoltán: Csiszár Árpád emlékezete. In: Ujváry Zoltán: *Miscellanea III. Folklor és Etnográfia* 101. Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke, Debrecen 1999. 281–294.

VIGA 1993.

Viga Gyula: Csiszár Árpád emlékezete. *Honismeret* 3. 1993. 88–89.

VIGA Gyula

e-mail: vigagyula@gmail.com

Beszámoló jelentés a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága 2011. évi tevékenységéről

Bene János

I. Bevezetés

2011-ben – ahogyan már jó néhány év óta – legfontosabb feladatunknak a megyei múzeumigazgatóság működőképességének megőrzését tartottuk. A fenntartó megyei önkormányzat támogatása 2011-ben csak a bérköltség 80%-át fedezte, működési költségekre pedig tervezni sem tudtunk. Ilyen körülmények között büszkén írhatjuk le, hogy a megyei múzeumigazgatóság az engedélyezett 101 fős létszáma kreatív és áldozatos munkája révén működőképességét megőrizte, sőt szállítói tartozás nélkül zárta a 2011. esztendőt.

2011. december 1-jén a *Jósa András Múzeum Napján* elköszöntünk eddigi „gazdánktól”, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzattól, mely közel 50 éven keresztül volt a megyei múzeumigazgatóság fenntartója.

A Jósa András Múzeumban tervezett rendezvényeinket megtartottuk, kiállításainkat megnyitottuk. Hazai és nemzetközi pályázatainkat tervszerűen lebonyolítottuk, s előkészítettük a 2012. évi pályázatokat is. Lezártuk, s már csak elszámolási időszakban állnak a Magyarország–Románia, határon átnyúló, uniós pályázataink: a Castellum, a Samcult és a Patrimonium I–II.

A megyei közgyűlés 2011. április 1-jével a megyei múzeumigazgatósághoz rendelte a megyei Tourinform irodát 2 fő létszámmal. Az integrálás az előírásoknak megfelelően megtörtént.

A XII. Nyíregyházi Huszártalálkozón (augusztus 27–28.) vendégeink között köszöntöttük Fodor Lajos nyugállományú vezérezredest, a Honvédelmi Minisztérium közigazgatási államtitkárát, dr. Benkő Tibor vezérezredest, a Magyar Honvédség vezérkari főnökét és dr. Böröndi Gábor dandártábornokot, a Magyar Honvédség 5. Bocskai István Lövészdandár parancsnokát.

A *Sóstói Múzeumfaluban* a 2011. év felemás helyzetet eredményezett: elsőként a pénzügyi megszorítások kényszerítő ereje, másrészt pedig a közönség programok iránti érdeklődése határozta meg munkatársaink tevékenységét. A TÁMOP pályázat jelentősen besegített a programok költségvetésébe, így valamennyi megszokott nagy rendezvényt sikerült megvalósítanunk. Az év első felében a pályázat részeként fogadott gyermekcsoportok megfelelő közönséget adtak a kézműves és egyéb foglalkozásokhoz, másrészt biztosították a látogatói létszámot az amúgy vészesen csökkenő diáklátogatók között. A TÁMOP program ősszel sikeresen befejeződött.

A *nyírbátori Báthori István Múzeum* 2011. évi tevékenységét alapvetően meghatározta az Új Magyarország Fejlesztési Program keretében megvalósított három pályázat (TIOP 1.2.2., TÁMOP 3.2.8., TÁMOP 3.2.11), melyek összesen 34 millió 322 ezer forint anyagi forrást biztosítottak a kitűzött célok eléréséhez. A pályázatok rendkívül sok, a múzeum mindennapi tevékenységén felüli feladat ellátását követelték meg, ugyanakkor lehetővé tették a múzeumépületben egy korszerű

oktatóterem kialakítását, illetve sokrétű múzeumpedagógiai programok megvalósítását. Két múzeumi és két külső szakember összesen 256 foglalkozást tartott 3586 óvodásnak és iskolásnak. Mindhárom pályázat szakmai zárása 2011-ben (augusztus 30., november 30., december 31.) megtörtént.

A múzeumépület állagában változás nem történt, de örvendetes, hogy 2011. június 29-én hivatalosan is visszakaptuk a katolikus egyház által használt földszinti szárnyat, amelyet átmenetileg raktározásra használunk, mert az épületrész beintegrálása a múzeumi terekbe anyagi források hiányában egyelőre nem lehetséges.

A múzeum megemlékezett a 2011-ben 500 éves nyírbátori stallumról. A Báthori István Múzeumban őrzött részének állapotfelmérését 2011 februárjában a Nemzeti Múzeum restaurátorai elvégezték. Elkészítésének 500. évfordulója alkalmából októberben a múzeum négy előadásból álló emlékülést tartott.

2011-ben a *vásárosnaményi Beregi Múzeum* élén személyi változás történt: Felhősné dr. Csiszár Sarolta igazgatói megbízatása 2011. március 31-ével megszűnt, 4 órás munkaidőben, nyugdíjasként dolgozik tovább, felkészültségével, óriási szakmai tapasztalatával segítve tovább mind a Beregi Múzeum, mind a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatóságának munkáját, mind a magyar néprajztudományt. Hegedüs Antalné restaurátor ugyancsak április 1-jétől munkáját 6 órában látja el.

2011. május 1-jei kezdettel Varga Jánost nevezte ki az Igazgatóság a vásárosnaményi múzeum igazgatójává.

A Beregi Múzeumban a 2010-ben lezárult, sikeres, határon átnyúló Magyarország–Ukrajna pályázat (Együtt Bereg kultúrájáért) méltó megkoronázására került sor 2011 márciusában. 2011. március 8-án – Csiszár Árpád múzeumalapító születésnapján – könyvbemutatót tartottunk, ahol az érdeklődők megismerkedhettek a Beregi Múzeum és a Kárpátaljai Református Egyházkerület Levéltára és Múzeuma új kiadványaival: „Keresztszemes minták Beregből határon innen és túl”, valamint „Az egykori Beregi Református Egyházmegye templomai határon innen és túl”. E kötetek az Együtt Bereg kultúrájáért című projekt keretén belül jelentek meg.

A *kisvárdai Rétközi Múzeumnak* helyet adó egykori zsinagóga állaga folyamatosan és állandóan romlik. A múzeum teljes külső és belső restaurálásra szoruló épületében tartottuk meg programjainkat, rendeztük kiállításainkat. Új állandó kiállítást nyitottunk „Kerek az én szoknyám alja. Szabolcs megyei viseletek a XX. század elejéről” címmel. Megjelent és bemutattuk a múzeum jubileumi kiadványát, a Kisvárdai múzeum 50. évét, amely témáját tekintve rendhagyó múzeumtörténet.

A *mátészalkai Szatmári Múzeum* 2011-ben „Irány a Múzeum!” címmel Múzeumpedagógia a közoktatás szolgálatában, a Szatmári Múzeum közoktatáshoz kapcsolódó programjai (TÁMOP 3. 2. 11./10-1-2010-0076) elnevezésű pályázatot nyújtott be, amelyen 32.480.000,- Ft vissza nem térítendő támogatást nyert. Az év legfontosabb feladata a pályázat sikeres megvalósítása volt.

2011 jelentős eseménye volt, hogy a Magyar Országgyűlés Fenntartható Fejlődés Bizottsága kihelyezett bizottsági ülését 2011. május 10–11-én a Szatmári Múzeumban tartotta. Témája: a Szamos–Kraszna közti vésztározó építése.

A Mátészalkai Fényes Napok Fesztivál pénzügyi források hiányában elmaradt. Ennek hatására példás civil összefogás valósult meg Mátészalkán szeptember 10-én. „Ma csak Szalka” néven nagy sikerű ingyenes városnapot rendeztek, melynek helyszíne a Kossuth utca, a Zsinagóga és a Szatmári Múzeum udvara volt.

December 9-én immár harmadik alkalommal rendezték meg a Keleti Három-határ Szeglet Kutató és Fejlesztő Társaság konferenciáját a Szatmári Múzeumban, ahol az agrár és műszaki kutatásban és fejlesztésben résztvevő magyar, szlovák és ukrán professzorok közel hatvanan vettek részt.

A *tiszavasvári Vasvári Pál Múzeumban* az év folyamán a múzeumalapító, Gombás András születésének 110. évfordulója emlékére tudományos konferenciát, illetve 6 alkalommal Szabad Egyetemi előadást szerveztek. Állandó kiállításai mellé tizenkét időszakos kiállítást rendeztek, melyekhez 4 kiadványt, 12 meghívót és plakátot készítettek. Tiszavasvári várossá válásának 25. évfordulójára interaktív kiállítást rendeztek, melyre helytörténeti vetélkedő épült. Igen intenzív volt a közművelődési tevékenység, és az elnyert TÁMOP 3.2.11. pályázat révén növekedett a különböző múzeumpedagógiai foglalkozások száma: 76 óvodai, 146 általános iskolai és 9 középiskolai csoport vett részt, összesen 5515 fővel.

A *vajai Vay Ádám Múzeum* 2011. január 31-én emléktáblát állított II. Rákóczi Ferenc második vajai látogatása 300. évfordulója tiszteletére. A rendezvényen előadást tartott Bene János történész, valamint Molnár Sándor etnográfus. Az emléktáblát Seszták Oszkár, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közgyűlés elnöke és Lipők Sándor, a körzet országgyűlési képviselője leplezte le.

Március 25-én emlékeztünk II. Rákóczi Ferenc születésének 335. évfordulójára. Az esemény szónoka Lipők Sándor országgyűlési képviselő volt.

2011. legfontosabb szakmai feladata volt, hogy méltón emlékezzünk a szatmári béke és a majtényi zászlóletétel 300. évfordulójára. Április 27–28-án „Szatmári békesség” címmel tudományos ülészakot rendeztünk közel húsz történész részvételével. Előadást tartott többek között R. Várkonyi Ágnes, Csatáry György, Gebei Sándor, Kovács Ágnes, Czigány István, Mészáros Kálmán.

Április 29-én avattuk fel azt az emlékművet, mellyel az előbb említett történelmi eseménynek kívántunk méltó emléket állítani. Az alkotást Nagy Lajos Imre nyíregyházi szobrászművész készítette. A megemlékezésen ünnepi beszédet Kövér László, a Magyar Országgyűlés elnöke mondott, az emlékművet ő és Seszták Oszkár megyei közgyűlési elnök leplezte le. Az emlékünnepe aznap délután Szatmárnémetiben a „Romhánytól Majtényig” című kiállítás megnyitásával folytatódott, melyen részt vett Kövér László házelnök is.

Emlékházaink közül 2011 folyamán megtörtént a *tiszaberceli Beszenyei György Emlékház* tetőzetének újrafedése fazsindellyel.

2011. január első napján a *tiszacécei Móricz Zsigmond Emlékház* egyik fala a beázás következtében kidőlt. A megyei múzeumigazgatóság felhívására, példátlan összefogás eredményeként, a Jósza András Múzeum, a Sóstói Múzeumfaló, a Vay Ádám Múzeum dolgozóinak, magánszemélyeknek, egyesületeknek, a nyíregyházi tűzoltóság, a megyei katasztrófavédelmi igazgatóság munkatársainak önfeláldozó munkájával (kézi aratás: július 16., szalma, vályog szállítás, építkezés, tetőfedés augusztus – szeptember) 2011. október 12-én bensőséges ünnepségen avattuk fel a megújított emlékházat. Az ünnepség szónoka Seszták Oszkár, a megyei közgyűlés elnöke volt, áldást osztott Tiba Zsolt helybeli református lelkész.

A megyei múzeumigazgató hivatalában fogadta Mikecz Lászlót és Mikecz Andrást, akik a Beregi Múzeumot gyarapították (február 8.), L. Simon László parlamenti képviselőt, a Magyar Országgyűlés kulturális és sajtó bizottságának elnökét, Seszták Oszkár és Román István országgyűlési képviselőket (március 10.), Túrós Esztert, Hargita Megye Tanácsának műemlékekért felelős munkatársát és Mihály János történészt, a csíkszeredai címer-, pecsét- és zászlótörténeti munkacsoport koordinátorát (július 28–29.), Fodor Lajost, a Honvédelmi Minisztérium közigazgatási államtitkárát, dr. Benkő Tibor vezérezredest, a Magyar Honvédség vezérkari főnökét és dr. Böröndi Gábor dandártábornokot, a Magyar Honvédség 5. Bocskai István Lövészdandár parancsnokát (augusztus 27.), Wojciech Borkowskit, a Varsói Régészeti Múzeum igazgatóhelyettesét (szeptember 7.), Dobrik István művészettörténészt Miskolcra (október 10. és 14.), Kállay Miklóst Rómából (november 15.), a vízügyi muzeológusok továbbképzésének résztvevőit (november 16.).

A megyei múzeumigazgató részt vett:

- az MMISZ ülésén Gödöllőn: március 31., Budapesten: szeptember 13.,
- a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban szervezett vezetőképzőn: szeptember 19–23., október 24–28., november 21–25.

A gazdasági igazgató részt vett:

- az MMISZ ülésén Székesfehérváron: február 17., Gödöllőn: március 31., Budapesten: szeptember 13.

A megyei múzeumigazgató igazgatói értekezletet tartott május 18-án a Jósa András Múzeumban.

2011. február 16-án a megyei közgyűlés kulturális és sport bizottsága megtárgyalta és elfogadta a 2010. évi beszámolót és a 2011. évi tervet.

II. Személyi, szervezeti változások

A vásárosnaményi Beregi Múzeumban 2011. április 1-jétől kinevezett igazgató Varga János. Felhősné dr. Csiszár Sarolta napi 4 órában, Hegedüs Antalné napi 6 órában dolgozik tovább.

Az év során Gyeesről visszatért Almássy Katalin (Jósa András Múzeum), Gyedről Lukácsné Nagy Márta, Dankóné Németh Erika, Fülöpné Juhász Barbara (Jósa András Múzeum), Kállai Beatrix (Sóstói Múzeumfalú). THGy-re távozott Ulrichné Suták Mónika (Jósa András Múzeum), Bak Zsuzsanna (Kállay Gyűjtemény).

Közös megegyezéssel megszűnt a közalkalmazotti jogviszonya: Tatár Anikónak (Tourinformiroda), Tóth Istvánnénak, Illésné Túróczy Erikának (Jósa András Múzeum).

A Vasvári Pál Múzeumban 2011. április 1-jétől Vezendi Mihálynét teremőr-takarítónő munkakörben foglalkoztatjuk.

Elismerések, kitüntetések, felkérések:

Jósa András Múzeum

Bene János

- április 29-én a megyei közgyűlés ezüst Rákóczi-emlékermét,
- augusztus 27-én a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közgyűlés Bronz Emlékermét kapta.

Mohácsi Endre

- szeptember 22-én Pro Archivo díjat kapott a XVIII. Szabolcs-Szatmár-Beregi Nemzetközi Levéltári Napokon.

Tóth Istvánné

- október 12-én a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közgyűlés Bronz Emlékermét kapta.

Sóstói Múzeumfalú

Páll István

- május 16-án egész oldalas, fényképes interjú célszemélye volt a Népszabadság Arcok c. rovatában,

- augusztus 20-án Budapesten Móra Ferenc Díjat vett át a nemzeti erőforrás miniszterétől.

Nagné Bősze Katalin

- 2011. év végén bekerült a női toplistába, s készült vele egy egész oldalas interjú a Kelet-Magyarország című újságban és külön kiadványban is.

Rózsáné Bóna Bernadettet

– a Szellemi Kulturális Örökség Igazgatósága megyei szakmai referensévé kérték fel.

Báthori István Múzeum

Báthori Gábor

– március 15-én a Honvédelemért Kitüntető Cím II. osztálya elismerésben részesült a honvédelmi minisztertől.

Szatmári Múzeum

Cservenyák László

– december 12-én a művészeti élet terén elért kiemelkedő munkásságáért Holló László-díjat vett át dr. Ujváry Zoltán professzor emeritustól a Holló László-díj kuratóriumának elnökétől.

III. Gyűjteményi munka

1. Gyűjteménygyarapítás

Jósa András Múzeum

Régészet

2011-ben a Régészeti Osztály dolgozói (Istvánovits E., Jakab A., Körösfői Zs., Lukácsné Nagy M., Pintye G., Scholtz R. régészek, Bakos J., Bocz P., Mester A., Toldi Z., Tompa Gy. technikusok, Veszprémi L. geodéta-térinformatikus, Beleznai G., Cseppentő Z., Kiss L., Svéda Cs., Vizler Cs. rajzoló, Fülöpné Juhász B., Magyar A., Pelei Zs., Svédáné Karácsonyi J., Veszprémi B. adatbázis-kezelő) 1221 napot töltöttek terepen.

A legkiemelkedőbb tárgye gyűjtemény a tiszadobi Andrassy-kastély alatt feltárt középső bronzkori temető gazdag leletanyaga.

Néprajz

A néprajzi gyűjtemény gyarapodása 149 db (Ratkó L.).

Új- és legújabb kor

A helytörténeti gyűjtemény gyarapodása 150 tárgy, elsősorban az 1970–80-as évek háztartásának, női divatjának darabjai (80 db). Kiemelkedő egy ezüstserleg Nyíregyházáról 1926-ból (Bene J.).

A történeti dokumentum gyűjtemény gyarapodása 205 db, főleg nyíregyházi képes levelezőlapok (132 db) (Mohácsi E.).

A képzőművészeti gyűjtemény gyarapodása 19 db (Madár X.).

Az iparművészeti gyűjtemény gyarapodása 2 db (Madár X.).

Az irodalomtörténeti gyűjtemény gyarapodása 576 db (Dámné Rác M.).

Sóstói Múzeumfalv

A néprajzi gyűjtemény gyarapodása 535 db (Bodnár Zs.: 142, Rózsáné Bóna B.: 333, Páll I.: 60 db), köztük hiánypótló tárgye gyűjtemény dr. Várady József főesperes hagyatéka, Hegyi Jenőné textíliái és a tímári iskola szemléltető eszközei (Bodnár Zs.), valamint vegyes háztartási eszközök Nyíregyházáról (Rózsáné Bóna B.).

Népi épületek, építések, felújítások:

Náddal újrafed(et)ték az anarcsi és a pócspetri lakóházat, a berkeszi répás vermet és a méhtelevi fáskamrát, felújították az anarcsi, a tiszabecsi, a nagyhódosi, a pócspetri vesszőkerítést, a tiszabecsi porta utcai palánkkerítését, a nagyhódosi porta kis- és nagykapuját, a tarpai disznóólat, a nyírlugosi szénás depót. Megjavították a bejárati épület előtetjét, tájékoztató táblát szereltek a bejárattal szembeni részre.

Részt vettek a tiszacsécei Móricz Emlékház felújításában (Lakatos S., Üveges Gy., Páll I.).

Beruházások:

TÁMOP pályázatból elkészült egy udvari kemence az anarcsi portára (Páll I. irányításával a Múzeum építőbrigádja).

Kállay Gyűjtemény

A helytörténeti gyűjtemény gyarapodása 8 tárgy (Lakatos S.).

A történeti dokumentum gyűjtemény gyarapodása 633 db (Lakatos S.).

Báthori István Múzeum

Jakab A. és Németh P. régészek vezetésével a minorita templom felújítása során régészeti feltárást végeztek, az ennek során előkerült középkori kőanyag a múzeum régészeti gyűjteményébe került, összesen 35 db.

A néprajzi gyűjtemény gyarapodása 69 db forrásértékű üvegnegatív, 1 db nyírbátori hegyközségi jegyzőkönyv (Szabó S.).

A helytörténeti gyűjtemény 13 tárggyal gyarapodott: 1 templomi ülőpad (a „papné padja”) a nyírbátori református templomból, 8 katonai jelvény és Oláh Tibor egykori nyírbátori tanár tárgyai (2 db osztálynapló borító, fadoboz, grafitceruza).

A képzőművészeti gyűjtemény megszerezte Farkas Eszter festőművész hagyatékának további részeit, 138 db grafikát és tanulmányrajzot, 11 db festményt és 8 db személyes tárgyat (rajztartó mappák, egy doboz pasztellkréta, kerámiaedények) (Szabó S.).

Beregi Múzeum

A néprajzi gyűjtemény gyarapodása 24 db, közöttük Gulácsy Dezső díszmagyar viselete (a Mikecz család adománya).

A történeti gyűjtemény gyarapodása 66 tétel. Kelemen László a múzeumnak ajándékozta a még nála őrzött, a Beregi Háziipari Szövetkezet működésére vonatkozó dokumentumokat.

Rétközi Múzeum

A néprajzi gyűjtemény gyarapodása 9 db (Vofkori M.).

A történeti gyűjtemény gyarapodása 118 db (Vofkori M.).

Szatmári Múzeum

A néprajzi gyűjtemény gyarapodása 79 db, közte cipész szerszámok, kétkerekű bricska, hatyúnyakú városi szán (Cservenyák L.).

A képzőművészeti gyűjtemény gyarapodása 2 db (Cservenyák L.).

Vasvári Pál Múzeum

A gyűjtemény gyarapodása 103 tárgy (Baloghné Szűcs Zs.).

Vay Ádám Múzeum

A képzőművészeti gyűjtemény gyarapodása 14 db (Molnár S.).

2. Nyilvántartás

Jósa András Múzeum

Régészet

A Jósa András Múzeumban 2011-ben 2703 db tárgyat leltároztak 2010-es leltári számmal, 2011-ig 218 tétel került a nyilvántartásba.

Október 10-e és november 18-a között Kelemen Imola (Sepsiszentgyörgy) az archaeozoológiai gyűjteményben dolgozott. Beleltározott 2030 tételen 3716 tárgyat.

A Jósa András Múzeum humán csonttani gyűjteménye 293 tétellel bővült (Szathmáry L.).

2010-ben a Tiszavasvári–Wienerberger téglagyár lelőhelyről ismert késő avar kori temető 46 csontvázának vizsgálata történt meg. 2011-ben további 50 csontváz elemzésére került sor. Így ebben az évben a temető teljes anyaga (96 egyén) leltárba került (Szathmáry L.).

Új- és legújabb kor

A képző- és iparművészeti gyűjteményben az Ariadne Múzeumi Nyilvántartó Rendszerben szereplő kartonok száma összesen 5905, a képek száma összesen 1787 darab (Madár X.).

Sóstói Múzeumfalv

Megtörtént az időszakos kiállítások dokumentálása, forgatókönyv, fotók, videó készítése (Bodnár Zs.).

Báthori István Múzeum

Folytattuk a 20 ezres fotógyűjtemény elektronikus nyilvántartását (Korokné Botos I., Csepcsányi É.).

Rétközi Múzeum

A régészeti leltárkönyvben bejegyzett tárgyak száma 1284 db (Jakab A.).

Folytattuk a hagyományos nyilvántartások kiegészítését. 210 leíró kartont készített Lunczer J-né. A kartonokat tárgyfotókkal is ellátta Pályka F-né.

Folytattuk a digitális nyilvántartást is, 265 új egységgel gyarapodott a gyűjtemény Ariadne nyilvántartása (Némethné Kocsis B.).

Szatmári Múzeum

A begyűjtött műtárgyak leltározását folyamatosan végeztük (téli időszak), a 2011. évi néprajzi gyűjtemény gyarapodási leltárának készületi állapota 100%-os.

Folyamatos a néprajzi és képzőművészeti műtárgy-gyarapodás Ariadne program szerinti bevitele a számítógépbe (Szántó J.).

Vay Ádám Múzeum

Elkészítettük az általános leltárkönyvben lévő műalkotások fotóját.

3. Gyűjteményrendezés, revízió

Jósa András Múzeum

Helytörténeti gyűjtemény:

Megtörtént a zászlógyűjtemény revíziója (Bene J.).

Numizmatikai gyűjtemény:

A numizmatikai gyűjtemény leltározatlan anyagából megtörtént a 4000 darabos kisszekeresi lelet szétválogatása kor és idő szerint (Ulrich A.).

Sóstói Múzeumfalv

A keménycserép tárgyak fotózására, kartonokra ragasztására és revíziójára került sor (Pappné Garai A., Vasi A-né, Rózsáné Bóna B.).

Megtörtént az átfogó revízió lépéseinek összesítése írásban, az eddig elvégzett revíziós feladatok összesítése 2005-től.

Folytatódott a vessző-revízió, a kartonok szkennelése, pótlása (47 db), a kartonok leírásának kiegészítése (94), azokra fotók készítése és nyomtatása (224), az Ariadne programra 142 tárgy felvitele.

Folytatódott a vasedény- (16) és a bútor-revízió (133 db), valamint ezek felvitele Ariadnéra (Rózsáné Bóna B.).

Báthori István Múzeum

Folyt a régészeti gyűjtemény revíziója (Scholtz R.).

A képzőművészeti gyűjtemény rendezését végeztük el. A Dexion-Salgó állványrendszer mindkét oldalára függőleges léceket szereltettünk, így az alkotásokat áttekinthetőbb raktári rendben tudjuk tárolni (Szabó S., Bodnár L-né, Korokné Botos I., Csepcsányi É.).

Rétközi Múzeum

2011-ben folytattuk a néprajzi és régészeti anyag tisztítását és konzerválását. (A konzerválást a Megyei Múzeumi Szervezet restaurátorai végezték el.) Az anyagmozgatáshoz a Megyei Múzeumi Szervezet régészeitől és a Rétközi Múzeum Baráti Körének tagjaitól kaptunk segítséget. Elvégeztük a tetőtéri néprajzi raktár polcainak újrarögzítését és az anyag átrendezését.

Szatmári Múzeum

2011-ben a pinceraktárban lévő műtárgyállomány egy részét megtisztítottuk, és az új szekcionált raktárakban beépített polcrendszerre helyeztük át (Szántó J., Haga O., Tökés S.).

4. Adattári munka

Jósa András Múzeum

A régészeti adattár gyarapodása 156 db (Simonné Asztalos H.).

A történeti adattár gyarapodása 14 db (Bene J.).

Sóstói Múzeumfalv

Az éves gyarapodás 5137 db digitális fotó. Készült 3211 db digitális fotó, szkenneltek 264 fotót és diát (a gyűjtött régi fotókat szkenneltük, időszaki kiállításokat dokumentáltunk, más múzeumokban és helyszíneken fotóztunk) (Bodnár Zs.). 350 digitális fotó készült a múzeum épületeiről,

rendezvényeiről, kiszállításairól. Naprakészen digitalizáltuk az évben a múzeumról megjelent sajtó-cikkeket, tanulmányokat (136 tétel: Páll I.). 1576 digitális munkafotót készítettünk a revízió során, a múzeum programjain, témakutatások alkalmával, tanulmányi kiránduláson, fotóztuk a régi gyarapodási naplót, a begyűjtött műtárgyakat (Rózsáné Bóna B.).

Kállay Gyűjtemény

A fotótár gyarapodása 1203 darab (Lakatos S.).

Beregi Múzeum

A fotótár gyarapodása 2890 db. Az előző évekhez hasonlóan csak digitális képeket készítettünk (Vargáné Hegedüs E., Varga J.).

Rétközi Múzeum

A fotótár gyarapodása 310 digitális fotó (Némethné Kocsis B.).

Szatmári Múzeum

Az adattár gyarapodása 30 tétel, a fotótáré 2900 digitális felvétel.

Vay Ádám Múzeum

Az adattár gyarapodása 28 egység.

5. Könyvtár

Jósa András Múzeum

A könyvtár állományának gyarapodása:

	Könyv	Folyóirat	Audiovizuális dokumentumok
Ajándék	253	94	0
Vásárlás	14	43	11
Csere	172	119	3
Saját	27	2	6
Összesen	466	258	20

A Corvina programon 16.663 dokumentum található, 2011-ben 3200 új dokumentumot és 890 authority rekordot vittünk fel a rendszerbe (Riczu É.). A 2010 őszén elkezdett teljes körű revíziót befejeztük, elkészült a hiánylista (Szőlősi K., Riczu É.).

Sóstói Múzeumfalu

Az éves gyarapodás 156 egység: 72 kötet könyv, 75 periodika és 9 különnyomat (Nagyné Bösze K., Braun A., Mártonné Vattai A.).

Báthori István Múzeum

A gyarapodás 45 tétel, ebből ajándék 32, csere 9, vásárlás 4 tétel.

Beregi Múzeum

Az éves gyarapodás 42 db.

Rétközi Múzeum

A könyvtár gyarapodása 50 db.

Szatmári Múzeum

A könyvtár gyarapodása 56 db (ajándék 52, csere 4 db: Farkas J.).

Vay Ádám Múzeum

A könyvtár gyarapodása 25 db.

6. Műtárgyvédelem

Jósa András Múzeum

A munkákat végezte: Szinyéri P-né, Takácsné Varga Á., Dankóné Németh E., Szmolár E., Balogh L-né.

Gyűjtemény	Tisztítás	Konzerválás	Ragasztás	Kiegészítés	Restaurálás
Régészet	2105	2090	7282	70	
Néprajz	294	56			13
Helytörténet	194	48			155
Iparművészet	29				29
Összesen	2622	2194	7282	70	197

Régészet

Mosott kerámia	Mosott salak	Mosott kő	Mosott patics	Mosott tégl	Mosott állatsont	Mosott embercsont (váz)	Mosott koponya
66.700	388	4530	10.425	33	27.943	244	198

Sóstói Múzeumfalv

3104 tárgy kezelése történt meg, a textileket és egyéb néprajzi tárgyakat leltári számmal látuk el (a leltári számokat felvarrtuk, illetve felfestettük), tulajdonságaikat, méreteiket feljegyeztük (Pappné Garai A., Vasi A-né, Rózsáné Bóna B.).

Beregi Múzeum

A 680 db-os kerámiagyűjtemény áttisztítását végeztük a Tomcsányi-kastélyban kialakított látványraktárban (Hegedüs A-né).

IV. Tudományos tevékenység

1. Kiadványok

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumigazgatóság 2011-ben megjelent önálló kiadványai:

Jósa András Múzeum

– A nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve LII. évfolyam. Szerk. Istvánovits E. – Almássy Katalin. Nyíregyháza 2010. 622 o.

- Richardus Horváth – Tiburtius Neumann – Norbertus C. Tóth: Documenta ad historiam familiae Bátori de Ecsed spectantia I. Diplomata 1393–1540. A Jósa András Múzeum Kiadványai 67. Nyíregyháza 2011. 407 o.
- Erösségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. A Jósa András Múzeum Kiadványai 68. Nyíregyháza 2011. 508 o.
- A Szatmári békekesség. Szerk. Bene János. A Jósa András Múzeum Kiadványai 69. Nyíregyháza 2011. Facsimile kiadás 12 o. + Mészáros Kálmán: 2 o. + A béke magyar fordítása 4 o.
- Az utolsó huszárroham. Huszáremlékek 3. Szerk., bevezetővel és jegyzetekkel ellátta Bene János. Nyíregyháza 2011. 12 o.
- Remekművek III. A Jósa András Múzeum Képzőművészeti Katalógusai 59. Szerk., bevezetővel ellátta Madár Ximena. Nyíregyháza 2011. 38 o.
- Jakab Attila – Istvánovits Eszter: Csengersima. Történelmi és kulturális kalauz. / Ghid cultural și istoric. / Historical and cultural guide. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 60 o.
- Scholtz Róbert: Csengerújfalú. Történelmi és kulturális kalauz. / Ghid cultural și istoric. / Historical and cultural guide. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2010. 51 o.
- Fábrián László – Pintye Gábor: Ura. Történelmi és kulturális kalauz. / Ghid cultural și istoric. / Historical and cultural guide. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2010. 68 o.
- Toldi Zoltán: Komlódtótfalu. Történelmi és kulturális kalauz. / Ghid cultural și istoric. / Historical and cultural guide. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 94 o.
- A Patrimonium II. A közös kulturális örökség határon átnyúló hasznosítása című pályázat keretén belül nyomtatásban megjelent műemléki leporellók (20 fajta)

Sóstói Múzeumfalú

- Bodnár Zsuzsanna: „Amely gyermek megjíjed, anyja ölébe siet.” (A születés és az újszülött kor hagyományköre Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében). A Sóstói Múzeumfalú időszi kiállításainak vezetői 16. Sorozatszerk. Páll István. Nyíregyháza–Sóstófürdő 2011. 16 o.
- Nagyné Bősze Katalin – Páll István: Nyolcadik receptkönyvünk. Nyíregyháza–Sóstófürdő 2011. 34 o.
- Rózsáné Bóna Bernadett: „Kombina!?? Az nem vót...” (viseletdarabok eszenciája) A Sóstói Múzeumfalú időszi kiállításainak vezetői 17. Sorozatszerk. Páll István. Nyíregyháza–Sóstófürdő 2011. 15 o.

Báthori István Múzeum

- Örökös háború két világ határán – Katonák, fegyverek és hadviselés a törökök elleni küzdelemben. Tanulmánykötet a kenyérmezei csata 530. évfordulójára. Szerk. Szabó Sarolta. A Báthori István Múzeum Kiadványai 31. Nyírbátor 2011.
- Kosztyu Brigitta: Bátori reneszánsz. Múzeumpedagógiai munkafüzet. Szerk. Szabó Sarolta. A Báthori István Múzeum Kiadványai 32. Nyírbátor 2011.
- Kosztyu Brigitta: Múzeumpedagógiai munkafüzet. Szerk. Szabó Sarolta. A Báthori István Múzeum Kiadványai 33. Nyírbátor 2011.

Rétközi Múzeum

– A kisvárdai múzeum 50 éve. Bevezetővel, függelékkel és jegyzetekkel ellátta, valamint a szöveget gondozta Vofkori Mária. A Rétközi Múzeum Füzetei 11. Kisvárdá 2011. 192 o.

Vay Ádám Múzeum

– A Vay Ádám Múzeum Baráti Köre Tájékoztatója. Szerk. Molnár Sándor. Vaja 2011. 30 o.

2. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumigazgatóság munkatársainak 2011-ben megjelent publikációit lásd ugyanebben a kötetben a 347–358. oldalon!

Régészet:	21
Néprajz:	23
Történelem:	21
Közművelődés:	27
Összesen:	92 publikáció, 20 önálló kötet, füzet, 20 műemléki leprellő

3. Az intézmény által szervezett konferenciák, munkahelyi tudományos viták

Jósa András Múzeum

Február 14. a Régészeti Osztály megvitatta Jakab A. előadását: Honfoglalás kori temető feltárása Nyíregyháza–Oros határán.

Június 28. 3D felhasználás bemutató (szervező Veszprémi L.).

Szeptember 28. Istvánovits E.: Régész szemmel az Altájban bemutató és beszélgetés.

Beregi Múzeum

A Beregi Múzeum adott helyet 2011. december 15-én a szakmai párbeszédnek Szabolcs-Szatmár-Bereg megye turizmusának jövőjéről a Tomcsányi-kastélyban (III. Turisztikai műhelytalálkozó).

Vasvári Pál Múzeum

A Múzeum a Vasvári Pál Múzeum Baráti Köre Egyesülettel közös szervezésben egy tudományos ülést és 7 szabadegyetemi előadást valósított meg. Május 19-én volt a tudományos disputa 3 előadással, a Szabadegyetem február 3-án, március 29-én, április 28-án, május 26-án, október 26-án és december 1-én.

Vay Ádám Múzeum

Január 31-én konferencia II. Rákóczi Ferenc második vajai látogatásáról.

Április 8–9-én „Kuruckodó irodalom” címmel kétnapos irodalomtörténeti tanácskozás.

Április 27–28-án konferencia a Szatmári békességről.

Május 25–26-án a Tiszántúli Történeti Társaság éves közgyűlése és konferenciája.

4. Részvétel átfogó tudományos intézményközi programokban

Jósa András Múzeum

Magyarország–Románia határon átnyúló együttműködési program 2007–2013. Patrimonium – a közös kulturális örökség határon átnyúló hasznosítása tárgyú pályázat. Projekt manager:

Bene J., projekt pénzügyi manager: Tóth I-né, projekt asszisztens: Istvánovits E., résztvevők: Bakos J., Jakab A., Madár X., Mohácsi E., Pintye G., Scholtz R., Szabó T., Szinyéri P-né, Takácsné Varga Á., Toldi Z., Ulrich A., Veszprémi B., Veszprémi L.

Az Alföld népességstruktúrájának átalakulása a császárkortól az Árpád-korig. A kutatásban a Szegedi Tudományegyetem Embertani Tanszékének, a Nyíregyházi Főiskola Biológiai Intézetének, a Debreceni Egyetem Evolúciós Állattani és Humánbiológiai Tanszékének és a Magyar Természettudományi Múzeum Embertani Tárának a munkatársai vesznek részt (Szathmáry L.).

Augusztus 14–21. Bemutató helyvel való részvétel a II. Kolozsvári Magyar Napok rendezvénysorozatán (Cseppentő Z., Magyar A., Svéda Cs., Vofkori M.).

5. Részvétel a szakági továbbképzés, illetve a felsőoktatás munkájában

Jósa András Múzeum

Június 22–24. Bene J. és Mohácsi E. részt vett a történetész-muzeológusok szakmai továbbképzésén Sátoraljaújhelyen.

Január 13-án Istvánovits E. szakdolgozati védéseken volt opponens Szegeden.

Május 4-én Istvánovits E. egyetemi előadást tartott régész hallgatóknak Szegeden „A Felső-Tisza-vidék a késő vaskortól a hunkorig” címmel.

Ratkó L. a Magyar Táncművészeti Főiskola szerződéses oktatójaként a nyíregyházi kihelyezett levelező tagozaton folklórismeretet (néprajz) oktatott.

Ratkó L. a Szegedi Egyetem szerződéses oktatójaként táncfolklórisztikát oktatott a Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék táncantropológia szakos levelező mesterképzésén.

Ratkó L. két nyíregyházi és egy szegedi hallgató szakdolgozati témavezetője.

November 9–11-én Dankóné Németh E., Szinyéri P-né, Takácsné Varga Á. szakmai továbbképzésen volt Budapesten.

Augusztus 29–30-án Szathmáry L. részt vett a Természettudományi Muzeológusok XXIX. Országos Találkozóján Esztergomban.

Szathmáry L. részt vett a Debreceni Egyetemen a magyar és angol nyelvű BSc-, MSc- és PhD-képzésben, a szakbiológus-képzésben, valamint a tanárképzésben a humánbiológia, az egészség- és a humánökológia szakterületén.

Ulrich A. szemináriumot tartott a Debreceni Egyetem Történettudományi Intézetében „A Rákóczi család a Magyar Királyság és Erdély történetében” címmel.

Sóstói Múzeumfalv

Bodnár Zs., Braun A., Mártonné Vattai A., Pappné Garai A. és Rózsáné Bóna B. részt vett a szabadtéri néprajzi múzeumok munkatársainak találkozásán Szentendrén február 24-én.

Bodnár Zs. szakmai gyakorlatot vezetett 3 néprajz szakos hallgatónak és 1 gimnáziumi tanulónak.

Braun A., Mártonné Vattai A., Páll I. részt vett a Múzeumok Majálisán Budapesten május 21–22-én és a Múzeumpedagógiai tanévnnyitón Budapesten októbert 3-án.

Mártonné Vattai A. részt vett a Mátra Múzeum közművelődési munkatársaival egy múzeumpedagógiai eszmecsere szeptember 26-án.

Mártonné Vattai A. és Pappné Garai A. részt vett az Országos Múzeumpedagógiai Évnnyitón Budapesten októbert 3-án.

Nagyné Bősze K. a Regionális Múzeumpedagógiai Évnyitón Nyírbátorban szeptember 27-én előadott „A Falusi teszem-veszem, TÁMOP-3.2.11/10-1-2010-0074 pályázatunk” címmel, ugyanitt részt vett Mártonné Vattai A. és Pappné Garai A.

Nagyné Bősze K. és Páll I. részt vett a Tájházzövetség közgyűlésén Szentendrén április 9-én, ugyancsak az Európai Szabadtéri Múzeumok konferenciáján Szlovákiában, illetve Csehországban augusztus 20–25-én, valamint a IX. Országos Tájház Találkozóon Fertődön szeptember 22–25-én.

Nagyné Bősze K. négy II. éves főiskolai hallgató szakdolgozatának megírásához nyújtott segítséget.

Páll I. részt vett a Tájházzövetség elnökségi ülésén Szentendrén február 18-án, a magyarországi szabadtéri múzeumok továbbképzésén Szentendrén február 24-én, ahol előadott „SMF-2010.” címmel.

Páll I. szaktanácsadó volt a nyírbogdányi, pátyodi (február 17.), a tiszaszentmártoni (március 22.) és a tiszacsécsei (július 19.) tájházfelújításhoz, a záhonyi (szeptember 7.) és a cigándi (szeptember 29.) tájházpályázathoz.

Pappné Garai A. részt vett az Andragógia és közművelődés, Országos Tudományos Konferencia és Szakmai Találkozó (Debrecen, május 5.), a Nyíregyházi TDM tanulmányútján (június 24–25.).

Rózsáné Bóna B. részt vett a Szellemi Kulturális Örökség szakmai referenseinek találkozóján (Szentendre január 26., április 28., június 13.), a Szellemi Kulturális Örökség szakmai referenseinek találkozóján (Kalocsa, július 8–9.).

Rózsáné Bóna B. szakmai gyakorlatot vezetett 3 egyetemi hallgatónak és 1 középiskolai tanulónak.

Más helyeken, konferenciákon, szakértői értekezleteken, találkozók, könyvbemutatókon, projektmegbeszéléseken, emlékünnepeken, koszorúzásokon való részvételek száma: Bodnár Zs. 5 alkalommal, Nagyné Bősze K. 3 alkalommal, Páll I. 13 alkalommal, Rózsáné Bóna B. 4 alkalommal.

Kállay Gyűjtemény

Lakatos S. június 22–24-én részt vett a történész muzeológusok szakmai továbbképzésén Sátoraljaújhelyen.

Báthori István Múzeum

Szabó S. október 12-én részt vett a néprajzos muzeológusok továbbképzésén Budapesten, Muzeológiát oktatott a Nyíregyházi Főiskola történelem szakos hallgatóinak.

Báthori G. június 22–24-én részt vett a történész muzeológusok szakmai továbbképzésén Sátoraljaújhelyen, oktatóként dolgozott a Nyíregyházi Főiskola Nemzetközi Kapcsolatok Tanszékén.

Szatmári Múzeum

Cservenyák L. részt vett a Pulszky Társaság közgyűlésén Budapesten március 29-én, valamint október 12–13-án a néprajzos muzeológusok országos konferenciáján Budapesten. A Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének oktatója múzeumi kommunikáció témakörben. A Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékén államvizsga bizottsági tag. Július 4-e és 8-a között a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék hallgatói terepgyakorlatát vezette.

Vasvári Pál Múzeum

Baloghné Szűcs Zs. részt vett október 12-én a néprajzos muzeológusok országos konferenciáján Budapesten.

6. Egyéni továbbképzés

Jósa András Múzeum

ESRI ArcGis térinformatikai továbbképzésen vettek részt Budapesten: Istvánovits E., Körösfői Zs., Magyar A., Scholtz R., Szabó T., Toldi Z., Veszprémi L.

Bene J. tanúsítványt szerzett az ÁBPE továbbképzés I. a költségvetési szervek vezetői és gazdasági vezetői részére szervezett szakmai továbbképzésen, illetve elvégezte a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban szervezett háromszor egyhetes vezetőképzőt.

PhD hallgató Körösfői Zs. az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, Madár X. és Mohácsi E. a Debreceni Egyetemen

Mohácsi E. letette a C típusú középfokú olasz nyelvvizsgát.

Toldi Z. német alapfokú C típusú nyelvvizsgát szerzett.

Ulrich A. 2008-tól 2011. augusztus 31-ig részesült a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíjában. A kutatómunka befejezésével elkészítette záró dolgozatát, amelyet az ösztöndíj Bíráló Bizottsága kiváló minősítéssel fogadott el.

Sóstói Múzeumfalv

Rózsáné Bóna B. doktori értekezését írta a Debreceni Egyetem néprajzi doktori (PhD) képzésén.

Vécseiné Lakatos B. beiratkozott a Nyíregyházi Főiskola mesterképzésére.

Beregi Múzeum

Varga J. befejezte a Debreceni Egyetem néprajz szakát.

Vasvári Pál Múzeum

Baloghné Szűcs Zs. PhD hallgató a Debreceni Egyetemen.

7. Kutatószolgálat, külső kutatók száma

Jósa András Múzeum

2011-ben 26 hazai kutató 97 napot, külföldről Tomasz Chmielewski (Lengyelország), Marta Liviu, Gindele Róbert, Vlad Zirra (Románia), Szergej Botalov (Oroszország), Kobály József (Ukrajna), Michael Siedlaczek, Mirjam Scheezes, Marcus Stecher (Németország) 48 napot kutatott a múzeum könyvtárban, adattárban.

Beregi Múzeum

2011-ben 11 kutató kereste fel a múzeumot.

V. Közművelődési és közönségkapcsolati tevékenység

1. Kiállítások

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatóságának intézményeiben 2011-ben megnyitott kiállítások:

Állandó kiállítások

Sóstói Múzeumfalu

Július 11-től Tapintható népi kultúra (Nagyné Bösze K.).

Rétközi Múzeum

Kerek az én szoknyám alja. Szabolcs megyei viseletek a XX. század elejéről (Ratkó L.).

Időszaki kiállítások

Jósa András Múzeum

Március 28-ig Remekművek II. Czóbel Béla (Madár X., Ulrich A., Mohácsi E., Tóbiás T.).

Január 18. – március 27. A magyar kultúra bölcsőjénél (Cservenák L., Mohácsi E., Madár X., Ulrich A., Tóbiás T., Román Z-né, Malamidesz Sz., Boros Gy., Veszprémi L.).

Március 9. – április 18. Meddig alszol még hazám? (Román Z-né, Malamidesz Sz., Boros Gy., Veszprémi L.).

Április 18. – május 16. Nyíregyháza katonasága az országgyarapítások időszakában (Bene J., Mohácsi E., Tóbiás T., Boros Gy., Veszprémi L.).

Május 27. – június 12. Manóvilág (Román Z-né, Malamidesz Sz.).

Június 17. – július 7. Dolce vita – Kopcsik Lajos mestercukrász kiállítása (Ulrich A., Mohácsi E., Tóbiás T.).

Június 17. – december 15. Ne gyűjtsetek magatoknak kincseket a földön! (L. Nagy M., Pintye G., Tompa Gy., Toldi Z.).

Június 18. – július 20. Múzsák és démonok (Ulrich A., Madár X., Mohácsi E., Tóbiás T.).

Augusztus 27. – szeptember 7. Bálint Endre és Korniss Dezső művei az Antal–Lusztig gyűjteményből (Madár X., Ulrich A., Mohácsi E., Tóbiás T.).

Szeptember 16. – október 11. Normantas Paulius: Cigányok Észak-Indiában és Kelet-Magyarországon (Ulrich A., Mohácsi E., Boros Gy., Tóbiás T.).

Október 14. – november 27. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Őszi Tárlat (Madár X., Mohácsi E., Tóbiás T.).

November 29. – december 6. DAB Tárlat (Mohácsi E., Tóbiás T.).

December 1-jétől Remekművek III. Mednyánszky László (Madár X., Ulrich A., Mohácsi E., Tóbiás T.).

December 7-től Romhánytól Majtényig 1710–1711. (Bene J., Mohácsi E., Tóbiás T.).

Sóstói Múzeumfalu

Április 1. – június 15. Bölcsőtől a bébikompig. Gyermek a családban az 1930-as évektől (Bodnár Zs.).

Június 23. – szeptember 10. „Kombina!?? Az nem vót...” (Viseletdarabok eszenciája) (Rózsáné Bóna B.).

Szeptember 16. – október 31. Székfaragó mesterek az Érmellékről. Kiállítás dr. Kéri Gáspár gyűjteményéből (Páll I.).

Báthori István Múzeum

Március 2. – május 15. Élő népművészet. Rohály Mária népi iparművész és az Aranykapu Népművészeti Egyesület tagjainak kiállítása.

Március 11. – április 11. Újjászülető oltárok. Restaurált szobrok a Krucsay és a Pócsi oltárokról.

Május 19. – december 16. Aranyos pénzek. Zománcátiratok a Báthori fejedelmek pénzérméről (1571–1614). Makrai Zsuzsa zománcművész kiállítása.

Május 19. – június 16. Régi dicsőségünk... Nyírbátor mezőváros középkori kiváltság- és menlevelei a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár anyagából.

Július 8. – augusztus 6. A Szegedi Szépmíves Céh '90 tárlata.

November 12-től Dédanyáink konyhája. Ételek, étkek, ételkészítési eljárások a századfordulón.

Beregi Múzeum

Üvegek a paraszti háztartásban.

Június 4-től Keresztsezemes hímzések bemutatója.

Július 15–17. Halászat és pástorkodás (Zoárd napi Sokadalom).

Október 20-tól A család kenyere (Az aratástól a kenyérig – tárgyak emberközelben).

Tárgyritkaságok és tárgyegyüttesek (kiállítás a Máthé-kúriában).

November 24-től Az I. Gergelyugornyai Alkotótábor.

Szemléltetés a régi iskolában (kiállítás a Máthé-kúriában).

Rétközi Múzeum

Április 13. – május 11. Kárpátok Tavasz IV. – nemzetközi festészeti triennálé.

Május 19. – június 20. Farkas Eszter kiállítása.

Június 24. – július 12. Szikora Tamás Munkácsy-díjas festőművész kiállítása.

Augusztus 4. – szeptember 5. Kopriva Attila munkácsi festőművész kiállítása.

Szeptember 8. – október 1. Diószegi Balázs festőművész kiállítása.

Október 6. – december 1. Murvai György fotóművész kiállítása.

Szatmári Múzeum

Január: Potyók Tamás festőművész kiállítása.

Február: Madarassy György festőművész kiállítása.

Március: Dr. Vargyas Gábor kulturális antropológus: Istenek, ősök és sámánok egy vietnami hegyi törzs, a Brúk vallása című fotókiállítása.

Május: Stefan Gnant festő- és grafikusművész, valamint Lázin Csaba festőművész kiállítása.

Június: Keresztes Zsuzsa: Ötödik kerék című rongykép és ceruzarajz kiállítása.

Június: Szepessy Béla grafikusművész kiállítása.

Augusztus: Medveczky Nóra festőművész kiállítása.

Augusztus: Sipos László: Égiek és földiek című tibeti fotó- és fotográfika kiállítása.

- Szeptember: Asztalos Zsolt festőművész kiállítása.
Október: Csíkszentmihályi Róbert szobrász-, éremművész kiállítása.
November: Gyémánt László festőművész kiállítása.
December: Hitvalló őseink szakrális emlékei.
December: Holló László festőművész grafikái.

Vasvári Pál Múzeum

- Január 15-ig Borbély Margit festőművész kiállítása.
Április 30-ig Régi korok karácsonyi ajándékai.
Január 25. – május 10. Akkor és most.
Március 15. – április 15. Felcserek és orvosok – gyógyítás a háborúban.
Április 20. – május 10. „Krisztus köztünk! Van és lesz!”
Május 5. – augusztus 15. Babavilág – porcelánbabák.
Május 18. – június 15. ALKALOIDA.
Június 18. – szeptember 3. Elvesztett szabadság, megtalált hivatás – a Lebilincselő kiállítás.
Augusztus 21. – november 20. Manóvilág – Tündérország.
Október 28-tól Gombás András emlékezete.
November 26-tól Régi korok gyermekjátékai.
December 18-tól „Ne gyűjtsetek magatoknak kincseket a földön!”

Vay Ádám Múzeum

- Február 21-től Kádas Kati nyíregyházi festőművész tárlata.
Március 25-től Sipos László fotográfus kiállítása.
Szeptember 30-tól Az Őszi Művésztelep zárókiállítása.
Október 14-től Vámosi Albertné Bíró Irma nyugalmazott rajztanár „Hattyúdal” című életmű kiállítása.
November 28-tól Kiss Ferenc hódmezővásárhelyi üvegműves munkái.

Más helyen rendezett kiállítások
Magyarországon

Jósa András Múzeum

- Február 17. – március 17. Nyíregyháza katonasága 1869–1944. Hajdúhadház, MH Vay Ádám Kiképző Bázis (Bene J., Boros Gy., Mohácsi E., Tóbiás T., Veszprémi L.).
Április 20-tól Nagykálló régészeti múltja, Nagykálló (Körösfői Zs., Jakab A.).
Május 17. – június 21. Nyíregyháza katonasága az országgyarapítások időszakában, Hajdúhadház, MH Vay Ádám Kiképző Bázis (Bene J., Boros Gy., Mohácsi E., Tóbiás T., Veszprémi L.).
Május 19. – június 10. Az alapítók öröksége, Nyíregyháza, Városháza (Bene J., Mohácsi E., Tóbiás T.).
Június 14. – szeptember 30. Országgyarapítás 1938–1941. Tuzsér, Lónyay kastély (Bene J., Boros Gy., Mohácsi E., Tóbiás T., Veszprémi L.).
Július 30. Halászélet a régészeti leletek tükrében, Jánd (Toldi Z.).
November 7–12. Normantas Paulius: Cigányok Észak-Indiában és Kelet-Magyarországon, Képviselei irodaház, Budapest (Mohácsi E., Tóbiás J., Tóbiás T.).

Sóstói Múzeumfalu

Június 11. Az I. Gasztronómiai Fesztiválon a Megyei Fejlesztési Ügynökség kiállítóhelyének berendezése. Sóstófürdő (Bodnár Zs.).

Dr. Erdész Sándor néprajzkutató és múzeualapító tablójának elkészítése a „Nyíregyháza nagyjai” sorozathoz. Kossuth Lajos Gimnázium, Nyíregyháza (Bodnár Zs.).

Április 11–26. Hímestojás kiállítás. Nyíregyháza, Korzó üzletház (Nagyné Bösze K.).

Beregi Múzeum

Június 11. Keresztzemes hímzések bemutatója (Nyíregyháza-Sóstófürdő, I. Gasztronómiai Fesztivál).

Rétközi Múzeum

Január 22. – február 20. Válogatás a bodrogközi és Ung vidéki alkotóművészek műveiből. Várszínház és Művészetek Háza, Kisvárdá.

Április 1–30. XIX. Tavasz Tárlat. Várszínház és Művészetek Háza, Kisvárdá.

Június 3–20. Emeld föl mégegyszer tündöklő zászlóját – Rákóczi emlékkiállítás. Tuzsér, Lónyay-kastély.

Vay Ádám Múzeum

Június 30. – augusztus 30. Válogatás a Vay Ádám Múzeum kortárs képzőművészeti gyűjteményéből. Nyíregyháza, Pál Gyula terem.

Október 27. Jótékonyági képek előzetes bemutatója, Nyíregyháza, Centrál Hotel.

Külföldön

Jósa András Múzeum

Április 29. – július 19. Romhánytól Majtényig (1710–1711) című kétnyelvű emlékkiállítás, Szatmárnémeti, Románia (Bene J., Boros Gy., Mohácsi E., Szabó T., Tóbiás T., Veszprémi L.).

Szeptember 18. – október 18. Rákóczi nyomában, Jaroszlav, Lengyelország (Ulrich A., Mohácsi E., Tóbiás J.).

Rétközi Múzeum

Április 29. – június 1. Emeld föl mégegyszer tündöklő zászlóját – Rákóczi emlékkiállítás. Szatmárnémeti, Románia.

Június 20. – július 15. Emeld föl mégegyszer tündöklő zászlóját – Rákóczi emlékkiállítás. Borsi, Szlovákia.

Szeptember 18. – október 18. Emeld föl mégegyszer tündöklő zászlóját – Rákóczi emlékkiállítás. Jaroszlav, Lengyelország.

Vendégkiállítások

Jósa András Múzeum

Április 8. – június 6. A felemelő évszázad, NKA (Madár X., Ulrich A., Mohácsi E., Tóbiás T.).

Július 29. – augusztus 26. Címer és pecsét a Székelyföldön, Csíkszereda (Mohácsi E., Tóbiás T., Ulrich A.).

Sóstói Múzeumfalu

Május 1. – július 30. Paraszti polgárosodás tárgyi világa – Nemzeti jelképek a magyarországi tájházakban. A Magyarországi Tájhákszövetség vándorkiállítása (Nagyné Bősze K., Páll I.).

Báthori István Múzeum

Május 13-ig „Hideg nyilat és spanyol tekerecs” A fagyalt, a jégkrém és a parfé története. A Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum vendégkiállítása.

Május 15-ig Selma Lagerlöf – A történetek, amelyek körbepélték a világot. Az egri Dobó István Vármúzeum vendégkiállítása.

Május 24. – szeptember 5. Tűzkövek a mélyből. Őskori kovabányászat lengyel földön. A varsói Állami Régészeti Múzeum vendégkiállítása.

Kamarakiállítások

Sóstói Múzeumfalu

Április 22–30. Húsvéti asztal a görög katolikusoknál és a reformátusoknál (Bodnár Zs.).

Báthori István Múzeum

Május 13-tól Honfoglalók hagyatéka (Scholtz R.).

Megnyitott állandó kiállítások száma:	2
Megnyitott időszaki kiállítások száma:	65
Más helyen rendezett kiállítások száma:	17
Külföldön rendezett kiállítások száma:	5
Vendégkiállítások száma:	6
Kamarakiállítások száma:	2
Összesen:	97

2. Látogatók száma

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatóságának kiállításait 2011-ben 157.712 látogató (közülük 79.048 diák) kereste fel. Részletesebb adatok:

Múzeum:	Összes látogató:	Az összes látogatóból diák:
Jósa András Múzeum	25.578	12.804
Sóstói Múzeumfalu	57.983	25.534
Kállay Gyűjtemény (az épület egész évben felújítás alatt állt)	–	–
Báthori István Múzeum	10.217	4.920
Beregi Múzeum	14.554	7.865
Rétközi Múzeum	6.452	3.355
Szatmári Múzeum	11.593	7.969
Vasvári Pál Múzeum	12.917	7.929
Vay Ádám Múzeum	12.621	4.119
Bessenyei György Emlékház	540	342
Móricz Zsigmond Emlékház (újrainyitva 2011. október 12-én)	490	311
Mudrány-kúria	4.767	3.900
Összesen	157.712	79.048

3. Tárlatvezetések, múzeumpedagógiai foglalkozások

Jósa András Múzeum

Január 18–21. Kultúra Hete – Irodalomtörténeti előadások és múzeumpedagógiai órák, naponta 3 óra, előadás (Bene J-né, Cservenák L., D. Rácz M., Jászai Miklós I-né, Malamidesz Sz., Román Z-né).

Január 25–27. Kultúra Hetéhez kapcsolódó múzeumi órák és kézműves foglalkozások a sóstóhegyi Szabó Lőrinc Általános Iskola tanulóinak (Babolcsi A., D. Rácz M., Jászai Miklós I-né, Malamidesz Sz., Román Z-né).

Március 10–11. Ünnepi múzeumi órák és kézműves foglalkozások a Móricz Zsigmond Általános Iskolának (D. Rácz M., Jászai Miklós I-né, Malamidesz Sz., Román Z-né).

Szeptember 17. Kulturális Örökség Napja – múzeumi órák (Malamidesz Sz., Román Z-né).

Rendhagyó tárlatvezetések:

Remekművek II. (január 20., dr. Antal Péter).

Múzsák és démonok (június 18., dr. Antal Péter).

Remekművek III. (december 21., dr. Antal Péter).

Korniss Dezső és Bálint Endre kiállítás (augusztus 27., Madár X.).

Vízügyi muzeológusok továbbképzésének résztvevői (november 16., Bene J.).

Múzeumi órák, tárlatvezetések, kézműves foglalkozások:

Név	Múzeumi óra	Kézműves foglalkozás (Mesélő nap)	Tárlatvezetés
Cservenák L.	1		
Dámné Rácz M.	10	5	4
Istvánovits E.	4		
Jakab A.	1		
Jászai M. I-né	4		
Körösfői Zs.	2		
Malamidesz Sz.	4	2	
Madár X.	2		1
Mester A.	2		
Mohácsi E.	1		
Pintye G.	1		
Ratkó L.			7
Restaurátor műhely (Szinyéri P-né, Dankóné Németh E., Takácsné Varga Á.)	5		
Román Z-né	19	6	
Teremőrség (Kardosné Sinka H., Suták Á-né, Varga Sz-né)			114
Svéda Cs.	2		
Tompa Gy.	1		
Ulrich A.	1		1

Sóstói Múzeumfalu

Az év során 146 szakvezetést, tárlatvezetést, tájékoztatót tartottunk (Bodnár Zs. 40, Rózsáné Bóna B. 30 – ebből 2 angol nyelvű, Mártonné Vattai A. 14, Braun A. 12, Nagyné Bösze K. 15, Pappné Garai A. 24, Páll I. 11 – ebből 1 francia nyelvű).

A múzeumpedagógiai foglalkozások és bemutatók száma 290.

2011-ben egy programsorozat zajlott a múzeumfaluban: az Új Magyarország Fejlesztési Program által kiírt és elnyert Falusi teszem-veszem TÁMOP-3.2.11/10-1-2010-0074 pályázat, melynek befejezése 2011 augusztusa. Ebben a programban 7 oktatási intézménnyel kötöttünk együttműködési megállapodást:

Nyírpilisi Általános Iskola

Benczúr Gyula Általános Iskola, Nyíregyháza

Apáczai Általános Iskola, Nyíregyháza

Jókai Mór Református Általános Iskola, Nyíregyháza

Westsik Vilmos Szakközépiskola, Nyíregyháza

Kettyes Aladár Iskola, Debrecen

Aranykörte Óvoda, Nyíregyháza.

A program megvalósítása:

Népek kultúrája – jeles napok:

– Farsang 3 előadás (Rózsáné Bóna B.), Húsvét 10 előadás (Rózsáné Bóna B., Nagyné Bősze K.).

– Népmesék: Magyar Népmesék 5 előadás (Hajdú Á., Olajos Cs.).

– Tapintható népi kultúra: 7 előadás (Páll I., Nagyné Bősze K., Rózsáné Bóna B.).

– Paraszti pék- és cukrászétételek: 6 előadás (Páll I., Nagyné Bősze K., Pappné Garai A., Rózsáné Bóna B.).

Programhoz kapcsolódó foglalkozások: Farsangi álarcok, rajzfoglalkozás a Múzeumi Magyar Mesék – népmesék interaktív feldolgozás keretében (7 alkalom), tojásfestés (1 alkalom), udvari népi játékok, sütés-főzés alapfokon.

Báthori István Múzeum

Tárlatvezetések száma: 24 (Báthori G. 12, Szabó S. 12).

Múzeumi foglalkozások száma: 256 (Báthori G. 21, Hajdú Á. 31, Kosztyu B. 150, Scholtz R. 3, Szabó S. 51), összesen 4295 tanulóval.

Beregi Múzeum

A látogatóbarát múzeum keretében nagy hangsúlyt fektettünk a tárlatvezetés minőségére. 2011-ben 148 tájékoztatás és tárlatvezetés történt (Bakó S-né 6, Felhősné Csiszár S. 22, Gazdag Gy-né 14, Hegedüs A-né 35, Medve Z-né 6, Varga J. 24, Vargáné Hegedüs E. 41 tárlatvezetést tartott, ebből 5 német, 5 angol nyelven).

2011-ben a múzeum és iskolák együttműködése az előző évekhez képest szorosabbá vált. A pedagógusok már az előző évben megismerkedhettek a tanmenetbe belesimuló múzeumi óra lehetőségeivel és az idén nagyobb bátorsággal igényelték őket.

Vargáné Hegedüs E. és Varga J. 2011. évben 56 múzeumpedagógiai foglalkozást tartott.

Rétközi Múzeum

26 alkalommal tartottunk tárlatvezetést magyarul, ötször angol, hatszor pedig román nyelven.

Május 26-án a múzeumpedagógiai foglalkozások keretében megtartottuk a város diákjai számára a Holokauszt megemlékezéseket.

Múzeumpedagógiai foglalkozásokat tartottunk általános iskolásoknak és gimnazistáknak (22 foglalkozás, 792 résztvevő).

A múzeum baráti köre tagjai – Dudásné Popovics Angéla, dr. Csontó Lászlóné óvodapedagógusok – segítségével számos múzeumpedagógiai foglalkozást tartottunk óvodásoknak és kisiskolásoknak (14 foglalkozás, 420 résztvevő).

Minden hónap első keddjén, „táncos kedd” táncházat rendeztünk, amely iránt nagy volt az érdeklődés (9 táncház, 360 résztvevő).

Szatmári Múzeum

A Szatmári Múzeum 2011-ben Múzeumpedagógia a közoktatás szolgálatában, a Szatmári Múzeum közoktatáshoz kapcsolódó programjai (TÁMOP 3. 2. 11./10-1-2010-0076) címmel pályázatot nyújtott be, amelyen 32.480.000 Ft. vissza nem térítendő támogatást nyert. A pályázat célja a közoktatásban részt vevő óvodások és iskolások számára a múzeum sajátosságainak figyelembe vételével olyan tanórai és tanórán kívüli programokat kínálni, amelyek játékos, interaktív módon segítik és kiegészítik az iskolában tanultakat. A múzeum öt együttműködési megállapodást kötött közoktatási intézményekkel: a mátészalkai Képes Géza Általános Iskolával, a Kálvin János Református Iskolával, a Széchenyi István Katolikus Iskolával, a Négy Évszak Óvodával és a kocsordi Jókai Mór Általános Iskolával.

A pályázat címe: Irány a Múzeum!

A pályázat múzeumpedagógiai feladatterve négy részre oszlott:

Sorszám	Tevékenység neve	Tevékenység címe
I.	Témanapok	Szatmári ember, szatmári táj (4 témakör)
II.	Vetélkedők	Itt vagyok hon, itt az én világom (néprajzi és helytörténeti vetélkedők)
III.	Versenyek	Libalegelő (falusi ügyességi versenyek)
IV.	Tehetséggondozás	Hopp te Zsiga! (néptánc, cigánytánc, hangszerhasználat)

A program 2011 áprilisában kezdődött és 2011. december 30-án zárult. Az eltelt hónapokban 184 (versenyt, vetélkedőt, témanapot, tehetséggondozó) foglalkozást tartottak, amelyeken több mint 800 tanuló vett részt, köztük 120 óvodás. E foglalkozások a tanórán kívüli oktatáshoz kapcsolódtak, elősegítve az iskolai tananyag mélyebb elsajátítását.

Vasvári Pál Múzeum

Tárlatvezetések száma: 195.

Egész évben tartottunk tematikus múzeumpedagógiai foglalkozásokat. A témák kötődtek az iskolai tananyag menetéhez, illetve az évszakok ünnepekéhez, ezért a múzeumi órákat be lehetett illeszteni a tanmenetbe. A foglalkozásokat kézműves tevékenységek tették élményszerűvé. Feladatlapok segítették az új ismeretek elsajátítását.

2011-ben kialakítottuk az új múzeumpedagógiai programcsomagokat, melyek 5 alkalmas, 3 alkalmas és 10 alkalmas tematikus foglalkozásokra várták a diákokat:

Mesterségünk címere... (5 alkalommal népi kismesterség foglalkozás: szücsök, kosárfőnök, gyertyamártók, pékek, fazekasok).

Jeles napok (5 alkalommal az ünnepekörökhöz kapcsolódó foglalkozás: Karácsony, Húsvét, Pünkösöd, Márton nap).

Szöszmötöljünk (5 alkalommal hon- és népismeret órához kapcsolódó foglalkozás: kenderfeldolgozás, hímzés, gyógyfüvek).

A Boróka (10 alkalomból álló foglalkozás sorozat) A foglalkozások tematikáját a TÁMOP 3.2.11.1-4. pályázat által dolgoztuk ki, így egy igen tartalmas csomagot tudunk adni óvodai foglalkozások témájaként:

- Népi játékok.
- „Szita, szita, sűrű szita...”
- Márton napi libaságok.
- Karácsonyi sokadalom.
- Füben, fában orvosság.
- Farsangi kavalkád.
- Vasvári Pál, a márciusi ifjú.
- Húsvéti játszóház.
- Pünkösdi királyság.
- Csupor, köcsög, fazék.

Vay Ádám Múzeum

A helyi Molnár Mátyás Általános Iskola tanulói részére 24, míg más településekről érkező általános iskolai diákok részére 18 múzeumpedagógiai foglalkozást, és 4 előadást szerveztünk.

Húsvét ünnepén Tamás Mária budapesti népi iparművész munkáiból – kézműves foglalkozással egybekötött – kiállítást rendeztünk, melyen mintegy 500 db festett tojást mutattunk be.

4. Egyéb rendezvények

Jósa András Múzeum

- Február 19. Családi Nap (Cservenák L., Jászai Miklós I-né, Malamidesz Sz., Román Z-né).
- Február 23., szeptember 24. Városvédő Egyesületi Nap.
- Március 3. Megyei Diákszabványalkotó Konferencia.
- Április 4. Periférián Alapítvány kuratóriumi ülése.
- Április 5. Szakmai nap a Sóstói Múzeumfaluban (Babolcsi A., Jászai Miklós I-né, Malamidesz Sz., Román Z-né).
- Április 12. Városvédő Egyesület elnökségi ülése.
- Április 16. Családi nap (Cservenák L., Malamidesz Sz., Román Z-né).
- Május 2. A 70 éves Németh Péter születésnapjának köszöntése Szabolcsban, a Mudrány-kúriában (minden dolgozó).
- Május 3., november 4. Honismereti Egyesületi elnökségi ülés.
- Május 25. Városvédő Egyesület közgyűlése.
- Május 28. Belvárosi Gyermeknap (minden dolgozó).
- Június 1. Baba-mama nap a múzeumban (Román Z-né).
- Június 3–5. I. Sport és Szabadidő Kiállítás a Bujtosi Szabadidő Csarnokban (Cservenák L., Jászai Miklós I-né, Malamidesz Sz., Román Z-né).
- Június 11. Gasztro Fesztivál a Sóstón (Cservenák L., Malamidesz Sz.).
- Június 18. Múzeumok Éjszakája (minden dolgozó).
- Június 22–24. A történelmi osztály dolgozói részt vettek a történelmi muzeológusok 2011. évi szakmai továbbképzésén Sátoraljaújhelyen (Báthori G., Bene J., Lakatos S., Mohácsi E., Németh P-né, Szabó T.).
- Július 2–3. Családi Nap a múzeumban (Jászai M. I-né, Román Z-né).

Augusztus 27–28. XII. Nyíregyházi Huszártalálkozó a Jósa András Múzeumban és a Sóstói Múzeumfaluban.

Szeptember 1. Előadás a VIDOR Fesztivál keretében.

Szeptember 10., november 12., december 3. Családi Nap a múzeumban (Jászai Miklós I-né, Román Z-né).

Szeptember 27. Régiós múzeumpedagógiai találkozó – Nyírbátor (Babolcsi A., Jászai Miklós I-né, Román Z-né).

Szeptember 30. Mesenap a múzeumban (minden dolgozó).

Október 1. – november 15. Múzeumok Őszi Fesztiválja.

Október 3. Múzeumpedagógiai évnitó a Hadtörténeti Múzeumban (Babolcsi A., Jászai Miklós I-né, Román Z-né).

Október 6. Az Aradi Vértanúk Napja a Móricz Zsigmond Általános Iskolával (D. Rác M., Jászai Miklós I-né, Román Z-né).

Október 17. II. Országos Múzeumandragógiai Konferencia (Babolcsi A., Román Z-né).

Október 11., 25., november 14., december 5. Baba-mama nap a múzeumban (Román Z-né).

Október 21. Ünnepi megemlékezés a Móricz Zsigmond Általános Iskolával (D. Rác M., Jászai Miklós I-né, Román Z-né).

November 2–3. Digitális Konferencia – Miskolc (Babolcsi A., Román Z-né).

November 29. A Tudomány Ünnepe.

December 1. A Jósa András Múzeum Napja (minden dolgozó).

December 9. Karácsony a múzeumban (Jászai M. I-né, Román Z-né).

A Jósa András Múzeum Baráti Körének tevékenysége 2011-ben (Bene J.)

A tagság létszáma 2011-ben 74 fő.

2011-ben a Baráti Kör ülésein 15 előadás hangzott el, közülük 5 történeti, 1 zenei, 1 művészettörténeti, 2 irodalomtörténeti, 1 néprajzi, 1 egyháztörténeti és 4 vegyes témájú volt.

A Baráti Kör 2011. október 11-én Tiszacsécsére, a felújított Móricz Zsigmond emlékházba látogatott el.

December 1-én a tagság jelen volt a Jósa András Múzeum Napjának rendezvényein.

A Baráti Kör tagjai rendszeres résztvevői a múzeum rendezvényeinek, kiállítás megnyitóiának. Jó néhányan évek óta kisebb-nagyobb adományokkal gyarapítják az egyes múzeumi gyűjteményeket. Baráti Körünk jó kapcsolatot tart a városi TIT szervezettel, a Nyíregyházi Főiskola történelem tanszékével, valamint a Megyei Levéltárral.

Név	Előadás Magyarországon/ külföldön	Előadás konferencián Magyarországon	Előadás konferencián külföldön	Részvétel konferencián, rendezvényen, egyéb közművelődési helyszínen Magyarországon/külföldön
Bene J.	15/0	5	—	59/6
Dámné Rác M.	5/0	—	—	8/1
Istvánovits E.	1/0	1	4	0/2
Jakab A.	2/0	2	—	1/0
Körösfői Zs.	—	1	1	—
L. Nagy Márta	—	2	—	—
Laskayné Szőlősi K.	—	—	—	1/0
Madár X.	2/0	—	—	2/1

Mohácsi E.	4/0	—	—	3/1
Pintye G.	2/0	—	—	—
Ratkó L.	2/0	1	—	13/0
Riczu É.	1/0	—	—	2/0
Scholtz R.	5/0	—	—	—
Szathmáry L.	3/0	—	—	—
Toldi Z.	1/0	—	—	—
Tompa Gy.	13/0	—	—	—
Ulrich A.	2/0	3	—	4/2
Veszprémi L.	—	—	—	1/0

Sóstói Múzeumfalv

Saját rendezvények:

Keresztül-kasul a nagyvilágban előadás-sorozat (4 alkalom)

Nagy rendezvények:

Téltemetés (március 5.), Húsvéti készülődés (április 18–24.), Falusi húsvét (április 25.), Majális (május 1.), Múzeumi Világnap (május 18.), Szent Iván-éj (június 23.) „Hírös” lakodalmak (augusztus 6.), Kenyérünnep (augusztus 20.), Kóstolja meg Magyarországot! (szeptember 17.), A Magyar Népmese Napja (szeptember 30.), Márton-napi vigasságok (november 12.), Karácsonyi készülődés (december 5–9.).

2011-ben 219 megrendelt kézműves foglalkozást és 71 népi gasztronómiai programot bonyolított le a Múzeumfalv.

Egyéb programok száma 43.

Előadások száma 47, valamennyi Magyarországon (Bodnár 15, Nagyné 7, Páll 13, Rózsáné Bóna 12)

Kállay Gyűjtemény

Lakatos S. részt vett május 26-án Vaján a Tiszántúli Történelem Társaság konferenciáján, ellátta a levezető elnöki feladatokat. Ugyancsak ő 6 hazai konferencián, illetve rendezvényen vett részt.

Báthori I. Múzeum

Március 2., 16., 30., április 6. Múzeumi teadélutánok: Báthori G. hadtörténelmi előadásai.

Április 20. Információs nap a nyírbátori kistérség iskolái számára.

Június 18. Múzeumok Éjszakája.

Július 9–10. Szárnyas Sárkány a múzeumban és a múzeumkertben.

Augusztus 28. TÁMOP 3.2.8. A Báthori István Múzeum oktatási, képzési szerepének erősítése projekt záró rendezvénye.

Szeptember 27. Regionális múzeumpedagógiai találkozó.

Október 16. Kulisszatitkok a fegyvergyűjteményben. Családi szombat délután a Múzeumok Őszi Fesztiválja keretében.

Október 25. Fedezd fel a Nyírbátori Stallumot! A Múzeumok Őszi Fesztiválja keretében négy előadás hangzott el: C. Tóth Norbert: Az ecsedi Báthoriak és a stallum. Mikó Árpád: A nyírbátori stallum helye a magyarországi művészettörténelemben. Földessy Péter – Anda Csaba: A Báthori István Múzeumban őrzött stallum restaurátor szemmel. Vasáros Zsolt: A stallum mint kiállítási tárgy.

November 12. Márton-nap a múzeumban.

November 30. TÁMOP 3.2.11. Múzeumpedagógia a közoktatás szolgálatában. A Báthori István Múzeum közoktatáshoz kapcsolódó programjai c. projekt záró rendezvénye.

December 15. TIOP 1.2.2. A Báthori István Múzeum iskolabarát fejlesztése és oktatási-képzési szerepének infrastrukturális erősítése c. projekt záró rendezvénye.

Szabó S. megyei koordinátori tevékenysége:

Február 22. MOKK koordinátori szakmai képzés (Szentendre).

Május 26–27. szakmai képzés (Kaposvár).

Június 22–24. szakmai képzés (Göcseji Múzeum, Szlovénia).

Október 10. szakmai képzés (Kecskemét).

Június 6. Múzeumi irányítói MOKK múzeumpedagógiai kiadványainak könyvbemutatóját szervezte Nyíregyházán a Móricz Zsigmond Könyvtárban.

November 30. Kerekasztal beszélgetés óvodapedagógusokkal a Báthori I. Múzeumban.

Név	Előadás Magyarországon/ külföldön	Előadás konferencián Magyarországon	Előadás konferencián külföldön	Részvétel konferencián, rendezvényen, egyéb közművelődési helyszínen Magyarországon/külföldön
Szabó S.	5/0			9/0
Báthori G.	4/0			1/0

Beregi Múzeum

Heti rendszerességgel tartottunk hímzés szaktanácsadást (Hegedüs A-né).

Nagypénteki hímes festés. Húsvét hetében három napon át fogadtuk a hímes festőket.

A múzeum csatlakozott a Kulturális Örökség Napjai programsorozatához.

Név	Előadás Magyarországon/ külföldön	Előadás konferencián Magyarországon	Előadás konferencián külföldön	Részvétel konferencián, rendezvényen, egyéb közművelődési helyszínen Magyarországon/külföldön
Felhősné Csiszár S.	2/0	1	1	8/0
Hegedüsné Csiszár Gy.				7/0
Varga J.				9/0
Vargáné Hegedüs E.	1/0			8/0

Rétközi Múzeum

Június 9. A kisvárdai múzeum 50 éve című könyv bemutatója a kisvárdai Városi Könyvtárban.

Június 24. Múzeumok Éjszakája.

Október: Múzeumok Őszi Fesztiválja.

Október 4. Táncos kedd. Cini, cini muzsika, táncol a kis Zsuzsika! – Táncház kicsiknek és nagyoknak.

Október 6. Sípbal, dobbal, nádi hegedűvel – Játékos ismerkedés népi hangszerekkel.

Október 12. Kincskereső – kiállításrendezés padlások kincseiből a gyűjtők részvételével.

A múzeum munkatársai részt vettek Kisvárdai kulturális rendezvényein, számszerűen 15 kiállítás megnyitón és könyvtári csevegésen és öt hangversenyen.

Vofkori M. részt vett:

Április 8–9. Kuruc(kodó) Irodalom. Konferencia a kuruc kor irodalmáról és az irodalom kurucairól a szatmári béke 300. évfordulója alkalmából (Vaja).

Április 14–17. XVIII. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál – a Pallas-Akadémia Könyvkiadó szerzőinek bemutatkozása.

Június 2–6. 82. Ünnepi Könyvhét – a Pallas-Akadémia Könyvkiadó szerzőinek bemutatkozása.

Június 9. A kisvárdai múzeum 50 éve című könyv bemutatója. Városi Könyvtár, Kisvárdá.

Június 10. Az *Agria* folyóirat bemutatkozása Nyíregyházán a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtárban.

Szeptember 22–23. XVIII. Szabolcs-Szatmár-Beregi Nemzetközi Levéltári Napok (Nyíregyháza).

Szatmári Múzeum

Február 25. Szatmár-Beregi Pálinka Lovagrend ülése.

Május 4. Most a Buday film forgatása.

Május 10–11. Magyar Országgyűlés Fenntartható Fejlődés Bizottsága kihelyezett ülése.

Június 3. Megyei pálinkagyártók szakmai konferenciája.

Június 25. Múzeumok Éjszakája.

Szeptember 10. Ma csak Szalka – városnap.

November 11. Márton-napi vigadalom, Múzeumok Őszi Éjszakája.

November 29. TÁMOP 3.2.11 Irány a múzeum! Projektzáró rendezvény.

December 9. Keleti Három-határ Szeglet Kutató Fejlesztő Társaság konferenciája.

December 9. A szamar versöngyés, a nagyatádi Czindery Szépművészeti Céh előadása.

Név	Előadás Magyarországon/ külföldön	Előadás konferencián Magyarországon	Előadás konferencián külföldön	Részvétel konferencián, rendezvényen, egyéb közmuvelődési helyszínen Magyarországon/külföldön
Cservenyák L.	9/0	10	1	35/0
Farkas J.	1/0	2		

Vasvári Pál Múzeum

Név	Előadás Magyarországon/ külföldön	Előadás konferencián Magyarországon	Előadás konferencián külföldön	Részvétel konferencián, rendezvényen, egyéb közmuvelődési helyszínen Magyarországon/külföldön
Baloghné Szűcs Zsuzsa	6/0	1		2/0

Vay Ádám Múzeum

Február 25. – március 5. XII. Téli Alkotótábor, melyen 11 művész vett részt.

Március 25. A Rákóczi-ünnepség keretében Madarassy György festőművész méltatta dr. Sipos László nyíregyházi fotográfus tárlatát. Ezt követően jótékonysági képauciót szerveztünk, melynek bevételét az április 29-én felavatott emlékműhöz használtuk fel.

Április 8–9. „Kuruckodó irodalom” címmel kétnapos irodalomtörténeti tanácskozás a nyíregyházi Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület szervezésében.

Május 25–26. A Tiszántúli Történetész Társaság éves közgyűlése és konferenciája.

Szeptember 30. IV. Művésztelep zárókiállítás (hat alkotóval).

November 12. Jótékonysági képaució.

December 3. Adventi koncert Mándi Ákos zongoraművész előadásában.

5. Médiakapcsolatok

Jósa András Múzeum

Sajtótájékoztatók:

Múzeumban: június 15., 21.

Megyeházán: március 22.

Budapesti Történeti Múzeumban: március 31.

Városházán: november 9.

Interjúk a helyi, országos és nemzetközi médiában:

Bene J. 54, Cservenák L. 7, Istvánovits E. 3, Jakab A. 2, Madár X. 6, Malamidesz Sz. 4, Pintye G. 2, Ratkó L. 1, Román Z.-né 9, Scholtz R. 1, Toldi Z. 3, Ulrich A. 7; összesen 92 alkalom.

Rólunk írták, mondták a helyi, országos és nemzetközi médiában: 116 megjelenés.

Sóstói Múzeumfalu

Interjúk a helyi, országos és nemzetközi médiában:

Bodnár Zs. 6, Nagyné Bösze K. 25, Páll I. 74, Rózsáné Bóna B. 2; összesen 107 alkalom

Rólunk írták, mondták a helyi, országos és nemzetközi médiában: 136 megjelenés.

Kállay Gyűjtemény

Interjúk a helyi, országos és nemzetközi médiában:

Lakatos S. 2 alkalom.

Báthori I. Múzeum

Rendszeres kapcsolatot tartottunk a Kelet-Magyarországgal, a „Bátor” c. helyi újsággal, a Kölcsey- és a helyi tv-vel. Rendezvényeink túlnyomó többségéről tudósított a helyi tv.

Interjúk a helyi, országos és nemzetközi médiában:

Szabó S. 16 alkalom.

Rólunk írták, mondták a helyi, országos és nemzetközi médiában: 12 megjelenés.

Beregi Múzeum

Januárban tévéfelvétel készült a több csatornán rendszeresen jelentkező Hazai turizmus c. műsor részére (Felhősné Csiszár S., Hegedüs A.-né, Vargáné Hegedüs E., Varga J.).

Augusztusban a Hazai turizmus felvételt készített (Varga J.).

A Kölcsey Tv és a vásárosnaményi Városi Tv felvételt készített a Március 8-i könyvbemutatóról.

A Kölcsey Tv Víg-kend c. élő műsorában Vargáné Hegedüs E. és Varga J. szerepelt a magyar-ukrán pályázat keretében megjelent kiadványok kapcsán.

A Városi Tv felvételt készített A család kenyere c. kiállítás megnyitójáról.

Folyamatosan frissítjük a honlapot (www.beregi-muzeum.hu), valamint az Együtt Bereg kultúrájáért című projekt honlapját (www.beregkultura.hu).

Rétközi Múzeum

2011-ben elkészült a Rétközi Múzeum saját honlapja. Címe: www.vardaimuzeum.hu.

A Kelet-Magyarország, a Barangoló, a Kisvárdai című helyi újság, a Vár FM Rádió a „Vár-tükör”, a Campus Rádió pedig a „Campus Plusz” című műsorban rendszeresen tudósított a rendezvényekről.

Szatmári Múzeum

A mátészalkai M1 Tv, a Kölcsey Tv., a Nyíregyházi Városi Tv. 11 alkalommal tudósított múzeumi rendezvényről.

A Hazai Turizmus c. műsorában három alkalommal mutatták be a Szatmári Múzeumot.

A Magyar Televízió Most a Buday c műsorában mutatták be a Szatmári Múzeumot.

A Művészetbarát Egyesület Mécsvilág c. lapjában rendszeresen jelennek meg cikkek.

Rólunk írták, mondták a helyi, országos és nemzetközi médiában: 25 megjelenés.

A Szatmári Múzeum új honlapja: www.szatmarimuzeum.hu. A rendszergazda Cservényák L.

Vasvári Pál Múzeum

A Magyar Vidék független közéleti havilapban 21 cikk, a Vasvári Hírmondóban 18 cikk, a Kelet-Magyarországban 27 cikk jelent meg a múzeumról.

A tiszavasvári rádióban minden pénteken 12 és 13 óra között a Múzeum Kávéház című műsor jelentkezett.

Vay Ádám Múzeum

A sajtó különböző orgánumai (pl. MTI, valamint a vajai székhelyű Ha-Jó Rádió) rendszeresen adott hírt a programokról. A Magyar Rádió Regionális műsorának munkatársai számos eseményről tudósítottak, így a Téli Alkotótáborról, a március végi Rákóczi-ünnepségről, a jótékonyági képekakciókról, az V. Vaja Art Őszi Művésztelepről.

VI. Szakmai és társadalmi kapcsolatok

1. Nemzetközi kapcsolatok

Jósa András Múzeum

A megyei múzeumigazgató munkatársaival hivatalos kiküldetésben vett részt:

- Február 11. Szatmárnémeti, Csüry Bálint emlékkonferencia (Bene J., Szikora I.).
- Február 22. Szatmárnémeti (Bene J., Mohácsi E., Tóbiás J.).
- Április 29–30. Szatmárnémeti, Romhánytól Majtényig 1710–1711 c. kiállítás megnyitója (Bene J., Ulrich A., Madár X., Szabó T., Mohácsi E., Tóbiás T., Molnár S., Tóbiás J.)
- Május 30. Nagykároly. A hajdanvolt kastély történelmi enteriőr kiállítás megnyitója (Bene J., Tóth I-né, Madár X., Soós J-né, Augusztinyi K., Szabó T., Ulrich A.)
- Október 16–20. Jaroszlav (Bene J., Tóth I-né, Vofkori M., Tóbiás J.)

A Jósa András Múzeum munkatársai:

- Április 21–22. Szatmárnémeti (Mohácsi E., Tóbiás T., Szabó T., Szikora I., Tóbiás J.).
- Május 26–27. Az Arad melletti régészeti bázison dák leleteket tanulmányozott a Szegedi Tudományegyetem régészhallgatóival és oktatójukkal Istvánovits E.
- Július 18–19. Szatmárnémeti (Mohácsi E., Tóbiás T., Szabó T., Szikora I.).
- Augusztus 15–21. II. Kolozsvári Magyar Napok – a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumi Szervezet külön standon történő bemutatása a rendezvény közönségének és a helyi, valamint az országos magyar és román médiának (Cseppentő Z., Magyar A., Svéda Cs., Vofkori M.).
- Szeptember 16–19. Jaroszlav (Ulrich A., Mohácsi E., Tóbiás J.).

- December 15. Szatmárnémetiben a dák kiállítást látogatta meg Istvánovits E., Szabó T., Veszprémi B., Veszprémi L.
- Szathmáry L. nemzetközi kapcsolatai a kutatás terén a Magyar Természettudományi Múzeum Embertani Tára által koordinált „Morphometric research for developing the 3D facial reconstruction method for the purpose of historic and forensic anthropology and medicine” című programhoz illeszkednek, amelyekben 14 külföldi intézmény kutatói vesznek részt.

Sóstói Múzeumfalú

A Múzeumfalú külföldi kapcsolatai jól alakulnak, az országhatárokon kívül is ismert az intézmény és munkatársai neve. A külföldi vendégek itteni fogadásához, programjaik lebonyolításához, a külföldi konferenciákon és tanulmányutakon való részvételhez nagyrészt a Múzeumfalú Baráti Köre biztosította az anyagi fedezetet.

- Augusztus 20–25. Európai Szabadtéri Múzeumok szlovákiai és csehországi konferenciája (Nagyné Bősze K., Páll I.).
- Szeptember 17. A „Kóstolja meg Magyarországot!” programon részt vett a szlovákiai Iske, a romániai Bihardiószeg, az ukrajnai Ungvár szabadtéri múzeuma és a vajdaságiak csapata.
- Október 8. A magyarországi tanulmányi tapasztalatcserén részt vett walesi skanzen munkatársai tettek látogatást a múzeumfaluban.
- Írországi nyaralása során tanulmányozta a Bunratty Szabadtéri Múzeumot Bodnár Zs.
- Szeptember, december. Az ungvári szabadtéri múzeum igazgatójával két alkalommal tárgyalt Nyíregyházán az együttműködés lehetőségeiről Páll I.
- December 12. Részt vett és előadásokat tartott az Aranykapu Kulturális Egyesület által Szatmárnémetiben szervezett konferencián Rózsáné Bóna B.

Beregi Múzeum

- Május 25–29., július 31. – augusztus 3. OTKA támogatással (magyarságtudomány részeként) Szlovákiában végzett kutatásokat Felhősné Csiszár S.
- Május 16-án a felvidéki Búcs községben megtekintették a „Felvidéki viseletek babákon” című babgyűjteményt és megbeszélést folytattak kölcsönös babakiállításokról.
- Szoros kapcsolatot tartanak fenn az OTKA által támogatott határon túli gyűjteményi összeírás eredményeként a horvátországi Csúza községgel. Az együttműködést kiadványcserével is megerősítették, és kölcsönös kiállítás rendezéséről tárgyaltak.
- A washingtoni Holokauszt Emlékmúzeum számára még 2010-ben összeállították azoknak a névsorát, akik szemtanúi voltak az 1944-es zsidó elhurcolásoknak. Halász Sándornéval, Gombita Sándorral és özv. Csiszár Árpádnéval két-két alkalommal készítették interjút.

Rétközi Múzeum

- Vofkori M. továbbra is tartja a kapcsolatot a csíkszeredai Csíki Székely Múzeummal, a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeummal, az avasújfalvai Avasi Múzeummal (Muzeul Țării Oaşului), az ungvári székhelyű Kárpátaljai Honismereti Múzeummal és egy ungvári civil szervezettel, az „Uzhgorod – XXI. század” Kis és Közép Vállalkozás Fejlesztési Innovációs Egyesülettel.
- Nagyon jó a kapcsolat a kolozsvári Polis és Kriterion Könyvkiadókkal, az Erdélyi Múzeum-Egyesülettel és a csíkszeredai Pallas-Akadémia Könyvkiadóval.

- Vofkori M. továbbra is kapcsolatban áll a székelyudvarhelyi Városi Könyvtárral, és az ott működő társadalomtudományi és történelmi kutatócsoporttal, az Areopolisszal, a kolozsvári székhelyű EMÉ-vel, valamint a békéscsabai Typografia Könyvkiadóval.
- Augusztus 15–21. II. Kolozsvári Magyar Napok – a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumi Szervezet külön standon történő bemutatása – a Jósa A. Múzeum munkatársaival együtt (lásd előbb!) – a rendezvény közönségének és a helyi, valamint az országos magyar és román médiának.

Szatmári Múzeum

- Szeptember 20–23. Münchenben tanulmányút (Cserenyák L.).
- A 2010-es román-magyar HURO pályázat eredményeként továbbra is jó szakmai kapcsolat alakult ki a Szatmárnémeti Megyei Múzeum és a mátészalkai Szatmári Múzeum között.

VII. A költségvetés adatai (Tóth I-né gazdasági igazgató)

A feladat ellátás általános értékelése

Az évek óta zajló államháztartási – ezen belül költségvetési – reformfolyamat része az új államháztartási szakfeladat rend bevezetése 2009-től, mely a hatékony költségvetési tervezést, finanszírozást és elszámoltatást hivatott betölteni. Ennek egyik legfontosabb eleme a szervezeti szintű erőforrás – juttatás és felhasználás feladatokhoz igazítva – mind a költségek, mind a hozzá rendelhető bevételek vonatkozásában. Intézményünk működési feltételeiben pozitív változást a fenti szabályozás keretei nem hoztak.

Eredeti költségvetés eFt-ban kiemelt előirányzat szinten

Megnevezés	Költségvetési támogatás	Pénzmaradvánnyal módosított költségvetés
Személyi jellegű kiadás	171.638 e	306.785 e
Munkaadókat terhelő járulékok	61.915 e	82.832 e
Dologi kiadás	0	123.936 e
Mindösszesen	233.553 e	503.553 e

Ezek a számok a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatóságának jövőt nem mutattak, de a foglalkoztatottak helyzete is bizonytalan és kilátástalannak tűnt. Szomorúan tapasztaljuk, hogy folyamatossá vált a fizetéselőlegből élés, mivel a minimális megélhetés sokak számára csak így biztosított. A javadalmazás évek óta stagnál, a nettó átlagbér alig több a létminimum összegénél. Igazgatóságunk létszámállománya változatlanul 101 fő – a 2011 áprilisától integrált Tourinform irodával együtt 103 fő. Valamennyi munkatársunk munkaköréhez előírt végzettséggel rendelkezik – iskolai végzettséget tekintve az összállomány 75%-a több felsőfokú és posztgraduális képzettséggel, képesítéssel rendelkezik. Az Igazgatóság számos eltérő funkciójú ingatlanal rendelkezik: a Sóstói Múzeumfalu közel 100 népi épülettel és a hozzá tartozó 40 gazdasági és más objektummal, 6 vidéki múzeum kastélyaival és épületeivel, 2 emlékház, 1 kúria, valamint az ezekhez tartozó természetvédelmi területek, műemlék parkok és egyéb területek, 1 rekreációs telek.

Az ellátandó védett park területe	75.000 m ²
Egyéb közösségi terek területe	101.980 m ²
Ellátandó terület (egyéb)	24.700 m ²

A raktározott műtárgyállomány 1.012.000 darabot tesz ki (régészet, néprajz, helytörténet, irodalomtörténet, képző- és iparművészet, természettudomány, numizmatika). Mindezek fenntartási, állagmegóvási kötelezettséggel járnak, viszont a pénzügyi függőségünk régóta meghatározza kiszolgáltatottságunkat. Ennek ellenére töretlenül hittünk az összefogás eredményességében, a csapatmunka hatékonyságában. A számos lehangoló számadat mellett 2011-ben is jelentős eredményeink születtek:

- A tiszacsécei Móricz Zsigmond Emlékház teljes körű felújítása.
- A tiszaberceli Bessenyei György Emlékház tetőcseréje (forrását a megyei önkormányzati kötvény biztosította).
- A nyírbátori Báthori István Múzeumban lépcsőjáró berendezés beszerzése.
- A számítástechnikai eszközök fejlesztése, beszerzése.
- A szükségszerű állagmegóvások – részleges tetőszerkezet javítások, tisztító meszelések, vizesblokkok javítása, vagyonvédelem folyamatos karbantartása – Vaján, Nyíregyházán, Sóstófürdőn, Kisvárdán, Nyírbátorban, Tiszavasváriban, Mátészalkán történtek meg.
- Időszaki kiállítások, konferenciák és egyéb múzeumi rendezvények szervezése, kiadványok készítése.

Az eredeti költségvetés bevételeinek és teljesített kiadásainak alakulása:

Költségvetési támogatás	233.553 e Ft
Működési bevétel	40.000 e Ft
Pénzmaradvány	240.000 e Ft
Összesen:	513.553 e Ft

Főbb szakmai kiadások:

Gyűjteménygyarapítás	37.277 e Ft
Propaganda	1.589 e Ft
Kiadvány	14.147 e Ft
Ásatási szolgáltatás	58.962 e Ft
Kiállításrendezés	49.914 e Ft
Restaurálás	750 e Ft
Meghívó, katalógus	5.282 e Ft
Szakmai anyag	21.680 e Ft
Könyv	192 e Ft
Folyóirat	591 e Ft
Összesen:	190.384 e Ft

Módosított költségvetés bevételei:

Önkormányzati fenntartói támogatás	240.856 e Ft
Átvett pályázati pénzeszközök	224.063 e Ft
Saját bevétel	267.338 e Ft
Összesen:	732.257 e Ft

Bevételek összetétele:

Belépőjegy	19.583 e Ft
Kiadvány értékesítés	364 e Ft
Ásatási bevétel	173.568 e Ft
Bérleti díj	3 716 e Ft
Egyéb bevétel	70.107 e Ft
Összesen:	267.338 e Ft

Vagyon:

Növekedett a tárgyi eszközállományunk bruttó 15.493 e Ft értékben. Ezen belül tárgyi eszközök pályázati forrásból vásároltunk (3 db notebook, 6 db számítógép, 1 db projektor, 2 db nyomtató, 5 db scanner, 1 db LCD tv., 1 db kerekes székes lépcsőjáró).

A teljes dologi kiadás teljesítése saját erőből történt. A forráshiány ellentételezésére tett intézkedéseink során kiemelt szerepet kapott – mint külső forrás – a pályázatok (TIOP, TÁMOP, HURO, NKA stb.) bevonása, valamint a bevételek növelése (intenzív közművelődési tevékenységgel, szakmai szolgáltatással, régészet stb., a szabad kapacitás kihasználásával). Költségvetési támogatásunk a 2010. évihez képest 2011-ben 47.417 e Ft-tal csökkent. Ennek ellenére a tervezett munkatervi feladataink megvalósítását, a megyei múzeumi hálózat működtetését vállaltuk. Mindezt az előző évi régészeti feladatok (elsősorban a Nyíregyháza–Oros, Mega Üzleti Park) és a pályázatok teljes körű kihasználása tette lehetővé. Anyagi állapotunk indulását 2011-ben a kötelezettséggel terhelt pénzmaradvány (240.000 e Ft) biztosította, ezzel egészíthettük ki a 233.553 e Ft kapott költségvetési támogatásunkat és bevételi tervünket a 2011. évi költségvetésben.

Eredményesen folytattuk a különböző pályázatokban vállalt feladatainkat. A gazdasági osztály napi munkája mellett kiemelten fontos a pályázatok kezelése, folyamatos, átlátható, korrekt szigorú könyvelési rendszerben történő nyilvántartása, amit a pozitív megállapítások és ellenőrzések visszaigazolnak. Az osztály tevékenysége tovább bővült 2011. április 1-től, a Tourinform iroda beolvasásával és elkülönített gazdálkodásával (könyvviteli, számviteli, vagyon stb.). Az együttműködés minden tekintetben összehangolt és kifogástalan volt mind a Tourinform irodával, mind pedig a Megyei Levéltárral.

Kiemelt projektjeink:

- Tiszavasvári–Wienerberger téglagyár agyagbányájának megelőző régészeti feltárása.
- Szamos-Kraszna közti víztározó megelőző régészeti feltárása.
- Nyírtass, 4. sz. főút burkolatmegerősítést megelőző régészeti feltárása.
- Újfehértó–Hadházi átkötő csatorna megelőző régészeti feltárása.
- M3 autópálya nyomvonalán 2 kisebb lelőhely megelőző régészeti feltárása.
- Nagykálló–Szabadság tér, Mélygarázs építését megelőző régészeti feltárás.
- Tiszadob–Andrássy-kastély területén előkerült bronzkori temető feltárása.

Pályázati és projekt forrásból, valamint ajándékok és felajánlások révén bővítjük műtárgyállományunkat. Továbbra is sikeresen bonyolítjuk a Téltemető, Múzeumok Majálisa, Múzeumok Éjszakája, Ízek kavalkádja, Rákóczi programok, Múzeumok Őszi Fesztiválja, Téli tábor, Húsvéti-Pünkösdi-Karácsonyi rendezvényeket, ünnepeket, konferenciákat és időszakos kiállításokat.

Fontos eredménynek tartjuk hogy a 2011. évben sem adósságállományunk, sem fedezet nélküli kötelezettségvállalásunk nem volt.

Kapcsolatainkat megtartottuk és tovább építettük, bár munkánk alapvetően Szabolcs-Szatmár-Bereg megye területére koncentrálódik, de előadásokkal, kiadványainkkal, kiállításainkkal, műtárgyainkkal kulturális fogódzókot adtunk és egyben múzeumunkat is népszerűsítettük a megye határain túl is. Szolgáltatásainkat hatékonyá tettük az élményszerű múzeumi órákkal és foglalkozásokkal a múzeumi épületeken belül és kívül egyaránt.

Pályázataink a 2011. évben
Nemzeti Kulturális Alap

Jósa András Múzeum

Népművészet kötet összeállítása	2.000.000 Ft
A nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve kiadása	600.000 Ft
500 éves a nyírbátori stallum konferencia	500.000 Ft
Műtárgyvásárlás	220.000 Ft
Műtárgyvásárlás	500.000 Ft
Múzeumok Őszi Fesztiválja	150.000 Ft
Restaurálás	250.000 Ft

Báthori István Múzeum

Műtárgyvédelem	500.000 Ft
Múzeumok Őszi Fesztiválja	240.000 Ft

Rétközi Múzeum

Múzeumok Őszi Fesztiválja	100.000 Ft
Gyűjteménygyarapítás	610.000 Ft

Szatmári Múzeum

Műtárgyvásárlás	500.000 Ft
-----------------	------------

TÁMOP pályázatok

Sóstói Múzeumfalv

TÁMOP-3.2.11/10-1-2010-0074 Falusi tesztem-veszem	34.500.000 Ft
---	---------------

Báthori István Múzeum

TÁMOP 3.2.8/10/B-2010-0014 Múzeumi órák tartása	7.847.661 Ft
TÁMOP 3.2.11/10-1-2010-0018	11.464.248 Ft

Szatmári Múzeum

TÁMOP 3.2.11/10-1-2010-0076 Irány a Múzeum!	32.480.000 Ft
---	---------------

Vasvári Pál Múzeum

TÁMOP 3.2.11/10-1-2010-0014 Boróka	16.779.065 Ft
------------------------------------	---------------

TIOP pályázat

Báthori István Múzeum

TIOP 1.2.2/09/1-2010-0028 oktató terem kialakítása	15.010.848 Ft
--	---------------

Határon átnyúló pályázatok

Patrimonium-II. HURO/0901/060/2.5.1.	260.000 EUR
--------------------------------------	-------------

Egyéb helyről érkezett támogatás

Rétközi Múzeum

Kisvárdai Város Polgármesteri Hivatala támogatása 900.000 Ft

Szatmári Múzeum

Mátészalkai Város Polgármesteri Hivatala támogatása 500.000 Ft

Vasvári Pál Múzeum

Tiszavasvári Város Polgármesteri Hivatala támogatása 500.000 Ft

Tiszavasvári Takarékszövetkezet támogatása 100.000 Ft

VIII. Belső ellenőrzés

Ellenőrzéseink az ellenőrzési tervnek megfelelően folyamatosan történtek a gazdálkodás területén a FEUVE és függetlenített belső ellenőrzés keretében. Említésre méltó hiányosságok nem merültek fel. A megyei múzeumigazgató és a gazdasági igazgató az év során több esetben a helyszínen tájékozódott az intézmények és épületek helyzetéről, állapotáról, a gazdálkodás és nyilvántartás szabályainak betartásáról.

IX. Biztonság, vagyonvédelem

Tagintézményeinkben az elavult és javításra szoruló biztonsági rendszert anyagi lehetőségeink szerint felújítottuk, illetve szükség szerint cseréltük.

Épületeink közül változatlanul rossz állapotban maradt a Báthori István Múzeum, a Rétközi Múzeum, a Bessenyei emlékház épülete és a Kállay Gyűjtemény elhelyezésére kijelölt KIEG épület. Az év során átvettük a megyei önkormányzat tulajdonába került Bessenyei téri épületrészt, melynek állaga szintén rossz. Az épületrészt lezártuk, megközelítése csak a Jósza András Múzeum folyosóján át lehetséges.

Októberben renoválták a Vay Ádám Múzeum kastélyépületének tetőzetén lévő három kéményt. A Nemzeti Vagyonkezelő Zrt. megyei vezetése tájékoztatása szerint a 2012. évi költségvetésbe beépítették a kastély környezetének dréncszövezését. Amennyiben e munka elkészül, megszűnik a talajvíz beszivárgása a pincébe.

BENE János

Jósza András Múzeum

Nyíregyháza

H-4401 Pf. 57.

e-mail: benejan@jam.nyirbone.hu

Report on the activity of the Directorate of Museums of Szabolcs-Szatmár-Bereg County in 2011

As usually, in 2011 our most important task was to preserve the operability of the directorate of the county museums. From the financial support of the county self-government it was possible to cover only 80 percents of the labour costs. We were not able even to plan the operational costs. Among such circumstances we are proud to report that – thanks to the creative and self-devoting work of the 103 employees – the directorate of the county museums has not only preserved its operability, but was able to close the year of 2011 without passive debts.

On December 1st 2011, the Jósza András Museum Day we took farewell from our former „master”, the Self-Government of Szabolcs-Szatmár-Bereg County that maintained the county museums for almost 50 years.

In our institution we arranged the planned programs, opened our exhibitions. Our domestic and international projects were fulfilled according to the plans; we have also prepared the project applications for 2012. We finished our Hungarian-Romanian cross-border projects supported by the European Union: Castellum, Samcult and Patrimonium I-II; currently these projects are in the account period.

From April 1st 2011, the general assembly of the county assigned the county Tourinform office to the directorate of the county museums. This integration included 2 employees, that is how our allowed headcount has grown to 103. The integration went on according to the directions.

Nine chapters of the operational report observe the activity of the directorate of the county museums in 2011. In this year 92 studies, 20 independent volumes, booklets, 20 booklets on monuments were published, all written by our colleagues. We arranged 97 exhibitions. In 2011 our museums had 157,712 visitors.

Translated by Valéria Kulcsár

János BENE

Jósza András Museum

Nyíregyháza

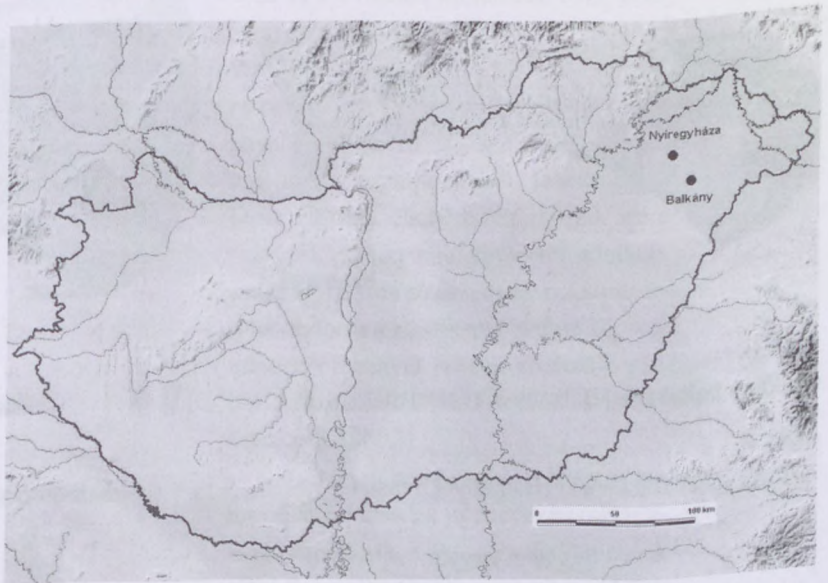
H-4401 Pf. 57.

e-mail: benejan@jam.nyirbone.hu

Rézkori raktárlelet Balkány–Ordastelepről és a rézkori raktárleletekről

Patay Pál

A Jósa András Múzeum gyűjteménye még 2008-ban három rézcsákány töredékéből álló raktárlelettel gazdagodott. Ez év május 5-én Pintye Gábor muzeológus és Bocz Péter technikus, a múzeum munkatársai a Beregdaróc és Algyő között kiépítendő gázvezeték nyomvonalán, a Balkány határában lévő 7. számú lelőhelyen végeztek feltárást. Ekkor Madár László balkányi lakos¹ két rézcsákány töredéket adott át nekik, amelyet a gázvezeték szomszédságában lévő gyümölcsösben még 2006-ban talált, amikor a kiöregedett almafákat erőgéppel kiirtotta. A Madár László által megjelölt helyen május 6-án a Bacskai István múzeumi leletfelderítő által végzett műszeres leletfelderítés során előkerült egy harmadik csákánytöredék is. A következő napon folytatott munka újabb eredményhez nem vezetett (PINTYE 2008.).

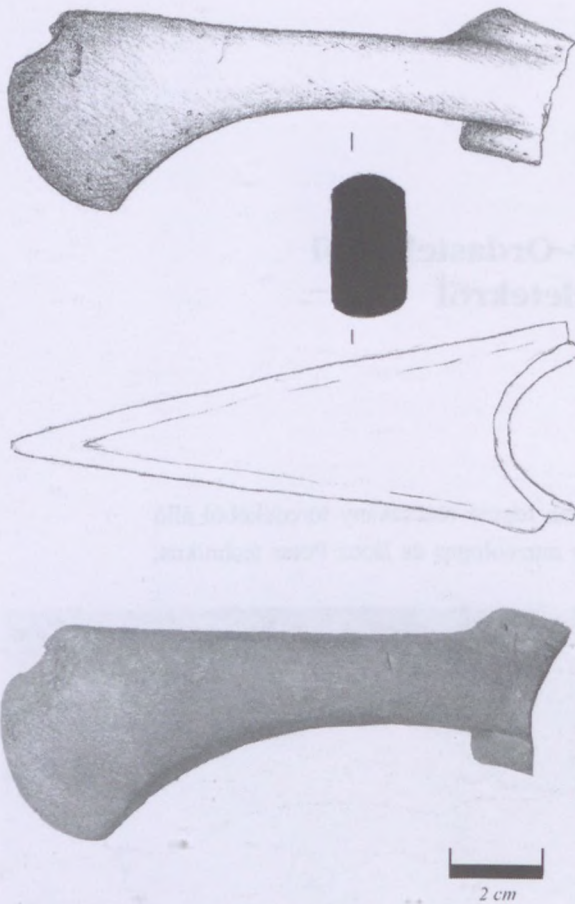
1. kép / Abb. 1
Balkány

A lelőhelyen 2012. augusztus 6-án Istvánovits Eszter muzeológus osztályvezető és a fent nevezett Bacskai István, majd augusztus 30-án Bacskai István és Bálint Marianna régész, a Kulturális Örökségvédelmi Iroda irodavezetője kutatást végzett, de ekkor sem került elő újabb lelet.

A lelőhely Balkánytól délre kb. 3 km-re, a Nyíradonyba vezető 4102. számú műút 35,0 és 35,1 km közötti szakaszától nyugatra mintegy 223 méterre van. Koordinátái EOVS x: 270 652, y: 861 144 (1. kép).²

¹ Balkány, Görgey út 13.

² Bacskai István szíves tájékoztatása, amiért fogadja hálás köszönetemet!

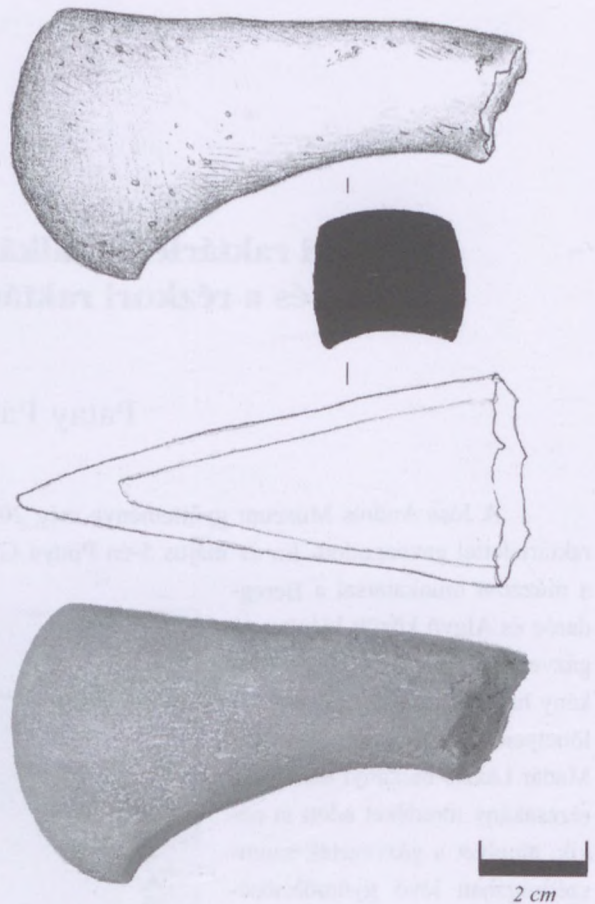

2. kép

Csákány baltakarja (Balkány–Ordastelep)

Abb. 2

Axtarm einer Hackenaxt (Balkány–Ordastelep)

3. kép

Csákány baltakarja (Balkány–Ordastelep)

Abb. 3

Axtarm einer Hackenaxt (Balkány–Ordastelep)

A lelet tárgyai:³

1. A nyéllyuknál eltört csákánynak a nyéllal párhuzamos élű baltakarja. Kőríves éle a kar alsó lapjával pregnáns sarkot alkot. Az él felső sarka sérült. H. 10,3 cm (2. kép).

2. Hasonló csákánynak a nyéllyuk előtt letört baltakarja. Kőríves élének alsó sarka ugyancsak pregnáns. H. 9 cm (3. kép).

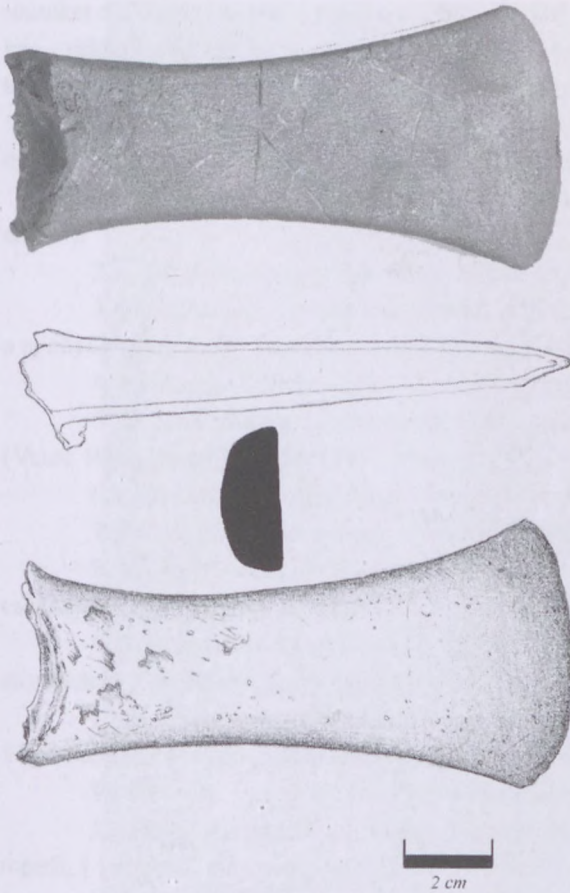
3. A nyéllyuknál eltört csákánynak a nyélre merőleges élű kapakarja. Kőríves élénél szélesebb, mint a nyéllyuknál. H. 12,1 cm (4. kép).⁴

Leltári számuk: 2009.2.1–3.

Mind a három példány a jászladányi típusú ellentett élű csákányoknak az A. Vulpe által Bradunak elnevezett változatához tartozik (VULPE 1975. 42–43.), amely egyébként a típusnak mind az Alföldön, mind Erdélyben legelterjedtebb változata. Erről az erősebben alányúló baltaél, illetve a nyéllyuknál szélesebb kapaél tanúskodik. Az 1. és 2. számú csákány eredeti hossza (minthogy

³ A leletre Tompa György, a Jósa András Múzeum régésztechnikus munkatársa hívta fel a figyelmemet. Szívességéért ezúton fejezem ki köszönetemet. Ugyancsak köszönettel tartozom mindazoknak, akik számomra lehetővé tették a lelet ismertetését.

⁴ Nem illeszthető össze a lelet két másik csonkjának egyikével sem.

4. kép

Csákány kapakarja (Balkány–Ordastelep)

Abb. 4

Hackenarm einer Hackenaxt (Balkány–Ordastelep)

a jelen állapotában munkavégzésre alkalmatlan volt, mint újrafelhasználható nyersanyag birtoklójuk számára jelentős értéket képviselt, amelyet ő valamilyen oknál fogva elrejtett.

Rézkori raktárleletekről a szakirodalom nem egyszer adott hírt. Behatóbban azonban nem tette vizsgálatá tárgyává, hogy összességüket, sajátágaikat tekintve nem vonhatók-e le következtetések a rézkor társadalmára és gazdálkodására vonatkozóan.

Rézkori raktárleletek a Kárpát-medencei és a balkáni rézművesség egész területén előkerültek, sőt azok perifériáján is, az Adriától a Dnyeperig, a Szudétáktól a Balkán-hegységig. Túlnyomó

a legtöbb Bradu változatú darab balta- és kapakarja nagyjából azonos hosszúságú) 21–22 cm, a 3. számúé kb. 26 cm lehetett. Utóbbi megfelel a Magyarországon talált példányok átlagos hosszának, míg az előbbieket a kisebb méretűek közé tartoznak.⁵

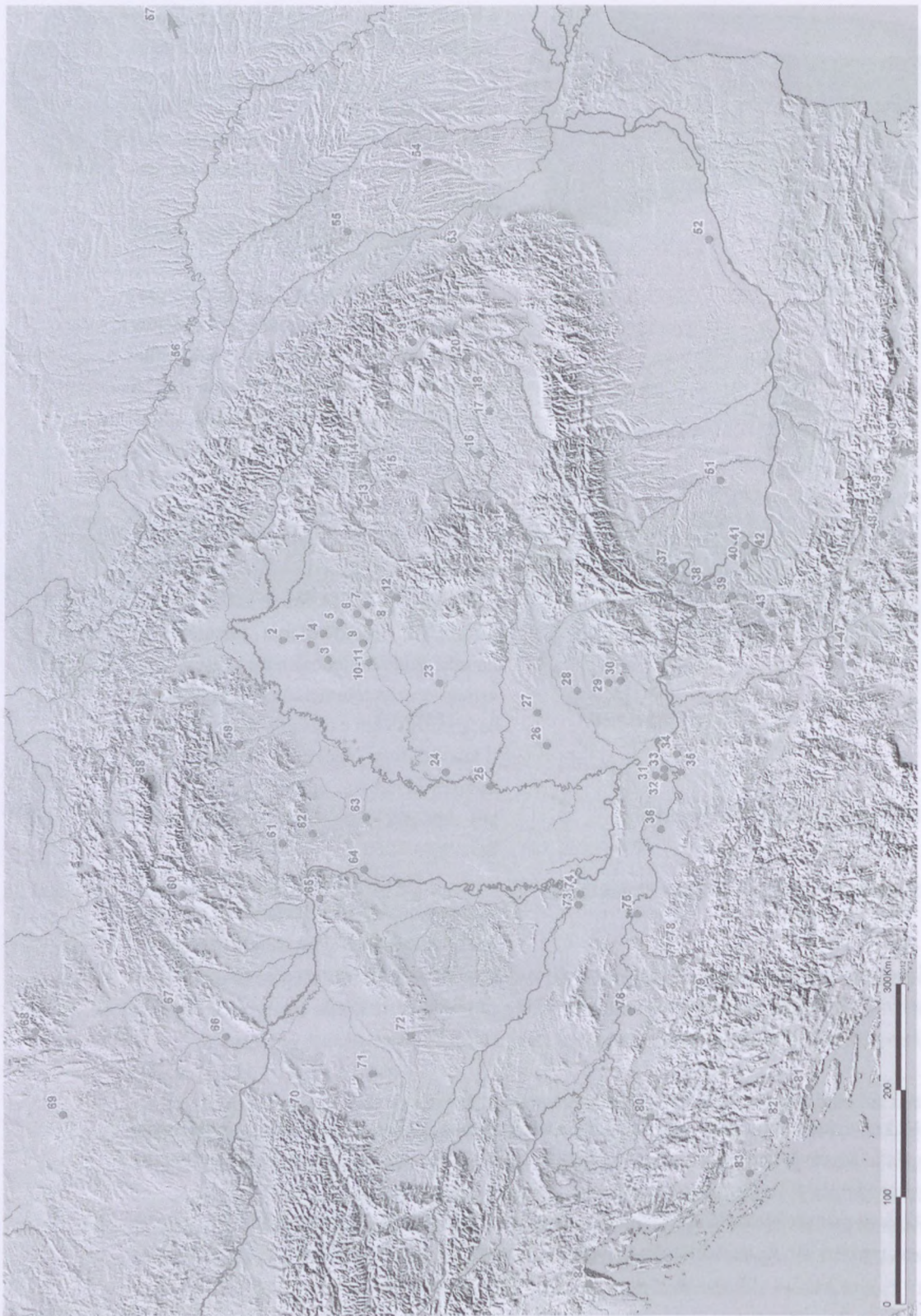
Úgynevezett mesterjegy egyik példányon sincs.

A Jósa Múzeum mindhárom csákányát a Magyar Tudományos Akadémia Atommagkutató Intézetében röntgenfluoreszcencia vizsgálatnak vetették alá. A vizsgálat konklúziója szerint azok „nagy tisztaságú rézből készültek. Quantitatíve 99,8 % Cu mellett mindössze 0,45, 0,45, illetve 0,05 % Ag tartalommal.”⁶ Sajnos a vizsgálat As, Sb, Bi és Ni nyomelemekre nem terjedt ki, pedig ezek a réz nyersanyagféleségek (és származási hely) meghatározása szempontjából jelentőséggel bírnak. Ennek ellenére nem tartjuk valószínűnek ezen nyomelemek előfordulását, és így bizonyára e csákányok is a stuttgarti laboratórium elnevezése szerint E₀₀ – és minden bizonnyal erdélyi eredetű – rézből készültek (JUNGHANS–SANGMEISTER–SCHRÖDER 1960.).

Nincs kétség afelől, hogy a három csákánytöredék úgynevezett raktárleletet (depót) alkot. Bár mindhárom csonk

⁵ A Prähistorische Bronzefunde sorozatnak a magyarországi rézleleteket ismertető kötetében (PATAY 1984.) felsorolt 38 Bradu változatú jászladányi típusú csákány hosszának átlaga 26,3 cm. Eltekintve egy 45,9 cm és két 17, illetve 17,6 cm hosszú példánytól, a többi 35 példány mérete 20,6 és 33,3 cm között mozog. Utóbbiak átlaga 26,2 cm.

⁶ A Magyar Tudományos Akadémia debreceni Atommagkutató Intézetének összefoglaló jelentése, Kiss-Varga Miklós munkája (Jósa András Múzeum Adattár).

5. kép / Abb. 5
Rézkori raktárleletek / Kupperzeitliche Hortfunde

részüket réz nagyesszközök – csákányok, balták – alkotják. Kisebb rézeszköz – laposbalta, véső, ár, kés – ritkán fordul elő, akárcsak köeszköz. Néhány esetben réz- és aranyékszerek is vannak az eszközök mellett, de ismerünk kizárólag aranyékszerekből álló raktárleleteket is.⁷ (5. kép)

Eddigi ismereteink szerint rézkori raktárleletek talán legsűrűbben a Sebes-Körös, Berettyó és az Ér vidékén, valamint ettől északra, a Nyírségben kerültek napfényre, mégpedig:⁸

1. Balkány–Ordastelep. 3 jászladányi típusú csákánytöredék (2–4. kép, lásd az 54–55. oldalon!).

2. Székely–Szőlőhegy. 3 Székely–nádudvari típusú balta (PATAY 1984. Nr. 187–189.).

3. Hajdúhadház, egykori mészhomok téglagyár. 2 jászladányi típusú csákány, mindkettő a nyéllyuknál elrepedt. 1 mezőkeresztesi típusú egyélű csákány (PATAY 1984. Nr. 260., 359., 415.).

4. Nyírlugos–Erzsébet-hegy. 12 obszidián magkő (HILLEBRAND 1928.).

5. Tarcea (Értarcsa). 3 jászladányi típusú csákány, 2 mezőkeresztesi típusú egyélű csákány (VULPE 1975. Nr. 65., 69., 146–147., 161.)

6. Petreu (Mónospetri). 2 mezőkeresztesi típusú egyélű csákány (VULPE 1975. Nr. 59A–B.).

7. Tăuteu (Tóti)–Felső-hegy. 3 pločniki típusú balta (VULPE 1975. Nr. 13–15.).

8. Sfîrnaş (Berettyófarnos). 1 jászladányi típusú csákány, 2 mezőkeresztesi típusú egyélű csákány (VULPE 1975. Nr. 60–61., 193.).

9. Roşiori (Biharfélegyháza)–Gyapolypusztá. 1 jászladányi típusú csákány, 1 kladari típusú csákány, 1 rézszalag (VULPE 1975. Nr. 149., 217. – Magyar Nemzeti Múzeum 180/1902.1–3.).⁹

10. Hencida. 1 jászladányi típusú csákány sérült baltaélel, 1 másiknak a letörött kapakarja, 1 harmadiknak a letörött baltakarja (PATAY 1984. Nr. 440., 447., 494.).

11. Hencida. 1 nagyobb és 11 kisebb korongos aranycsüngő (GAZDAPUSZTAI 1967.).

12. Josani (Krajnikfalva), 5 vagy 6 jászladányi típusú csákány. Közülük 2 a nyéllyuknál elrepedt, 1 harmadik meg berepedt (VULPE 1975. Nr. 96–98., 111., 148., 160.).

Bőven kerültek elő raktárleletek Erdélyben is, főként a Szamos, valamint a Küküllők vidékén.¹⁰

13. Ciubanca (Alsócsobánka). 1 jászladányi típusú csákány, 1 mezőkeresztesi típusú egyélű csákány (VULPE 1975. Nr. 67., 124.).

14. Coldău (Várkudu). 1 jászladányi típusú csákány, élei a használattól eltorzultak, 1 másiknak a letörött kapakarja (PATAY 1984. Nr. 594–595., VULPE 1975. Nr. 123.).¹¹

15. Sic (Szék). 1 Székely–nádudvari típusú balta, 2 balta- vagy csákánytöredék (VULPE 1975. Nr. 51., 238.).¹²

16. Cetatea-de-Baltă (Küküllővár). 2 jászladányi típusú csákány, 1 Agniţa típusú balta (esetleg letörött kapakarú ellentett élű csákány) (VULPE 1975. Nr. 54., 142., 151.).

17. Alţina (Alcina). 2 jászladányi típusú csákány (VULPE 1975. Nr. 130–131.).

⁷ A Kárpát-medencei és a balkáni rézművészet részleteiről kiváló katalógusok állnak rendelkezésre a Prähistorische Bronzefunde (PBF) sorozat IX. osztályának kötetei révén. Ezekből könnyen összeállítható volt a raktárleletek sora. Az egykori Jugoszlávia területéről – sajnos – nélkülözünk PBF kötetet, de Garašanin, Jovanović, Kuna és Marović munkái felsorolják az ott talált rézleleteket (lásd az irodalomjegyzéket!).

⁸ A PBF kötetekben közölt leletek esetében forrásként ezt neveztük meg. Ebben ugyanis a lelettel foglalkozó szinte teljes irodalom fel van sorolva.

⁹ Utóbbi elkallódott.

¹⁰ Figyelmem kívül hagytuk a turdaşi (tordosi) baltákat és csákányokat. Lelőköri körülményeik ismeretlenek; nincs tudomásunk arról, hogy együtt lettek volna azokkal. Ugyancsak nem vettünk fel a jegyzékbe egy erdélyi, két csákányból álló leletet, mint hogy annak nincs hiteles lelőhelye (VULPE 1975. Nr. 4–7., 204–205., illetve 45–46.).

¹¹ Várkuduról származik még egy mezőkeresztesi típusú egyélű csákány. Kérdéses, vajon nem a jászladányi típusú csákányokkal együtt került-e elő (VULPE 1975. Nr. 64.).

¹² Az egyiket nem gyűjtötték be.

18. Vărd (Vérd)–Schower Nak. 4 jászladányi típusú csákány, közülük az egyiknek a baltakarja letörött, egy másiknak a nyéllyuknál letörött baltakarja van meg (VULPE 1975. Nr. 178–179., 198., 242.).

19. Gheorgheni (Gyergyószentmiklós), gróf Lázár-féle kert. Állítólag 10 darabból álló lelet, amelyek közül azonban csak 1, eredetileg jászladányi típusú csákányt gyűjtöttek be. Kapakarja eltörött, a csonka kart kalapácsnak használták, amitől az kiperemesedett. Vulpe agnițai típusú baltának írja le (ROSKA 1942. 36., VULPE 1975. Nr. 53.).

20. Odorheiul-Secuiesc (Székelyudvarhely)–Budvár(?).¹³ 2 jászladányi típusú csákány. Az egyiknek a baltakarja csonka,¹⁴ a másik a nyéllyuknál elrepedt (ROSKA 1942. 53., VULPE 1975. Nr. 120–121.).¹⁵

21. Voia (Voja). 1 jászladányi típusú csákány, 1 másiknak a nyéllyuknál letörött baltakarja (VULPE 1975. Nr. 137., 213.).

22. Tîrnăvița (Tirnava). 2 jászladányi típusú csákány (VULPE 1975. Nr. 94., 158.).

Az Alföldről, a Körös és a Tisza mentéről, úgyszintén a Maros–Tisza–Duna közéről (Bánátból) is ismerünk raktárleleteket.

23. Doboz. 1 jászladányi típusú csákány, a nyéllyuknál elrepedt, és 1 másik, valószínűleg ugyancsak jászladányi típusú (ROSKA 1942. 32., PATAY 1984. Nr. 342.).¹⁶

24. Szentés–Sáp-halom (?).¹⁷ 1 fokos töredéke,¹⁸ 1 jászladányi típusú csákány (PATAY 1984. Nr. 315., 367.).

25. Szeged–Szillér. 1 jászladányi típusú csákány, 1 másik csonkja, mindkét karja letörött, kalapácsként használva kiperemesedett. Utóbbi nyéllyukába beszorítva 1 laposbalta, 1 véső, 1 ár, végezetül egy 1410 g súlyú rézrög (PULSZKY 1881. 1. kép, PATAY 1984. Nr. 10., 31., 424., 466.).

26. Kikinda (Nagykikinda)–Livada. 2 jászladányi típusú csákány, 1 laposbalta, 2 véső (JOVANOVIĆ 1971. 28.).

27. Satchinez (Temeskenéz). 1, a nyéllyukánál kettétört jászladányi típusú csákány, 1 másiknak a nyéllyuknál letörött kapakarja (VULPE 1975. Nr. 194., 215.).

28. Ciacova (Csák). 2 mezőkeresztesi típusú egyélű csákány (VULPE 1975. Nr. 63.).¹⁹

29. Dejan (Dézsánfalva). 4 jászladányi típusú csákány. Ebből 2 ép, a harmadik csonka, csak a középső része és a letörött baltakarja volt meg (kapakarja hiányzott), a negyedik a nyéllyuknál kettétört (MILLEKER 1893. 126–127.).

30. Veliko Središte (Nagyszered). 3 jászladányi típusú csákány (MILLEKER 1893. 128.).

Több raktárlelet jött napfényre a Száva torkolatának vidékén:

31. Dobanovci. 3 jászladányi típusú csákány (JOVANOVIĆ 1971. 109. VI. tábla 1–3.).

32. Bečmen. 7 jászladányi típusú, 1 ariuşdi típusú csákány, 1 csákány letörött kapakarja, 1 csákány töredéke, 1 ár (BRUNŠMID 1902. 42. 3. kép).

33. Surčin. 2 laposbalta (BRUNŠMID 1902. 48. 8. kép).

34. Ripanj. 1 pločniki típusú balta, 1 jászladányi típusú csákány (GARAŠANIN 1954. 64., 68. I. tábla 6.).

¹³ Raktárlelet volta kérdéses. A Budvár egyébként a Cucuteni B kultúra magaslati telepe.

¹⁴ A háború alatt elveszett.

¹⁵ Lehetséges, hogy a Budvárról származik még egy Tirgu-Ocnai típusú, ugyancsak egy másik (bizonyára jászladányi típusú) csákány (VULPE 1975. Nr. 225. és 54. oldal, ROSKA 1942. 52.).

¹⁶ Utóbbi a háború alatt elveszett.

¹⁷ Raktárlelet volta kérdéses, minthogy több edénnyel együtt jutott a két eszköz a szentesi múzeumba (ZALOTAY 1932. 77.).

¹⁸ A háború alatt elveszett.

¹⁹ Az egyik példányt egy rézműves beolvastotta (MILLEKER 1893. 128.).

35. Obrenovac–Kolubara torok. 1 ariušdi típusú csákány, 3 véső (GARAŠANIN 1954. 65., 29. j. I. tábla 1.).
36. Štitar. Eredetileg 11 csákányból álló lelet, amelyből azonban csak 9-et gyűjtöttek be. Ezek sorsa ismeretlen (GARAŠANIN 1954. 39. jegyzet).²⁰
- Sűrűn jöttek elő raktárleletek a Dunának a Vaskapu alatti szakasza mentén, illetve az észak-kelet-szerbiai bányavidéken.²¹
37. Turnu-Severin. 2 jászladányi típusú csákány (VULPE 1975. Nr. 112–113.).
38. Šarkamen. 5 jászladányi típusú csákány (JOVANOVIĆ 1971. 29.).
39. Slatina. 2 jászladányi típusú csákány (GARAŠANIN 1954. 68.).
40. Tianovci. 2 jászladányi típusú csákány (TODOROVA 1981. Nr. 172–173.).
41. Plakuder. Eredetileg 12 csákány volt együtt egy rézhuzallal összekötve. Ebből 2 ariušdi, 6 jászladányi típusú, további 4-et nem gyűjtöttek be (TODOROVA 1981. Nr. 160–161., 165–170.).
42. Dăržanica. 1 jászladányi típusú csákány, 2 laposbalta (TODOROVA 1981. Nr. 36., 62., 159.).
43. Valakonje. 2 jászladányi típusú csákány (GARAŠANIN 1954. 68.).
- Kronológiai szempontból jelentősek a dél-szerbiai leletek:
44. Pločnik I. késő neolitikus telepről. 1 pločniki típusú balta, 12 laposbalta, 5 kő (gipsz) balta (GRBIĆ 1929. 15.).
45. Pločnik II. 2 pločniki típusú balta, 2 laposbalta, 3 karperec (STALIO 1973. 35–36.).
46. Pločnik III. 1 pločniki típusú balta, 5 laposbalta, 1 karperec, 1 tű, 1 öntőlepeny (STALIO 1964. 35.).
47. Pločnik IV. 5 laposbalta, 8 kő laposbalta, 1 öntőtégely (STALIO 1964. 158.).
- Ismerünk raktárleleteket a Balkán-hegység nyugati részéről, sőt még délebből is.
48. Dragoman. 3 pločniki típusú balta (TODOROVA 1981. Nr. 93–94., 100.).
49. Slivnica. 2 pločniki és 1 vidrai típusú balta (KUNA 1981. 67. Grbić nyomán).
50. Ustra. 3 pločniki típusú balta (TODOROVA 1981. Nr. 96–98.).
- A Havasalföldről a rézeszköz leletek szinte teljesen hiányoznak, ahogyan a raktárleletek is.
51. Coțofeni-din-Dos. 2 jászladányi típusú csákány, az egyik a nyéllyuknál elrepedt (VULPE 1975. Nr. 115, 167.).
52. Luica. 1 Cresturi típusú balta, 1 laposbalta (VULPE 1975. Nr. 36., 252.).
- A Kárpátoktól keletre eső területről származnak az alábbiak.
53. Tîrgu-Ocna. 3 Tîrgu-Ocna-i típusú csákány. Közülük 1 ép, 1 másiknak a kapaéle letört, a harmadiknak pedig csak a baltakarja van meg (VULPE 1975. Nr. 219–221.).
54. Florești. 1 ariušdi és 2 jászladányi típusú csákány (VULPE 1975. Nr. 87., 176., 196.).
55. Hăbășești, a Cucuten kultúra telepén. 1 rézkorong, 2 többmenetes réz karperec, maximum 20 elkorrodálódott rézgyöngy, 9 mészkő gyöngy, 22 átfűrt szarvasbika szemfog (DUMITRESCU 1957. 74. sk. 1. kép).
56. Horodnica.²² A Tripolje kultúra egy festett köcsögében 1 jászladányi típusú csákány, 1 laposbalta, 1 rézkés, 55 ovális rézgyöngy, 1 rézdiadém (SULIMIRSKI 1961.).

²⁰ Garašanin feltételezi, hogy a belgrádi Nemzeti Múzeumban őrzött és általa 26–34. szám alatt ismeretlen lelőhelyüként regisztrált 9 csákány alkotta a štitari leletet. Ez azonban a leltári számok elenyészése miatt nem igazolható (GARAŠANIN 1954. 68–69., 39. jegyzet).

²¹ Nem szerepel a jegyzékünkben Negotin, ugyanis Garašanin szerint az onnan származó két csákány patinája különböző, így tehát zárt leletként való összetartozásukat nem lehet szó nélkül elfogadni (GARAŠANIN 1954. 68., 69.).

²² A helység jelenlegi hivatalos ukrán nevét nem ismerem.

57. Karbuna. A Tripolje kultúra telepén egy edényben 1 pločniki típusú balta, 1 laposbalta, 2 kőbalta, 1 köpenge, 445 különféle rézékszer, 23 kőgyöngy, 124 átfűrt szarvasbika szemfog, 1 átfűrt emberfog, 1 miniatűr csont női alak, 254 kagylógyöngy, illetve -lemez (FILIP 1969. 579.).

Amíg a Tisza észak–déli vonalától keletre sűrűn kerültek elő raktárleletek, attól nyugatra viszont eléggé elszórtan. Így a szlovák–magyar hegyvidékről:

58. Vel'ká Lomnica (Kakaslomnic). A badeni kultúra telepén 1 véső, rézlemez, diadém, gyűrűk (KUNA 1981. Novotná nyomán).

59. Szendrő.²³ 1 szendrői típusú balta, 1 csonka jászladányi típusú csákány, mindkét karja letörött, utólagosan kalapácsnak használták, 1 laposbalta (PATAY 1984. Nr. 87., 176., 196.).

60. Handlová (Nyitrabánya)–Na Pstručároch. 1 handlovái típusú egyélű csákány, 1 laposbalta, 3 réz öntőlepeny (NOVOTNÁ 1970. Nr. 36., 99.).

A Dunakanyar, valamint Budapest tágabb vidékéről:

61. Nógrádmargal. Eredetileg 8–9 darab volt a leletben. A meglévők: 5 nógrádmargali típusú csákány, 1 hasonló, de csak egyélű balta (PATAY 1984. Nr. 257., 519–523.).

62. Kálló–Bikázó-dűlő. 12 nagyméretű kalcedonpenge. Szorosan egymásra fektetve voltak a földben (PATAY 1960.).

63. Tápiószentmárton.²⁴ 1 jászladányi típusú csákány a nyéllyuknál elrepedve, 2 kovakés (PATAY 1984. Nr. 406.).

64. Taksony.²⁵ 1 feltehetőleg jászladányi típusú csákány,²⁶ 1 kladari típusú csákány (PATAY 1984. Nr. 507., 538.).

65. Dorog, egykori Drasche kőszénbánya.²⁷ 1 véső, 1 laposbalta (PATAY 1984. Nr. 2., 79.).

A Morava mentéről:

66. Malé Leváre (Kislévárd)–Topoly. 1 nógrádmargali típusú csákány (vagy balta), 1 laposbalta, 1 szegecselt markolatú tör, 1 nagyméretű, sérült pápaszemes csüngő (NOVOTNÁ 1970. Nr. 125., 48. tábla 3.).

67. Strážnice. 2 Székely–nádudvari típusú balta (ŘÍHOVSKÝ 1992. Nr. 8–9.).

A Szudéták vidékéről:

68. Velké Losiny. 2 jászladányi típusú csákány (ŘÍHOVSKÝ 1992. Nr. 21–22.).

69. Hlinsko. A badeni kultúra telepéről egy edényben: 3 stollhofi típusú rézkorong (PAVELČIK 1979.).

A Bécsi-medencéből, a Dunántúlról, valamint a Dráva torkolatának környékéről:

70. Stollhof–Lange Wand. 2 stollhofi típusú aranykorong, 4 arany pápaszemes csüngő,²⁸ 2 laposbalta, 8 pápaszemes rézcsüngő,²⁹ 2 kartekercs, 9 réz spirálcsővecske, 1 vadkanagyar alakú rézlemez (ANGELI 1967. 491. 1–6. tábla).

71. Szombathely–Kendereskert, egykori téglagyár. 2 jászladányi típusú csákány, 3 kővéső, 1 nyéllyukas törött kőbalta. „Egy rakáson találtattak.” (BELLA 1907. 73., PATAY 1984. Nr. 535–536.)

72. Csáford. Telepről (feltehetőleg Balaton–Lasinja kultúra). 2 stollhofi típusú aranykorong (KÖREK 1960. 27–28.).

²³ Raktárlelet volta kérdéses.

²⁴ Raktárlelet, amennyiben hitelt adunk az ajándékozó közlésének, mely szerint „együtt találtattak a földben, miden egyéb jel nélkül” (Magyar Nemzeti Múzeum őskori leltárkönyv 42/1937.).

²⁵ Raktárlelet volta kérdéses. A lelőköri körülmények megnevezése nélkül ajándékként került a Magyar Nemzeti Múzeumba.

²⁶ A Magyar Nemzeti Múzeum 1920-ban ajándékként a groningeni múzeumnak adta, ahol elkallódott.

²⁷ Az ajándékozó megadta a közelebbi lelőhelyet. Amennyiben sírlelet lett volna, azt is bizonyára megemlíttette volna.

²⁸ Nem kerültek gyűjteménybe.

²⁹ Közülük kettő nem került gyűjteménybe.

73. Čepin. 2 jászladányi típusú csákány (KUNA 1981. 62., 63.).

74. Čepin–Odrovlinjuk, Varhov-domb. 6 stollhofi típusú aranykorong (MAKKAY 1985.).

Észak- és Közép-Boszniából:

75. Orašje. 1 pločniki típusú balta, 4 laposbalta (BRUNŠMID 1902. 47. 7. kép).

76. Kladar (Karavida). 1 kladari típusú csákány, 4 laposbalta (TRUHELKA 1907. 57. kép az 58. oldalon).

77. Tešanj. 2 kladari típusú csákány (KUNA 1981. 69.).

78. Tešanj. 1 jászladányi típusú csákány, 1 laposbalta (TRUHELKA 1892. 80.).

79. Travnik. 2 pločniki típusú balta (FIALA 1892. 346. 12–13. kép).

80. Bosanska Krupa. 5 laposbalta (KUNA 1981. 59.).

Az Adria mellől:

81. Split–Gripe. 1 devnjai típusú balta, 1 mugeni típusú balta, 1 jászladányi típusú csákány, 2 laposbalta, 3 réz huzaltöredék, aranylemezek (MAROVIĆ 1953. 125–128. 1–4. kép, 3. tábla 1–6.).³⁰

82. Nevest. 1 Székely–nádudvari típusú balta, 1 laposbalta, 1 kettétört ár (MIROSAVLJEVIĆ 1953. 266. 3–5. kép).

83. Stabanj, 1 Székely–nádudvari típusú balta, 3 jászladányi típusú csákány (JOVANOVIĆ 1971. 28. V. tábla).

84. Boljun. 3 laposbalta (BRUNŠMID 1902. 46.).

Ezeket a raktárleleteket különböző jellegű tárgyak alkotják. Mégpedig:

Rézeszközök	64 lelet
Réz- és kőeszközök	4 lelet
Kőeszközök, illetve félkész alapanyag eszközök készítéséhez	2 lelet
Réz- és kőeszközök, réz- és egyéb ékszerek	1 lelet
Rézeszközök és réz nyersanyag	2 lelet
Rézeszközök és rézékszerek	3 lelet
Rézeszközök, rézékszerek és egyéb ékszerek	1 lelet
Réz- és egyéb ékszerek	1 lelet
Rézékszerek	1 lelet
Rézeszközök, réz- és aranyékszerek	1 lelet
Rézeszközök, egyéb réz- és aranytárgyak	1 lelet
Aranyékszerek	3 lelet

A rézeszközöket tartalmazó raktárleletek zöme csak 2–3 tárgyból áll (49 lelet). Lényegesen kevesebb tartalmazott 4–5 tárgyat (12 lelet) vagy ennél is többet (12 lelet), akár 12-t is (például Plakuder).

A kizárólag rézeszközökből álló leletek jelentős részében azonos rendeltetésű tárgyak fordulnak elő (42 lelet).³¹ Főként ellentett élű csákányok (31 lelet),³² lényegesen kisebb arányban balták (mindössze 7 lelet). Ugyanakkor ismerünk 2 mezőkeresztési típusú egyélű csákányból, valamint 3, csak laposbaltából álló raktárleletet. Utóbbiak közül 2 a Balkánról származik.

A kizárólag rézeszközökből álló leletek kisebbik részét (22 lelet) különböző rendeltetésűek alkotják. Itt is többségben vannak azok, amelyekben ellentett élű csákány is található. Feltűnő

³⁰ Utóbbiak nem kerültek gyűjteménybe.

³¹ Nem vettük figyelembe a gyergyószentmiklósi leletet (19. szám), minthogy ennek be nem gyűjtött darabjairól nem tudjuk, milyen eszközök voltak.

³² Beleértve a Cetatea-de-Baltă-i leletet.

azonban, hogy baltával mindössze 3 leletben fordulnak együtt elő; ezek is a Balkánról. (Felmerülhet, hogy van-e ennek konkrét oka, és nem csak a véletlen műve.) Ugyanakkor ellentett élű csákány mezőkeresztési típusú egyélűvel,³³ úgyszintén laposbaltával (vésővel) 4–4 esetben fordul elő;³⁴ utóbbiak ugyancsak a Balkánról. Ár is volt egy esetben csákány mellett. Balta laposbaltával 5, laposbaltával és árral 1 esetben volt együtt; 1 kivétellel ugyancsak a Balkánról. Mindezek mellett a Szeged–szilléri leletben csákányból, kalapácsként használt sérült csákányból, laposbaltából, vésőből és árból egész eszközkészlet van együtt.

* * *

A raktárlelet tudatosan földbe (vízbe) elhelyezett, egykori birtoklójuk számára értéket jelentő tárgyak együttese. A földbe helyezést elsősorban idegenek elől való elrejtéssel magyarázhatjuk, de a túlvilági szellemeknek történő áldozás sem hagyható figyelmen kívül. Ennek a megvitatására itt nem térünk ki, csak megjegyezzük, hogy az elrejtés is két okra vezethető vissza. Vagy akut veszély (például háborúskodás) elől rejtette el értékeit a birtokosa azzal a céllal, hogy a veszély elmúltával ismét a keze ügyében legyen, vagy preventíve, hogy az értékek meglétéről illetéktelen személy eleve ne szerezzen tudomást mindaddig, amíg a megőrzött tárgyakat nem hasznosíthatja, értékesítheti.

Megjegyzendő, hogy egyes esetekben leletegyüttesek tudatos emberi tevékenység nélkül, például egy építmény hirtelen összeomlása alkalmával is elrejtetté válhatnak.

Nem a kutatás hiányossága az, hogy a rézkori raktárleleteket nem hiteles kutatás, ásatás hozta napfényre. Zömükre bizonyára földmunkák során találtak rá, és – főként régebben – ajándékként jutottak a múzeumok birtokába. Nem egy esetben a leletnek nem is minden darabja került közgyűjteménybe (például Stollhof, Nógrádmargal, Plakuder stb.). Az pedig, hogy a lelőköri körülmények rögzítése végett hitelesítő kutatás történjen, csak néhány esetben fordult elő (például Hajdúhadház, Székely, Balkány). A pločniki leletek ugyan ásatás útján jutottak napfényre, stratigráfiai helyzetük mégsem teljesen egyértelmű.

A rézeszközöket regisztráló kutatók (a PBF kötetek szerzői) általában – sok esetben azonban csak feltételesen, kérdőjellel – raktárleletnek könyveltek el több két vagy három, azonos lelőhelyről, azonos időben közgyűjteménybe jutott tárgyat. Ilyen esetben igen hasznos lett volna a lelőköri körülmények hiteles ismerete, ugyanis nem egy feldúlt temetőrészlet szolgáltatott több rézeszköz (Fényeslitke – PATAY 1968., PATAY 1984. Nr. 30., 57., 61., 62., 303., 312., 350., 367., 419., 439.; Sínnicolaul-Roman – VULPE 1975. Nr. 38., 55., 190., 270A.). Telepről is kerültek napfényre rézeszközök anélkül, hogy raktárleletet képeztek volna (Apagy – PATAY 1984. Nr. 216–217.).

Annak az előrebocsátásával, hogy az eddig napfényre került ezernél is több réz nagyesszköz között nem találunk két, alakjára és méretére nézve tökéletesen megegyező, vagyis ugyanabban az öntőformában öntött darabot, mégis vannak esetek, amikor nem lehet alaptalan, hogy egyes raktárleletek darabjait ugyanazon kéz vagy azonos műhely termékének tekinthetjük. Ilyen például a székelyi lelet (2. szám). Ennek három baltája (a Székely–nádudvari típuson belül is külön változatot képviselnek), ha méreteiben némileg különbözik is egymástól, alakjuk szinte azonos. De ugyanezt állapíthatjuk meg a három tóti baltáról is (7. szám).³⁵

³³ Feltűnő, hogy az ismert 42 mezőkeresztési – és a hozzá hasonló handlovái – típusú egyélű csákány közül – Magyarországról 13 (PATAY 1984. Nr. 255–267.), Romániából 22 (VULPE 1975. Nr. 58–72B, PATAY 1984. 571–572.), Szlovákiából 6 (NOVOTNÁ 1970. Nr. 99–101., 105–106., PATAY 1984. Nr. 581.), Szerbiából 1 (BRUNŠMID 1902. 55. 14. kép) – 11 példány (26 %) raktárleletből származik.

³⁴ Csákány, balta és laposbalta együtt Szendrőről (59. szám) is ismert, de ennek raktárlelet volta kérdéses.

³⁵ Todorova is felhívta a figyelmet arra, hogy a Varna I. temető sírjaiban talált balták alakjának egyezősége alapján műhelycentrumokban történő szériatermelésre lehet következtetni (TODOROVA 1981. 40. kép a 10. oldalon).

Ugyanerre következethetünk a Florești lelet (54. szám) esetében is, amelyet két jászladányi és egy ariusdi típusú csákány alkot. Az első kettő hasi lapját ugyanis azonos jellegű – de más csákányról nem ismert – díszítés borít (rendszerint elhelyezett kisebb körök). A harmadiknak, más típusú lévén, a készítője is más lehetett (VULPE 1975. Nr. 175. és 196., illetve Nr. 87.). A Morava menti strážnicei lelet két baltája is különleges, de egymáshoz hasonló módon díszített: hasi lapjuk hossz tengelyében vannak az ún. mesterjegyek (ŘÍHOVSKÝ 1992. Nr. 8–9.). De hasonló módon díszített és hasonló alakú baltát ismerünk az ugyancsak Morava menti, az előbbtől kb. 15 km-re fekvő szlovákiai Hradištéról is (NOVOTNÁ 1970. Nr. 96). Bizonyára nem tévedünk, ha a 3 baltát környékbeli mester vagy műhely, esetleg egyazon utazó-kereskedő árujának tekintjük.

Teljesen azonos díszítést – benyomott félholdak párhuzamos sorait – találtunk két bulgáriai csákányon is. A kettő két egymástól 15 km-nél nem nagyobb távolságban napfényre került raktárleletből – Tianovci és Plakuder – ismert (TODOROVA 1981. Nr. 165., 173.).³⁶ Közös eredetük ebben az esetben is valószínűnek látszik.

Meg kell azt is említenünk, hogy Stalio a pločniki II. és III. lelet egy-egy azonos alakú és – igaz, nem azonos mintával – díszített baltáját is egyazon rézműves keze munkájának tulajdonította (STALIO 1964. 36. 1–2. kép).

Feltűnő, hogy a raktárleletekben található ellentett élű csákányok jelentős része nem ép. 48 raktárleletből 115 példányt vettünk számba. Közülük 28 sérült vagy csonka (28 %), mégpedig 12 a nyéllyuknál el- vagy berepedt, illetve kettétört. 6 példánynak egyik vagy mindkét karja csonka, 11-nek pedig csak az egyik karja maradt meg. Egynek a baltaéle csorba, végül van egy baltaél töredék is. Az egyetlen raktárleletből(?) származó fokos is csorba. Ezzel szemben valamennyi balta sértetlen.

Megjegyzendő, még élesebb a helyzet a szórványleletként napfényre került nagy rézeszközök esetében. A Magyarországon talált (és a PBF IX. 15. kötetben rajzban is közölt) 196 ellentett élű csákány³⁷ közül 10 a sérült és 78 a csonka (együtt 44 %). A 102 balta között van ugyan sérült, de azok is csak csorbák: 5 az élénél és 1 a fokánál. Ismerünk egy csonka mezőkeresztes típusú egyélű csákányt is (PATAY 1984. Nr. 257.).

Erre a jelenségre – ti. hogy csak a csákányok és fokosok sorában vannak sérült és csonka példányok – a kutatás jelenlegi állapotában nehéz érdemleges magyarázatot találnunk. Talán az lehet az oka, hogy a balták teste sokkal zömökebb, nincs annyira kitéve a feszítésnek. (A csákányok néhány kivétellel a nyéllyuknál – ahol a testük a legvékonyabb – repedtek vagy törtek el.) Viszont az is lehetséges, hogy a baltákkal másfajta munkát végeztek.

Azt mindenesetre megállapíthatjuk, hogy ez kétségtelenül ellentmond annak a véleménynek, miszerint a réz nagyesszközök hatalmi jelvények, kultusz-szimbólumok lettek volna. A számos nagyfokú sérülés csakis akkor következhetett be, ha velük munkát végeztek. Mégis a maguk idejében nem lehettek mindennapos tárgyak, bármennyire soknak tűnik is a gyűjteményekbe jutottak száma.³⁸ Ha volt is egy-egy közösség (család, falu) birtokában egy-egy példány, azzal bizonyára csakis annak a feje rendelkezhetett. Akiknek viszont ilyen a rendelkezésére állt, az adandó alkalommal hivalkodhatott vele. Ennek közben tartásával fejezhette ki hatalmát. Így a munkaeszköz egyúttal szimbólum is lett. Előbb-utóbb azonban készülhettek egyes darabok már kifejezetten hatalmi jelvénynek.

Ilyen lehetett például a Tiszavalk–kenderföldi, az átlagosnál mellékletekkel jóval bővebben ellátott 29. sírban lelt fokos (PATAY 1984. Nr. 311.). Ennek alakja is elárulja, hogy nem mindennapos darabnak készült. Egyrészt a mindkét irányban kicsúcsosodó nyéllyuk hüvelye, másrészt a fokán

³⁶ A két lelőhely egymástól való távolságát a Todorova által közölt térkép (20. tábla) alapján állapítottuk meg.

³⁷ A temető- és raktárleletekből származó darabokat nem számoltuk bele.

³⁸ Csak Magyarországról 340 darab tömegét ismerjük. Ezek összesen 320 kg-ot tesznek ki. És mennyi napfényre került példány kallódhatott el az idők folyamán (pl. Ciakova, Plakuder), és mennyi rejtőzködhet még a földben?

ülő göombsüveg alakú gomb – amely a használat következtében keletkező kiperemesedést utánozza – különbözteti meg a szokványos alakúaktól. A sírba is a halott feje mellé, a fejtető közelébe helyezték, nyelét a jobb kézbe téve, mintha azt maga elé emelné, jelezve ezzel a halott rangját (PATAY 1978. 27. kép). A magyarhomorogi XLVI. sírban szintén a fejtető elé helyezték a csákányt – feltételezhetően nyelezve; nyéllal a bal kéz felé irányítva (PATAY 1976. 192. 27. kép).

Az is vitathatatlan, hogy az az Eszék környékéről származó csákány, melynek nyelét is rézből készítették, amellet gazdagon díszített, nem volt munkaeszköz (BULAT 1962. 8. 1. tábla 1., 4–6. tábla).

Ugyanakkor a nagy rézeszközök munkaeszköz voltát az is bizonyítja, hogy számos példány foka a használat következtében kiperemesedett. A Magyarországon talált 102 balta közül 44, a 37 fokos közül 14 darabon figyelhető ez meg (44, illetve 37 %). még inkább így van ez a kalapácsnak használt csákányroncsokon: 21 közül 16 esetében (76 %).

Természetesen szükség esetén fegyvernek is megfeleltek a csákányok.

Az általunk felsorolt raktárleletek nem mind egykorúak. A legkorábbiaknak azokat tartjuk, amelyekben pločniki balták fordulnak elő. Bár magán a pločniki telepen talált raktárleletek stratigráfiai helyzete nem vitathatatlan, nem vethetjük el azt, hogy egyidősek lehetnek az ezeket magába foglaló Vinča–Pločnik kultúrájú réteggel.³⁹

A jászladányi típusú csákányok kronológiai helyzetét a bodrogkeresztúri kultúra temetőiben talált példányok elvitathatatlanul meghatározzák. Amíg azonban a magyarhomorogi darab a kultúra elejei, átmeneti szakaszának végéről vagy az A szakasz elejéről származik, addig a jászladányi – akárcsak a Tiszavalk–kenderföldi – a B szakaszból (PATAY 2008. 30. sk., illetve 29., 32.). A felsorolt raktárleletek zöme tehát java rézkori.

Késő rézkori raktárleletet az Alföldről, Erdélyből és a Balkánról eddig nem ismerünk. Ugyanakkor viszont a Vel'ká Lomnica-i és hlinskoi a badeni kultúra telepén került elő. Szögecselt markolatú kés (tőr) a java rézkorból nem ismert, így lehet, hogy a Malé Leváre-i lelet is már egy fázissal későbbi annál. A pápaszemes csüngő, amely ugyancsak szerepel ebben a leletben, szintén idegen a bodrogkeresztúri kultúrában. Utóbbiak nagy számban vannak jelen a sollhofi leletben, ami alapján feltehetjük, hogy ez is viszonylag késeinek keltezhető. Igaz, hogy aranykorongjai a három dudoros progari csüngő révén a bodrogkeresztúri kultúra korongos csüngőivel látszanak egykorúnak (PATAY 1959.)

A kállói kőpengeleletet annak alapján nevezhetjük java rézkorinak, hogy nagyméretű kőpengék csakis ebből az időszakból ismeretesek. Az obszidián is – eddigi ismereteink szerint – a rézkorban volt a legkelendőbb, így egyetértünk Hillebranddal, aki ezt a leletet rézkorinak tartotta (HILLEBRAND 1928. 41.).

Felvetődik a kérdés, a társadalom milyen tagjának vagy közösségének a birtokában voltak ezek a rézleletek.

A nyírlugosi lelet obszidián magköveiről Hillebrand úgy vélte (minden bizonnyal helyesen), hogy „azok egy rézkori kovakereskedőnek a birtokában voltak, aki Tokaj vidékéről útban volt Erdély felé, hogy kőmagvait, illetve” – az azokból maga által készített – „kőpengéket aranyra vagy rézre kicserélje.” (HILLEBRAND 1928. 41.) Ehhez esetleg csak annyit jegyezhetünk meg, hogy az úti célja nem Erdély, hanem az Éf–Berettyó vidéke lehetett, amely az itt különösen sűrűn előkerülő rézleletek alapján a bodrogkeresztúri kultúra népe egyik fő szállásterületének tekinthető. De utazó, kőmegmunkáló mester cserére szánt árukészletét képezhette a kállói lelet 12 pengéje is.

³⁹ A pločniki típusú balták korai rézkori voltát a tiszapolgári kultúra tibavai temetőjében talált baltákkal is szokták bizonyítani. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy szerintünk csak a 7/55. sírban talált példány (NOVOTNÁ 1970. Nr. 84.) tekinthető pločniki típusnak. A többi ugyanis az ugyancsak balkáni eredetű, Todorova által varnai/devnjai típusnak nevezett csoportba tartozik.

Hasonlóképpen értékesítésre szánt árukészletek lehettek a nagyobb réz raktárleletek, mint a nógrádmarcali, bečmeni, plakuderi stb. Utóbbiban a 12 csákány egy rézhuzallal volt – bizonyára nyélllyukán átfűzve – összekötve. Így ezek – és feltehetőleg a többiek is – nem megnyevezve, félkész árut képeztek. A plakuderi csákányok birtokosa bizonyára környékbeli rézműves lehetett, aki helyben értékesítette készítményeit (Kat. Nr. 41.).

Plakuder és több más raktárlelet-lelőhely közel fekszik az északkelet-szerbiai réztermőhelyhez. Így magától értődő egy olyan vélemény, hogy a rézeszközöket a réztermőhelyek közelében állították elő. (Handlová is – amelynek raktárleletében ugyancsak van három réz öntőlepeny – a szlovákiai ércbányavidék szomszédságában fekszik.) Azonban az erdélyi, valamint szerbiai réztermőhelyektől több száz kilométerre, az Alföld közepén, a Szeged–Szilléren elrejtett lelettel kapcsolatban úgy véljük, hogy rézművességgel a bodrogkeresztúri kultúra telepein is foglalkoztak a leletben lévő rézrög és a – bizonyára átöntés céljából őrzött – csákánycsonk alapján (PATAY 1974. 34.). Ezt egyébként a java rézkor végéről származó, a Hunyadi halmi kultúra telepein, Tiszalúcon és Panyolán talált kokillák igazolják (PATAY 2005. 106. sk., 80. kép, 51. tábla 1–8., PATAY 2011. 46. sk. I. tábla 1–2.).

A Szeged–szilléri leletben egész eszközkészlet van. Lehetséges tehát, hogy az egy utazó rézműves volt, aki értékesítésre szánt árukészlet mellett (a laposbalta nem volt nyelezve) újabb eszközök készítésére szolgáló nyersanyaggal is rendelkezett. (Az 1,41 kg-os rézrögből egy ellentett élű csákány is készülhetett volna.) Ugyanilyen céllal gyűjthette a balkányi lelet birtokosa is a csákánytöredékeket. Ezzel szemben nehéz magyarázatot találunk azokra a leletekre vonatkozóan, amelyekben együtt vannak ép és sérült, munkavégzésre már alkalmatlan eszközök (például Hajdúhadház, Krajnikfalva, Dézsánfalva stb.).

Pločnikon (a szerbiai réztermőhelyektől 100–200 km-re fekszik) a raktárleleteket egy telep területén találták. Tehát itt élt/ek a rézműves/ek, aki/k termékeit/termékeiket valamilyen oknál fogva elrejtette/ék, de többé már nem volt módja/módjuk azokat értékesíteni.

Utazó aranyműves birtokában lehetett az ún. čepini kincslelet. A jelenleg ismert két csüngőn (MAKKAY 1985. 18., 2–3. kép), ha vannak is rajtuk kisebb torzulások, nem ismerhető fel használat nyoma. A felfüggesztő zsinór átfűzésére szolgáló lyukak szélei nem kopottak. Nem mondhatjuk el viszont ugyanezt a hencidai aranykincsről. Ennek darabjai már használatban voltak. Több példányon a felfüggesztő zsinór által okozott kopásnyomok figyelhetők meg: a legnagyobb darabján kétségtelenül (PATAY 1988. 172. 2. kép 9.). Elképzelhető tehát, hogy a 12 csüngő nem egy aranyműves, hanem egy különösen rangos személy vagy közösség ékszerkészletét képezte.

Valószínűleg a spliti lelet sem volt kézműves vagy kereskedő birtokában. Az abban lévő csákányok eltérő jellege nem arról vall, hogy ugyanaz a kéz készítette volna. A sajnos elkallódott aranytárgyakkal együtt egy közösség (vagy annak feje) birtokolhatta ezeket.

Nehéz véleményt alkotni a stollhofi együttessel kapcsolatban. Az ékszerek mennyisége meghaladni látszik egyetlen ember szükségletét. Így lehetséges, hogy egy utazó kereskedő-fémműves készletét képezte. De lehet egy közösség (család) értékegyüttese is.

Horodnicán egy közösség (család?) értékeit (csákányt és laposbaltát nyeleztelenül) rejtettek el egy köcsögben a földbe, talán éppen akut veszély elől.

A réz raktárleletek zöme – mint láttuk – mindössze két vagy három tárgyból áll, gyakran munkavégzésre alkalmatlanokból is. Valamennyi elrejtésének akut veszély lett volna az oka? Vagy preventíve vontak ki munkára alkalmas eszközöket a használatból? Ha már ezt kérdezzük, felmerülhet az a gondolat is, hátha elrejtésüknek valamilyen kultikus oka volt, például áldoztak velük. Ebben az esetben magyarázatot találhatnánk arra is, miért vannak ugyanabban a leletben ép és sérült tárgyak együtt. Erre a célra esetleg az utóbbiak is megfelelhetnek.

A fent részletezettekből azt a végkövetkeztetést vonhatjuk le, hogy a rézkori társadalomnak voltak tagjai, akik nagy gyakorlati ismeretekkel rendelkezve többé-kevésbé hivatásszerűen

foglalkoztak eszközök készítésével. Termékeiket nem csak szűkebb közösségük, családjuk, falujuk számára készítették; termelésük meghaladta annak szükségletét. Árukészletükkel nagyobb távolságot is bejárhattak, csere útján értékesítve azt. Nyersanyagot vagy félkész árut magukkal víve, esetleg sérült, hasznavehetetlenné vált darabokat útjuk során beszerezve (ami azt jelenti, hogy a munkavégzésre alkalmatlanná vált eszközök továbbra is jelentős értéket képviseltek) utazásuk közben is folytathatták mesterségüket.⁴⁰

A raktárleletek révén tehát betekintést nyerhettünk a rézkor gazdálkodásának egy részletébe.

Irodalom

ANGELI 1967.

Wilhelm Angeli: Der Depotfund von Stollhof. *ANhM* 70. 1967. 491–496.

BELLA 1907.

Bella Lajos: Adat a neolithkori kőszerszámok mesterségéhez. *ArchÉrt* 27. 1907. 71–73.

BRUNŠMID 1902.

Josip Brunšmid: Nahodaji bakrenoga doba iz Hrvatske i Slavonije i susjednih zemalja. *VAMZ* 6. 1902. 32–67.

BULAT 1962.

Mirko Bulat: Bakrena sjekire u Muzeju Slavonije. *OZ* 8. 1962. 5–36.

DUMITRESCU 1957.

Vladimir Dumitrescu: Le dépôt d'objets de parure de Hăbășești et le problème des rapports entre les tribus de la civilisation de Cucuteni et les tribus des steppes pontiques. *Dacia* N.S. 1. 1957. 74–96.

FIALA 1892.

Franjo Fiala: Arheoloske vijesti. *GZM* 4. 1892. 343–347.

FILIP 1969.

Jan Filip: Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas. Verlag der Akademie der Wissenschaften, Prag 1966.

GARAŠANIN 1954.

Milutin V. Garašanin: Schaftlochäxte aus Kupfer in den Sammlungen serbischer Museen. *BRGK* 34. 1951–1953. (1954) 61–76.

GAZDAPUSZTAI 1967.

Gazdapusztai Gyula: A hencidai rézkori aranyelet. [The copper-age golden treasure at Hencida.] *DMÉ* 9. 1966–1967. (1968) 33–52.

GRBIĆ 1929.

Miodrag Grbić: Pločnik. Eine prähistorische Ansiedlung aus der Kupferzeit. [Preistorijsko nasel'e bakarnog doba.] Narodnij Muzej, Beograd 1929.

HILLEBRAND 1928.

Hillebrand Jenő: A nyírlugosi obsidiannucleus-depotletről. *ArchÉrt* 42. 1928. 39–42.

JOVANOVIĆ 1971.

Borislav Jovanović: Metalurgija eneolitskog perioda Jugoslavije. Arheološki Institut, Beograd 1971.

⁴⁰ Meg kell jegyeznünk, hogy eszközöknek értékesítésre való termelése már az újkőkor idején megindult. A bükki kultúra Kemencei Tibor által kutatott boldogkőváraaljai lelőhelyén egy edényben 567 pattintott kovapenge került napfényre. Vértes László helyesen jegyezte meg, hogy ez a mennyiség messze meghaladta a telep lakóinak szükségletét; azt minden bizonynyal csere útján történő értékesítés céljából készítették (VÉRTES 1965.).

JUNGHANS–SANGMEISTER–SCHRÖDER 1960.

Siegfried Junghans – Edward Sangmeister – Manfred Schröder: Metallanalysen kupferzeitliche und frühbronzezeitliche Bodenfunde aus Europa. Studien zu den Anfängen der Metallurgie I. Berlin 1960.

KOREK 1960.

József Korek: Die Goldscheiben von Csáford. *FolArch* 12. 1960. 27–33.

KUNA 1981.

Martin Kuna: Zur neolithischen und äneolithischen Kupferarbeitung im Gebiet Jugoslawiens. [O neolitskoj i eneolitskoj obradi bakra na području Jugoslavije.] *GCBI* 19. 1981. 13–91.

MAKKAY 1985.

János Makkay: Copper Age Gold Discs on the Territory of the later Pannonia Province. *CommArchHung* 1985. 5–25.

MAROVIĆ 1953.

Ivan Marović: Bakrene sjekire u prehistorijskoj zbirci Arheološkog muzeja u Splitu. *VAHD* 55. 1953. 124–142.

MILLEKER 1893.

Milleker Bódog: A Duna–Tisza–Maros-köz őskori rézleletei. *ArchÉrt* 13. 1893. 126–131.

MIROSAVLJEVIĆ 1953.

Vladimir Miroslavljević: Nalezi iz pretpovjenog doba u sjevernoj. *GZMN.S.* 8. 1953. 265–270.

NOVOTNÁ 1970.

Mária Novotná: Die Äxte und Beile in der Slowakei. PBF IX: 3. München 1970.

PATAY 1959.

Patay Pál: Újabb rézkori aranyleletek ismertetése a Kárpát medence területéről. [Publikationen neuer kupferzeitlicher Goldfunde aus dem Karpatenbecken.] *ArchÉrt* 86. 1959. 94.

PATAY 1960.

Patay Pál: A kállói köpenge lelet. [La trouvailles de lames de pierre près de la commune Kálló.] *FolArch* 12. 1960. 15–20.

PATAY 1968.

Patay Pál: A fényeslitkei rézkori temető. [Das kupferzeitliche Gräberfeld von Fényeslitke.] *NyJAMÉ* 11. 1968. 15–62.

PATAY 1974.

Pál Patay: Die hochkupferzeitliche Bodrogkeresztúr-Kultur. *BRGK* 55. 1974. (1975) 1–72.

PATAY 1976.

Patay Pál: A magyarhomorogi rézkori temető. [Das kupferzeitliche Gräberfeld von Magyarhomorog.] *DMÉ* 56. 1975. (1976) 173–254.

PATAY 1978.

Pál Patay: Das kupferzeitliche Gräberfeld von Tiszavalk–Kenderföld. *FontArchHung* 1978.

PATAY 1984.

Pál Patay: Kupferzeitliche Meißel, Beile und Äxte in Ungarn. PBF IX: 15. München 1984.

PATAY 1988.

Pál Patay: Über die Tracht der kupferzeitlichen Goldanhänger. *SLA* 38. 1988. 169–176.

PATAY 2005.

Pál Patay: Kupferzeitliche Siedlung von Tiszalúc. *Inventaria Praehistorica Hungariae* 11. Budapest 2005.

- PATAY 2008.
 Patay Pál: A bodrogkeresztúri kultúra belső időrendjéről. [Über die innere Chronologie der Bodrogkeresztúr-Kultur.] *ArchÉrt* 133. 2008. 21–48.
- PATAY 2011.
 Patay Pál: Telep a javarézkor végéről Panyolán. [Die endhochkupferzeitliche Siedlung von Panyola.] *NyJAMÉ* 53. 2011. 43–67.
- PAVELČIK 1979.
 Jiří Pavelčík: Depot měděných šperků z Hlinska u Lipníku nad Bečvou. *PA* 70: 2. 1979. 319–339.
- PINTYE 2008.
 Pintye Gábor: Balkány, Madár László gyümölcsöse. *RKM* 2008. (2009) 146.
- PULSZKY 1881.
 Pulszky Ferenc: Szegedi leletek. *ArchÉrt* 1. 1881. 1–6.
- ROSKA 1942.
 Roska Márton: A rézcsákányok. *Közlemények* 2. 1942. 15–68.
- ŘÍHOVSKÝ 1992.
 Jiří Říhovský: Die Äxte, Beile, Meißel und Hämmer in Mähren. PBF IX: 17. Stuttgart 1992.
- STALIO 1964.
 Blaženka Stalio: Novi metalni nalez iz Pločnika kod Prokuplja. *ZNM* 4. 1964.
- STALIO 1973.
 Blaženka Stalio: Četorti nalez bakranog i kamenog oruda sa Pločnika kod Prokuplja. *ZNM* 7. 1973. 157–160.
- SULIMIRSKI 1961.
 Tadeusz Sulimirski: Copper Hoard from Horodnica on the Dniester. *MAG* 91. 1963. 91–96.
- TODOROVA 1981.
 Henrieta Todorova: Die kupferzeitliche Äxte und Beile in Bulgarien. PBF IX: 14. München 1981.
- TRUHELKA 1892.
 Ćiro Truhelka: Dvije starine iz bakranog doba i sjekira od mjedi, nadene u Bosni. *GZM* 4. 1892. 80–83.
- TRUHELKA 1907.
 Ćiro Truhelka: Prehistorijski nalezi u Bosni i Hercegovini, III. Bakreni nalezi sa Karavida. *GZM* 19. 1907. 57–75.
- VÉRTES 1965.
 László Vértes: The depot of silex Blades from Boldogkövávalja. *ActaArchHung* 17. 1965. 128–136.
- VULPE 1975.
 Alexandru Vulpe: Die Äxte und Beile in Rumänien. II. PBF IX: 5. München 1975.
- ZALOTAY 1932.
 Zalotay Elemér: Csongrád vármegye őskori települése (térképpel). *Dolg.* 8. 1932. 49–102.

PATAY Pál

H–1088 Budapest
 Rákóczi út 19.

Der Hortfund von Balkány–Ordastelep und über die kupferzeitliche Hortfunde

Das Museum András Jósa von Nyíregyháza erwarb 2008 einen kupferzeitlichen Hortfund, der in der Gemarkung des Dorfes Balkány noch 2006 zum Vorschein kam. Der Fund besteht aus zwei abgebrochenen Axtarme und einen Hackenarm je einer Hackenaxt vom Typ Jászladány, Variante Bradu. Zwei kamen zum Tageslicht als man veraltete Apfelbäume samt ihren Wurzeln verrottete, der dritte bei mechanischer Fundaufklärung.

Verfasser zählt 84 aus dem Karpatenbecken und seiner Umgebung stammende kupferzeitliche Hortfunde auf. Sie enthielten

ausschließlich Kupfergeräte	64 Funde
Kupfer- und Steingeräte	4 Funde
Steingeräte, bzw. halbfertiges Rohmaterial	2 Funde
Kupfer- und Steingeräte, kupferne und andere Schmucke	1 Fund
Kupfergeräte und Rohmaterial	2 Funde
Kupfergeräte und kupferne Schmucke	3 Funde
Kupfergeräte, kupferne und andere Schmucke	1 Fund
Kupferne und andere Schmucke	1 Fund
Kupferne Schmucke	1 Fund
Kupfergeräte, kupferne und goldene Schmucke	1 Fund
Kupferne und andere Gegenstände, goldene Gegenstände	1 Fund
Goldene Schmucksachen	3 Funde

Der Großteil der Funde stammt aus dem östlich der verlängerte Nord-Süd Lauflinie der Theiß liegenden Raum, in manchen Gegenden ziemlich häufig; westlich davon schon vereinzelt. Viele Funde bestehen nur aus zwei oder drei Gegenstände, doch gibt es auch solche, die 12 oder noch mehr enthalten. In den ausschließlich aus Kupfergeräte bestehenden Funden befinden sich meistens Stücke vom selben Charakter, vorwiegend Hackenäxte vom Typ Jászladány.

Horte wurden im Laufe der Zeit entweder vor aktive Gefahr, z.B. Streite zwischen Gemeinschaften, oder präventive, um verhindern, daß unzuständige Leute sollen überhaupt keine Kenntnis über die wertvolle Gegenstände verschaffen. Leider die Fundumstände der Hortdfunde wurden sehr selten aufgezeichnet, so können wir den Grund der Verbergung der einzelnen Horte nicht lösen.

In manchen Fällen kann man behaupten, daß einige Stücke des Fundes wurden durch denselben Meister, oder in derselben Werkstatt hergestellt (z.B. die Hammeräxte des Fundes von Székely). Manchmal befinden sich auch vermutlich vom selben Gießer gegossene Stücke in verschiedenen Funden (z.B. im Fund von Plakuder und Tianovci).

Es ist auffallend, daß ein Großteil der in den Hortfunden befindliche Hackenäxte ist beschädigt, oder ist nur ein Stumpf (28 %). Aber dasselbe ist auch zu beobachten im Falle der Hackenaxt-Streifunde (44 % der aus Ungarn stammenden Stücke).

Diese Tatsache entspricht derjenigen Meinung, daß die kupferne Großgeräte wären Machtzeichen, Kult-Symbols gewesen. Beschädigungen konnten nur im Fall von Arbeit eintreffen. Natürlich eine Axt war ein großer und nicht alltäglicher Wertgegenstand. Wahrscheinlich nicht sämtliche Familien, Gemeinschaften waren im Besitz solcher Geräte. Und es war auch gewiss das Privileg des Familienvaters, Häuptlings, mit diesen zu arbeiten. Im Grab 29 von Tiszavalk–Kenderföld lag

eine Streitaxt vor dem Scheitel des Toten, der Schaft in seiner Hand. Hier war das Gerät wirklich ein Machtzeichen.

Die Hortfunde in denen sich Hammeräxte vom Typ Pločnik befinden sind die älteste; sie sind frühkupferzeitliche. Die chronologische Lage der kreuzschneidigen Hackenäxte vom Typ Jászladány ist durch Grabfunde der Bodrogkeresztúr-Kultur bestimmt. So stammen die meisten Hortfunde aus der Hochkupferzeit. Von der Spätkupferzeit kennen wir nur die Funde von Vel'ká Lomnicá und Hlinsko. Doch Messer (Dolche) mit Nietlöchern am Griff, so auch Doppelspirale sind aus hochkupferzeitliche Funde fremd, so konnten vielleicht die Funde von Malé Leváre und Stollhof aus der obigen jüngeren Zeitperiode stammen.

Hillebrand meinte, der Obsidian-Nucleusfund von Nyírlugos war höchstwahrscheinlich im Besitz von einem Kaufmann, der im Wege war von Tokaj (Fundgebiet des Obsidians) nach Siebenbürgen um seine Nuclei für Gold oder Kupfer austauschen. Die größeren Kupferhortfunde konnten auch wohl für Verwertung bestimmte Warenbestände sein. (Die 12 Äxte von Plakuder waren mit einem Kupferdraht zusammengebunden; sie waren einst schaftlos.

Kupfergießer wirkten auch weit von den kupferbringenden Gebieten. Im Fund von Szeged-Szillért befindet sich ein Kupferklumpen von 1,41 kg Gewicht, soauch ein Stumpf einer Hackenaxt, vermutlich zum Umgießen gewidmetes Material. Die Axtstümpfe von Balkány wurden wahrscheinlich mit demselben Ziel bewahrt.

Die Gießer in Pločnik arbeiteten auch für den Markt. Die 12 Flachbeile vom Fund I. steigten sicher den Bedarf seiner Gemeinschaft über. Der Goldschmied, in dessen Hand sich der Schatz von Čepin befand, konnte ein reisender Meister sein. Dementgegen an den großen Goldanhänger des Fundes von Hencida kann man neben den Schnurlöchern Wetzspuren finden. Dieser Schatz war – unserer Meinung nach – schon Besitz von einer besonders namhaften Person, oder Gemeinschaft. Es ist schwer eine Meinung vom Fund von Stollhof zu bilden. Es war vielleicht der Warenbestand von einem reisenden Händler. In Horodnicá wurden die Wertsachen (Geräte und Schmucke) einer Gemeinschaft (Familie), oder ihres Häuptlings verborgt.

Es steht die Frage, ob die viele Funde nur mit zwei oder drei Geräten waren in der Tat Verwahrfunde. Waren dies eventuell nicht Opfer? Für diesen Zweck konnten vielleicht auch die beschädigten Stücke geeignet sein.

Letztem Endes die Hortfunde beweisen uns, daß manche Glieder der kupferzeitlichen Gemeinschaften haben berufartig Kupfergeräte hergestellt. Manche waren gleichzeitig reisende Händler. Sie übten vielleicht auch unterwegs ihren Beruf, weswegen sie sammelten wahrscheinlich auch die unbrauchbar gewordene Geräte.

Übersetz von dem Autor

Pál PATAY

H-1088 Budapest

Rákóczi út 19.

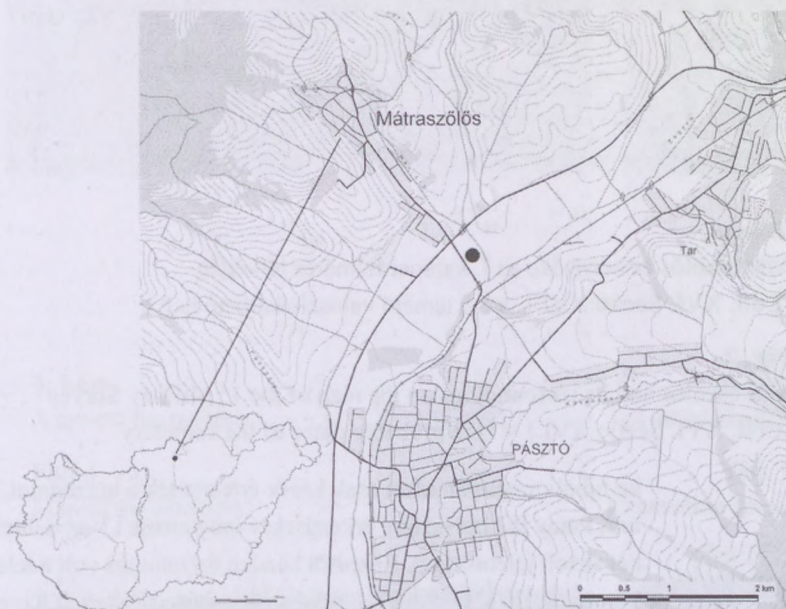
A Mátraszőlős–királydombi kelta temető I. A sírok leírása

Almássy Katalin

Régi adóssága a magyar késő vaskori kutatásnak, hogy az 1957–58-ban feltárt temető anyagát közölje (PATAY 1958., PATAY 1958A., PATAY 1959., PATAY 1959A.). Az alábbi írással ezt próbáljuk törleszteni.¹ Viszonylag hosszan esik szó magáról a leletmentésről, mivel véleményünk szerint kitűnően illusztrálja, hogy sokszor csak a véletlen, illetve a helyszínen dolgozó régész lelkiismeretességén és figyelmén múlik egy-egy lelőhely sorsa. Ezután következik a sírok, illetve a leletanyag leírása.²

Mátraszőlősen (1. kép), a községtől keletre fekvő Királydombon (2. kép) 1957 tavaszán kavicsbányászás közben kerültek elő az első sírok. Az előkerült tárgyakat a bányanya tulajdonosa, ifj. Bognár László levélben jelentette, így Patay Pál május 10-én a helyszínen járt és begyűjtötte a leleteket, illetve a lehetséges információkat (1–2. sír). Később, a mátraszőlősi Kisvár kutatása közben értesült arról, hogy ismét kerültek elő leletek, de azokról már nem értesítették a múzeumot. A bánya területén azonban megtalálta a 3. sírt (július 10.), amelyiket szerencsés módon csak kisrészben bolygattak meg, megmaradt részletét Patay Pál tárhatta fel.

Eltelt egy év anélkül, hogy bármilyen híradás érkezett volna újabb leletek felszínre bukkánásáról. Ismét Patay Pál vett tollat a kezébe, hogy a lelőhelyről híreket kapjon. Az általános

1. kép

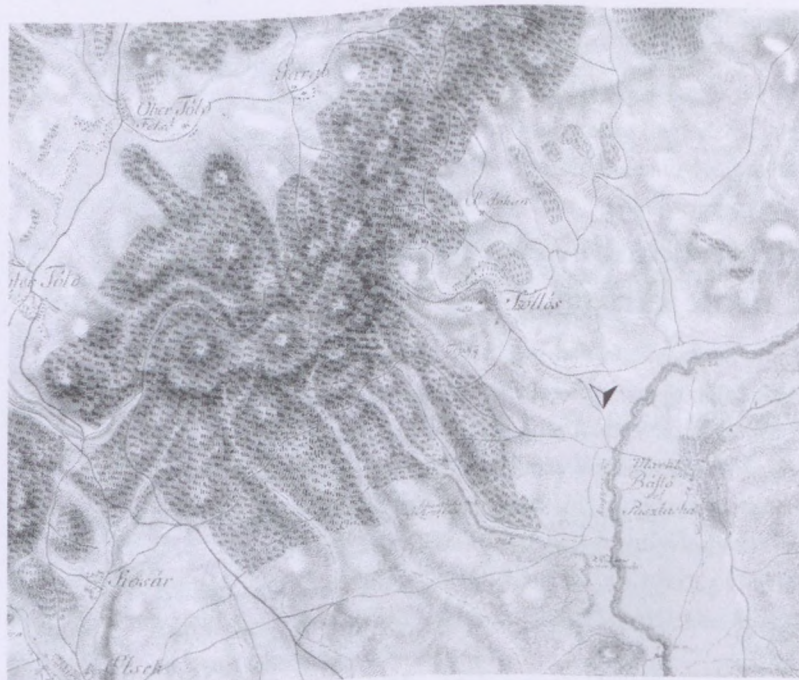
Mátraszőlős és környéke (a térképet készítette: Holl Balázs)

Fig. 1

Mátraszőlős and its surroundings (map made by Balázs Holl)

¹ Köszönöm dr. Patay Pálnak, hogy az általa feltárt temető anyagát közlésre átadta! Külön is hangsúlyozom, hogy az anyagfelvétel során folyamatosan segített, és nem csak a hivatalos dokumentációt bocsátotta rendelkezésemre, de egyéb, a temetővel kapcsolatos feljegyzéseit is. E nélkül a támogató közreműködés nélkül ez a leírás minden bizonnyal csonkább lett volna. Segítségét és a kéziratához fűzött megjegyzéseit köszönöm!

² A temető és a leletanyag elemzése egy következő tanulmányban jelenik meg a későbbiekben.

2. kép

Mátaszőlős és környéke az I. katonai felmérés térképén (Coll. XVI. Sectio XVI.). ▼: A temető valószínűsíthető helye

Fig. 2

Mátaszőlős and its surroundings on the map of the 1st Military Survey (Coll. XVI. Sectio XVI.) ▼: the probable place of the cemetery

ka újbóli megindításáról csak késve értesítették a múzeumot, ekkor néhány temetkezés elpusztult. Patay Pál helyszínre érkezésekor (augusztus 13-án délután) a kitermelésre előkészített területen két sírfolt jelentkezett. Ekkortól kezdve folyamatos volt a leletmentés, és a temető teljes feltárással szeptember 13-án ért véget. Az ásatáson három héten át Korek József is részt vett. 43 sírt tártak fel, továbbá 2, a munkagép által elpusztított (48–49.) sír leleteit is összegyűjtötték.

Összesen tehát 63 sír került elő. Ez azt jelenti, hogy a Kárpát-medencében máig az egyik legnagyobb feltárt késő vaskori temetőrészlet a mátraszőlősi (3. kép).³ Jelentőségét növeli, hogy a temetőt sikerült nagyrészen feltárni, mindössze 10–15 temetkezés pusztult el a korábbi építkezések és különböző földmunkák során. Csupán a déli oldal esetében nem teljesen egyértelmű, hogy a leletmentéssel sikerült-e elérni a temető szélét, mivel itt házhelyek voltak, amelyek udvarát elplanírozták. Ugyanakkor a földmunka a régészeti lelőhelynél jóval nagyobb területet érintett, vagyis a másik három oldalon biztosak lehetünk abban, hogy a temető nem folytatódott tovább.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a szó szoros értelmében vett leletmentés történt Mátaszőlősön, az ütemet az éjjel-nappal folyó gépi földkitermelés diktálta⁴ és nem a feltárás szempontjai (4. kép).

iskola igazgatója válaszában arról tájékoztatta, hogy a közelben haladó új út építése miatt valószínűleg az egész dombot elhordják, vagyis a lelőhely teljesen elpusztulhat. Ezért 1958. június 23-án újra Mátaszőlősre utazott. Megállapította, hogy a Bognár-féle kavicsbányát megnagyobbították, vagyis néhány sír elpusztulhatott, bár erről a tulajdonos nem tudott. A szomszédos telken is bányát nyitottak, ahol a munkák közben előkerült a 4. sír, amelyeknek leleteit csak részben sikerült összeszednie. A Bognár-féle bánya falában látszott az 5. sír; ezt Patay Pál bontotta ki. Közben elindult a gépi földkitermelés a domb keleti oldalán, de szerencsés módon csak ekkor, tehát már a régész jelenlétében kerültek elő az első temetkezések. A négy és fél napos (július 23–28.) leletmentés során *kilenc* (6–14.) sírt tárt föl Patay Pál. Mivel a földmunkákat abbahagyták, a leletmentést is szüneteltették. A munka

³ A PATAY 1972.-ben felsoroltakat (Velka Maňa, Pilismarót–Basaharc, Kosd, Szob) pl. a következő lelőhelyekkel egészíthetjük ki: Bajč–Vlkanovo – BENADIK 1960.; Ludas–Varjú-dűlő 97 sír – DOMBORÓCZKI 2004., SZABÓ–TANKÓ 2006.; Malé Kosihy 105 sír – BUJNA 1995.; Ménfőcsanak – EGRY 2007.; Paláriková 97 sír – BUJNA 1995.; Pišcolt 188 sír – NÉMETHI 1988/1993.; Rezi–Rezicséri 66 sír – HORVÁTH 1997.; Sajópetri–Hosszú-dűlő – SZABÓ 2006.

⁴ A humuszos feltalajt dózerekkel gyalulták le. Ezután rajzolódtek ki a sírfoltok. Ezt követően kanalas hegymaró géppel mintegy 3–4 méter vastag réteget termeltek ki, vagyis ahol a gép dolgozott, biztosan nem maradtak temetkezések.

Emiatt előfordult, hogy megbolygat-
tak vagy többé-kevésbé elpusztítottak
temetkezéseket a régész jelenléte elle-
nére (5. kép). Volt, hogy éjszaka, a dó-
zer lámpájának fényénél tártak föl egy
sírt. Ez magyarázza az esetenként hiá-
nyos adatsorokat.

Földrajzi környezet

A lelőhely a Zagyva völgyé-
ben, annak nyugati oldalán fekszik, a
környező völgyekből alig 8–12 m-re
kiemelkedő Királydombon (175,3 m
tengerszint feletti magasságon). A ma-
gaslat a Cserhát felől a folyó irányá-
ba ereszkedő dombsor utolsó tagja.
Északról csak egy rét választja el a Hé-
víz pataktól, amelyik a 650–700 m-re
folyó Zagyvába fut.

A temető kiterjedése 46x69 m,
azaz 2290 m².

Sírleírás⁵

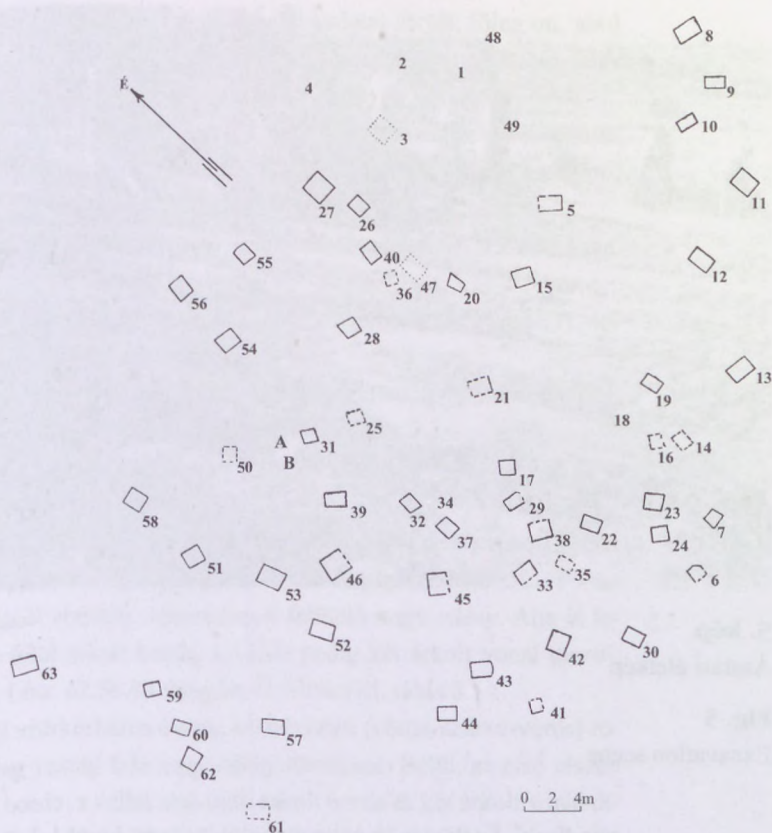
1. sír⁶

Kavicskitermelés során elpusztí-
tott sír. A megtaláló Bognár László
szerint csontváz került elő, valójában
azonban az égett tárgyak alapján ham-
vasztásos temetkezés lehetett. A cson-
tok állatokhoz tartozhattak. Mé. (a
megtaláló Bognár László szerint) leg-
alább 250 cm. A begyűjtött és a múze-
umnak átadott leletek közül – ugyan-
csak szerinte – az alábbiak tartoztak
ehhez a sírhoz:

⁵ Szempontok:

1. A sírok mélységét a felszíntől mérték.
2. Mivel az edények nagyobb része korongolt, a technikát csak akkor jeleztük, ha nem korongon készült edényről van szó.
3. A rajzokat Almássy Katalin, Patay Pálné és Pischl Ildikó készítette.
4. A fényképek egy részét Patay Pál készítette a MNM fotólaboratóriumában – részben a tárgyak restaurálása előtt (ezeknek a felvételeknek az MNM At. negatívszámát mindig megadjuk, akkor is, ha a publikációban nem szerepelnek). A felvételek másik része Almássy Katalin munkája.
5. A temető anyagát a Magyar Nemzeti Múzeum Ősrégészeti Gyűjteményében leltározták 1972-ben. A leírásban megadjuk a leltári számokat.

⁶ Az első két sír előkerüléséről és leleteiről lásd MNM At. 242.M.IV. Patay Pál jelentése 1957. május 10-i kiszállásáról Mátraszőlőse és Mátraverebélyre!

3. kép

A temető összesítője

Fig. 3

Map of the cemetery

4. kép

Ásatási életkép

Fig. 4

Excavation scene

5. kép

Ásatási életkép

Fig. 5

Excavation scene

1. Kívül grafitos bevonatú, belül szürke, egy helyen drapp foltos, nehéz, finoman szemcsés anyagú *nagy edény*.⁷ Bevonata az edény alsó részén néhol lekopott. Egymástól közelítőleg egyenlő távolságra hat változó szélességű, függőleges, besimított sáv díszíti. M. 32,5 cm, Pá. 22–22,5 cm, Fá. 13,5–14 cm. Ltsz. 62.58.1. Neg.sz. Ö 7222. (I. tábla 3.)

2. Kívül grafitos bevonatú, belül szürke, homokkal soványított anyagú *nagy edény* töredékei. Függőlegesen besimított sávok díszítik. Ha ezek egyenlő távolságra helyezkedtek el egymástól, akkor nyolc sáv volt rajta. Pá. 24 cm, Fá. 13,4 cm. Ltsz. 62.58.3. (II. tábla 1.)

3. Grafitos bevonatú *tál*. Kívül-belül 5-5, a válltól a fenékgig futó, függőleges, grafitos, besimított

sáv díszíti. Szélességük változó: belül 2–4 cm, kívül 1,2–2,2 cm. Az 1. számú urnával teljesen azonos kivitelű. M. 9,4 cm, Pá. 23 cm, Fá. 11 cm. Ltsz. 62.58.2. Neg.sz. Ö 7223., 7224., 7228. (I. tábla 4.)

4. Töredékes *vasolló*. A töredék H. 17 cm. Ltsz. 62.58.6. (I. tábla 1.)

5–6. Bronz, hólyagos, háromtagú *bokaperecpár* tűzben deformálódott töredékei. A tagok közül kettő gömbölyded, egy hosszúkás. Visszahajtott peremükön belül megmaradt a homokos-agyagos kitöltő anyag egy része. Két tagon szálas, rostos anyag (növényi maradvány?) részei láthatóak. Patay Pál megfigyelése szerint a szálak a zárótag két eleme között is megvoltak, ami azt jelenti, hogy a bokaperec(ek)et nyitva tették a sírba. A hólyagok közötti összekötő elemeken karcolt dísz látható. Az egyes tagok legnagyobb átmérője 9 cm lehetett. Ltsz. 62.58.4–5. (I. tábla 2.)

2. sír

Kavicskitermelés során elpusztított sír. A megtaláló Bognár László szerint csontváz volt a sírban. Ugyancsak szerinte valamivel sekélyebb volt, mint az első sír. A begyűjtött és a múzeumnak átadott leletek közül – ugyancsak Bognár szerint – az alábbiak tartoztak ehhez a sírhoz:

1. Barna-szürke foltos, kívül simított, de kicsit egyenetlenül korongolt, vastag falú, nehéz *nagy edény*. Felülete helyenként sérült. Alján egy, az edény alsó részén és a vállán két-két árkolt vonallal díszítették. M. 26,6 cm, Pá. 16,3 cm, Fá. 11 cm. Ltsz. 62.58.7. Neg.sz. Ö 7226. (II. tábla 7.)

⁷ Az edénytípusok meghatározásánál alapvetően az edények lehetséges használatát igyekeztem figyelembe venni. Ennek megfelelően négy alapvető formát különítettem el: 1. *nagy edény* az innivalónak, nagy mennyiségű folyadékknak; 2. lapos *tál* a kásaféléknek, húsnak; 3. magasabb *fazék* a leves ételeknek; 4. *bögre* az iváshoz. Formai jellemzők: 1. *nagy edény* – magas, keskeny szájú és aljú; 2. *tál* – alacsony, az edény magassága maximum a fele a szélességének, s nyaka gyakran alacsony vagy nincs is (gyűrűs peremű tál); 3. *fazék* – magasabb, az edény magassága általában meghaladja a szélességének a felét; 4. *bögre* – szűkebb szájú, kifejezetten ivásra szolgáló forma.

2. Sötét barnásszürke, néhol foltos, simított *tál*. Felülete helyenként sérült, főleg ott, ahol a meszes(?) soványító anyag kipattogzott. Ezekben a helyeken látható, hogy a felület alatt töréscsücsülete vörös. M. 9,8 cm, Pá. 26,5 cm, Fá. 9 cm. Ltsz. 62.58.8. Neg.sz. Ö 7228. (II. tábla 5.)

3. Sötétszürke, alsó részén foltos, kívül simított *fazék*. Helyenként látszanak a korongolás nyomai. Vállán alig kiemelkedő és két oldalán árkolt bordával díszítették. M. 18,2 cm, Pá. 21 cm, Fá. 9 cm. Ltsz. 62.58.9. Neg.sz. Ö 7235. (II. tábla 6.)

4. A22⁸ rugószerkezetű, égett, hiányos, kötött lábú *vasfibula* töredéke. H. 13 cm. Ltsz. 62.58.10. Neg.sz. Ö 7566. (II. tábla 3.)

5a–b. A22 rugószerkezetű, bronzdrótból hajlított, kötött lábú, vitézkötéses *fibulapár*. H. 4,5 cm. Ltsz. 62.58.11–12. Neg.sz. Ö 7566. (II. tábla 4.)

6. Vízöld, Haevernick 5. típusú *üvegkarperec* ráfolyatott, szabálytalan, fehér hurokdíszsel. Átm_b. 6,9–7,1 cm, Átm_k. 8,4–8,7 cm. Ltsz. 62.58.13. Neg.sz. Ö 7566. (II. tábla 2.)

3. sír

Kavicskitermelés során találták, de csak mintegy egyharmadát, a délkeleti sarkát bolygatták meg. Az ekkor napfényre került tárgyak közül a megtaláló az alábbiakat szolgáltatta be:

1. Szürkésbarna-barna foltos, kívül simított, lehasadozott felületű *nagy edény*. Alja is lehasadozott, nagyrészt hiányzik. Nyakát felül árkolt borda, a vállát pedig két árkolt vonal díszíti. M. 32,5 cm, Pá. 18–18,5 cm, Fá. 12 cm. Ltsz. 62.58.14. Neg.sz. Ö 5304. (III. tábla 3.)

2. Kívül grafitos bevonatú, belül szürkésbarna-barna, szendvicses (vörös-szürke-vörös) törésű, homokkal soványított(?), viszonylag vastag falú *nagy edény* töredékei. Belül, az alsó részén függőlegesen dolgozták el. Nyakát sima borda, a vállát alul-felül árkolt borda és két árkolt vonal díszíti.⁹ A töredék M. 32,2 cm, Pá. 21 cm. Ltsz. 62.58.17. (III. tábla 4.)

3. Szürke-barna foltos, az előzőnél vékonyabb és egyenletesebb falú, homokkal soványított *fazék* vagy *nagy edény* omphaloszos aljtöredéke. Belül, az edény alsó részét függőlegesen dolgozták el. Ez a megoldás leginkább a nagy edényekre jellemző.¹⁰ Fá. 8,7 cm. Ltsz. 62.58.17. (III. tábla 5.)

4. Szürke-vörös foltos, simított, homokkal soványított *füles bögre*. A soványítóanyag miatt a korongolás közben az edény felülete helyenként megsérült. Fülén és hasvonalán bekarcolt, ívelt vonalakkal összeállított díszítés fut végig. M. 10,1 cm, Pá. 8,4 cm, Fá. 5 cm. Ltsz. 62.58.16. (III. tábla 1.)

5. Hüvelyes *vaskard*, a markolaton és a hüvely lemezein néhol famaradványokkal. A hüvely alsó része hiányzik, a kard vége letört. A függesztőfül felül vaspántban, alul kerek lapban végződik. A pánton bekarcolt futókutya(?) díszítés maradványai láthatóak.¹¹ A hüvely függesztőfüles lapját hajlították rá az alsó lemezre. H. 79,5 cm, Sz. (a függesztőfül alatt) 4,2 cm. Ltsz. 62.58.18. (IV. tábla 2.)

6. Éles és jó állapotban megmaradt középbordájú vas *lándzsahegy*. Köpűjének palástját összehajtották és egy szegeccsel erősítették a nyélhez. H. 36,2 cm, legnagyobb Sz. 5 cm, Átm_b. 1,6 cm. Ltsz. 62.58.19. Neg.sz. Ö 7218. (IV. tábla 4.)

⁸ A fibulák leírásánál az A alulhúros, az F felülhúros szerkezetet, a két szám pedig a jobb és baloldali rugómenetek számát jelenti.

⁹ Újabb tisztítatlan darabjai kerültek elő 2006-ban a kard, egy másik(!) fenőkő, illetve a másik, 62.58.17. leltári számú edény-alj töredékeivel (lásd a 14. tételt).

¹⁰ Újabb tisztítatlan darabjai kerültek elő 2006-ban a kard, egy másik(!) fenőkő, illetve a másik, 62.58.17. leltári számú edény töredékeivel (lásd a 14. tételt).

¹¹ A kardhüvely tisztítatlan, fehér ráakódással borított, átégett darabja került elő 2006-ban a fenőkő, illetve a 62.58.17. leltári számú edények töredékeivel (lásd a 14. tételt).

7. Egyik oldalán poncolt, lapos kovácsolt szemekből álló vas *kardkötőlánc* töredékei. Az egyik darabot a sír maradványainak feltárásakor találták. A kampós rész jelenleg két darabból áll. H. 34,5 cm. Elképzelhető, hogy a hurkos végű darab is ehhez tartozik, de nem illeszkednek pontosan egymáshoz. H. 10 cm. Ltsz. 62.58.20. Neg.sz. Ö 7218. (IV. tábla 1.)

8. Nagyméretű vas *vágókés*. H. 27,7 cm, legnagyobb Sz. 4,5 cm. Ltsz. 62.58.21. Neg.sz. Ö 7218. (IV. tábla 3.)

A sír bolygatatlanul maradt részét Patay Pál tárta föl. Az alján kb. 15 cm magas, 25 cm széles padka futott körül. Betöltésében az északi oldalfal mentén mintegy 93 cm-rel az alj fölött erősen faszenes, hamus réteg húzódott. Hasonló rétegek lejjebb is előfordultak még négy esetben. A legalsó a sír fenekén volt. Ezekben a rétegekben volt a hamvak egy része, valamint a cserepek, sőt 40 cm-rel az alj fölött a 7. kardlánc egyik darabja is innen került elő. A többi lelet a sírgödör fenekén, a padkán belül feküdt. A húsmelléklet részben a tál alatt volt. A gödör 160x135 cm, lefelé szélesedett, Mé. 260 cm. A hamvak súlya 55 g (közte a törzs és a végtag maradványai különíthetők el). A halott matusus korú férfi(?) lehetett.¹²

Leletek:

9. Sötétszürke, elsimítgatott *tál*. Belül, az edény alsó részén simítatlanul hagyott sáv látható. M. 11,5 cm, Pá. 26,5–27,5 cm, Fá. 12,5 cm. Ltsz. 62.58.15. Neg.sz. Ö 5304. (III. tábla 2.)

10. Kisméretű, töredékes *vaskés*. H. 11,4 cm, legnagyobb Sz. 4 cm. Ltsz. 62.58.24. Neg.sz. Ö 7214. (V. tábla 2.)

11. A vaskés mellett hasáb alakú, rozsdafoltos, mállékony (valószínűleg az égés miatt), homokkőből faragott *fenőkő*. H. 7 cm, legnagyobb Sz. 2,1 cm. Ltsz. 62.58.23. Neg.sz. Ö 7213. (V. tábla 3.)

12. A fenti két tárgy mellett *vasolló*. A pengék egyik oldalán textil- vagy bőrmaradványok látszanak. H. 21 cm. Ltsz. 62.58.22. Neg.sz. Ö 7214. (V. tábla 1.)

13. Húsmellékletként és ételáldozatként¹³ sertés részei. Az egyik hosszú csonton vasnyomok voltak.¹⁴

14. 2006-ban tisztítatlan tárgyegyüttes került elő az MNM raktárából. A 62.58.17. leltári számú edények és a kardhüvely egy átégett darabja mellett volt egy lehasadt kis *fenőkőtöredék*. A szürke, puha anyagú homokkő(?)darab eredeti felülete szinte polírozott volt. Valószínűleg az égés miatt lemezesen hasad. 3x3,2 cm. Leltározatlan. (V. tábla 4.)

4. sír

Kavicskitermelés során elpusztított sír. Mércsei István elmondása szerint egy *vágókés*, egy mintegy 80 cm hosszú *vaskard* és 3–4 edény volt benne. Patay Pál az alábbi *vágókést* kapta a gyerekektől, mint a sírhoz tartozó tárgyat:

1. Töredékes, nagyméretű vas *vágókés*. H. 25,8 cm, legnagyobb Sz. 5,4 cm. Ltsz. 62.58.25. Neg.sz. Ö 7215. (V. tábla 5.)

Esetleg a Mércsei által említett kard lehetett az a darab, amelyiket a leltárkönyv szerint július 10-én kapott meg az ásató a helyiektől (lásd a szórványok I/I. tételét!).

¹² A temető antropológiai anyagát dr. Éry Kinga határozta meg 1970-ben. Munkáját és az adatok közlésének lehetőségét ezúton is köszönjük!

¹³ Az állatesontokat Vörös István (MNM) határozta meg. Munkáját ezúton is köszönjük! A részletes leírást lásd az ő tanulmányában ugyanebben a kötetben! Az ő gondolatát elfogadva és követve a sírleírásban jelzem, hogy a húsdarabok ételként vagy áldozatként kerülhettek-e a sírba.

¹⁴ Az MNM raktárából kerültek elő 2006-ban.

5. sír (V. tábla 6.)

Kavicskitermelés során az északnyugati végén bolygatott sír. A leszakadt rész átlapátolt földjében az égett csontok, széndarabok, hamu és égett állatcsontok mellett az alábbi leletek kerültek elő:

1. Kihajló, duzzadt peremű, S profilú *tál* töredékei. Szétomlott, ezért leselejtezték. (V. tábla 9. – a profilt Patay Pálné skicce alapján rekonstruáltam.)

2. Nyitott *aranykarika*. S. 0,19 g, Átm. 1,3–1,5 cm. Ltsz. 62.58.30. Értéknapló: Ö 971. (V. tábla 7.)

3. Három szürke-zöld, gömbölyded *bronzolvadék*. Esetleg láncszemek lehettek. Eredetileg több is volt. Ltsz. 62.58.29.

A sírgödör eredetileg négyszögletes alakú volt, egyenetlen oldalfalakkal. Az alján kb. 25 cm vastagon szenes, hamus rétegek, foltok húzódtak. Ezek között elégett csontok, olvadt bronzdarabok voltak. A hamvak a sír alján, a déli fal közelében feküdtek. Mellettük, szintén a déli fal mentén, 10 cm-rel a sír alja fölött állt a 4. kis edény. Az 5. tál darabjai több helyről kerültek elő. A húsmellékletet a hamvaktól nyugatra tették le. Mé. 165 cm. A hamvak súlya 95 g (15 g a koponyából, 25 g a törzs és 55 g a végtagok csontjaiból). Adultus-maturus férfi.

További leletek:

4. A másodlagos égés miatt helyenként vörös foltos, grafitos kis *fazék*. A megégés miatt a soványító anyag is sok helyen kipattogzott, illetve a pereme megrepedezett. M. 8 cm, Pá. 10,2–10,7 cm, Fá. 7,2 cm. Ltsz. 62.58.27. Neg.sz. Ö 7227. (V. tábla 10.)

5. Vörös, rosszul korongolt, gyenge kivitelű *tál*. Talán másodlagosan is megégett. M. 9,7 cm, Pá. 26 cm, Fá. 6,5 cm. Ltsz. 62.58.28. Neg.sz. Ö 5297. (V. tábla 11.)

6. Húsmellékletként *sertés*.

7. 2006-ban az MNM raktárából előkerültek még egy textillel körbecsavart kis vastárgy darabjai. A tisztítatlan tárgy kisméretű, alulhúros vashuzalból készített *fibula* lehet. Kérdés, hogy csak a ruha anyaga rozsdásodott rá vagy valóban körbetekerték textíliával. Leltározatlan. Két 1 cm-es és két 2 cm-es egyenes töredék, illetve a rugó és a tú darabja a kengyel indításával. Utóbbi H. 2 cm. (V. tábla 8.)

6. sír (VI. tábla 1.)

A gépi munkával megbolygatták, ekkor kerültek elő az alábbi tárgyak:

1. A22 rugószerkezetű vas *huzalfibula* töredékei. Nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy kötött vagy szabad lábú volt-e. H. 7,6 cm. Ltsz. 62.58.36. (VII. tábla 1.)

2. Vas *kardkötőlánc* két karikás tagja, illetve a kampós tag töredéke. A kampós tag H. 8 cm, a kétkarikás darab H. 11,8 cm. A nagyobb karika Átm_b. 3 cm, Átm_k. 3,8–4 cm. A kisebb karika Átm_b. 2 cm, Átm_k. 3–3,2 cm. Ltsz. 62.58.37–38. (VII. tábla 2.)

A sír alakját nem lehetett pontosan meghatározni, mivel a déli oldalon a sír barna betöltése nem vált el a környezettől. A hamvak a nyugati fal közelében voltak egy kupacban. Ezekből északra feküdt a 6. nagy edény összetörve, majd attól keletre a 7. fazék, attól délkeletre pedig az 5. kantarosz, amelyik az oldalán feküdt. Ugyancsak az oldalán feküdt a hamvaktól délre a 6–7. edény. A húsmellékletet a hamvaktól keletre tették a sírba. A sírgödör kb. 110x110 cm. Mé. kb. 70 cm.¹⁵ A hamvakra vonatkozóan nincs adatunk.

¹⁵ Méretét és mélységét nem lehet pontosan meghatározni, mivel a gépek a sír környékéről elhordták a földet.

3. Kívül grafitbevonatos, szürke foltos, homokkal soványított, szendvices (szürke-barna vastag, majd szürke-szürke) törésű *edény* töredékei. Kívül hét vagy nyolc függőlegesen simított sáv, belül több irányban besimított sávok díszítik. Fá. 11 cm. Ltsz. 62.58.31. (VI. tábla 2.)

4. Szürke, eldolgozott, homokkal soványított, szendvices (szürke-vörös-szürke-vörös-szürke) törésű *fazék* töredékei. M. 15 cm, Pá. 17,8 cm, Fá. 10,4 cm. Ltsz. 62.58.32. Neg.sz. Ö 5298. (VI. tábla 4.)

5. Szürke, kívül és peremén belül is simított, homokkal soványított, szendvices (szürke-rózsaszínű-szürke-rózsaszínű-szürke) törésű *kantarosz*, töredékekből ragasztva. Nyakát besimított minta díszíti. Az ásató megfigyelése szerint csonkán került a sírba, mert hiányzó füle már a bontáskor sem volt meg. M. 9,6 cm, Pá. 9,5–10 cm, Fá. 5,3 cm. Ltsz. 62.58.33. (VII. tábla 3.)

6. Szürke, simított, jó anyagú, szendvices (szürke-vörös-szürke-vörös-szürke) törésű *nagy edény*, töredékekből ragasztva. Nyakát és vállát lapos bordák díszítik. M. 34,6 cm, Pá. 22,5–23 cm, Fá. 15 cm. Ltsz. 62.58.34. Neg.sz. Ö 5301. (VI. tábla 5.)

7. Sötétszürke, kívül simított, néhol lehasadozott felületű *tál*, töredékekből ragasztva. M. 9 cm, Pá. 22,2 cm, Fá. 8 cm. Ltsz. 62.58.35. Neg.sz. Ö 7228. (VI. tábla 3.)

8. Húsmellékletként *sertést* és *tyúkot* tettek a sírba.

7. sír (VIII. tábla 1.)

A 6. sír közelében lévő, trapéz alaprajzú gödör. A hamvak a délkeleti sarok közelében voltak egy kupacban, rajtuk feküdt a 6. és 7. bronz- és vasfibula. Az edények a nyugati fal mellett sorakoztak. A húsmellékletet és ételáldozatot a hamvaktól északra tették a sírba. A sírgödör nyugati felében a fal mentén keskeny, de jól kirajzolódó széncsík húzódott. A gödör mérete kb. 100–135x110 cm, Mé. kb. 100 cm. A hamvakra vonatkozóan nincs adatunk.

Leletek:

1. Sötétszürke, simított, de rossz anyagú, lehasadozott felületű, kopott, kívül-belül besimított vonalakkal díszített, töredékekből ragasztott *tál*. M. 10,4 cm, Pá. 25–26 cm, Fá. 9,6–9,8 cm. Ltsz. 62.58.39. Neg.sz. Ö 7241. (VIII. tábla 5.)

2. Mellette 12–15 cm hasátmérőjű, szétomlott *tálka* (lásd a sírrajzon).

3. Szintén az 1. tál mellett szürke foltos, kívül és a peremén belül is simított, de lekopott, nem korongolt, nem túl jó anyagú, samottal soványított *füles bögre*. M. 9 cm, Pá. 9,5 cm, Fá. 8,5 cm. Ltsz. 62.58.40. Neg.sz. Ö 5299. (VIII. tábla 3.)

4. Az 1. táltól északra szürke foltos, kívül simított, de sok helyen lekopott, bordákkal díszített, nehéz, homokkal soványított, töredékekből ragasztott *nagy edény (korsó)*. M. 23,4 cm, Pá. 13,2 cm, Fá. 9,4 cm. Ltsz. 62.58.41. Neg.sz. Ö 7235. (VIII. tábla 6.)

5. Az előző mellett szürke, vörösesbarna foltos, kívül simított, árkolt bordákkal díszített, darabokra tört *nagy edény*. Az edény alsó részén kívül jól láthatóak a korongolás nyomai, belül függőlegesen eldolgozták. M. 31 cm, Pá. 20,6 cm, Fá. 12,7 cm. Ltsz. 62.58.42. Neg.sz. Ö 7229. (VIII. tábla 7.)

6. A33 rugószerkezetű, kötött lábú bronzhuzalból készített *fibula*. H. 4,2 cm. Ltsz. 62.58.43. Neg.sz. Ö 9732. (VIII. tábla 4.)

7. Szétomlott *vasfibula*. A sírrajz alapján hosszú fibula lehetett. H. kb. 10 cm.

8. Húsmellékletként és ételáldozatként *sertést* és *tyúkot* tettek a sírba.

8. sír (IX. tábla 1.)

A sírgödör közelítőleg téglalap alaprajzú volt. A hamvak részben a sír északkeleti sarkában voltak egy halomban, részben pedig a sír nyugati oldala mentén, szorosan a fal mellett és a délnyugati sarokban, a gödör alja felett mintegy 15 cm-rel (a magasabban fekvő kupacok nem szerepelnek a sírrajzon). A mellékletek közelítőleg a sír É–D-i középvonala mentén sorakoztak. Két edény (4–5.) cserepei az északi fal mentén, nagyrészt a betöltésből, vagyis a többi tárgynál kicsit magasabban kerültek elő. Ezeket szándékosan törhették össze, mert a szétszórt töredékek alapján az ásató szerint egyértelmű, hogy nem a föld nyomása roppantotta össze az edényeket. A húsmelléklet és ételáldozat csontjai szintén a cserepek közelében voltak, mint ahogy egy vaskés is. A sírgödör kb. 160x115 cm, Mé. kb. 80 cm. A hamvakra vonatkozóan nincs adatunk.

Leletek:

1. Barna foltos szürke, kívül és a peremén belül is simított, kopott, töredékekből ragasztott, homokkal soványított *nagy edény*. Vállát árkolt, a nyakát sima bordával díszítették. M. 28,2 cm, Pá. 24,4 cm, Fá. 13,8 cm. Ltsz. 62.58.44. Neg.sz. Ö 7225. (IX. tábla 8.)

2. Mellette barna foltos szürke, kívül eredetileg simított, de kopott, lehasadozott felületű, töredékekből ragasztott, homokkal soványított *tál*. M. 7,8 cm, Pá. 19,6 cm, Fá. 9 cm. Ltsz. 62.58.45. Neg.sz. Ö 7228. (IX. tábla 5.)

3. Az 1. edény másik oldalán *füles bögre*. Az igen rossz állapotban lévő tárgy menthetetlen volt.

4. Barna-szürke foltos, kívül simított, töredékekből ragasztott, homokkal soványított *fazék*. M. 15,5 cm, Pá. 16,2 cm, Fá. 10,2 cm. Ltsz. 62.58.46. Neg.sz. Ö 7235. (IX. tábla 6.) Darabjai mintegy 20 cm vastag földrétegből kerültek elő.

5. Szürke, kívül és a peremén belül is simított, de kopott, lehasadozott felületű, rossz anyagú, töredékekből ragasztott, homokkal soványított *tál*. Szendvicses (szürke-vörös-szürke-vörös-szürke) törésű. M. 11,2 cm, Pá. 26–26,6 cm, Fá. 11 cm. Ltsz. 62.58.47. Neg.sz. Ö 7228. (IX. tábla 7.) Darabjai mintegy 20 cm vastag földrétegből kerültek elő.

6. A 4. fazék töredékeinek, illetve az állatcsontoknak a közelében töredékes LT vaskés textilmaradványokkal. Markolatrésze valószínűleg karikában végződött vagy át volt fürva. Jelenlegi H. 9,3 cm. Leltározatlan.¹⁶ (X. tábla 1.)

7. Csaknem ép hüvelyes *vaskard*. A tárgy eredetileg annyira jó állapotban volt, hogy a markoló – amelyiknek a kanala beleakadt – a kard hegyét elhajlította. A kard ívelt vállú. Markolata téglalap metszetű, kis kerek gombban végződik. H. 83,5 cm, a markolat H. 12 cm.

A hüvely legvége hiányzik, markolat felőli vége ívelt. A függesztőfül felső zárása kerek, míg az alsó csepp alakú. Mellé rozsdásodott a kardláncot rögzítő(?) egyik kis karika. A hüvely másik oldalán keretbe foglalt, vésett díszítés maradványai látszanak (egyértelműen egy hólyag motívumot lehet azonosítani az ívelt hüvelyvégnél¹⁷). A hüvely függesztőfüles lapját hajlították rá az alsó lemezre. Sz. (a függesztőfül alatt) 4,9 cm, a hüvely Sz. 5,3 cm. Ltsz. 62.58.48. (X. tábla 4.)

8. A vaskarddal együtt leltároztak két vas *kerettöredéket*, amelyek – a kardhüvely meglévő részlete alapján – nem tartozhattak ahhoz. Esetleg pajzs részei voltak. (X. tábla 2.)

A további vastárgyak a kard körül voltak, részben felette, részben alatta. Egyik sem égett.

9. A kard körül karikás-kampós végződésű *kardlánc hosszabbik tagja*. A sírrajz alapján valószínűleg a kampós vége volt a hüvely függesztőfülénél. Az igen jó állapotban lévő töredék kétszer

¹⁶ 2004-ben előkerült az MNM raktárában egy doboznyi restaurált mátraszőlősi fémtárgy. Ezek értelemszerűen kimaradtak az 1962-es leltározásból.

¹⁷ A rendkívül hiányos díszítés tipológiai besorolása nem egyértelmű. Valószínűleg inkább szimmetrikus elrendezésű lehetett.

csavart szemekből áll. A leltárkönyvi leírás szerint S alakra görbülve oxidálódott össze. H. 51 cm. Ltsz. 62.58.49. Neg.sz. Ö 7215. (XI. tábla 1.)

10. Mivel a sírleírásban nem szerepelt, valószínűleg a kard alól került elő a *rövidebbik kard-lánc*. (Esetleg ennek része lehet a sírleírásban említett kisebb vaskarika, amely szorosan a kard széle mellett szerepel a sírrajzon.) Az ép darab kétszer csavart tagokból áll, két végén két eltérő méretű karikában végződik. H. 12 cm, a nagyobb karika Átm_b. 1,3 cm, Átm_k. 2,5 cm. A kisebb karika Átm_b. 0,8 cm, Átm_k. 1,5 cm. Ltsz. 62.58.51. (XI. tábla 2.)

11. Vaslemezről hajlított *karikaékszer*. Átm. 8,8–9,3 cm. Ltsz. 62.58.50. (VIII. tábla 2.)

12. A22 rugószerkezetű, szabad lábú *vasfibula*. H. 10,9 cm. Ltsz. 62.58.52. (IX. tábla 3.)

Még három tárgyat leltároztak ennek a sírnak az anyagához, amelyek a sírleírásban nem szerepelnek, tehát valószínűleg a kard alatt lehettek.

13. Az előzőhöz hasonló A22 rugószerkezetű, de kötött lábú és díszitettebb, hiányos *vasfibula* több darabban. Helyenként fehér rávakódás borítja. H. 11,5 cm. Ltsz. 62.58.53. (IX. tábla 4.)

A kengyel és a láb közé rozsdásodott a fent említett kerettöredékek egy darabkája.

14. *Pajzsfogóra* emlékeztető, egészen vékony *vaspánt*. Egyik végén legyező alakban kiszélesedik, másik vége letörött. A meglévő végén beütés (szegecs?) nyoma látszik. H. 10,5 cm, Ltsz. 62.58.54. (X. tábla 3.)

15. Enyhén szögletesedő alaprajzú, kúp alakú, nyéltüskében végződő vas *lándzsapapucs*. Feltűnő, hogy a sírban lándzsahegyet nem találtak. H. 8,9 cm, Ltsz. 62.58.55. (IX. tábla 2.)

16. Húsmellékletként és ételáldozatként *sertést* és *tyúkot* tettek a sírba.

9. sír (XI. tábla 4.)

A sírgödör megközelítőleg téglalap alaprajzú. A hamvak a sír nyugati sarka közelében voltak egy halomban. Közöttük feküdtek a fémtárgyak. Mellettük állt a 2. tál és az 1. nagy edény, a tálba rakták a 3. tálkát. Két edény (4–5.) cserepei a betöltésből kerültek elő. Ezeket szándékosan törhették össze. A húsmelléklet csontjai az 1–2. edény között voltak. A sírgödör 132x93 cm, Mé. 170 cm. A hamvakra vonatkozóan nincs adatunk.

Leletek:

1. Világosbarna, kívül és a peremén belül simított, jó anyagú, nehéz *nagy edény*. Nyakát borda, vállát árkolt vonalak díszítik. A homokos agyagot örölt samottal soványíthatták. M. 42,6 cm, Pá. 16,8 cm, Fá. 11 cm. Ltsz. 62.58.58. Neg.sz. Ö 5300. (XII. tábla 5.)

2. Kívül fekete, belül szürke, simított, belül nagyrészt lehasadozott, homokos anyagú, harmadrészében kiegészített *tál*. M. 10 cm, Pá. 28,4 cm, Fá. 11,4 cm. Ltsz. 62.58.59. Neg.sz. Ö 7228. (XII. tábla 7.)

3. Kívül sötét-, belül világosszürke, szendvices (vörös-szürke-vörös) törésű, kívül simított, néhol lehasadozott *tálka*. M. 9,6 cm, Pá. 12,2–12,6 cm, Fá. 6 cm. Ltsz. 62.58.60. Neg.sz. Ö 7235. (XII. tábla 3.)

4. Szürke foltos vörösesbarna, szendvices (vörös-szürke-vörös) törésű, eldolgozott, homokos anyagú *nagy edény* korongnyomos töredékei. Vállán és nyaka felső részén szabálytalanul futó besimítások. Belül az edény alsó részét függőlegesen eldolgozták. A sírban lévő darabokból nem lehetett az egész edényt összeállítani. Nyakának Átm. 9,5 cm, hasának Átm. 20,4 cm. Ltsz. 62.58.56. (XII. tábla 6.)

5. Korong nélkül készített, szürke, porózus anyagú (másodlagosan égett?), jól eldolgozott, samottal, összetört kavicsal soványított *tálka* töredéke. M. 8 cm, Pá. 9,4 cm, Fá. 8,2 cm. Ltsz. 62.58.57. (XII. tábla 4.)

6. Öntött bronz *karperec* három szimmetrikusan elhelyezett, spirálisokból és V alakból kombinált, plasztikus dísszel. Átm_b. 6,6 cm, Átm_k. 7,7 cm. Ltsz. 62.58.61. (XIII. tábla 3.)

7. Bronz, hólyagos négytagú *bokaperecpár* töredékei a hamvak közt több helyen. A tagok gömbölydedek. 3 mm szélesen visszahajtott peremükön belül a homokos-agyagos kitöltő anyag egy része megmaradt. A hólyagok közötti összekötő elemeket karcolt vonalak díszítik. Három egybeöntött taghoz kapcsolódhatott a negyedik a szokásos sarníros megoldással. A hólyagok mérete 5x6,5 cm, Átm_b. 6,4 cm. Ltsz. 62.58.62. (XIII. tábla 1.)

8. A22 rugószerkezetű, kötött lábú *vasfibula*. H. 6,5 cm. Ltsz. 62.58.63. Neg.sz. Ö 7220. (XII. tábla 1.)

9. Vas *övlánc* rövidebbik tagja. A meglehetősen korrodálódott darab – a 8. sírhoz hasonlóan – kétszer csavart tagokból áll, de azénál valamivel vékonyabb huzalból készítették. Két eltérő méretű karikában végződik. H. 11,5 cm. A nagyobb karika Átm_b. 1,5 cm, Átm_k. 2,5 cm. A kisebb karika Átm_b. 0,7 cm, Átm_k. 2 cm. Ltsz. 62.58.64. (XI. tábla 3.)

10–11. Egy pár A22 rugószerkezetű, kötött lábú *bronzfibula*. Az egyik hiányos. H. 4,2 cm. Ltsz. 62.58.65–66. (XII. tábla 2a–b.)

12. Enyhén ívelt *vashuzal* töredékek: valószínűleg *karperechez* tartoznak. Ha *karperec*, Átm_b. 5,5 cm, Átm_k. 6,5 cm lehetett. Leltározatlan. (XIII. tábla 2.)

13. Húsmellékletként *sertést* tettek a sírba.

10. sír (XIII. tábla 4.)

A sírgödör közelítőleg téglalap alaprajzú. A hamvak a sír délkeleti sarka közelében voltak egy halomban. A kis halom keleti felére borították a 4. fazekat. A hamvaktól ÉNy-ra egy sorba tettek a húsmellékletet, amelyet az 1–3. edény kísért. A 3. kisebb tál szintén fenekével felfelé állt. Magányosan feküdt a sír északi fala mentén, a gödör aljától 40 cm-rel magasabban és hegyével felfelé az 5. vaslándzsa. Az ásató elképzelése szerint – helyzete alapján – vagy nyéllel együtt tehetők a sírba, vagy a halott elföldelése után. Mivel egy ekkora lándzsának a nyele is hosszú lehetett, a második verzió valószínűbb, a fegyvert kettétörhették. A hamvak mellett, délről, a sír déli fala mentén feküdt a 6. kard kardlánccal (7.). Ezt az együttest és talán részben a hamvakat fedte a vas pajzsdudorral felszerelt pajzs vagy annak töredéke. Ugyancsak itt volt a – csak a restauráláskor azonosított – vaslándzsa vagy töredéke és egy fibula (9–10.). A többi fémmelléklet a hamvak közül került elő, ezeket csak a restaurálás során határozták meg. A sírgödör 125x88 cm, Mé. 190 cm. A hamvakra vonatkozóan nincs adatunk.

Leletek:

1. Szürke, drapp foltos, kívül és a peremén belül is simított, jó anyagú, nehéz *nagy edény*. Nyakán borda fut körbe, vállán és alsó részén besimított minta díszíti. M. 43 cm, Pá. 22,2 cm, Fá. 13,8 cm. Ltsz. 62.58.67. Neg.sz. Ö 7230. (XIV. tábla 3.)

2. Az 1. edény mellett kívül sötét, belül világosszürke, foltos, simított, jó anyagú, nehéz *tál*. Alján kívül rozsdá(?)folt. M. 10,8 cm, Pá. 27,3–27,6 cm, Fá. 9 cm. Ltsz. 62.58.69. Neg.sz. Ö 7234. (XIV. tábla 4.)

3. Az 1. és 2. edény között grafitos anyagú, sötétszürke foltos, simított kis *tál*. Kissé ügyetlen fazekasmunka. M. 6,2 cm, Pá. 14–15 cm, Fá. 7,3–7,8 cm. Ltsz. 62.58.68. Neg.sz. Ö 7234. (XIV. tábla 5.)

4. Szürke foltos, kívül simított, több helyen lehasadozott, szendvicsses (vörös-szürke-vörös) törésű, homokos anyagú *tál*. M. 11,2 cm, Pá. 20,3–20,6 cm, Fá. 9,4 cm. Ltsz. 62.58.70. Neg.sz. Ö 7234. (XIV. tábla 6.)

5. Rossz állapotban lévő, éles közép bordájú vas *lándzsahegy*. Köpüjén nitt helye nem látszik. H. 50 cm. Ltsz. 62.58.71. (XV. tábla 6.)

6. *Vaskard* hüvelyében. A kardnak mind markolata, mind másik vége töredékes. A hüvely darabokra esett, néhány töredékén textil lenyomata látszik. Egyszerű kivitelezésű rátett keresztléc merevítette a markolat közelében. Enyhe görbeségét az ásató szerint a föld nyomása okozta. Sz. 4 cm, a töredék H. 68 cm. Ltsz. 62.58.72. (XIV. tábla 1.)

A kard hüvelyéhez tartozhatnak a külön leltározott *kerettöredékek*. Ltsz. 62.58.75. (XIV. tábla 2a–2b.)

A kard mellett:

7. Vas *kardlánc*. A teljesen korrodálódott lánc laposra kovácsolt szemekből állhatott. A megmaradt darabok 43 cm hosszúságot tesznek ki. Ltsz. 62.58.73. (XIII. tábla 5.)

8. Nagy fejű szegecsekkel átütött, trapéz szárnyú, szalag alakú vas *pajzsdudor*. Ívelt részen, a legtetején belülről kikalapált borda húzódik. Mindkét oldalán foltokban textilmaradványok. A belső oldalán ez jobban megfogható. H. 26 cm, Sz. 9 cm, M. 4,5 cm. Ltsz. 62.58.74. (XV. tábla 1.)

8a. A pajzsdudor alatt megmaradt a hozzákorrodálódott, nyújtott fejű, elkeskenyedő végű *pajzsfogó*. Meglehetősen vékony vaslemezből készült. Feje hossza kb. 6,5 cm lehetett, a vaspánt pedig mintegy 12,5 cm. Az eredetileg 25,5 cm-es darabból 20 cm-nyi maradt meg. Ltsz. 62.58.74. (XV. tábla 2.)

9. A pajzsszalaggal együtt leltározták be egy kisebb vas *lándzsacsúcs* két töredékét. Ez alapján a többi fegyverrel együtt volt ez is. Közép bordája nem túl hangsúlyozott. A töredék H. 9,8 cm. Ltsz. 62.58.74. (XV. tábla 3.)

10. A pajzsfogó darabja mellett egy vastagabb huzalból készített, valószínűleg F22 rugószerkezetű *vasfibula* töredéke is a pajzsdudorhoz roszdásodott. Hosszú testű fibula lehetett. Ezen is láthatóak a textilmaradványok. Lehet, hogy ennek a része a 62.58.75. szám alatt leltározott *vasfibulatöredék* (XIII. tábla 8.). A töredék H. 6,5 cm. Ltsz. 62.58.74. (XIII. tábla 6.)

11. Egy nagy gombbal visszakapcsolódó, F22(?) rugószerkezetű, kötött lábú vashuzalból készített *fibula* töredékei. Lehet, hogy az előző párja. Szétesett, nagyon rossz állapotban van. A restaurálás előtt készített vázlat alapján a töredék H. 8,2 cm. Ltsz. 62.58.75. (XIII. tábla 9.) A vázlaton mellé rajzolták a XIII. tábla 7. vassgombot, mely így valószínűleg ennek a fibulának a része. Ltsz. 62.58.75.

12. Tagolt végű, talán hornyolt vashuzal *karperec*. Helyenként textillenymat látható rajta. Átm. 7,8–8,8 cm. Ltsz. 62.58.76. (XV. tábla 5.)

Mindkét fibulához és a karperechez is tartozhat két apró vas *huzaldarab*. Ltsz. 62.58.75.

13. Átégett, öntött bronz *karperec* két töredéke. Az egyik darabon csüngő együttes(?) volt: vaskarikán egy deltoid és egy trapéz alakú, vaslemezből hajlított lapocska. 2,1x2,3 cm és 2,3x2,9 cm. A karperec Átm. 5,7–6 cm lehetett. Ltsz. 62.58.77. (XV. tábla 4.)

14. Húsmellékletként *sértést* tettek a sírba.

11. sír (XVI. tábla 1.)

A sírgödör közelítőleg négyzet alaprajzú. A hamvak a sír északnyugati sarka közelében voltak egy halomban. Közülük került elő egy vaskarika (14.), valamint az olló-fenőkö-kés együttes (11–13.). A sír közepére tették a húsmellékletet. Az edények (1–4.) a gödör több pontján álltak. A déli fal mentén feküdt a kard (5.), a lándzsa (7–8.) és két(?) fibula (9–10.). Ezt az együttest fedte a vas pajzsdudorral (6.) felszerelt kettétört(?) pajzs vagy annak töredéke. A sírgödör fent 175x155 cm, lent 160x150 cm, Mé. 180 cm. A hamvakra vonatkozóan nincs adatunk.

Leletek:

1. A sír nyugati fala mentén kisebb, bikónikus edény. Szétomlott s menthetetlen volt.

2. Az állatsontok mellett sötétszürke, kívül simított, belül eldolgzott, homokos soványítású, szürke törésű *tál*. M. 10,2 cm, Pá. 29 cm, Fá. 4 cm. Ltsz. 62.58.78. Neg.sz. Ö 7233. (XVI. tábla 4.)

3. Az ÉK-i sarokban kívül szürke-barnászürke, belül barnásvörös, jól eldolgzott, homokos soványítású *fazék* töredékei. M. közelítőleg 15,2 cm, Pá. 19,4 cm, Fá. 8 cm. Ltsz. 62.58.79. (XVI. tábla 3.)

4. Az előző fazék mellett egy vagy több *nagy edény* is lehetett, mivel ugyanitt volt egy szürke, barnásvörös belsejű és törésű, kicsit durvábban kidolgzott, sóderes homokkal soványított aljtöredék (Fá. 13 cm); egy lapos bordával díszített, belül szürke nyaktöredék és egy belül vörös, lapos bordával díszített válltöredék. Ltsz. 62.58.79. (XVI. tábla 2.)

5. A sír déli fala mentén hüvelyes *vaskard*. A V koptatós hüvely darabjaira hullott, így szerkezetét nem lehet megállapítani. Úgy tűnik, díszítetlen volt, bár volt a töredékek között két kisebb, amelyeken mintha vasgombok lettek volna. H. 86 cm, a hüvely Sz. 4,3 cm. Ltsz. 62.58.80.1–2. (XVI. tábla 6.)

A kard darabjai között volt egy kerettöredék is, amelyik mérete alapján inkább a pajzshoz tartozhatott.

6. Szalag alakú, trapéz szárnyú vas *pajzsdudor*. A pajzsfogót lapos, nagy, kerek fejű szegekkel erősítették az umbóhoz. Helyenként a már több vastárgyon megfigyelt világos ráakódás látható rajta, illetve igen bizonytalanul talán textil maradványai. H. 28 cm, Sz. 9,5 cm. Ltsz. 62.58.81. (XVII. tábla 4.)

6a. Az ovális fejű pajzsfogó a 7. számon leírt lándzsához rozsdásodott. Vékony vasszalagból készítették, egyik vége letört. Jelenlegi H. 16 cm (eredetileg 21 cm lehetett). Ltsz. 62.58.85. (XVII. tábla 3. és XVIII. tábla 3.)

A kard és a pajzsdudor mellett voltak az alábbi tárgyak, amelyeket a kibontásnál nem sikerült meghatározni.

7. Széles levelű, háromszögletű vas *lándzsahegy*. Mivel hozzározsdásodott a pajzsfogó, a pajzsdudor alatt lehetett úgy, hogy becsúszott a pajzsfogó és a pajzs közé. Másik oldalára egy egyenes szegélytöredék – talán a kardé – tapadt. Köpűjéről nem lehetett biztosan eldönteni, hogyan készült, de valószínűleg összekalapálták. A már több vastárgyon megfigyelt világos ráakódás, illetve nyomokban fa- és textillenomatok látszanak rajta. Jelenlegi H. 19 cm. Sz: 11,2 cm. Ltsz. 62.58.85. (XVIII. tábla 3.)

8. Kúpos vas *lándzsapapucs*. Készítésének módját nem lehet meghatározni. Pereme hangsúlyozott, hegye letört. Benne kevés famaradvány látható. Hozzározsdásodott egy – valószínűleg fibulához tartozó – vastű és egy vashuzal töredék. H. 4,8 cm, Átm. 1,8 cm. Ltsz. 62.58.86. (XVIII. tábla 5.)

Mivel a fenti két tárgy egymás közelében volt, a lándzsát kettétörhették.

9. F23 vagy F32 rugószerkezetű, kötött lábú vas*fibula* szétesett töredéke. Eredetileg két nagy gombbal díszíthették. Nyomokban talán fát és textíliát lehet rajta látni. A töredék H. 7 cm. Ltsz. 62.58.87. (XVII. tábla 1.)

10. A fenti fibulával együtt leltározott huzal- és tűtartó töredékek, illetve a lándzsapapuchoz rozsdásodott darabok alapján lehetett még egy, az előzőnél valószínűleg valamivel vékonyabb huzalból készített vas*fibula* a sírban. (XVI. tábla 5a–c.)

Furcsa, hogy a fibulák nem a hamvak, hanem a fegyverek mellett voltak.

A hamvak közt voltak az alábbi tárgyak.

11. A sír északi fala közelében több darabra esett *vasolló*. H. 23,5 cm. Ltsz. 62.58.82. Neg.sz. Ö. 2734. (XVIII. tábla 2.)

12. Szürke, homokkőből készült *fenőkő*. A vaskéssel érintkező oldalán rozsdafoltos. Eredeti H. 10,1 cm (a múzeumban eltörhetett, de az első fotón még ép). Ltsz. 62.58.83. Neg.sz. Ö. 2734. (XVIII. tábla 4.)

13. A fenőkő alatt széttört LT *vaskés*. A nyelén és a fokán egy-egy ponton fa-, az egész tárgyon többfelé textilmaradvány látható. Törésfelületei közül egyen érzékelhető, hogy összehajlított lemezből kovácsolták egybe. A lemez egészen vékony volt. H. 23,5 cm. Leltározatlan. Neg.sz. Ö. 5303. (XVIII. tábla 1.)

14. Lapos, kovácsolt *vaskarika*. Átm_b. 1,2 cm, Átm_k. 2,8–3,1 cm, V. 1–2 mm. Ltsz. 62.58.84. Neg.sz. Ö. 2734. (XVII. tábla 2.)

15. Húsmellékletként *sertést* tettek a sírba.

12. sír (XIX. tábla 1.)

A sírgödör megközelítőleg téglalap alaprajzú. Betöltésében elszórtan hevert, közelítőleg 120 cm mélységtől az edények tetejének magasságáig legalább 10–12 db 15–35 cm átmérőjű, kerekded, de faragatlan andezitrög. Mintegy 120 cm mélységben találták elszórva az 1. nagy edény töredékeit. A hamvak a sír délnyugati sarka közelében voltak egy halomban. A sír közepére tették a húsmellékletet és az ételáldozatot. Az edények a sírgödör nyugati fala mentén álltak (3–5), kivéve a 2. nagy edényt, amelyiket az ételtől északra tettek. A keleti fal mentén feküdt az egymáshoz rozsdásodott fegyverek együttese: kettétört kard (6.), lándzsa (7.), egy nagy vasfibula (8.), illetve a pajzs (9.). Az ásató megfigyelése szerint a szorosan egymásra tett kard–lándzsa–fibula együttesét (XX. tábla) áthúzták a pajzsfogón, mivel az alattuk, míg a pajzsdudor fölöttük feküdt. Mivel a kard két töredékének nem az összeillő végei voltak egymás mellett, egyértelmű, hogy a fegyvert kettétörve helyezték a sírba. Valószínűleg itt volt eredetileg a 13. vaskarika is. A hamvak és az állatsontok között került elő a 14. vasfibula. A sírgödör 155x110 cm, Mé. 200 cm körüli (de pontosan nem jegyzték fel). A hamvakra vonatkozóan nincs adatunk.

Leletek:

1. Barna-szürke foltos, kívül és a peremén belül is simított, belül az alsó részén durván eldolgzott, vastag falú, szendvicses (vörös-szürke-vörös) törésű, nehéz, homokkal soványított, gömbös testű *nagy edény*. Nyakán(?) borda fut körbe, vállán besimított vonalak díszítik. Pá. 21 cm. Ltsz. 62.58.88. (XIX. tábla 5.)

2. Egy-két barna folttal tarkított, az alsó felén sötétebb, a felsőn világosabb szürke, eredetileg kívül simított, belül eldolgzott, nehéz, jó anyagú, homokkal soványított *nagy edény*. Nyakán alul árkolt borda fut körbe, vállán besimított vonalak díszítik. M. 22,2 cm, Pá. 10,8 cm, Fá. 9 cm. Ltsz. 62.58.89. Neg.sz. Ö. 7231. (XIX. tábla 4.)

3. Szürke foltos drapp, kívül és a peremén belül is simított, belül eldolgzott, finom, jó anyagú, homokkal soványított *füles bögre*. Ahol a kerek átmetszetű fül a vállra támaszkodik, belül tapasztással erősítették meg. M. 8,2 cm, Pá. 8,1 cm, Fá. 5,8 cm. Ltsz. 62.58.90. Neg.sz. Ö. 5299. (XIX. tábla 2.)

4. A bögrétől északra szürke, kívül simított, de lekopott, belül eldolgzott, homokkal soványított, töredékekből ragasztott *tál*. M. 9 cm, Pá. 23,8 cm, Fá. 3,7 cm. Ltsz. 62.58.91. Neg.sz. Ö. 5299. (XIX. tábla 3.)

5. A táltól északra szürke, nagyjából eldolgzott, több helyen sérült felszínű, homokkal soványított, töredékekből ragasztott és kiegészített gömbös testű, omphaloszos aljú *nagy edény*.

Vállát lapos borda, illetve besimított vonalak díszítik. Az ásatás során egy gyerek megpiszkálta, és valószínűleg több darabját elvitte. M. 27 cm, Pá. 19,6 cm, Fá. 9,6 cm. Ltsz. 62.58.92. Neg.sz. Ö. 5298. (XIX. tábla 6.)

6. Díszített hüvelyű, kettőbe tört *vaskard*. Hüvelyének felső végét vésett sárkánypár(?) díszítette.¹⁸ E fölé később egy két gombos keresztlécet helyeztek, amelyek a hüvely két lapját is összefoghatta. A kardhüvely közepén kis borda futott végig. A keskeny koptató letört, típusát nem lehet egyértelműen meghatározni. Markolata letört, a töredék hossza 10,9 cm. A hüvelyes kard Sz. 5 cm, H. 71,3 cm. Ltsz. 62.58.93.1. (XX. tábla és XXI. tábla 1.)

7. Vas *lándzsahegy* a kardhoz rozsdásodva – a kard alatt került elő. A hangsúlyozott bordájú, ívelt oldalú lándzsahegy külső oldalához talán a pajzsfogó egy darabja tapadt. H. 25,6 cm, Sz. 7 cm. Ltsz. 62.58.93.2. (XX. tábla és XXII. tábla 9.)

8. Ugyancsak a kardhoz rozsdásodott egy igen hosszú, valószínűleg F22 rugószerkezetű vashuzalból készített *fibula*. Kengyele és lába letört. Patay Pálné rekonstrukciós rajza alapján a visszahajló láb része egy lapos vastöredék, amelyiket beütött kör alakú mélyedések sora díszít (pastillage-utánzat?). H. 18,2 cm. Ltsz. 62.58.93.3. (XX. tábla, XXII. tábla 8–9.)

9. A sírleírás szerint a kard fölött volt a trapéz szárnyú, szalag alakú *pajzsdudor*. Ezt megerősíti, hogy a pajzsfogó egy darabja – a leltárkönyvi leírás szerint – a kard–lándzsa–fibula együtteshez korrodálódott. A hosszúkás fejű pajzsfogót nagy, kerek fejű szegecsekkel erősítették az umbóhoz. H. 22,3 cm, Sz. 9 cm. Ltsz. 62.58.94. Neg.sz. Ö. 9733. (XXI. tábla 2.)

10. A pajzsdudor szárnyához hosszú *vasfibula* töredéke rozsdásodott. Mivel éppen a 8. fibulával átellenes oldalon feküdt, nem valószínű, hogy annak a darabja. A töredék a kengyel és láb találkozási pontjáról való, egy vagy két gomb díszíthette. H. 6 cm. Az ásató szerint ehhez a fibulához tartozik egy íves vashuzal töredék, amely a kengyel tütartó felőli vége lehet. A rajta lévő pár göb véleményem szerint csak korrózió. H. 11,2 cm. Ltsz. 62.58.94. (XXII. tábla 1–2.)

11. A kard és a pajzsdudor dobozában több kisebb *vashuzal* töredék is volt külön leltári szám nélkül. Ugyancsak egy vashuzal darabka került elő a 62.58.89. 1. leltári számú korszóból. Ezek mindkét hosszú fibula töredékei lehetnek. (XXII. tábla 6–7.)

12. Enyhén ívelt *vaskeret* töredékek. Az ív alapján inkább lehetnek a pajzs részei, ugyanakkor a kard mellett is voltak hasonló darabok. A töredékek H. 12,5 cm, 9 cm, 4,6 cm, 1,7 cm. Ltsz. 62.58.93.1., valamint leltározatlan is. (XXII. tábla 3.)

13. A kard környékén volt egy kis *vaskarika*. Az 1 cm széles szalagból hajlított karika két végét egymásra húzták, és szegeccsel átütötték. Ezzel erősíthették egy fából készült nyélhez (lándzsa?). Átm. 2,2 cm. Ltsz. 62.58.95. Neg.sz. Ö. 5302. (XXII. tábla 4.)

14. *Vasfibula* kengyeltöredéke a rásimuló lábvéggel. A töredék H. 2,5 cm. Leltározatlan. (XXII. tábla 5.)

15. Húsmellékletként és ételáldozatként *sertést* és *tyúkot* helyeztek a sírba.

13. sír (XXIII. tábla 1.)

A lefelé kicsit szűkülő sírgödör szabálytalan téglalap alaprajzú. Betöltésében sok volt a faszén, szinte réteget alkotott. Helyenként elszenesedett fadarabok is megmaradtak. Mintegy 30–40 cm-rel a sírgödör alja fölött oldalt futott körbe egy faszéncsík. A hamvak nagyrészt a sír északi falánál, középtájt feküdtek, de volt belőlük az északkeleti sarok közelében is. A sír közepére helyezték

¹⁸ 2004-ben Márton András, az MNM gyakornoka kiválogatott néhány nagyon rossz állapotban lévő tárgyat (főleg kardokat) a temető anyagából, és azokat – rajz és fotó, esetleg röntgenfelvétel készítése nélkül – restauráltatta. Akad olyan díszített kardhüvely, amelyen ezek után kevésbé jól látszott a vésett dísz. A 12. sír fegyvere kivétel: ebben az esetben a díszítés csak ekkor vált láthatóvá. Valószínűleg Navarro III. típusú sárkánypárról van szó.

a húsmellékletet. Az edények (1–3.) az állatsontok és a hamvak között egymás mellett álltak. A hamvak között volt a 7. vasfibula, mellettük pedig a 6. olló. Az étel mellett feküdt a kés–fenőkő együttes (4–5.). A sírgödör fent 180x140 cm, lent 180x120–130 cm, Mé. 140 cm körüli. A hamvakra vonatkozóan nincs adatunk.

Leletek:

1. Szürke, kívül és a peremén belül is eredetileg simított, de lekopott, jó anyagú, homokkal soványított, töredékekből ragasztott *tál*. M. 10 cm, Pá. 24,8 cm, Fá. 8,8 cm. Ltsz. 62.58.96. Neg.sz. Ö. 5299. (XXIII. tábla 5.)

2. A táltól északra alul szürkés, felül barna, foltos, kívül és a peremén belül is simított, jó anyagú, homokkal soványított, kicsit szabálytalan alakú, töredékekből ragasztott, kiegészített *nagy edény*. M. 25,4 cm, Pá. 14,6 cm, Fá. 8,8 cm. Ltsz. 62.58.97. Neg.sz. Ö. 7231. (XXIII. tábla 7.)

3. Az előző edénytől északra szürke foltos barna, jól eldolgozott, kopott, homokkal és samottal soványított, töredékekből ragasztott, kiegészített *nagy edény*. Nyakát és vállát árkolt lapos borda díszíti. M. 36,8 cm, Pá. 17 cm, Fá. 14 cm. Ltsz. 62.58.98. Neg.sz. Ö. 5300. (XXIII. tábla 6.)

4. Nagyon rossz állapotban lévő *vasolló*. Restauráláskor parafinba tették, így a tárgy igazi formája gyakorlatilag nem is látszik. H. 21 cm. Ltsz. 62.58.101. (XXIII. tábla 4.)

5. Kicsi, vékony, összehajlított lemezből kovácsolt LT *vaskés* töredékei. Lapos nyele vagy nyéltüskéje letörött. Hegye a sírban délnyugat felé fordult. H. kb. 11,5 cm, Sz. 4 cm. Ltsz. 62.58.99. (XXIII. tábla 2.)

6. A kés alatt vörösseszürke, homokkőből készült *fenőkő*. A vaskéssel érintkező oldalán rozsdafoltos. H. 6,8 cm. Ltsz. 62.58.100. Neg.sz. Ö. 9733. (XXIII. tábla 3.)

7. Valószínűleg visszakapcsolt lábú, hosszú *vasfibula*. Az ásató leírása szerint sírban mért H. 13 cm. A tárgy nem került a múzeumba (lásd a sírrajzon: XXIII. tábla 1!).

8. Húsmellékletként *sertést* és *tyúkot* helyeztek a sírba.

14. sír (XXIV. tábla 1.)

A többinél jóval sekélyebb, gyakorlatilag a humuszban lévő sír. Alakját kivenni nem lehetett. A leletek elhelyezkedése alapján valószínűleg ÉK–DNY-i tengelyű négyszög lehetett. A hamvak két kupacban voltak: a nagyobbik a sír északi, míg a kisebbik a sír déli felén – délnyugati sarka közelében volt. Ez utóbbiban két egymáshoz tapadt vasfibula (4–5.) feküdt. A sír közepére tették a húsmellékletet. Az edények (1–3.) ettől keletre álltak. A gödör legkevesebb 120x100 cm lehetett, Mé. 75 cm. A hamvakra vonatkozóan nincs adatunk.

Leletek:

1. Kívül barna foltos szürke, eredetileg simított, de lekopott, lepattogzott, belül szürke, eldolgozott, homokkal soványított, szendvicses (vörös-szürke-vörös) törésű, hiányos, töredékekből ragasztott *nagy edény*. Nyakát hangsúlyos, vállát lapos, árkolt borda díszíti. A restauráláskor eredeti formája eltorzult, ezért magassága bizonytalan. M. közelítőleg 26,4 cm, Pá. 16 cm, Fá. 12 cm. Ltsz. 62.58.103. Neg.sz. Ö. 5301. (XXIV. tábla 4.)

2. A nagy edény mellett *füles bögre* állt. Szétomlott. A sötétszürke, kívül simított, vörös törésű, homokkal soványított, rosszul égetett edénykének csak összeragasztott alja, egy oldal- és két hastöredéke maradt meg. Hasátmérője 9–10 cm lehetett. Fá. 5 cm. Leltározatlan.

3. Sötétszürke, simított, valószínűleg homokkal soványított, szendvicses (vörös-szürke-vörös) törésű, töredékekből ragasztott, részben kiegészített *tál*. M. 9,6 cm, Pá. 24,8 cm, Fá. 9,2 cm. Ltsz. 62.58.102. Neg.sz. Ö. 7228. (XXIV. tábla 3.)

4–5. Két alulhúros, nyújtott testű *vasfibula*. Az egyik lábát kisebb gomb díszítette. Hosszuk 11,6 cm és 11,3 cm volt. Nem lehetett felszedni őket. (XXIV. tábla 2.)

6. Húsmellékletként *sertést* helyeztek a sírba.

15. sír (XXIV. tábla 5.)

A földkitermeléssel megbolygatott sírból az állatsontok egy részét és a 2. tálat Patay Pál helyszínre érkezése előtt kiemelték. A sírgödör téglalap alaprajzú. A hamvak a keleti sarokban feküdtek. Közöttük volt a 3. *vasfibula*. Ezekről délre teheték az ételáldozatot és valószínűleg a húsmellékletet, amelyeknek néhány csontja még in situ megmaradt. E körül állt a két edény. A sírgödör 130x110 cm, Mé. 100 cm körül lehetett. A hamvakra vonatkozóan nincs adatunk.

Leletek:

1. Barna foltos szürke, kívül simított, kopott, jó anyagú, homokkal soványított, szendvicses (vörös-szürke-vörös) törésű, hiányos, töredékekből ragasztott *nagy edény*. Vállát besimított vonalak díszítik. M. kb. 25 cm, Pá. 14,2 cm, Fá. 11,4 cm. Ltsz. 62.58.104. Neg.sz. Ö. 7231. (XXIV. tábla 7.)

2. A gép által összetört *tál*. Elpusztult.

3. Valószínűleg visszakapcsolt lábú, kis gombbal díszített *vasfibula* töredéke. A töredék H. 4 cm. Ltsz. 62.58.105. (XXIV. tábla 6.)

4. A sírba tett húsmellékletből és ételáldozatból meghatározásra csak egy *sertéskoponya* fele került.

16. sír (XXV. tábla 1.)

A földkitermeléssel megbolygatott sírból az edények nagy részét, a kardot és a kardlanc három töredékét kiemelték. Csak a délkeleti széle rajzolódott valamelyest, egyébként alakja nem látszott, mivel gyakorlatilag a humuszba ásták, vagyis az átlagnál sekélyebb volt. A hamvak a nyugati oldalon feküdtek. Közöttük(?) volt a 4–5. vastöredék. Mellettük állhattak az edények (1–3.), bár néhány peremtöredéket a délkeleti fal mellett találtak meg. A különböző leletek által határolt területen, több ponton volt a húsmelléklet és az ételáldozat. A délnyugati fal mellett feküdhetett a 6. kard és a hozzátartozó 7. kardlanc. A sír 70 cm-nél nem mélyebb. A hamvakra vonatkozóan nincs adatunk.

Leletek:

1. Szürke, eldolgozott, samottal és homokkal soványított, szendvicses (vörös-szürke-vörös) törésű, hiányos, töredékekből ragasztott *nagy edény*. Nyakát árkolt, vállát besimított vonalakkal határolt bordák díszítik. Az edényalj és -oldal találkozásánál belül határozott körvonal fut körbe, mint ha ott illesztették volna össze a részeket. Benne volt egy nem hozzátartozó kelta cserép. M. kb. 34 cm, Pá. 24,8 cm, Fá. 17 cm. Ltsz. 62.58.106. Neg.sz. Ö. 9738. (XXV. tábla 5.)

2. Vörösesbarna-szürke foltos, eredetileg simított, de lekopott, puha anyagú, homokkal és örölt samottal soványított, töredékekből ragasztott *nagy edény*. Nyakát és vállát bordák és bepecsételt minta, alsó részét besimított vonalak díszítik. A kettős, illetve hármass pontkörös pecsételt minta egymást váltva, szimmetrikusan háromszor ismétlődik. M. 28,2 cm, Pá. 20,5 cm, Fá. 13 cm. Ltsz. 62.58.107. Neg.sz. Ö. 7230. (XXV. tábla 3.)

3. A nagy edények mellett kis *bögre* volt, amelyik megsemmisült. Hasátmérője 10 cm körül lehetett.

4. Vastárgy – talán kis *fibula*? töredéke. Bár földdel együtt emelték ki, szétomlott.

5. Vastárgy – *karperec* vagy *fibula* töredékei. A feltárás során megfigyelték, hogy két félköríves darab feküdt egymás mellett domború részével egymás felé fordulva. Szétomlott.

6. Hüvelyes *vaskard* töredékei. Pengéje a kelta kardoknál megszokott ívelt vállú. A kard keskenyedő, lekerekített hegye letört, és a tárgy 2004. évi újrestaurálásakor ezzel a darabbal nem foglalkoztak (beleillik a hüvely koptatós töredékébe). Elképzelhető, hogy hiányzik még a két töredék közül egy darab. Ugyancsak kimaradt a restaurálásakor a markolat egy darabkája, amelyik jelen állapotában jóval vaskosabb, mint a restaurált darab. H. 77,5 cm, Sz. 5 cm, a végénél 2,3 cm. A markolat metszete lapított, négyszögletesedő.

A kardhüvely darabokra törött és csak visszahajtott szegély nélküli darabjai vannak meg. Ezekből hossza nem számolható ki. Az enyhén ívelődő koptató és az egyenes szélű kardhüvely között kis rések vannak. A koptató sima V alakú, még viszonylag széles típus. Megvan a függesztőfül kis darabkája is: vége legyező alakú lehetett. A hüvely Sz. 5,4 cm. Ltsz. 62.58.108.1–2. (XXV. tábla 4a–4b.)

Bár a tárgyat a gép kiemelte, helyét pontosan meg lehetett állapítani.

7. *Vas kardléc* töredékei. Eredetileg is elég rossz állapotban lehetett. Valószínűleg a lapos szemekből kovácsolt típus hosszabbik tagjának darabjai, kampós végződése megvan. A darabok 46 cm-t tesznek ki. Ltsz. 62.58.109. (XXV. tábla 2a–2b.)

8. Húsmellékletként és ételáldozatként *sertést* és *tyúkot* tettek a sírba.

17. sír (XXVI. tábla 1.)

Majdnem négyzet alaprajzú, gyakorlatilag a humuszba ásott, az átlagnál sekélyebb sír. Emiatt a földgyalu a nagy edények peremét lenyeste. A hamvak (viszonylag kis mennyiség) az északi sarok közelében feküdtek, tőlük délre, szorosan egymás mellett állt az 1–3. edény, mellettük a húsmelléklet. A sírgödör 110x105 cm, 60 cm-nél nem mélyebb. A hamvak között 50 g volt a végtagok súlya. A halott 15 évesnél idősebb lehetett.

Leletek:

1. Eredetileg drapp-szürke foltos és kívül simított, de szinte teljesen lekopott, homokkal soványított, puha anyagú, kiegészített, töredékekből ragasztott *nagy edény*. Nyakát és vállát árkolt bordák díszítik. Belül a felső részén hangsúlyos korongnyomok látszanak. Felső része a földnyomása alatt „belecsúszott” az alsóba. Jelenlegi M. 21,7 cm, nyakának Átm. 13 cm, Fá. 9,8 cm. Ltsz. 62.58.110. Neg.sz. Ö. 7231. (XXVI. tábla 3.)

2. Eredetileg szürke foltos barna és kívül simított, de szinte teljesen szürkére kopott, sóderes homokkal soványított, kiegészített, töredékekből ragasztott *nagy edény*. Vállát árkolt borda díszíti. Hangsúlyozott alját két besimított vonal jelzi. Belül az alsó részén ferdén elsimígtatták. Hása kicsit az 1. edény alá nyúlt. Jelenlegi M. 22,8 cm, nyakának Átm. 13,6 cm, Fá. 8,6 cm. Ltsz. 62.58.111. Neg.sz. Ö. 7231. (XXVI. tábla 4.)

3. Szürke, jól eldolgozott anyagú, kívül simított, belül – tálnál szokatlan módon – széles korongnyomos, homokkal soványított, töredékekből ragasztott *tál*. Aljától mintegy 4 cm-re széles besimított vonal fut körbe. M. 9 cm, Pá. 25 cm, Fá. 9 cm. Ltsz. 62.58.112. Neg.sz. Ö. 7234. (XXVI. tábla 2.)

4. Húsmellékletként *sertést* tettek a sírba.

18. sír

A sír a sekélyebbek közé tartozott, ebben a mélységben a gépek már rendszeresen bolygatták a temetkezéseket (lásd pl. 16–17. sír!). A sírgödör alakját nem lehetett megfigyelni, mindössze egy kis tál jelezte a temetkezést. Mé. 50–60 cm.

Leletek:

1. Igen rossz állapotban lévő kis *tál*. Nem lehetett megmenteni. Átm. 14–15 cm lehetett.

Esetleg ebből a sírból való az a *vaskard*, amelyet ugyanezen a napon adtak át az ásatónak (lásd szórványok I: 2.!).

19. sír (XXVI. tábla 10.)

Téglalap alaprajzú sír. Hosszabbik oldalai középtájt kiöblösödtek. Az 1–3. edény egymástól közelítőleg egyforma távolságra a sírgödör kelet–délkeleti részén, három különböző ponton állt. A hamvak a nyugati oldal közepe táján feküdtek a 4–9. fémtárgyakkal együtt. Az övlánc darabjai a hamvak között feküdtek, a 4–6. bronzfibula a hamvakon kívül, körben. A hamvak kisebbik hányada az ÉK-i sarokban került elő, ahol a talaj erősen kormos volt. Ide helyezték a húsmellékletet. A 10. kis bronzrög az 1. edény és az állatesontok között volt a földben. A 7–8. vasfibulát csak a restaurálásakor azonosították, valószínűleg az övlánc közelében lehettek. A sírgödör 130x100 cm, mélységét nem lehet tudni, mert a dózer erről a területről már korábban is szedett le földet. A hamvak súlya 100 g, ebből 10 g a koponya maradványa, 55 g a végtagoké, 35 g pedig megállapíthatatlan. Az eltemetett inf. II vége – juv. eleje(?) korú.

Leletek:

1. Szürke foltos, kívül és a peremén belül is simított, homokos anyagú, igen rosszul égetett, szendvicses (vörös-szürke-vörös) törésű, hiányos *fazék* széthullott darabjai. Nem lehetett restaurálni, formája is csak megközelítőleg rekonstruálható. Nyaka és válla találkozásánál hornyolt vonal futott körbe. M. 16 cm, Pá. 21 cm, Fá. 13,5 cm, hasátmérője 25 cm lehetett. Leltározatlan. (XXVII. tábla 2.)

2. Helyenként barna foltos, szürke, kívül és peremén belül is simított, homokkal soványított, nehéz, töredékekből ragasztott kis *korsó*. Nyakán borda, vállán széles árkolás fut körbe. M. 18,2 cm, Pá. 9,3 cm, Fá. 8,2 cm. Ltsz. 62.58.114. Neg.sz. Ö. 7231. (XXVI. tábla 9.)

3. Igen rossz állapotban lévő *tál*. Nem lehetett megmenteni. Átmérője 18 cm lehetett.

4. Alulhúros, bronzhuzalból hajlított *fibula*. Tönkrement. A sírban mért H. közelítőleg 5 cm.

5. A22 rugószerkezetű, kötött lábú bronzhuzalból készített *fibula*. Jelenleg hiányzik az MNM gyűjteményéből, ezért leírása az ásatási napló és a régi felvételek alapján készült. A fibula visszahajlított lábát három téglalap alakú és ferdén hornyolt vagy bekarcolt bogó díszíti. Ezek közül az első a legnagyobb. H. 4,2 cm. Ltsz. 62.58.115. Neg.sz. Ö. 9732. (XXVI. tábla 6.)

6. A 4. fibula közelében A22 rugószerkezetű, bronzhuzalból készített *fibula* töredékei. A visszahajlított láb végét a kengyelre rögzítés előtt megsodorták, a tűtartót ferde vonalkázással-írdalással díszítették. A töredék H. 4,3 cm. Ltsz. 62.58.116. Neg.sz. Ö. 9732. (XXVI. tábla 5.)

7. Vastagabb huzalból készített, A22 rugószerkezetű *vasfibula* rugó- és kengyel(?)töredékei. Leltározatlan. (XXVI. tábla 8.)

8. Talán felülhúros, meghatározhatatlanná korrodálódott vékony huzalból készített *vasfibula* rugó-, kengyel- és tűtartó(?) töredékei. A rugótöredék 1,2 cm. Leltározatlan. (XXVI. tábla 7.)

9. Rossz állapotban lévő vas *övlánc* töredékei. Megvan egy karikás végződés – ez a szem kétszer csavartnak tűnik. Egyébként háromszor vagy még többször csavart szemekből áll. Nagyon bizonytalanul, de mintha textílynyomok látszanának rajta. A darabok 30 cm-t tesznek ki. A karika Átm_b. 2,7 cm, Átm_k. 4,7 cm. Ltsz. 62.58.117. (XXVII. tábla 1.)

10. *Bronzrögöcske*. Elveszett.

11. Húsmellékletként *sertést* és *tyúkot* helyeztek a sírba.

20. sír (6. kép, XXVII. tábla 3.)

Szabálytalan alakú, viszonylag sekély sír. A földmunka során került elő, a dózer a felső részét lenyeste. Betöltése szinte teljes mélységében igen hamus és faszenes volt, különösen a dél–délnyugati sarok tájékán, ahol a kevés égett emberi csont is feküdt. Közöttük vagy rajtuk volt

6. kép

A 20. sír kibontva

Fig. 6

Grave 20 after unravelling

a fibula (10.), a vas övlánc (7.) és a vas karperec (11.), illetve a fenőkő (9.) és a kés (8.). Az 1–3. edény a sírgödör északi részén állt egymás mellett. Az ételáldozatot éppen az átellenes, délkeleti sarokba helyezték a gödör aljára. A fegyvereket (kard, pajzs és lándzsa – 4–6.) a sír közepe tájára fektették a hamvak és az étel közé. A lándzsa a kard alatt volt. Érdekes, hogy a pajzsot a belső oldalával felfelé tették a többi fegyverre. A sír délnyugati részében a sírföldből kerültek elő a 13. tál töredékei. Szintén a sírföldben volt a 12. bronzolvadék. A sírgödör 125x93 cm, mélységét nem lehet tudni, mert a dózer erről a területről már korábban is szedett le földet, de nem volt nagyon mély. A hamvakra vonatkozóan nincs adatunk.

Leletek:

1. Szürke-barna foltos, eredetileg jól eldolgozott (talán simított), de kopott felületű, homokkal soványított, töredékekből ragasztott, kiegészített, hiányos *nagy edény*. Egy peremtöredék alapján kívül eredetileg sötétszürke volt. Vállát széles borda díszíti. Feltételezett M. 30,5 cm, vállának Átm. 21 cm, Fá. 14 cm. Ltsz. 62.58.118. Neg.sz. Ö. 7232. (XXVII. tábla 6.)

2. Téglavörös, kívül eredetileg valószínűleg simított, homokos anyagú, igen rosszul égett, szendvicses (vörös-alig elváló szürke-vörös) törésű, hiányos *tál* széthullott darabjai. Nem lehetett restaurálni, formája megközelítőleg rekonstruálható. A töredékek alapján Pá. 26,5 cm, Fá. 12,5 cm. (XXVII. tábla 9.)

3. Világos téglavörös, kívül eredetileg simított, de teljesen lekopott felületű, kissé ügyetlen *tálka*. Anyaga kicsit szemcsés, mintha durva homokot vagy sódert keverték volna az agyagba. M. 5 cm, Pá. 13,3 cm, Fá. 6,5 cm. Ltsz. 62.58.119. Neg.sz. Ö. 7234. (XXVII. tábla 7.)

4. Töredékes, hüvelyes *vaskard*. Hegye letörött. A penge ferde vállú lehetett. A kardhüvely darabokra törött. Szerkezetét sem lehet megállapítani, kerettöredékek nincsenek. Megvan az egyszerű, félköríves végződésű függesztőfül (XXVIII. tábla 3b.). A töredék H. 78,8 cm, Sz. 5,3 cm, a hüvely Sz. 6 cm. Ltsz. 62.58.120.1–2. (1. a kard, 2. a hüvely) (XXVIII. tábla 3.) A velük együtt tartott szám nélküli darabok nem a fegyver töredékei.

5. Hiányos, több darabra tört, szalag alakú *pajzsdudor*. Az elég jó állapotú, vékony lemezből domborított töredéknek csak egyik szárnya maradt meg, ez profilált kiképzésű, közelítőleg háromszögletű. Domború részén belülről kikalapált borda fut végig. Fém pajzsfogó-alkatrész nem

volt a sírban, viszont megmaradtak a kisebb, kerekded fejű szegecses töredékei. H. 11 cm. Ltsz. 62.58.121. Neg.sz. Ö 9733. (XXVIII. tábla 5.)

Mellette voltak még enyhén ívelt *vaslemez töredékek*, amelyek nem tartozhattak a pajzsdudorhoz, esetleg a lándzsa töredékei.

6. Csaknem teljesen elpusztult pengéjű vas *lándzsahegy*. Köpűjének palástját összehajtották. Benne megvan a – talán két szegeccsel rögzített – fanyél maradványa. A töredék H. 16 cm, a köpű Átm_p: 1,4 cm. Ltsz. 62.58.122. (XXVIII. tábla 4. – a rajz csak rekonstrukció, a lándzsahegy alakja bizonytalan. Már a leltározáskor is csak a középső része volt meg.)

7. Rossz állapotban lévő *vaslánc (kardkötő?)* töredékei. A rövid, két különböző karikában végződő tag összesen két egyszer csavart szemből áll. A másik tagból egyik vége maradt csak meg, amelyik szintén karikában végződik. Az egyszer csavart végződéshez kétszer csavart szem kapcsolódik. Ez utóbbi darab összekorrodálódott a 11. masszív vaskarpereccel. A darabok helyzete alapján a halott derekán volt az övlánc a hamvasztáskor, fegyvereit pedig külön tették a sírba. A rövid tag H. 8 cm, a másiktól közelítőleg 7 cm-es darab maradt meg. A rövid tag karikáinak Átm_p: 1,6 és 2x2,2 cm, Átm_k: 2,7 és 3x3,3 cm. A másik töredék karikájának Átm_p: 1,7x2 cm, Átm_k: 2,7x3 cm. Ltsz. 62.58.123. és 62.58.125.2. Neg.sz. Ö 9734. (XXVII. tábla 4a–4b.)

8. Vékony, összehajlított vaslemezről kovácsolt LT *vaskés*. Egyik felén foltokban „arákódás” (textil?) borítja. Rövid(?) nyele plasztikus kialakítású, vége letört. A sír bontásakor Patay Pál kis karikát is látni vélt rajta, ennek azonban ma már nincs nyoma. A töredék H. 15 cm. Leltározatlan. (XXVIII. tábla 1.)

9. Világosszürke, egyik oldalán rozsdafoltos, egyenetlen felszínű homokkőből készített *fenőkő*. Egyik végén átfúrták. 10,5x1,5x2 cm. Ltsz. 62.58.124. (XXVIII. tábla 2.)

10. *Vasfibula*. Összetörött és megsemmisült. A leírás alapján H. mintegy 10 cm.

11. Igen masszív, kiszélesedő végű, nyitott vas *karperec*. Hozzározsdásodott a 7. övlánc egy darabja. Átm_p: 4,2x5,8 cm, Átm_k: 7x8 cm. Ltsz. 62.58.125.1. Neg.sz. Ö 9734. (XXVII. tábla 5.)

12. Kis, ovális *bronzolvadék*. Két oldalról enyhén lapított cseppecske alakú. Ltsz. 62.58.126.

13. A sírföldből összegyűjtött cserepekből össze lehetett állítani egy *tálat*. Valószínűleg a temetéskor törték össze, és darabjait a temetéskor dobták a gödörbe. Szürkés, vörösesbarna foltos, eredetileg simított, de lekopott felületű. Örölt samottal és homokkal soványították, anyaga könnyű. M. 12,6 cm, Pá. 26 cm, Fá. 6 cm. Ltsz. 62.58.127. Neg.sz. Ö. 7234. (XXVII. tábla 8.)

14. Ételáldozatként *sertésállkapocs* került a sírba.

21. sír (XXIX. tábla 1.)

A földgyalu által „megtalált”, és különösen az északi részén alaposan megbolygatott temetkezés. A tárgyak két csoportban voltak. Az északi oldalon egy igen rossz állapotban lévő, vörös anyagú edény alját lehetett megfigyelni (13.). Mellette voltak a hamvak. Közöttük vastárgy, valószínűleg egy nagyméretű fibula (10.) feküdt. A restauráláskor egy másik tűtartótöredék (11.) is előkerült, ez alapján fibulapár lehetett a sírban. A gödör délkeleti széle még látható volt. Ezzel párhuzamosan két vaslándzsa (8–9.) feküdt egymáson. Mellettük alacsony korsó állt. A lándzsák köpűjénél edény helyét lehetett azonosítani. A korsó közelében volt egy tál, valamint egy kisebb és egy nagyobb urna. Az edények mind elpusztultak. A dózer mozdította ki a sír közepéről a 6. rövid vas lándzsahegyet, az edényekhez közelebb lévő helyről pedig a 7. bronz hólyagos karperecet. Utóbbinak csak a felét sikerült megtalálni. Restaurálás közben került elő a 12. vas csóperec, amelynek sírbeli helye ismeretlen. A sír méreteit már nem lehetett meghatározni, mélységét sem tudjuk pontosan, de 50 cm-nél nem lehetett mélyebb. A hamvak összsúlya 123 g, melyből a koponya maradványai 8 g-t, a törzsé 5 g-t, a végtagoké 85 g-t tettek ki, 25 g-nyi pedig törmelékes volt. A halott 23 évesnél idősebb lehetett.

Leletek:

1. *Urna.*
2. *Kisebb urna.*
3. *Tál.*
4. *Bögre.*
5. *Edény.*
6. Rövid, fűzfalevél alakú, töredékes vas *lándzsahegy*. Köpűjének palástját valószínűleg összehajtották, és összekalapálták. A töredék H. 17 cm, legnagyobb Sz. 3,5 cm, a köpű Átm_p. közé-lítőleg 1,4 cm.¹⁹ Ltsz. 62.58.128. (XXIX. tábla 6.)
7. Bronz, hólyagos *boka(?)perecnek* a markoló által deformált töredéke. Az ovális hólyagok pereme egyenes, belül a homokos-agyagos kitöltő anyag egy része megmaradt. A hólyagok díszítet-lenek. Az egyes tagok Átm. 1,5x2,5 cm. Valószínűleg 8 tagú volt. Ltsz. 62.58.129. (XXIX. tábla 5.)
8. Hosszú, hangsúlyozott középbordájú, fűzfalevél(?) alakú vas *lándzsahegy*. Hegye ta-lán hiányos. A viszonylag épen megmaradt köpű palástját valószínűleg összehajlították, és össze-kalapálták, alighanem facettált volt. H. 32 cm (a leltározáskor még 38,6 cm volt), legnagyobb Sz. 5,6 cm, a köpű Átm_p. 1,6 cm. Ltsz. 62.58.130. (XXIX. tábla 7.)
9. Hosszú, hangsúlyozott középbordájú, fűzfalevél(?) alakú, töredékes vas *lándzsahegy*. Főleg köpűje – melynek palástját valószínűleg összehajlították és összekalapálták – hiányos. H. 36 cm (leltározáskor még 39,2 cm volt), legnagyobb Sz. 5 cm, a köpűtöredék Átm_p. 1,4 cm lehetett. Ltsz. 62.58.131. (XXIX. tábla 8.)
10. Rövid kengyelű, hosszabb lábú, elég nagy rugóátmérőjű vas*fibula* töredékei. A lábat na-gyobb gomb díszítette. A fibula 9 cm-nél hosszabb volt. Ltsz. 62.58.132. (XXIX. tábla 2.)
11. Az előző *vasfibulának* valószínűleg párja is volt, mivel egy hasonló hosszúságú tűtartótöredék, illetve három huzaltöredék tartozik a sír leletanyagához. A tűtartó H. 4 cm. Leltáro-zatlan. (XXIX. tábla 3.)
12. Vaslemezből hajlított *karikaékszer*. Egyik végét ráhúzták a másikra. Átm_k. kb. 9 cm, Átm_p. kb. 7 cm. Leltározatlan. (XXIX. tábla 4.)
13. Vörös *edény*. Csak a legalját lehetett a sírban megfigyelni, de az is szétomlott.
14. Étélálodatként *sértést* helyeztek a sírba.

22. *sír* (XXX. tábla 1.)

A gép által megbolygatott temetkezés. A sírból 120 cm-nyit tártak fel. A gépi bolygatás szintjétől 30 cm mélységtől kezdődően a betöltésben elszórtan, de folyamatosan edénytöredékek, hamu és hamvak jelentkeztek. A cserepek a sír délnyugati oldalának északi fele mentén, a hamvak inkább az északi oldalnál kerültek elő. Hamvak a sír alján nem voltak. A sír földjében elég sok fa-szenet találtak, különösen az északnyugati falnál, a sír alja fölött néhány cm-rel. A szétszórt csere-pekéből állították össze az 5., 11–12. edényt, ugyancsak a sírföldből került elő a 6–10. töredék. A hús-mellékletet a sír közepére helyezték egy vaskéssel (3.), e mellett állt az 1–2. edény. Az 1. edény szá-jánál került elő a 13. bronzrög. A 4. bronzszegecs a hamvak fölött volt az északi sarokban a sír bon-tási szintjétől mérve 45 cm mélyen. A gödör a gépi munka – tehát a sír felső részének elpusztulá-sa – után 90x135 cm. Lefelé szélesedett. Mélysége eredetileg legalább 190 cm lehetett (az adat bi-zonytalan, mivel a földgyalu is dolgozott itt: mintegy 70 cm-nyi földréteget szedett le). A hamvakra vonatkozóan nincs adatunk.

¹⁹ Annyira töredékes, hogy rajzolni nem lehetett.

Leletek:

1. Drapp foltos, külsején eredetileg valószínűleg simított, de kopott felületű, homokkal és talán apró samottal soványított, nehéz anyagú, töredékekből ragasztott *nagy edény*. Nyakát borda díszíti. M. 28,5 cm, Pá. 16,6 cm, Fá. 12 cm. Ltsz. 62.58.133. Neg.sz. Ö. 7232. (XXX. tábla 8.)
2. Kívül barna-szürke foltos, de eredetileg valószínűleg egynemű világosbarna, belül sötét-szürke, kívül talán simított, sóderes homokkal soványított, szemcsés anyagú, kopott, töredékekből ragasztott *tál*. M. 11 cm, Pá. 25,8 cm, Fá. 11 cm. Ltsz. 62.58.134. Neg.sz. Ö. 7233. (XXX. tábla 4.)
3. Összehajlított vaslemezből kovácsolt, töredékes LT *vaskés* textilmaradványokkal. Szögletesedő nyéltüskében végződött, hegye hiányzik. Jelenlegi H. 15,2 cm. Ltsz. 62.58.135. (XXIX. tábla 10.)
4. Lapos, kerek fejű *bronzszegecs*. Visszahajlított tüskéje alapján egy 4 mm vastag anyagra volt fogatva. A fej pereme visszahajló. Átm. 1,2 cm. Ltsz. 62.58.136. (XXIX. tábla 9.)
5. Szürke, eldolgozott, homokkal soványított, kopott felületű, töredékekből ragasztott, kiegészített, hiányos *nagy edény*. Nyaka és pereme hiányzik. ,M'. 16,2 cm, vállának Átm. 17,4 cm, Fá. 10,4 cm. Ltsz. 62.58.137. (XXX. tábla 9. – a rekonstrukciós rajzon összeillesztettem a 6. számú peremmel.)
6. A fenti edényhez hasonló anyagú, kihajló peremű *nagy edény* peremtöredéke. Formája alapján is lehetne annak a töredéke, de az átmérője túl nagynek tűnik.²⁰ Pá. 24 cm – esetleg 23 cm. A 62.58.137. számú edényben volt leltározatlanul. (XXX. tábla 9. – a rekonstrukciós rajzon összeillesztettem az 5. számú edénnyel.)
7. Korong nélkül készített, világosbarna foltos, szürke törésű, samottal soványított, durván eldolgozott *hordó alakú edény* válltöredéke. Kis bütyök és az innen induló ujjbenyomkodásos sor díszíti. 3,5x4 cm. Van egy másik korongolatlan töredék, amelyik színében tér el egy kicsit, de lehet ugyanennek az edénynek a darabja – 2,5x5,5 cm. A 62.58.137. számú edényben volt leltározatlanul. (XXX. tábla 3.)
8. Kívül vöröses és eldolgozott, belül szürkés felületű, homokkal soványított, szendvicses törésű *nagy edény* hastöredéke. Talán ugyanennek az edénynek a darabja egy vörösesbarna kis peremtöredék. 4,5x5 cm, Pá. 17,3 cm. A 62.58.137. leltári számú edényben volt leltározatlanul. (XXX. tábla 5a.)
9. Vörös-szürke foltos, eldolgozott, homokkal soványított *nagy edény* aljtöredéke. Esetleg lehet a 8. darabja. Mérete: 3,5x5 cm. A 62.58.137. számú edényben volt leltározatlanul. (XXX. tábla 5b.)
10. Vörösesbarna foltos, eldolgozott, homokkal és örölt samottal soványított *nagy edény* aljtöredéke. 2,5x3,5 cm. A 62.58.137. számú edényben volt leltározatlanul. (XXX. tábla 6.)
11. Eredetileg szürke, de már – az égetés közben kialakult – világos téglaszínű réteggel lekopott felületű, vagyis szendvicses törésű, homokkal soványított, töredékekből ragasztott, háromnegyedrészt kiegészített *tál*. M. 11,2 cm, Pá. 27,5 cm, Fá. 10,4 cm. Ltsz. 62.58.138. (XXX. tábla 7.)
12. Fekete, kívül simított, szinte már fényezett, néhol lekopott, szendvicses törésű, homokkal soványított, kicsit aszimmetrikusra korongolt, nehéz anyagú *bögre*. Nyakát besimított körbefutó vonalak díszítik. M. 8 cm, Pá. 6,8 cm, Fá. 5,4 cm. Ltsz. 62.58.139. (XXX. tábla 2.)
13. Kis olvadt *bronzrög* az 1. edény szájánál. Elveszett.
14. Húsmellékletként *sertést* tettek a sírba.

²⁰ Figyelembe kell azonban vennünk a perem kiszerkesztéséből adódó esetleges pontatlanságot.

23. sír (XXXI. tábla 1.)

A gép által megbolygatott temetkezés. A sírból mintegy 90 cm vastag réteg maradt érintetlen. A hamvak két kupacban voltak az északi és a délkeleti sarok közelében. Az északi kupac és a sírgödör északnyugati oldala között feküdtek a fegyverek. Alul volt a kard (5.), amelyiknek a markolata az 1. edény alá került. A kardlancot (6.) külön tették rá. A kard alatt volt a 10. lándzsa, amelyet csak a restauráláskor azonosítottak. A pajzsdudor (7.) helyzete alapján a pajzsnek csak egy töredékét használták fel a többi fegyver takarására. A fenőkő és a kés (8–9.) a kard és az égett emberi csontok között volt. Az 5–10. tárgyakat paraffinba ágyazva vették fel, így a lándzsát a helyszínen nem vették észre. Az égett emberi csontok déli kupacában – melyben cserepet is találtak (ezeket nem leltározták) – volt a szegecsszerű vastárgy (12.). Az ételáldozatot és húsmellékletet(?) a sír közepére tették, ezt szinte körbevették az edények (1–4.). A gépi munka – tehát a sír felső részének elpusztítása – után a gödör 130x150 cm volt, mélysége 160 cm lehetett (az adat nem biztos, mivel a földgyalu is dolgozott itt, mintegy 70 cm-nyi földréteget szedve le). A hamvak összsúlya 240 g, melyből a koponya maradványai 10 g, a törzsé és végtagoké 230 g. A halott 23 évesnél idősebb férfi.

Leletek:

1. Szürke, homokkal és samottal (a kerámiazúzalékban talán grafitos edény maradványai is azonosíthatók) soványított, nehéz anyagú, töredékekből ragasztott *nagy edény*. Válltól felfelé sokkal eldolgozottabb, rajta grafitos bevonat nyomaival, mely válltól lefelé lekopott, itt egy sokkal durvább felület jelentkezett. Elképzelhető, hogy az edény felületét szándékosan durvították, hogy a grafitos bevonat jobban tapadjon rá. M. 37 cm, Pá. 20 cm, Fá. 14 cm. Ltsz. 62.58.140. Neg.sz. Ö. 7240. (XXXI. tábla 8.)

2. Külsőjén simított, sötétszürke, homokkal soványított, töredékekből ragasztott *fazék*. Vállát árkolt vonal díszíti. Valószínűleg a nem túl jó égetés miatt rossz anyagú, ezért lehetett szükség arra, hogy földdel együtt emeljék ki. M. 14,8 cm, Pá. 16,5 cm, Fá. 10,6 cm. Ltsz. 62.58.141. Neg.sz. Ö. 7243. (XXXI. tábla 4.)

3. Sötétebb szürke, foltos, sóderes homokkal soványított, nehéz anyagú, kisebb, töredékekből ragasztott *nagy edény*. M. 19,8 cm, Pá. 13 cm, Fá. 11,2 cm. Ltsz. 62.58.142. Neg.sz. Ö. 7233. (XXXI. tábla 2.)

4. Eredetileg sötétszürke, simított, de kopott, homokkal soványított, szendvicses (vöröszürke-vörös) törésű, töredékekből ragasztott *tál*. Belül besimított körbe futó vonalak díszítik. M. 11,3 cm, Pá. 28,2–28,6 cm, Fá. 9 cm. Ltsz. 62.58.143. Neg.sz. Ö. 7235. (XXXI. tábla 7.)

5. Díszített hüvelyű, hiányos *vaskard*. A leltárkönyv alapján a munkagép által meghajlított töredék jelenleg két darabban van, nem illeszkedő hegyét a raktározáskor a hüvelytöredékek közé csomagolták. Ferde vállú lehetett. A hüvely darabokra tört. A vésett díszítést a markolat felőli végénél lehetett megfigyelni: indával kombinált trisceles és hólyag(?) minta nyomai látszanak (XXXII. tábla 1e.). Megvan az egyszerű, félköríves végződésű függesztőfül, illetve a V alakú, egyszerű kopotató. Talán ennek része az egyik darabon látható 1,2 cm széles keresztpánt. A függesztőfülrel átellenes oldalon lehetett a két indával kombinált trisceles motívummal díszített lapos gomb. Érdekes módon a széttört hüvely darabjai elég jó állapotban vannak, ezért szerkezetét is tisztázni lehetett, keret fogta össze az alsó és felső lapját. A meglévő keretdarabok többnyire jóval keskenyebbek (XXXII. tábla 1c.), mint a többi sírban lévő hasonló darabok, ezért is gondolom, hogy azok inkább pajzshoz, ezek pedig a kardhüvelyhez tartoznak. Van köztük kissé szétnyílt darab: ezt talán a korrózió nyomta szét. A töredék H. 76 cm, ebből a markolat H. 6,5 cm, Sz. 4 cm körüli, a hüvely Sz. 4,5 cm. Ltsz. 62.58.144.1–2. (1. a kard, 2. a hüvely) (XXXII. tábla 1a–e.)

6. Rossz állapotban lévő vas *kardkötő* töredékei. Laposra kovácsolt, poncolással díszített szemekből állt. A díszítést már csak a rövid, két különböző karikában végződő tagon lehet látni. A másik tagnak megvan a karikás vége. Talán a kapocs része volt egy lapos, enyhén ívelt szélű töredék (XXXII. tábla 2b.). A rövid tag H. 11 cm, a másiktól egy kb. 51,5 cm hosszú töredék maradt meg. A rövid tag karikáinak Átm_b. 0,8 cm, illetve 0,7x1,2 cm, Átm_k. 2,2 cm, illetve 2,5 cm. A másik töredék karikájának Átm_b. 0,8x1,1 cm, Átm_k. 2,7x3 cm. Ltsz. 62.58.146.1–2. (XXXII. tábla 2a–c.)

7. Hiányos, több darabra tört, trapéz szárnyú, szalag alakú *pajzsdudor*. Fém pajzsfogó alkatrész nem volt külön a sírban, viszont megmaradtak a nagy, kerek fejű szegecses darabjai. Esetleg a pajzsfogó része lehet az egyik szárnytöredék alsó felére rozsdásodott vaspánt(?), amelynek szélessége 7 mm. A pajzsdudor H. 25 cm, Sz. 8,5 cm, a szegecsfej Átm. 4 cm. Ltsz. 62.58.147. (XXXIII. tábla 1.)

8. Összehajlított vaslemezről kovácsolt LT *vaskés* textilmaradványokkal. Nyele és hegye hiányzik. Jelenlegi H. 15,5 cm. Legnagyobb Sz. 4 cm. Ltsz. 62.58.148. (XXXI. tábla 5.)

9. Egyik végén töredékes, kopott homokkőből készített *fenőkö*. A zöldesszürke, finom, kemény anyagú kő felülete fényesre sikkadt. Egyik oldalára kis vaslemezke rozsdásodott, de ez nem a kés töredéke. H. 8,7 cm. Ltsz. 62.58.149. (XXXI. tábla 6.)

10. Erős közép bordás vas *lándzsahegy* hegyének és köpűjének töredéke. A töredékek H. 11 cm és 9,3 cm, a köpű Átm_k. 1,5x1,7 cm. Ltsz. 62.58.145. (XXXII. tábla 3.)

11. A sírban – de közelebből meg nem jelölt helyen – kisebb *vastárgy* rozsdafoltját figyelték meg.

12. Gömbölyded, ovális(?) metszetű, lapos, kerek gombban végződő *vastöredék*.²¹ H. 3,1 cm. Ltsz. 62.58.150. (XXXI. tábla 3.)

13. Étéláldozatként és húsmellékletként(?) *sertést* tettek a sírba.

24. sír (XXXIII. tábla 2.)

A gép által megbolygatott temetkezés. A sírból mintegy 45 cm vastag réteg maradt érintetlen. A hamvakat a déli sarok közelében találták, közöttük voltak az ékszerek (5–7.). A húsmellékletet a hamvaktól északra helyezték el. Az edények (1–4.) a sírgödör nyugati sarkában álltak egymás mellett. A 4. tálban állati bordákat bontottak ki. A 3. tál az oldalára dőlt. A gépi munka – tehát a sír felső részének elpusztítása – után a gödör 110x125 cm volt, Mé. 115 cm lehetett (nem egyértelmű adat, mivel a földgaly is dolgozott itt, mintegy 70 cm-nyi földréteget szedve le). A hamvak össz súlya 290 g, melyből a koponya maradványa 80 g, a törzsé 30 g, a végtagoké 140 g, valamint 40 g törmelék volt. A halott talán adultus korú nő.

Leletek:

1. Nagy méretű, sötétszürke, kívül simított, homokkal soványított, nehéz anyagú, töredékekből ragasztott *nagy edény*. Nyakát borda, vállát három besimított vonal díszíti. M. 35 cm, Pá. 20,7 cm, Fá. 14 cm. Ltsz. 62.58.151. Neg.sz. Ö. 7239. (XXXIV. tábla 1.)

2. Sötétszürke, kívül eredetileg simított, kopott, homokkal soványított, töredékekből ragasztott kisebb *fazék*. Pereme letöredezett. Nyakán egy besimított vonal fut körbe. M. 11,4 cm, nyakának Átm. 12,2 cm, Fá. 8,2 cm (1,5 cm széles talpgyűrűvel). Ltsz. 62.58.152. Neg.sz. Ö. 7241. (XXXIV. tábla 3.)

3. Eredetileg drapp foltos szürke, jól eldolgozott, de kopott, homokkal soványított, könnyű anyagú, töredékekből ragasztott *tál*. Oldalával a 2. edényre támaszkodott, pereme a 4. edény

²¹ A töredék némileg markolatvégre emlékeztet, azonban ennek ellene szól ovális(?) metszete. Ráadásul a vaskardnak nagyon eltérő – vékony lemezes – volt a markolata.

alá nyúlt. M. 10,6 cm, Pá. 27,4 cm, Fá. 10 cm (1 cm széles talpgyűrűvel). Ltsz. 62.58.153. (XXXIV. tábla 2.)

4. Eredetileg fekete, simított, de kopott, homokkal soványított, szendvicses (sötétszürke-vörös-szürke-vörös-sötétszürke) törésű, töredékekből ragasztott *tál*. Belül az alján három besimított körbefutó vonal díszíti. M. 9 cm, Pá. 24,6 cm, Fá. 10,6 cm. Ltsz. 62.58.154. Neg.sz. Ö. 7233. (XXXIV. tábla 4.)

5. F22 rugószerkezetű, kötött lábú, bronzhuzalból készített *fibula*. A visszahajlított láb kis gombbal, majd karcolt díszű hornyolással végződik. A kengyelt is bekarcolt X motívumokkal díszítették. H. 4,3 cm. Ltsz. 62.58.155. Neg.sz. Ö. 9732. (XXXIII. tábla 4.)

6. Átégett és a restaurálás után két részre esett bronzl^{ánc} darab. H. 3,2 cm. Ltsz. 62.58.156. Neg.sz. Ö. 9732. (XXXIII. tábla 3.)

7. Átégett, valószínűleg hólyagos bronzp^{erec} három teljesen deformálódott darabja. A hólyag magassága legalább 3,7 cm volt, vagyis a közepes vagy nagy méretű hólyagokból álló perecek közé tartozik. A töredékekből nem lehet eldönteni, hogy egy vagy két tárgyat tettek-e a sírba, valamint azt sem, hogy kar- vagy bokap^{erec} volt-e. Ltsz. 62.58.157.

8. Húsmelléklettént *sertést* és *tyúkot* helyeztek a sírba.

25. sír (XXXIV. tábla 5.)

Igen sekély temetkezés. A szántás megbolygatta, és még a legalja is a humuszban volt; mintegy 20 cm vastag réteg maradt érintetlen. A hamvak a sír keleti felében, középtájt lehettek, az égett viseleti tárgyak egy részével (9–13.) együtt. Egy kis mennyiségű égett emberi csont a 4. tábla is került. Meglepő, hogy a 16., szintén megégett dudoros bokap^{erec} töredékeit a gödör több pontján, a húsmelléklet közelében találták meg. Fontos lehet még a temető anyagára nem jellemző orsógom-bok (14–15.) holléte: az egyik a hamvak közelében, a másik pedig az egyedi alakú vaskés (8.) mellett volt. A vaskés valószínűleg nem véletlenül került az étel közelébe. A húsmelléklet az edényekkel az egykori sírgödör egész nyugati felét elfoglalhatta. Ezt a meglepően nagy számú kerámia magyarázza. Egy nagy edény, két tál, két bögre, egy kis fazék alkotta az edénykészletet. Azt már nem lehet eldönteni, hogy a korongolatlan nagy fazekat összetörve dobták-e a sírba vagy a föld nyomása és a szántás, illetve az állati bolygatás tette tönkre. Az első feltételezést látszik alátámasztani, hogy legalább két helyen voltak darabjai. Ugyanakkor a több helyen heverő fibulatöredékek (9–10.), a széttört 1. edény, a dudoros p^{erec} több ponton fekvő részei mindenképpen jelzik, hogy a sírt mind az állatjárások, mind a szántás bolygatta. A gödör méretét nem lehetett meghatározni, kibontott Mé. 20 cm volt. A hamvak összsúlya 150 g, melyből a koponya maradványa 55 g, a végtagoké 55 g, további 40 g törmelék. A halott juvenis – adultus korú nő(?) lehetett.

Leletek:

1a. Kívül szürke foltos vörösesbarna, alaposan lekopott, belül szürke, homokkal soványított, puha anyagú *nagy edény* töredékei. Nyakát borda díszíti. Pá. 8,2 cm, Fá. 12 cm. Ltsz. 62.58.158. (XXXIV. tábla 14.) Darabjaival együtt leltároztak két másik töredéket, amelyek másik *nagy edényekhez* tartoznak.

1b. Kívül simított, sötétszürke, jó anyagú, szendvicses (sötétszürke-vörös-világosszürke-vörös-sötétszürke) törésű *edény* oldaltöredéke.

1c. Szürke, sóderes homokkal soványított, kopott, de jó anyagú, szendvicses (szürke-vörös-szürke-vörös-szürke) törésű *edény* aljtöredéke.

2. Jelenleg világos téglavörös – eredetileg szürke vagy szürkés –, szürke törésű, lehasadozott, kopott felületű, homokkal soványított, érdes tapintású *tál* töredékei. Egy részét az ásató feltételezése szerint az eke elszántotta. Pá. 25,6 cm, Fá. 13,2 cm. Ltsz. 62.58.159. (XXXIV. tábla 13.)

3. Barnás, nagyon lekopott, samottal soványított, töredékekből ragasztott, kiegészített, grafitos-fésűs *fazék*. Kissé megdőlvén állt a sírban. M. 12 cm, Pá. 13,4 cm, Fá. 8,5 cm. Ltsz. 62.58.160. Neg.sz. Ö. 7235. (XXXV. tábla 2.)

4. Szürke foltos, homokkal soványított, kopott, szendvicses (szürke-vörös-szürke-vörös-szürke) törésű *tál* töredékei. M. 7,6 cm, Pá. 22 cm, Fá. 9,4 cm. Ltsz. 62.58.159. (a 2. tállal egy leltári számon regisztráltak) (XXXIV. tábla 12.)

5. Szürke, eldolgozott, homokkal soványított, szendvicses (sötétszürke-szürke-világosszürke-szürke-sötétszürke) törésű *bögre* kevés töredéke. Vállát borda díszítette. Hasának Átm. 10,2 cm. Ltsz. 62.58.161. (XXXIV. tábla 10.)

6. Szürke, külsején eredetileg valószínűleg simított, de nagyon lekopott, homokkal soványított, szendvicses (szürke-vörös-szürke-vörös-szürke) törésű, töredékes *bögre*. Nyakának Átm. 7 cm, Fá. 5,4 cm. Ltsz. 62.58.162. Neg.sz. Ö. 7227. (XXXIV. tábla 11.)

7. Korongolás nélkül készített, drapp-szürke foltos, eredetileg simított, de lekopott, samottal soványított, hordó alakú *fazék* töredékei. Ívelt ujjbenyomkodás-sor és az ezt tagoló lapos bütykök díszítették. M. 17 cm, Pá. 14,5 cm, Fá. 10,6 cm. Ltsz. 62.58.171. Neg.sz. Ö. 5297. (XXXV. tábla 1.)

8. Hosszú és ívelt nyelű *vaskés* töredékei. Az él H. 10 cm, a nyél H. 9 cm. Ltsz. 62.58.163. (XXXV. tábla 5.)

9–10. Kis darabokra tört, hiányos *vasfibula* töredékei: közepes méretű vashuzal a láb végéről, huzaldarabok és egy tűtartó a tű végével. A töredékek alapján közepes méretű vashuzalból készített fibula lehetett. Leltározatlan. (XXXV. tábla 7.)²²

11. Égett, egy gombbal tagolt, láncza alakú vas *övkapocs*. Mindkét vége töredékes. Jelenlegi H. 7 cm. Ltsz. 62.58.164. Neg.sz. Ö. 5302. (XXXV. tábla 6.)

12. Égett, nyitott, négyszögletes metszetű, hegyesdő végű, vastag huzalból hajlított *vaskarika*. Átm_b. 2,5x3,5 cm, Átm_k. 3,3x4,5 cm. Az átmérője annyira kicsi, hogy karperecként csak gyerek viselhette. Ltsz. 62.58.167. Neg.sz. Ö. 5302. (XXXV. tábla 3.)

13. A hamvak között lapított bronzhuzalból hajlított szemekből álló *lánc* összehajolt darabja. Jelenlegi H. 4 cm. Ltsz. 62.58.169. Neg.sz. Ö. 5302. (XXXIV. tábla 9.)

14. Vörösesbarnára égetett felszínű, homokkal és samottal kevert agyagból fazekaskorong nélkül készített, hangsúlyozott közepű, korong alakú *orsógomb*. Átm. 3,2 cm. Ltsz. 62.58.165. Neg.sz. Ö. 5302. (XXXIV. tábla 6.)

15. Barnásszürke felszínű, homokkal kevert agyagból fazekaskorong nélkül készített, kettős csonkakúp alakú *orsógomb*. Átm. 3,5 cm. Ltsz. 62.58.166. Neg.sz. Ö. 5302. (XXXIV. tábla 7.)

16. Szétolvadt, közepes méretű hólyagokból álló *kar-* vagy *lábperec* töredékei a sír két pontján. Az épebb darab alapján a hólyagok középvonalánál erősítő pánt futott körbe. Még egy teljes darabhoz sincsen meg valamennyi töredék. A hólyagok Átm. 2x3,2 cm. Ltsz. 62.58.168. (XXXV. tábla 4.)

17. Hurkosan meghajoló, kerek metszetű *bronzhuzal* töredék. 1,2x2,3 cm. Ltsz. 62.58.170. (XXXIV. tábla 8.)

18. Húsmellékletként két *sertés* maradványait találták.

A betöltésben többféle apró *bronzrögök* voltak megfigyelhetők.

²² Az ásató két vasfibuláról ír, de a meglévő töredékek ezt nem igazolják, bár természetesen nem is zárják ki a lehetőséget.

26. sír (XXXV. tábla 8.)

Viszonylag szabályos, lekerekített sarkú téglalap alaprajzú sír. A hamvak a sír déli felében, középtájt voltak a kevés égett viseleti tárggyal (4–5.). Az ételáldozat és húsmelléklet a nagy edény-nyel és a fazékkal (1–2.) a sírgödör északi felébe – északnyugati sarkába került. A 3. tál a hamvak mellett állt. A betöltésben, a délkeleti sarokban több edénytöredéket találtak különböző mélységben. Ezekből két töredékes edényt lehetett rekonstruálni (6–7.). A sírgödör 105x132 cm, Mé. 150 cm. A hamvak összsúlya 27 g, amelyből a koponya maradványa 2 g, a végtagoké 25 g. A halott 15 éves-nél idősebb lehetett.

Leletek:

1a. Barnásszürke foltos, kívül és peremén belül is simított, homokkal soványított *nagy edény*, töredékekből ragasztva. Nyakát és vállát árkolt borda díszíti. A vállán lévő igen lapos. A vállán lévő két fúrt lyuk alapján az edényt a mellette talált vaspántokkal javíthatták. A két lyuk távolsága 11,3 cm. Az edény töredékes volta miatt több lyukat nem sikerült azonosítanom. M. 38 cm, Pá. 21,8 cm, Fá. 13,6 cm. Ltsz. 62.58.172. Neg.sz. Ö. 7229. (XXXVI. tábla 1.)

1b. A nagy edény oldalát több helyen *vaspántokkal* fogták össze. Az enyhén ívelődő vaspántok végét eredetileg valószínűleg kampósan behajlították. Most négy töredék van, amelyek közül csak egynél látható a kampós vég indítása. A két kisebb töredék összeillik. H. 2,8–4,8 cm, 5,5 cm és 6 cm, Sz. 0,5 cm. A 62.58.172. leltári számú edényben volt leltározatlanul. (XXXVI. tábla 3.)

2. Fekete, kívül grafitos bevonattal borított, homokkal soványított, jó anyagú ép *fazék*. Nyakát és alsó felét négy szimmetrikusan elhelyezett, függőlegesen besimított sávokból álló kompozícióval díszítették. Belül, az alsó részén sugarasan „seprűtétek”. M. 14,5 cm, Pá. 15,2 cm, Fá. 8,5 cm. Ltsz. 62.58.173. (XXXVI. tábla 2.)

3. Drapposzürke foltos, homokkal soványított, elég nehéz, szendvicses (szürke-vörös-szürke-vörös-szürke) törésű, töredékekből ragasztott, nagy *tál*. M. 12,2 cm, Pá. 31–32,4 cm, Fá. 12,4 cm. Ltsz. 62.58.174. Neg.sz. Ö. 7229. (XXXVI. tábla 4.)

4. Közepes méretű, hiányos, vashuzalból hajlított *fibula* vagy *fibulák* töredékei. Van egy F22 szerkezetű rugó és egy gombbal díszített, illetve gombbal visszakapcsolt lábú, lapított és megnyújtott kengyelű darab tűtartóval és a tű végével. H. 5,5 cm. Leltározatlan. (XXXV. tábla 9.)

5. Közepes méretű, igen hiányos vashuzalból hajlított *fibula* töredékei. Van egy széthajlított, és ezért meghatározhatatlan szerkezetű rugótöredék, illetve egy tűtartó töredék és talán egy tűdarab. Lehet akár az előző fibula párja is. A töredékek H. 3,5 cm, 3,8 cm és 4 cm. Leltározatlan. (XXXV. tábla 10.)

6. Világos téglavörös, szürke vagy kormos foltos, kívül simított, homokkal soványított, sötétszürke törésű, jó anyagú, tagolt vállú *fazék* töredékei. Pá. 22 cm. Ltsz. 62.58.175. (XXXV. tábla 12. – a rekonstrukció nem teljesen biztos)

7. Világos téglavörös foltos, homokkal soványított, érdes felületű (az eredeti felszín valószínűleg lekoptott), fekete törésű *tál* vagy *fazék* töredéke az edény alsó részéből. Belül függőlegesen eldolgozták. Vállának Átm. 17 cm. Ltsz. 62.58.175. (XXXV. tábla 11.) Nem zárhatjuk ki, hogy a 6–7. tétel ugyanahhoz az edényhez tartozik.

8. Ételáldozatként és húsmellékletként *sertést* és *tyúkot* helyeztek a sírba.

A 2006-ban előkerült anyagban egy kis zacskóban a sír többi edényéhez nem illeszkedő, agyonégett, sötétszürke, örölt samottal soványított, homokos anyagú, kívül valószínűleg simított, apró *kerámiatöredékek* kerültek elő. Mivel színük az égés következménye is lehet, akár a fenti edényekhez is tartozhatnak. Leltározatlan.

27. sír (XXXVI. tábla 5.)

Szabályos, lekerekített sarkú téglalap alaprajzú, lefelé enyhén bővülő sír. Alja a kavicsrétegbe nyúlt. A hamvak a sír északnyugati negyedében voltak. A déli fal mentén, a sír alján, de nem egészen a sír fenekén, egy erős hamu- és koromrétegben szintén voltak égett – valószínűleg állati – csontok (10.). Ez a réteg a fal mentén magasabbra nyúlt, benne és a környékén voltak a hiányos 9. tál(?) cserepei és a 7. vasfibula. A halott szerény mellékletei (LT vaskés és fenőkő, illetve valamilyen vastárgy) a hamvak között voltak. A húsmellékletet a sír közepe tájára tették, a 4. – szkíta típusú – vaskéssel és az edényekkel együtt. Érdekes tény, hogy a 3. bögre bekerült az 1. nagy edénybe. A sírgödör 160x170 cm, Mé. 170 cm. A hamvak összsúlya 65 g, valamennyi végtag maradványnak határozható meg. A halott talán juv. korú lehetett.

Leletek:

1. Világos szürkésbarna foltos, kívül eredetileg simított, de lekopott, homokkal soványított, nehéz, jó anyagú, töredékekből ragasztott *nagy edény*. Nyakát egy borda, a vállát három besimított vonal díszíti. Külső felületén látszanak a korongolás nyomai. M. 29 cm, Pá. 20,2 cm, Fá. 14,2 cm. Ltsz. 62.58.176. Neg.sz. Ö. 7236. (XXXVII. tábla 1.)

2. Kívül szürke foltos, belül barna, jól eldolgozott, homokkal soványított, töredékekből ragasztott *tál*. Külső felületén látszanak a korongolás nyomai. Kissé féloldalra billent, és már a sír betemetésekor eltört, mivel volt alatta egy kő. Elképzelhető, hogy tudatosan a sírba tett kőről van szó. Patay Pál véleménye szerint a természetes kavicsréteg kavicsai kisebbek voltak. M. 11 cm, Pá. 23,8–24,2 cm, Fá. 7,8 cm. Ltsz. 62.58.177. Neg.sz. Ö. 7228. (XXXVI. tábla 8.)

3. Szürke foltos, kívül simított, homokkal soványított, szendvicses (szürke-vörös-?-vörös-szürke) törésű *bögre*. Az 1. nagy edényben volt. M. 9,4 cm, Pá. 8,8 cm, Fá. 5,4 cm. Ltsz. 62.58.183. Neg.sz. Ö. 7227. (XXXVI. tábla 7.)

4. Ívelt, darabokra esett, hiányos, szkíta típusú *vaskés*. Az ásató a markolatot a nyéltüskéhez rögzítő egyik szegecset is látta még. H. minimum 18 cm. Ltsz. 62.58.178. (XXXVII. tábla 3.)

5. Vékony, összehajlított vaslemezből kovácsolt, három darabra tört LT *vaskés*. Nagyrészt fa borítja, ez alatt pedig textilmaradványok láthatóak (7. kép). Lapított, talán háromszög metszetű nyele letört. Annyira jó állapotban van, mintha megégett volna. Ez azonban nem valószínű, mert ha megég, akkor a textil és a fátok nem maradhatott volna meg a külsején. Valószínűbbnek tűnik, hogy a temetéskor tették a még forró hamvak tetejére, amelyek így konzerválták. H. 14 cm. Ltsz. 62.58.179. (XXXVII. tábla 5.)

6. Szürke, palás(?) kőzetből készített *fenőkő*. Egyik oldalát kevésbé dolgozták ki. H. 8,3 cm. Ltsz. 62.58.180. Neg.sz. Ö. 9733. (XXXVII. tábla 4.)

7. Égett, közepes méretű, vas-huzalból hajlított, lapított F22 rugószerkezetű *fibula*. Visszakapcsolt lábát két kis gömb díszíti. Igen jó állapotban van. H: 8,6 cm. Ltsz. 62.58.181. Neg.sz. Ö. 7220. (XXXVI. tábla 6.)

7. kép

Textil és famaradvány a 27. sír LT késén

Fig. 7

Remains of textile and wood at the LT knife from grave 27

8. A hamvak között találtak egy kis *vastöredéket*, amely elmállott.

9. A déli hamus rétegben és környékén találtak egy edény cserepeit. Téglavörös-fekete foltos, kívül simított, belül jól eldolgozott, homokos anyagú, örölt samottal és talán sóderes kavicszal soványított *tál(?)* néhány töredéke. Néhol grafitos örlemény látszik benne, illetve több helyen égés közben kipattogzott belőle a soványító anyag. Jól eldolgozott belseje miatt gondolom, hogy *tál* darabjairól lehet szó, bár a cserepek elég vastagok. A táblán látható rekonstrukció nem egészen biztos. Ltsz. 62.58.182. (XXXVII. tábla 2.)

10. Húsmellékletként és ételáldozatként két *sértés* (részben égett?) maradványait helyezték a sírba.

28. sír (XXXVIII. tábla 3.)

Viszonylag szabályos, lekerekített sarkú téglalap alaprajzú sír. A betöltés több ponton kormos és szenes volt, különösen a keleti sarokban, ahol szinte réteget lehetett elkülöníteni. A délkeleti oldal mentén, közvetlenül a sír alja fölött hosszúkás alakban rostos szerkezetű anyag világos színű lenyomatát találták (*fa?*). A kevés égett emberi maradvány a sír keleti sarkában, kormos-szenes földből került elő, 25–30 cm-rel a sír alja fölött. Ugyanitt volt a 6. bronzolvadék. Az ételmellékletet három edényben a sír nyugati felébe tették. Ezek mellett feküdt az összerozsdásodott LT vaskés és egy *fenőkő*. A sírgödör 120x140 cm, Mé. 85 cm. A hamvak összsúlya 5 g, amelyből 4 g a koponya maradványa, 1 g a végtagoké. A halott 15 év feletti (?), illetve elkülöníthető volt egy 1–2 év körüli gyerek bordatöredéke.

Leletek:

1. Eredetileg világosbarna, simított, de szinte teljesen lekopott, szürke-drapp foltos felületű, homokkal soványított *nagy edény*, töredékekből ragasztva. Nyakát borda, a vállát besimított vonal díszíti. A sírgödörben teljesen összetörve találták meg. M. 34,4 cm, Pá. 17,2 cm, Fá. 13 cm. Ltsz. 62.58.184. Neg.sz. Ö. 7226. (XXXVIII. tábla 5.)

2. Fekete, valószínűleg csak kívül simított (belül a restaurálásakor összekent) felületű, homokkal és örölt samottal(?) soványított, töredékekből ragasztott, kiegészített *tál*. M. 10,4 cm, Pá. 26,2 cm, Fá. 10,6 cm. Ltsz. 62.58.185. Neg.sz. Ö. 7228. (XXXVIII. tábla 7.)

3. Kisebb, vörös, tagolt aljú *nagy edény* töredékei. Szétomlott. Pá. 16 cm, Fá. 8,2 cm. (XXXVIII. tábla 6. – az erősen hipotetikus rekonstrukciót Patay Pálné skicce alapján készítettem)

4. Sárgás, márgás(?) homokkőből készített, egyik végén átfűrt *fenőkő*. Egyik oldalán jól látszik a kés rozsdás lenyomata. H. 13,7 cm. Ltsz. 62.58.186. Neg.sz. Ö. 7213. (XXXVIII. tábla 2.)

5. Ívelt pengéjű LT *vaskés*, jelenleg két darabban. Szerkezete nem látszik. Rövid nyele középtájt gömbszerűvé szélesedik. H. 16,2 cm. Ltsz. 62.58.187. Neg.sz. Ö. 7216. (XXXVIII. tábla 1.)

6. Az égett csontok közelében, a sírföldben volt egy kis ovális *bronzolvadék*. H. 1 cm. Ltsz. 62.58.188. (XXXVIII. tábla 4.)

29. sír (XXXIX. tábla 3.)

Viszonylag szabályos, lekerekített sarkú téglalap alaprajzú sír. Sekély mélysége miatt a gép erősen megbolygatta. Valószínűleg emiatt a gödör keleti széle bizonytalan. A hamvak a sír nyugati felében középtájt feküdtek, a sír alján, a vasfibulával együtt. A húsmelléklet és az ételáldozat sorban egymás mellé téve foglalta el a sírgödör teljes középső részét. Az 1–2. edényt a gép darabokra törte, cserepeik annyira összekeveredtek, hogy a sír bontásakor nem lehetett a két edényt azonosítani. Egymás mellett állhattak a keleti fal közelében. A szintén bolygatott 5. bögre benne lehetett

valamelyikben, a 27. sír példája alapján inkább a nagy edényben. A 3. tálat is elérte és megrongálta a gép. A sírgödör 95x125 cm. A hamvak összsúlya 55 g, amelyből 20 g a koponya, 5 g a törzs és 30 g a végtagok maradványa. A halott adultus férfi(?) lehetett.

Leletek:

1. Szürke, kívül simított, jó anyagú, homokkal soványított, szendvices (szürke-vörös-szürke-vörös-szürke) törésű *nagy edény* töredékei. Nyakát borda díszítette, alatta besimított hálómintával. Vállának Átm. 21 cm. Ltsz. 62.58.190. (XXXIX. tábla 2.)

2. Fekete, kívül simított, homokkal és örölt samottal soványított, szendvices (fekete-vörös-sötétszürke-vörös-fekete) törésű *fazék* töredékei. M. 15,6 cm, Pá. 19 cm, Fá. 10,8 cm. Ltsz. 62.58.189. (XXXIX. tábla 6.)

3. Kívül sötétebb szürke, simított, belül szürke, besimított sávokkal díszített, homokkal és örölt samottal(?) soványított, töredékekből ragasztott *tál*. M. 8,9 cm, Pá. 24,8 cm, Fá. 10,6 cm. Ltsz. 62.58.191. (XXXIX. tábla 7.)

4. Szürke-drapp foltos, kívül jól eldolgozott, belül eldolgozatlan, korongolási nyomos, homokkal és örölt samottal(?) soványított, töredékekből ragasztott, kiegészített *tál*. Alját – a korongról levágáskor(?) – mintha „körbefaragták” volna. M. 9,4 cm, Pá. 16,8 cm, Fá. 9,4 cm. Ltsz. 62.58.192. Neg.sz. Ö. 7241. (XXXIX. tábla 5.)

5. Kívül fekete, simított, belsejében sötétszürke, homokkal soványított, szendvices (fekete-vörös-sötétszürke-vörös-szürke) törésű *füles bögre* töredékei. Alsó felén négy szimmetrikusan elhelyezett, besimított, függőleges, kb. 1 cm széles sáv díszíti. M. kb. 9,8 cm, Pá. kb. 6 cm, Fá. 3,8 cm. Ltsz. 62.58.193. (XXXIX. tábla 4.)

6. Közepes méretű, vashuzalból hajlított, lapított A21 rugószerkezetű *fibula* töredékei. Viszszakapcsolt lábát valószínűleg egy kis gömb díszítette. Jelenlegi H. 10,5 cm. Ltsz. 62.58.194. Neg.sz. Ö. 5302. (XXXIX. tábla 1.)

7. Húsmellékletként és ételáldozatként két *sertés* részeit helyezték a sírba.

30. sír (XL. tábla 6.)

Szabályos, lekerekített sarkú téglalap alaprajzú sír. Mélységét nem tudjuk. A gödör alja föltött mintegy 20 cm-rel a sír betöltése viszonylag sok szénnel, korommal és hamuval keveredett, különösen az északkeleti, északnyugati és délnyugati sarokban. A rosszabbul elégetett halott hamvai a sír északi felében középtájt, illetve az északkeleti sarokban, a szenes-kormos rétegben voltak. A viseleti tárgyakat (4–6.), illetve a mellékleteket (7–8.) a hamvak között és mellett találták. Mivel azonban nem tűnnek égettnek (talán épp rossz állapota miatt paraffinnal vették föl az együttest), ráadásul teljesen egy csomóban voltak, valószínűbb, hogy nem kerültek a halotti máglyára, csak a sírgödörbe a hamvakra helyezték ezeket. Az ételmelléklet a sírgödör teljes déli felét elfoglalta. Az 1. edény már a megtaláláskor össze volt roskadva. A 9. számú cserepeket valószínűleg a temetési szertartás részeként dobták a gödörbe. A sír 110x140 cm. A hamvak összsúlya 250+85 g, melyből 50 g a koponya, 30 g a törzs, 150 g a végtagok maradványa, valamint 20 g a törmelék, illetve 15 g a koponya, 70 g a törzs és végtagok maradványa. A halott 23 év feletti férfi(?).

Leletek:

1. Kívül világos vörösesbarna, eredetileg simított, de lekopott, belül szürke, örölt samottal soványított, töredékekből ragasztott *nagy edény*. Nyakát egy borda, a vállát egy árkolt, az alsó felét pedig két besimított vonal díszíti. M. 26,1 cm, Pá. 19,6–20,4 cm, Fá. 11,7 cm. Ltsz. 62.58.195. Neg.sz. Ö. 7236. (XXXIX. tábla 10.)

2. Kívül fekete, fényesre simított, belül szürke, simított, homokkal soványított, jó anyagú, de lehasadozó felületű, szendvicses (fekete-vörös-fekete-vörös-sötétszürke) törésű, rosszul égetett *tál* töredékei. M. 8,2 cm, Pá. 25,8 cm, Fá. 5,8 cm. Ltsz. 62.58.196. (XXXIX. tábla 9.)

3. A 2. tálhoz hasonlóan rossz állapotú kis *bögre* vagy *tálka* töredékei. Elmállott. Pá. 9 cm. (XXXIX. tábla 8. – a hipotetikus rekonstrukciót Patay Pálné skicce alapján készítettem)

4. Kerek metszetű vashuzalból hajlított, kicsit deformálódott *karperec* töredékei. Nem lehet eldönteni, hogy nyitott vagy zárt volt-e, valamint azt sem, hogy eredetileg nyereg alakúra hajlították-e vagy sem. Mérete alapján felkarperec lehetett. Hozzározsdásodott az 5. vasfibula egy darabja. Átm_k. 7,9x8,5 cm, Átm_k. 9,2x9,8 cm. Ltsz. 62.58.197. (XL. tábla 3.)

5. Közepes méretű, vashuzalból hajlított, magas kengyelű és nagy rugóátmérőjű, F22 rugószerkezetű *fibula* töredékei. Visszakapcsolt(?) lábát egy nagyobb gömb díszítette. Jelenlegi H. 8,3 cm. Ltsz. 62.58.197. (XL. tábla 1.)

6. Közepes méretű, vashuzalból hajlított, lapított kengyelű, A21 vagy A22 rugószerkezetű *fibula* töredékei. Lába hiányzik. Jelenlegi H. 8,8 cm. Ltsz. 62.58.198. (XL. tábla 2.)

7. Rövid, LT *vaskés*. Szerkezete nem látszik. Rövid nyelének metszete négyszögletes, vége felé ellapították és kiszélesítették. H. 15,5 cm. Ltsz. 62.58.200. Neg.sz. Ö. 7216. (XL. tábla 5.)

8. Szürke, homokkőből készített, egyik végén átfúrt *fenőkő*. Egyik oldalán rozsdás foltok látszanak. Patay Pálné vázlata alapján a vaskarika alatt, a 6. számú vasfibula közelében volt. H. 10 cm. Ltsz. 62.58.199. Neg.sz. Ö. 5302. (XL. tábla 4.)

9. A hamvak két oldalán *cseréptöredékeket* találtak. Leselejtezték.

10. Húsmellékletként a sírba *sertést* helyeztek.

31. sír (XL. tábla 9.)

Szabályos, lekerekített sarkú téglalap alaprajzú sír. Sekély mélysége miatt a gép elérte, de a mellékleteket alig bolygatta. A sír betöltésében sok volt a faszén, ez segített a gödör kiterjedésének megállapításában is. Az északi sarokban, majd az északkeleti fal mentén mintegy 30 cm hosszán, illetve a keleti és a déli sarokban a faszén koncentrációját lehetett megfigyelni. A kevés égett emberi maradvány a sír északnyugati fala közelében volt középen. A hamvak közül került elő a 6–7. tárgy. A sírgödör közepén, egy állatsont mellett feküdt a földön a bronzgyűrű, a babos percec(?) és valószínűleg a bronzlánc (3–5.). Az ételáldozatot a sírgödör délkeleti felében középtájr tették. Kérdés, hogy az 1. edény töredékesen került-e a sírba, vagy annyira rossz anyagú volt, hogy felső részének töredékeit nem lehetett megmenteni. A sírgödör 90x110 cm, Mé. 20 cm. A hamvak össz-súlya 12 g. A halott 15 évesnél(?) idősebb. A sírból elkülöníthető még egy inf. I. korú csecsemő 3 g-nyi csontja is.

Leletek:

1. Szürke, eldolgozott, szendvicses (vörös-szürke-vörös) törésű, homokkal soványított *nagy edény* vagy *fazék* töredékei. Belül egy-két helyen látszik a korongolás nyoma. Hasának Átm. 18,5 cm, Fá. 7,5 cm. Ltsz. 62.58.201. (XLI. tábla 2.)

2. Kis *grafitos edény* rossz állapotban. Fá. 9 cm. Leselejtezték.

3. Bronz babos *kar-* vagy *bokaperec* töredékei. A bronzlemez egészen vékony volt, ezért szinte csak a kitöltő agyagmassza darabjai maradtak meg. Ezek alapján azonban a típusa és az egyes tagok mérete meghatározható volt. A tagok többsége 0,7x1 cm. A feltáró szerint két percec került sírba, ezért voltak a darabok a gödör két pontján, egymástól mintegy 25 cm-re. Jelenleg csak 7 hólyagnyi kitöltőanyag van meg, ez viszont még egy ékszert sem tesz ki. Leltározatlan. (XLI. tábla 1.)

4. Az előző babos perec töredékei mellett volt egy apró szemű *bronzlánc* mintegy 4 cm-nyi darabja. A naplóban nem szerepel, vagyis a feltáráskor még nem sikerült azonosítani. Mivel együtt volt a bronzperec darabjaival, s megégetve sincs, feltételezzük, hogy a sírgödör közepén lehetett ez is. Leltározatlan. (XL. tábla 7.)

5. Lapos metszetű bronzhuzalból hajlított, nyereg alakú, nyitott *gyűrű*. Átm. 2 cm. Neg.sz. Ö. 9732. Ltsz. 62.58.202. (XL. tábla 8.)

6. Megégett, ezért jó állapotban lévő, vaslemezből hajlított *övkapocs* töredéke. Valószínűleg egy lándzsa alakú övkapocs akasztós vége volt. Az akasztó irányába folyamatosan keskenyedő lemez közvetlenül az akasztó előtt két oldalt kidudorodik. E mellett hornyolt vonalakkal díszítették. Megmaradt rajta talán egy szegecs feje a töredékes végén. H. 6,5 cm. Ltsz. 62.58.203. (XLI. tábla 4.)

7. Az övkapcsan egy eloxidálódott *vastárgy* volt. A feltáró szerint akár annak a része is lehetett. Ezzel azonosíthatjuk a kapoccsal együtt leltározott két kis vasdarabot, egyik oldalán kidomborodó lemeztöredéket és egy hengeres, kupakszerű tárgy darabját. Ez utóbbit szintén hornyolt vonal díszíti. A lemezes darab 1x1,9 cm – ez lehet az öv része is. A kupakszerű darab 0,6x1,4 cm. Ha az övhöz tartozik, akkor valamilyen csüngő lehetett. Ltsz. 62.58.203. (XLI. tábla 3a–b.)

8. Az ásatás során égett *állatcsontként* meghatározott darab Vörös István elemzésében nem szerepel. Talán egy különlegesen rosszul megégett emberi hosszúcsont lehetett.

9. Ételáldozatként *sertéshúst* tettek a sírba.

32. sír (XLI. tábla 5.)

Szabálytalan trapéz alaprajzú sír. Viszonylagos mélysége ellenére a gép elérte, és az 1. nagy edényt(?) összetörte. Mérete bizonytalan. A hamvak kis kupacban feküdtek a gödör alján a sír déli falának közepe táján. Köztük volt az 5. bronzfibula. A hamvak köré állították az edényeket, míg a húsmelléklet a sír északi felének középvonalába került. A gödör 83–90x108–120 cm, Mé. 80–85 cm. A hamvak összsúlya 17 g, amelyből 5 g a koponya, 12 g a törzs és végtagok maradványa. A halott 23 évnél idősebb(?) egyén.

Leletek:

1. A feltáró megjegyzése szerint a gép által elpusztított *nagy edény* töredékeit szedték össze. Patay Pál azt is felvetette, hogy esetleg a töredékek nem csak egy edényhez tartoznak. Mivel a cserepekét leselejtezték, ezt ma már nem lehet eldönteni. Pá. 16,8 cm, Fá. 11 cm. (XLI. tábla 10. – az erősen hipotetikus rekonstrukció Patay Pálné skicsein alapszik. Mivel csak a peremről és a tagolt aljról készült rajz, az edény alakját többféleképpen is elképzelhetjük. Az ábrán látható változatok a temető többi edényének figyelembevételével készültek.)

A 62.58.204. leltári számú fazékban volt egy hasonló drapp és kívül simított oldaltöredék, amelyik a fazék darabjainál jóval vékonyabb és kopottabb volt. Esetleg ennek az edénynek volt a töredéke.

2. Drapp, kívül eredetileg simított, homokkal soványított, vörös törésű, rossz állapotban lévő, darabokból ragasztott *fazék* töredéke. M. 16,6 cm, Pá. 19 cm, Fá. 10 cm. Ltsz. 62.58.204. (XLI. tábla 9.)

3. Szürke, érdes felületű (lekopott?), homokkal soványított, darabokból ragasztott *kis fazék*. M. 10,4 cm, Pá. 11,6 cm, Fá. 7,4 cm. Ltsz. 62.58.205. Neg.sz. Ö. 7242. (XLI. tábla 7.)

4. Rossz karban lévő, menthetetlen *fűles bögre*. (XLI. tábla 8. – a skiccet Patay Pálné készítette, s az edény belső profilját mutatja)

5. Bronzhuzalból hajlított, égett, A22 rugószerkezetű *fibula* töredékei. Visszakapcsolt lábán bekarcolt karikákkal díszített kis gömb van. A láb végét karcolt halszálszerű motívummal, majd

keresztirányú hornyolással díszítették. Esetleg kengyele is hornyolt volt. A tütartó alsó felén ugyan csak bekarcolt, ferde, párhuzamos vonalak láthatók. H. 4,8 cm. Ltsz. 62.58.206. Neg.sz. Ö. 9732. (XLI. tábla 6.)

6. Húsmellékletként *sertést* tettek a sírba.

33. sír (XLII. tábla 1.)

Szabálytalan téglalap alaprajzú sír. Déli oldala bizonytalan. A hamvak kis kupaca a délnyugati negyedben feküdt a gödör alján. Köztük voltak a bronzfibulák (3–4.). Az ételmelléklet (két edény és az állatsontok) a sír déli felébe került lazán szétszórva. A sír 110x160 cm, Mé. 90–100 cm. A hamvak összsúlya 83 g, melyből 5 g a koponya, 10 g a törzs, 60 g a végtagok maradványa, valamint 8 g törmelék. A halott 23 évesnél idősebb férfi(?).

Leletek:

1. Sötétszürke, kívül simított, homokkal soványított, szendvicses törésű, darabokból ragasztott és kiegészített *nagy edény*. Nyakát és vállát egy-egy borda díszíti. A sírban kicsit oldalára dőlt. M. 28,2 cm, Pá. 14 cm, Fá. 9,6 cm. Ltsz. 62.58.207. Neg.sz. Ö. 2706. (XLII. tábla 4.)

2. Fekete, finoman simított, több helyen lehasadozott, homokkal soványított, szendvicses törésű, töredékekből ragasztott, kiegészített *tál*. Kívül a korongolás nyomai jól látszanak, szinte besimításszerűek. M. 11,8 cm, Pá. 27 cm, Fá. 9 cm. Ltsz. 62.58.208. Neg.sz. Ö. 7205. (XLII. tábla 5.)

3–4. Visszakapcsolt és díszített lábú, A22 rugószerkezetű, bronzhuzalból hajlított *fibulapár*. Bár elég jó megtartásúak, mindkettő töredékes, az egyik hiányos is. H. 4,8 cm. Ltsz. 62.58.209–210. (XLII. tábla 2–3.)

5. Húsmellékletként *sertést* és *tyúkot* helyeztek a sírba.

34. sír (XLII. tábla 6.)

A temető egyetlen nem hamvasztásos temetkezése. A sírgödör szélét nem lehetett azonosítani. A hátán, nyújtott helyzetben fekvő csontváz fölött két hatalmas és egy kisebb andezitdarab feküdt. A legnagyobb mintegy 153 cm hosszú és kb. 35 cm vastag hasáb volt. A másik nagyméretű kő kerekdedebb, a gép találta meg. A kövek a csontvázat fejtől térdig csaknem teljesen letakarták. A koponya a bal oldalára billent, a kő teljesen szétnyomta. A lábfej csontjait nem találták. Az 1. nagy edényt és az állatsontokat leszámítva a kövek a mellékleteket is betakarták. A halott tájolása: DK–ÉNy (140–320°). A halott senior korú férfi.

Leletek:

1. A bal váll mellett, részben fölött feketé, kívül simított, homokkal soványított, szendvicses (fekete-vörös-? vörös-fekete) törésű, az alsó felén helyenként lepattogzott, darabokból ragasztott és kiegészített, nehéz *nagy edény*. Nyakát borda, a vállát besimított vonal díszíti. M. 29,2 cm, Pá. 15,5 cm, Fá. 11 cm. Ltsz. 62.58.211. Neg.sz. Ö. 7243. (XLIII. tábla 7.)

2. A jobb comb külső oldalán kívül szürke-drapp foltos, simított, belül világosbarna, nagyrészt lekopott, alsó részén függőlegesen eldolgozott, homokkal és örölt samottal(?) soványított, szendvicses törésű, töredékekből ragasztott, kiegészített *fazék*. Kívül a korongolás nyomai látszanak, esetenként szinte besimításszerűek. Az edény alját túlságosan kinyomták, ezért nem áll stabilan. M. 13,4 cm, Pá. 16,6–17 cm, Fá. 7,8 cm. Ltsz. 62.58.212. Neg.sz. Ö. 7242. (XLIII. tábla 6.)

3. A jobb csípő külső oldalán korong nélkül készített, kívül szürke, vörösesbarna foltos, belül sötétszürke, eldolgozott, homokkal és samottal soványított, töredékekből ragasztott és

kiegészített *tál*. Meglehetősen szabálytalan. M. 6,2–6,8 cm, Pá. 14 cm, Fá. 9,4 cm. Ltsz. 62.58.213. Neg.sz. Ö. 7242. (XLIII. tábla 4.)

4. A koponya tarkórésze mögött szürke, kívül simított, homokkal soványított, szendviceses törésű, töredékekből ragasztott és kiegészített, lencse alakú *palack*. Hasán besimított vonalak díszítik. A restaurálás során – valószínűleg az edény stabilitása érdekében – a lencse alakú részt belül kitöltötték gipsszel, ezért az edény falvastagsága nem állapítható meg egyértelműen. M. 11,8 cm, Pá. 8,8 cm, Fá. 8,6 cm. Ltsz. 62.58.214. Neg.sz. Ö. 7242. (XLIII. tábla 5.)

5. A jobb könyökizület belső oldalán, részben a felkaron *fenőkő*. Egyik oldalát leszámítva szinte tökéletesen simára csiszolódott felületű, drapp, hasáb alakú, 1-2 helyen rozsdafoltos, homokkőből faragott darab. Szélesebb végén ferdén átfúrták. H. 8,7 cm, legnagyobb Sz. 2,1 cm. Ltsz. 62.58.215. Neg.sz. Ö. 7213. (XLIII. tábla 1.)

6. A fenőkő alatt LT *vaskés*. Töredékes volta miatt szerkezetét nem lehet megállapítani. Rövid nyelét lekerekítették, a végét valószínűleg átfúrták. Hegyével a halott medencéje felé fektették. H. 16,5 cm lehetett, legnagyobb Sz. közelítőleg 4 cm. Ltsz. 62.58.216. Neg.sz. Ö. 7214. (XLIII. tábla 2.)

7. A jobb felkaron, hegyével a könyök felé, kissé befelé fordulva *vasolló* feküdt. Valószínűleg egy együttest képezett a késsel és fenőkővel. A temető többi vastárgyához képest jó állapotban van. Nyelét egyre szélesedő szalag alakúvá kalapálták. Egyedi megoldás a szalag alakú részt díszítő vékony bronzlemez rátét. A korrózió miatt pontos formája nem látszik. Széttört. H. 22 cm körüli lehetett. A penge legnagyobb szélessége mintegy 3 cm. Ltsz. 62.58.217. Neg.sz. Ö. 7216. (XLIII. tábla 3a–3b.)

8. A jobb kulcsont mellett, a gerincoszloppal párhuzamosan igen rossz állapotban lévő *vasfibula* feküdt. Leltározatlan töredékei megvannak, de ezekből a szerkezetét nem lehet megállapítani. A sírban mért H. 7 cm.²³ (XLII. tábla 7a–7e.)

9. A bal alkaron több darabra szétesett és eredetileg is valószínűleg rossz állapotú *vasfibula* töredékei. A nyújtott testű darab pontos szerkezete nem állapítható meg, de valószínűleg kötött lábú lehetett. Furcsa, hogy a rugó jóval vékonyabb lett a restaurálás után, mint a többi rész. Az sem egyértelmű, hogy hozzátartoznak-e a plusz kb. 4 menetet kitevő rugótöredékek. H. mintegy 14 cm lehetett. Ltsz. 62.58.218. (XLII. tábla 8.)

10. A jobb lábszár mellett ételáldozatként elhelyezett *sértésmaradványt* találtak.

35. sír (XLIV. tábla 1.)

A munkagép által bolygatott, valószínűleg szabálytalan téglalap alaprajzú sír. A sírgödörnek csak a nyugati sarka volt megfogható. A gép az 1. nagy edényt elérte, de az már eredetileg is össze volt roppanva. Az ételmelléklet (1–3. edény és az állatcsontok) a sír délkeleti negyedébe-közepére került lazán szétszórva. A hamvak és az átégett tárgyak halma az északnyugati negyedben feküdt a gödör alján. Az égett emberi csontok kupaca mellé tették az át nem égett(?) vas övláncot (4.). A sírgödör 90x120 cm, mélysége nem ismert, sekély. A hamvak összsúlya 30 g, amelyből 10 g a koponya, 5 g a végtagok maradványa és 15 g törmelék, 1–3 éves gyerek maradványai. Kétféle égettségű csontmaradványt találtak.

Leletek:

1. A nagy edény annyira rossz állapotban volt, hogy nem lehetett felszedni.

2. Drapp, kívül eredetileg simított, de mindkét oldalán lekopott, örölt samottal soványított, töredékekből ragasztott, kiegészített *fazék*. M. 14,8 cm, Pá. 17–17,6 cm, Fá. 9,5 cm. Ltsz. 62.58.219. Neg.sz. Ö. 7242. (XLIV. tábla 5.)

²³ Azt nem tudjuk, hogy ez egy töredék hossza-e vagy a bontáskor még egyben lehetett látni a tárgyat.

3. Fekete, kívül simított, belül sok helyen lehasadozott, homokkal és örölt samottal soványított, szendvicses (szürke-vörös-szürke-vörös-szürke) törésű *bögre*. Besimított vonalas minta díszíti. M. 6,9 cm, Pá. 6,7 cm, Fá. 4,2 cm. Ltsz. 62.58.220. Neg.sz. Ö. 7227. (XLIV. tábla 2a–2b.)

4. Igen rossz állapotban lévő vas *övlánc* töredékei. Valószínűleg kétszer csavart szemekből állt. Egyik karikás vége megmaradt. A töredék H. 24,2 cm, a karika Átm_b. 0,8x1 cm, Átm_k. 2,7 cm. Ltsz. 62.58.222. Neg.sz. Ö. 5296. (XLIV. tábla 6.)

5. Szkíta típusú, eléggé rövid *vaskés* viszonylag hosszú nyéllal. A lapos lemezes nyélnyújtványra pontkörös díszítésű csontlapot erősítettek vasszegecsekkel. A beleltározott tárgyon ennek a csontpántnak egy töredéke megmaradt. További darabjai kerültek elő valószínűleg az állatsontok mellől a leltározatlan tárgyak között. Ezekből szélesebb lapot is lehet rekonstruálni, de a darabok széle nem egyértelmű. Ennek ellenére feltételezhető, hogy a csontlap a teljes nyelet lefedte. A nyél H. 12,8 cm, a penge H. 6 cm. Ltsz. 62.58.221. Neg.sz. Ö. 7217. (XLIV. tábla 3a–3b.)

6. Világoskék *üvegkarperec* 4 db-ra törve, megrepedezve. Peremes, a bordán három szimmetrikusan elhelyezett, ráfolyatott, fehér hurokdísszel.²⁴ Átm_b. 5,1 cm, Átm_k. 6,1x6,3 cm. Ltsz. 62.58.223. Neg.sz. Ö. 7221. (XLIV. tábla 7.)

7–8. Vékony vashuzalból hajlított, A22 rugószerkezetű, kötött lábú *fibulapár*. Töredékesen maradt meg. A jobban megmaradt lábvég alapján hornyolt díszűek lehettek. Ugyan a sírleírásban bronzfibulák szerepelnek, de a restaurálásakor kiderült, hogy vasból vannak. Alaposan átégtek, ettől kicsit deformálódtak is. Mindkettő hiányos. H. minimum 4,5 cm. Leltározatlanok. (XLV. tábla 1a–1b.)

9a–9b. F33 rugószerkezetű, két gombbal díszített lábú vas *fibulapár* töredékei. Két rugótöredék, két tűtartótöredék és két gombos töredék maradt meg, az egyikben egy, a másikon két gombbal. Egy-egy rugó-, illetve tűtartótöredék finomabb munka, mintha vékonyabb huzalból készült volna. Lehet, hogy ez csak azért van így, mert jobban átégett az egyik fibula. Leltározatlanok. (XLV. tábla 3a–3b.) (A restaurálás után visszakerült tárgyak között volt a 10a–10b. fibulapár egy darabja – véleményem szerint ez csak elkeveredett, de az is lehet, hogy a tárgyak sírbeli helyzetét mutatja.)

10a–10b. Visszakapcsolt lábú, A22 rugószerkezetű vas *fibulapár* töredékei. Az ellapított lábvéget kis bordák és bemélyítések díszítik. Egy töredék az állatsontok között volt. H. minimum 5,8 cm. Az egyik leltározatlan, a másik Ltsz. 62.58.224. Neg.sz. Ö. 5202. (XLV. tábla 2a–2b.)

11. Az ásatási napló szerint részben az *üvegkarperec* alatt hármastagolású *üveggyöngy* feküdt. A leltározatlan leletek közül furcsa, szürke pasztaszerű anyagból készült tárgy kis töredékei kerültek elő 35/11. számmal. Felismerhetetlen a tárgy eredeti alakja.

12. Az ásatási napló és a sírrajz szerint a 9. vasfibulák közelében *üveggyöngy* feküdt. A leltározatlan leletek közül egy másik furcsa, szürke, pasztaszerű anyagból készült tárgy kis töredékei is előkerültek 35/12. számmal. Felismerhetetlen a tárgy eredeti alakja.

13. Karikás végű, téglalap metszetű *vaspálca*. H. 9 cm, a karika Átm. 1,3 cm. Ltsz. 62.58.225. Neg.sz. Ö. 5296. (XLIV. tábla 4.)

14. Húsmellékletként *sertést* helyeztek a sírba.

36. sír (XLV. tábla 4.)

Mivel a sír teljesen a humuszban feküdt, feltja nem rajzolódott ki. Délnyugati oldalának egy részét valószínűleg a munkagép pusztította el. Itt lehettek a hamvak, amelyekből ezért csak kevés került elő. Az edények tetejét már az eke megbolygatta. A sírba húsmelléklet került: a sír déli felében lazán elhelyezve. Az ásatási naplóban három edényt említenek, valószínűleg a restaurálásakor

²⁴ Haevernick 6.a/3 alapján Venclová 6b/1. típus (VENCLOVÁ 1990. 120.).

derült ki, hogy az egy szám alatt lévő cserepek két edényhez (2., 4.) tartoznak. A sírgödör 90x100 cm(?) (elsősorban a mellékletek elhelyezkedése alapján), Mé. 30 cm. A hamvakra vonatkozóan nincs adatunk.

Leletek:

1. Sötétszürke, kívül eredetileg jól eldolgozott, lekopott és lehasadozott, homokkal soványított, szendvicses törésű, töredékekből ragasztott, kiegészített *nagy edény*. M. 29 cm, Pá. 20,2 cm, Fá. 13 cm. Ltsz. 62.58.226. Neg.sz. Ö. 7238. (XLVI. tábla 1.)

2. Kívül szürke és simított, belül barnásszürke, homokkal soványított, szendvicses (szürke-vörös-szürke-vörös-szürke) törésű *nagy edény* töredékei. Vállát árkolt borda díszíti. M. minimum 25,4 cm, Pá. 15,6 cm, Fá. 12 cm. Ltsz. 62.58.227. (XLV. tábla 6.)

3. Fekete, simított, de eléggé szabálytalan, vörös törésű, töredékekből ragasztott *kis tál*. M. 5,4 cm, Pá. 16,3 cm, Fá. 8 cm. Ltsz. 62.58.229. Neg.sz. Ö. 7212. (XLV. tábla 5.)

4. Kívül szürke, belül drapp felületű, eredetileg simított, lekopott, homokkal soványított, alapvetően vörös törésű *tál* töredékei. M. minimum 5,5 cm, Pá. 23,3 cm, Fá. 10 cm. Ltsz. 62.58.228. (XLVI. tábla 2.)

5. Húsmellékletként *sertést* helyeztek a sírba.

37. sír (XLVI. tábla 3.)

Szabálytalan, trapéz alaprajzú sír. Az északnyugati sarokban voltak egy kupacban az elég nagy darab égett emberi csontok a megégett viseleti tárgyakkal (4–6., 8.). Kérdés, hogy a 7. övlánc rákerült-e a halotti máglyára vagy külön tették a halott hamvai mellé. A húsmellékletet a sírgödör közepére, míg az edényeket (1–3.) a sír déli felébe tették. A sírgödör 100–110x130 cm, Mé. 120–140 cm. A hamvak összsúlya 515 g, melyből 110 g a koponya, 130 g a törzs, 140 g a végtagok maradványa, 135 g törmelék. A halott adultus korú nő.

Leletek:

1. Sötétszürke, kívül simított, homokkal és örölt samottal(?) soványított, töredékekből ragasztott, kiegészített *nagy edény*. Nyakát függőlegesen elsímígták, nyakát és vállát sekély és kidolgozatlan árkolás választja el egymástól. M. 31 cm, Pá. 17,9–18,3 cm, Fá. 12 cm. Ltsz. 62.58.230. Neg.sz. Ö. 7238. (XLVI. tábla 4.)

2. Eredetileg kívül-belül grafitos bevonatú, drappra kopott, homokkal soványított, nehéz anyagú *tál*. M. 11,2 cm, Pá. 27,4 cm, Fá. 11,4 cm. Ltsz. 62.58.231. Neg.sz. Ö. 7241. (XLVI. tábla 5.)

3. Fekete, kívül simított, jól eldolgozott, homokkal soványított *füles bögre*. Nyakát függőlegesen elsímígták, belül, az alsó részén hangsúlyosak a korongnyomok. Kerekded metszetű fülét három függőleges sorban majdnem félhold alakú benyomkodásokkal, a vállát szélesen árkolt párhuzamos és félköríves vonalpár között bekarcolt karikákból álló sorral díszítették. Nyaka és válla találkozásánál is körbefut egy kicsit szabálytalan, szélesen árkolt/besímított vonal. M. 9,4 cm, Pá. 8 cm, Fá. 5,9 cm, az omphalosz átmérője 3,9 cm. Ltsz. 62.58.232. Neg.sz. Ö. 7242 (XLVI. tábla 6.)

4–5. Igen rossz állapotban lévő, töredékes A12 vagy A22 rugószerkezetű vas *fibulapár*. Visszakapcsolt lábukat kis gomb díszíthette. A két fibula egymáson feküdt. A töredék H. 4,8 cm, eredeti H. 5,8 cm lehetett. Ltsz. 62.58.233. és 62.58.236. Neg.sz. Ö. 5296 és 7220. (XLVII. tábla 1–2.)

6. Rossz állapotban lévő, hosszú, töredékes, A22 rugószerkezetű vas *fibula*. Visszakapcsolt lábát kis gomb díszítette. A töredék H. 12,3 cm. Ltsz. 62.58.234. (XLVII. tábla 3.)

7. Egy kétkarikás rövid tagból, valamint egyik végén karikás, a másikon letörött végződésű hosszú tagból álló, töredékes vas *övlánc*. In situ szedték fel. A szemek egyszer csavartak lehettek.

A tagok H. 3 cm, kiszékesztett H. 43 cm. A karika $\hat{A}tm_b$. 4,7 cm, $\hat{A}tm_k$. 6 cm. A kétkarikás rész két karikája nem volt egyforma. A kisebbik szinte teljesen szétesett. H. 13 cm körül. A nagyobb karika $\hat{A}tm_b$. 4,7 cm, $\hat{A}tm_k$. 6 cm. A kisebb karika $\hat{A}tm_k$. 5,2 cm. Ltsz. 62.58.237.1–2. (a két karikás a 2.) Neg.sz. Ö. 7219. (XLVII. tábla 4.)

8. Hólyagos bronz *boka(?)perek* összeégett töredékei. A tárgy hiányzik, ezért csak a naplóba, illetve a leltárkönyvbe írottak alapján lehet bemutatni. Ezek szerint a hólyagok „kb. fél tyúktojás nagyságúak”. (Patay Pálné skiccén egy maximum öt, de inkább kevesebb számú tagból készült perek részlete szerepel. A hólyagok magassága legalább 3 cm. A kitöltő massa is kiégett, helyenként vörös lett. Mivel darabszám és méretek nincsenek megadva, nem lehet eldönteni, hogy egy darab vagy pár került a sírba. Az ásatási megfigyelések alapján zárt állapotban égett el. Ltsz. 62.58.235.1.

9. Húsmellékletként *sertést* tettek a sírba.

38. sír (XLVII. tábla 5.)

Valószínűleg téglalap alaprajzú sír. Északkeleti oldalát a gép lenyeste, emiatt az edényeknek (1–3.) csak az alja maradt meg. A hamvak két kupacban voltak: egy kisebb az északnyugati sarok közelében, egy nagyobb az égett viseleti tárgyakkal (4–7., 8–10.) a gödör délnyugati negyedében. A húsmellékletet a szétszórta elhelyezett edények közelébe tették. A sírgödör megközelítőleg 125x145 cm, Mé. mintegy 140 cm. A hamvak összsúlya 57 g, melyből 10 g a koponya, 12 g a törzs, 35 g a végtagok maradványa. A halott adultus–maturus korú(?) volt.

Leletek:

1. Valószínűleg *nagy edény*. Csak néhány töredékét szedték össze, majd leselejtezték.
 2. Valószínűleg *tál*. Csak néhány töredékét szedték össze, majd leselejtezték.
 3. Valószínűleg *bögre*. Rossz állapotban volt, elpusztult.
 4–5. Hosszú, A11 rugószervezetű vas *fibulapár*. Visszakapcsolódó lábukon kis gömb volt, amelyiket esetleg bemélyedések díszítettek. H. 11,6 cm és 12 cm. Ltsz. 62.58.238–239. Neg.sz. Ö. 5296. (XLVII. tábla 6–7.)

6. Közepes megtartású, egyszer csavart szemekből álló vas *övlánc* töredékei. Csak egyik karikás végződése van meg. A töredékekből 41 cm-nyi darab állítható össze (a leltározáskor még $9,3+8,2+11+8,8+7,2 = 44,5$ cm volt). Néhány szemem mintha poncolás lenne (az ábrán nyíllal jelöltem). A karika $\hat{A}tm_k$. 2–2,3 cm, $\hat{A}tm_b$. 0,6 cm. Ltsz. 62.58.240. Neg.sz. Ö. 5302. (XLVIII. tábla 3.)

7. Teljesen tönkrement *vastárgy* az égett emberi csontok kupacától délre – erről a darabról csak ez a naplóbeli feljegyzés áll rendelkezésünkre.

Két vasfibula töredékeit és egy *vastárgy* darabját leltározták ehhez a sírhoz tartozóként. Kérdés, hogy esetleg nem lehet-e valamelyik a 7. szám alatt leírt *vastárgy* része. Pontos sírbeli helyüket nem ismerjük. Mivel égettek, az égett emberi csontmaradványok nagyobb kupacában lehetnek, s a bontáskor valószínűleg még nem sikerült ezeket azonosítani. Ezt a feltételezést erősíti meg, hogy az igen nagyméretű vasfibula (9.) zacskóján a 38/4–5. jelzés szerepel. Ez utalhat arra, hogy eredetileg a másik két vasfibula alatt feküdt ez a darab.

8. Lapos, ovális metszetű *vastárgy*. Töredékes egyik vége ellaposodik. Spatula lenne vagy esetleg valaminek a nyele? A töredék H. 12 cm. Ltsz. 62.58.242. (XLVIII. tábla 2.)

9. F22 rugószervezetű, igen hosszú, kötött lábú vasfibula töredékei. Lábát valószínűleg egy kis gomb díszítette. A töredék H. legalább 17 cm. Ltsz. 62.58.241. (XLVIII. tábla 1.)

10. A11(?) rugószervezetű, hiányos, kisebb vasfibula részben összeolvadt darabjai. A töredék H. 5,5 cm. Ltsz. 62.58.243. (XLVII. tábla 8.)

11. Húsmellékletként *sertést* tettek a sírba.

39. sír (8. kép, XLVIII. tábla 4.)

Közelítőleg téglalap alaprajzú sír. A sírgödör nyugati sarkánál 10 cm magas padka volt. E fölött 20–25 cm-rel a sír földje tele volt faszénnel és korommal. A hamvakat egy kupacban az északnyugati sarok közelébe tették. Ezek, illetve az egy sorban álló edények (1–3.) alatt a sír alja teknős volt, betöltése pedig kormos és hamus. A hamvak között néhány kisebb, részben azonosíthatatlan töredéken kívül (11–13.) csak egy kés volt fenékövel (9–10.). Egy fibula a hamvaktól kicsit távolabb (5.), míg két másik a délnyugati fal mellé rakott fegyverek között volt (8a–8b.). A fegyvereket (6–8.) in situ szedték föl, emiatt néhány kisebb tárgy csak a restaurálás során került elő (7a., 8a–8b.). A pajzsdudor belső oldalával felfelé feküdt, helyzete alapján evidens módon a pajzsnak csak töredékét tették a sírba. A fegyverek mellett volt egy füles bögre (4.). Ezekről kicsit távolabb egy kis olvadt(?) bronzhuzaltöredéket találtak (14.). A húsmellékletet és ételáldozatot a sor végén lévő tál (2.) közelébe tették, de került a húsmellékletből a kard hegye közelébe is (16a.). A sír több pontján két további hiányos edény töredékeit, illetve további cserepeket találtak. A sírgödör 100–110x160 cm, Mé. 170–180 cm. A hamvak összszúlya 455 g, melyből 60 g a koponya, 55 g a törzs, 270 g a végtagok maradványa, 70 g törmelék. A halott adultus–maturus korú férfi.

8. kép

A 39. sír kibontva

Fig. 8

Grave 39 after unravelling

Leletek:

1. Duzzadt és kihajló peremű *nagy edény*. Annyira töredékes volt, hogy leselejteztek. Megmaradtak az edény oldalán körbefutó díszítés elemeiről készített dörzsöletek. Ezek lefelé álló, bepecsételt vagy rádlival meghúzott girlandok, a végükön bepecsételt, hármass csoportban lévő pont-kör motívumok. Pá. 17 cm. (XLVIII. tábla 6.)

A 62.58.244. leltári számú tálban volt egy kívül fekete, eredetileg valószínűleg simított, belül és a törésén téglavörös, homokkal soványított töredék, amelyik nagy edényhez tartozhatott. Talán ennek a darabja volt.

2. Sötétszürke, kívül-belül simított, homokkal soványított, szendvicses törésű *tál*. M. 8,2 cm, Pá. 26,2 cm, Fá. 9 cm. Ltsz. 62.58.244. Neg.sz. Ö. 7241. (XLVIII. tábla 5.)

3. Drapp foltos sötétszürke, kívül simított, homokkal és örölt samottal soványított *tál*. Kívül-belül függőlegesen is elsimították. M. 11,2 cm, Pá. 24 cm, Fá. 10 cm. Ltsz. 62.58.245. Neg.sz. Ö. 7212. (XLVIII. tábla 7.)

4. Barnás világosszürke, kívül és a peremén belül is simított, homokkal soványított, szendvicses törésű, díszítetlen *füles bögre*. Szalagfület függőlegesen árkolták. M. 8,4 cm, Pá. 7–7,2 cm, Fá. 4 cm, az omphalosz átmérője 3,8 cm. Ltsz. 62.58.246. Neg.sz. Ö. 7227 (XLIX. tábla 4.)

5. F22 rugószerkezetű, egy nagy gombbal visszakapcsolódó lábú, hosszú *vasfibula*. Hiányos. A gombos-rugós töredék egészen jó állapotban van. A 62.58.258. leltári számú darabhoz lehet hasonló. A töredék H. 5,5 cm. Ltsz. 62.58.247. Neg.sz. Ö. 5296. (XLIX. tábla 1.)

6. *Vaskard* hüvelyében. Az alaposan korródálódott – egyre jobban széteső – darabokból már nem lehet a tárgyat összerakni. Markolata vége hiányzik. Függesztőfüle nincs meg. (Esetleg annak a maradványa lehet a XLIX. tábla 7a. töredék.) Az átellenes oldalon erősítő pánt fogja a hüvelyt két rátett tagolt koronggal, amelyek közül az egyik már leesett. A merevítőpántos hüvelyoldal szélét hajlították rá a hüvely másik lemezére. Koptatója sima V alakú. Egy hegy közeléből származó darabon volt egy kis keresztpánt töredék, de nem egyértelmű, hogy ez a koptatóhoz tartozott vagy esetleg más tárgyból rozsdásodott ide. A hüvely lemeze az egyik oldalon többnyire lepattogzott. Patay Pál leltárkönyvi leírása szerint H. eredetileg 87 cm volt, ebből a markolata 15 cm hosszú. A hüvely szélessége Patay Pál mérése szerint 5,2 cm. Ltsz. 62.58.248. Neg.sz. Ö. 5295. (XLIX. tábla 7a–c.)

7. Vas *lándzsahegy*. Pengéje kétoldalt enyhén ívelt, alul szinte derékszögben csatlakozik a köpűhöz. A köpű palástját összehajtották és széleit egymásra kalapálták. A penge egyik szárnya hiányzik. H. 25,3 cm, Átm_p. 1,4 cm lehetett. Ltsz. 62.58.249. Neg.sz. Ö. 5295. (L. tábla 3.)

7a. A restauráláskor került elő a *lándzsapapucs*. Valószínűleg az in situ felszedett pajzsdudor földjében lehetett. Égettnek tűnő, vékony, összekalapált(?) vaslemezről készült. A széle közelében két körbefutó, hornyolt vonal díszíti. H. 5,3 cm. Ltsz. 62.58.256. Neg.sz. Ö. 7217. (L. tábla 2.)

8. Teljesen kiserkeszthető, szalag alakú *pajzsdudor*. Szárnyai enyhén trapéz formájúak. Két nagy, sisakszerű fejes szegecs erősítette össze a keskeny pánt pajzsfogót és a pajzsdudort. A pajzsfogó szárnyai alig szélesednek ki. H. 29 cm, Sz: 7,5 cm, a pajzsfogó H. 20 cm. Ltsz. 62.58.250. Neg.sz. Ö. 5295. (L. tábla 1.)

A pajzsdudort in situ szedték fel, valószínűleg ezért nem vették észre, hogy szárnyára két *vasfibula* rozsdásodott.

8a. Hosszú, hiányos A11 rugószerkezetű *vasfibula*. Visszakapcsolt lábát valószínűleg kis gomb díszítette. Tüje a pajzsdudor szárnyának belső oldalán lévő másik fibulatűhöz rozsdásodott. Jelenlegi H. 10,4 cm. Egy hosszú, egyik oldalán ívelt szélű vaslemez töredék is hozzározsdásodott, amelyik Patay Pál szerint a lándzsa darabja. Mai állapotukban nem illeszkednek. A töredék H. 10,7 cm. Ltsz. 62.58.257. (XLIX. tábla 2.)

8b. Hosszú, hiányos *vasfibula* töredékei. Lába valószínűleg egy nagy gombbal kapcsolódott a kengyelhez. Ltsz. 62.58.258. (XLIX. tábla 3.)

Talán ennek a fibulának a részei a vele egy zacskóban lévő gömbszerű vastöredékek. Ezek egyike lehet a rugója is, de nem lehet eldönteni, hogy milyen volt. Mivel a nagy gomb és a visszakapcsolás módja olyan, mint a 62.58.247. fibuláé, igaza lehet Patay Pálnak, aki felülhúrosnak rekonstruálta. Tűtöredékek egyáltalán nem voltak mellette, ezért ennek a része lehet a pajzsdudor szárnyának belső oldalához rozsdásodott 9,4 cm hosszú tűtöredék.

Vagyis a 8a. és 8b. fibula egymás mellett vagy egymáson feküdt.

Az ugyanebben a zacskóban lévő kis vaslemez töredékek lehetnek a kardnak és a pajzsnak is a részei.

2006-ban egy adag egyéb más, tisztítatlan töredék között egy ide tartozó *vashuzal* darab is előkerült. Egyik végén friss törés van, de nem illeszkedik egyik tárgyhoz sem. Ennek ellenére valószínű, hogy a 62.58.247. vagy a 62.58.257. vagy a 62.58.258. fibula része. Az alaposan átégett töredékhez lapos, egészen vékony vaslemez darabka(?) és csont-, fa- vagy bőrmaradvány tapadt. H. 3,3 cm. Leltározatlan.

9. Égett(?), töredékes LT vaskés. Nyele teljesen hiányzik, az indításnál keresztmetszete ovális. Egyik oldalán mintha fa- vagy bőrnyomok lennének. H. 10,7 cm. Ltsz. 62.58.251. Neg.sz. Ö. 5295. (XLIX. tábla 8.)

10. Szürke homokkő *fenőkő*. Egyik oldalát csak elnagyoltan leütögették, de nem csiszolták le, nyilván ez volt az „alja”. Ezen az oldalon szépen látszik a sírban hozzározdásodott vaskés (62.58.251.) lenyomata. H. 14,7 cm, Sz: 3 cm. Ltsz. 62.58.252. Neg.sz. Ö. 5295. (XLIX. tábla 9.)

11. Az égett emberi csontok délnyugati sarkánál két szétolvadt, 1 cm körüli *bronztöredék* egymás közelében. Az egyik ívelt és lemezszerű, talán hólyagos babos perec darabkája. A másik tömör és huzalszerű. Ltsz. 62.58.253.

12. Az égett emberi csontok nyugati szélénél olvadt *bronztöredék*. Esetleg kisméretű, felülhüros fibula darabja. H. 2 cm. Ltsz. 62.58.253. (L. tábla 4.)

13. A hamvak között kis *vasszőgecs*. Mindkét végén lapos, kerek a feje. H. 2,3 cm. Ltsz. 62.58.259. (L. tábla 6.)

Zacskójában leltározatlanul volt egy másik – hasonló(?) – *szőgecs* töredéke is. (L. tábla 6.)

14. Olvadt(?), ovális metszetű, vastagabb bronz *huzaldarabka*. H. 1,2 cm. Ltsz. 62.58.253. (L. tábla 5.)

15. A sír alján (a leltárkönyv szerint a „sírban elszórtan”) több ponton *edénycserepek* voltak, amelyek legalább öt edényből származnak.

15a. A legteljesebb egy fekete, kívül simított, homokkal soványított, kihajló peremű, nyomott testű, hiányos *bögre*. M. 8,8 cm, Pá. 10,7 cm, Fá. 4,2 cm. Ltsz. 62.58.254. Neg.sz. Ö. 5299. (XLIX. tábla 6.)

15b. Vöröses foltos szürke, simított és besimított vonalakkal díszített, homokkal soványított, vörös-szürke foltos törésű *tál* darabjai. Fá. 10,5 cm. Ltsz. 62.58.255. (XLIX. tábla 5.)

15c. Barna, belül szürke foltos, kívül simított, homokkal és samottal soványított *nagy edény* töredékei a vállból és az edény alsó feléből (ez utóbbi leltározatlan). Ltsz. 62.58.255.

15d. Kívül barna-fekete foltos és simított, belül sötétszürke, homokkal és örölt samottal soványított *nagy edény* aljtöredéke. Fá. 11 cm körül. Ltsz. 62.58.255.

15e. Kívül grafitbevonatos, belül világosbarna és sötétszürke foltos(?), homokkal és örölt samottal soványított, belül függőlegesen eldolgozott *nagy edény* töredékei az edény alsó részéből. Ltsz. 62.58.255.

16a. Húsmellékletként a sírba *tyíkot* tettek.

16. Húsmelléklet és ételáldozatként a sírba *sertést* helyeztek.

40. sír (LI. tábla 1.)

Téglalap alaprajzú sír. Délnyugati sarkánál – vagyis az edények közelében –, az aljától mérve 25–40 cm-es magasságban kormos-faszenes réteg volt. A mellékletek a sír déli felében voltak: az edények (1–3.) egy ívelt vonal mentén egy sorban, a gödör közepe táján. Az utolsó tál (2.) mellett volt a húsmelléklet; a nagy edény és a tál mellett a sír alján a fibulapár (4–5.). A sírgödör 100x135 cm, Mé. 160 cm. Hamvakat nem találtak.

Leletek:

1. Vörösseszürke, vörös foltos, kívül simított, homokkal soványított, elég jó anyagú, ragasztott, kiegészített *nagy edény*. Nyakát és vállát lapos bordák, az alsó részét pedig két besimított vonal díszíti. Alja omphaloszos. M. 31,2 cm, Pá. 17,6–18 cm, Fá. 12,1 cm, az omphalosz átmérője 2,4 cm. Ltsz. 62.58.260. Neg.sz. Ö. 9739. (LI. tábla 5.)

2. Elpusztult *tál*. Patay Pálné skicce alapján egy enyhén kihajló peremű, kúpos nyakú bikónikus edény lehetett.

3. Kívül, és egy szakaszon belül is grafit bevonatos, egyébként belül barna-szürke foltos, korong nélkül készített, samottal soványított, nagyon jól eldolgozott szalagfüles *korsó*. Hasán négy, szimmetrikusan elhelyezett, belülről kinyomott bütyök díszíti. M. 16,5 cm, Pá. 11,2 cm, Fá. 9 cm. Ltsz. 62.58.261. Neg.sz. Ö 7204. (LI. tábla 4.)

4–5. A22 rugószerkezetű, visszakapcsolódó lábú, vitézkötéses *fibulapár* bronzból. Az egyik lába törött és deformálódott. H. 4,1 cm és 4,7 cm. Ltsz. 62.58.262–263. (LI. tábla 2–3.)

6. Húsmellékletként *sertést* és *tyúkot* tettek a sírba.

41. sír (LI. tábla 6.)

A sírt a dózer „találta” 21 órakor, ezért a leletek egy része elpusztult. Feltárása még az este megtörtént, de a körülmények folytán adataink hiányosak. Nem lehet biztosan tudni, hogy a fém-tárgyak (6–8.) hol voltak, csak égett voltuk miatt feltételezhető, hogy a hamvak között feküdtek. A hamvakat a sír délnyugati sarkába tették. A megmaradt mellékletek a temetkezés nyugat–délnyugati felében voltak. A sír sekélysége miatt a délnyugati negyedben álló edényeket (1–5.) már a szántás is bolygatta. Az ételáldozat az edények sorát követve feküdt. A sírgödör nagyobb mint 85x100 cm, Mé. 15–20 cm. A hamvakra vonatkozóan nincs adatunk.

Leletek:

1. Az ásató feljegyzése szerint egy gyűrűs fenekű *nagy edény*, amelyik elpusztult. A 62.58.265. és 62.58.266. leltári számú edények mellett leltározatlanul még két másik edény néhány darabja volt az MNM raktárában. Ezek közül az egyik a nyakán valószínűleg bordával, a vállán pedig besimítással díszített, bikónikus, erősen szűkülő nyakú *nagy edény*. Kívül barnásszürke, eredetileg simított, belül világosbarna bevonatú (jelenleg – valószínűleg csak a restaurátorok kezelése miatt – csillogó), igen kopott, barna törésű töredékek tartoztak ehhez az edényhez. Aljtöredék nem volt. Nyakának Átm. 12–12,5 cm. Esetleg ezek lehetnek az elpusztult edény darabjai.

2. Kívül simított, alapvetően sötétszürke, 1–2 drapp foltal tarkított, homokkal és valószínűleg örölt samottal soványított, vékony falú, elég kemény anyagú *nagy edény* aljrésze és egy kihajló peremtöredéke. Pá. 14,6 cm, Fá. 12,4 cm. Ltsz. 62.58.266. (LI. tábla 10.)

Fontos megjegyezni, hogy az 1. sz. alatt bemutatott darabok akár ennek az edénynek a részei is lehetnek. Részben eltérő színüket és kopottságukat a sírbeli helyzetük is okozhatta.

3. Kívül eredetileg simított, szürke, most helyenként vörös foltos, talán másodlagosan égett, kopott, belül barnásszürke, talpgyűrűs-omphaloszos, hiányos, töredékekből ragasztott *tál* belül besimításszerű korongnyomokkal. Homokkal soványították, szendvicses törésű. M. 7,9 cm, Pá. 25 cm, Fá. 7 cm. Ltsz. 62.58.265. (LI. tábla 7.)

4. Fekete, kívül eredetileg valószínűleg simított, homokkal soványított, kopott, omphaloszos *fazék* töredékekből ragasztva. Pereme hiányzik. Alja nincs rendesen eldolgozva. A töredék M. 9,2 cm, nyakának Átm. 12,8 cm, Fá. 5 cm. Ltsz. 62.58.264. (LI. tábla 8.)

5. Elpusztult kisebb edény néhány töredéke. Eredetileg szürke és simított, kipattogzott, kopott, homokos soványítású, puha anyagú, függőleges peremű *tálka*. M. 5,5–6 cm, Pá. 12,3 cm, Fá. 4 cm. A 62.58.265–62.58.266. töredékek mellől leltári szám nélkül. (LI. tábla 9.)

6. Égett, kengyelén árkolt díszű, A22 rugószerkezetű *vasfibula* igen jó állapotban lévő töredéke. Érdekessége, hogy a vashuzalt duplán csavarták rá a kengyelre, amikor a rugót kialakították. Hiányos volta lehet az előkerülési körülmények következménye. H. 7,8 cm. Ltsz. 62.58.267. (LI. tábla 13.)

7. Keskeny vaspántból dupla S formában hajlított *fülecske* vagy hurok. H. 1,8 cm, a pánt Sz. 0,5 cm. Ltsz. 62.58.268. (LI. tábla 11.)

8. Két olvadt, deformálódott bronz *huzaldarabka*, az egyik végén kis bogyó. Lehetnek fibula vagy karperrec részei is. H. 2,5 cm és 4,2 cm. Ltsz. 62.58.269. (LI. tábla 12.)

9. Étéláldozatként *sertést* tettek a sírba.

42. sír (9. kép, LII. tábla 1.)

Téglalap alaprajzú sír. A leletek a sírgödör északkeleti harmadában csoportosultak. A nyugati szélen voltak kupacban a hamvak, benne a fibulával (10). Ettől északra feküdt egymáson a fenőkö és a kés (11–12.), keletre az edények álltak szorosan egymás mellett (1–3.). Csak a füles bögre (4.) volt egy kicsit távolabb, a többi edénytől délre, s attól délre tették a sírba a húsmellékletet (13.). Az edények mellett északról feküdtek egy kupacban összerozsdásodva a fegyverek (5–9.). Ezeket in situ szedték fel (10. kép), s utána elveszték. Különleges jelenség, hogy az emberi hamvak közül egy kutya maxilla része került elő. A sírgödör 140x160 cm, Mé. 130 cm. A hamvak összsúlya 110 g, melyből 10 g a koponya, 45 g a törzs és a végtagok maradványa, 55 g törmelék. A halott 23 évesnél idősebb nő(?).

Leletek:

1. Világos vörösesbarna, szürke foltos, kívül eredetileg simított, de sok helyen lekopott, homokkal soványított *nagy edény*. Apró darabokból restaurálták s kiegészítették. Nyakát és vállát besimításokkal hangsúlyozott bordák, vállát és hasát besimított vonalak díszítik. Alsó részén meghúzott sávok láthatók – talán túl száraz és kemény volt az agyag, amikor az edény felületét elsimították. M. 32,8 cm, Pá. 24,4 cm, Fá. 16,6 cm. Ltsz. 62.58.270. Neg.sz. Ö. 7208. (LII. tábla 5.)

2. Kihajló peremű, alján kettős omphalosszal kialakított *tál*. Annyira rossz állapotban volt, hogy nem lehetett felszedni.

3. Vörösesbarna, kívül simított, homokkal és örölt samottal soványított, rossz anyagú, lehasadozott felületű, nyomott

9. kép

A 42. sír kibontva

Fig. 9

Grave 42 after unravelling

10. kép

A 42. sír in situ felvett fegyverei

Fig. 10

Weapons from grave 42 removed *in situ*

hasú, széles nyakú „*palack*”. Alja omphaloszos. Annyira rossz minőségű fazekasmunka, hogy a restauráláskor belül az alján nagy mennyiségű gipsszel erősítették meg, hogy egyben maradjon. Így itt csak becsülni lehet a falvastagságát. M. 14,5 cm, Pá. 12,4–12,7 cm, Fá. 6,8 cm, az omphalosz átmérője 6,2 cm. Ltsz. 62.58.273. Neg.sz. Ö. 9737 (LII. tábla 7.)

4. Eredetileg fekete, kívül simított, homokkal és örölt samottal soványított, több helyen lepattogzott, szendvicses törésű, díszítetlen *files bögre*. Füle kör keresztmetszetű. Kicsit szabálytalan. M. 6 cm, Pá. 7–7,4 cm, Fá. 4,7 cm, az omphalosz átmérője 2,6 cm. Ltsz. 62.58.271. Neg.sz. Ö. 9736. (LII. tábla 6.)

5. Hosszú, keskeny *lándzsahegy*. Csúcsa a pajzsdudor alá nyúlt.

6. Az előbbi mellett, azzal majdnem párhuzamosan fekvő másik *lándzsahegy*.

7. Szalag alakú *pajzsdudor* a 8. kardra téve. Szárnyai trapéz alakúak.

8. Meghajlított *kard*.

9. Vas *kardlánc*. Egyik vége a kard alatt, a másik fölötte, de a pajzsdudor alatt feküdt.

10. Visszakapcsolt lábú, A22 rugószerkezetű kis bronzhuzal *fibula* töredékei. Tüje hiányzik. Hornyolt pánttal visszakapcsolódó lába végén ferdén bekarcolt kis gomb, majd X alakú karcolással díszített téglalap alakú lemezke van. H. 4,3 cm. Ltsz. 62.58.272. (LII. tábla 2.)

11. Széles pengéjű LT *vaskés*. Korábbi fotóján látszik, hogy karikás fogója volt, mely letört. Egyik oldalán talán a bőr- vagy/és fatok maradványai is látszanak. H eredetileg: 15,3 cm. Ltsz. 62.58.275. Neg.sz. Ö. 7216. (LII. tábla 4.)

12. Kicsi, négyszögletes metszetű, egészen világosdrapp, nagyon sima, fényes felületű *fenőkő*. Valamilyen üledékes kőzetből, talán márgából készült. Két helyen ferdén hajszálrepedések futnak rajta. Egyik éle lekerekített. Közvetlenül a kés gerince alatt, vele párhuzamosan feküdt. H. 8 cm. Ltsz. 62.58.274. Neg.sz. Ö. 7213. (LII. tábla 3.)

13. Húsmellékletként és áldozati állatként(?) *sertést és kutyát* helyeztek a sírba.

43. sír (LIII. tábla 1.)

Közelítőleg téglalap alaprajzú sír. Alja fölött mintegy 20 centiméterrel, különösen a délkeleti oldalán igen erős korom- és szénréteg húzódott. A leletek a sírgödör közepén csoportosultak. A keleti oldalon voltak egy kupacban a hamvak, köztük a fibulákkal (3–5.). A nyugati felén pedig az ételáldozat feküdt az edényekkel (1–2.). A sírgödör 120x160 cm, Mé. mintegy 120 cm. A hamvak összsúlya 215 g, melyből 150 g a koponya, a törzs és a végtagok maradványa, 65 g törmelék. A halott 23 évesnél idősebb(?).

Leletek:

1. Simított, szürke, homokkal és samottal soványított *nagy edény*. Egy nagyobb felületen sárgásbarna, s ott nincs is elsimítva – lehet, hogy lekopott az eredeti szürke felület. Darabokból ragasztott és kiegészített. Nyakát borda, vállát és hasát besimított vonalak díszítik, alja hangsúlyozott. M. 33,6 cm, Pá. 17 cm, Fá. 12,4 cm. Ltsz. 62.58.276. Neg.sz. Ö. 9739. (LIII. tábla 5.)

2. Igen nagyméretű, közel 30 cm peremátmérőjű *tál*. Annyira rossz állapotban volt, hogy nem lehetett felszedni.

3. A tűzben deformálódott, töredékes, A22 rugószerkezetű bronzhuzal *fibula*. Visszakapcsolódó lába végét irdalt gomb, majd V alakban bevagdosott pánt díszíti. H. 4,3 cm. Ltsz. 62.58.277. Neg.sz. Ö. 9732. (LIII. tábla 4.)

4. Nagyobb, visszakapcsolt lábú *vasfibula* hiányos töredékei. Lábát talán kis gomb díszítette. Tüje minimum 9,5 cm hosszú volt. Leltározatlan. (LIII. tábla 2.)

5. Valószínűleg az előző *fibula* párja. A gombos(?) lábvég hiányzik, megvan viszont az A21 vagy 22 szerkezetű rugó. Leltározatlan. (LIII. tábla 3.)

6. Étéláldozatként *sertést* helyeztek a sírba.

44. sír (LIV. tábla 1.)

Szabálytalan téglalap alaprajzú sír. Északnyugati oldala mentén a sír alján egy 20–25 cm széles és 15 cm magas, míg a délnyugati oldala mentén egy jóval keskenyebb padka húzódott. Be-töltésében faszén, ebből különösen sok volt az északi sarokban. A hamvak két kupacban feküdtek a délkeleti fal mentén, és a sírnak mintegy harmadát foglalták el. Az ételmellékletet alkotó edények (1–4.) és az ételáldozat töltötte ki a sír maradékát. Az állatsontok között egy nem összetartozó bal és jobb fél *sertéskoponya* is volt, s a kettő között nagy vágókés feküdt. Ez az együttes valószínűleg kultikus okokból került így a temetkezésbe. A keleti sarokba, a hamvak mellé tették a kis kés, fenőkő, olló együttesét (12–14.), ezeket az ásatás során in situ vették föl. A többi fémtárgy a hamvak között volt (6–10.). A 8. vasfibulát és a 10. botvéget szintén in situ vették föl. A sírgödör 92x150 cm, Mé. 100–110 cm. A hamvak összsúlya 380 g, melyből 35 g a koponya, 30 g a törzs, 265 g a végtagok maradványa, 50 g törmelék. A halott 23 évesnél idősebb férfi(?).

Leletek:

1. Szürke, drapp foltos, apró kavicsos homokkal és talán szerves anyaggal soványított, nehéz *nagy edény*. A soványító anyag sok helyen kipattogzott. Felszínét mintha durvították volna. Darabokból ragasztott és kiegészített. Nyakát borda díszíti, alja egészen enyhén homorú. M. 29,9 cm, Pá. 19 cm, Fá. 13,6 cm. Ltsz. 62.58.278. Neg.sz. Ö. 7237. (LIV. tábla 2.)

2. Szürke, drapp foltos, kívül biztosan, belül valószínűleg simított, homokkal és örölt samottal(?) soványított, omphaloszos *tál*. Darabokból ragasztott és kiegészített. M. 9,6 cm, Pá. 26,2–27,4 cm, Fá. 10 cm. Ltsz. 62.58.279. Neg.sz. Ö. 9736. (LIV. tábla 3.)

3. Fekete *nagy edény*. Annyira rossz állapotban volt, hogy nem lehetett felszedni.

4. Kisebb *edény*. Annyira rossz állapotban volt, hogy nem lehetett felszedni.

5. Nagyméretű, enyhén ívelt fokú, karikás fogójú, nehéz vas *vágókés*. Nyele szögletes metsetű. Elég rossz állapotú. H. 27,4 cm. Ltsz. 62.58.282. Neg.sz. Ö. 7214. (LIII. tábla 6.)

6. A hamvak két kupaca között valószínűleg kötött lábú kisebb *vasfibula* kengyel-, tütartó és lábvég töredéke. H. 5,3 cm. Ltsz. 62.58.280. (LIV. tábla 7.)

7. A kisebbik égett emberi csontkupacban igen rossz állapotban lévő F33 rugószerkezetű *vasfibula*. Visszakapcsolt lába végét korong díszítette, amelyen két kis bütyök látszik – vasnitt helye? A korong után még 3 vagy 4 kis bogyó volt a lábvégen, és mintha külön lenne még egy a kengyelen. Szétesett. H. 12 cm. Ltsz. 62.58.283. Neg.sz. Ö. 7214. (LIV. tábla 9.)

8. A nagyobb égett emberi csontkupacban egy másik hosszú, F22 szerkezetű *vasfibula* hiányos töredékei. Visszakapcsolt lába végét 3 korong díszíti, amelyeken két-két kerekded mélyedés volt. A töredék H. 12,5 cm. Ltsz. 62.58.284. Neg.sz. 7217. (LIV. tábla 8.)

9. Vaspántból készített, két felhajlított végén elhegyesedő, töredékes *vaskapocs*. Töredékes vége összenyomódott. H. 4,5 cm. Ltsz. 62.58.281. Neg.sz. Ö. 5303. (LIV. tábla 6.)

10. A nagyobbik égett emberi csontkupacban bogyós végű, vas *botvég*. Köpús végén kettő, a bogyó fölött egy hornyolat fut körbe. H. 8,1 cm, a köpű Átm. 1,5 cm. Ltsz. 62.58.285. Neg.sz. Ö. 7217. (LIV. tábla 5.)

11. A nagyobbik égett emberi csontkupacban *vastöredék*. Vaskapocs vagy fibula töredéke. Elpusztult.

12. Vasolló töredékei. Mivel igen rossz állapotban volt, ezért csak az egyik háromszög alakú pengét sikerült megőrizni, azt is hiányosan. Mellette volt még egy lapos vastöredék, ez esetleg a pánttá szélesedő rugó darabja (LIII. tábla 8b.). Jelenleg csak a rombusz metszetű nyél-rugó indítás van meg. A penge H. 15 cm. Ltsz. 62.58.286. (LIII. tábla 8a.)

13. A vasolló alatt feküdt egy drapp homokkőből készített *fenőkő*. Egyik végén átfúrták, és még egy furatot elkezdtek rajta az előzőtől 3 cm-re. A kúp alakú furat mélysége mindössze 3 mm. Oldalával feküdt a késen, annak rozsdamaradványai ma is jól láthatóak. H. 11,5 cm. Ltsz. 62.58.288. (LIV. tábla 4.)

14. A fenőkő alatt egy töredékes kis LT *vaskés* textilmaradványokkal. Egészen vékony, készítésének technikáját nem lehet meghatározni. Nyelének metszete körte alakú. Hegye és nyelének vége letört. Jelenlegi H. 10,3 cm. Ltsz. 62.58.287. (LIII. tábla 7.)

15. Húsmellékletként(?) és ételáldozatként két *sertés* részeit helyezték a sírba.

45. sír (LV. tábla 1.)

Téglalap alaprajzú(?) sír. Az éjszakai műszak idején a kotró elérte és délkeleti oldalát egész hosszában elvitte. A bontásnál kiderült, hogy szerencsére csak kis részt pusztított el belőle. A hamvak kupaca a délkeleti fal közelében, középtájt feküdt. Az ételmellékletet alkotó edények (1–4.) sorban, egymás mellett álltak az északnyugati fal mentén. Mellettük középtájt feküdt a húsmelléklet. A sír északkeleti fala közelébe, azzal párhuzamosan fektették a kard, kardkötőlánc és pajzsudor együttesét (5–7.) úgy, hogy a kard hegye az 1. nagy edény alá nyúlt. A kard valószínűleg a kardláncon volt, s ezt fedték le a pajzs töredékével, mivel a pajzsudor sírbeli helyzete alapján egyértelmű, hogy nem került az egész pajzs a sírba. A hamvak között mindössze a vas karperecet találták (8.). Valahol a sír elbontott délkeleti fala közelében még egy másik vastárgy lenyomatát is észlelték az ásatók (9.). A sírgödör minimum 130x145 cm volt, Mé. 90–95 cm. A hamvak összsúlya 195 g, melyből 5 g a koponya, 30 g a törzs, 130 g a végtagok maradványa, 30 g törmelék. A halott *maturus*(?) korú férfi(?).

Leletek:

1. Barna-szürke foltos, kívül eredetileg simított, de szinte teljesen lekopott, homokkal soványított, sérült felületű *nagy edény*. Darabokból ragasztott és kiegészített. Nyakát egy, vállát két borda, hasát besimított vonal díszíti, alja omphaloszos. M. 35 cm, Pá. 18,4–18,6 cm, Fá. 13,6 cm, az omphalosz átmérője 3,8 cm. Ltsz. 62.58.289. Neg.sz. Ö. 7208. (LVI. tábla 3.)

2. Szürke, helyenként foltos, kívül eredetileg simított, de szinte teljesen lekopott, homokkal soványított, nagyon rossz anyagú, szendvicses (vörös-szürke-vörös) törésű *nagy edény*. Apró darabokból ragasztott és kiegészített. Nyakát borda, hasát besimított vonal díszíti, alja omphaloszos. M. 24 cm, Pá. 12,8 cm, Fá. 12 cm, az omphalosz átmérője 6 cm. Ltsz. 62.58.290. (LV. tábla 6.)

2b. Az előző edény dobozában volt egy vörös, eldolgozott, homokos, de kemény anyagú peremtöredék. (LV. tábla 4.)

3. Fekete, kívül simított, homokkal soványított, elég jó anyagú, de helyenként lepattogzott felületű *tál*. Darabokból ragasztott és kiegészített. M. 12,2 cm, Pá. 30–30,5 cm, Fá. 10 cm. Ltsz. 62.58.291. Neg.sz. Ö. 7212. (LV. tábla 2.)

4. Világosbarna, kívül és peremén belül is simított, jól eldolgozott anyagú, homokkal soványított *fazék*. Darabokból ragasztott és kiegészített. M. 11,3 cm, Pá. 18–18,2 cm, Fá. 8 cm. Ltsz. 62.58.292. Neg.sz. Ö. 9737. (LV. tábla 3.)

5. Hüvelyes *vaskard*. Markolatát a gép elnyeste. A markolat metszete lapított, négyszögletes. A koptatós töredékek, illetve a jól megmaradt kardvégtöredék alapján a hüvely jóval(?)

hosszabb lehetett, mint maga a kard. A kardvég egészen legömbölyített. Darabokra törött, többször restauráltak.²⁵ A töredék H. 75,5 cm, ebből a markolat darabkája 4,5 cm. Sz: 3 cm.

A kardhüvely darabokra törött, hossza nem számolható ki. A függesztőfül aszimmetrikus, az átellenes oldalon a hüvelyt két gomb díszíti, az ezeket összekötő lécen pastillage-szerű díszítés fut körbe. A 2004-es restaurálás előtt a díszgombok alatti hüvelyszakaszon vésett díszítés értelmezhetetlen része látszott. A hüvely függesztőfüles lapjára hajtották rá a másik lap szélét. A koptatónak két különálló, nem összeillő töredéke van meg: keresztmerezítője volt és V alakú lehetett. Néhány töredék külső oldalán mintha famaradványok látszanának (11. kép). A hüvely Sz. 4,3 cm. Ltsz. 62.58.293. (LVI. tábla 1a–1b.)

6. A kard fölött vas *kardlanc*. A sírrajz alapján a hosszú tag biztosan a sírban volt, még ha esetleg hiányosan is. Ennek ellenére csak egy karikás láncvéget leltároztak be. Valószínűleg maga a tárgy annyira rossz állapotban volt, hogy nem tudták felszedni. A töredék alapján kovácsolt, lapos szemekből álló lánc lehetett. Átm. 2,8x3 cm, belül 0,6x0,8 cm. Ltsz. 62.58.295. (LVI. tábla 2.)

7. Közepes méretű szegecsekkel átütött, szalag alakú vas *pajzsdudor*. Nagyon hiányos, szárnyainak pontos formáját sem lehet kiszervezni. A sírrajz alapján trapéz alakú volt. A töredék H. 12,5 cm, Sz. 9,5 cm, M. 4,2 cm. A szegecsfej Átm. 1,6 cm körül lehet. Ltsz. 62.58.294. (LV. tábla 7.)

8. Üreges vas *karperec* töredékei. Az egyik szétnyílt töredéken talán kis textilmaradvány van. Külső Átm. 9,5 cm körül lehetett, tehát valószínűleg felkarperec. Ltsz. 62.58.296. (LV. tábla 5.)

9. *Vastárgy*. A kotró elpusztította, csak a rozsdája jelezte a helyét. A rozsdafolt kiterjedése alapján *kés* vagy *olló* lehetett.

10. Húsmellékletként *sertést* és *tyúkot* helyeztek a sírba.

46. sír (LVII. tábla 1.)

Téglalap alaprajzú sír. Az altalaj szintjén, az oldalak mentén igen erős szénfoltok, illetve csíkok jelentkeztek. A bontás során megállapítható volt, hogy a sír szélén egymás fölé helyezett pallók voltak, ezek maradványai a szénfoltok. A szénszálak iránya minden esetben a falakkal volt párhuzamos. Legjobban a délnyugati sarokban maradtak meg a szénnyomok. Itt még az is látható volt, hogy a gerendák boronaszerűen lehettek összeillesztve, majd a fal összeroskadásakor az eresztékek szétestek. A nyugati fal mentén két gerenda feküdt egymás fölött. Ezek közül a felső befelé dőlt. A fal közepe táján mintegy 22 cm-es szakaszon hiányzott a faszén, mintha a gerenda megszakadt volna. A déli fal mentén 3 szenes csík – 3 gerenda(?) – látszott. Itt a legfelső a sír falához simult, a középső már befelé dőlt, míg az alsó ez alatt volt. A széncsíkok mind a nyugati, mind a déli fal mentén a sarkok felől középre lejtettek, vagyis a gerendák a föld nyomásától meghajolhattak. Egy kevés faszénen találtak az északi fal mentén, valamint attól kissé beljebb is. Feltehető, hogy a sírgödör falát boronaszerűen összeillesztett fagerendákkal vagy pallókkal bélelték ki.

11. kép

Kardhüvely töredéke fanyomokkal(?) a 45. sírból

Fig. 11

Fragment of a sword scabbard with traces of wood (?), grave 45

²⁵ A 2004-es újrestaurálásból néhány darabja kimaradt.

A sírban alapvetően minden maradvány a nyugati oldalon volt. A hamvak az északnyugati sarok közelében feküdtek. Melléjük fektették a fegyvereket, de ezek között voltak az öltözék darabjai is. Az ételmellékletet alkotó edények (1–2.) és az ételáldozat foglalta el szétszórta a fennmaradó területet. Az állatcsontok mellett feküdt a 8. vaskés. A sírgödör 160x170 cm, Mé. 70 cm. A hamvak összsúlya 315 g, melyből 30 g a koponya, 20 g a törzs, 205 g a végtagok maradványa, 60 g törmelék. A halott matusus(?) korú férfi(?).

Leletek:

1. Barna foltos, kívül eredetileg simított, eléggé lekopott, sóderes homokkal soványított nagy edény. Darabokból ragasztott és kiegészített. Nyakát és vállát egy-egy borda díszíti, alja tagolt és omphaloszos. M. 22–22,6 cm, Pá. 16,8 cm, Fá. 11 cm, az omphalosz átmérője 6,8 cm. Ltsz. 62.58.297. Neg.sz. Ö. 9738. (LVII. tábla 2.)

2. Sötétszürke, egy helyen drapp foltos, kívül eredetileg simított, nagyrészt lekopott, homokkal és örölt samottal(?) soványított kis *fazék*. Ragasztott és kiegészített. Nyakát két besimított vonal díszíti, válla tagolt, alja omphaloszos. M. 11 cm, Pá. 13 cm, Fá. 8,4 cm, az omphalosz átmérője 5,6 cm. Ltsz. 62.58.298. Neg.sz. Ö. 9736. (LVII. tábla 3.)

3. Kettéhajlított, töredékes, egyenes vállú *vaskard* a hüvely töredékeivel. A hüvely függesztőfüles lemeze sima, a másik lemez közepén belülről kidomborított gömbölyű borda fut (LVIII. tábla 1c.). Ez a lemez épp a borda mentén kettőtöredezett. A sima oldal szélesebbnek tűnik a töredékek alapján. A darabokból nem lehet a teljes kardhüvelyt összerakni. A függesztőfül egyszerű, félköríves végződésű (LVIII. tábla 1b.). A sima, függesztőfüles lemezt hajlították rá a másikra. A hosszú Kosd B típusú koptató egyértelműen szegélyszerűen van rátéve a hüvely két lemezére (LVIII. tábla 1d.), 15 cm hosszú. A kard hossza: 67+9,5 (=76,5) cm a koptatóval, illetve a markolat maradékával együtt. Ltsz. 62.58.299. (LVIII. tábla 1a–d.)

4. A kard mellett, arra merőlegesen eredetileg erős középbordával erősített, babérlevél alakú vas *lándzsahegy*. Pengéje letöredezett. Nem látszik, hogy köpűjét hogy alakították ki. H. 42 cm, ebből a köpű 6,3 cm. A köpű Átm. 1,8 cm. Ltsz. 62.58.300. Neg.sz. Ö. 7219. (LVI. tábla 4.)

5. Masszív, kúpos végű, kovácsolt, négyszögletes metszetű, hosszú tuskéjú vas *lándzsapuc*s. Kúpos részének a lándzsanyél felőli végén a szélét lemezesre kalapálták. Itt az Átm. 3,2 cm, H. 14 cm. Ltsz. 62.58.309. Neg.sz. Ö. 7218. (LVIII. tábla 4.)

6. Részben a kardra téve szalag alakú vas *pajzsudor* töredékei. A szárnyak közül csak az egyik maradt meg, végei lekerekítettnek tűnnek. Ugyanakkor a sok apró töredék között van négy, amelyek közül kettő mintha lekerekített, kettő pedig határozottan szögletes sarokhoz tartozna. A közepe méretű szegecs fejé lapos, kerek. Az ép szárny alsó oldalán nem látszik a szegecs másik vége. A töredék H. 13,5 cm, Sz. 9 cm. A szegecsfej Átm. 2,2x2,4 cm. Ltsz. 62.58.301. (LVII. tábla 6a–b.)

7. Négyyszer vagy ötször megcsavart tagokból álló vas *kardlánc*. A hosszú darab tizenegy tagból áll, egyik vége karikás, a másik nyolcas alakú. A csupán két tagból álló rövidebb lánc egyik vége karikás, a másik kampós. A hosszabbik lánc tagjai közé rozsdásodott a 9. vasfibula. A hosszú tag H. 68 cm, a karika Átm_k 2,4 cm, Átm_b 1,2 cm; a rövid lánc H. 14,3 cm, karika Átm. 2,4 cm. Ltsz. 62.58.302. Neg.sz. Ö. 7219. (LIX. tábla 1a–b.)

8. Nagyobb, enyhén ívelt, szkíta típusú *vaskés*. Hegye és nyéltuskéje letört. A penge tövé-nél az egyik oldalon textil- és talán fa- vagy bőrmaradványok vannak. H. 17,3 cm, Sz. 2,6 cm. Ltsz. 62.58.304. (LVII. tábla 5.)

9. A kardkötőlánc hosszabbik elemének tagjai közé szorult egy F22 rugószerkezetű *vasfibula*. Arányai nem hasonlítanak a többi fibulához: igen nagy átmérőjű rugóhoz zömök test társul.

A fibula lába valószínűleg nem volt visszakapcsolva. H. 8 cm, a rugó Átm. 2,8 cm. Ltsz. 62.58.302.2. Neg.sz. Ö. 7219. (LVII. tábla 4.)

10. A pajzsdudor egyik szárnyánál, a kardtól távolabb, de a kardlanc közelében lapos, egészen enyhén ívelt vaslemez *karika*. A kardfüggesztés része lenne? Hiányos. Átm._k 5 cm, Sz. 1,2 cm. Ltsz. 62.58.303. Neg.sz. Ö. 5303. (LVIII. tábla 2.)

11. A kardlanc mellett, 62.58.302.1. leltári számon szerepel egy kis töredékes *vaskarika*, illetve egy hasonló vastagságú ívelt *vashuzal* töredék két darabban. Mivel átmérője hasonló a fibula rugójához, elképzelhető, hogy annak volt egy párja is, mely elenyészett. Átm. 2,5x2,8 cm. Ltsz. 62.58.302.1. (LVIII. tábla 3.)

12. Húsmellékletként(?) és ételáldozatként *sertést* helyeztek a sírba.

47. sír (LIX. tábla 2.)

Valószínűleg téglalap alaprajzú sír. A gép az éjszakai műszakban egy óriási rögben egyben kiemelte s az oldalára fordítva letette. Így pontos helye és tájolása csak valószínűsíthető. Ugyanakkor a tömb egyben maradt, így a leletek is a helyükön voltak. A sír alján, északi és nyugati fala mentén faszéncsíkok húzódtak. A hamvak az ezek által határolt északnyugati sarokban feküdtek. Közöttük voltak a fibulák (4-5.). A lazán sírba tett ételmelléklet foglalta el a sírgödör déli kétharmadát. A tyúkhús a 2. tálban volt. A sírgödör (a tömbben meghatározható oldalak alapján) 150x100 cm, Mé. mintegy 150 cm (a tömb alján ugyanaz a kavicsréteg jelentkezett, amelyik a környező altalajban is folytatódott). A hamvak összsúlya 100 g, melyből 30 g a törzs, 45 g a végtagok maradványa, 35 g törmelék. A halott 15 évnél idősebb nő(?), ugyanakkor 1 g-nyi borda és ujjak maradványa, illetve törmelék egy infans I. korú csecsemőhöz tartozik.

Leletek:

1. Kívül simított, drapp foltos szürke, homokos anyagú, kicsit ügyetlenül kidolgozott, töredékekből ragasztott *nagy edény*. Vállát és a nyakát bordával, nyakát és az alsó részét néhány szabálytalan vagy kettős, besimított körvonallal díszítették. M. 36 cm, Pá. 17,4 cm, Fá. 12 cm. Ltsz. 62.58.305. Neg.sz. Ö. 7209. (LX. tábla 1.)

2. Kívül eredetileg simított és valószínűleg szürke, de szinte teljesen lekopott felületű, jelenleg vörösesbarna foltos, homokkal és örölt samottal soványított, vékony falú, könnyű *tál* töredékekből ragasztva. M. 11,6 cm, Pá. 26,7 cm, Fá. 6,2 cm. Ltsz. 62.58.306. Neg.sz. Ö. 7205. (LIX. tábla 4.)

3. Kívül simított, szürke foltos világosbarna, homokkal soványított, jó anyagú, kicsit elnagyoltan kidolgozott, töredékekből ragasztott *fazék*. Korongolás és/vagy égetés közben a soványító anyag vagy az agyagban eleve meglévő durvább szemcsék miatt felülete sérült. A nyak és váll találkozásánál besimított vonal fut körbe. M. 14,6 cm, Pá. 17,7x18,5 cm, Fá. 9,2 cm. Ltsz. 62.58.307. Neg.sz. Ö. 7210. (LIX. tábla 5.)

4-5. A22 rugószerkezetű, bronzdrótból hajlított, kötött lábú, vitézkötéses *fibulapár*. Az egyikből (4.) mindössze a díszített lábvég töredéke maradt meg. H. 3,5 cm. Ltsz. 62.58.308. (LIX. tábla 3a-3b.)

6. Húsmellékletként *sertést* helyeztek a sír aljára és *tyúkot* a tálba.

48. sír

A kotró a temetőtől északra eső, előző évben nyitott és kitermelt Bognár-féle bányában dolgozott. Úgy látszik, hogy voltak sírok, amelyek mélyebbre nyúltak, mint ahogy Bognár a kavicsot kitermelte, ugyanis a gép egy kardot és három(?) edény (nagy edény, tál és kisebb edény) töredékeit

emelte ki. Két későbbi merítésben a nagy edény újabb darabjai kerültek elő. Az edénytöredékekről alapvetően Patay Pálné vázlatai maradtak meg. Ezekből két nagy edényt lehet rekonstruálni. Mindezek egy sír mellékletei lehettek, amelyek a 48. számot kapták. Helyét hozzávetőlegesen lehetett megállapítani.

Leletek:

1. Szűk nyakú, bikónikus testű *nagy edény* töredékei. Vállát (és Patay Pál leírása szerint a nyakát is) borda díszítette. Alja omphaloszos. Kiszekeresztett Fá. 10 cm, az omphalosz átmérője 5,7 cm. (LX. tábla 4.)

2. Kihajló peremű, bikónikus *nagy edény* töredékei. Raktárrendezés közben előkerültek a darabjai. Kívül fekete és simított, belül sötétszürke, homokos anyagú, szendvicses (vörös-szürke-vörös) törésű edény. Pereme belül kicsit hangsúlyozott, nyakát borda díszíti, a váll és has találkozásánál hangsúlyozott. Aljtöredékek nem voltak. Pá. 19,2 cm. A megtalált edény kiszekereszthető váll-átmérője megegyezik a Patay Pál által mérttel: 24,2 cm. Leltározatlan. (LX. tábla 3.)

3. Majdnem teljes, eredetileg egyenes *vaskard*. (A munkagép kicsit meggyűrte.) Hegye és markolatának vége letört. A kardhüvelyből semmi nem maradt. A penge ferde és tagolt vállú volt, ezt a 2004-es újrestaurálás előtt egészen határozottan lehetett látni. A penge H. 70,5 cm, Sz. 3,8 cm, markolat H. 10,3 cm. Ltsz. 62.58.310. (LX. tábla 5.)

3b. A 2004-ben előkerült leltározatlan fém tárgyak között voltak egy *kardhüvely* darabjai. Zacsokjára ceruzával 48-as szám volt írva. A restaurált fémek mellett jókora égett emberi csontdarabok is voltak. A rendkívül hiányos hüvely szerkezetét nem lehet pontosan meghatározni. Egyik oldalán biztosan középen hangsúlyozott volt, a merevítő bordája – ha volt – igen keskeny. A másik oldala valószínűleg sima lehetett. A hüvelyen mintát nem lehetett látni. Sz. 4,3 cm, a teljes szélességű darabok hossza 13 cm, 6 cm, 3,5 cm. Ezek mellett középen hosszában is elhasadt darabokból van még néhány.

49. sír

Ugyancsak a felhagyott Bognár-féle bánya területén, az éjszakai műszakban a kotró újabb mélyebb sirt pusztított el. Ebből csak egy kardot sikerült begyűjteni. A sír helyét sikerült hozzávetőleg azonosítani.

Leletek:

1. Égett, töredékes, hüvelyes *vaskard* kétrét hajlítva. Markolata hosszúkás gombban végződött, a penge válla ferde és tagolt. Szépen látszik a kard hegyének formája (LX. tábla 2b). A pengetöredék H. 37,5 cm és 29,2 cm, Sz. 5,3 cm, markolat H. 9,8 cm.

Csak az alsó töredéken maradtak meg a hüvely díszítetlen darabjai is. Egyik lapjának szélei valószínűleg rá voltak hajtva a másikra. Ltsz. 62.58.311. (LX. tábla 2a–b.)

50. sír (LXI. tábla 1.)

Folt nélkül, a mellékletekkel jelentkező sír. Betöltése sem vált el a környező talajtól, így formáját nem ismerjük. A csekély sírmélység miatt az edényeket már a szántás is bolygatta, ezért rossz állapotban voltak. Meglepő a nagy edényszám. A temetkezésnek az is különleges vonása, hogy az emberi hamvak két edényben (urnában?) voltak (3–4.), s az egyikbe még tárgymellékletek is kerültek (8–10.). A 11. lándzsa szinte eldugva, szorosan az edények mellett feküdt. A húsmellékletet jelző állatcsontok részben az 1. és 3. edény mellett, részben pedig az edényektől keletre feküdtek. A leltározás alapján egy vaskarika és lapos vasdarabkák (vaskés?) (7.) is voltak az állatcsontoknál.

Mivel a vaskarika égett volt, kérdéses, hogy eredeti helyén találták-e meg a sírban. A sírgödör legalább 100x100 cm volt a leletek elhelyezkedése alapján, Mé. 20 cm. A hamvak összszúlya 135 g, melyből 10 g a koponya, 75 g a törzs és a végtagok maradványa, 50 g törmelék. A 3. edényben talált égett csontok 15 évesnél idősebb nőre(?) utalnak, a többi emberi maradványról nincs adatunk.

Leletek:

1. A *nagy edény* elpusztult. Megmaradt kihajló peremének és hangsúlyozott aljának rajza, amelyet Patay Pálné készített. Talán ennek a töredéke az a leltári szám nélküli kis oldaltöredék, amely a többi edényhez nem tartozhat. Kívül szürke, belül barna, vörös törésű, érdes felületű (az eredeti felszín valószínűleg lekopott), homokos soványítású. (LXI. tábla 2.)
2. Eredetileg simított és valószínűleg barnásszürke, erősen lekopott felületű, jelenleg szürkésbarna, homokkal és örölt samottal soványított, töredékekből ragasztott könnyű *tál*. Alig duzzadt – a nyakától tulajdonképpen csak egy horonnyal elválasztott – peremét behajlították. Az edény lefelé erősen szűkül. M. 9,3 cm, Pá. 21,4x22 cm, Fá. 9,8 cm. Ltsz. 62.58.312. Neg.sz. Ö. 9736. (LXI. tábla 7.)
3. Kisebb, vörös *urna (nagy edény)*. Elpusztult. Benne emberi hamvak voltak, valamint a 8–10. számú leletek.
4. Igen jól eldolgozott, drapp-szürke foltos, főleg homokkal és kevés örölt samottal soványított, töredékekből ragasztott, kihajló peremű, gömbös testű *urna (nagy edény)*. Fenekén a kopás miatt láthatóvá váltak a soványító anyag örölt kerámiadarabkái, köztük grafitos anyagúak is. Pá. 18,2 cm, Fá. 12 cm. Ltsz. 62.58.314. (LXI. tábla 9.)
5. Barnásszürke, kívül simított, de sok helyen lekopott felületű, homokkal soványított, töredékes, nehéz *fazék*. Pereme hiányzik. Alja omphaloszos. Fá. 8,2 cm, az omphalosz átmérője 5 cm. Ltsz. 62.58.313. (LXI. tábla 3.)
6. Kívül sötétszürke, belül barna foltos szürke, kívül eredetileg simított vagy esetleg homokos agyaglébe mártott (bevonatos), homokkal soványított, puhább anyagú, vörös törésű, töredékekből ragasztott kisebb *tál*. Alja omphaloszos. M. 6,8 cm, Pá. 19,5 cm, Fá. 4 cm, az omphalosz átmérője 4 cm. Ltsz. 62.58.315. (LXI. tábla 4.)
- 7a. Az állatcsontoknál rombusz metszetű huzalból hajlított, nyitott *vaskarika*. Égett, kitűnő állapotban van. Átm. 3,4x4 cm. Ltsz. 62.58.316. (LXI. tábla 6.)
- 7b. Három lapos *vastöredék*. Metszetük alapján kis vaskés darabjai lehetnek, de nem illeszkednek, s metszetük sem meggyőző. Méretek: 1,1x2,7 cm, 0,7x1,5 cm és 1,2x1,5 cm. Ltsz. 62.58.316. (LXI. tábla 5.)
8. Igen jó állapotban lévő, az égéstől megacélosodott, ugyanakkor enyhén meghajolt LT *vaskés*. Hegye, nyelének vége és a penge kis része letörött. Mivel lemezesen reped, valószínűleg kettéhajlított vaslemezéből kovácsolták. H. 15 cm, legnagyobb Sz. 4 cm. Ltsz. 62.58.318. (LXI. tábla 11.)
9. Piszkoszürke, az égéstől megrepedezett, három darabra tört, kopott *fenékkő*. Végei felé keskenyednek. Egyik végén átfúrták. H. 15,5 cm, legnagyobb Sz. 2,4 cm, legnagyobb vastagsága 1,6 cm. Ltsz. 62.58.317. Neg.sz. Ö. 7213. (LXI. tábla 8.)
10. A 8. vaskésen, a hamvak között feküdt a szintén égett, igen jó karban lévő, szabad lábú, F33 rugószerkezetű *vasfibula*. A késői duxi típusú fibula tőtartóját ferde hornyolatokkal, lába végét kis gombbal díszítették. A gomb két oldalát is hornyolatokkal hangsúlyozták. H. 9,5 cm. Ltsz. 62.58.319. Neg.sz. Ö. 7216. (LXI. tábla 10.)
11. Rossz állapotban lévő, töredékes vas *lándzsahegy*. Középső bordája hangsúlyozott. Talán fűzfalevel alakú volt, mindenesetre a köpűnél eléggé meredeken indul felfelé. Köpűjét

valószínűleg összekalapálták, végénél két hornyolással díszítették. Egy kis kidudorodásról elképzelhető, hogy esetleg a nyelet rögzítő szeg feje, de a köpűn belül a hegyének semmi nyoma nem maradt. Jelenlegi H. 32,4 cm, a köpű H. 9,1 cm, Átm. 2x2,2 cm, belül 1,8 cm. Ltsz. 62.58.320. Neg.sz. Ö. 7219. (LXI. tábla 12.)

12. Húsmellékletként *sertést* helyeztek a sírba (részben égett? – lásd Vörös I. tanulmányát!).

51. sír (LXII. tábla 1.)

Két részletben feltárt temetkezés. A csekély mélységben a sír betöltéséből előkerült leletek (3–5.) és szétszórt kisebb égett emberi csontmaradvány kupacok alapján első nap egy sekély, nagyon bolygatott sírt feltételeztek mindössze 20 cm-es mélységgel. Ahogy a gép tovább dolgozott, kiderült, hogy ez a sírnak csupán a felső része volt, és sikerült egy teljes temetkezést feltárni. A közelítőleg téglalap alaprajzú sír déli fala lefelé szűkült. Betöltésében még több ponton kerültek elő hamvak és a 3. edény töredékei. Kérdés, hogy a felső részén levő leletek és hamvak az állati bolygatás vagy a temetkezési rítus következtében kerültek oda. A sír alján jókora sertésdarabokat, két edényt és egy kupacban hamvakat találtak, a hamvak között mindössze két fémtárggyal (6–7.). A sírgödör 110x125 cm, Mé 80–85 cm. A hamvak egyik kupaca 178 g, melyből 55 g a törzs, 58 g a végtagok maradványa, 65 g törmelék. Ez alapján a halott adultus–maturus korú. További 55 g (1 fog és 55 g a végtagok maradványa) felnőttre utal, ahogyan 25 g törmelék is. Az antropológiai meghatározás szerint a maradványok feltehetőleg egy egyénhez tartoznak.

Leletek:

1. Kihajló peremű, egyenes aljú *nagy edény*. Nyakát borda díszítette. Elpusztult, de megvannak Patay Pálné rajzai a töredékekről. Ezekből kisserkeszthető a perem és a váll átmérője. Pá. 14,5x15,5 cm. (LXII. tábla 2.)

2. A nagy edény mellett közvetlenül barnásszürke, kívül és a peremén belül eredetileg simított, de nagyrészt lekopott felületű, homokkal soványított, szürke törésű, jó, kemény anyagú, viszonylag masszív *bögre*. Alja omphaloszos. Éppen anyaga, falvastagsága és égetése miatt meglepő, hogy nyakán kis lyuk van. A lyuk környékén belül is lepattogzott az edény. M. 10,5 cm, Pá. 8 cm, Fá. 5,5 cm, az omphalosz átmérője 3 cm. Ltsz. 62.58.323. Neg.sz. Ö. 7210. (LXII. tábla 3.)

3. Kisebb edény (*bögre?*) hastöredékei a sírföldből. Elpusztult.

4. Talán facettált, elég jó állapotban lévő köpűs vas *lándzsapapucs* a sír felső részéből. Pereme 3 mm szélesen hangsúlyozott. A készítés módja nem látszik, a vaslemez körben teljesen sima. H. 7 cm, Átm._k. 2,1 cm, Átm._b. 1,7 cm. Ltsz. 62.58.321. Neg.sz. Ö. 7216. (LXII. tábla 4.)

5. Egyszerű A22 rugószerkezetű, kötött lábú, megnyúlt testű vashuzal *fibula* töredéke a sír felső részéből. Tűtartója hiányzik. A visszakapcsolt lábvéget valószínűleg kis gomb díszítette. Átégett. H. 7,7 cm. Ltsz. 62.58.322. Neg.sz. Ö. 7220. (LXII. tábla 5.)

6. Vashuzal *fibula* a sír alján lévő égett emberi csontmaradványok közeléből. Elpusztult. Bontás közben mért H. 5 cm.

7. Közelebről meg nem határozott helyen, a sír alján bronzpatinát és egy kis olvadt *bronz-töredéket* találtak. Elpusztult.

8. Húsmellékletként és ételáldozatként két *sertés* részét helyezték a sírba.

52. sír (LXII. tábla 6.)

Téglalap alaprajzú sír. A hamvak két kupaca a sír közepe táján, illetve északi felében feküdt egymás mellett. A hamvak egyik kupacában voltak a bronzfibulák (6–7.), a másikban pedig a vasfibulák, egy kis vaskarika és a bronzlánc (8–12.). A sír északnyugati fala mellé, középtájt egy kupacba

tették a szintén a halotti máglyáról származó többi fémmelléklet égett maradványait (13–15.). Az 1., 3–5. edények egymás mellett álltak a sír északi felében, míg a 2. tál a húsmelléklettel a hamvaktól délre került. A sírgödör 110x165 cm, Mé. mintegy 100 cm. A hamvak összsúlya 540 g, melyből 70 g a koponya, 470 g a törzs maradványa. A halott adultus–maturus nő(?).

Leletek:

1. Szürke foltos barna, kívül eredetileg simított, de az edény felső részén már teljesen lekopott, kicsit sóderes homokkal soványított, nehéz *nagy edény*. Égetés közben helyenként kipattogzott a soványító anyag. Alja omphaloszos. M. 31,4 cm, Pá. 19,4 cm, Fá. 12,4 cm, az omphalosz átmérője 4,4 cm. Ltsz. 62.58.324. Neg.sz. Ö. 7237. (LXII. tábla 8.)

2. Az állatsontoknál szürke foltos barna, simított, de belül teljesen lekopott, homokkal soványított, finom anyagú, könnyű, nem teljesen szabályos peremű *tál*. Töredékekből ragasztott és kiegészített. Alja omphaloszos. Kívül a nyak és a váll találkozásánál, illetve az edény alsó részén, belül pedig az edény aljához közel besimított vonalakkal díszítették. M. 9,9 cm, Pá. 25,5–26 cm, Fá. 7 cm, az omphalosz átmérője 6,6 cm. Ltsz. 62.58.325. Neg.sz. Ö. 9736. (LXIII. tábla 2.)

3. Az 1. edény mellett szürkésbarna foltos, kívül simított, homokkal soványított, szendvicses törésű *fazék*. Töredékekből ragasztott és kiegészített. Alja omphaloszos. A perem alatt alig érzékelhető, a vállát mindkét oldalán szélesen árkolt borda, az edény alsó felét két besimított vonal díszíti. M. 13,2 cm, Pá. 18,4–19 cm, Fá. 6,8 cm, az omphalosz átmérője 6,6 cm. Ltsz. 62.58.326. Neg.sz. Ö. 9737. (LXII. tábla 7.)

4. A 3. fazék mellett fekete, fényesre simított, homokkal soványított, helyenként égetés közben kipattogzott anyagú, vörös törésű, kicsit szabálytalan formájú *füles bögre*. Töredékekből ragasztott és kiegészített. Alja omphaloszos. Az alsó felén a korongolási nyomok igen erősen látszanak. Fülének metszete a belső oldalán lapított kör alakú. A restaurálás során az edény alsó felét belül olyannyira megerősítették a gipsszel, hogy eredeti falvastagsága és aljának formája nem állapítható meg. M. 6,4 cm, Pá. 6,6–6,8 cm, Fá. 4 cm, az omphalosz átmérője 4 cm. Ltsz. 62.58.327. Neg.sz. Ö. 5297. (LXII. tábla 9.)

5. A 4. bögre mellett barna, kívül simított, homokkal soványított, szendvicses törésű, rossz anyagú, szabálytalan alakú *tálka*. Töredékekből ragasztott és kiegészített. Alja dupla omphaloszos, talpgyűrűje megkopott. Égetés közben helyenként a soványító anyag kipattogzott. M. 3,9–4,6 cm, Pá. 13 cm, Fá. 6,5 cm, az omphalosz átmérője 6,2 cm. Ltsz. 62.58.328. Neg.sz. Ö. 9737. (LXIII. tábla 1.)

6–7. Bronzhuzalból készült, A22 rugószerkezetű, kötött lábú, égett *fibulapár*. A fibulák lábát mindkét oldalán kisebb bogyókkal hangsúlyozott, kettős kúpos gombok és hornyolatok díszítik. Legvégét szétkalapálva a kengyel köré hajtották, és szintén hornyolattal díszítették. Ugyancsak hornyolták a kengyel egy részét, illetve a tütartót. A 62.58.330. leltári számú fibula töredékes. H. 4,5 cm. Ltsz. 62.58.329–330. Neg.sz. Ö. 9732. (LXIII. tábla 5–6.)

8. Égett(?), hiányos, töredékes, kisebb, kötött és gombos lábú, A22 rugószerkezetű vashuzal *fibula* jelenleg töredékekben. Kengyelét széles hornyolásokkal, kis gombját két oldalán egy-egy körkörös tagolással díszítették. A díszítések ma már csak részben látszanak. Szerencsére készült rajz a restaurálás előtt is (LXIII. tábla 7a.), s a tárgy akkori állapotában még jól felismerhetőek. A töredék H. 5,8 cm. Leltározatlan. (LXIII. tábla 7a–b.)

9–10. Égett(?), A22 rugószerkezetű, kötött és tagolt gombbal díszített lábú vashuzal *fibulapár*(?) töredékei. A ma meglévő darabokból nem lehet rekonstruálni eredeti formájukat, de szerencsére készült rajz az épebb darabról a restaurálás előtt is (LXIII. tábla 8a.). Az ezen még látható láb gomb mára letört, díszítése egyáltalán nem látszik. Hogy két fibuláról van szó, azt

mindössze a két rugóból származó két töredék bizonyítja. A 8. számú fibulánál biztosan hosszabb és masszívabb fibulák 10–12 cm-esek lehettek. Leltározatlan. (LXIII. tábla 8a–b.)

11. Apró szemű, mintegy 1 mm széles pántból hajlított szemekből álló, égett bronzlánc töredékei. A 8. fibula alatt feküdt.²⁶ Sok darabja van meg. Nyaklánc vagy a fibulákat összekötő lánc lehetett. Az ovális szemek Átm. 0,25x0,35 cm. Ltsz. 62.58.331. (LXIII. tábla 4.)

12. A 8. fibula közelében kis vaskarika. Elpusztult.

13. Valószínűleg égett, tizenegy szimmetrikusan elhelyezett, hangsúlyozott bogyóval díszített, zárt vasperec. Átmérője alapján lehet felkarperec is. Átm_b. 6,6–7 cm, Átm_k. 7,8–8,4 cm. Ltsz. 62.58.332. (LXIII. tábla 3.)

14. Kéttagú, kétszer csavart szemekből álló, égett vas övlánc. Jó állapotban maradt meg a két karikában végződő rövid tag. H. 8,6 cm, az egyik karika Átm_b. 0,8 cm, Átm_k. 1,8 cm; a másik karika Átm_b. 0,9 cm, Átm_k. 2,3 cm (LXIII. tábla 9b.). Van több töredék a hosszú tagból is. Egyik vége kampós volt. A kiszélesedő végű kampó akasztójának H. 3,5 cm (LXIII. tábla 9a.). Van egy karikatöredék is, tehát valószínűleg kampós-karikás volt. A karika Átm_b. 0,9 cm, Átm_k. 2,2 cm (LXIII. tábla 9c.). A hosszabbik tagból közelítőleg 45 cm-nyi van meg a végződések nélkül. Ltsz. 62.58.333. (LXIII. tábla 9a–c.)

15. Bronz hólyagos bokaperec vagy bokaperecek olvadt töredékei. A hólyagok nagyméretűek voltak, de azt nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy 3 vagy 4 tagú volt-e az ékszer, mint ahogyan azt sem, hogy egy vagy két perec darabjairól van-e szó. A hólyagok szélét 0,5 cm szélesen visszahajtották. Valószínűleg 2+1 vagy 3+1 volt a szerkezete, vagyis a kivehető zárótag mellett a többi hólyagot egybeöntötték. Az egy megmaradt kötőelemen plasztikus vonal-pontkör díszítés, illetve beütött pont-kör díszítés látszik. A hólyagok inkább a magas és keskeny változathoz tartoztak, magasságuk legalább 9 cm. Ltsz. 62.58.334. (LXIII. tábla 10a–b.)

16. Húsmellékletként sertést és tyúkot helyeztek a sírba.

53. sír (LXIV. tábla 1.)

Téglalap alaprajzú sír. Alja közelében körben az északi, nyugati és déli oldalán erős faszénes réteg húzódott vízszintesen, északkeleti sarkánál pedig majdnem függőlegesen. Az északi fal mentén két réteg is volt. A sarkokban a réteg vastagabb, így ott már magasabban megfigyelhető volt. A szénrétegek szintje fölött, a betöltésben a déli fal mentén egy kisebb, a keleti fal mentén pedig két nagyobb kődarabot találtak. A hamvak nagyobb kupaca a sírgödör északnyugati sarka közelében feküdt az égett tárgyak egy részével (11–15.). Közülük a 13–14. vaskés és fenőkö egymáson volt. A sír keleti fala mellett, középtájon is volt a hamvaknak egy kisebb hamus kupaca, szintén égett tárgyakkal (5–8.) és cserepekkel, de a sír fejeke fölött mintegy 40 cm-rel. A sír földjében több ponton voltak edénytöredékek, amelyek különböző edények maradványai (16.). Közöttük voltak olyan perem- és oldaltöredékek, amelyek az 1. edényhez is tartozhatnak. Az 1–4. edények egymás mellett álltak a húsmelléklettel és egy nagy LT vágókéssel (9.) együtt a délnyugati negyedben, de a faltól kissé távolabb. A faszén, a kövek és a mellékletek helyzete alapján feltételezhető, hogy gerendákból vagy pallókból álló sírkamra volt a temetkezésben. A sírgödör 125x175 cm, Mé. mintegy 120 cm. Az északnyugati sarokban talált hamvak súlya 265 g, melyből 15 g a koponya, 10 g a törzs, 60 g a végtagok maradványa, 180 g törmelék. Ezek adultus(?) férfira(?) utalnak. A déli fal mentén magasabban talált hamvak súlya 57 g, melyből 2 g a koponya, 10 g a törzs, 45 g a végtagok maradványa. Ezek 23 évesnél idősebb egyénre utalnak.

²⁶ A 2006-ban előkerült tárgyak között egy újabb töredéke volt. Mivel Vörös István írása van a zacskóján, valószínűleg az állatsontok mellett találták.

Leletek:

1. Szürke foltos, kívül és a peremén belül simított, homokkal soványított, méretéhez képest nem nehéz *nagy edény*. Nyakát sima, vállát árkolt borda, hasát egy helyenként dupla besimított vonal díszíti. Töredékekből ragasztott és kiegészített. Alja omphaloszos. M. 39 cm, Pá. 22 cm, Fá. 13,4 cm, az omphalosz átmérője 6 cm. Ltsz. 62.58.335. Neg.sz. Ö. 7209. (LXIV. tábla 5.)

A sírföldben talált cserepek között vannak olyan perem- és oldaltöredékek, amelyek származhatnak ebből az edényből is, amelyek teljesen összetörve-összerogyva került elő.

2. Barnásszürke foltos, simított, több helyen lehasadozott, homokkal soványított, viszonylag rosszul égetett, ezért puha, hasadozó-málló anyagú, szendvicses törésű, szabálytalan peremű *tál*. Nyakát besimított vonal hangsúlyozza. Belül a korongolás nyomai besimításszerűen látszanak. Töredékekből ragasztott és kiegészített. Alja duplán omphaloszos. M. 9,7–10,2 cm, Pá. 31,3 cm, Fá. 8,2 cm, az omphalosz átmérője 4,8+3,4 cm. Ltsz. 62.58.336. Neg.sz. Ö. 7212. (LXIV. tábla 4.)

3. Eredetileg vörösesbarna foltos, kívül simított, de a simítás alatti téglavörös réteggig szinte teljesen lekopott, néhol kipattogzott, sóderes homokkal soványított, szendvicses törésű, kemény anyagú kis *szilke* vagy *bögre*. Vállát besimított vonallal hangsúlyozták. M. 8–8,4 cm, Pá. 7,4 cm, Fá. 4,6 cm. Ltsz. 62.58.337. Neg.sz. Ö. 7210. (LXIV. tábla 7.)

4. Fekete, kívül valószínűleg simított,²⁷ több helyen lehasadozott, főleg az alsó részén ki is pattogzott, homokkal soványított, szendvicses törésű, töredékekből ragasztott, rosszul égetett *fazék*. M. 11,5–12,5 cm, Pá. 18–18,5 cm, Fá. 8,4 cm. Ltsz. 62.58.338. Neg.sz. Ö. 7203. (LXIV. tábla 3.)

5. Mintegy 40 cm-rel a sír alja fölött üreges *vaskarperec* töredékei. Égett. Vékonyra kalapált lemezből hajlították össze. Átm_b 7,5 cm, Átm_k 9 cm. Ltsz. 62.58.339. (LXV. tábla 1.)

6. Az 5. mellett kovácsolt és poncolt lapos szemekből álló vas *kardkötőlánc* töredéke. Égett. Egyik végén karikában, a másikon akasztóban végződött. Ez utóbbi letört. Igen nehéz és elég jó állapotban van.²⁸ Jelenlegi H. 50 cm, a karika Átm_b 1 cm, Átm_k 2,4 cm. Ltsz. 62.58.340. Neg.sz. Ö. 7215. (LXV. tábla 2–2b.)

7. Az 5. lánc mellett vashuzal *fibula* A11 szerkezetű rugótöredéke. Nem tűnik égettnak. Egy kis vastöredék rozsdásodott a tőrészhez. Esetleg a 8. fibula része? H. 3,7 cm. Ltsz. 62.58.341. (LXV. tábla 5b.)

8. Az 5. töredék mellett nyújtott testű és kötött lábú vashuzal *fibula* töredéke. Visszakapcsolt lábát kis gomb és ennek két oldalán talán hornyolások díszítik. Rossz állapota miatt ezt nem lehet egyértelműen eldönteni. Nem tűnik égettnak. H. 8,3 cm. Ltsz. 62.58.348. Neg.sz. Ö. 7220. (LXV. tábla 5a.)

9. Nagy LT vas *vágókés* töredékei. Karikában végződő, négyzet keresztmetszetű nyelét középen egy gömb díszíti. Rossz állapotban van, bár eredetileg masszív, nehéz volt. H. 36 cm. Ltsz. 62.58.342. Neg.sz. Ö. 7218. (LXV. tábla 6.)

10. Hajlított *vaskapocs*(?) négy töredéke. Három mintha vaspántból hajlított kapocs része lenne, amelyeknek behajlított végei kicsit keskenyednek. H. 6 cm, 2,3 cm és 2,3 cm. A negyedik darab egy négyzet metszetű és hegyesedő végű vashuzal töredék. H. 3,4 cm. Ltsz. 62.58.344. (LXIV. tábla 9.)

11. Egy hosszabb, enyhén ívelt és két kis egyenes vas *kerettöredék*. Égett. A hosszú darab a sírban homorú oldalával felfelé feküdt. H. 10 cm, 2,5 cm és 3 cm. Ltsz. 62.58.343. (LXIV. tábla 8.)

12. Talán kötött lábú *vasfibula* töredéke. Bár a hamvak között volt, nagyon rossz állapotban van, még a rugószerkezetet sem lehet meghatározni. H. 6,1 cm. Ltsz. 62.58.345. Neg.sz. Ö. 5302. (LXV. tábla 4.)

²⁷ Restaurálásakor át kellett, hogy itassák, annyira rossz anyagú. Emiatt azonban nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy belül simított volt-e.

²⁸ Újrarestaurálták (lásd feljebb!), de ismét beromlott.

13. Szürke homokkő *fenőkő*. Szélesebb oldalával feküdt a vaskésen, itt rozsdalenyomatos. H. 11 cm. Ltsz. 62.58.346. (LXV. tábla 9.)

14. LT típusú vaskés textilmaradványokkal. Nyele lapos korongban végződik, amelyen középen megvan a nittszög helye. Nyelének egyik oldalán mintha famaradványok is lennének. Nem tűnik égettnek. H. 14 cm. Ltsz. 62.58.347. (LXV. tábla 7.)

15. Körben letőredezett *vaslemezke*. Véletlenszerű lehet, hogy egyik oldala jelenleg kerekded. Ugyanakkor a sírrajzon szerepel egy legalább 10 cm átmérőjű, korong alakú vastárgy, amelyik elpusztult. Lehet annak a része. 3,6x1,4 cm. Leltározatlan. (LXV. tábla 3.)

16. Cserepek a sírföldben.

16a. Korong nélkül készített, szürke foltos barna, kívül simított, de kopott, örölt kerámiával soványított, egyenesre levágott peremű *tál-fazék* töredéke. A perem alatt mintegy 2 centiméterre egy helyen átfúrták. Pá. 26,6 cm. Ltsz. 62.58.349. (LXIV. tábla 2.)

16b. Kívül vörös, belül vörös foltos szürke, sóderes homokkal soványított *aljtöredék* korongolási nyomokkal. 3,5x4,3 cm. Ltsz. 62.58.349. (LXIV. tábla 6.)

16c. *Grafitos edény* teljesen lekopott, de eredetileg valószínűleg seprűzött *töredéke*. 1,5x2,9 cm. Ltsz. 62.58.349.

17. A 2. tál mellett egy 12x22 cm-es foltban csontszerű, szálas szerkezetű lelet. 2006-ban az MNM raktárában előkerült a zacskója, amelybe az ásatáson valószínűleg in situ, földdel együtt próbálták felvenni. Vörös István szíves szóbeli közlése szerint *hal* lehet. Érdekessége, hogy egy elég nagy testű állatnak mintha csak a feje lenne.

A sírrajz alapján a 9. vaskésen hosszú és keskeny leletek feküdtek. A különböző leírások el-
lentmondásosak abban, hogy a 11. számúhoz hasonló vaspálcákról van-e szó vagy sem. 2006-ban előkerült egy zacskó ennek a mellékletnek a számával. Benne csak a hal további hosszú és keskeny töredékei voltak, de kevesebb, mint amennyi a sírrajzon szerepel. Ezért ezt a kérdést nem tudjuk megnyugtatóan lezárni.

18. Húsmellékletként *sertést* helyeztek a sírba.

19. A sírföldben nagyobb *kövek*. Jelenleg nincsenek meg.

54. sír (LXVI. tábla 1.)

Trapéz alaprajzú sír. Nyugati fala mentén, a sír alján egy 10 cm széles padka húzódott. A hamvak kis kupacban a padka mellett, középtájt feküdtek, a vasfibulával és a kettétört fenőkővel (7–8.). Az 1–5. edények egymás mellett álltak az északi oldal mentén, a húsmelléklet és az ételáldozat az utolsó edény mellett feküdt két részletben. A második mellett volt a 6. vaskés. A gödör legrövidebb oldala 120 cm, a leghosszabb 145 cm, Mé. mintegy 60–65 cm. A hamvak összsúlya 155 g, melyből 40 g a koponya, 20 g a törzs, 50 g a végtagok maradványa, 45 g törmelék. A halott 23 évesnél idősebb férfi(?).

Leletek:

1. Barna foltos szürke, eredetileg kívül és a peremén fölül simított, nagyon kopott, sóderes homokkal soványított, több helyen lepattogzott felszínű *nagy edény*. Nyakán borda, vállán hiányos besimítások futnak körbe, nyakát és vállát széles árkolás választja el egymástól. Töredékekből ragasztott és kiegészített. A restaurálás során oly mértékben összegipszelték, hogy nem látszik, hogy alsó felében milyen vastag a fala. Alja hangsúlyozott. M. 31,6 cm, Pá. 15,4 cm, Fá. 12 cm. Ltsz. 62.58.350. Neg.sz. Ö. 7211. (LXVI. tábla 8.)

2. Nagyon megkopott felületű, de eredetileg kívül biztosan simított, szürke, szendvicses (szürke-vörös-szürke-vörös-szürke) törésű, sóderes-homokos anyagú, kihajló peremű, omphaloszos

aljú *tál* töredékei. P: 25 cm, Fá. 6,8 cm, az omphalosz átmérője 6,6 cm. Leltározatlan (2008-ban került elő az MNM raktárából). (LXVI. tábla 6.)

3. Kívül grafitbevonatos, kopott, valószínűleg homokkal soványított gömbös testű *nagy edény*. Nyaka igen rövid, a vállától tagolás választja el. A restaurálás során oly mértékben összegipszelték, hogy nem látszik, hogy alsó felében milyen vastag a fala. Alja hangsúlyozott. M. 24,8 cm, Pá. 13,4 cm, Fá. 11 cm. Ltsz. 62.58.351. Neg.sz. Ö. 7203. (LXVI. tábla 4.)

4. Szürke, igen rossz anyagú és rosszul égetett, lehasadozott és lekopott felületű, de eredetileg kívül valószínűleg simított, szendvices (szürke-vörös-szürke-vörös-szürke) törésű, homogén anyagú, kihajló peremű, kúpos nyakú, eléggé összenyomott bikónikus alsó részű *bögre* töredékei. P. 9,5 cm, Fá. 6,5 cm. Leltározatlan (2008-ban került elő az MNM raktárából). (LXVI. tábla 7.)

5. Rossz állapotban előkerült, omphaloszos fenekű *tál*. Elpusztult. Aljáról megmaradt Patay Pálné skicce. (LXVI. tábla 5.)

6. Ívelt hátú, szkíta típusú *vaskés*, de annak megszokott méreténél jóval nagyobb. Nyélrésze alig maradt meg. Van egy-két olyan sima rész rajta, mint az égett vastárgyakon szokott lenni, ugyanakkor annyira összekenték a restauráláskor, hogy nem egyértelmű, hogy égett-e vagy sem. A húr H. 16,5 cm. Ltsz. 62.58.353. (LXVI. tábla 3.)

7. *Vasfibulák*(?) töredékei. Összetartozhat egy kicsi A11 vagy A21 szerkezetű rugótörédék és egy kengyelhez simuló lábú kengyel-tűtartó-lábtörédék. A lábat kis gomb díszítette. Erősen korrodálódott és valószínűleg meg is égett. A fibula a kisebb, 6–7 centiméteresek közé tartozhatott. A töredékek H. 1,4 cm és 3 cm. (LXV. tábla 8.) Ezekkel együtt volt még két ívelt vasdarab – kengyel(ek) részei(?) –, illetve további nehezen azonosítható kis vastörédékek. Leltározatlan.

8. A hamvak között két darabra törve feküdt a világosszürke, egyik vége felé keskenyedő *fenőkő*. Darabjai nem voltak egymás mellett, keskenyebb vége letört. A másik végétől 1,2 cm-re átfürták. H. 9,3 cm. Ltsz. 62.58.353. Neg.sz. Ö. 7213. (LXVI. tábla 2.)

9. Húsmellékletként és ételáldozatként *sertést* és *tyúkot* helyeztek a sírba.

55. sír (LXVI. tábla 9.)

Szabálytalan téglalap alaprajzú sír. Északi fala ívelt, a déli sem függőleges: a délkeleti sarokban kifelé, a délnyugatiban pedig befelé dől. A hamvak kis kupacban a gödör északnyugati negyedében feküdtek a két vasfibulával (3–4.). A mindössze két edény a déli oldal közelében állt. A húsmelléklet és ételáldozat a sírgödör északkeleti negyedét foglalta el. A gödör 105x140 cm, Mé. 165 cm. A hamvak összsúlya 220 g, melyből 50 g a törzs, 105 g a végtagok maradványa, 65 g törmelék. A halott 23 évesnél idősebb nő(?).

Leletek:

1. Világosbarna-szürke foltos, kívül simított, homokkal soványított, jól eldolgozott, viszonylag könnyű *nagy edény*. Felülete néhány helyen, főleg az edény alsó részén kipattogzott. Nyakát sima borda, vállát besimított vonal és két oldalán besimítással hangsúlyozott lapos borda, hátsó szabálytalan besimított vonal díszíti. Szinte ép. Alja talpgyűrűs. M. 31,5 cm, Pá. 17,5 cm, Fá. 11,3 cm, a talpgyűrű szélessége 4,4 cm. Ltsz. 62.58.354. (LXVII. tábla 3.)

2. Vörösesbarna, kívül-belül simított, elég jó anyagú, omphaloszos aljú *tál*. Belsejét alul, illetve a perem-váll magasságában körbesimígták. Ragasztott, kiegészített. M. 9,7 cm, P. 26–26,8 cm, Fá. 8,6 cm, az omphalosz átmérője 5,8 cm. Ltsz. 62.58.355. Neg.sz. Ö. 7210. (LXVII. tábla 2.)

3–4. A22 rugószerkezetű, megnyúlt tesű vas *fibulapár* töredékei. Az egyik darabnak minden része megvan, de a korrodálódás miatt mégsem lehet egyértelműen eldönteni, hogy kötött vagy

szabad lábú volt-e. Gomb nem látszik egyik töredéken sem. Az összeállítható darab H. 10,4 cm. Ltsz. 62.58.356–62.58.357. Neg.sz. Ö. 7220. (LXVII. tábla 1a–b.)

5. Húsmelllétként és ételáldozatként két *sertés* részreit tették a sírba.

56. sír (LXVII. tábla 4.)

Enyhén paralelogramma alaprajzú sír. Betöltésében több elszenesedett fahasáb lenyomatát figyelték meg. A legnagyobb 60 cm-rel a sír alja fölött húzódott átlósan keresztben az északkeleti és a délnyugati sarok között. Középen erősen megsüllyedt. Ennek északkeleti vége alól indult merőlegesen egy rövid darab a sír északi fala felé. Az első hasábbal párhuzamosan futott a harmadik, rövid darab a sír délkeleti sarkában. Lejtett a sír déli fala felé. Ezen keresztben feküdt az utolsó hasáb, amelyik befutott az első alá. A két egyéntől származó hamvak egy kupacban feküdtek a gödör déli fala közelében a három vasfibulával és üvegkarperec töredékkel (5–7.). Az edények sorban álltak a keleti oldal mentén, kivéve a kis fazekat, amelyet a sír alja fölött 40 cm-rel találtak meg a keleti falnál, az egyik hasáb vége alatt. A húsmelllélet középen feküdt. A sírgödör 120x150 cm, Mé. 210 cm. A hamvak egyik része 27 g, melyből 7 g a törzs, 15 g a végtagok maradványa, 5 g törmelék. A halott 23 évesnél idősebb nő(?) volt. A hamvak másik része 19 g, melyből 7 g a koponya, 7 g a törzs maradványa, 5 g törmelék. Ezek egy 1 éves gyermekre utalnak.

12. kép

Az 56. sír 1. edényének durvított felszíne

Fig. 12

Roughened surface of vessel 1, grave 56

(12. kép). A grafitos réteget ugyancsak függőlegesen simították el rajta. Méretéhez képest elég vékony falú és könnyű darab. M. 35,8 cm, Pá. 22–22,5 cm, Fá. 15 cm. Ltsz. 62.58.358. Neg.sz. Ö. 7207. (LXVII. tábla 5.)

2. Eredetileg simított, de több helyen lekopott, kívül szürke, belül eredetileg szürkésbarna, sok helyen a vörösrre égett belsejéig kopott, homokkal soványított, szendviceses (vörös-szürke-vörös) törésű, rosszul égetett, lehasadozó anyagú *tál*. M. 9 cm, Pá. 22,5 cm, Fá. 5,8 cm. Ltsz. 62.58.359. (LXVII. tábla 8.)

3. Eredetileg kívül simított, de több helyen lekopott, szürke, homokkal soványított, szendviceses (vörös-szürke-vörös) törésű, rosszul égetett, lehasadozó anyagú *talpcsöves, files korsócska*. Csak töredékei vannak meg. Alakja a kantharoszkóra emlékeztet, de csak egy fül töredékei

maradtak meg. Ugyanakkor az edény rossz anyagát tekintetbe véve elképzelhető, hogy volt másik füle is. A fül további érdekessége, hogy alsó része kerek metszetű, a peremhez szögben törve kapcsolódik és ezen a végén ellaposodik. Elképzelhető, hogy a törésnél kicsit hegyesedett vagy ki is emelkedett, esetleg valamilyen plasztikus dísz is volt rajta. M. 14,5 cm, Pá. 11 cm, Fá. 5 cm, a talp M. 2,1 cm. Ltsz. 62.58.361. (LXVII. tábla 6.)

4. A sír falának tapadva, féldoldalra dőlve, a sír aljánál 40 cm-rel magasabban egy eredetileg kívül simított, de több helyen lekopott, helyenként drappos, szürke foltos, homokkal soványított, elég jó anyagú kis *fazék*. Felszínét a simítás ellenére csak elnagyoltan dolgozták el, mivel vállán és nyakán több ponton megrepedezett az agyag. M. 13,2 cm, Pá. 13,2–14,6 cm, Fá. 8 cm. Ltsz. 62.58.360. Neg.sz. Ö. 7210. (LXVII. tábla 7.)

5a–b. Vas *fibulapár* hiányos töredékei. Az ásató megfigyelése szerint már a sírban törötteen feküdtek. A meglévő rugótöredékek alapján valószínűleg két A12 szerkezetű darab volt. A fibulák lábát a rugóhoz viszonylag közel kapcsolták vissza. A töredékek 2006-ban kerültek elő restaurálatlanul, így a részletek igen rosszul látszanak. Zacszójukon a „textilnyomok” megjegyzés is szerepelt, de mai állapotukban textil nem látszik rajtuk. Az épebb töredék H. 3,7 cm. Leltározatlan. (LXVIII. tábla 2a–b.)

6. Az 5. fibulapárhoz hasonló méretű, valószínűleg A12 rugószerkezetű kis *vasfibula* rugó- és rövid kengyeltöredéke. A visszakapcsolt láb ezen nem látszik. 2006-ban került elő restaurálatlanul. A töredék H. 3,4 cm. Leltározatlan. (LXVIII. tábla 3.)

7. Kék *üvegkarperec* fele szabálytalan, fehér rá/belefolyotott mintával. Erősen irizál, így eredeti színe nem állapítható meg egyértelműen. A deformálódott töredék jelenlegi Átm_k 4,5 cm. Ltsz. 62.58.362. Neg.sz. Ö. 7221. (LXVIII. tábla 1.)

8. Húsmellékletként *sertést* helyeztek a sírba.

57. sír (LXVIII. tábla 6.)

Kicsit szabálytalan téglalap alaprajzú sír. Nyugati sarkát lekerekítették. Betöltésében két elszenesedett, pallószerű falenyomat volt megfigyelhető. Középen mindkettő kissé megsüllyedt. A hosszabbik a gödör nyugati és déli falának közepe között futott, végei a sír alja fölött 40 cm-rel voltak (LXVIII. tábla 6a). A rövidebbik az első mellett, azzal párhuzamosan feküdt, de keleti vége már 50–55 centiméterrel volt a sír alja fölött, s kissé oldalra is dőlt (LXVIII. tábla 6b). A hamvak részben egy kupacban feküdtek a gödör délnyugati negyedében a vasfibulával és a bokaperec darabjaival (4–5.). Egy kevés égett emberi csont azonban hozzátapadt a 7. tál magasabban fekvő néhány töredékéhez. Bokaperec töredékei is voltak itt. Szintén magasabban, 35–40 centiméterre a sír alja felett, az „a” gerenda alatt feküdt a 6. bronzkarperec. Az edények a sírgödör nyugati negyedében álltak, igen rossz állapotban voltak. A 7. tál széttörve került elő a sírföldben több ponton. Legnagyobb darabja (hamvakkal) fenékel fölfelé volt 25–30 centiméterre a sír aljától. De volt töredéke 35–40 centiméter magasan is, illetve a sír oldala mellett. A húsmelléklet és ételáldozat középen, illetve a gödör északkeleti negyedében feküdt lazán szétakva. Kérdés, hogy a rendellenesen a sírban talált darabok (hamvak egy része, bokaperec, karperec, 7. tál) későbbi bolygatás miatt kerültek oda vagy tudatosan odatették őket. A sírgödör 85–105x160 cm, Mé. 90–100 cm. A hamvak össz súlya 193 g, melyből 50 g a koponya, 52 g a törzs, 40 g a végtagok maradványa, 51 g törmelék. A halott adultus korú nő.

Leletek:

1. Teljesen összeroppant, félig a 2. tálra borult *nagy edény*. Elpusztult.
2. *Tál*. Elpusztult.

3. Egy-két helyen drapp foltos szürke, durva sóderes homokkal és kevés grafitral soványított, jó anyagú, fésűs díszű kis *csupor*. Nyakán elsimították, itt kevésbé érdes a tapintása. M. 10,1 cm, Pá. 11–11,3 cm, Fá. 7,4 cm. Ltsz. 62.58.363. Neg.sz. Ö. 7210. (LXVIII. tábla 7.)

4. Valószínűleg A22 rugószerkezetű vas *fibulapár* töredékei. Égett(?). A leírásban ugyan csak egy fibula szerepel, de a nem összeillő töredékek arányai alapján nem egy hosszú és aránytalanul lapos fibula, hanem két kisebb darab lehetett a sírban. A díszítetlen láb simán volt visszakapcsolva a lapos és szögletesedő kengyelhez. Rekonstruált H. 6 cm lehetett. Ltsz. 62.58.364. (LXVIII. tábla 5a–5b.)

5. Nagyméretű hólyagokból álló *bokaperec* olvadt töredékei. A leltározott anyagban csak egy darabja van, nevezetesen a két hólyag közötti díszítetlen átmeneti rész. A visszahajtott szél alatt látszik a hólyagot kitöltő anyag maradéka. 3,7x2,6 cm. Ltsz. 62.58.365. (LXVIII. tábla 8.)

6. Pseudofiligrán díszes öntött bronz *karperec* darabokban. Az egyes töredékek íve alapján egészen kicsit deformálódhatott. A díszítés elég rosszul látszik. Az S-kből komponált mintát három szimmetrikusan elhelyezett csoportba rendezték (13. kép). Kérdés, hogy csak megkopott-e a hosszú használatától vagy a tűzben is megolvadt egy kicsit. Átm_k. 7,2x7,8 cm, Átm_b. 6,6x7,1 cm. Ltsz. 62.58.366. (LXVIII. tábla 12.)

13. kép

Az 57. sír pseudofiligrán díszes karperecének mintája

Fig. 13

Pattern of bracelet with pseudo-filigree decoration, grave 57

7. Eredetileg valószínűleg simított, barnásvörös, homokkal soványított, elég jó anyagú *tál*. Annak ellenére, hogy többféle voltak darabjai a sírföldben, gyakorlatilag az egész edény megvan. Egészen a felületéhez tapadva hamvak és hólyagos lábperc összeégett töredékei voltak. M. 10–11,8 cm, Pá. 26,8–27,3 cm, Fá. 10 cm. Ltsz. 62.58.402. (LXVIII. tábla 4.)

8. Húsmellékletként és ételáldozatként *sertés*, *juh* és *tyúk* részeit helyezték a sírba.

58. sír (LXVIII. tábla 9.)

A sekély sírmélység miatt rosszul elváló folttal jelentkező temetkezés. Emiatt alakját sem lehetett pontosan meghatározni. Alja teknős. A betöltés a sírgödör közepe táján, 5–20 cm-rel a sír alja fölött erősen hamos és kormos volt egy kerekded foltban (LXVIII. tábla 9., vonalkázva), benne leletekkel (részben 6., 8–10.) és hamvakkal. Ez a kevert betöltés kupacszerű volt, tehát a közepén volt a legmagasabb, s minden irányban lejtett. Mintha akkor szórták volna a sírba, amikor már elkezdték azt betemetni. A hamvak zöme egy kupacban feküdt a gödör déli fala közelében a 4–7. tárgyakkal és cserepekkel. De hamvak voltak szinte mindenhol a sírföldben és az 1. nagy edényt kitöltő földben is. Szintén az 1. edényben volt a 6. övszerelék egy darabja. Két edény (1.,3.) az állatcsontoktól nyugatra, a 2. tál pedig északra állt. Ezen túl a hamus-kormos kupacban is voltak másodlagosan égett cserepek két edényből (11.). A húsmelléklet középen feküdt.

Mivel az öv darabjai mind a hamvak között, mind a betöltésben megfigyelt kormos kupacban előfordultak, elképzelhető, hogy a halotti máglyáról összegyűjtött maradványok egy részét nem a sír alá helyezték, hanem a sír betemetése közben dobták be. Ugyanakkor azt a tény, hogy a hamvak szinte mindenhol előfordulnak, magyarázhatja későbbi bolygatás is, mivel a sekély sírmélység miatt a temetkezést már a szántás is elérhette. A sírgödör 120–135x130–145 cm, Mé. 35 cm. A hamvak összsúlya 176 g, melyből 1 g a koponya, 20 g a törzs, 95 g a végtagok maradványa, 60 g törmelék. A halott 23 évesnél idősebb nő(?).

Leletek:

1. Kívül és a peremén belül is simított, szürke foltos világosbarna, homokkal soványított, elég jó anyagú, töredékekből ragasztott és kiegészített, hiányos *nagy edény*. A kiegészítés miatt nem lehet eldönteni, hogy alja omphaloszos volt-e, de a törés alapján valószínűleg igen. Vállán bepecsételt félholdakból komponált díszítés fut körbe: a félholdak száma változik, de felváltva rendezték félkörösen vagy egyenes vonalba azokat (LXIX. tábla 1a.). Nyakán borda, vállán pedig két besimított vonal fut körbe. M. 29,4 cm, Pá. 20,3 cm, Fá. 13 cm. Ltsz. 62.58.367. Neg.sz. Ö. 7211. (LXIX. tábla 1b.)

2. Kihajló peremű *tál*. Elpusztult.

3. Eredetileg valószínűleg simított (a restaurálásakor összekent), barnásvörös, homokkal soványított, vékony falú, töredékekből ragasztott és kiegészített kisebb *tál*. Nyakán-vállán besimításszerű korongnyomok futnak körbe. M. 8 cm, Pá. 17,6–18 cm, Fá. 7,2 cm. Ltsz. 62.58.368. Neg.sz. Ö. 7210. (LXIX. tábla 2.)

4a–b. F22 rugószerkezetű, kötött lábú bronzhuzalból készített *fibulapár*. Égettek. A szétkalapálva a kengyelre hajtott, hornyolt lábvég előtt a láb laposan kiszélesedik, s 3 (kicsit a pastillage-ra emlékeztető) lencsemotívum díszíti. H. 4,1 cm és 4,2 cm. Ltsz. 62.58.369–370. Neg.sz. (csak a 62.58.369. darab) Ö. 9732. (LXIX. tábla 9a–9b.)

5. A22 rugószerkezetű vasfibula töredékekben. A lába végét kis gömb díszítette. Mivel a kengyele éppen a kérdéses helyen sérült, nem lehet eldönteni, hogy visszakapcsolt lábú volt-e. Restaurálatlan. H. 11,7 cm. Leltározatlan. (LXIX. tábla 6.)

6. Valószínűleg *öv lemezdisze karikával*. A vaskarika rombusz metszetű, nyitott végű, végei felé elkeskenyedik. Az egészen enyhén ívelt vaslemezről készített csüngőt úgy húzták rá a karikára, hogy az abban az irányban enyhén keskenyedő lemezt összehajlították, s ebbe a palástba két lyukat fúrtak. Lekerekített sarkú másik vége egyszer szintén át van fúrva, hogy azon egy széthajtott végű vashurkot húzzanak keresztül. Ezen a hurkon karikás csüngő lóghatott – lásd a másik hasonló lemezt! A karika Átm. 4,3x4,6 cm, a lemezes rész H. minimum 13,5 cm, de nem tudjuk, mekkora darab tört ki belőle. Ltsz. 62.58.373. Neg.sz. Ö. 5302. (LXIX. tábla 5a.)

6b. Az 1. nagy edényben egy hasonló, de töredékes *övlemez* volt, ezúttal a csüngővel, de letrött véggel. Így nem tudjuk, hogy kampóval kapcsolódott-e a karikához vagy csak az öv bőrszalagját dugták át a másik lemez karikáján. H. 10 cm, legnagyobb Sz. 2,3 cm, a csüngőt tartó kis karika Átm. 1,1 cm, a csüngő H. 2,75 cm. Ltsz. 62.58.376. (LXIX. tábla 5b.)

A kormos-hamus kupacban is volt két, valószínűleg az övhöz tartozó töredék:

6c. Az *övlemez* 3 kis töredéke és *karikás csüngő* a hurok darabjával. Restaurálatlan. 1,5x2,3 cm, a csüngő H. 2,9 cm. Ltsz. 62.58.374. (LXIX. tábla 5c.)

6d. Az *övlemez* töredéke és *karikás csüngő* (3 darabban). Restaurálatlan. Ezen a darabon jól látszik, hogy a csüngőt tartó kis karika nyitott. 1,1x2 cm, a karika Átm. 1,2 cm, a csüngő H. 2,9 cm. Ltsz. 62.58.376. (LXIX. tábla 5d.)

7. Nagy gombos, kötött lábú bronz*fibula* olvadt, deformálódott töredéke. A bronzhuzalból készített fibula lábára valószínűleg ráhúzták a plasztikusan kialakított díszes lábvéget. Ez a technikai megoldás jól látszik a kengyelt körülölelő üreges zárótagnál. Egy kis huzaltöredéke esetleg a kormos-hamus kupacban volt. A töredék H. 4,2 cm. Ltsz. 62.58.372. (LXIX. tábla 7.)

Az alábbi, többnyire olvadt darabok a kormos-hamus kupacban voltak.

8. Filigrándíszes²⁹ bronz*karperec* töredékei. Maga a karperec belső oldalán, hosszában „vágott”, vagyis nem egy sima huzalból, hanem összehajlított lemezből készült. Erre erősítették

²⁹ Esetleg pszeudofiligrán(?) – a tárgy olvadt volta miatt nem lehet eldönteni.

a díszítést: hosszában egy megsodort drótszálat, illetve kettős vagy többszörös felcsavart kúpocskákat. A töredék H. 1,6 cm. Ltsz. 62.58.377. (LXVIII. tábla 11.)

9. Közepes méretű *hólyagokból álló perec* 3 töredéke. A hólyagok szélét szélesen behajlították. Két meghatározhatatlanra olvadt bronztöredék tartozhat ugyanehhez. Ltsz. 62.58.378. (LXIX. tábla 8.)

10. Egy vagy két edény összeégett töredékei kerültek a sírgödörbe. Mivel másodlagosan égtek, valószínűleg a halotti máglyára tették ezeket, s annak leégése után szórták a cserepeket a sírba. Másik lehetőség, hogy egy későbbi „emlékező áldozat” kapcsán raktak tüzet a sírban(?), s akkor használták ezt/ezeket az edényt/edényeket is.

10a. Másodlagosan égett, vörös-szürke foltos, deformálódott, egészen homokos, kicsit sóderes anyagú, vékony falú, kihajló peremű, bikónikus *fazék* töredékei. Felületi kezelése a tűzben megsemmisült. Becsült M. 2,8+9,7 cm, Pá. 20,5 cm. Ltsz. 62.58.379. (LXIX. tábla 3.)

10b. Másodlagosan égett, vörös-szürke foltos, deformálódott, egészen homokos, kicsit sóderes anyagú, omphaloszos, vaskos *aljtöredék* darabokban. Ugyan jóval vaskosabb mint a tál, de lehet annak is a része. A töredék M. 3,5 cm, Fá. 10,2 cm. Ltsz. 62.58.379. (LXIX. tábla 4.)

11. A 10. számú cserepek között a zacskóban volt egy, a közepe felé szélesedő és ott átfúrt, égett *vaspántocska*. A sírleírásban és a naplóban nem szerepel. H. 4,6 cm. Leltározatlan. (LXVIII. tábla 10.)

12. Húsmellékletként *sertést és tyúkot*, áldozatként(?) egy *szem kutyafogat* tettek a sírba.

59. sír (LXX. tábla 4.)

Kissé szabálytalan téglalap alaprajzú sír. A két egyénhez tartozó hamvak kupaca a sírgödör déli negyedében feküdt a fémtárgyakkal (4–10.). Az edények (1–3.) a gödör délnyugati felét foglalták el. A húsmelléklet a keleti negyedben feküdt. A gödör 90x120–130 cm, Mé. 55 cm. Az egyik egyénhez tartozó hamvak súlya 150 g, melyből 30 g a törzs, 75 g a végtagok maradványa, 45 g törmelék. 23 évesnél idősebb(?). E mellett 5 g törmelék egy 0–fél éves csecsemő maradványa.

Leletek:

1. Szinte teljesen lekopott felületű, az edény alsó fele alapján szürke-világosbarna foltos, sóderes homokkal soványított, elég jó és nehéz anyagú, töredékekből ragasztott és kiegészített *nagy edény*. Elképzelhető, hogy másodlagosan is tűzközelbe került, ez magyarázza a felületi kopást, illetve hogy helyenként a soványító anyag is kipattogzott. Nyakát és vállát lapos borda díszíti. M. 30,5 cm, Pá. 21,6 cm, Fá. 16,5 cm. Ltsz. 62.58.380. Neg.sz. Ö. 7207. (LXX. tábla 7.)

2. Rosszul égetett, rossz anyagú, megkopott felületű, szürke, szendvicses (szürke-vörös-szürke-vörös-szürke) törésű, homokos anyagú, kihajló peremű, rövid, enyhén homorú nyakú, nyomott gömbös alsótestű, alja felé igen vastag falú, ugyanakkor az omphalosznál nagyon elvékonyodó aljú *tál* töredékei. P: 24 cm körül, Fá. 13 cm. Leltározatlan. (LXX. tábla 8.)

3. Korong nélkül készített, sötét szürkésbarna, helyenként vörösesbarna foltos, eredetileg kívül simított, szabálytalan, kissé szemcsés anyagú, omphaloszos aljú *füles bögre*. A fül és az edényperem találkozásánál plasztikus kosfej díszíti bekarcolt kettős pont-kör szemekkel. A fület és az edény hasát bepecsételt félholdakból és pont-körökből, illetve árkolt vonalakból komponált, nem szimmetrikus minta díszíti. A hasi félhordsor nem fut teljesen körbe, a fülnél hiányzik. Töredékekből ragasztott, némileg kiegészített. M. 9,9 cm, Pá. 5,5 cm, Fá. 3,8 cm, az omphalosz átmérője 2,8 cm. Ltsz. 62.58.381. Neg.sz. Ö. 9735. (LXX. tábla 5.)

4. Viszonylag jó állapotban lévő, karikás végű LT *vaskés*. Hegye letörött. A hamvak szélénél feküdt. Jelenlegi H. 14,5 cm. Ltsz. 62.58.383. (LXXI. tábla 2.)

5. A 4. vaskés alatt szürke, rozsdafoltos, homokkőből készített *fenőkő*. Éleit lecsiszolták, egyik vége felé erősen keskenyedik. H. 12 cm. Ltsz. 62.58.384. Neg.sz. Ö. 7213. (LXXI. tábla 1.)

6. A hamvak között igen rossz állapotban lévő *vasolló*. Rugórésze pánt alakú. Bár a hamvak között volt, nem tűnik égettnek. H. 21 cm. Ltsz. 62.58.385. Neg.sz. Ö. 7214. (LXXI. tábla 3.)

7. A 6. olló töve alatt nyereg alakú *bronzkarika*. Átm_k. 2,6x2,8 cm, Átm_p. 2x2,1 cm. Ltsz. 62.58.386. Neg.sz. Ö. 9732. (LXX. tábla 2.)

8. A12 rugószerkezetű, visszakapcsolt lábú, lapos és szögletesedő kengyelű *vasfibula* töredéke három darabban. H. 5 cm. Ltsz. 62.58.388. (LXX. tábla 6.)

9. A hamvak alatt, szélen vashuzalból hajlított *karika*. Töredékes, ezért nem tudni, hogy nyitott vagy zárt volt-e. Átm. 4x4,5 cm lehetett, a huzal V. 0,4 cm. Ltsz. 62.58.387. Neg.sz. Ö. 5302. (LXX. tábla 3.)

10. A hamvak mellett tagolt díszű, tömör *vaskarperec* töredékei. Annyira rossz állapotban van, hogy valószínűleg nem égett. Átm_k. közelítőleg 8,5 cm. Ltsz. 62.58.382. (LXX. tábla 1.)

11. Húsmellékletként *sertést* és *tyúkot* helyeztek a sírba.

60. sír (LXXI. tábla 4.)

Téglaalap alaprajzú sír. A hamvak kis kupaca a sírgödör északi negyedében feküdt a viseleti tárgyakkal (3–6.). Az edények (1–2.) a gödör közepén álltak. Mellettük feküdt a húsmelléklet. A gödör 95x115 cm, Mé. 35 cm. A hamvak súlya 70 g törmelék, mely 5 év körüli gyermek maradványa.

Leletek:

1. Sötétszürke, eldolgozott, de kopott felületű, homokos anyagú, omphaloszos aljú *fazék*, töredékekből ragasztva. M. 13,8 cm, Pá. 17,6–18 cm, Fá. 8,6 cm, az omphalosz átmérője 5,6 cm. Ltsz. 62.58.389. Neg.sz. Ö. 7205. (LXXI. tábla 9.)

2. Világosbarna, eredetileg simított, de lekopott felületű, jó anyagú, sóderes homokkal soványított *tálka*. A korongolási nyomok jól látszanak. M. 6 cm, Pá. 15,8–16 cm, Fá. 6,7 cm. Ltsz. 62.58.390. Neg.sz. Ö. 7210. (LXXI. tábla 8.)

3. Tömör, nyitott *vaskarika*. Rajta kisebb *vaskarika* volt, amelyik valószínűleg a két egymásra húzott végét fogta össze. Átm. 7,5x8,5 cm körül. Ltsz. 62.58.391. (LXXI. tábla 5.)

4. Kötött lábú, A22 rugószerkezetű *vasfibula*. Lába végét korongsor(?) díszítette. Kengyele lapos és szögletesedő. A töredék H. 4,5 cm. Ltsz. 62.58.392. Neg.sz. Ö. 5302. (LXXI. tábla 7.)

5. Kötött lábú, A22(?) rugószerkezetű *vasfibula*. Lábát kis bogó(?) díszítette. H. 4,5 cm lehetett. Ltsz. 62.58.393. (LXXI. tábla 6.)

6. *Üvegkarperec*(?) töredéke. A tűzben alaktalaná és meghatározhatatlan színűvé égett darab. H. 3,5 cm. Ltsz. 62.58.394.

7. Húsmellékletként *tyúkot* helyeztek a sírba.

61. sír (LXXI. tábla 10.)

A terület planírozása következtében nagyrészt elpusztult sír Mércsei István udvarán. Mércseiék emlékeztek rá, hogy találtak edényeket, de ezek nem kerültek elő. Csak keleti sarka maradt meg 65x100 cm-es területen. Délkeleti fala befelé szűkült, alja 25 cm-rel esett beljebb mint a teteje. Ezzel a fallal párhuzamosan három, szintén rézsűsen fekvő gerenda elszenesedett maradványait lehetett megfigyelni a gödör aljától mért 30, 42 és 52 cm magasságban. A hamvak kis kupaca is a sírnak ebben a megmaradt részében feküdt a vasfibulával együtt. Az egyetlen megmaradt tál a hamvak mellett állt, s benne volt a húsmelléklet. Mé. 90 cm. A hamvak – 210 gramm törmelék – 15 évesnél idősebb egyén(?) maradványai.

Leletek:

1. Eredetileg valószínűleg szürke és simított, de nagyrészt az alatta lévő vörös rétegig lepoptott felületű, sötétszürke-fekete törésű, homokos anyagú, omphaloszos aljú, igen rosszul égetett, vékony falú *tál*. Töredékekből ragasztva. Belül hangsúlyozott korongolási nyomok látszanak. M. 10,2 cm, Pá. 25,3 cm, Fá. 5,6 cm, az omphalosz átmérője 5,4 cm. Ltsz. 62.58.401. (LXXI. tábla 11.)

2. *Vasfibula*. Elpusztult.

3. Húsmellékletként *tyúkot* helyeztek egy tálban a sírba.

62. sír (14. kép, LXXII. tábla 1.)

Szabálytalan, négyszög alaprajzú sír. A már elplanírozott területre esett, de a 30 cm-es planírozás a sírnak csak felső részét érintette. A sírgödör az északnyugati és a délkeleti sarkoknál lefelé szélesedett. A hamvak két kupacban feküdtek, a délebbiben voltak a viseleti tárgyak (9–10.). A fegyvereket és esetleg két fibulát (3–8.) a sír keleti falával párhuzamosan, a hamvaktól nyugatra és délre tették. Az edények (1–2.) a sír északnyugati sarkában álltak egymás mellett, ezektől délre feküdt a húsmelléklet(?) és ételáldozat.

14. kép

A 62. sír kibontva

Fig. 14

Grave 62 after unravelling

A fegyvereket in situ vették fel, az ezután készített fénykép alapján (LXXII. tábla 2.) több megállapítást is tehetünk. A 3. kard és a 4. kardlanc nem volt összeerősítve. A kard alsó fele alatt volt a kardlanc hosszú tagja,³⁰ majd a pajzs darabja vagy a lefeszített pajzsdudor (5.). Ez abból következik, hogy a kardlanc egyik vége szorosan a pajzsdudor egyik szárnya alá, míg a másik a dudor másik szárnya fölé kanyarodott, ez pedig csak akkor lehetséges, ha nincs ott a pajzs fája. A pajzs széttörése vagy a pajzsdudor lefeszítése magyarázhatja azt is, hogy a dudor egyik szárnya felhajlott. Esetleg ez lehet az oka annak is, hogy a pajzsfogó eltört, s darabjai elkerültek egymás mellől. Ezen túl a sírfal közelsége miatt sem férne oda a pajzs. A pajzsdudorra tették keresztbe a 6. vas lándzsahegyet, szintén eltört nyéllal, mert nem fért volna be a sírgödörbe a teljes nyele. Ennek pengéjén egy fibula(?) feküdt. Ha azonosításunk helyes, akkor hasonló esetet (nagyobb vasfibula a fegyvereknél) figyelhattunk meg a 10., 11., 12. és 39. sírban. Talán becsomagolták valamibe a fegyvereket? Ez egyébként megmagyarázná azt is, hogy ilyen szorosan egymás mellett maradtak a tárgyak a sír betemetése közben.

A gödör (a sír alján) 125x115–125 cm, Mé. 130 cm. A hamvak a „nagyobb” melléklet nélküli kupacban – 25 g törmelék – 1 év körül gyerek maradványai. A „kisebb” kupac – 60 g törmelék – 15 évesnél idősebb egyén maradványa.

³⁰ A rövidebbik tag pontos helyét nem lehet meghatározni.

Leletek:

1. Szürke, eredetileg kívül és a peremén belül is simított, de lekopott felületű, homokkal soványított, a kopás alapján szendvices (szürke-vörös-szürke) törésű, tagolt aljú, kicsit ügyetlen *nagy edény*. Nyakát árkolt borda, vállát egy, helyenként két besimított vonal díszíti. Töredékekből ragasztva. M. 28,8 cm, Pá. 17,6 cm, Fá. 12,2 cm. Ltsz. 62.58.395. Neg.sz. Ö. 7205. (LXXII. tábla 3.)

2. Szürkésbarna foltos, simított, homokos és viszonylag jó anyagú *nagy edény* vagy *fazék*. Felső része hiányzik, töredékekből ragasztva. Vállát borda díszíti. A töredék M. 10 cm, hasának Átm. 20,8 cm, Fá. 8,6 cm. Ltsz. 62.58.396. Neg.sz. Ö. 7203. (LXXII. tábla 2.)

3. Egyenes *vaskard* hüvelyében. A mára letört hegyű vaskard a kevésbé csapott vállúak közé tartozik. A téglalap metszetű markolattuskén két lapos vaskarika fogta közre a markolat fáját. A kard legnagyobb szélessége 4,5 cm. Jelenlegi teljes hossza 84,5 cm, ebből a markolat 11,5 cm.

A hüvelyből kisebb darabok, illetve a legvége hiányzik. Torkolata ívelt és rátett léccel hangsúlyozott. Ennek a jellegzetességének köszönhetően sikerült azonosítani függesztőfüles töredékét a 2006-ban előkerült leltározatlan fémek között. Mintegy fél centiméterrel a pereme alatt talán bordázott merevítőlécc futott körbe, s ez egyben a függesztőfül felső lezárása is volt. A függesztőfül alsó vége csepp alakú volt. A függesztőfül hossza 5,2 cm. A hüvely szerkezetét nem sikerült teljesen egyértelműen meghatározni, de valószínűbbnek tűnik, hogy a függesztőfüles lemez széleit hajlították rá a másokra. A másik lehetőség, hogy külön kerete volt a hüvelynek. Ennek ellentmond, hogy a függesztőfüles lemezen semmi nyoma nem maradt a ráhajtogatott szélnek, vagyis egyszerűen oldalt, a hajtogatásnál elhasadhatott. A koptatónak semmi nyoma annak ellenére, hogy a fegyver majdnem teljesen megvan. Ebből az következik, hogy egyszerű kis V alakú koptatója lehetett.³¹ Véssett vagy karcolt díszítés nem látszik. A hüvely legnagyobb szélessége 5 cm. Ltsz. 62.58.397.1. Neg.sz. Ö. 7245. (LXXIV. tábla 2., 3a–c.³²)

4. Két részes, poncolt díszű, laposra kovácsolt *kardkötőlánc*. A hosszabbik tag egy karikában és egy kampóban végződött, a rövidebbik pedig két, nem egyforma karikában. A poncolás már csak néhány helyen látszik. A rövid tag H. 9,5 cm, a másikkól egy 56 cm hosszú darab maradt meg. A rövid tag karikáinak Átm._b. 0,4 cm és 0,7x0,9 cm, Átm._k. 2 és 2x2,3 cm. A hosszú tag karikájának Átm._b. 0,8x1 cm, Átm._k. 2,2 x 2,6 cm. A kapocs H. 3,6 cm körüli. Ltsz. 62.58.397.2. Neg.sz. Ö. 7245. (LXXIV. tábla 1a–b.)

5a. Trapéz szárnyú, szalag alakú vas *pajzsdudor*. Ívelt részén, a legtetején belülről kikalapált, mintegy 8 cm hosszú borda húzódik. A pajzsfogót közepes fejű szegecsekkel erősítették hozzá. Egyik szárnya felhajlott vagy felhajlították. Középrésze is deformálódott olyan módon, mintha ráütöttek volna. H. 23,3 cm, Sz. 7,5 cm, M. 3,8 cm. A szegecsek Átm. 2 cm. (LXXII. tábla 5., LXXIII. tábla 1–5.)

5b. Alul részben hozzákorródálódott a nyújtott csepp alakú végződésű *pajzsfogó*. Meglehetősen vékony vaslemezéből készült. Feje hossza 8,6 cm lehetett, a vaspánt pedig mintegy 11 cm hosszú és 1 cm széles. Ebből csak 8,8 cm-nyi maradt meg. (LXXIII. tábla 5.)

5c. A fegyverek dobozában volt még egy kis kerek fejű *vasszegecs* ráírt leltári szám nélkül. Esetleg a pajzsfogó felerősítésére használhatták. Átm. 0,9 cm, M. 0,9 cm. Ltsz. 62.58.397.3. Neg.sz. Ö. 7245. (LXXIII. tábla 3.)

6. Fűzfalevél alakú, éles közép bordájú vas *lándzsahegy*. Köpűjének palástját összehajtották és széleit egymásra kalapálták. H. 29 cm, ebből a köpű 6 cm. A köpű Átm. 1,8x2 cm. Ltsz. 62.58.397.4. Neg.sz. Ö. 7245. (LXXII. tábla 4–5., LXXIII. tábla 1–2., 4.)

³¹ Mint például a 23. sír kardja esetében (62.58.144.2.).

³² A függesztőfüles töredék felvételét Dúzs Krisztina (MNM) készítette. Munkáját köszönjük!

7. Az előző lándzsahegy pengéjéhez tapadt *vasfibula*(?). Egy vas huzaltöredék és annak egyik végén alaktalanná rozsdásodott csomó maradt meg. H. 9,4 cm. (LXXII. tábla 6., LXXIII. tábla 2.)

8. A fegyverek együttesében volt még egy nehezen meghatározható vastöredék, talán *fibula* töredéke(?). Ha a feltételezés helyes, akkor a kengyel és a tű darabjáról lehet szó, amelyhez kisebb vaslemezek tapadtak/rozsdásodtak. H. 6,5 cm. Leltári szám nélkül a 62.58.397. egység dobozában. (LXXIV. tábla 4.)

9. Tömör *vaskarperec*. Valószínűleg inkább zárt lehetett, jelenleg nem tökéletesen illeszkedő töredékekből áll. Átm. 8,3x9,3 cm, a huzal V. 0,4 cm. Ltsz. 62.58.398. (LXXIV. tábla 6.)

10a–b. Kötött lábú, A22 rugószerkezetű, lapos kis *vasfibula*. Lába végét kis gomb, majd három széles hornyolás díszítette. A rugóhoz közel kapcsolódott a kengyelhez. H. 4,8 cm. Ltsz. 62.58.399. Neg.sz. Ö. 7220. (LXXIV. tábla 5.)

Az ásatási napló és a sírrajz szerint a fenti két tárgyon kívül még egy kis *vasfibula*(?) töredékei voltak a hamvak között. Ez ma már nincs meg.

11. Húsmellékletként(?) és ételáldozatként *sertést* tettek a sírba.

63. sír (LXXV. tábla 1.)

Kicsit szabálytalan, téglalap alaprajzú sír. Mindössze egy edényt és állatcsontot találtak a temetkezésben. Az edény töredékei a sír déli negyedében, a gödör aljától mért 30–60 cm magasan voltak szétszórva a sírföldben. Az ételáldozat ugyanitt, de a sírfenéken feküdt. A gödör 120x170 cm, Mé. 115 cm. Hamvakat nem találtak benne.

Leletek:

1. Szürke-drapp foltos, eredetileg kívül simított, de lekopott felületű, homokos anyagú, ki-domborodó aljú, emiatt instabil *nagy edény*. Nyakát és vállát borda, az edény alsó felét besí-mított vonalak díszítik. Töredékekből ragasztott. M. 36,5 cm, Pá. 20,5–20,8 cm, Fá. 15 cm. Ltsz. 62.58.400. Neg.sz. Ö. 7206. (LXXV. tábla 2.)

2. Ételáldozatként *sertést* helyeztek a sírba.

Szórványok

I. Fegyverek

1. 1957. július 10-én begyűjtött *vaskard*. Az átadók elmondása alapján egy feldúlt sírból került elő, és az útépitéshez szállított földben találták meg. Ez esetleg lehet a 4. sír.

Kettéhajlított, égett, homorú vállú *vaskard* a hüvely töredékeivel. Téglalap metszetű markolata kettős gombban végződik. Összehajlítva mért H. 47,5 cm, a fegyver H. 81,5 cm, ebből a markolata 12,5 cm. Hüvelyének megvolt Kosd C típusú koptatója, ennek ma már felső része őrződött meg. Patay Pálné rajza alapján típusa azonosítható volt. Felül egy tagolt lécszerűen körüli a hüvely lemezeit. A szerkezetéről annyit tudunk, hogy egyik lemezének szélét ráhajtották a másik lemezre. Ltsz. 62.58.26. (LXXV. tábla 3.)

2. 1957. július 14-én begyűjtött *vaskard*, amelyet a kotró emelt ki egy sírból, és a dömpertel kivitte az útra. Onnan hozták vissza. Esetleg a teljesen feldúlt 18. sírből származik.

Töredékes *vaskard*. Típusáról biztosan nem lehet mondani, de a kardpenge valószínűleg ferde vállú volt. A kard hegye és markolata letört. A töredék H. 61,5 cm, Sz. 4 cm. Ltsz. 62.58.113.

II. Cserepek

Az ásatási napló szerint szeptember 9-én, Mizsnai földjének északnyugati határánál a régészek szórványos kelta cserepeket találtak. Valószínűleg ezek kerültek elő leltározatlanul az MNM raktárában.

1. Grafit bevonatos és besimított grafitos sávval díszített tenyérnyi töredék egy *nagy edény* alsó feléből. Belül szürke, eldolgzott, törése szürke-vörös-szürke-vörös-szürke, szendvicses.

2. *Nagy edény*(?). Két darab kívül elnagyoltan grafitos bevonattal bekent, belül szürke, de kopott, viszonylag durván kidolgozott, vaskos töredék. Törése szürke-vörös-szürke-vörös-szürke, szendvicses.

3. Kis finom, szintén grafitos bevonatú *tálka*(?). Duzzadt peremű, rövid nyakú, a váll alól induló fésűs dísszel. (LXXV. tábla 4.)

A sírok mellett feltártak két gödröt is. Ezeknek a temetőhöz való tartozása kérdéses, de nem kizárt, ezért az alábbiakban következik leírásuk.

„A” gödör (1958. augusztus 28.)

A bontás során teknőszerű metszetű gödör jelentkezett. A függőleges metszetben az alján széndarabok voltak. Dél felé fala ívelten emelkedett, észak felé viszont domború íveléssel lefelé szaladt a vízszintes metszetben, itt egy kerek folt jelentkezett, mely mély gödörnek bizonyult. Belső széndarabok és mindössze 1 db jellegtelen cseréptöredék volt. Az ásatók szerint nem látszik késő vaskorinak.³³ Mé. 208 cm.

„B” gödör (1958. augusztus 30.)

Az „A” gödörtől délre mintegy 120 cm-re, az ott említett „teknő” alatt újabb gödröt találtak. Alakja méhkasos. Betöltésében kerámiát nem, hanem széndarabokat, illetve egy gímszarvas agancsát (koponya töredékkel) találták. Átm. 90 cm mélyen 60 cm, az alján 110 cm. Mé. 210 cm.

Összefoglalóan itt most annyit hangsúlyozok, hogy a mátraszőlősi kelta temető leletanyaga igen egységes, különösen ha figyelembe veszem a magas sírszámot. Ez a megállapítás igaz mind a fegyverekre, mind a női viseleti tárgyakra. Az időrend meghatározása szempontjából leglényegesebb elemek a szalag alakú, trapéz szárnyú pajzsdudorok, a poncolt díszű, laposra kovácsolt fegyverövek és a V formájú koptatóval felszerelt kardok, illetve a vitézkötéses fibulák, az üvegkarperecek, valamint a három- vagy négytagú bokaperecek. Ezek alapján a temetőt a LTC1 időszak elején nyitották és valószínűleg használták még a LTC2 időszak elején is, az i.e. 250–150 közötti száz évben. Ezen időszak női viseletében lényeges helyet foglaltak el a többnyire emailbetétes bronz övláncok is, amelyek hiányoznak Mátraszőlősről. Ugyanígy nem került elő szapropelit karika sem, s az üvegkarperecek száma sem túl magas. Ezt talán a földrajzi helyzet magyarázza. A késő vaskori lelőhelyek szóródása alapján a kelták alapvetően a folyó- és patak völgyeket használhatták természetes útvonalként (ALMÁSSY 2010. 198–199.). Mátraszőlős a Zagyva-völgynek egy északabbi részén fekszik, ezért elképzelhető, hogy az itteni közösség ideérkezése után egy kicsit elszigetelődött. A „főútvonal” melletti közösséget olyan lelőhelyek jelezhetik, mint pl. a ludasi (DOMBORÓCZKI 2004.).

³³ A temető anyagai közt nem leltározták be, az MNM-ben nem találtam.

Irodalom

ALMÁSSY 2010.

Almássy Katalin: Vázlat a nógrádi dombvidék kelta településtörténetéhez. [Skizze zur keltischen Siedlungsgeschichte in der Nógráder Hügellandschaft.] In: „Régről kell kezdenünk...” *Studia Archaeologica in honorem Pauli Patay*. Szerk. Guba Szilvia – Tankó Károly. Gaál István Egyesület, Szécsény 2010. 195–203.

BENADÍK 1960.

Blažej Benadík: Keltské pohrebisko v Bajči–Vlkanove. [Ein keltisches Gräberfeld in Bajč–Vlkanovo.] *SlA* 8: 2. 1960. 395–451.

BUJNA 1995.

Jozef Bujna: Malé Kosihy. Latènezeitliches Gräberfeld. Katalog. *Archaeologica Slovaca Monographiae Catalogi. Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied*, Nitra 1995.

DOMBORÓCZKI 2004.

Domboróczki László: Régészeti kutatások Ludas, Varjú-dűlőn 1998 és 2002 között. (Előzetes jelentés.) [Archaeological investigations at Ludas, Varjú-dűlő between 1998 and 2002. (Preliminary Report.)] *RKM* 2002. (2004) 5–23.

EGRY 2007.

Egry Ildikó: Előzetes beszámoló a Győr–Ménfőcsanak, Eperföldeken végzett megelőző feltárásról: 2005–2006. [Preliminary report on the investment-led excavation at Győr–Ménfőcsanak, Eperföldek (2005–2006).] *RKM* 2006. (2007) 27–52.

HORVÁTH 1997.

László Horváth: Einige chronologische Fragen des keltischen Gräberfeldes von Rezi. *ZM* 8. 1997. 79–90.

NÉMETI 1988/1993.

Ioan Németi: Necropola Latène de la Pișcolt, jud. Satu Mare. I–IV. [Das latènezeitliche Gräberfeld von Pișcolt, Kr. Satu Mare. I–IV.] *Thraco-Dacica* IX. 1988. 49–73., X. 1989. 75–114., XIII. 1992. 59–112., XIV. 1993. 117–129.

PATAY 1958.

Patay Pál: Mátraszöllös–Királydomb. *RégFüz* I. 10. 1957. (1958) 20.

PATAY 1958A.

Pál Patay: Mátraszöllös–Királydomb. *Archaeologische Forschungen im Jahre 1957. ArchÉrt* 85. 1958. 202.

PATAY 1959.

Patay Pál: Mátraszöllös. *RégFüz* I. 11. 1959. 26.

PATAY 1959A.

Pál Patay: Mátraszöllös. *Archaeologische Forschungen im Jahre 1957. ArchÉrt* 85. 1958. 202.

PATAY 1972.

Pál Patay: Celtic Finds in the mountainous region of Northern Hungary. *ActaArchHung* 24. 1972. 353–358.

SZABÓ 2006.

Szabó Miklós: La-Tène kori temető Sajópetri határában. (A 2005. évi feltárás.) / La-Tène period cemetery at Sajópetri. (Excavation in 2005.) *RKM* 2005. (2006) 61–71.

SZABÓ–TANKÓ 2006.

Miklós Szabó – Károly Tankó: Nécropole latènienne à Ludas-Varjú-dűlő. *ActaArchHung* 57. 2006. 325–343.

VENCLOVÁ 1990.

Natalie Venclová: Prehistoric glass in Bohemia. Archeologický ústav ČSAV, Praha 1990.

ALMÁSSY Katalin

Jósa András Múzeum

Nyíregyháza

H-4401 Pf. 57.

e-mail: almassyk@gmail.com

Celtic cemetery from Mátraszőlős–Királydomb I. Description of the graves

Publication of the cemetery investigated in 1957-58 is an old debt of the Hungarian Late Iron Age research (PATAY 1958, PATAY 1959).³⁴

The site is situated in the valley of river Zagyva, on its western side, at the altitude of 175.3 m above the sea level (Fig. 2). The elevation is the last member in the chain of hills sloping from the Cserhát Mountains towards the river. From the north it is separated only by a meadow from a spring that runs into the Zagyva situated in 650-700 meters.

The first two graves were found during ballast-digging in the spring of 1957, in Királydomb situated east of the village. Until July 1958, Pál Patay visited the site several times; he excavated or recorded the newly found burials (graves 3–5) and also collected the artefacts the findings of which had not been reported to the museum. The first small scale rescue excavation took place in July 1958 (graves 6–14). Remaining part of the cemetery was excavated between August and September, 1958 (graves 15–63). We have to emphasise that there was literally a rescue excavation taking place in Mátraszőlős: it were the soil machines working day and night that dictated the beat and not the aspects of archaeological excavation (Fig. 4). Due to these circumstances, sometimes it happened that burials were disturbed or more or less destroyed despite of the presence of the archaeologist. It occurred that a grave was investigated during the night, at the light of the bulldozer.

A total of 63 graves and 2 pits were unearthed (the relationship of the pits with the Celtic cemetery is uncertain). That means that even today the cemetery of Mátraszőlős is one of the largest Late Iron Age necropolises in the Carpathian Basin (Fig. 3). It seems to be even more significant if we take into consideration that only 10–15 burials have been destroyed in the course of earlier construction and different earth works. Only at the southern side it remains uncertain whether the rescue excavation reached the border of the cemetery, because there used to be houses the yards of which were planed. At the same time, the earth works touched a territory much larger than the archaeological site, that is to say, in the case of the other three sides we can be sure that the cemetery did not continue. Its territory counts 2,290 sq.m.

The material of the burial ground is very uniform, especially if we take into consideration the high number of graves. This is true both for the weaponry and for the objects of female costume.

³⁴ The analysis of the cemetery and of the find material is to be published in a later study.

From chronological point of view the most important elements include band shaped shield bosses with trapezoid wings, plain weapon belts with punched decoration, swords with V shaped scabbard chape, brooches with 8-shaped spiral decoration on the foot, glass bracelets and the three- and four-part anklets. Judging from these artefacts, the cemetery was started at the beginning of period LTC1 and, probably, was still in use in the early LTC2 period, that is to say, for about hundred years between 250–150. In the female costume of this time bronze belt chains, mostly with enamel insets, played an important role. These objects are missing from the finds of Mátraszőlös. Saproelite rings had not been found either, and the number of glass bracelets is relatively low. These can be perhaps explained by the geographical situation. On the basis of the distribution of the Late Iron Age sites, Celts must have used basically valleys of rivers and springs as natural routes (ALMÁSSY 2010. 198–199). Mátraszőlös is situated at the northern part of the Zagyva Valley, so it is possible that after its arrival the local community became somewhat isolated.

Translated by Valéria Kulcsár

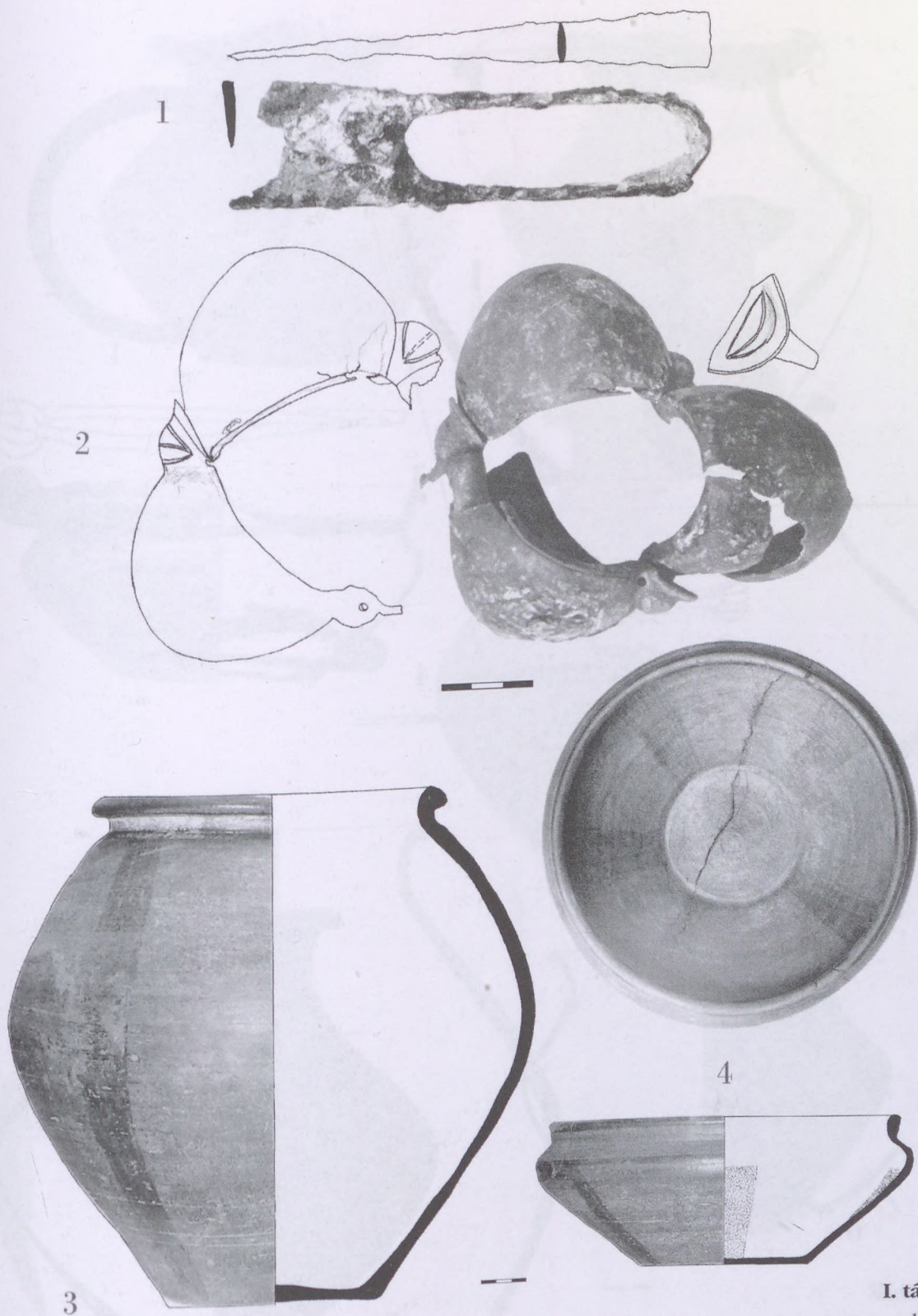
Katalin ALMÁSSY

Jósa András Museum

Nyíregyháza

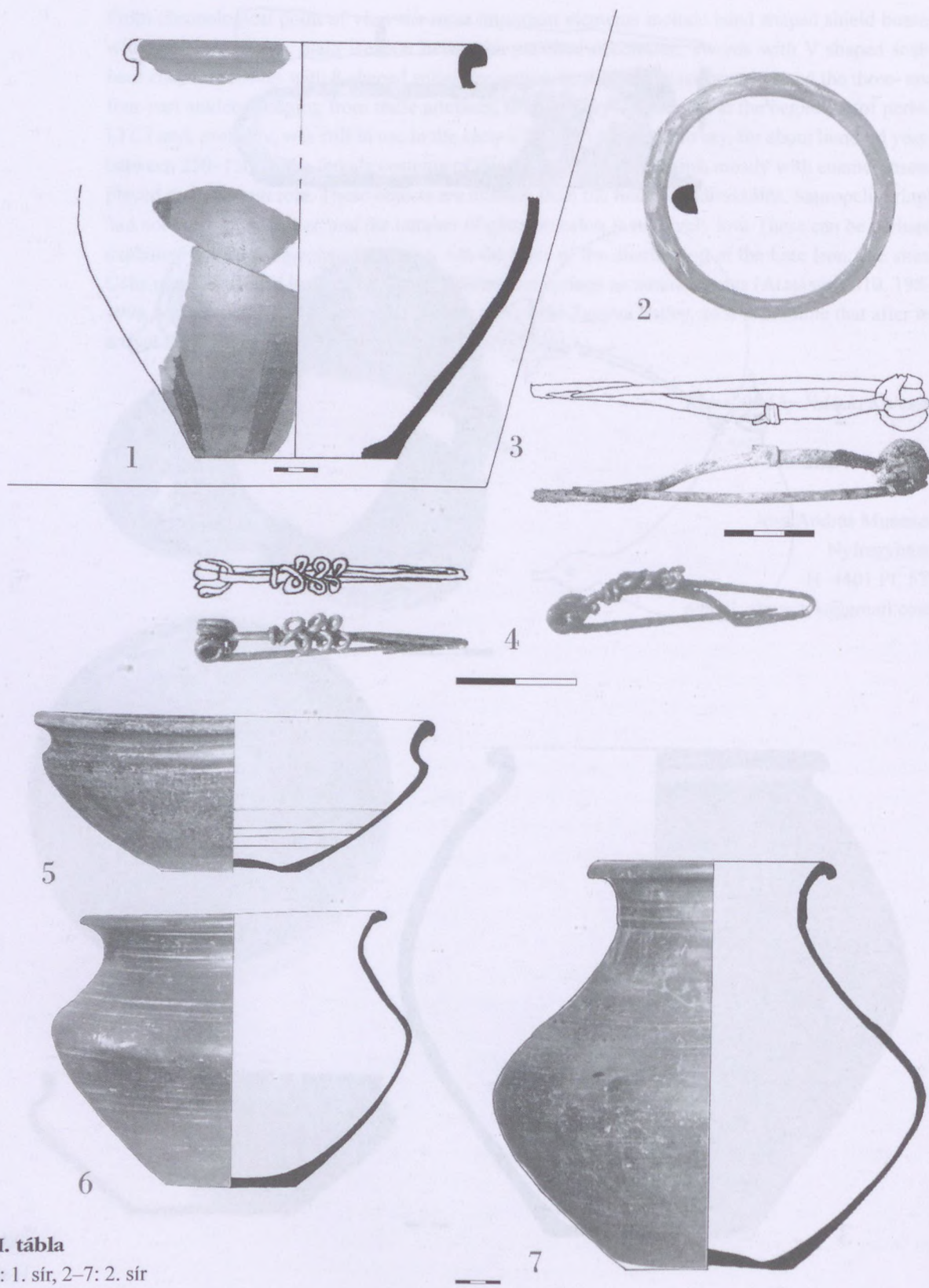
H-4401 Pf. 57.

e-mail: almassyk@gmail.com

I. tábla
I. sír

Plate I
Grave I

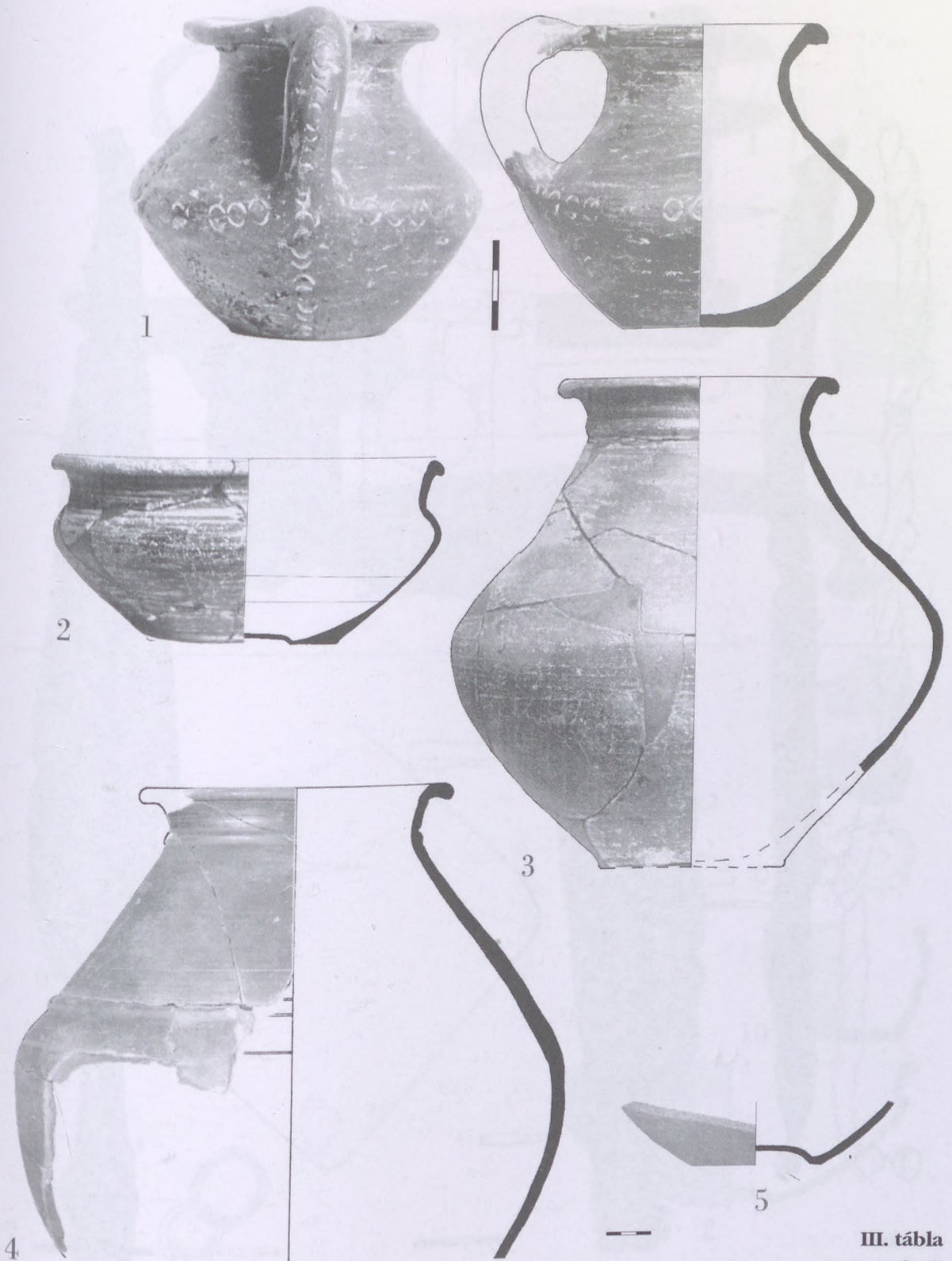

II. tábla

1: 1. sír, 2-7: 2. sír

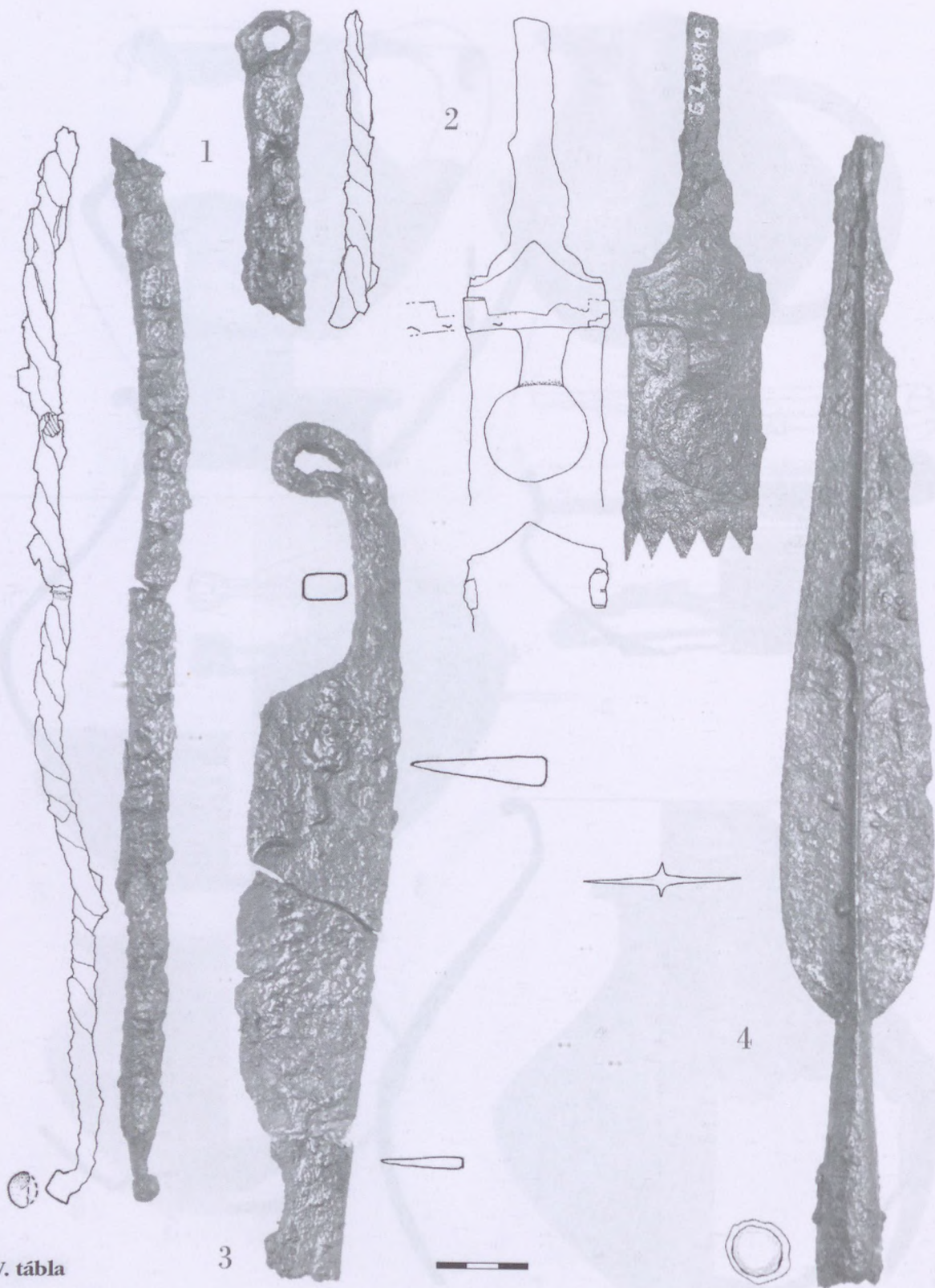
Plate II

1: grave 1, 2-7: grave 2

III. tábla
3. sír

Plate III
Grave 3

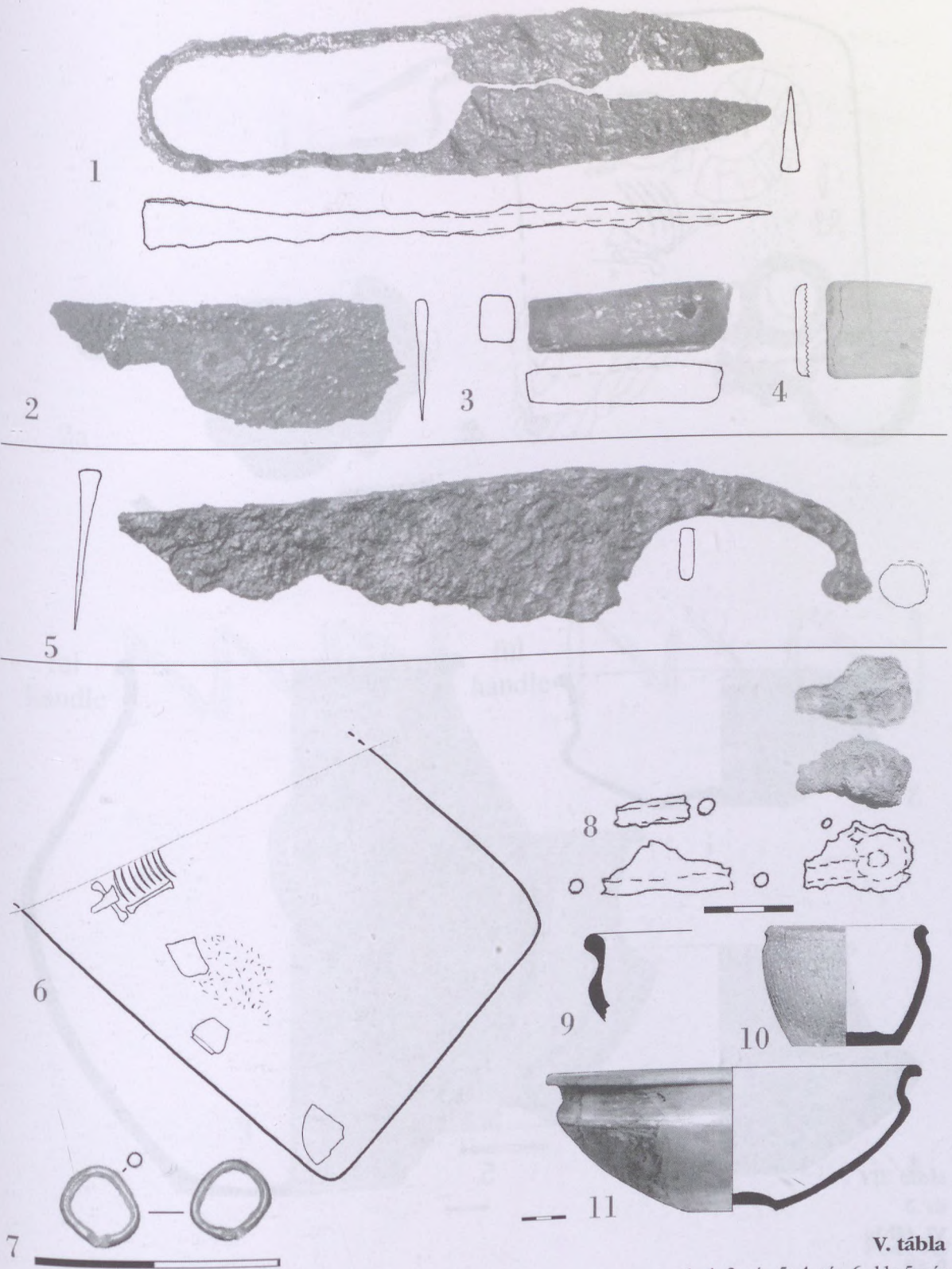

IV. tábla

3. sír

Plate IV

Grave 3

V. tábla

1-4: 3. sír, 5: 4. sír, 6-11: 5. sír

Plate V

1-4: grave 3, 5: grave 4, 6-11: grave 5

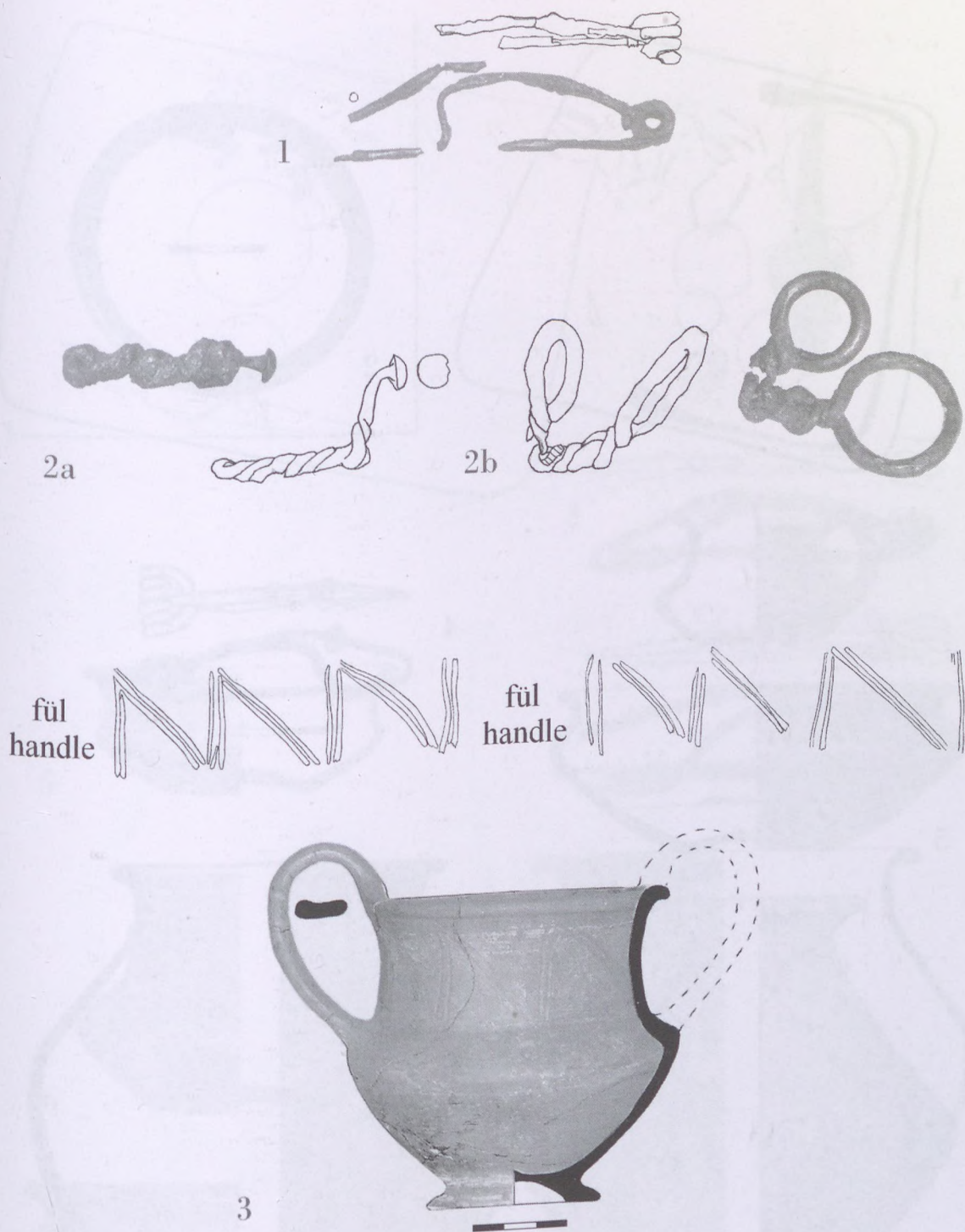

VI. tábla

6. sír

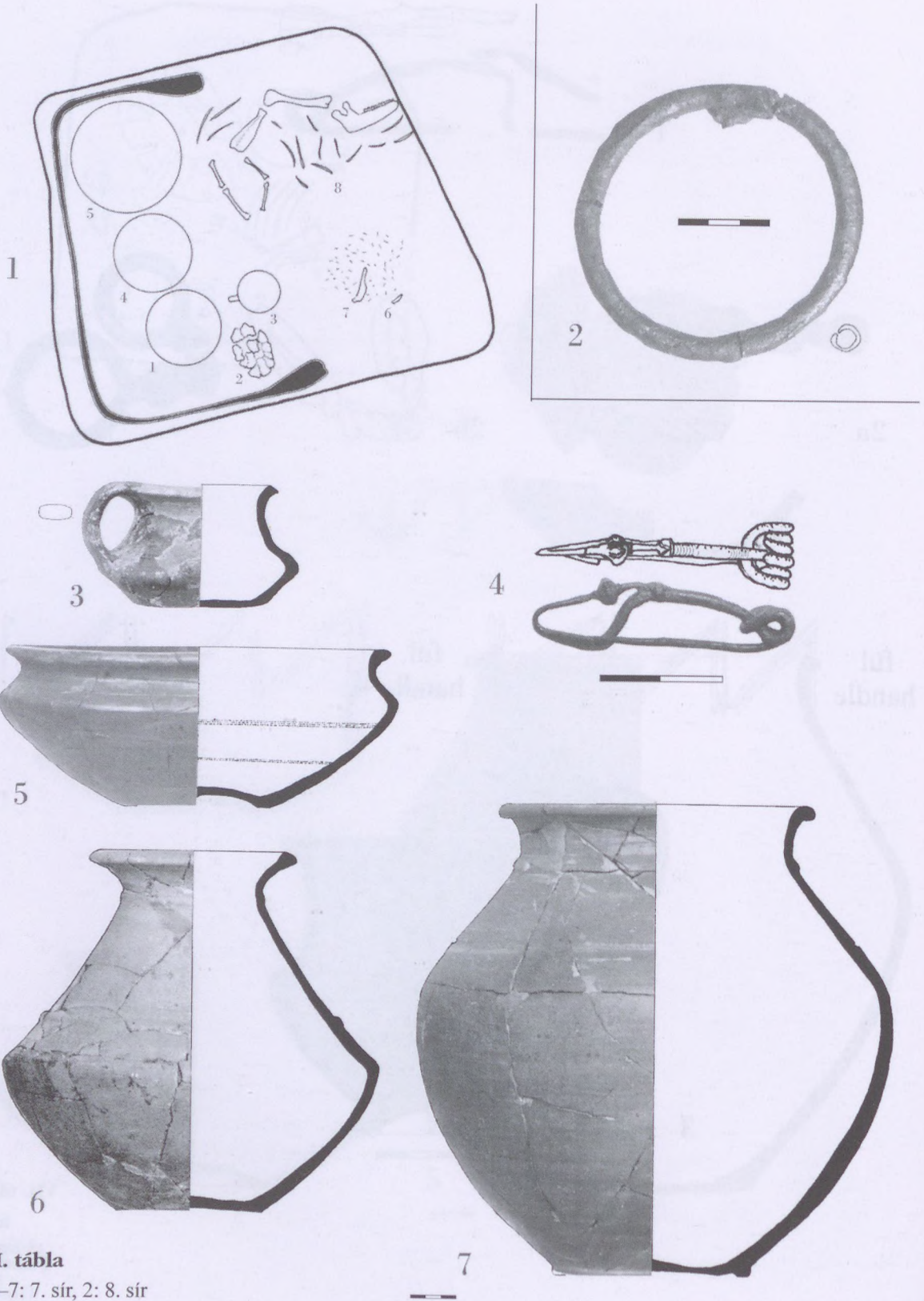
Plate VI

Grave 6

VII. tábla
6. sír

Plate VII
Grave 6

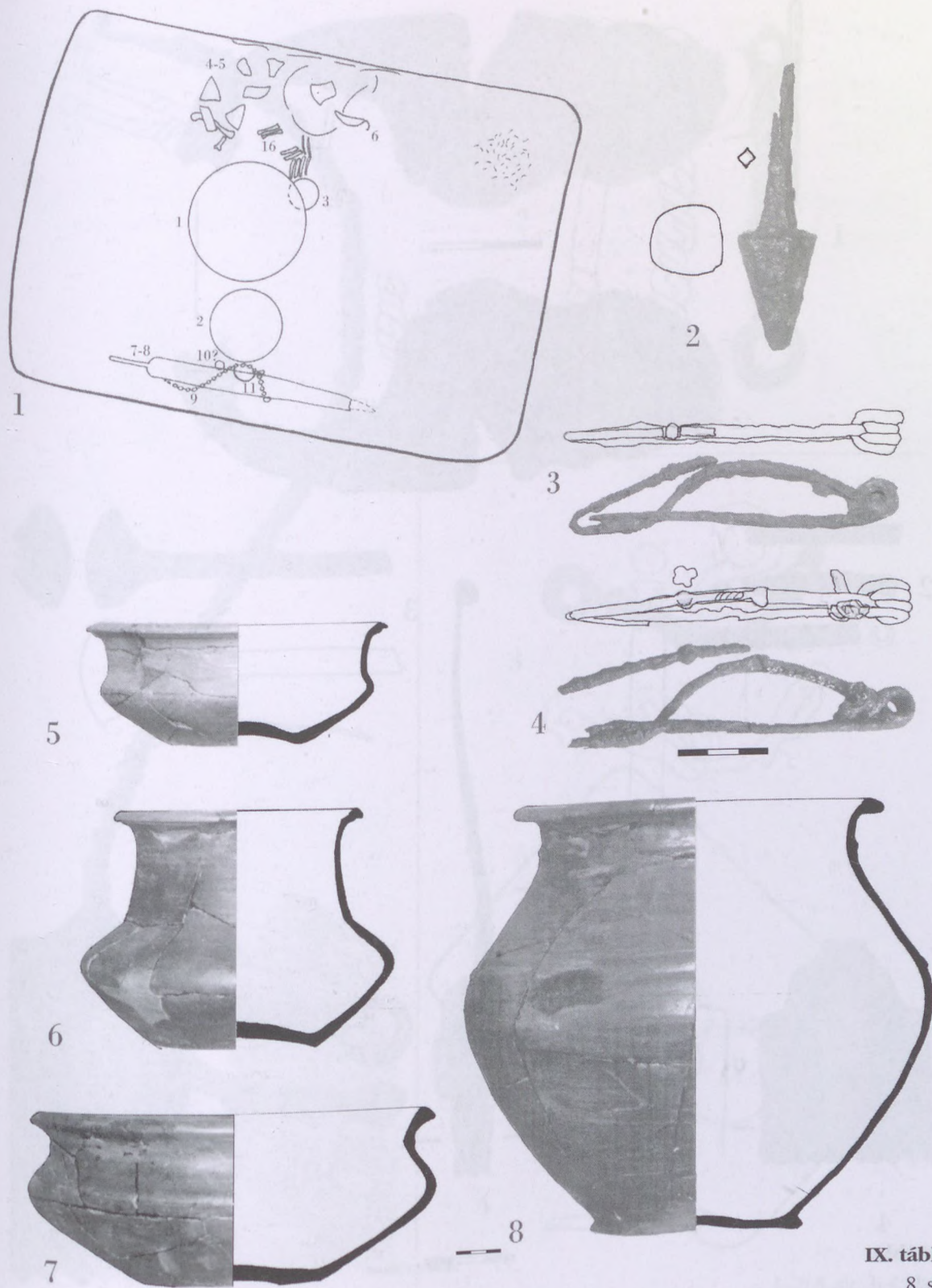

VIII. tábla

1, 3-7: 7. sír, 2: 8. sír

Plate VIII

1, 3-7: grave 7, 2: grave 8

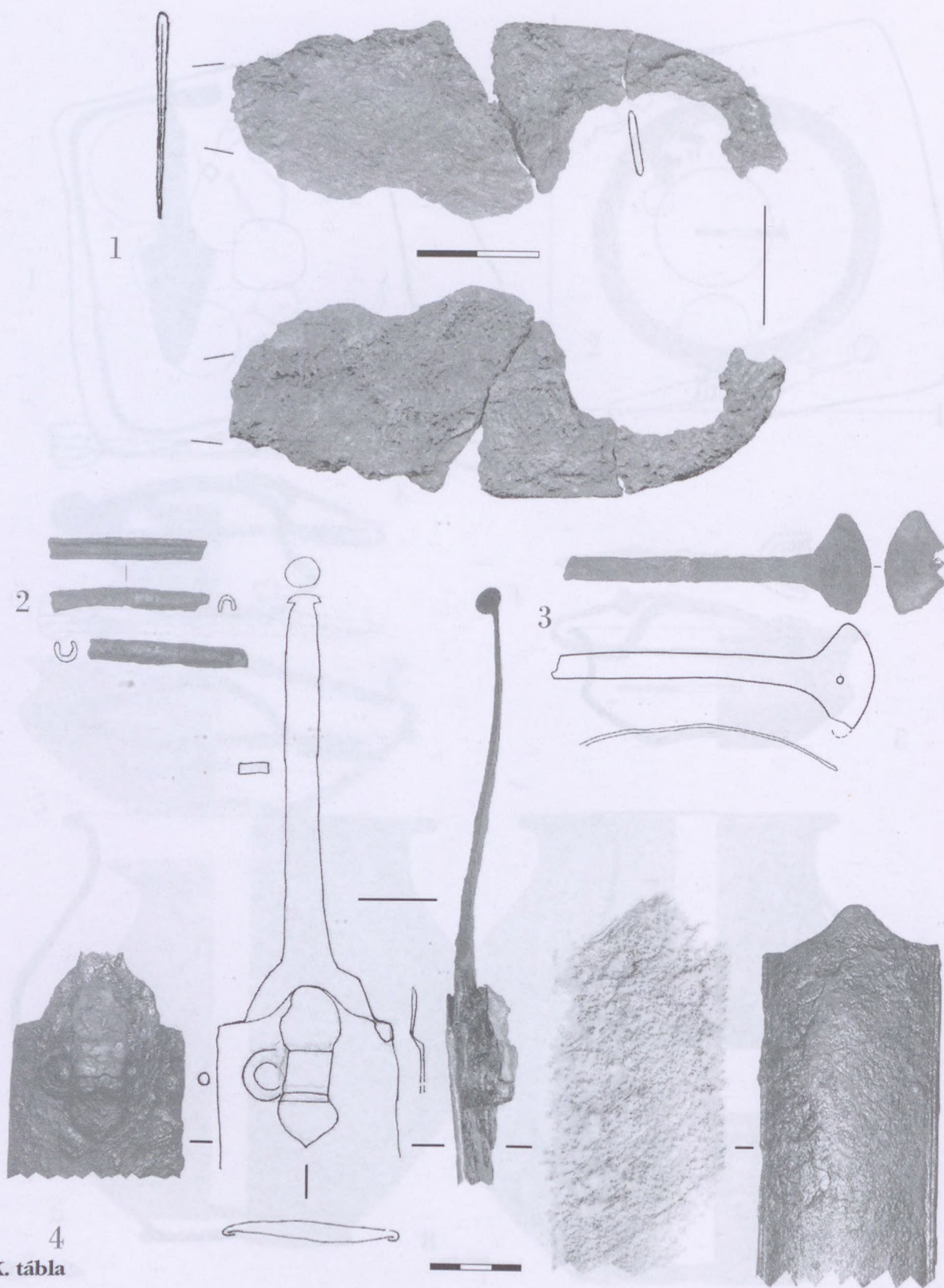

IX. tábla

8. sír

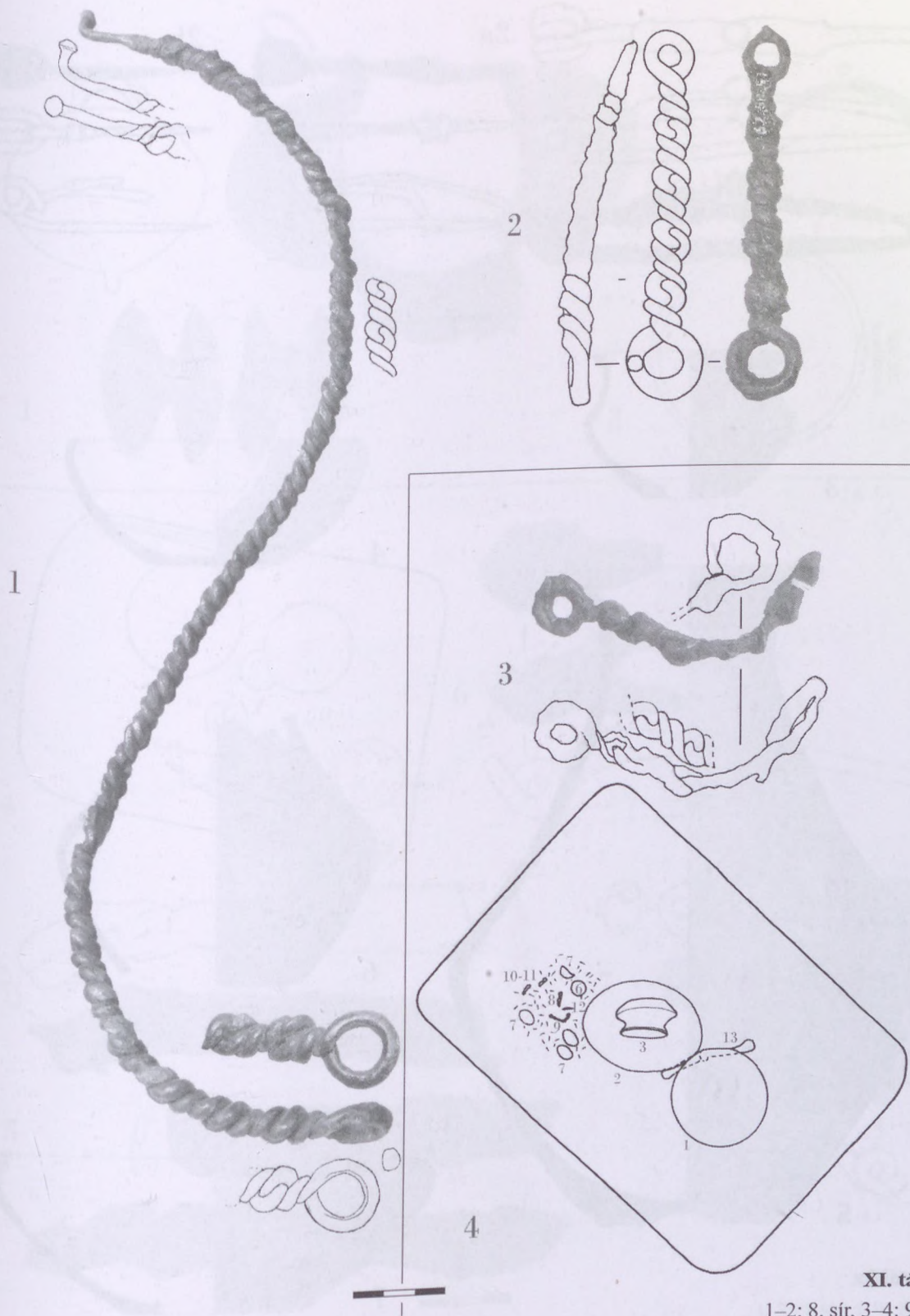
Plate IX

Grave 8

4
X. tábla
8. sír

Plate X
Grave 8

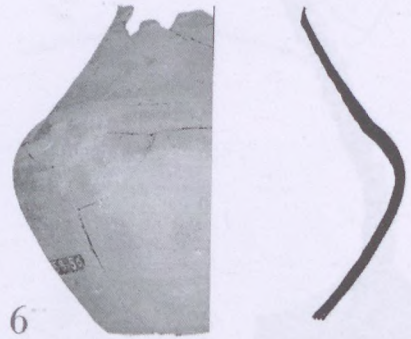
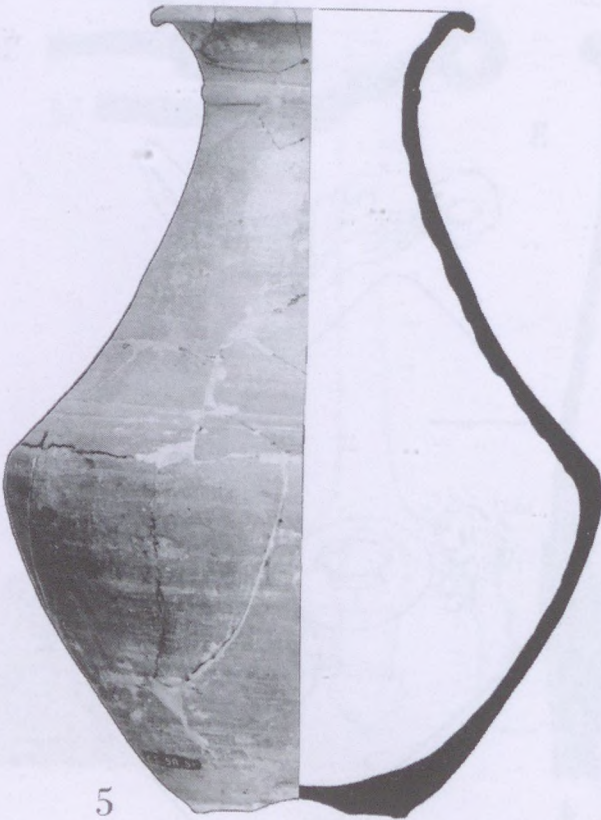
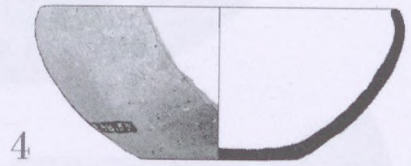
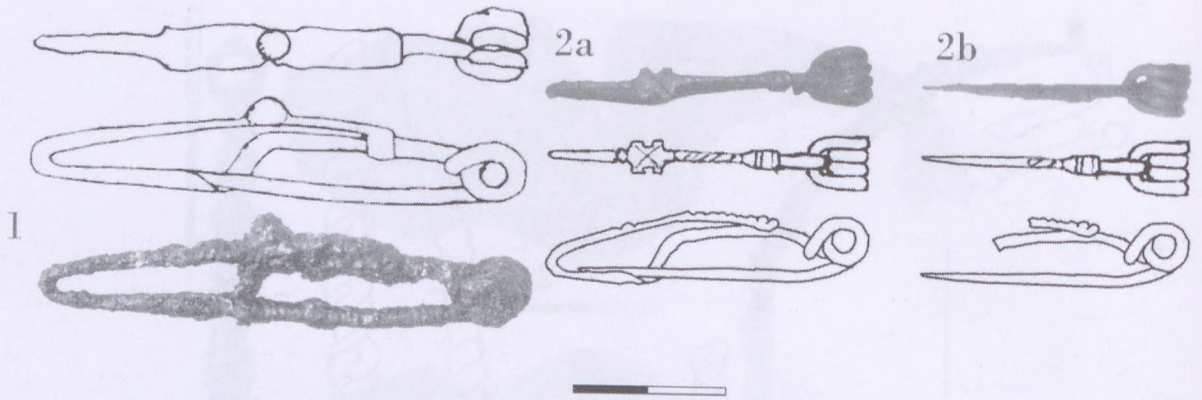

XI. tábla

1–2: 8. sír, 3–4: 9. sír

Plate XI

1–2: grave 8, 3–4: grave 9

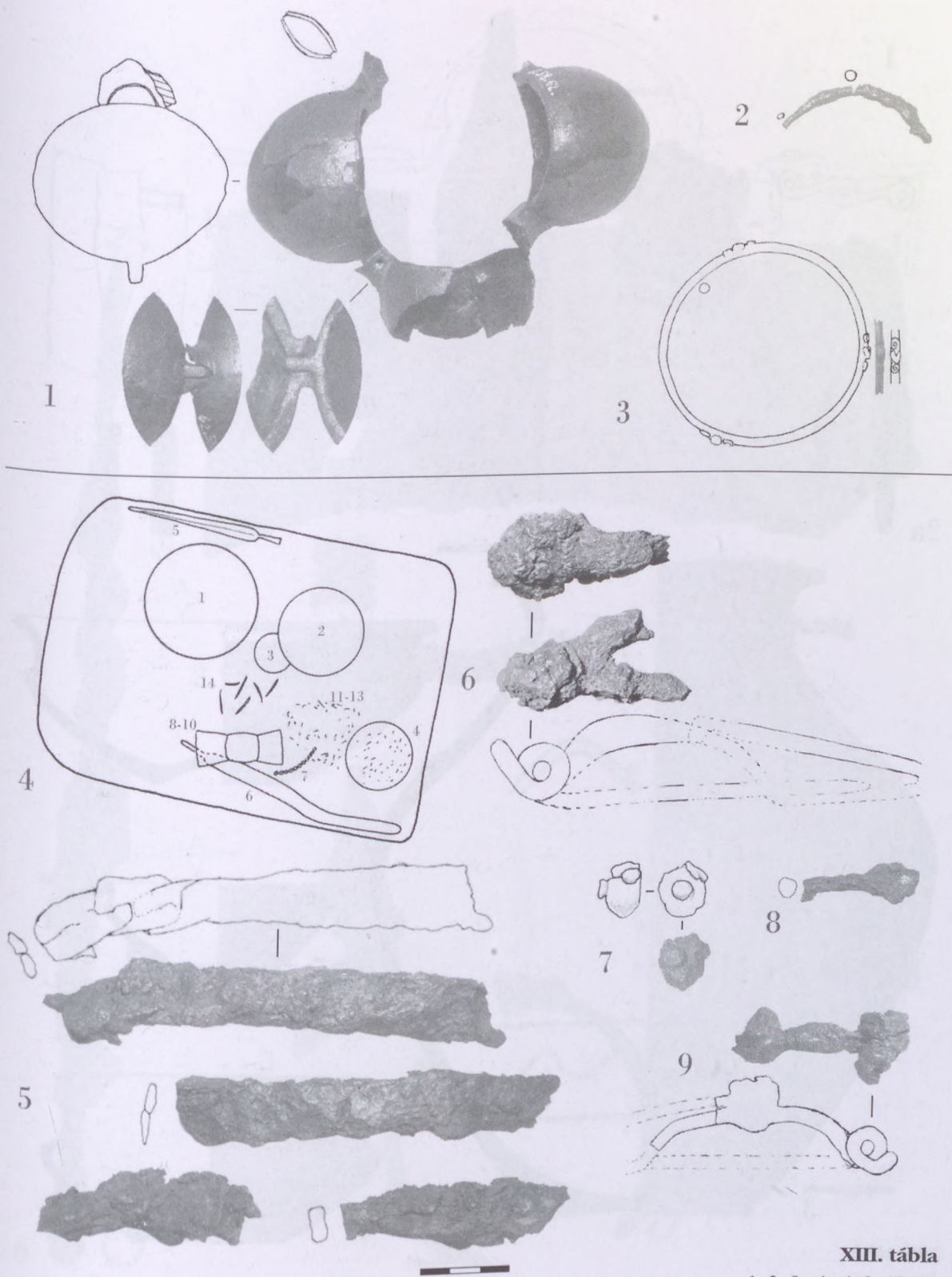

XII. tábla

9. sír

Plate XII

Grave 9

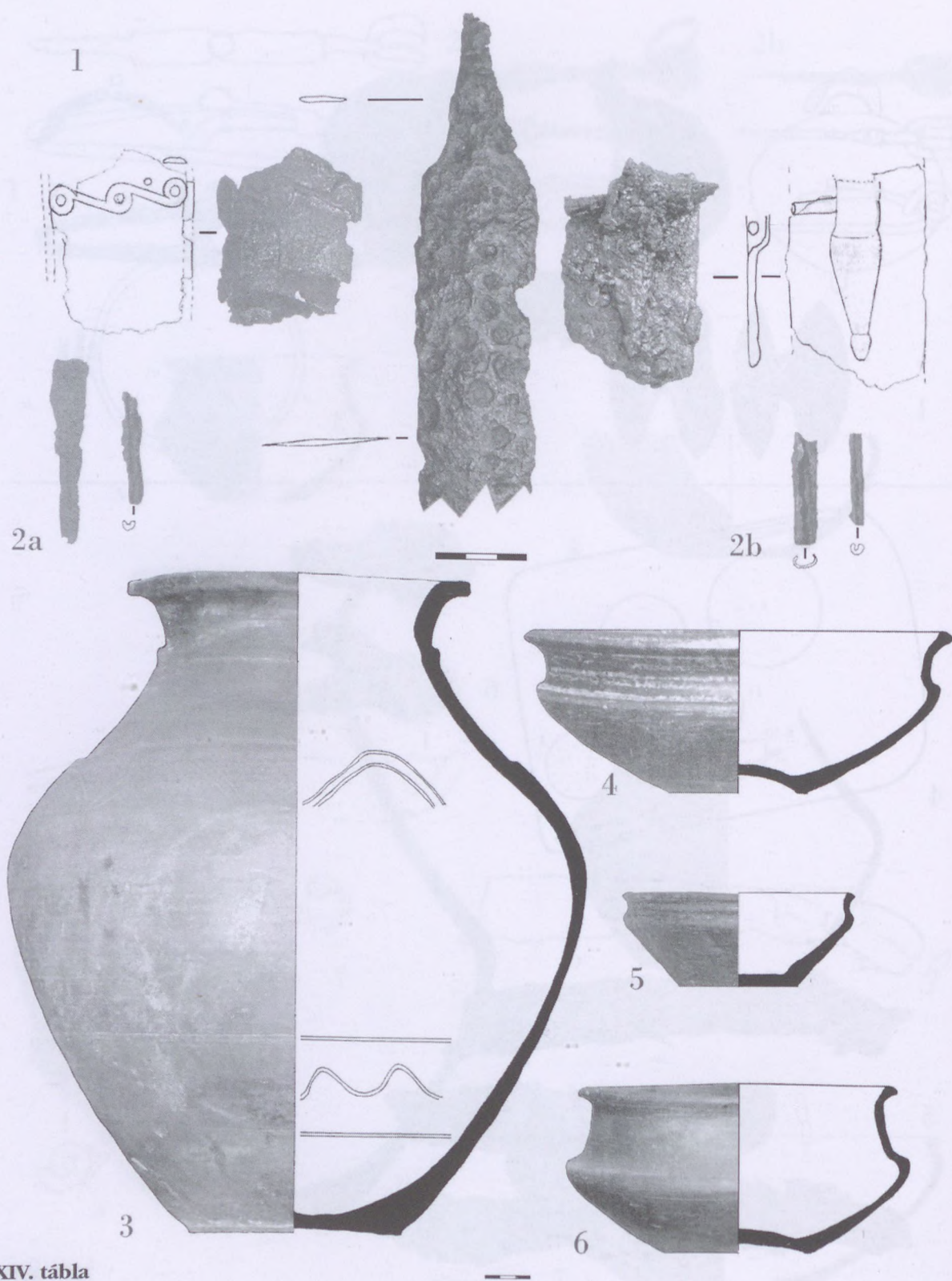

XIII. tábla

1-3: 9. sír, 4-9: 10. sír

Plate XIII

1-3: grave 9, 4-9: grave 10

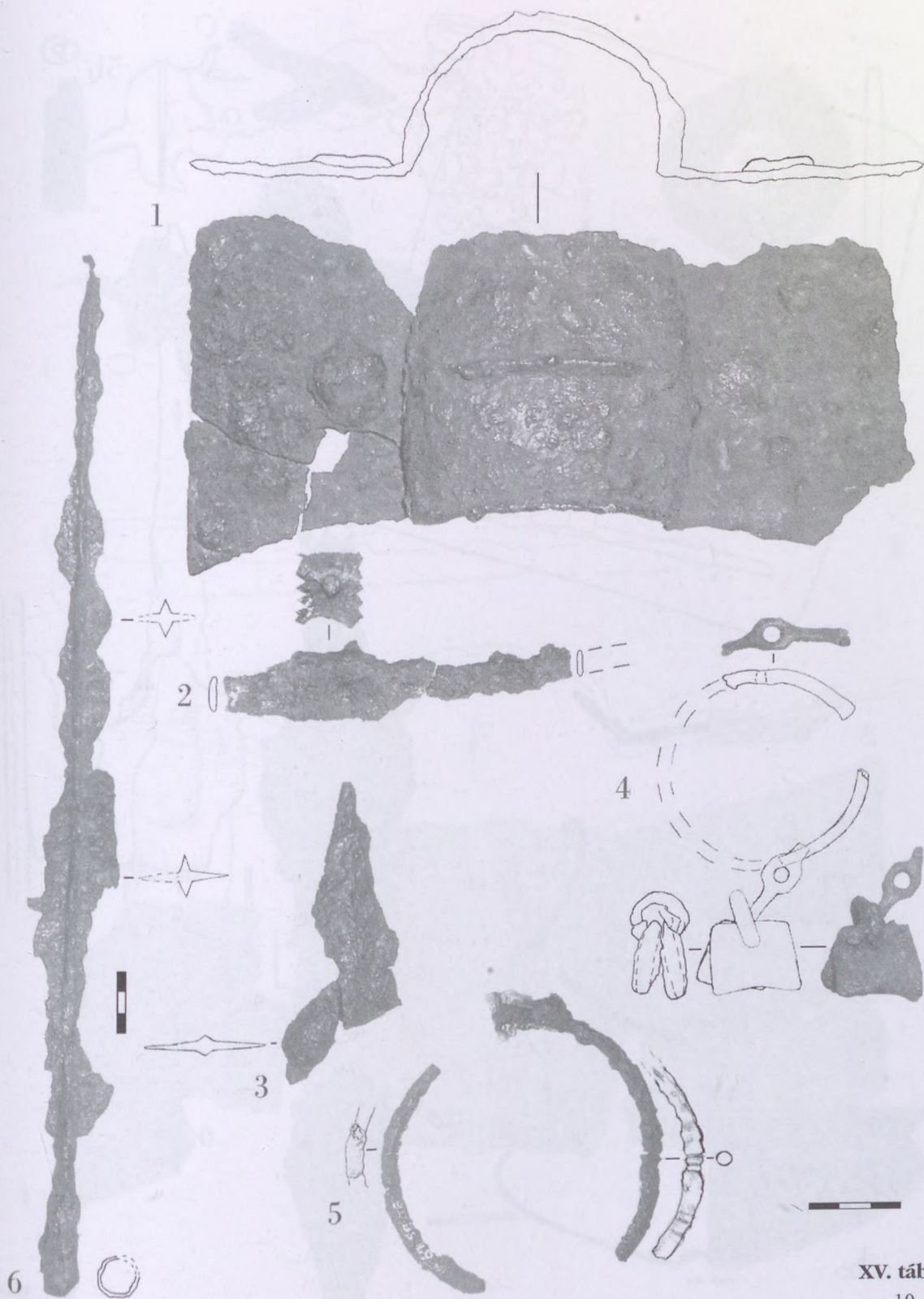

XIV. tábla

10. sír

Plate XIV

Grave 10

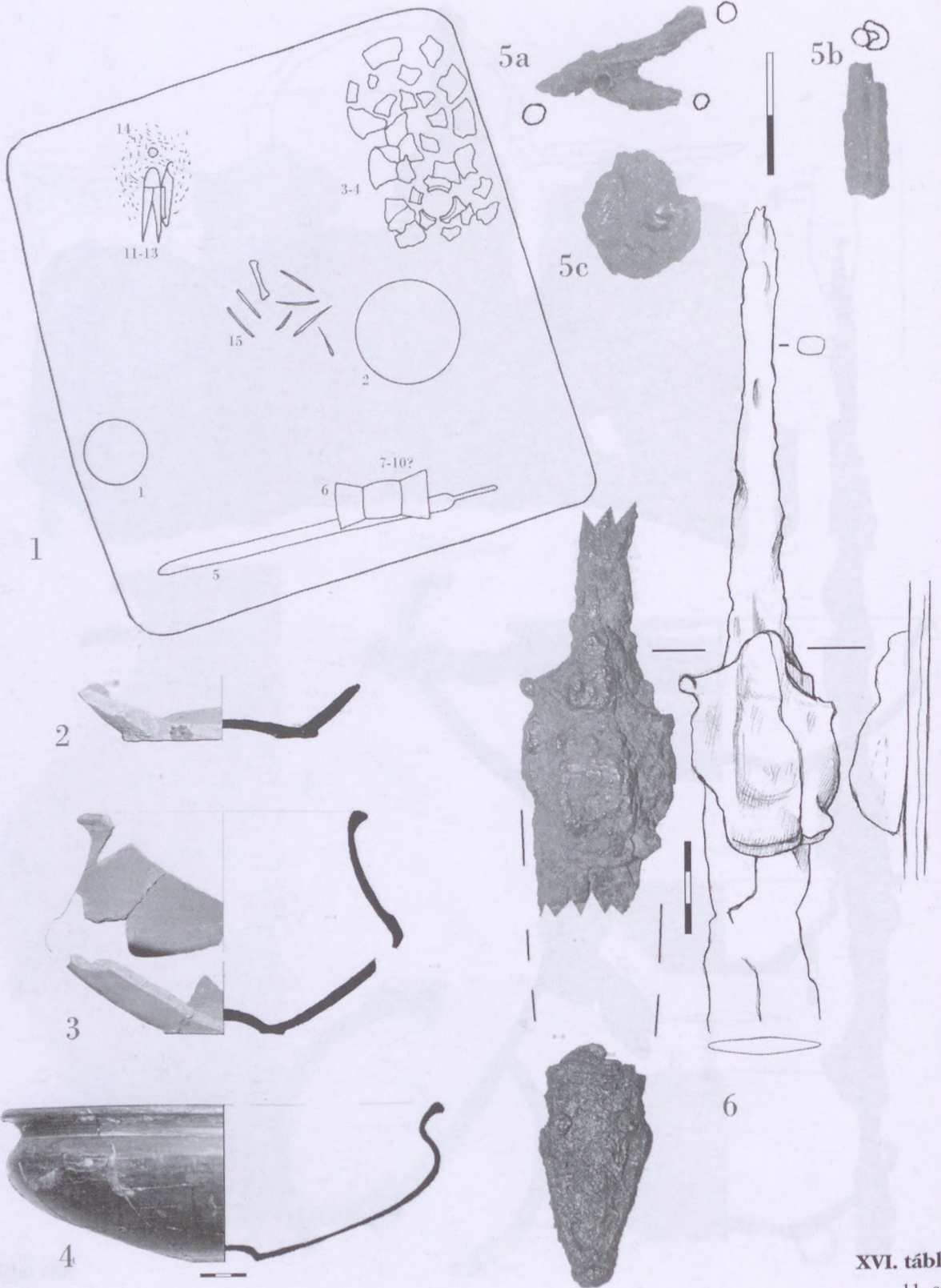

XV. tábla

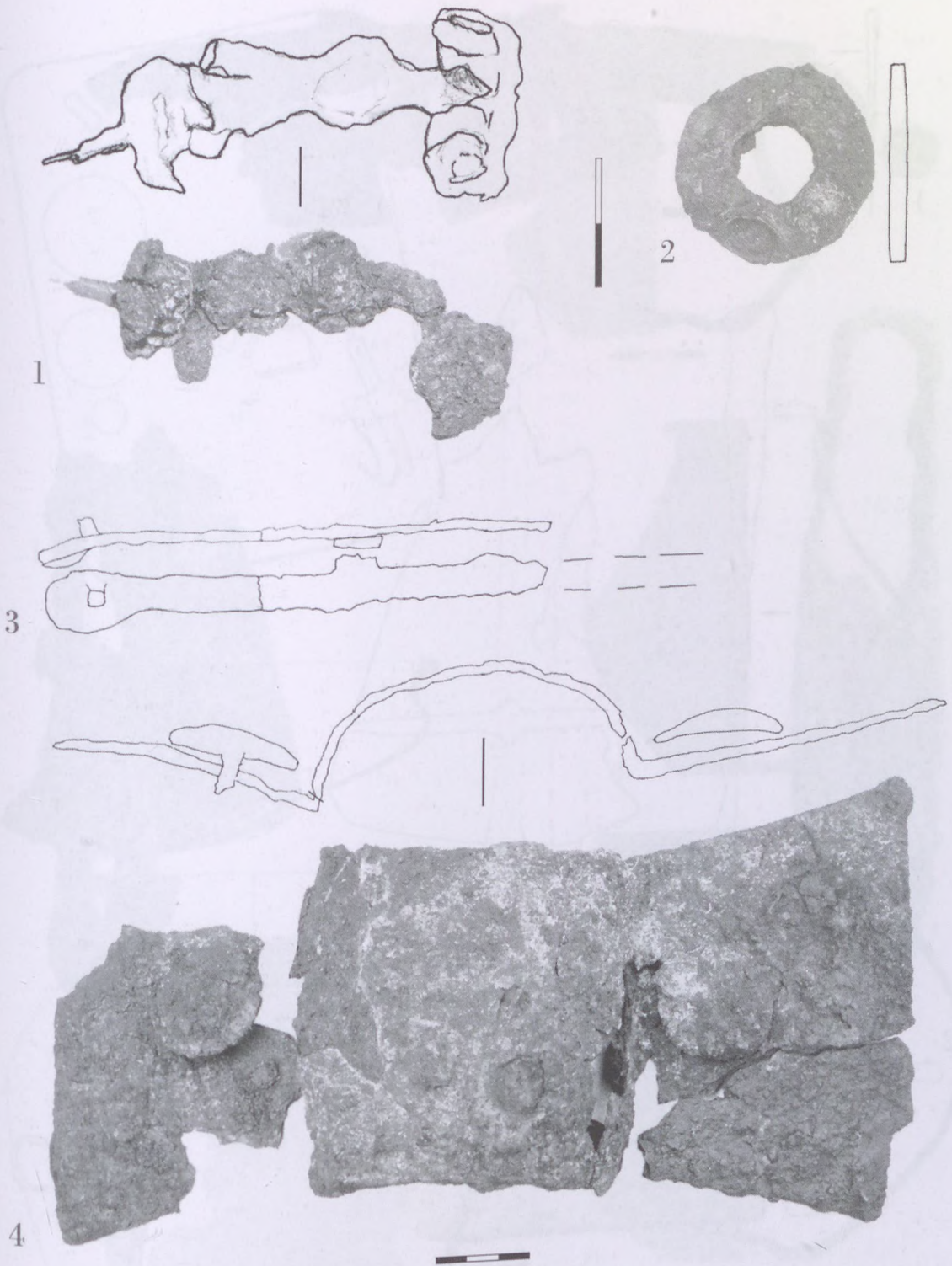
10. sír

Plate XV

Grave 10

XVI. tábla
11. sír
Plate XVI
Grave 11

XVII. tábla
11. sír

Plate XVII
Grave 11

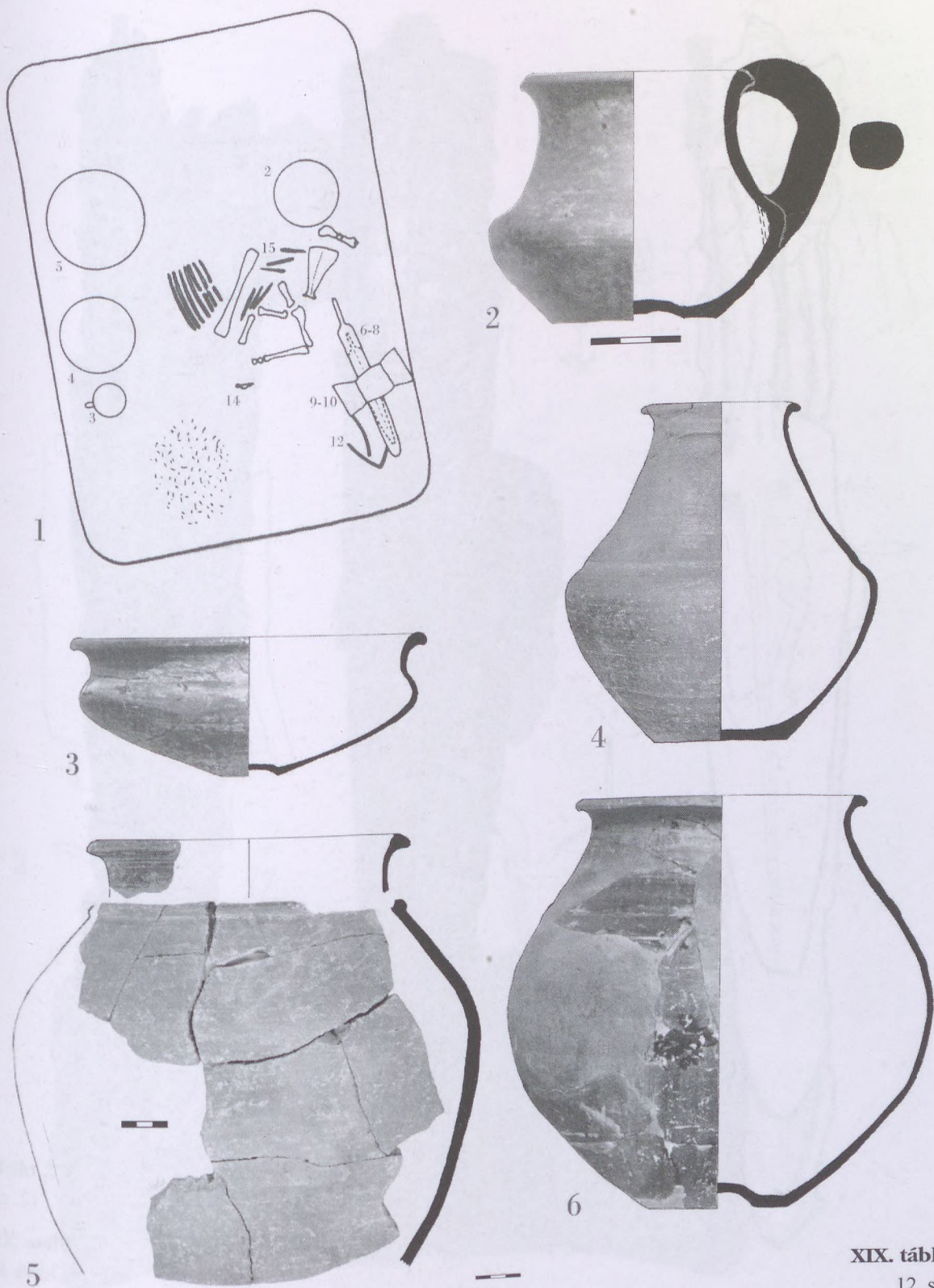

XVIII. tábla

11. sír

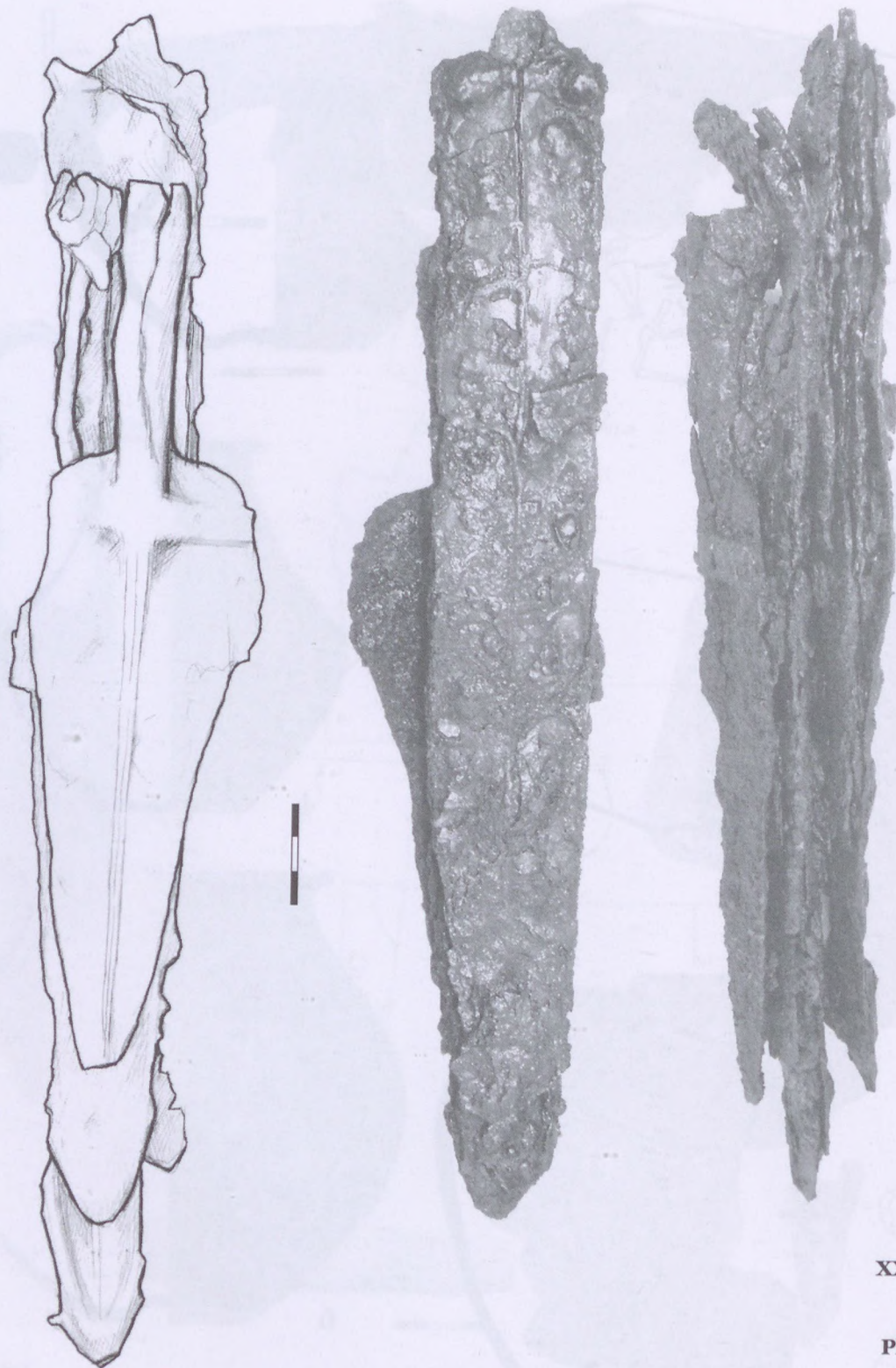
Plate XVIII

Grave 11

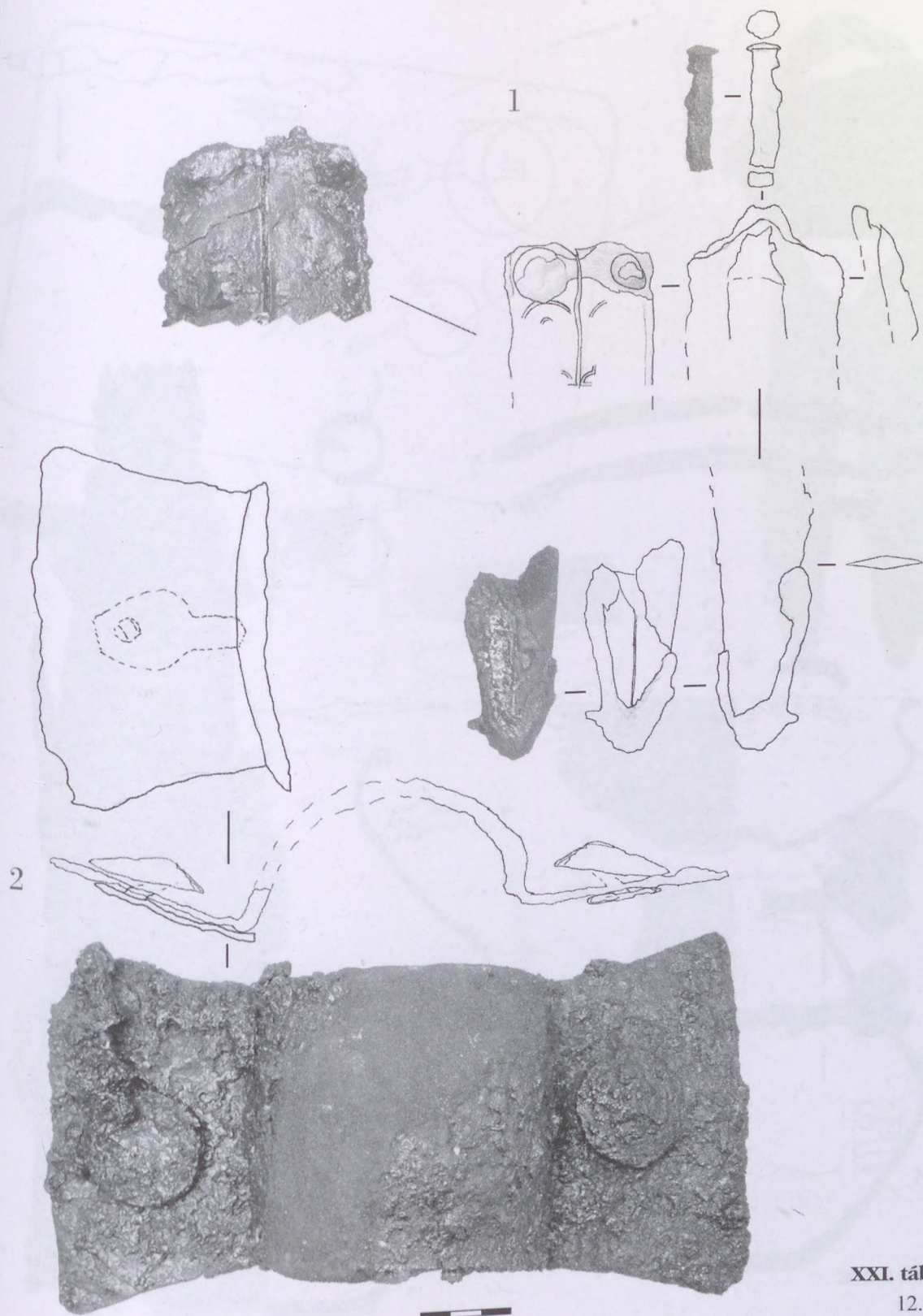

XIX. tábla
12. sír

Plate XIX
Grave 12

XX. tábla
12. sír
Plate XX
Grave 12

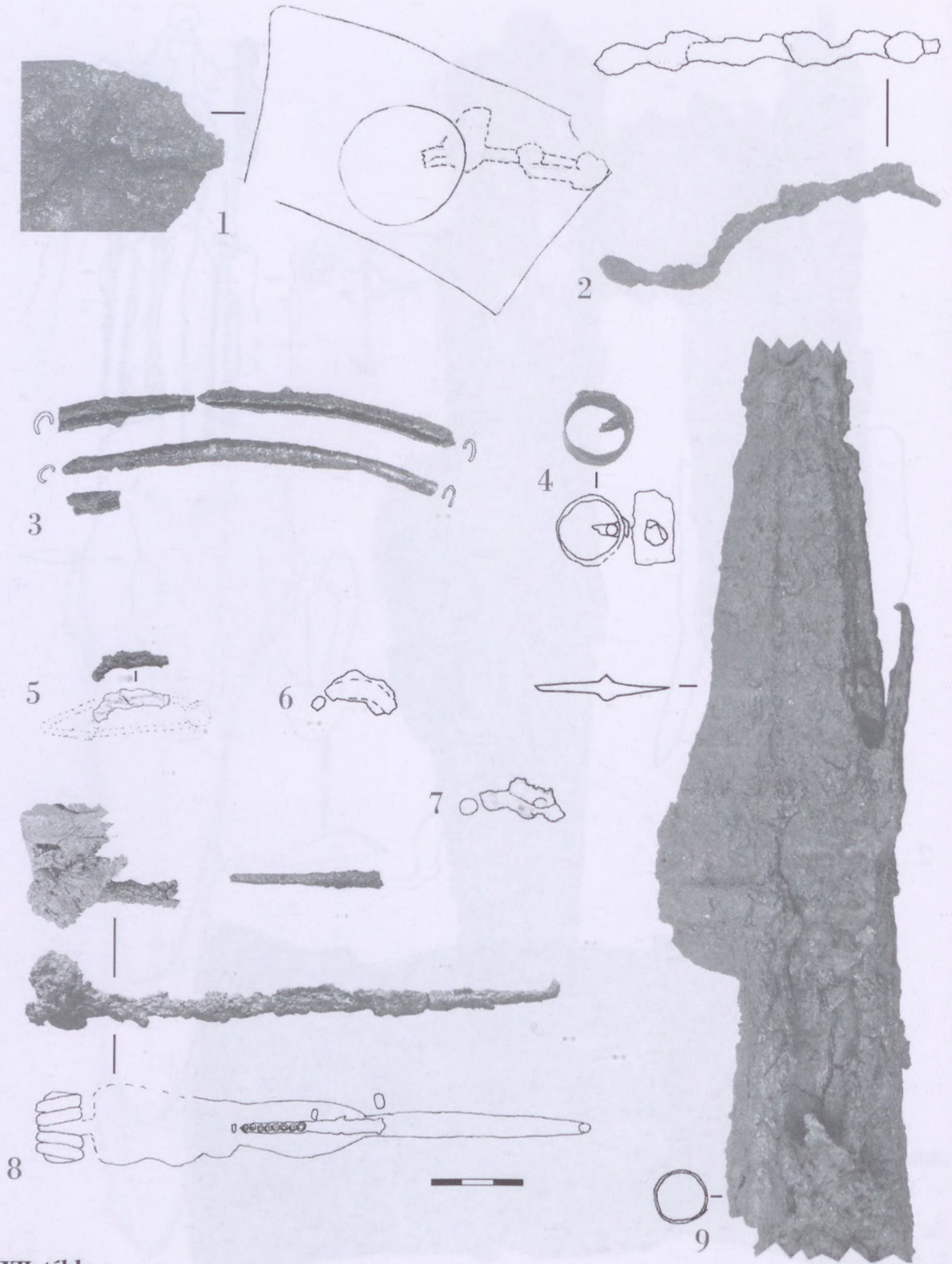

XXI. tábla

12. sír

Plate XXI

Grave 12

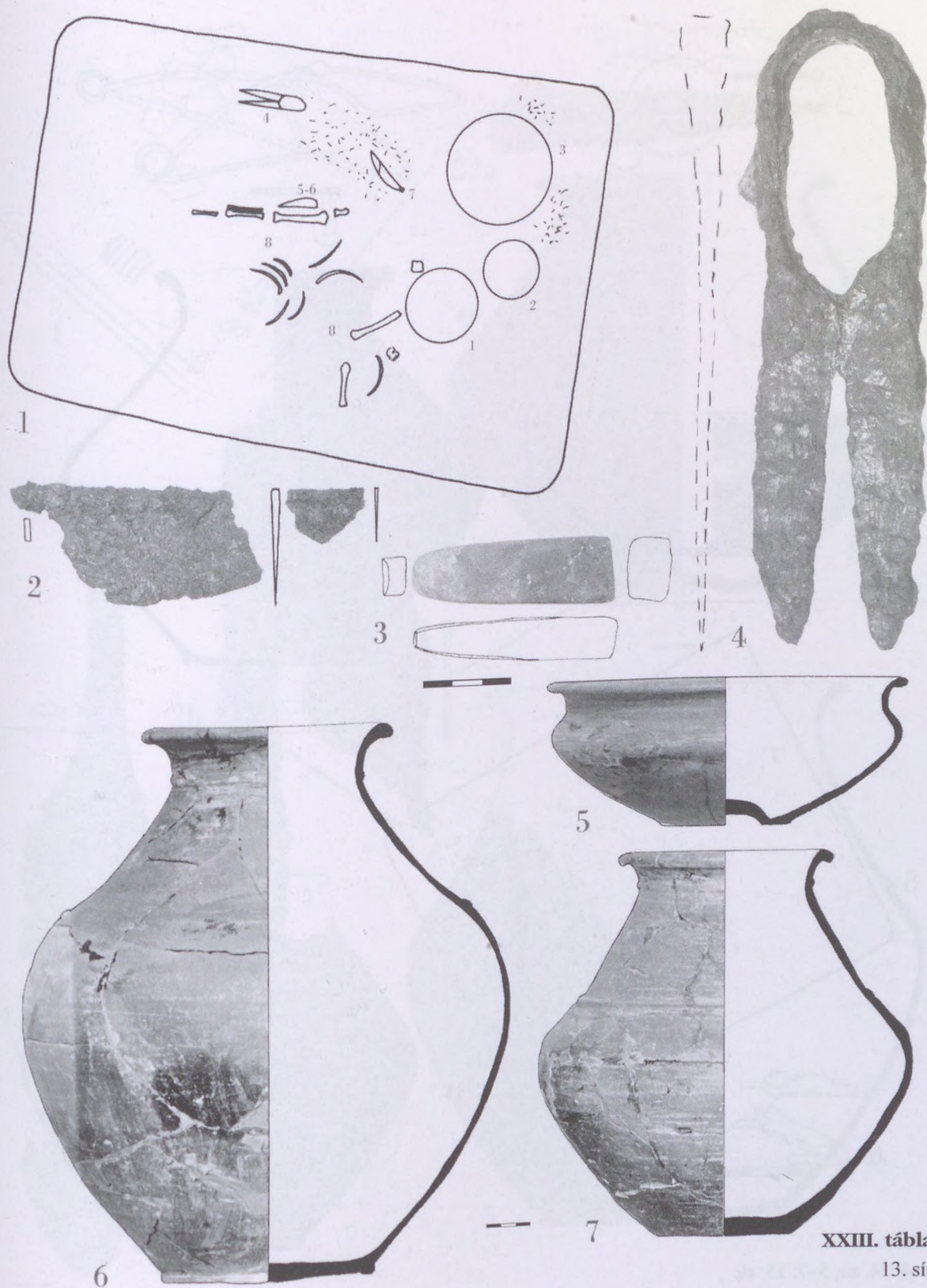

XXII. tábla

12. sír

Plate XXII

Grave 12

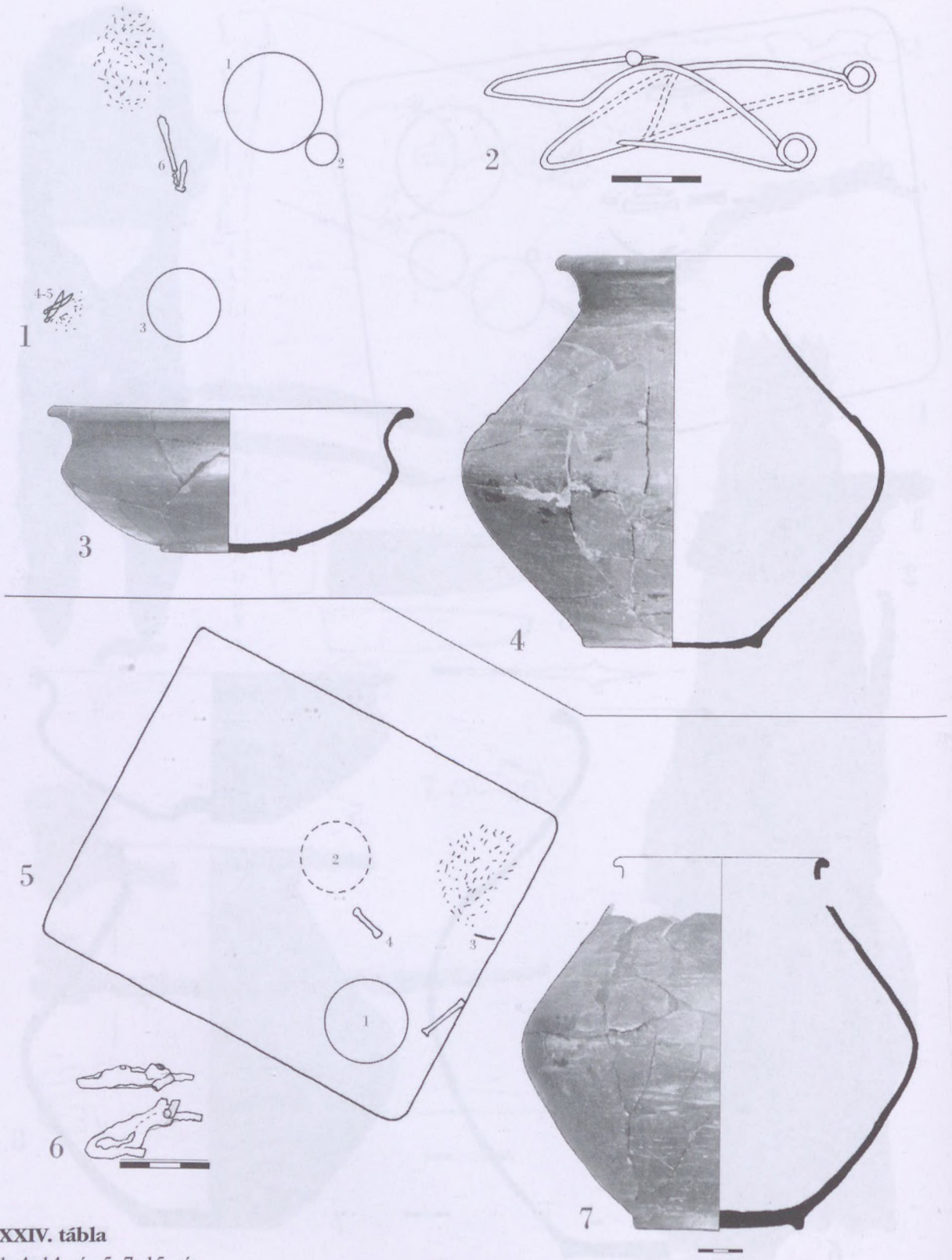

XXIII. tábla

13. sír

Plate XXIII

Grave 13

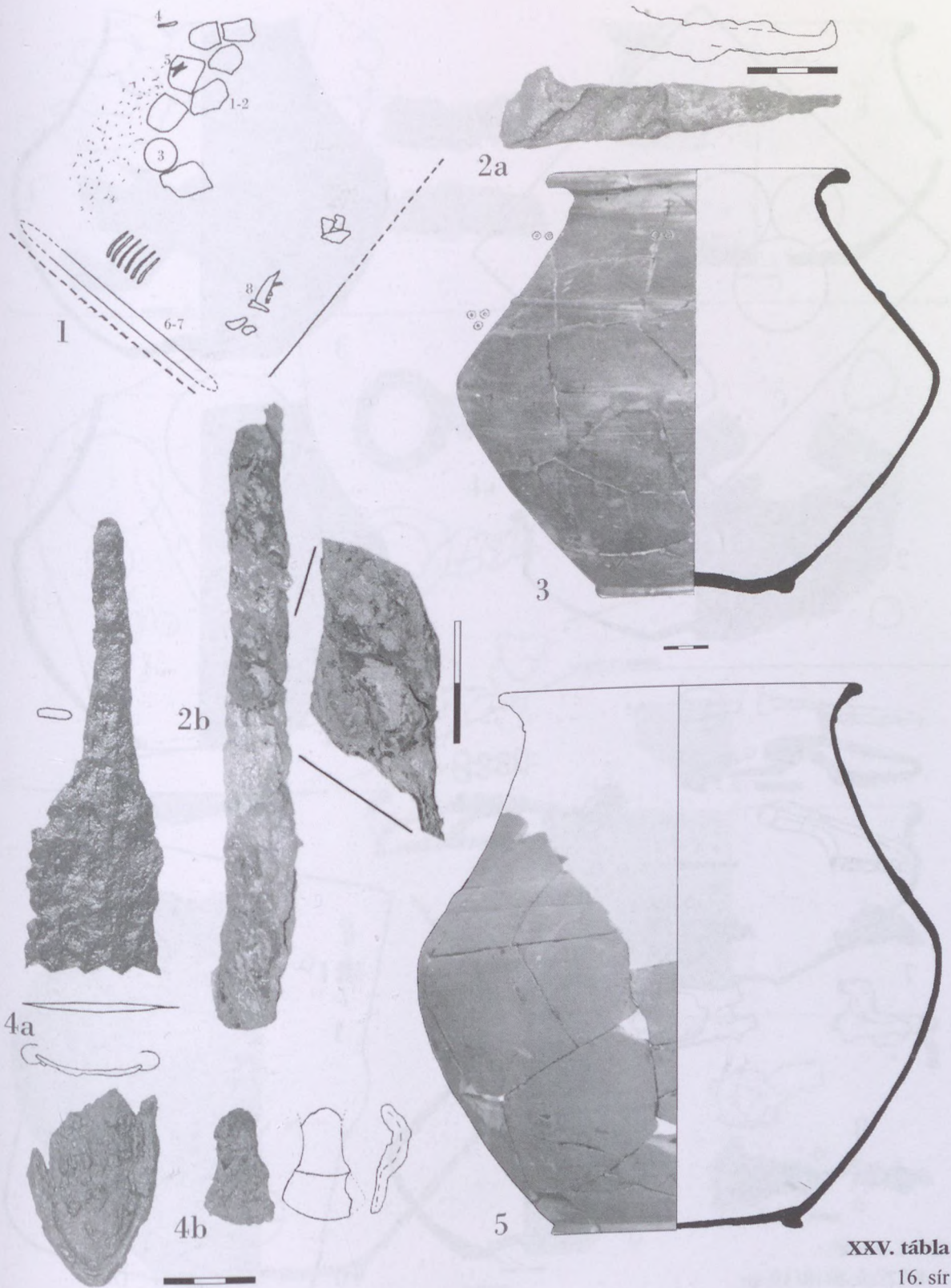

XXIV. tábla

1-4: 14. sír, 5-7: 15. sír

Plate XXIV

1-4: grave 14, 5-7: grave 15

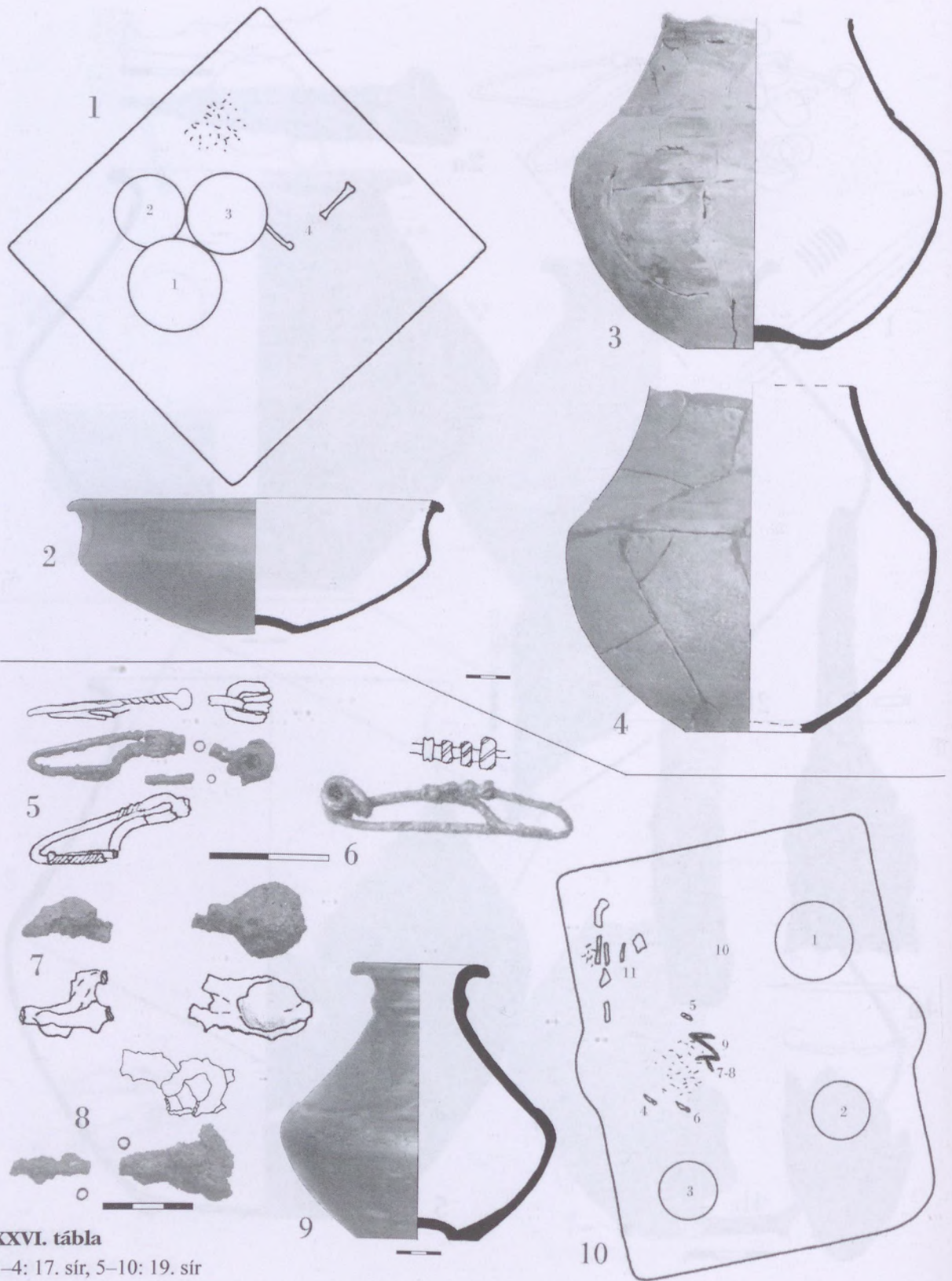

XXV. tábla

16. sír

Plate XXV

Grave 16

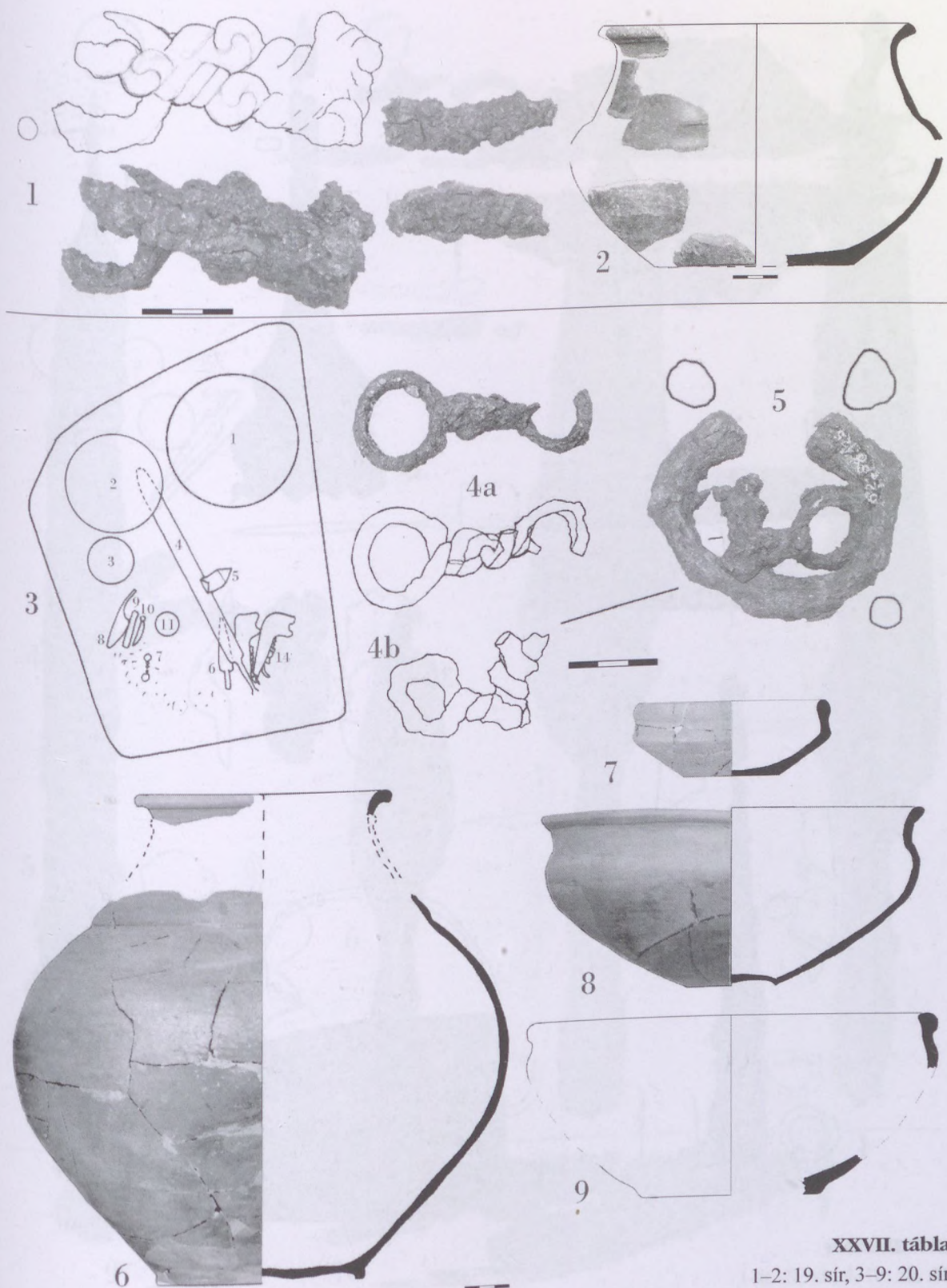

XXVI. tábla

1-4: 17. sír, 5-10: 19. sír

Plate XXVI

1-4: grave 17, 5-10: grave 19

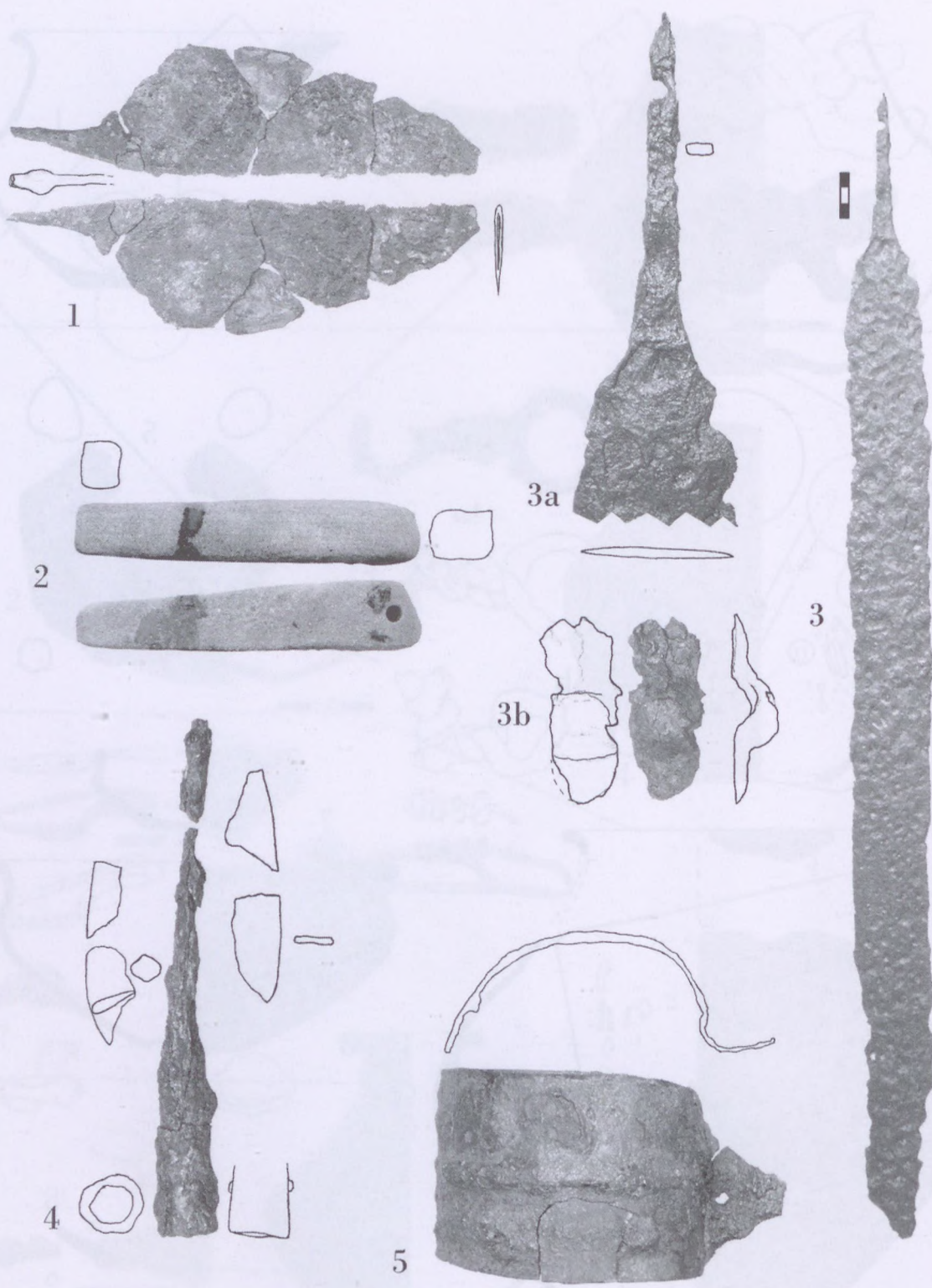

XXVII. tábla

1–2: 19. sír, 3–9: 20. sír

Plate XXVII

1–2: grave 19, 3–9: grave 20

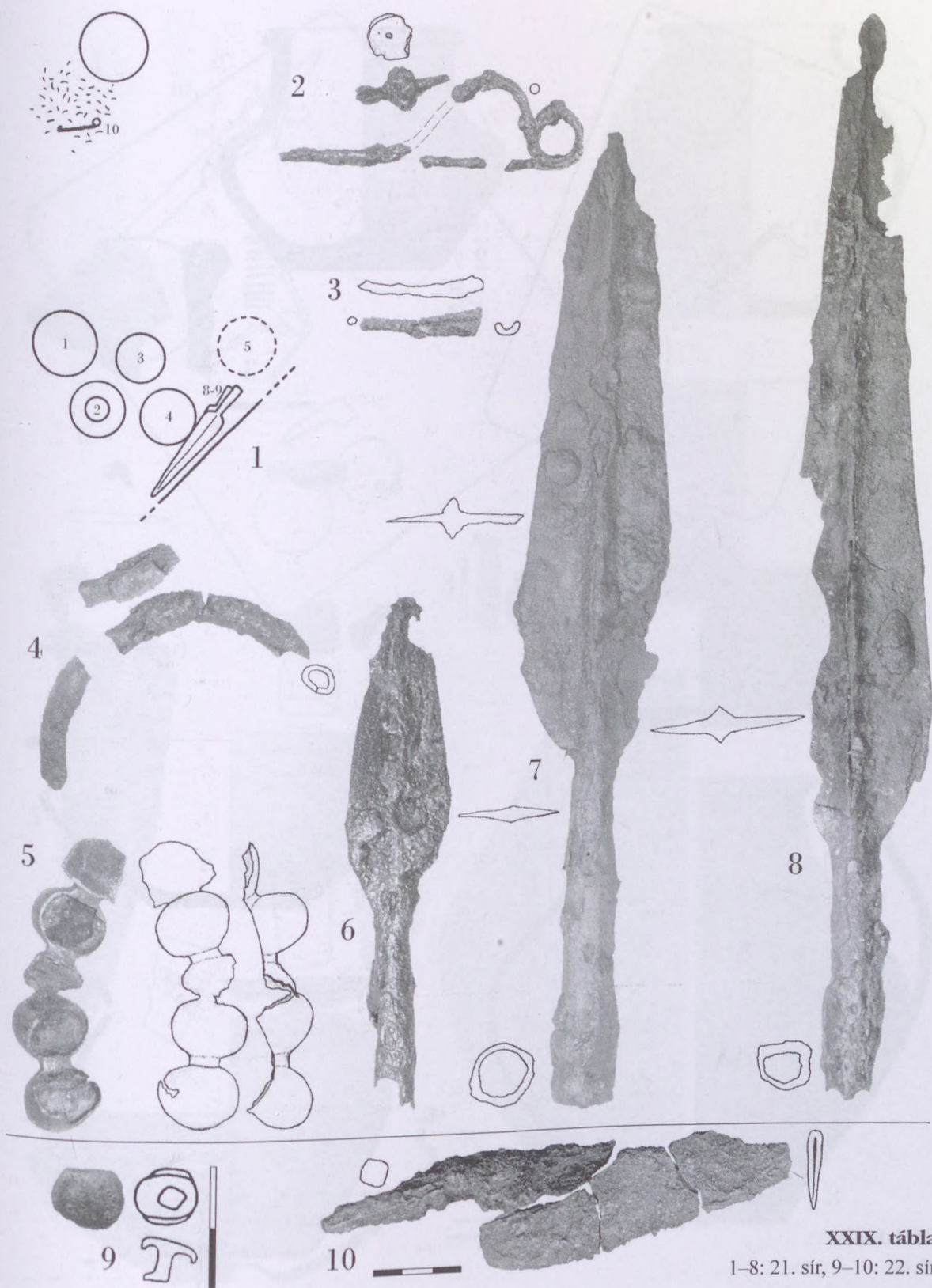

XXVIII. tábla

20. sír

Plate XXVIII

Grave 20

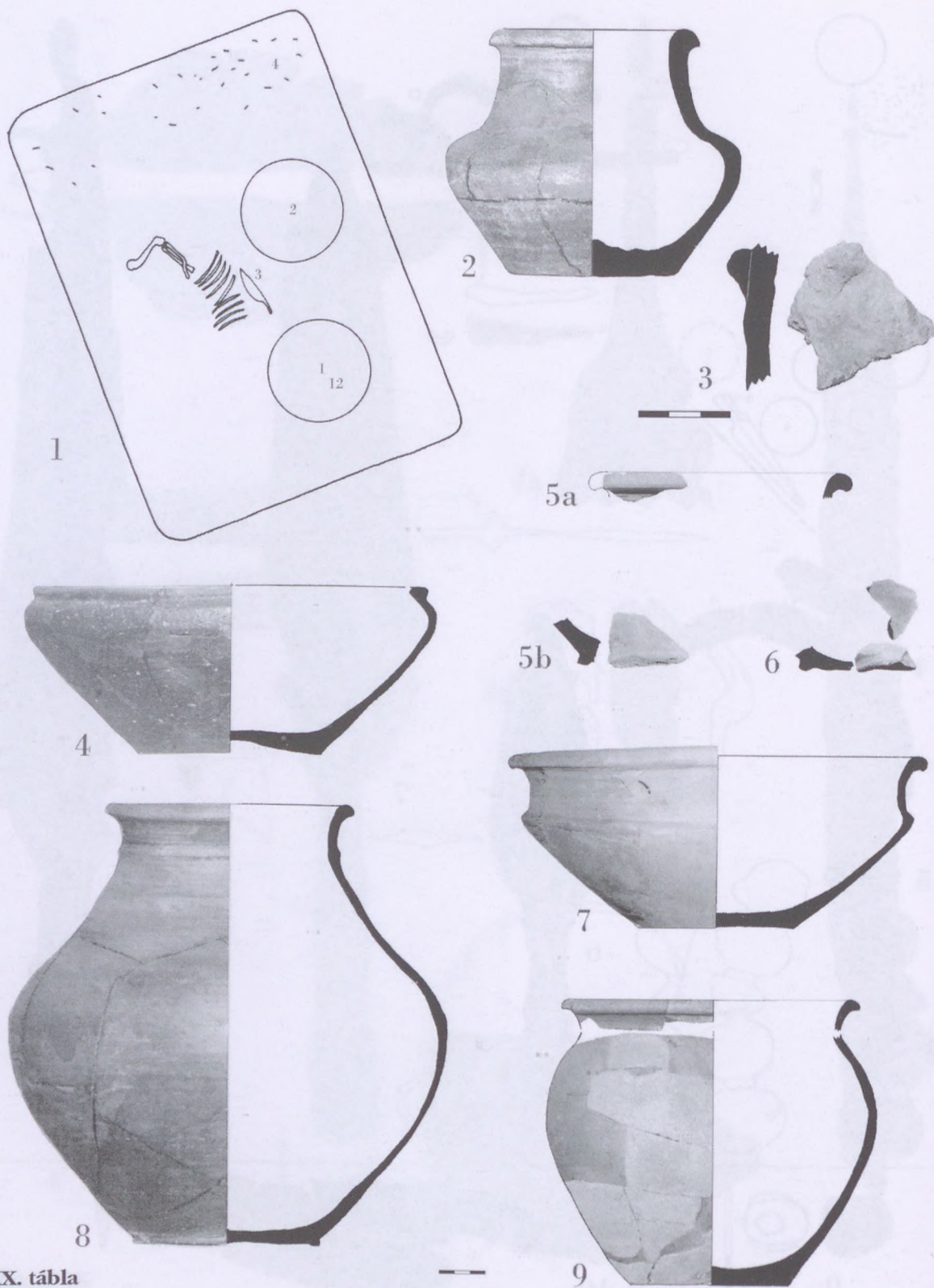

XXIX. tábla

1-8: 21. sír, 9-10: 22. sír

Plate XXIX

1-8: grave 21, 9-10: grave 22

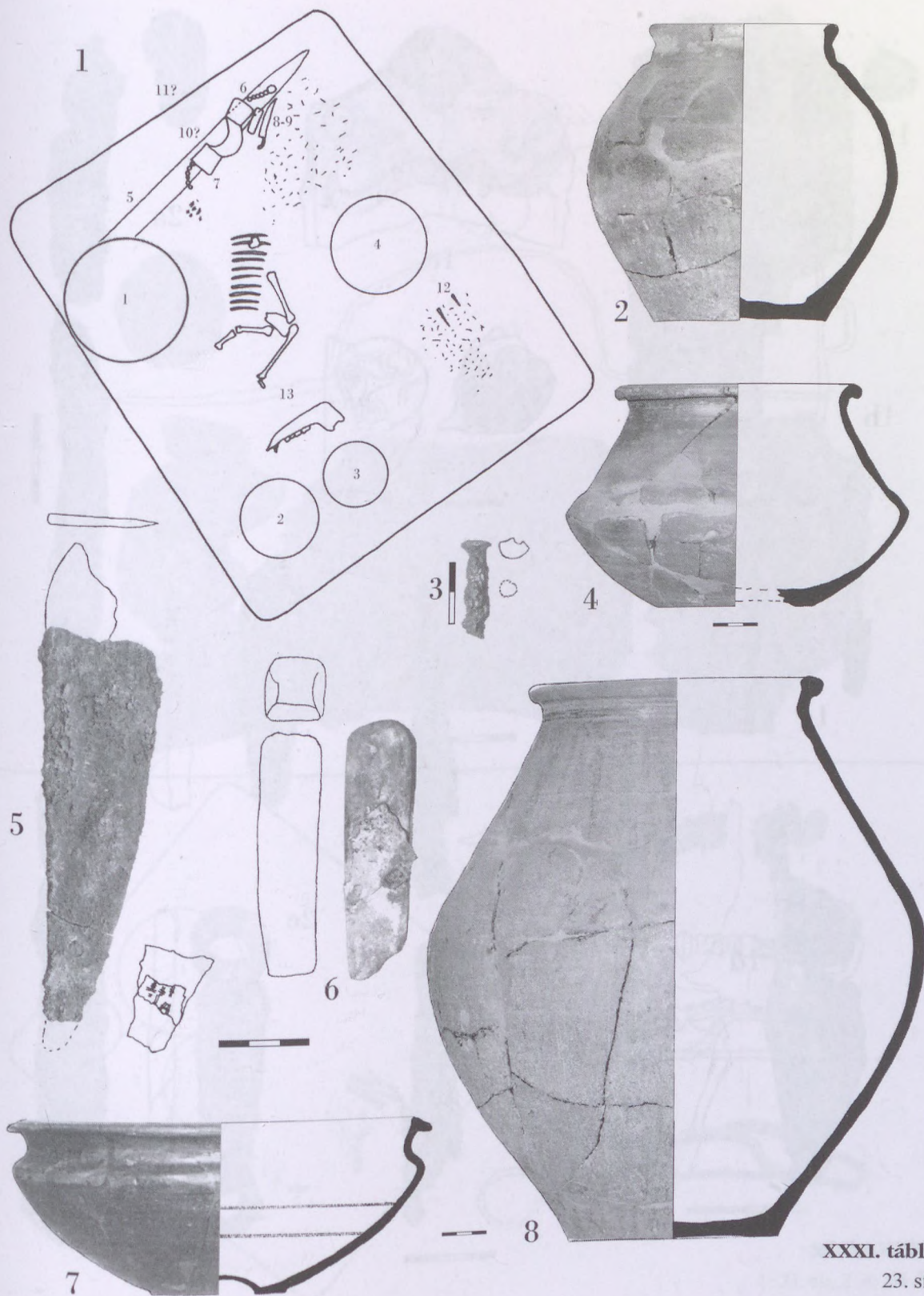

XXX. tábla

22. sír

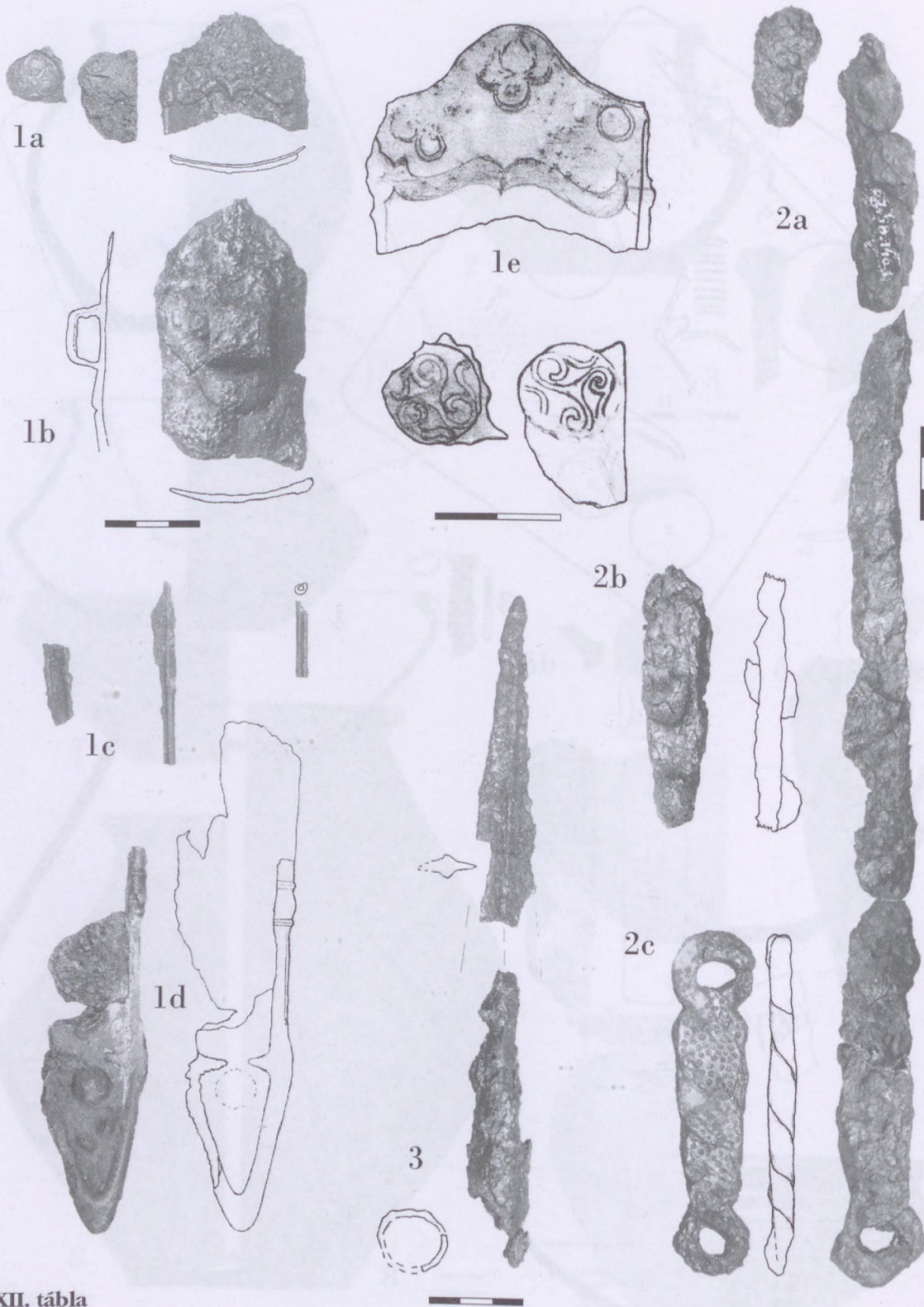
Plate XXX

Grave 22

XXXI. tábla
23. sír

Plate XXXI
Grave 23

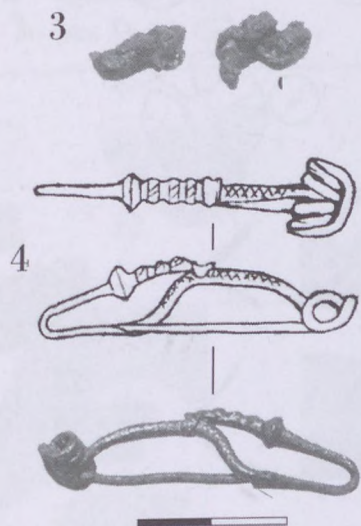
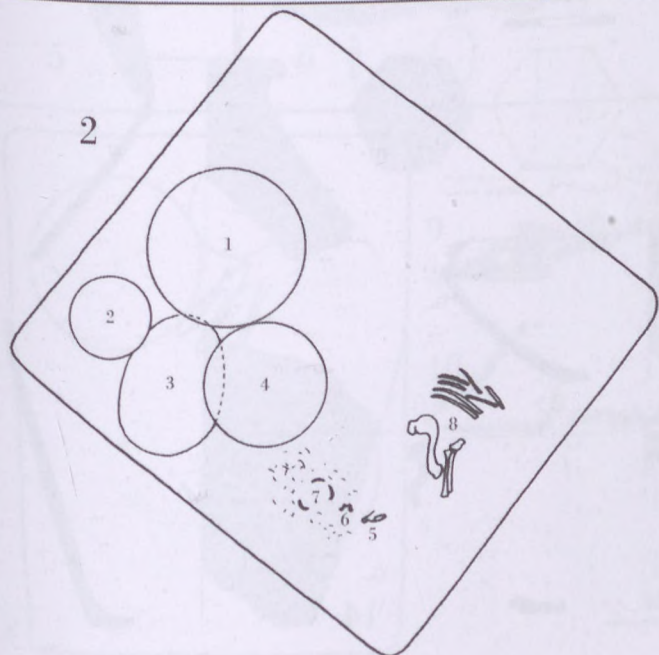
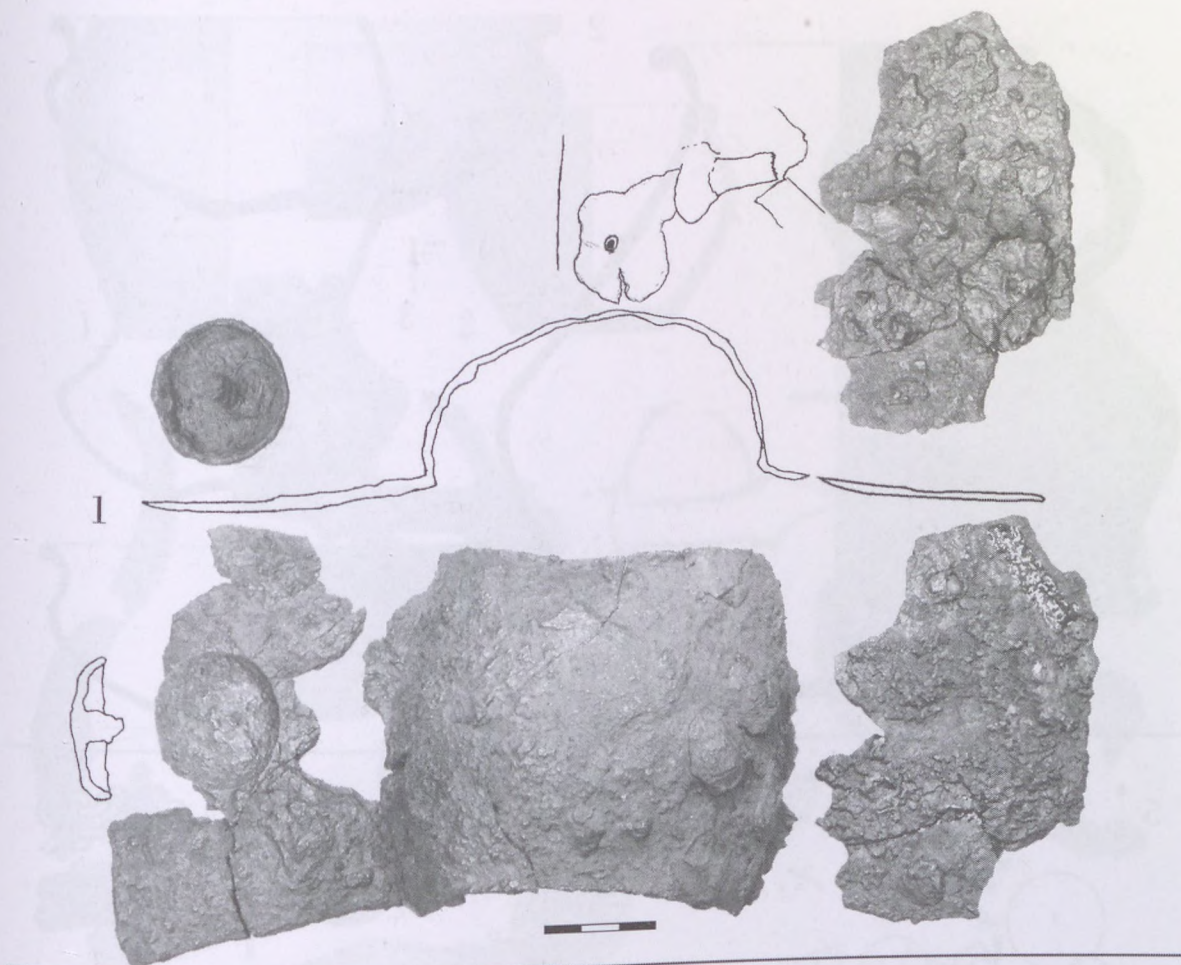

XXXII. tábla

23. sír

Plate XXXII

Grave 23

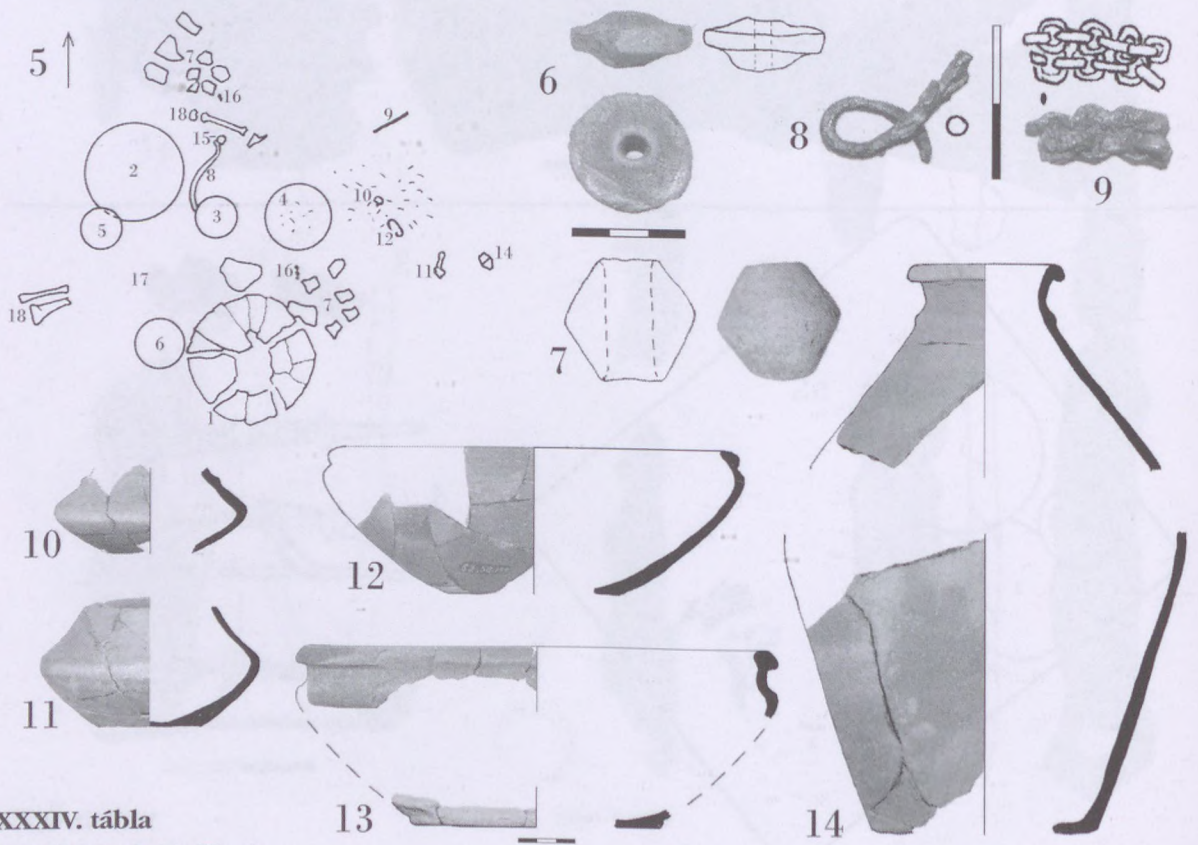
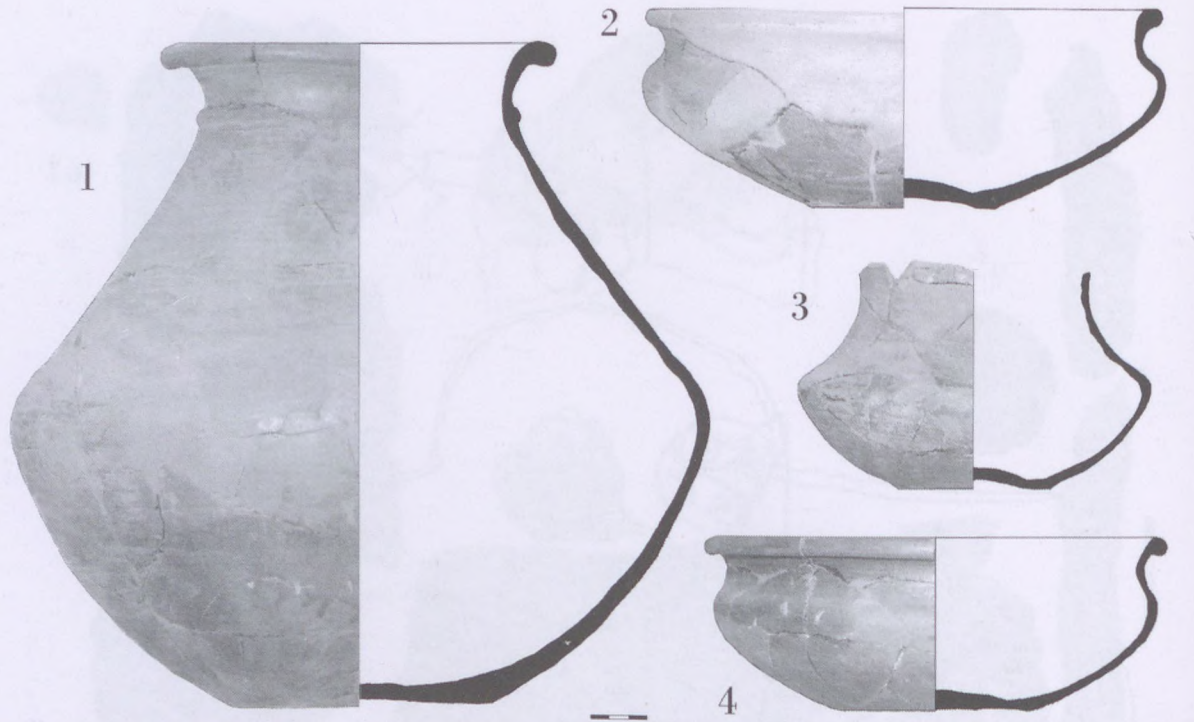

XXXIII. tábla

1: 23. sír, 2–4: 24. sír

Plate XXXIII

1: grave 23, 2–4: grave 24

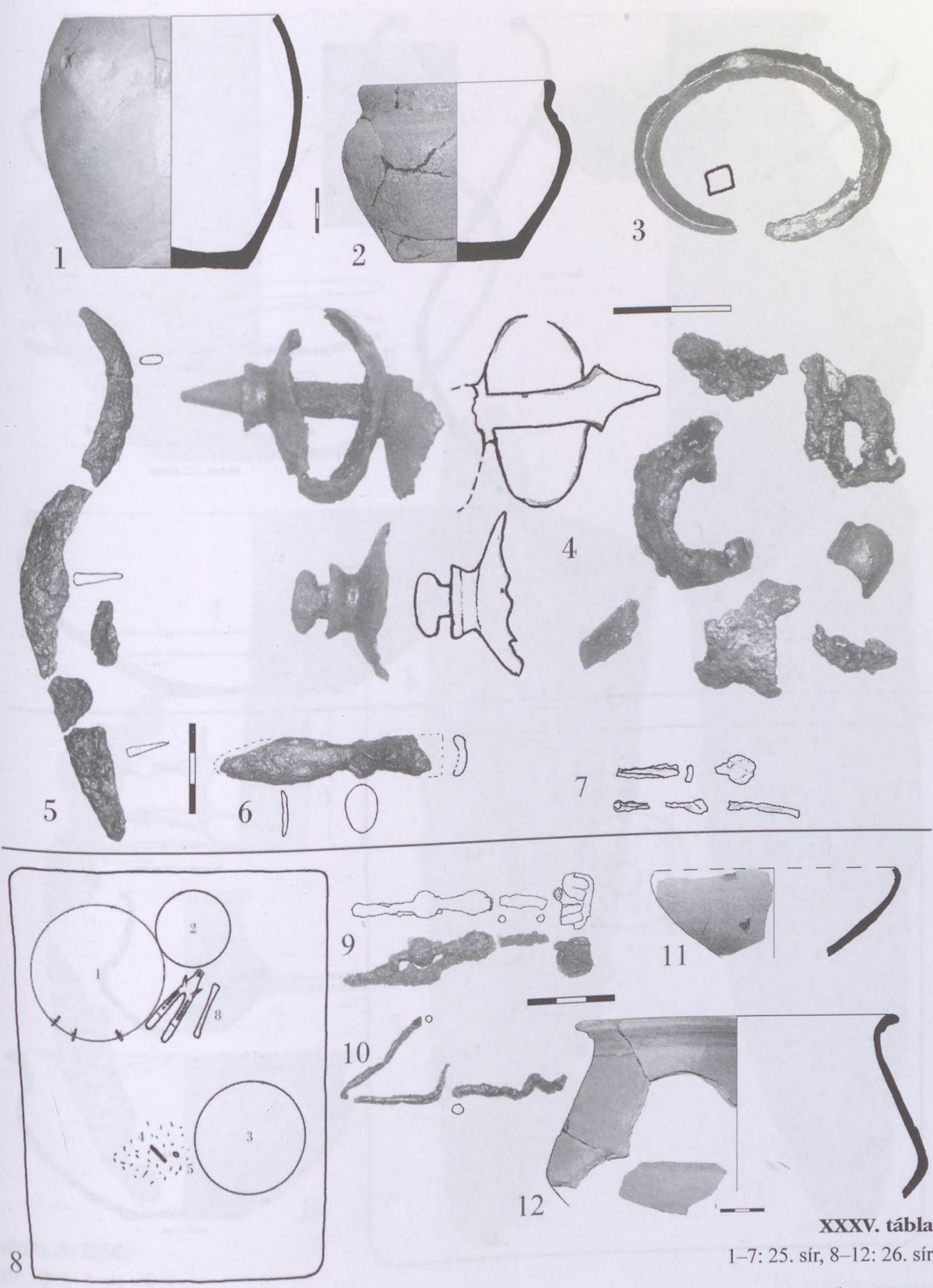

XXXIV. tábla

1-4: 24. sír, 5-14: 25. sír

Plate XXXIV

1-4: grave 24, 5-14: grave 25

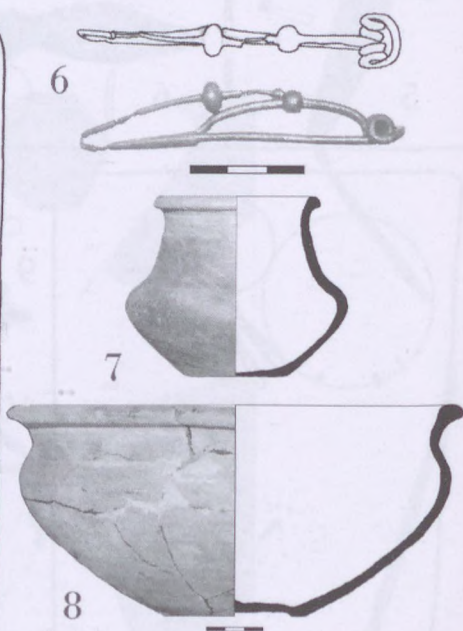
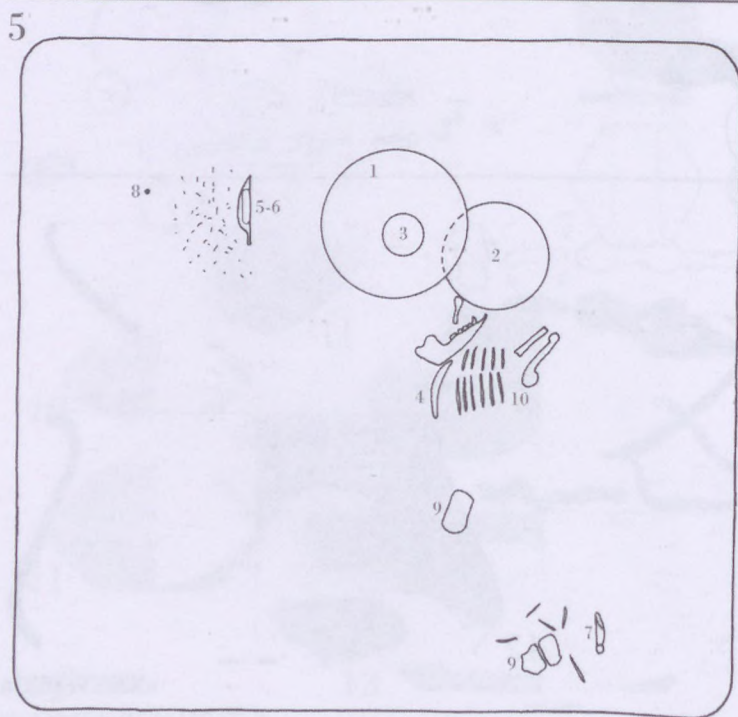
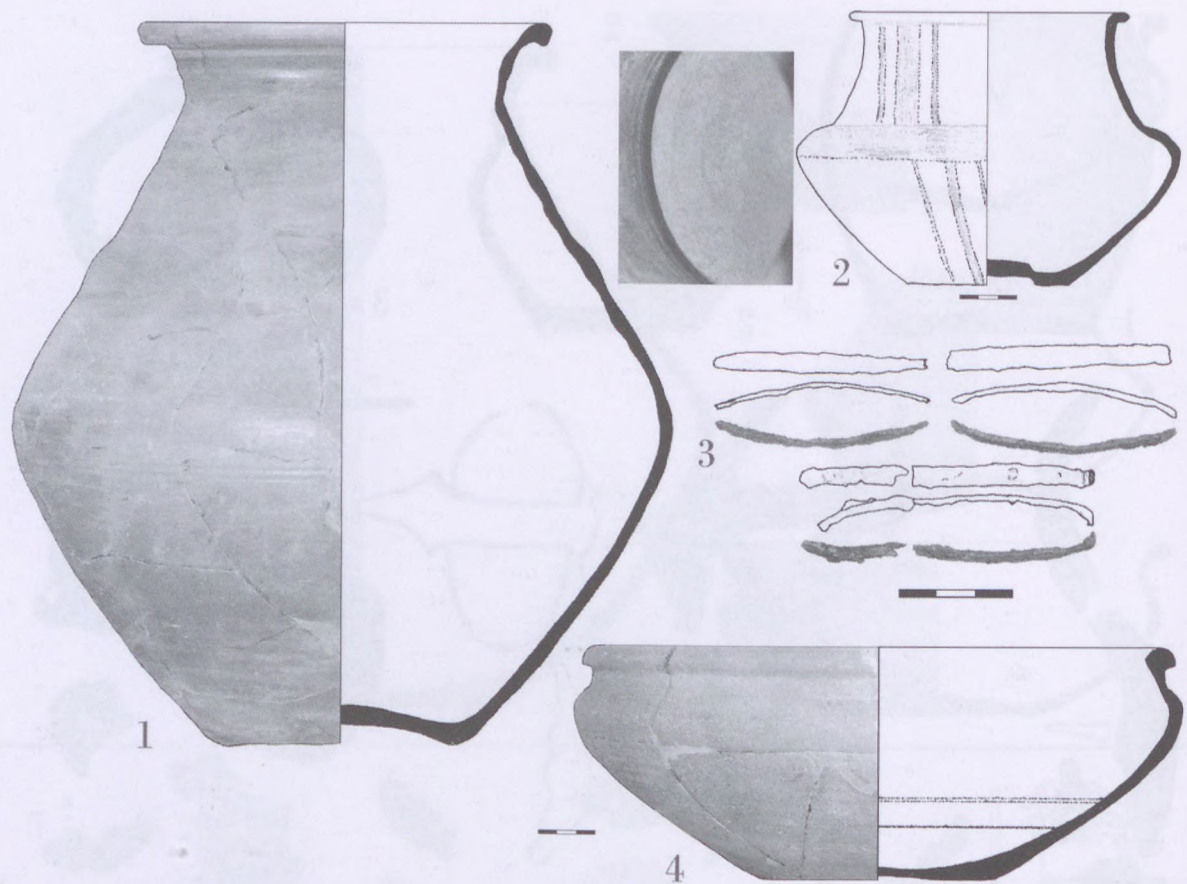

XXXV. tábla

1-7: 25. sír, 8-12: 26. sír

Plate XXXV

1-7: grave 25, 8-12: grave 26

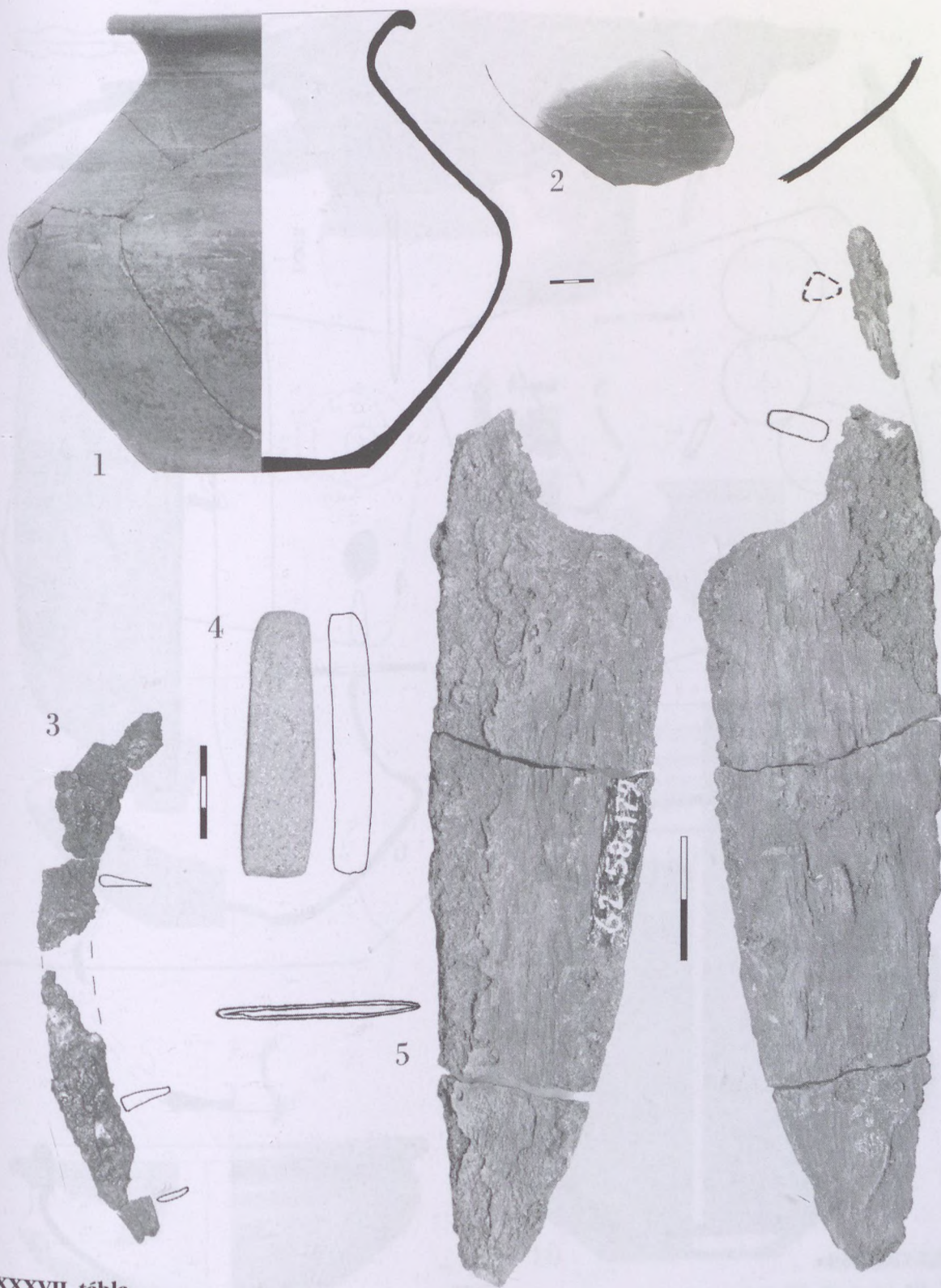

XXXVI. tábla

1-4: 26. sír, 5-8: 27. sír

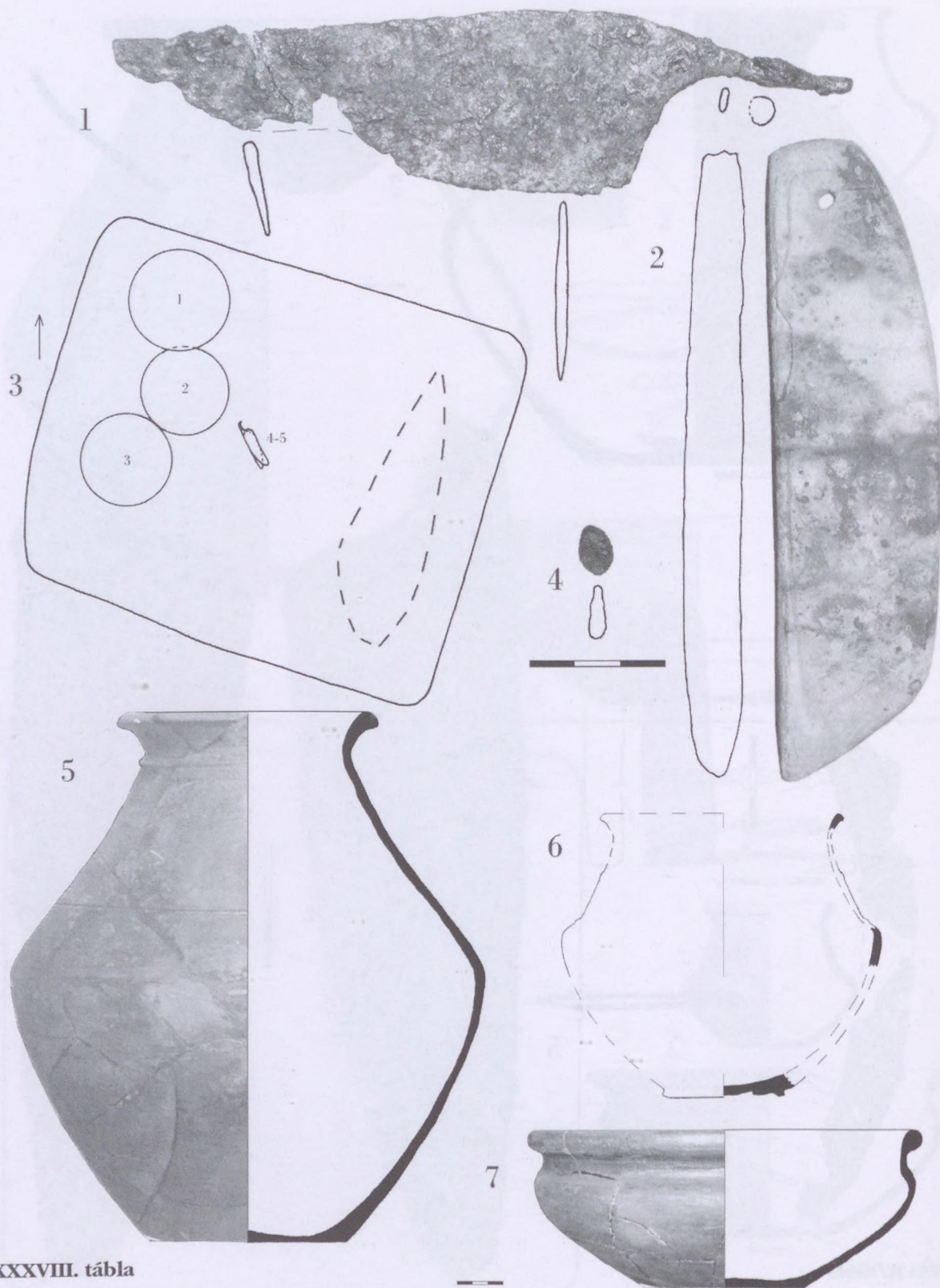
Plate XXXVI

1-4: grave 26, 5-8: grave 27

XXXVII. tábla
27. sír

Plate XXXVII
Grave 27

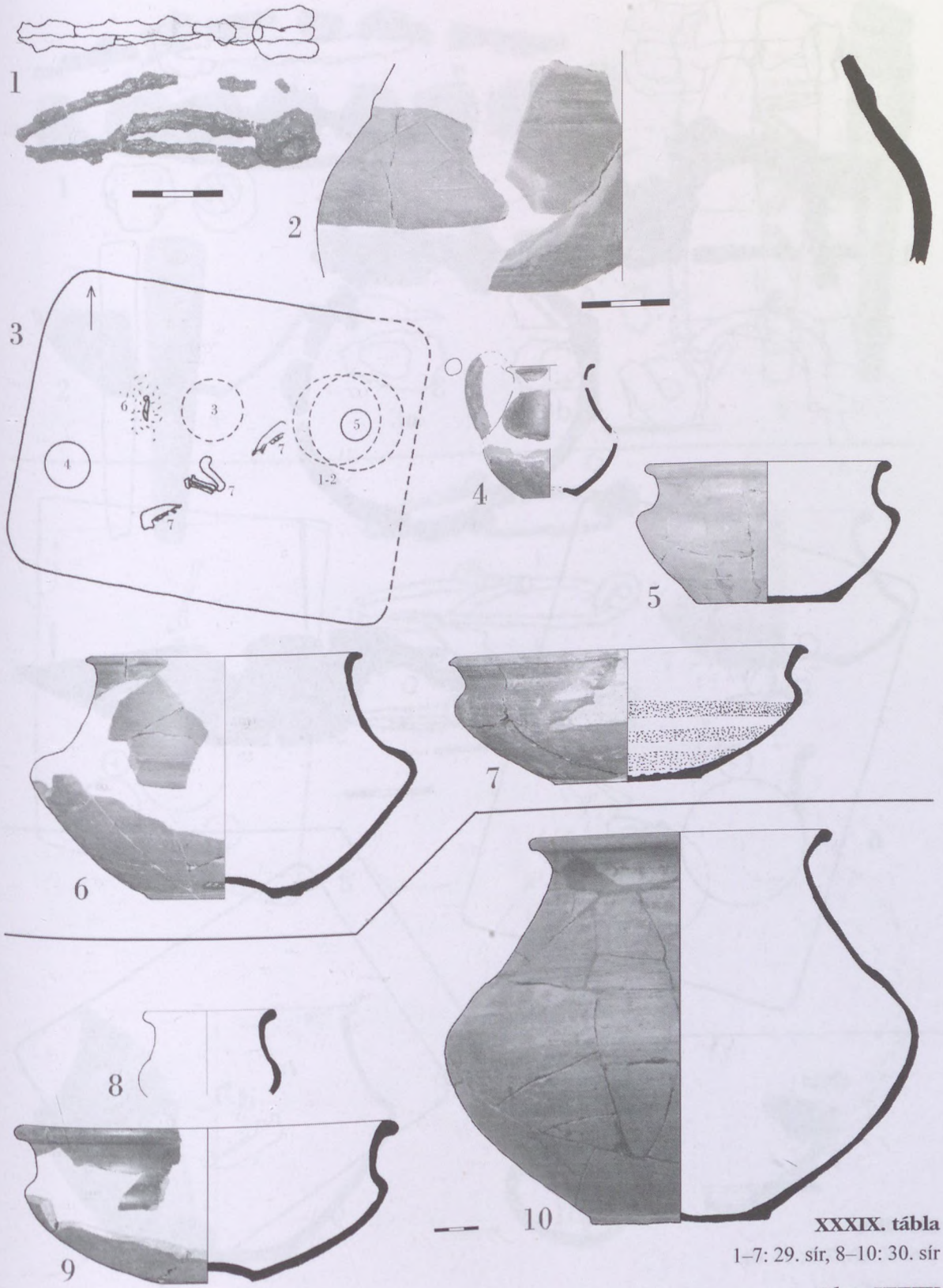

XXXVIII. tábla

28. sír

PPlate XXXVIII

Grave 28

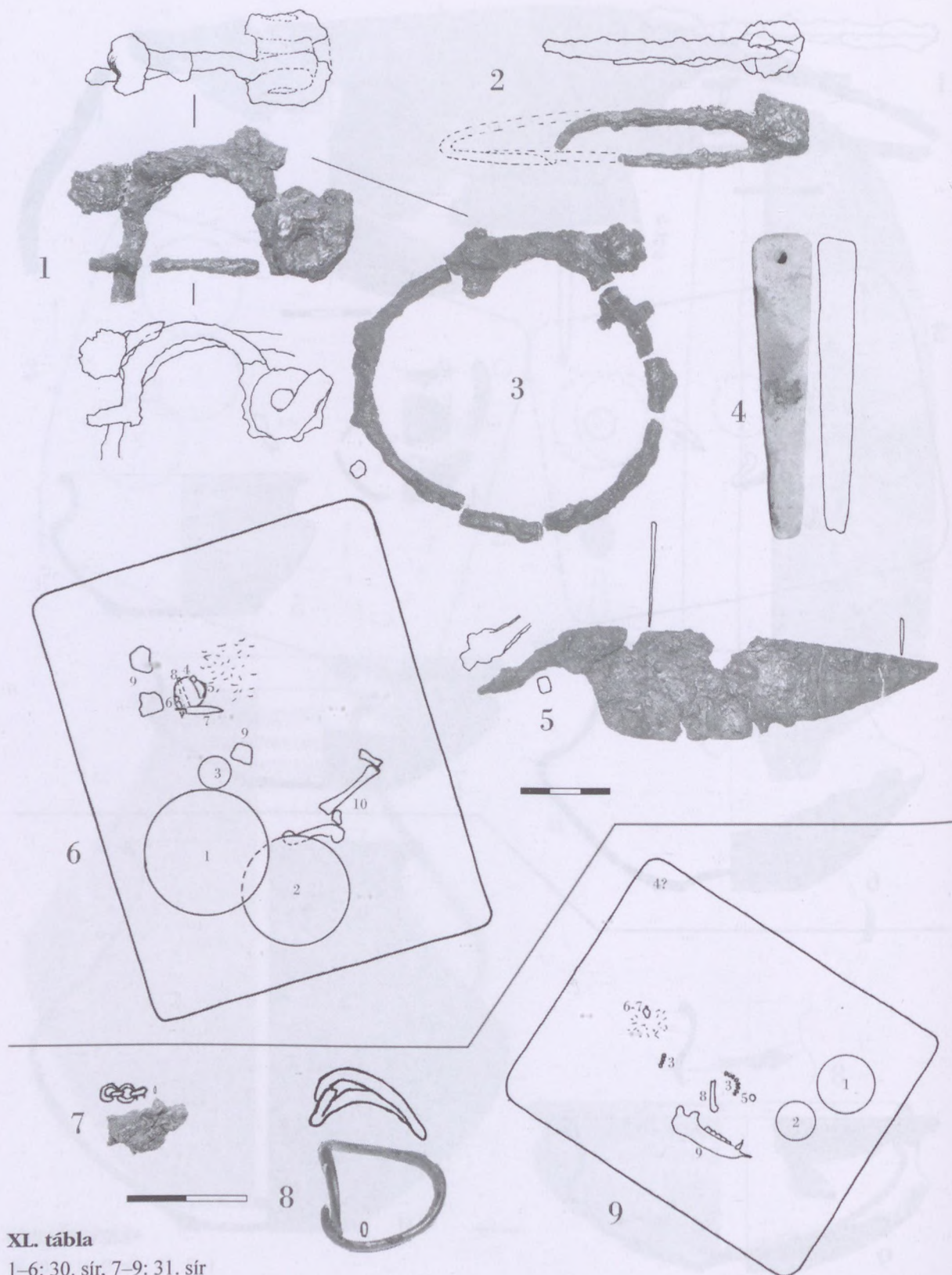

XXXIX. tábla

1–7: 29. sír, 8–10: 30. sír

Plate XXXIX

1–7: grave 29, 8–10: grave 30

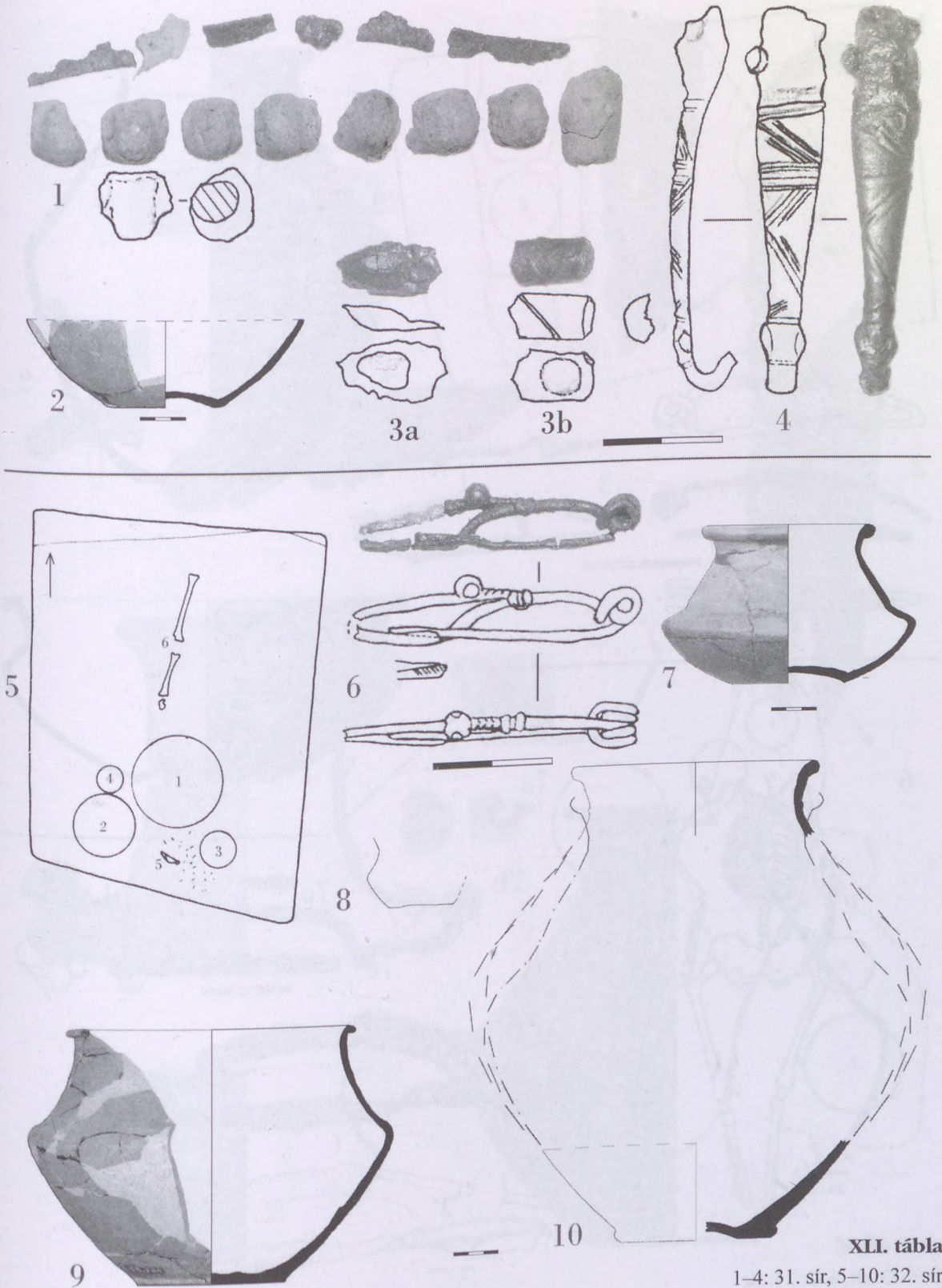

XL. tábla

1-6: 30. sír, 7-9: 31. sír

Plate XL

1-6: grave 30, 7-9: grave 31

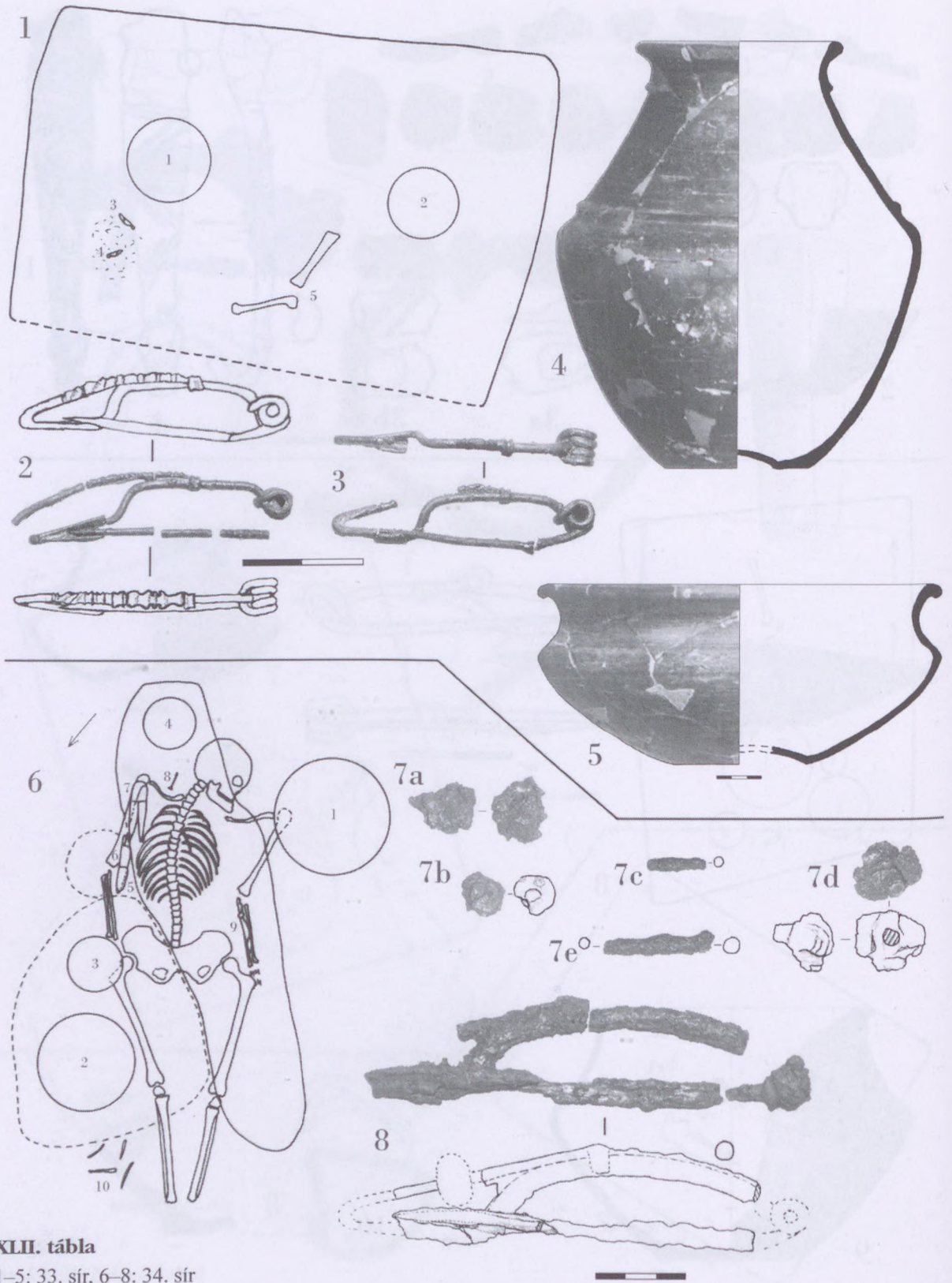

XLI. tábla

1-4: 31. sír, 5-10: 32. sír

Plate XLI

1-4: grave 31, 5-10: grave 32

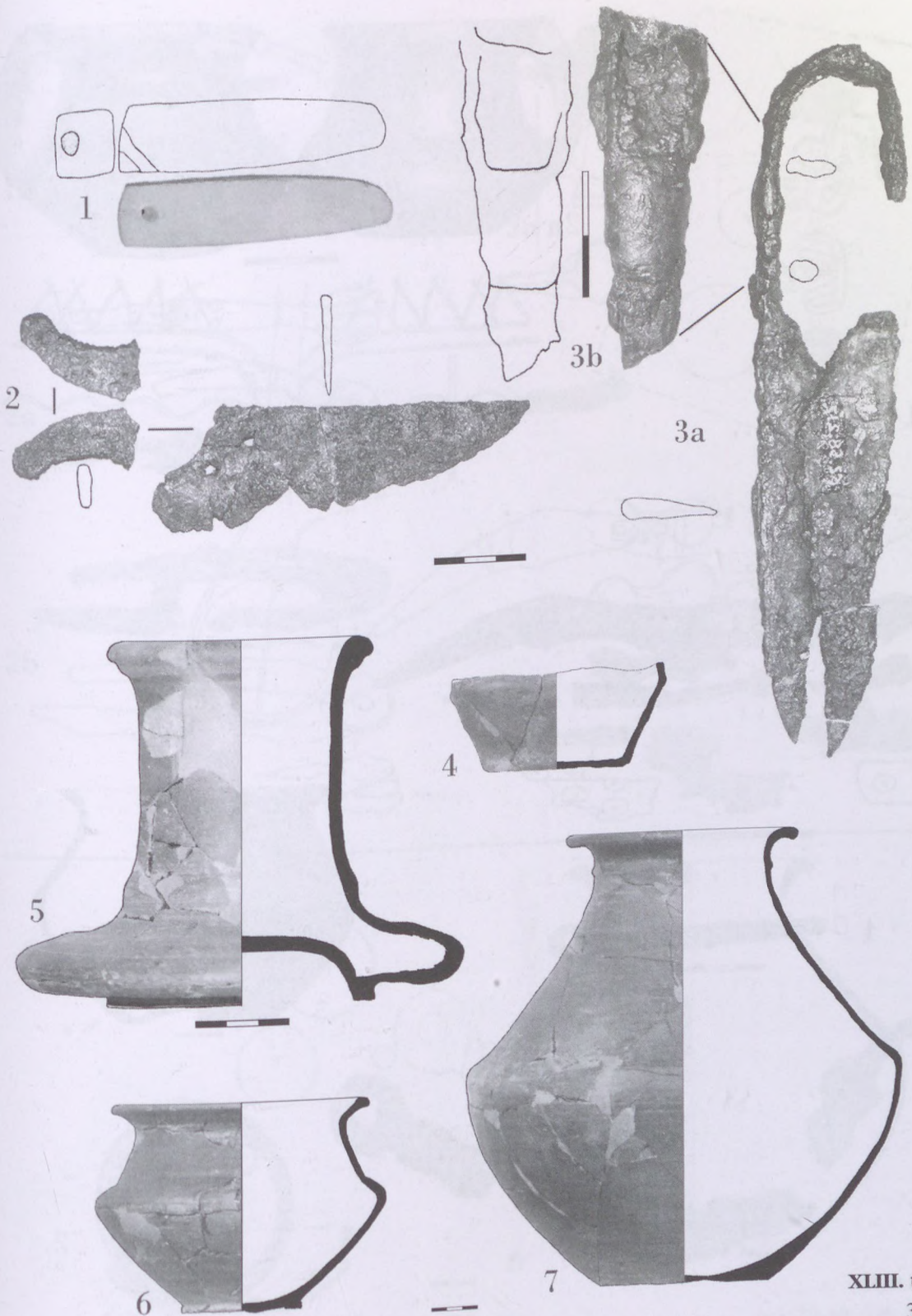

XLII. tábla

1–5: 33. sír, 6–8: 34. sír

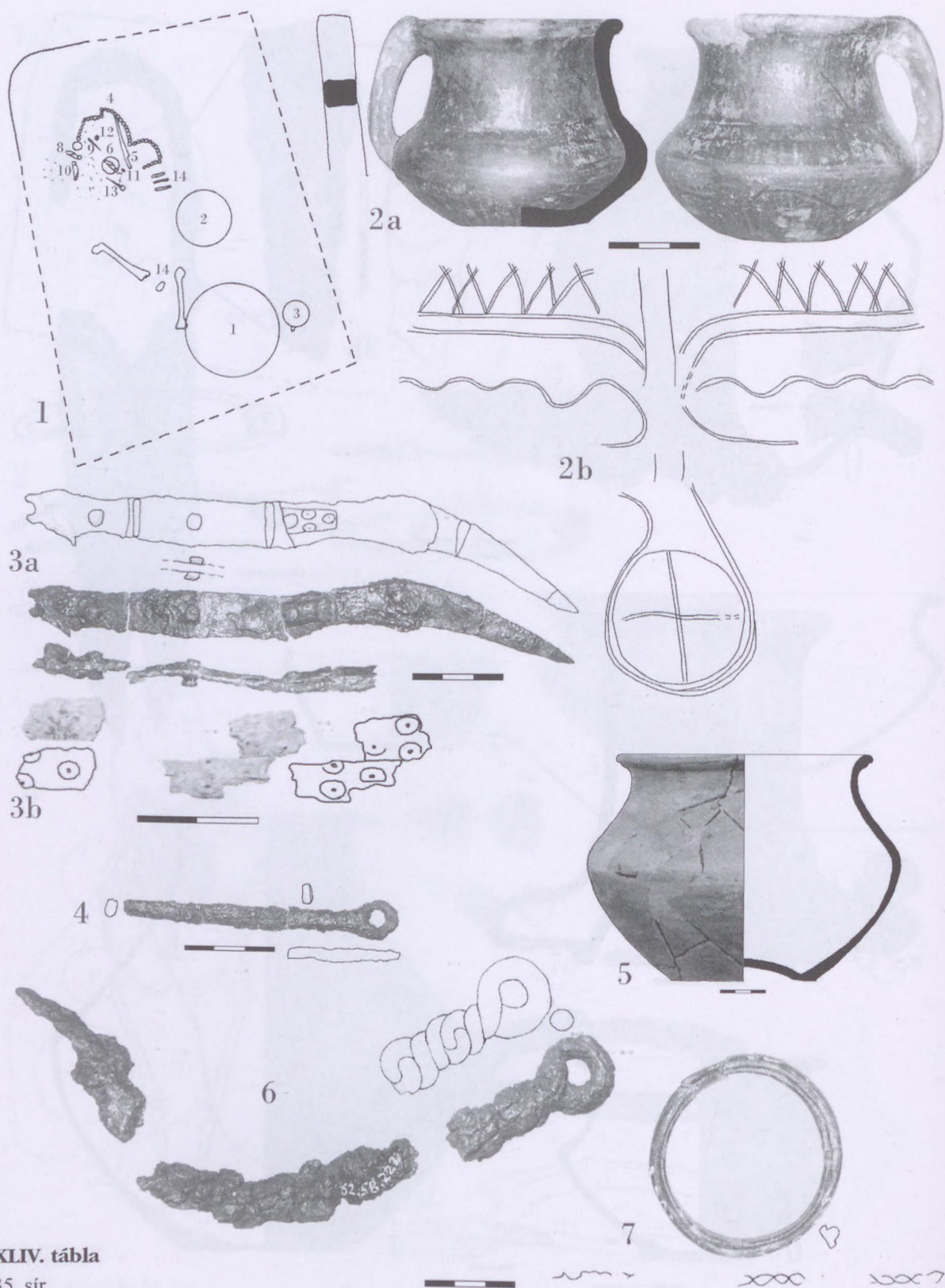
Plate XLII

1–5: grave 33, 6–8: grave 34

XLIII. tábla
34. sír

Plate XLIII
Grave 34

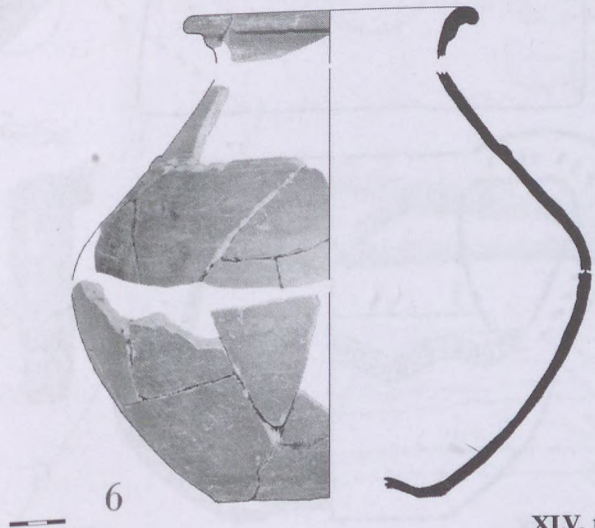
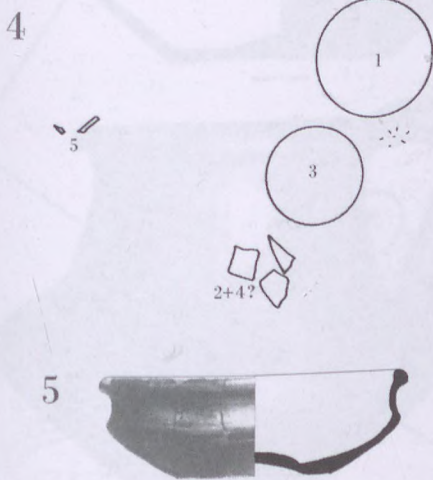
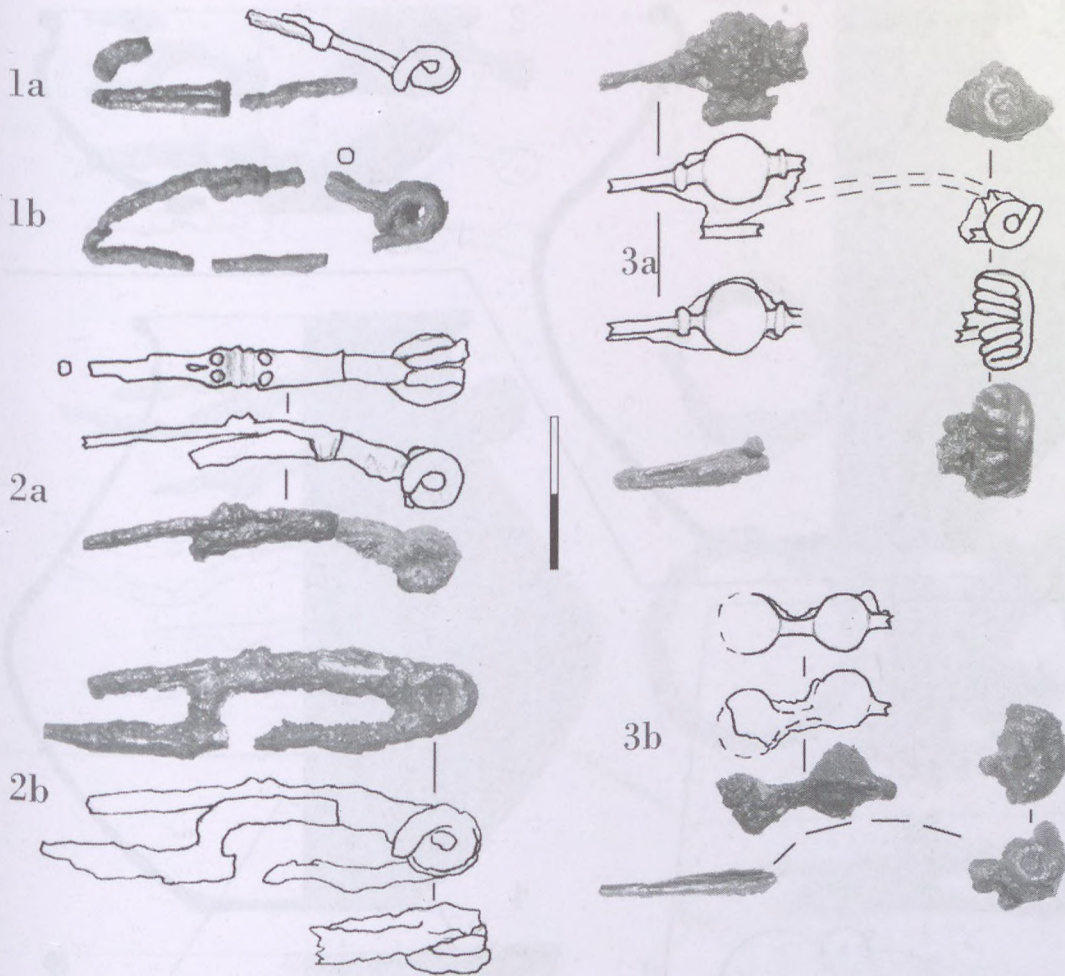

XLIV. tábla

35. sír

Plate XLIV

Grave 35

XLV. tábla
 1–3: 35. sír, 4–6: 36. sír
Plate XLV
 1–3: grave 35, 4–6: grave 36

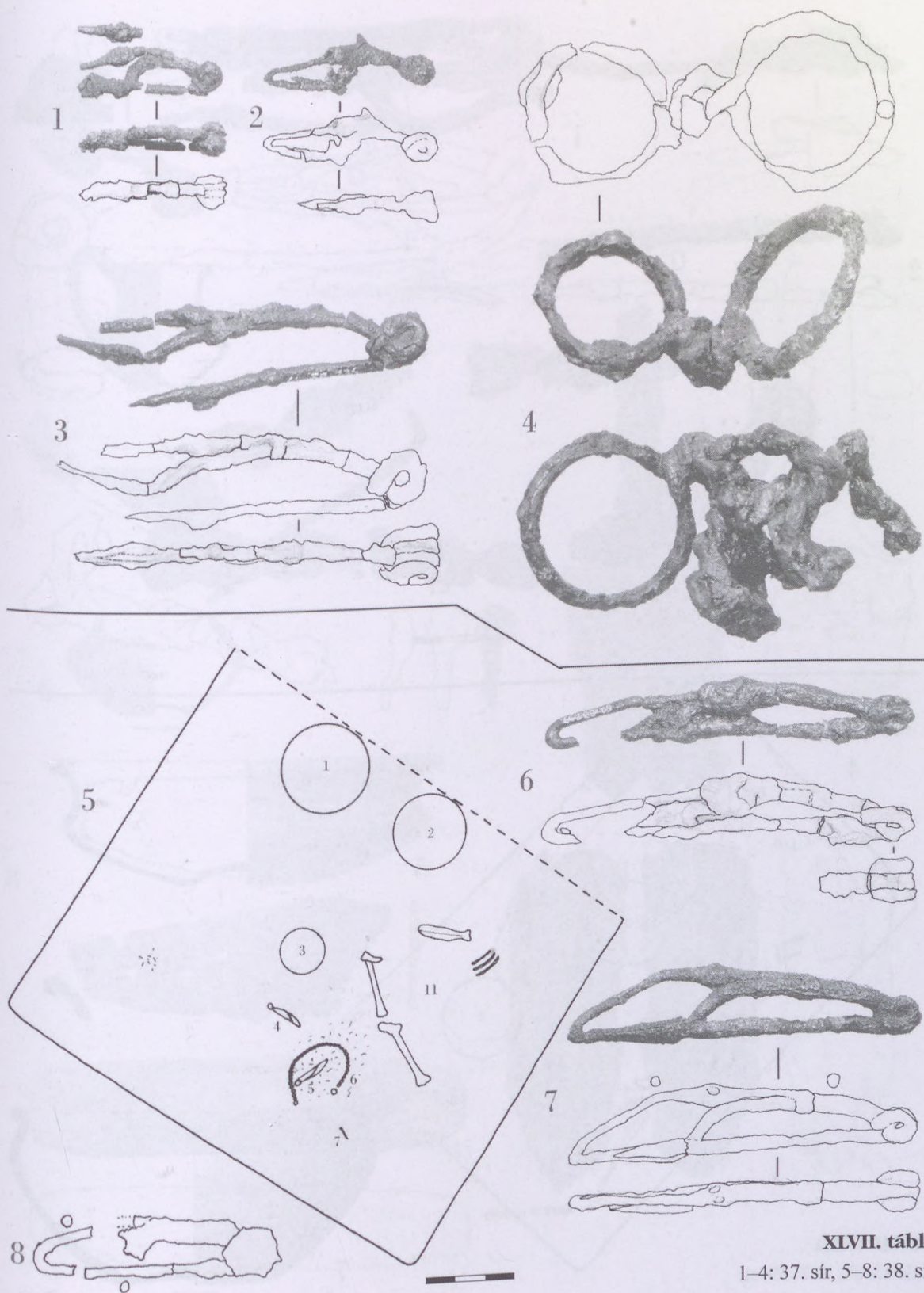

XLVI. tábla

1-2: 36. sír, 3-6: 37. sír

Plate XLVI

1-2: grave 36, 3-6: grave 37

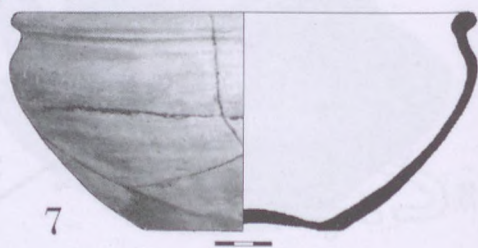
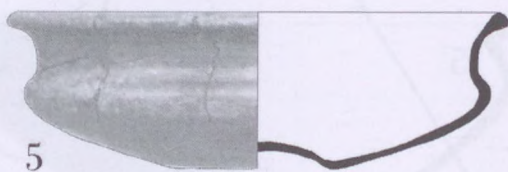
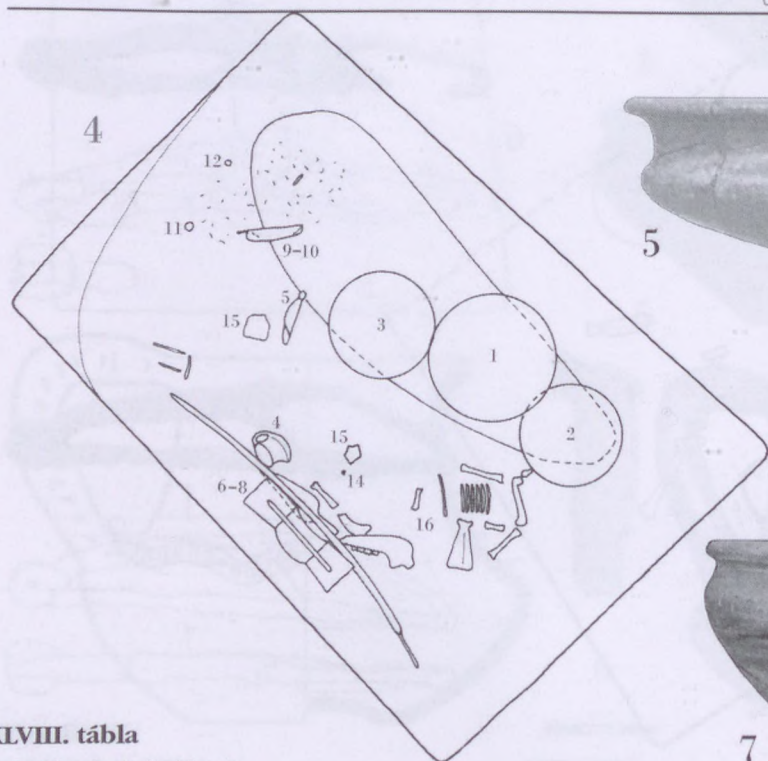
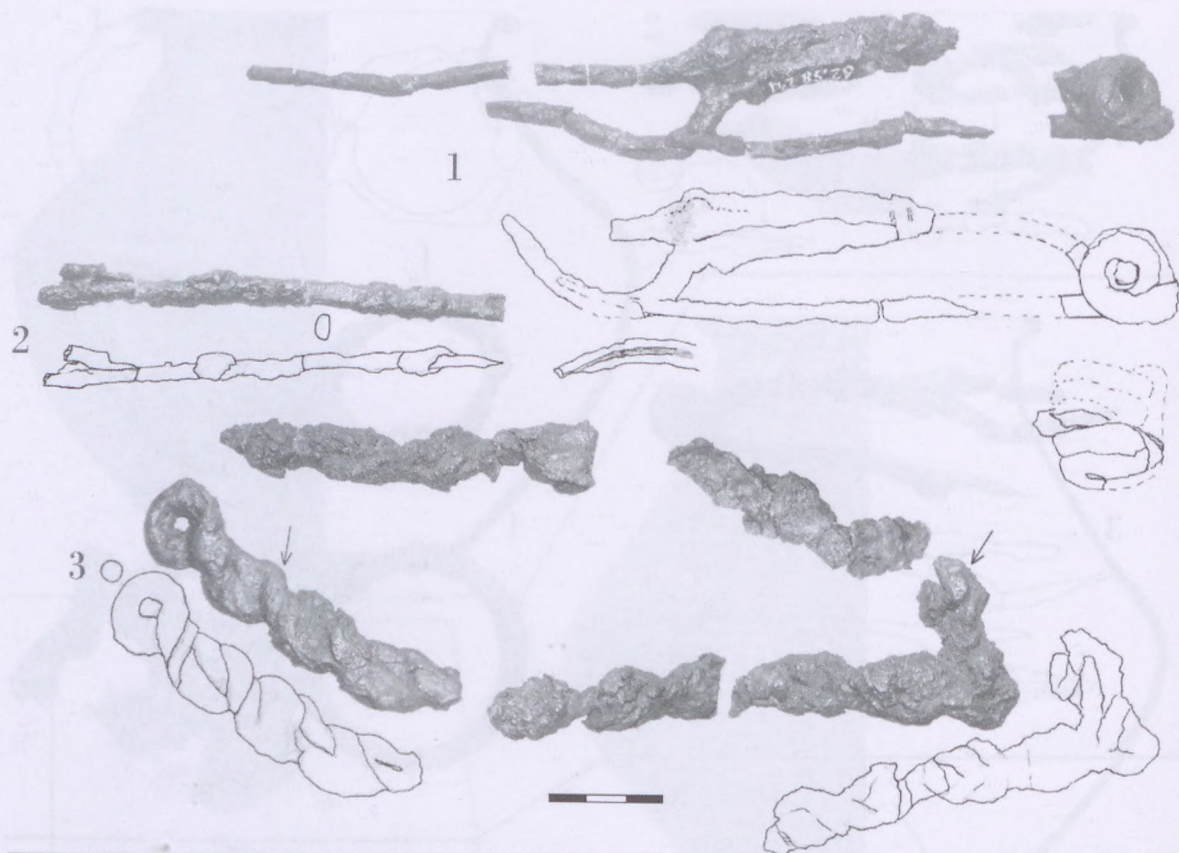

XLVII. tábla

1-4: 37. sír, 5-8: 38. sír

Plate XLVII

1-4: grave 37, 5-8: grave 38

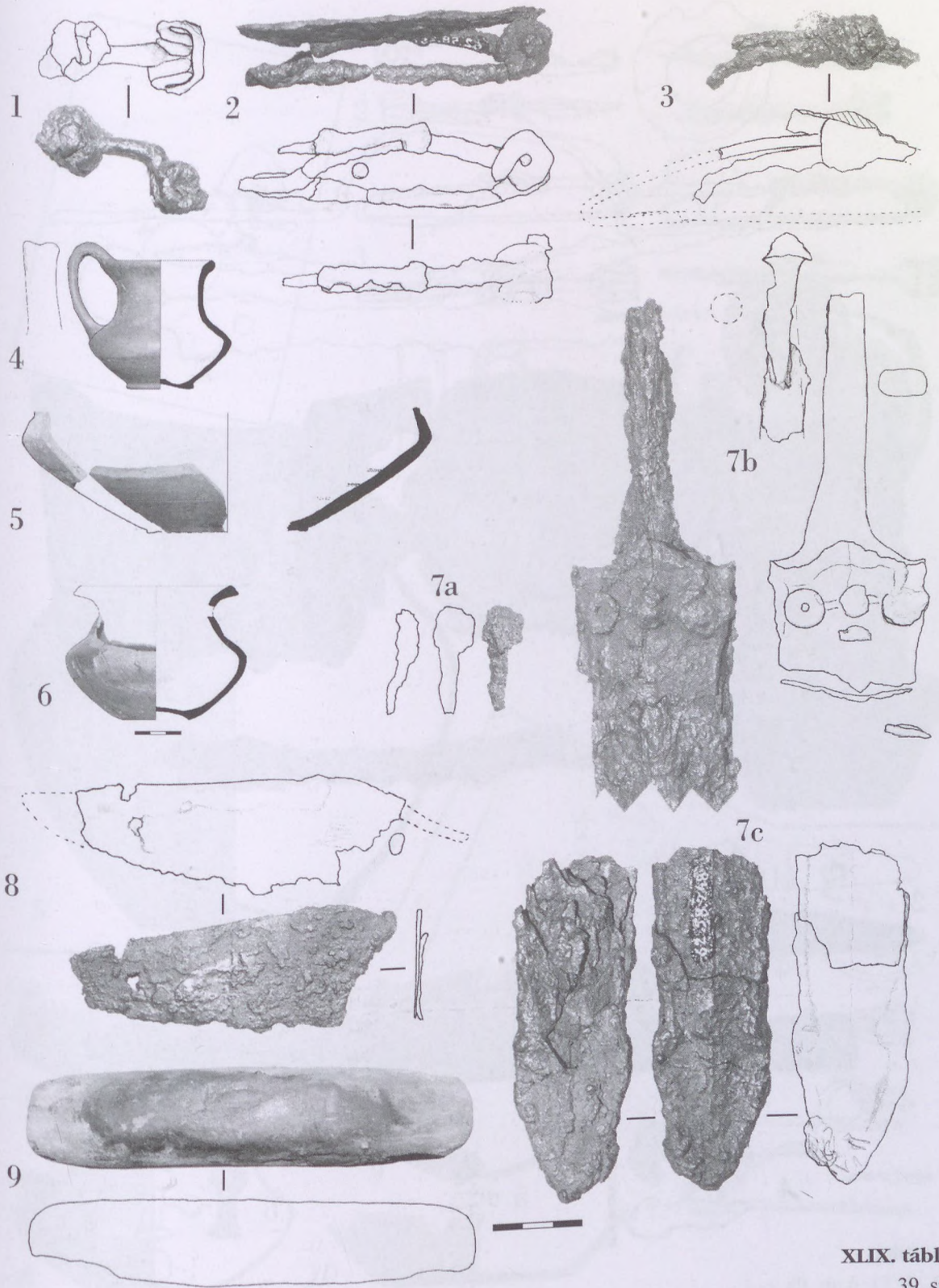

XLVIII. tábla

1-3: 38. sír, 4-7: 39. sír

Plate XLVIII

1-3: grave 38, 4-7: grave 39

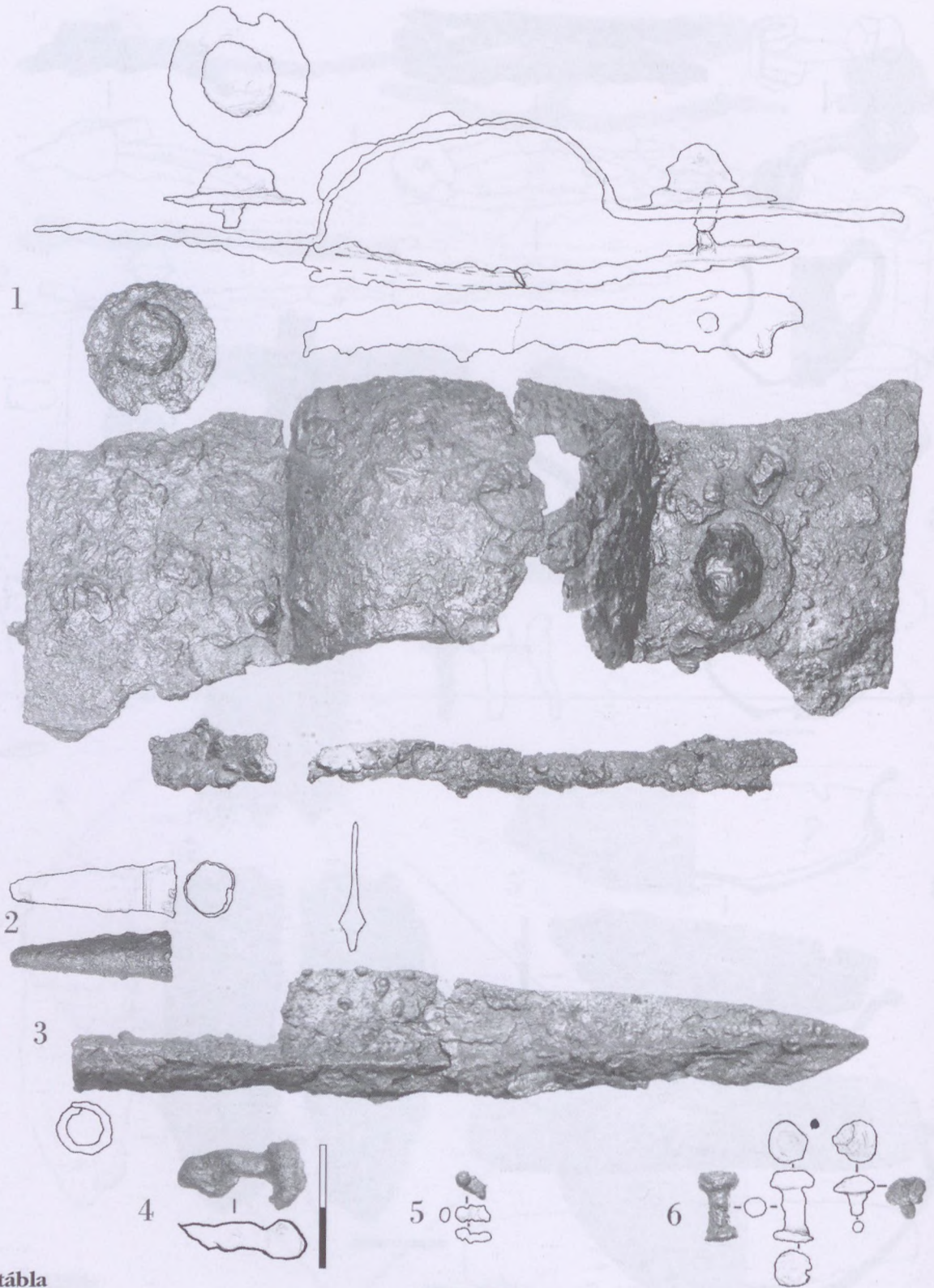

XLIX. tábla

39. sír

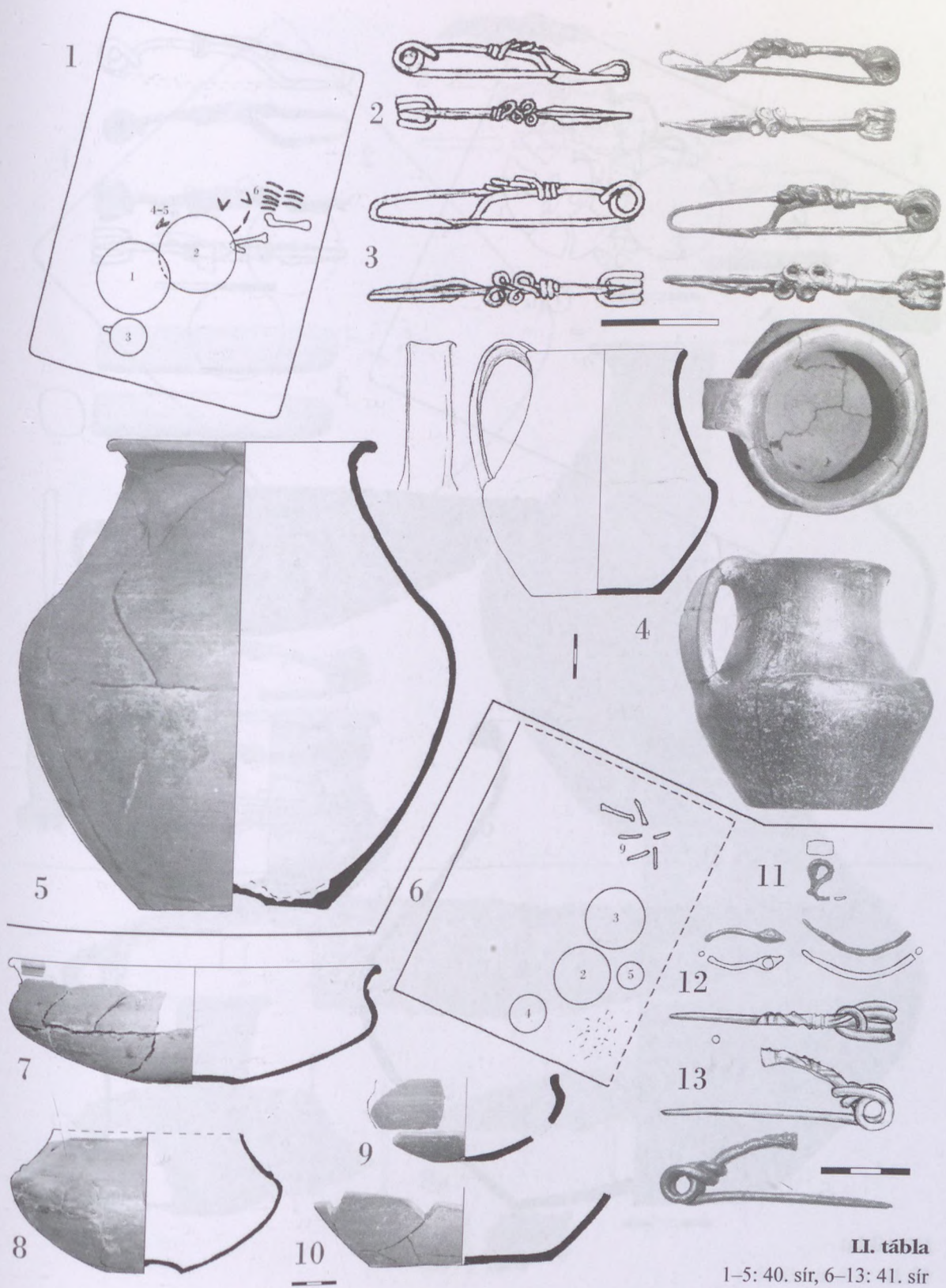
Plate XLIX

Grave 39

L. tábla
39. sír

Plate L
Grave 39

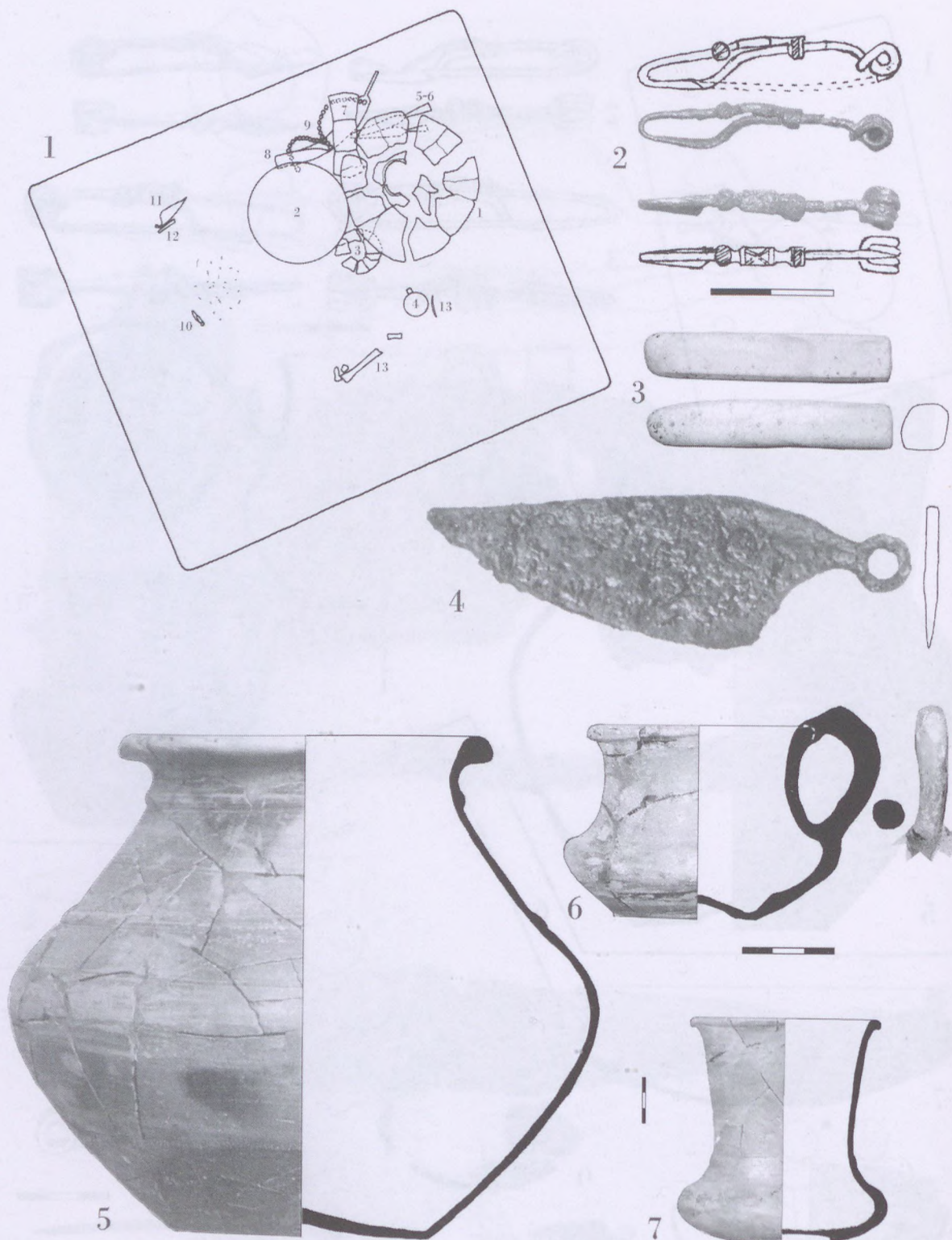

II. tábla

1-5: 40. sír, 6-13: 41. sír

Plate II

1-5: grave 40, 6-13: grave 41

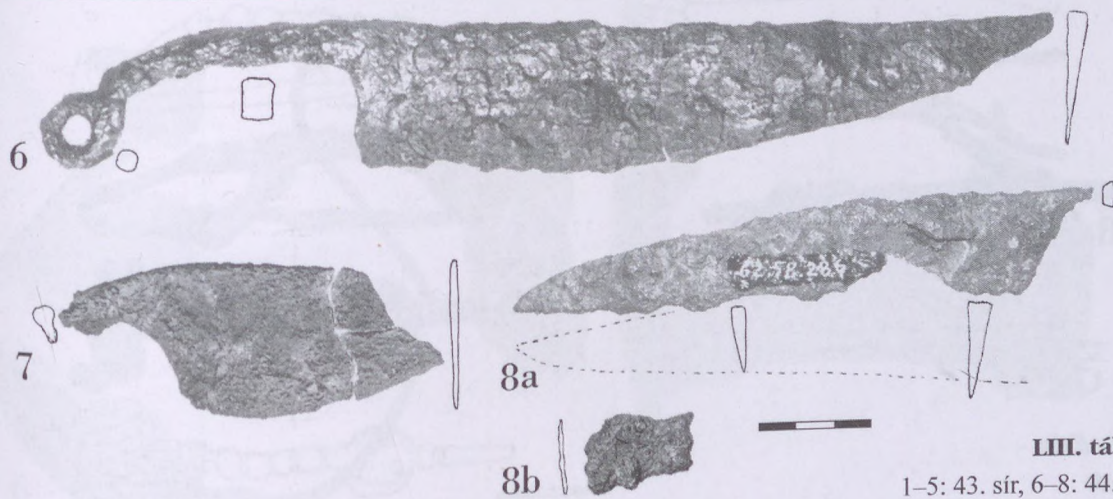
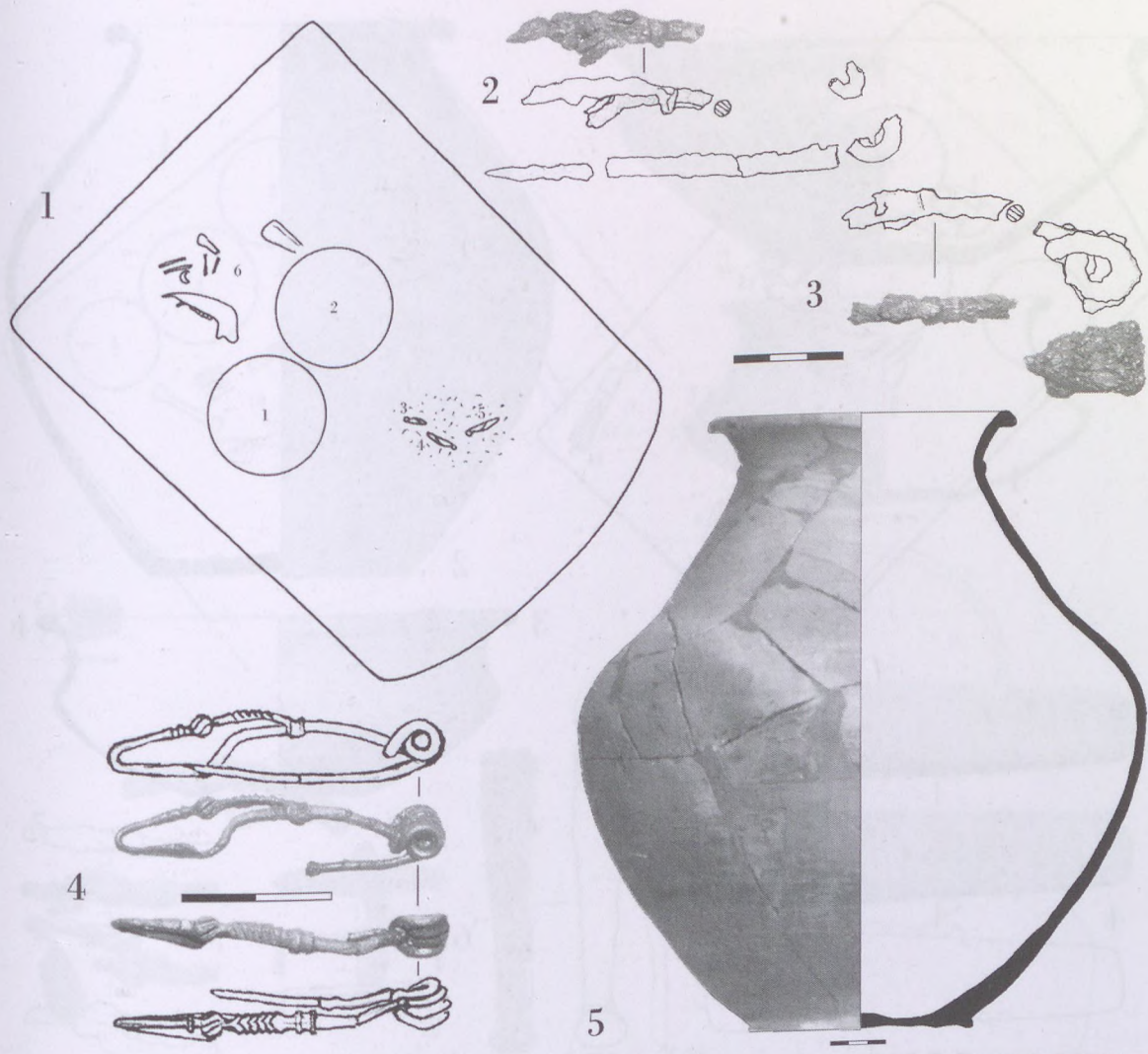

LII. tábla

42. sír

Plate LII

Grave 42

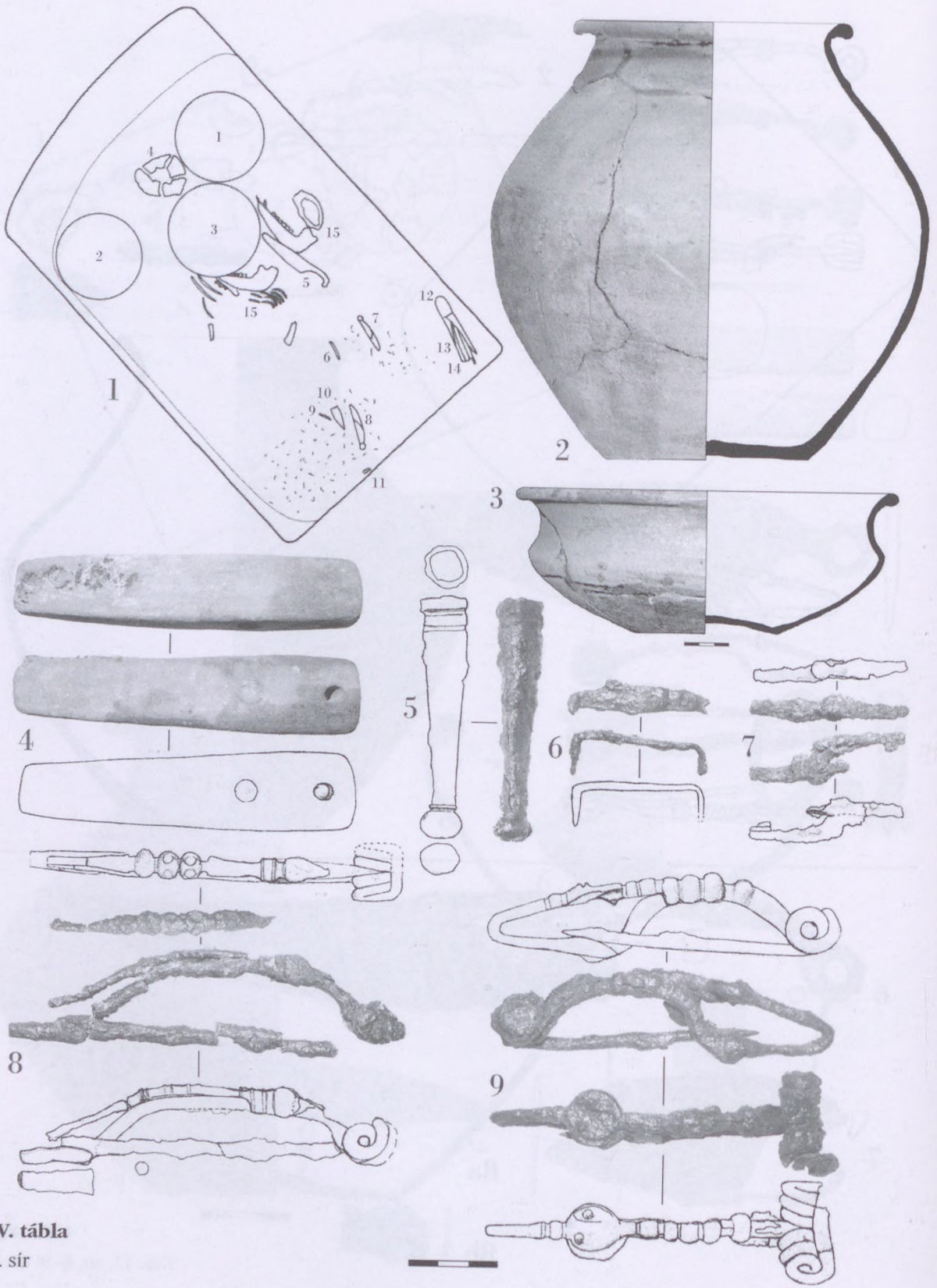

LIII. tábla

1–5: 43. sír, 6–8: 44. sír

Plate LIII

1–5: grave 43, 6–8: grave 44

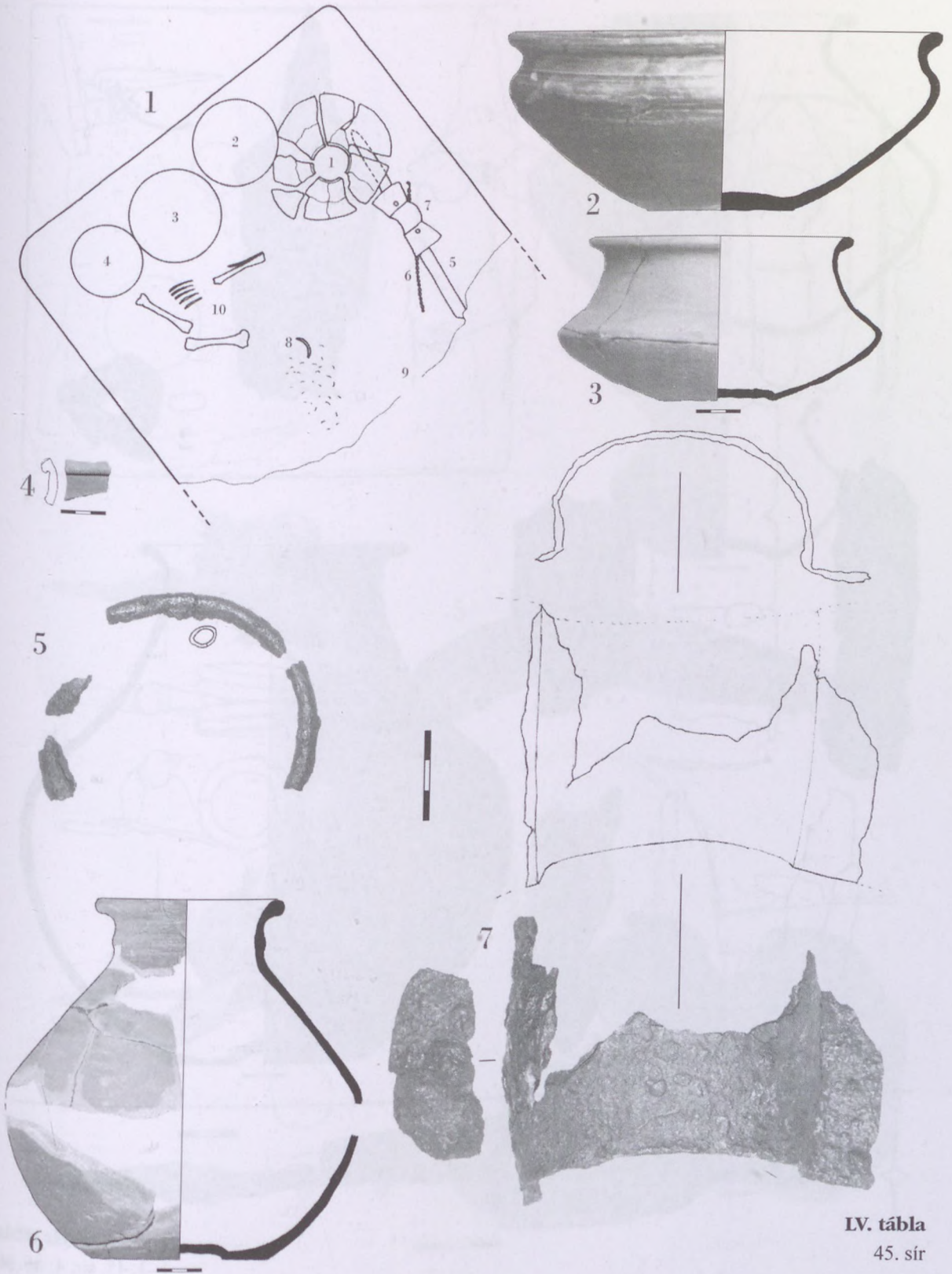

LIV. tábla

44. sír

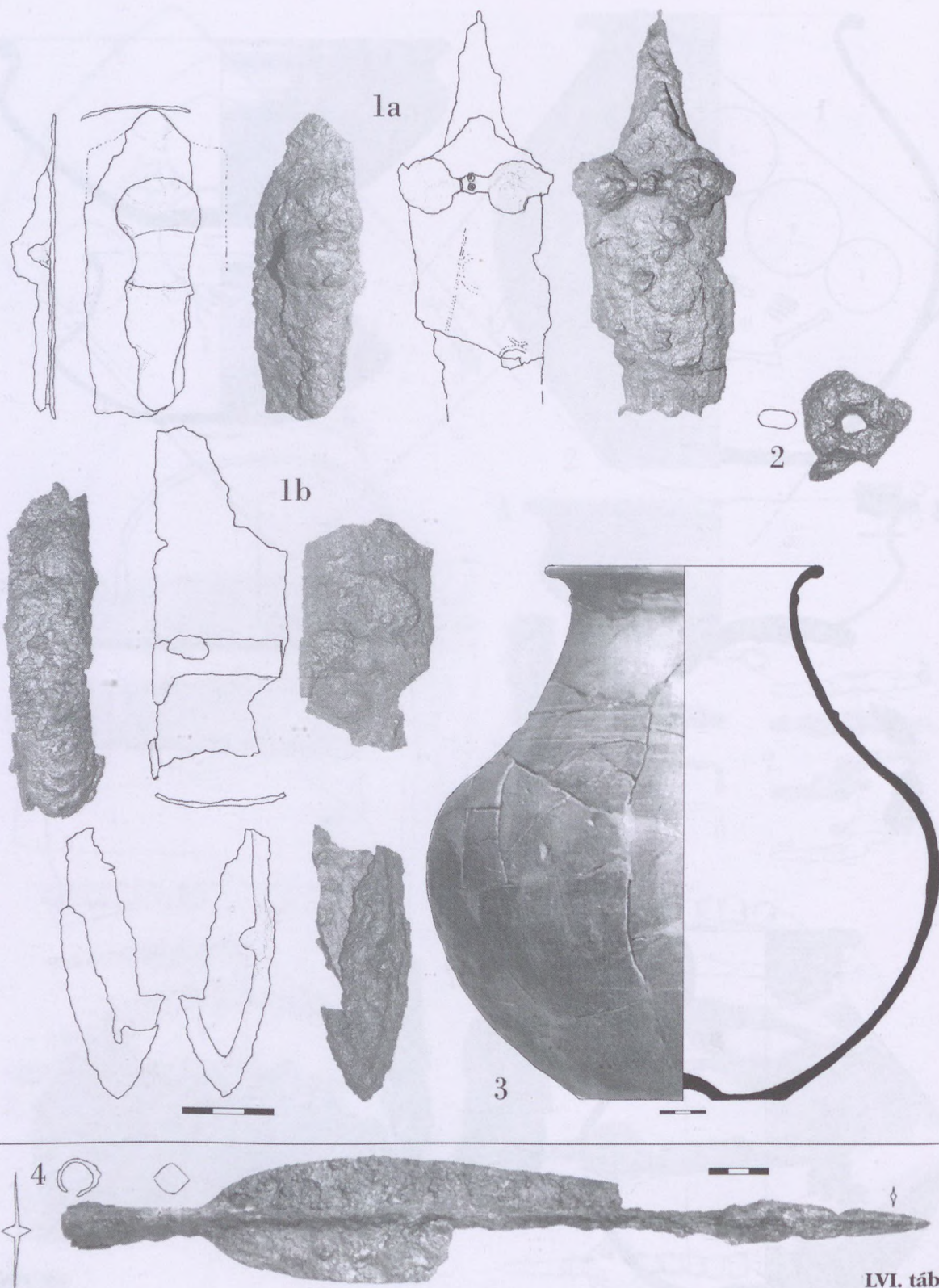
Plate LIV

Grave 44

IV. tábla
45. sír

Plate LV
Grave 45

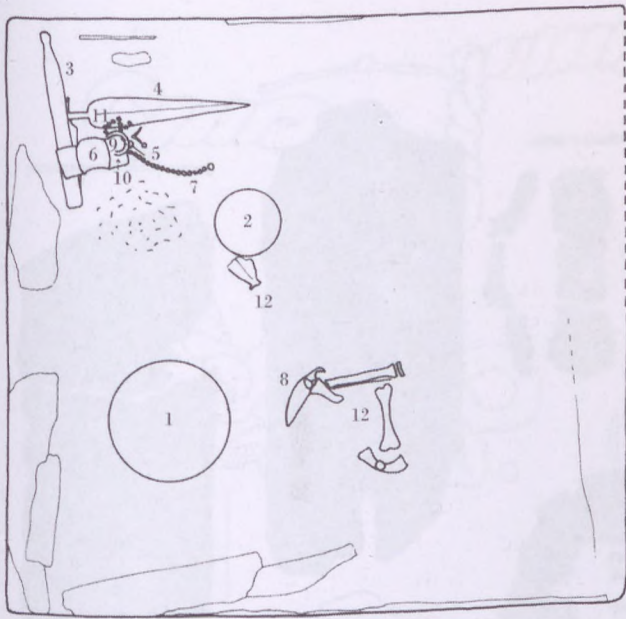

LVI. tábla

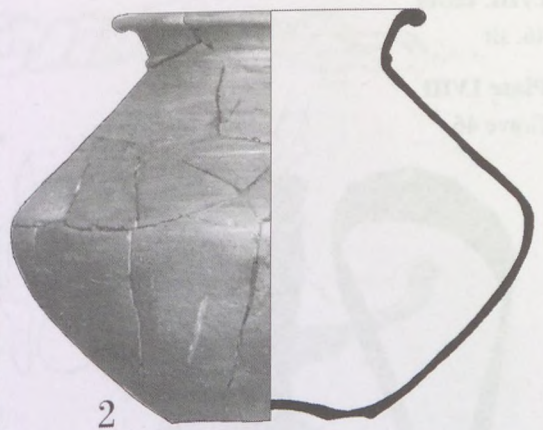
1-3: 45. sír, 4: 46. sír

Plate LVI

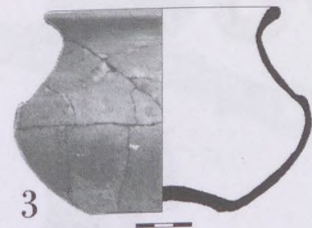
1-3: grave 45, 4: grave 46

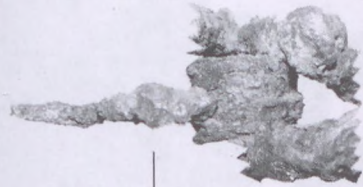
I

2

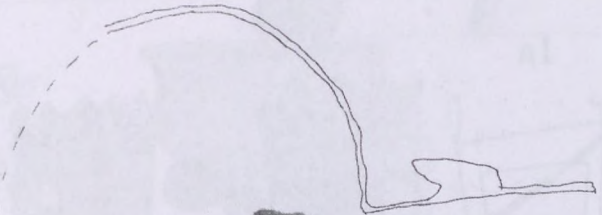
3

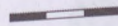
5

6a

6b

LVII. tábla
46. sír

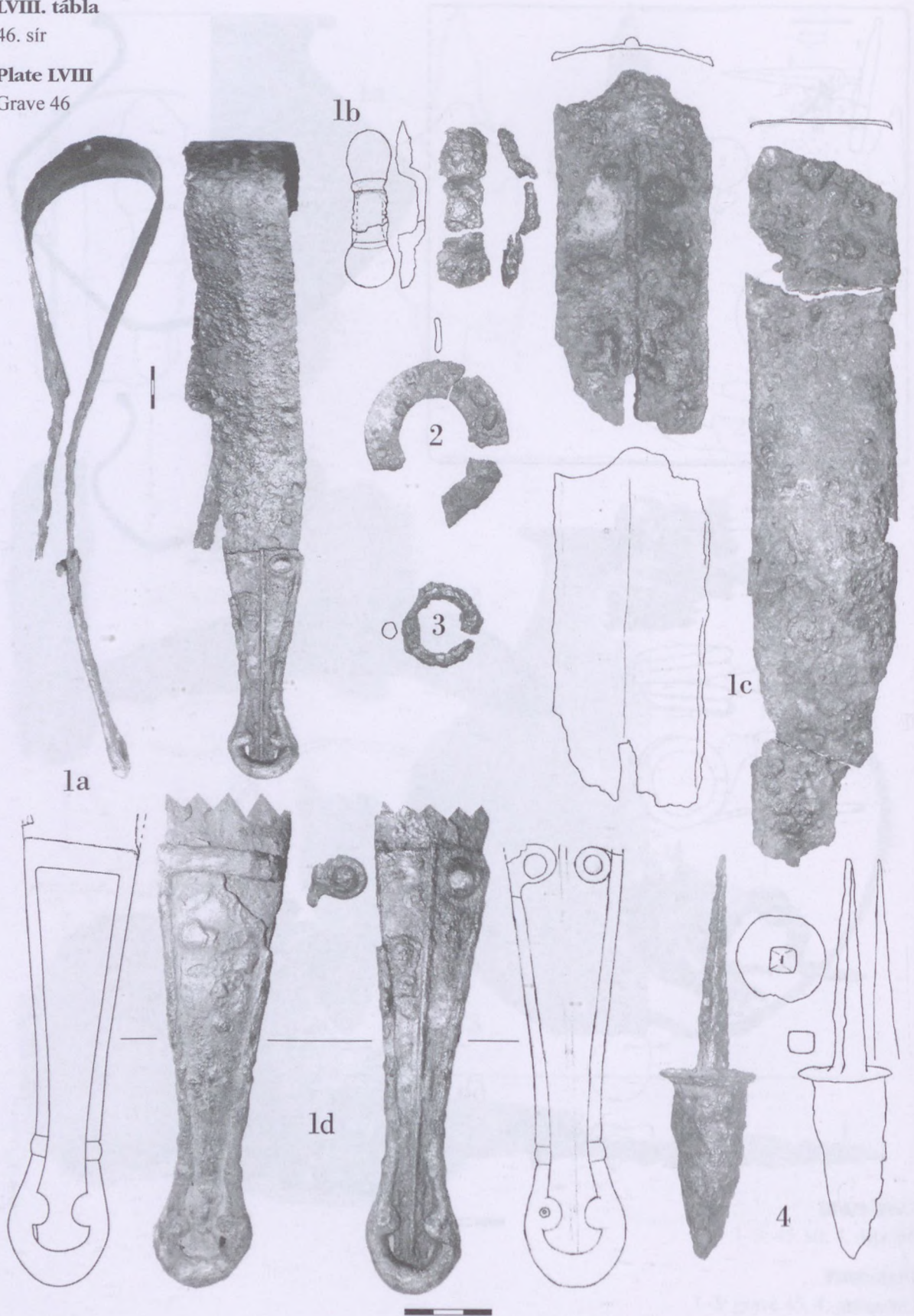
Plate LVII
Grave 46

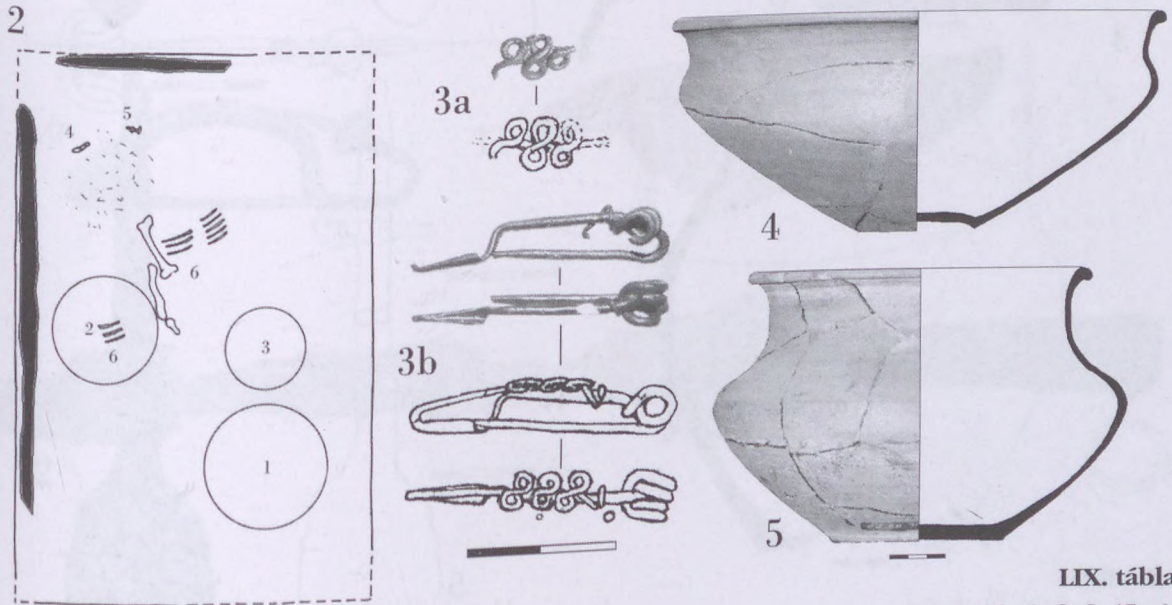
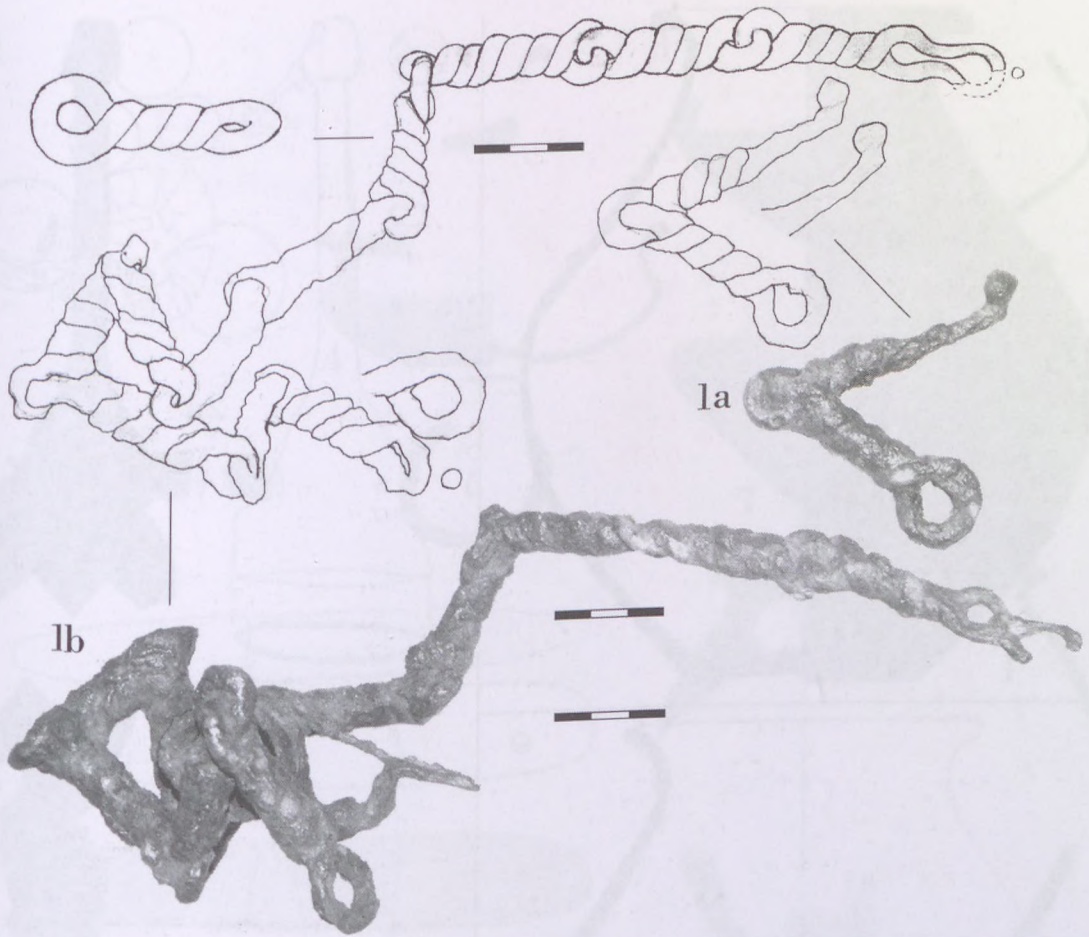
LVIII. tábla

46. sír

Plate LVIII

Grave 46

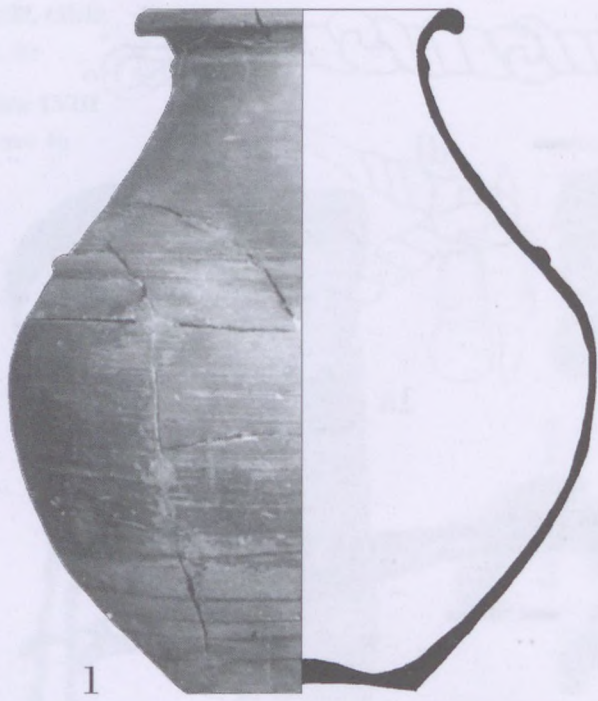

LIX. tábla

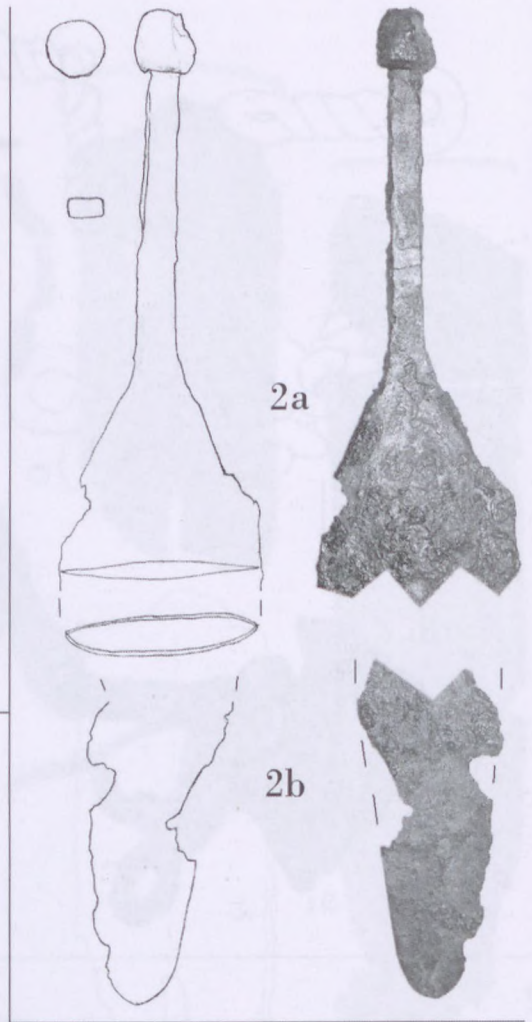
1: 46. sír, 2-5: 47. sír

Plate LIX

1: grave 46, 2-5: grave 47

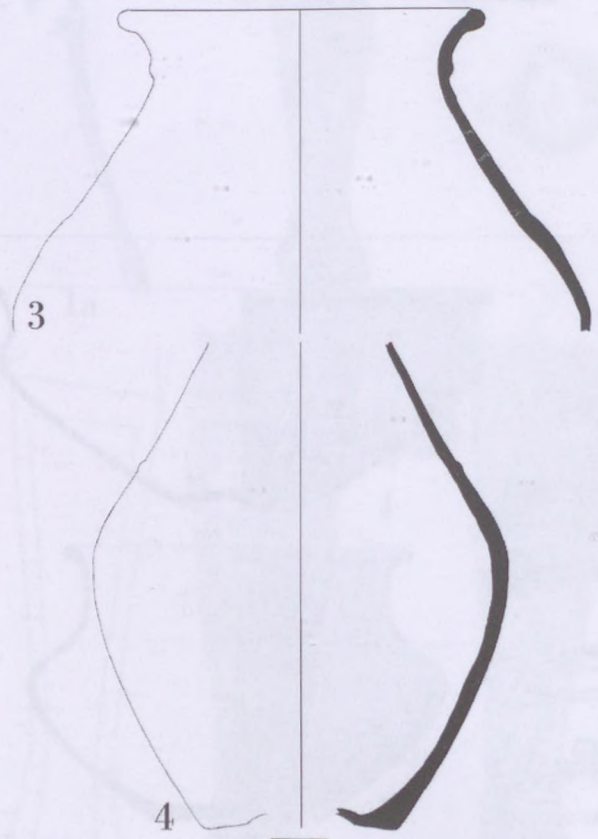

1

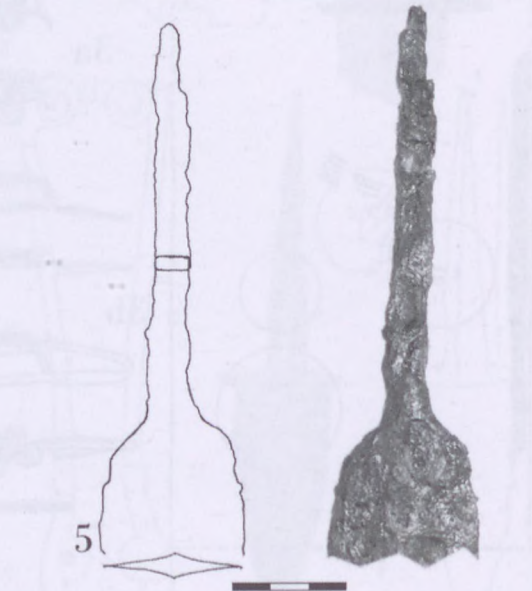
2a

2b

3

4

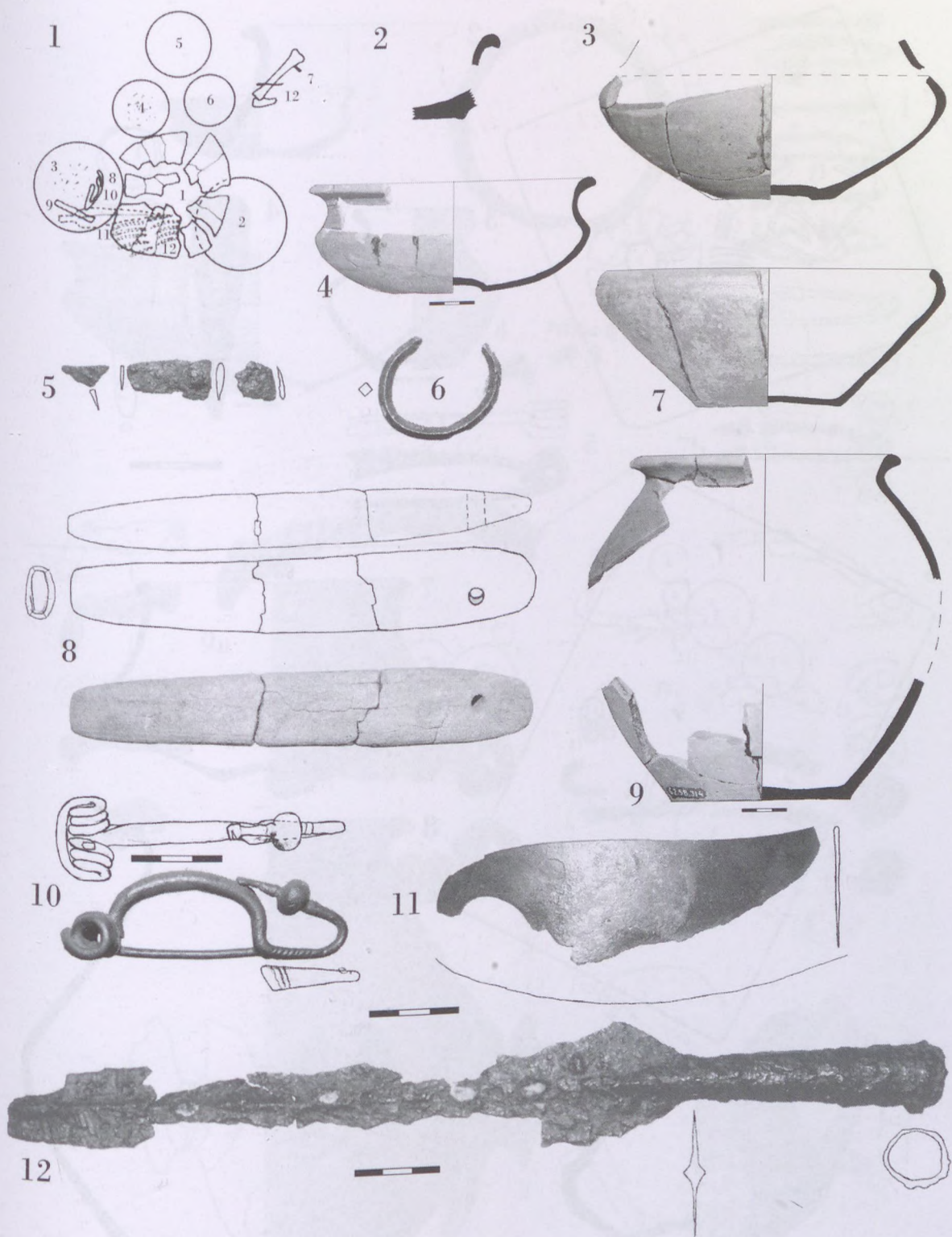
5

LX. tábla

1: 47. sír, 2: 49. sír 3–5: 48. sír

Plate LX

1: grave 47, 2: grave 49, 3–5: grave 48

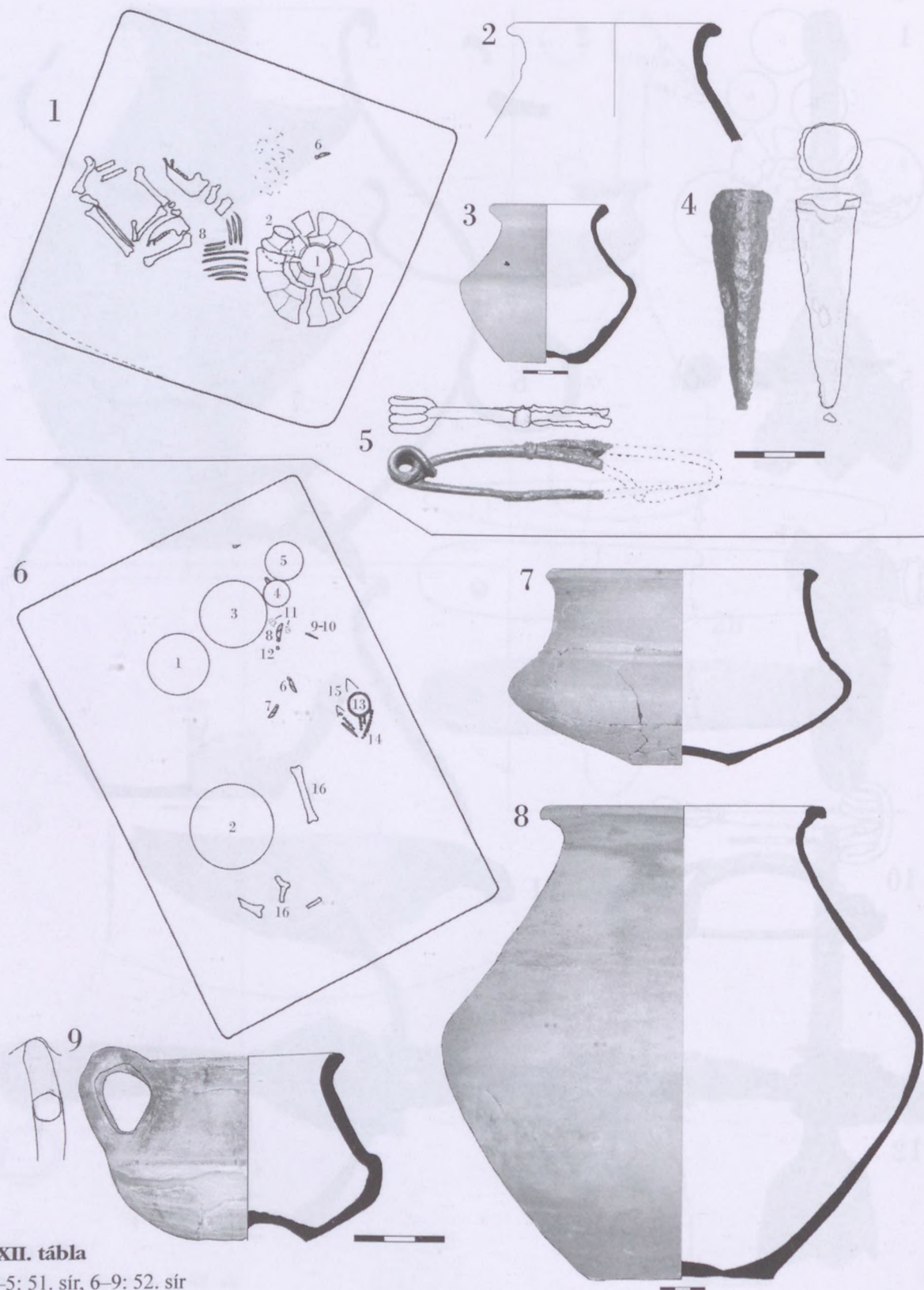

LXI. tábla

50. sír

Plate LXI

Grave 50

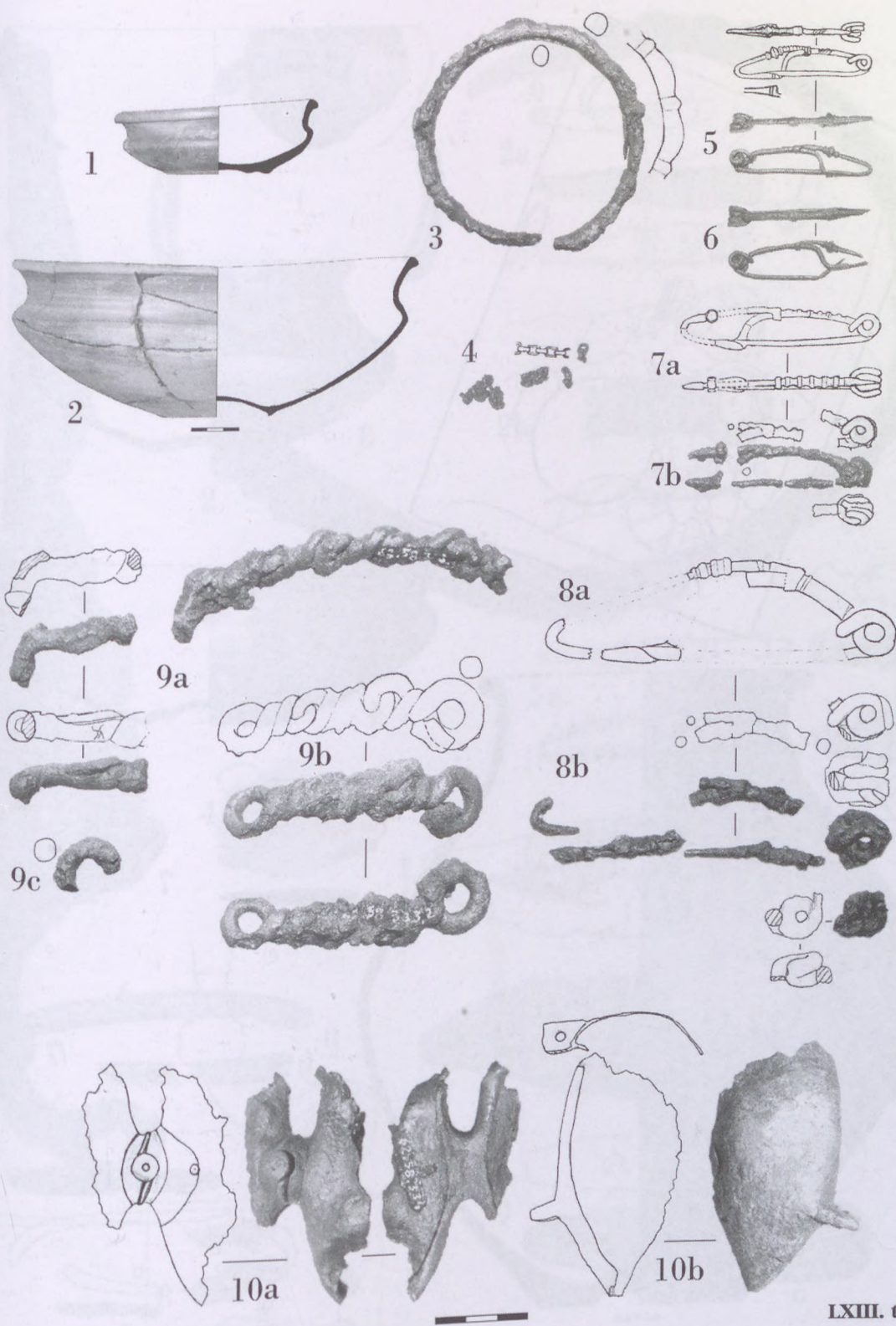

LXII. tábla

1–5: 51. sír, 6–9: 52. sír

Plate LXII

1–5: grave 51, 6–9: grave 52

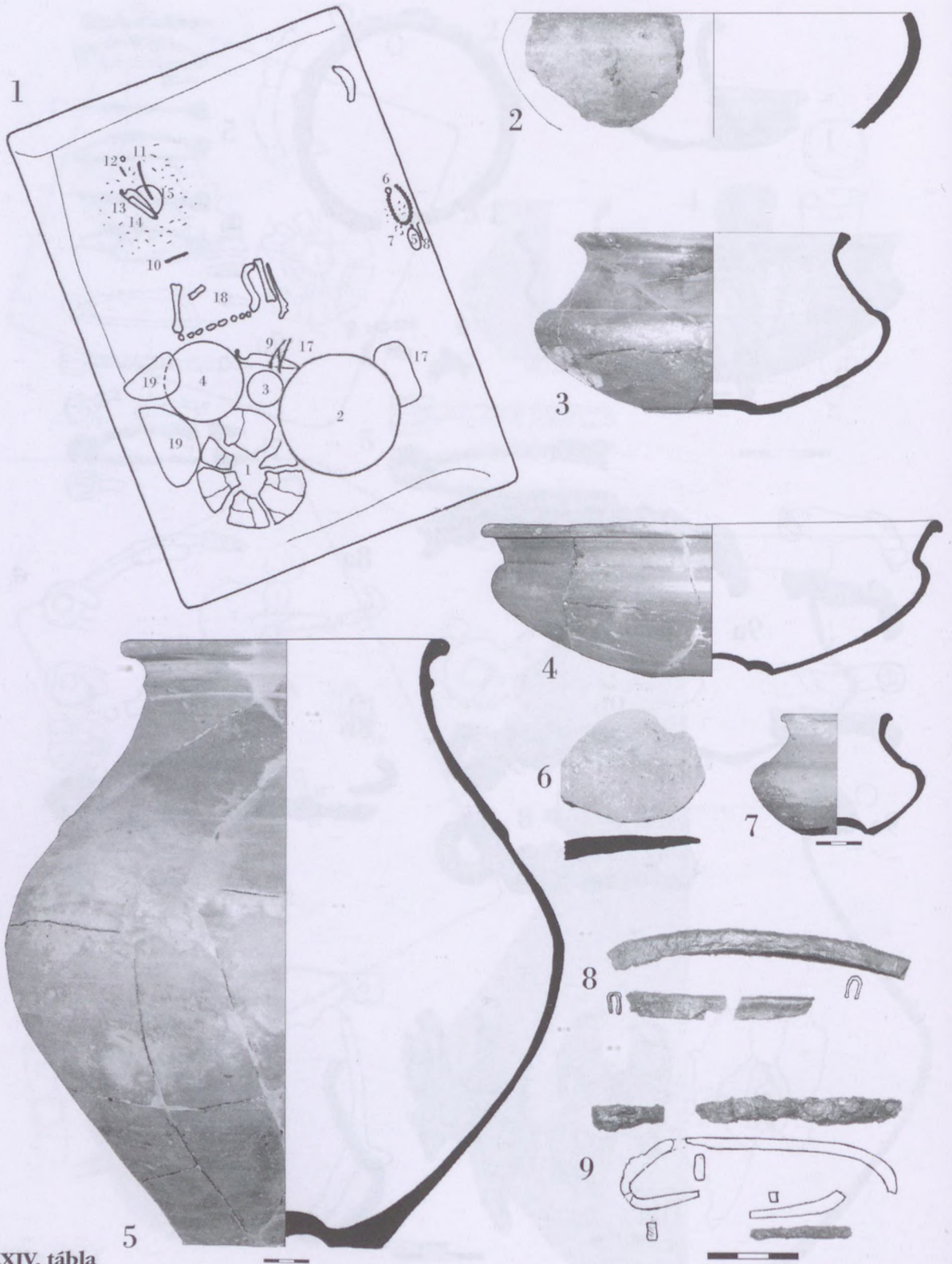

LXIII. tábla

52. sír

Plate LXIII

Grave 52

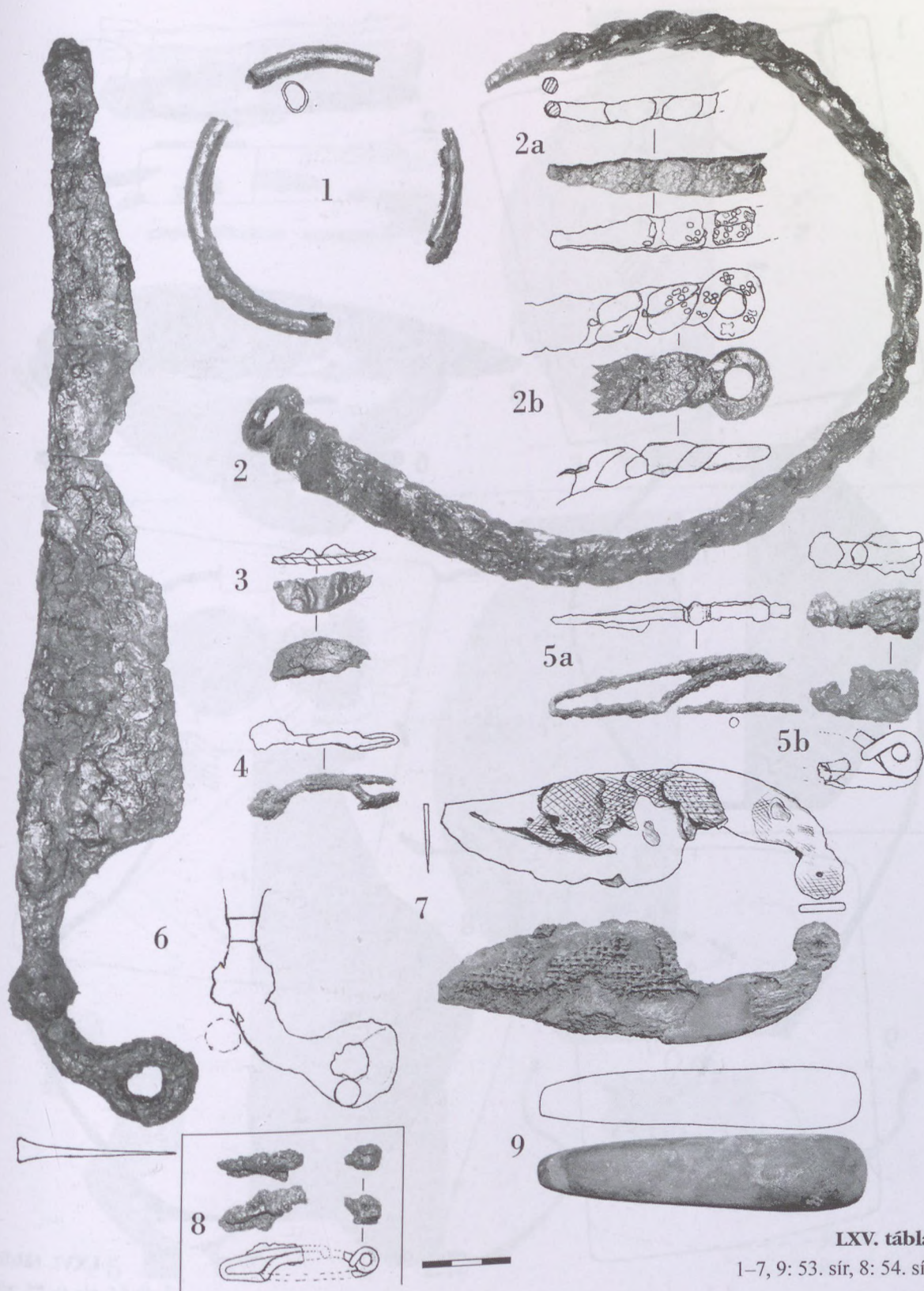

LXIV. tábla

53. sír

Plate LXIV

Grave 53

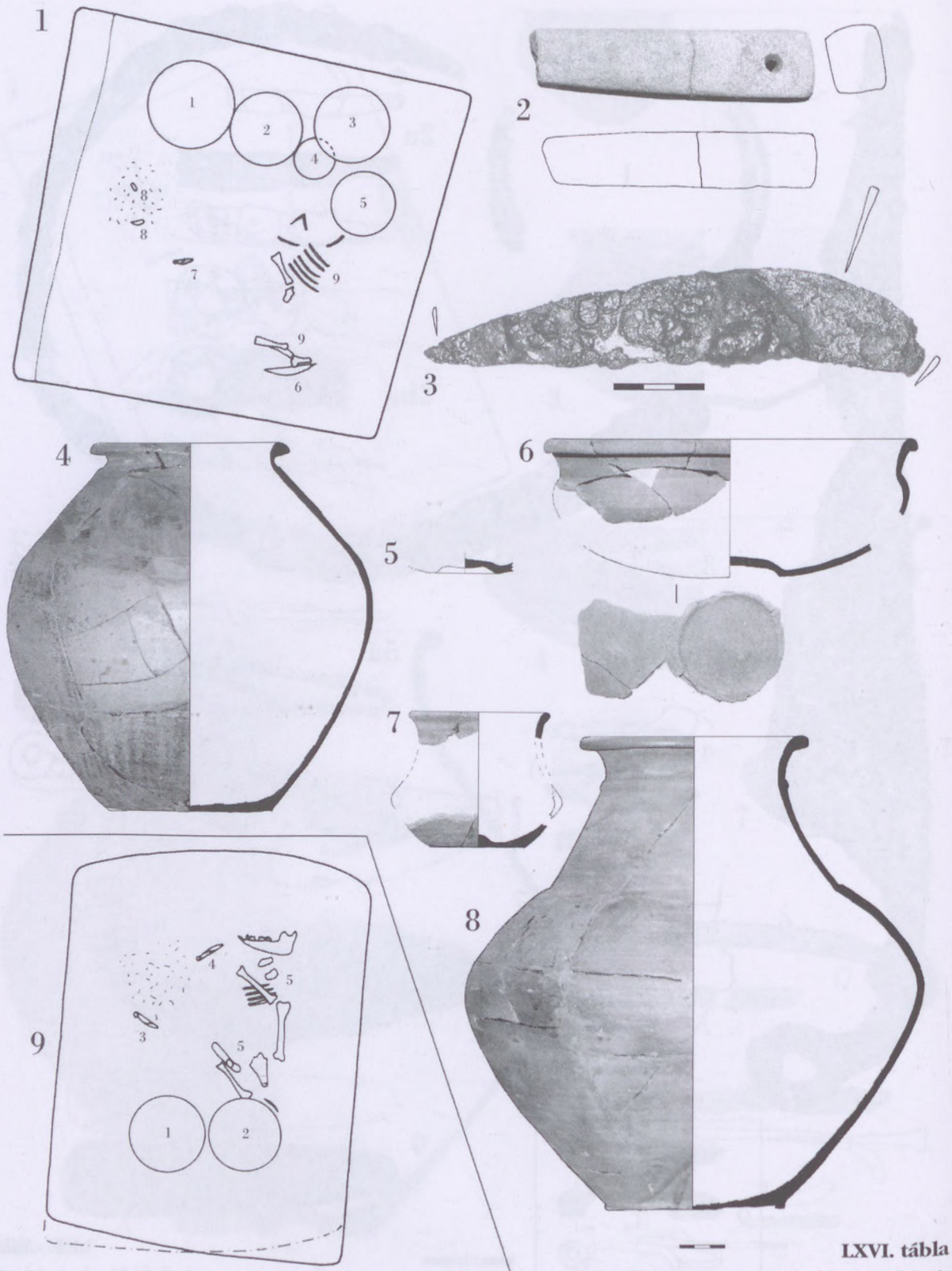

LXV. tábla

1–7, 9: 53. sír, 8: 54. sír

Plate LXV

1–7, 9: grave 53, 8: grave 54

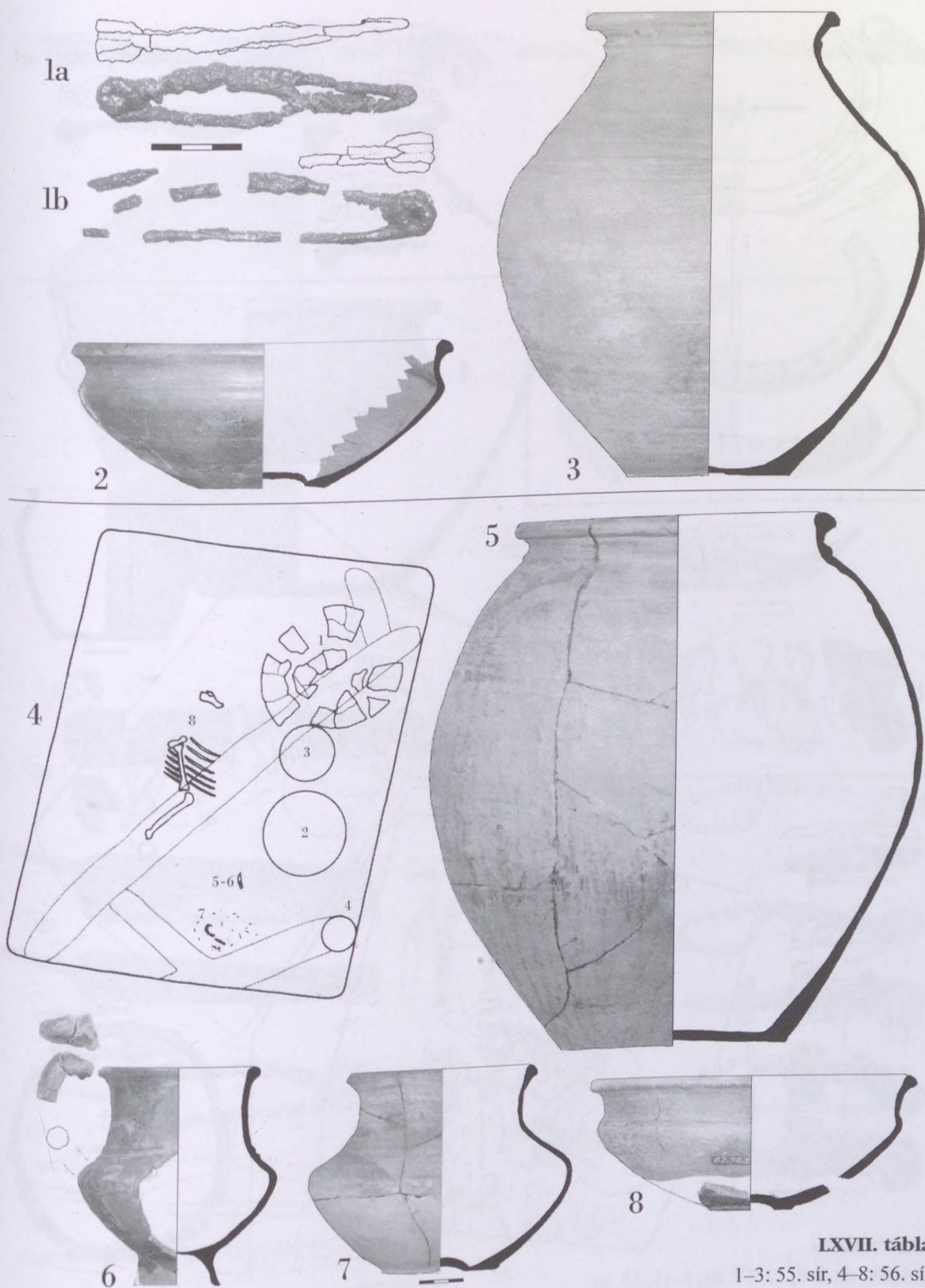

LXVI. tábla

1-8: 54. sír, 9: 55. sír

Plate LXVI

1-8: grave 54, 9: grave 55

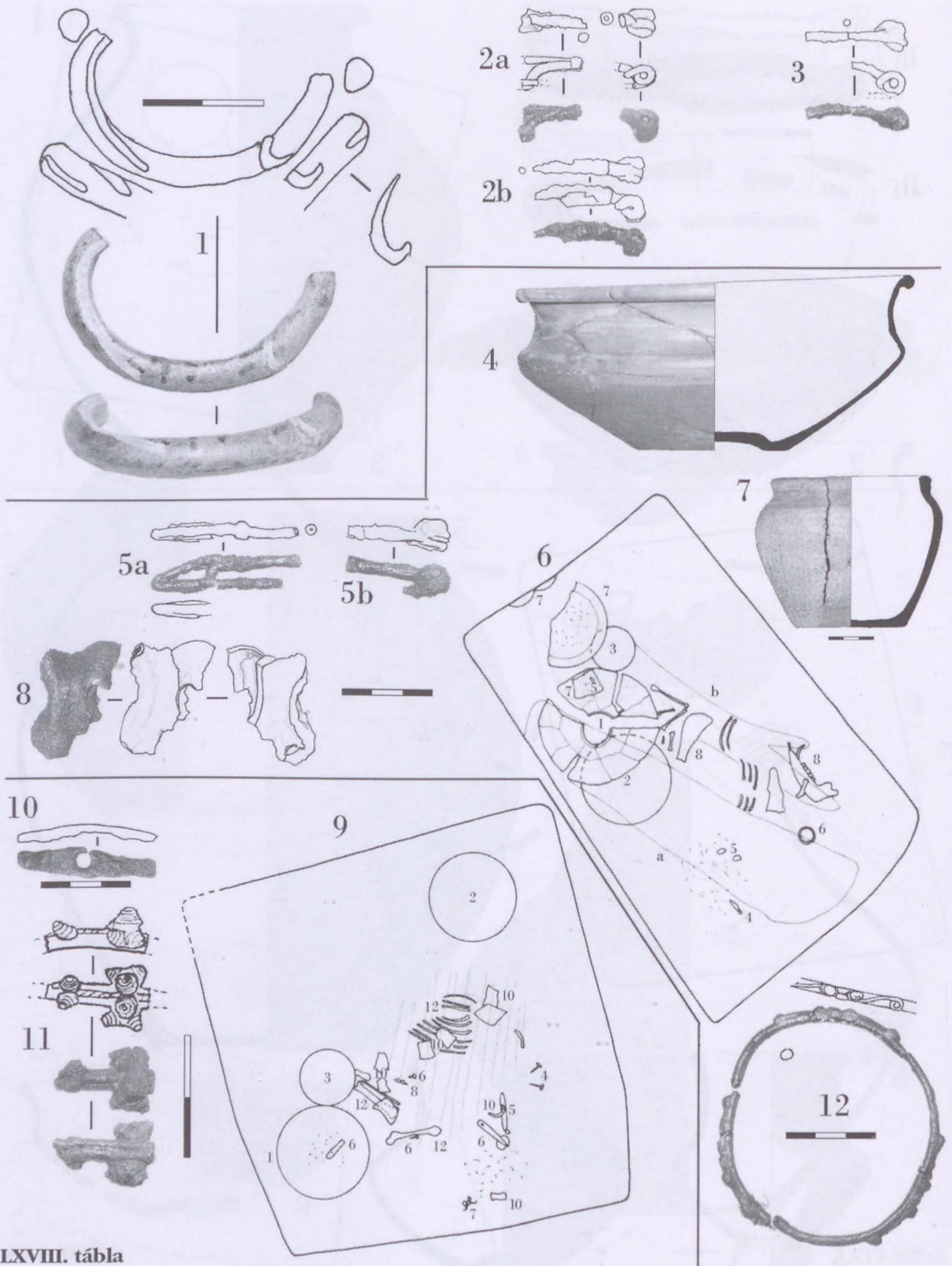

LXVII. tábla

1–3: 55. sír, 4–8: 56. sír

Plate LXVII

1–3: grave 55, 4–8: grave 56

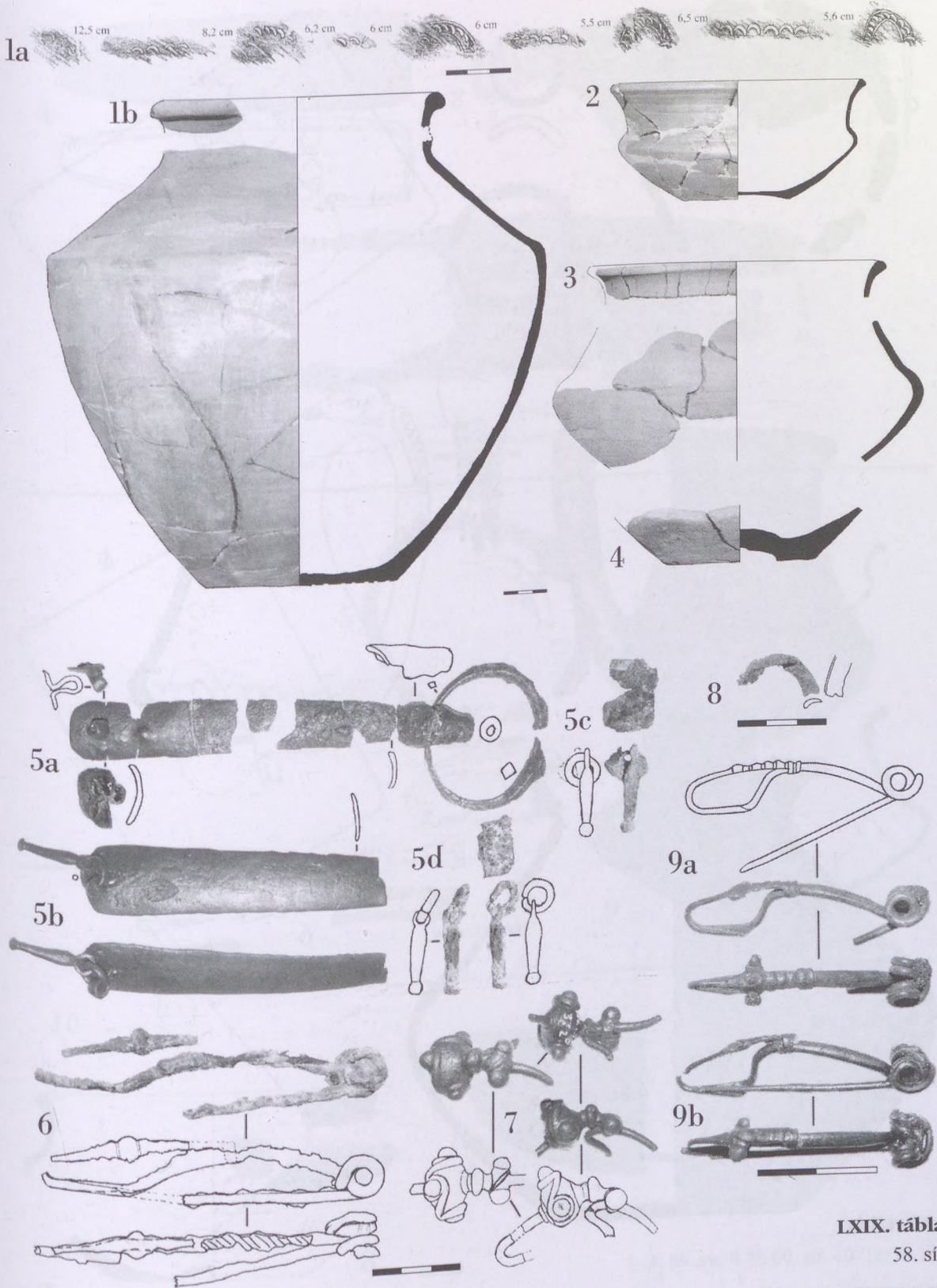

LXVIII. tábla

1–3: 56. sír, 4–8, 12: 57. sír, 9–11: 58. sír

Plate LXVIII

1–3: grave 56, 4–8, 12: grave 57. 9–11: grave 58

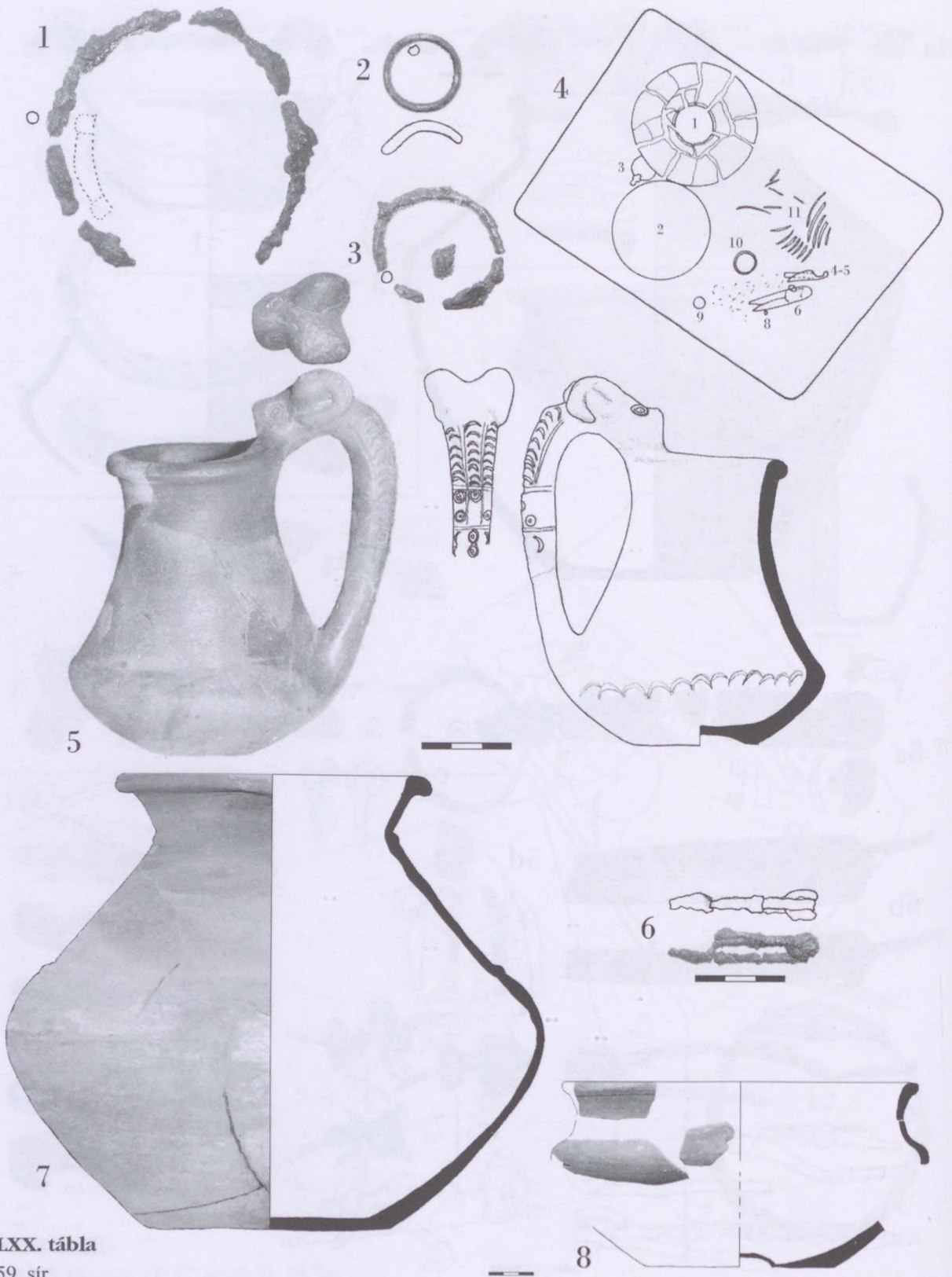

LXIX. tábla

58. sír

Plate LXIX

Grave 58

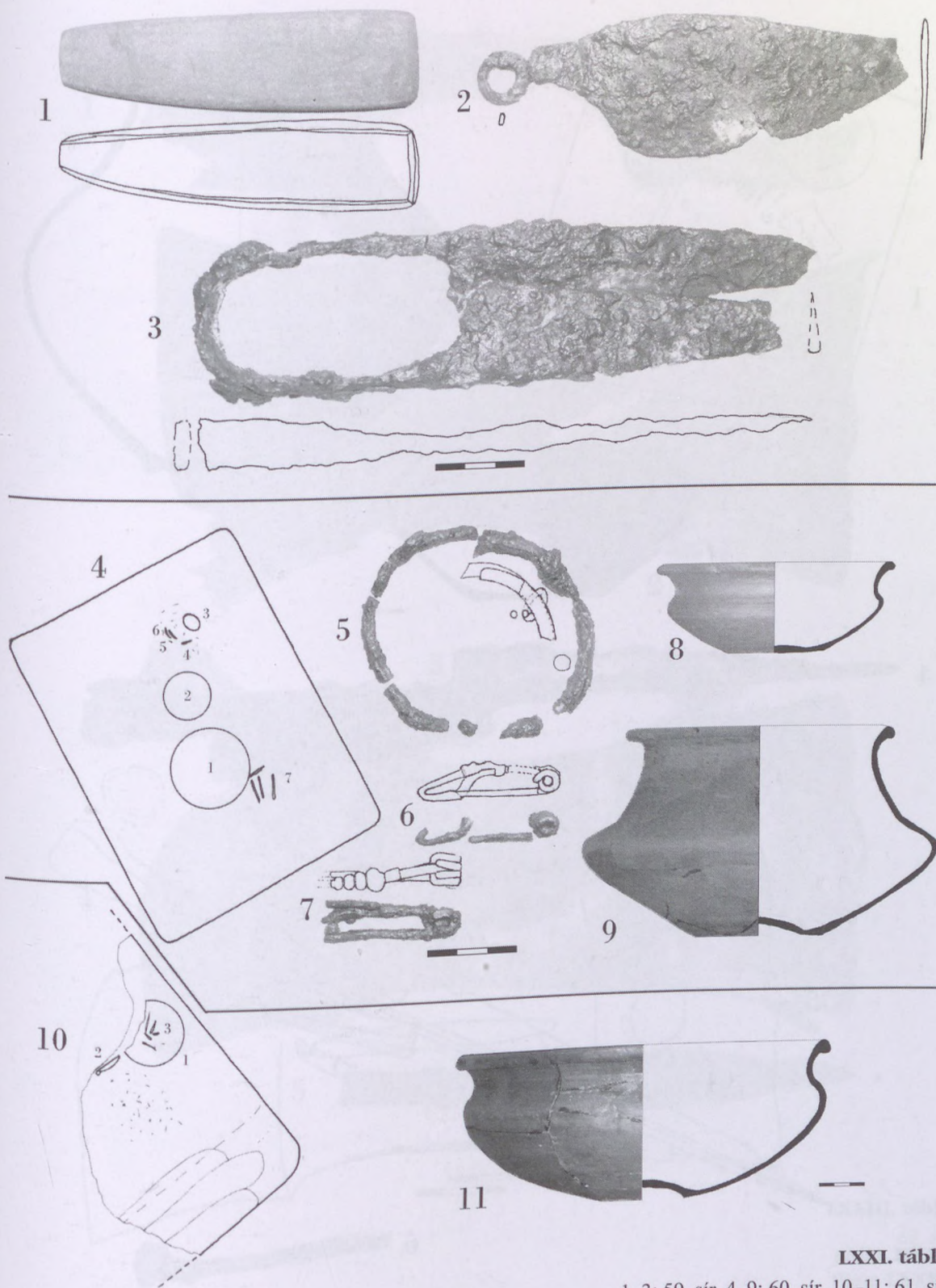

LXX. tábla

59. sír

Plate LXX

Grave 59

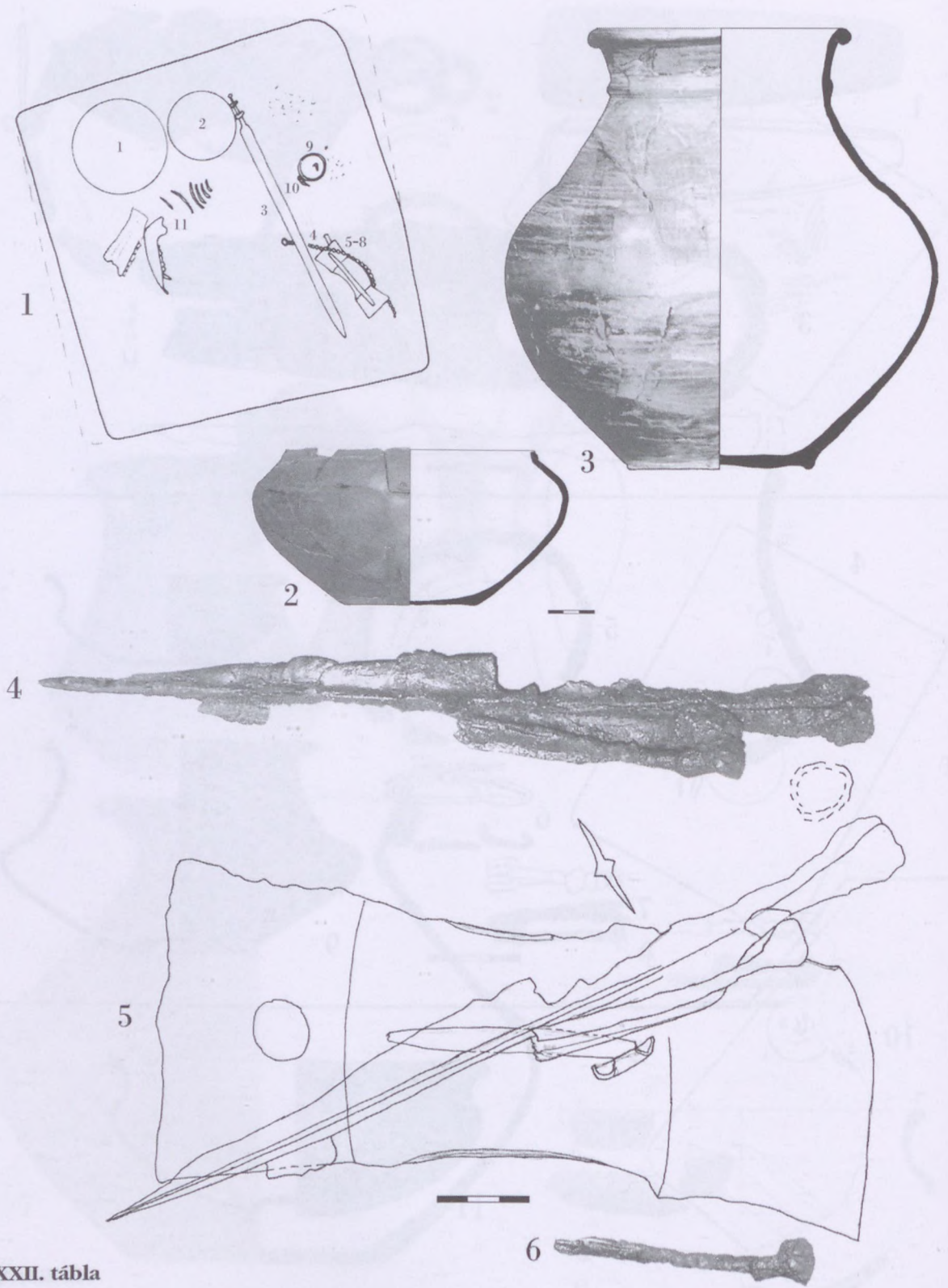

LXXI. tábla

1-3: 59. sír, 4-9: 60. sír, 10-11: 61. sír

Plate LXXI

1-3: grave 59, 4-9: grave 60, 10-11: grave 61

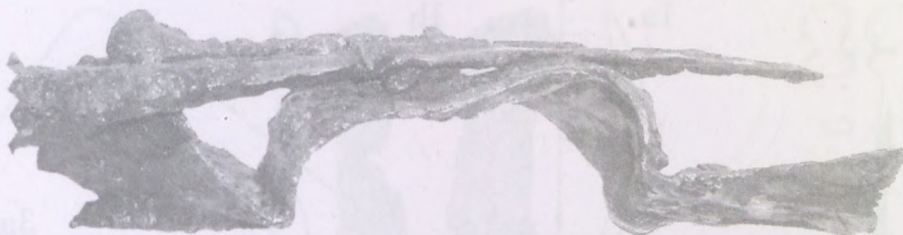
LXXII. tábla

62. sír

Plate LXXII

Grave 62

1

2

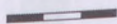
3

4

5

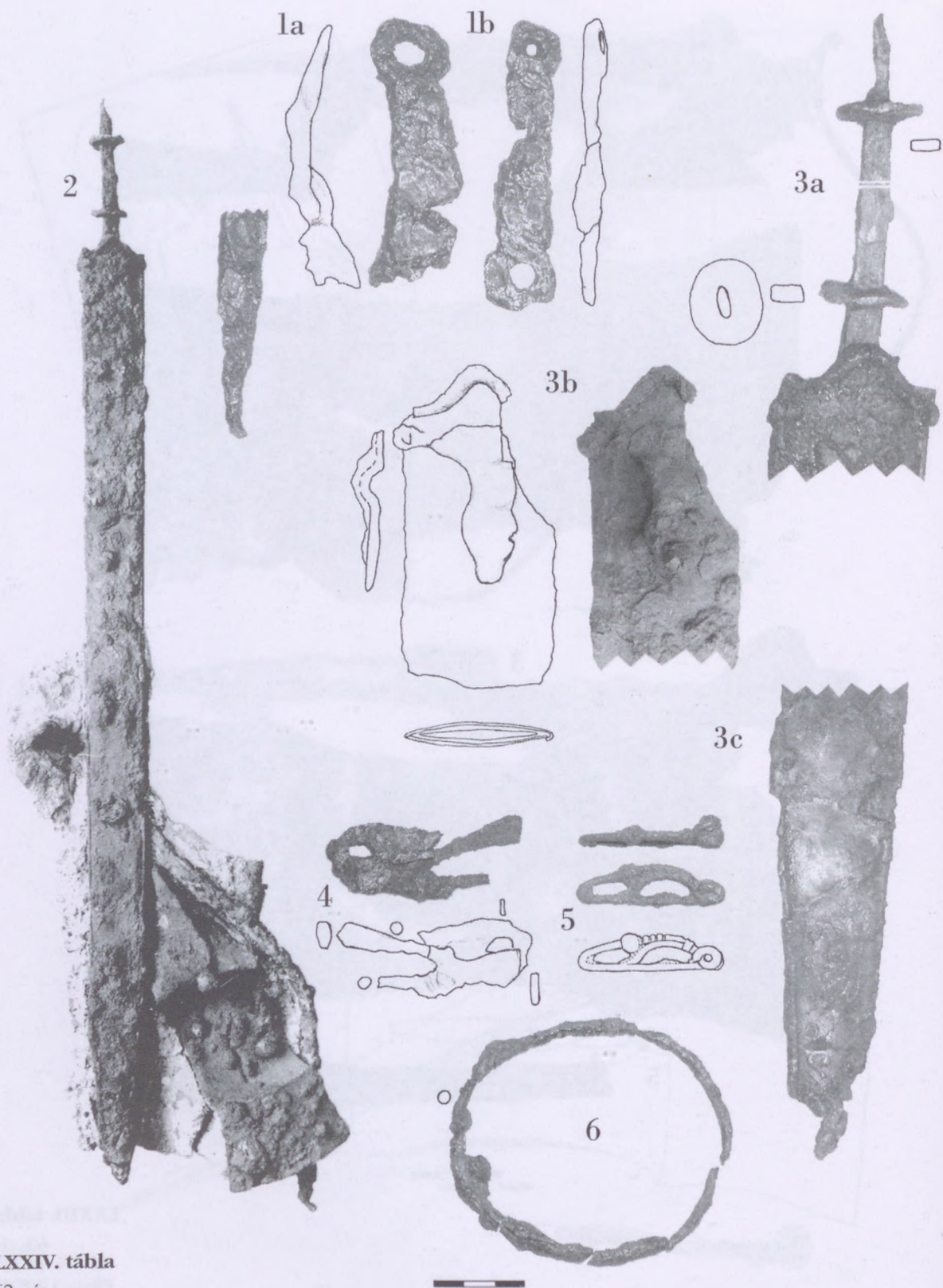

LXXIII. tábla

62. sír

Plate LXXIII

Grave 62

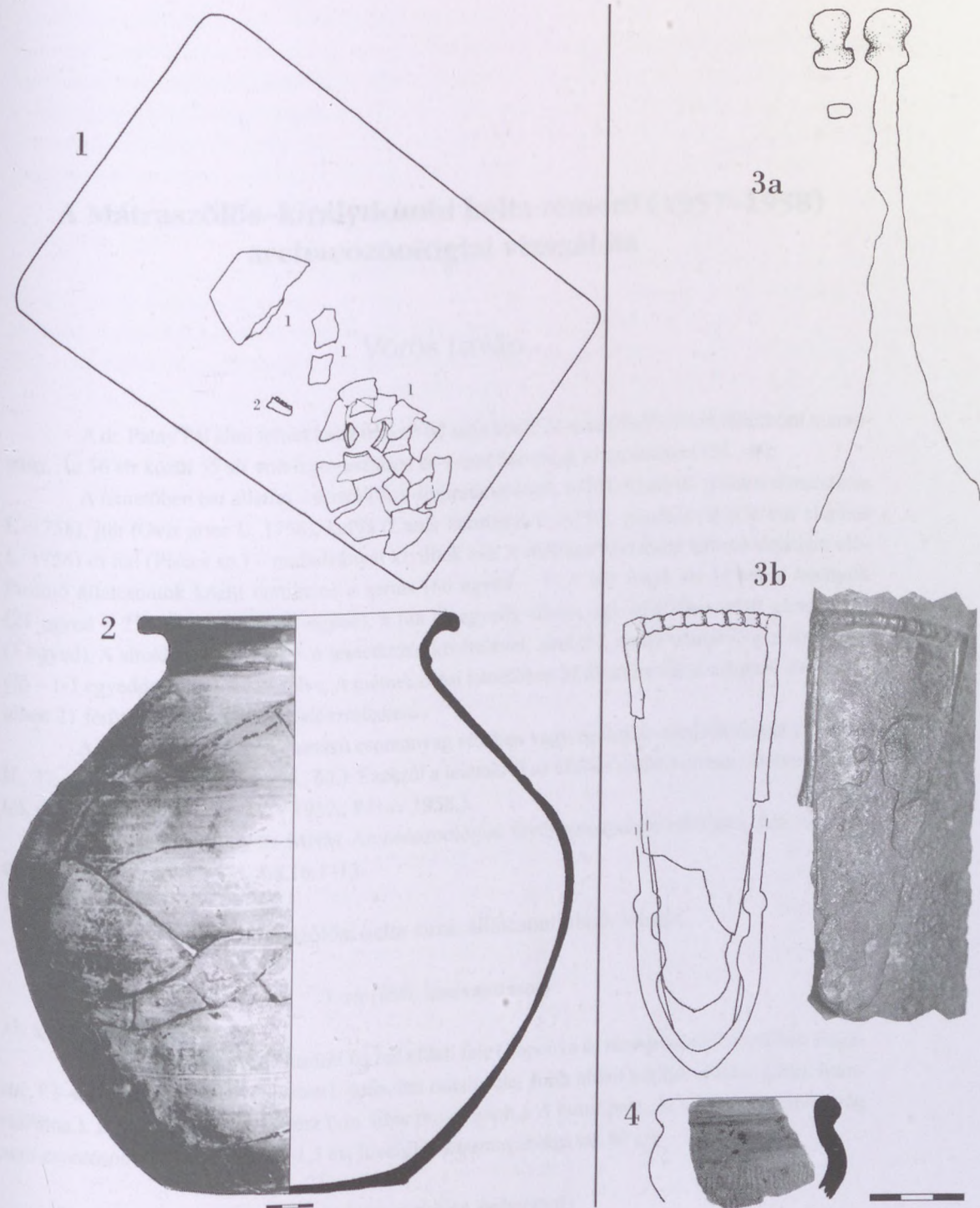

LXXIV. tábla

62. sír

Plate LXXIV

Grave 62

LXXV. tábla

1–2: 63. sír, 3–4: szórvány

Plate LXXV

1–2: grave 63, 3–4: stray find

A Mátraszőlős–királydombi kelta temető (1957–1958) archaeozoológiai vizsgálata

Vörös István

A dr. Patay Pál által feltárt kelta temető 63 sírja közül 56-ban (88,9%) volt állatsont maradvány. Az 56 sír közül 55 sír volt hamvasztásos és 1-ben bontottak ki csontvázat (34. sír).

A temetőben hat állatfaj – sertés (*Sus domesticus* Erxl. 1777), házityúk (*Gallus domesticus* L. 1758), juh (*Ovis aries* L. 1758), kutya (*Canis familiaris* L. 1758), gímszarvas (*Cervus elaphus* L. 1758) és hal (*Pisces* sp.) – maradványai kerültek elő. A mátraszőlősi kelta temető sírjaiban előforduló állatsontok közül domináns a sertés (60 egyed – 71,4 %), majd ezt követi a házityúk (21 egyed – 25,0 %), a kutya (2 egyed), a juh (1 egyed), illetve egy gödörben talált gímszarvas (1 egyed). A sírokban az állatok – 6 temetkezés kivételével, ahol 2-2 sertés maradványai fordultak elő – 1-1 egyeddel voltak képviselve. A mátraszőlősi temetőben az állatsontot tartalmazó sírok esetében 21 férfit és 12 nőt lehetett valószínűsíteni.

A helyenként rossz megtartású csontanyag részben vagy egészben megsemmisült (10., 27/II., 37., 38., 40., 47., 50., 51/I., 54., 60.). Ezekről a leletekről az ásatási napló beírásai, illetve a sírfotók adnak felvilágosítást (PATAY 1957., PATAY 1958.).

Az állatsontanyag az MNM Archaeozoológiai Gyűjteményében található, ltsz. 60.5.1–448., 62.37.1–2., 64.1.1–15., 68.16.1–13.

1. A mátraszőlősi kelta sírok állatsontjainak leírása

3. sír (férfi, hamvasztásos)

13. sz.¹ részben a tál alatt.

Sertés: hosszában kettéhasított fej bal oldali fele (koponya és mandibula). Töredékes. Fogazat: P3-4, M1-2, (M3 az alveolusban). Atlas bal oldali fele. Jobb oldali mellső lábrész (dext. hum-rad/ulna.). Bal oldali hátulsó lábrész (sin. tibia prox. epiph.). A hum. prox. és tib. prox. epiph. még nem csontosodott el. Életkora: 1–1,5 év, juvenilis. Marmagassága ca. 60 cm.

5. sír (hamvasztásos, bolygatott)

4–5. sz. a hamvaktól nyugatra.

Sertés: bal oldali 2 borda (2-2 darabra törve). Jobb oldali mellső lábrész (dext. hum-rad/ulna) A hum. prox. - dist., a rad. prox. epiph., valamint a tuber ulnae nem csontosodott el. Életkora: 1–1,5 év, juvenilis. Marmagassága ca. 60 cm.

¹ A leírásban a mellékletek eredeti, az ásatáson kiadott számát használom.

6. sír (férfi?, hamvasztásos)

8–9. sz. a hamvaktól keletre, az urna és a tál mellett.

Sertés: 5 db jobb oldali borda. Jobb oldali mellső lábrész (dext. scapula-hum-rad/ulna-2 carpus). A hum. prox. - rad. dist. epiph. nem csontosodott el, a tuber ulnae és a dist epiph. csontosodik. Életkora: 2,5–3 év, subadultus. Marmagassága 69,8 cm.

Tyúk: agykoponya, csigolya, kétoldali szárnyrész (sin. scapula, sin-dext coracoideum-hum, dext. radius töredék), kétoldali lábrész (sin.-dext. fem-tibiotars. Prox.). Életkora: adultus.

7. sír (hamvasztásos)

8. sz. nagy edény mellett.

Sertés: hosszában kettéhasított fej jobb oldali fele (mandibula dext.). Töredékes. Fogazat: dp3-4, M1 (M2 az alveolusban). Bal oldali mellső lábrész (sin. scapula-hum.). A hum. prox. - dist. epiph. nem csontosodott el. Életkora: 8–10 hónap, infantilis.

Tyúk: kétoldali lábrész (sin. fem., sin.- dext. tibiotars.). Életkora: adultus.

8. sír (férfi, hamvasztásos)

12., 15. sz. a nagy edény és két (3., 4.) edénytöredék között.

Sertés: hosszában kettéhasított fej bal oldali fele (koponya és mandibula). Töredékes. Fogazat: dp4-M1 (M2 az alveolusban). 6 db bal oldali borda. Jobb oldali mellső lábvég (=csülök, dext. mc. II-III.-IV.-V., 2 ph.I. ant., ph.II). Bal oldali hátulsó lábvég (=csülök, sin. mt. II-III.-IV., 2 ph.I. post.) A metapodiumok dist., a. ph.I-II.-k prox. epiphysisei még nem csontosodtak el. Életkora: 8–10 hónap, infantilis.

Tyúk: bal oldali szárnyrész (sin. coracoideum fr.). Életkora: adultus.

9. sír (nő, hamvasztásos)

10. sz. a hamvaktól keletre, a két edény között „sertés mellső végtag” (ásatási napló bejegyzése), megsemmisült.

13. sz. az 1. sz. urna és a 3. sz. tál között, illetve alatta.

Sertés: jobb oldali hátulsó lábrész (dext. fem.-tib.- astragalus).

10. sír (férfi, hamvasztásos)

11., 14. sz. a hamvaktól keletre, a nagy edény és a tál között „sertés bordák és végtag” (ásatási napló bejegyzése), a bordák megsemmisültek.

Sertés: jobb oldali hátulsó lábrész (dext. fem.-tib.-astragalus). Életkora: ca. 3 év. Marmagassága 67,8 cm.

11. sír (férfi, hamvasztásos)

12., 14. sz. a hamvaktól keletre, a tál mellett.

Sertés: bal oldali mellső lábrész (sin. scapula-hum-rad/ulna). A hum. prox. - dist., rad. dist. epiph., a tuber ulnae nem csontosodott el. Jobb oldali medencecsont fr. (os ischii fr.). Életkora: 8–10 hónap, infantilis.

12. sír (férfi, hamvasztásos)

11. sz. a hamvaktól északra.

Sertés: hosszában kettéhasított fej jobb oldali fele (koponya és mandibula), töredékes. Fogazat: dp3-4, M1 (M2 az alveolusban). 10 db bal oldali borda. Jobb oldali mellső lábrész (dext.

scapula-hum.-rad/ulna). Jobb oldali hátulsó lábrész (dext. fem.-tib.-fib.-astragalus-calcaneus). A hum.-rad.-fem.-tib. prox. - dist. epiph., a tub. ulnae és a tub. calcanei még nem csontosodott el. Bal oldali medencecsont fr. (os ischii fr.). Életkora: 6–8 hónap, infantilis. Marmagassága 61,5 cm.

Tyúk: bal oldali szárny (sin. hum. dist., ulna dist.), bal oldali lábrész (sin. tibiotars.-tarsometatarsus dist.). Életkora: adultus.

13. sír (hamvasztásos)

8. sz. a hamvaktól délre.

Sertés: 12 db kétoldali bordasor (6 sin.-6 dext.). Bal oldali hátulsó lábrész (sin. fem.-tib.-fib.-astragalus-calcaneus, 2 tarsus). A fem. prox. - dist. epiph. és a tub. calcanei nem csontosodott el. Életkora: 2,5–3 év, subadultus. Marmagassága 71,4 cm.

Tyúk: bal oldali szárnyrész (sin. coracoideum). Életkora: adultus.

14. sír (hamvasztásos)

4. sz. középen, a hamvaktól délre.

Sertés: jobb oldali hátulsó lábrész (dext. tib.-astragalus-calcaneus). A tib. prox. - dist. epiph. és a tub. calcanei nem csontosodott el. Életkora: 1,5–2 év, juvenilis. Marmagassága 71,6 cm.

15. sír (hamvasztásos, bolygatott)

4. sz. a hamvaktól délre.

Sertés: hosszában hasított fej bal oldali fele (koponya). Életkora: adultus. Nőstény.

16. sír (férfi, hamvasztásos)

6. sz. a hamvaktól keletre.

Sertés: hosszában kettéhasított fej jobb oldali fele (koponya és mandibula). Töredékes. Fogazat: P1-4, M1-3. 6 db jobb oldali borda. Jobb mellső lábrész (dext. scapula-hum-rad/ulna, mc. II.-V.). Bal oldali hátulsó lábrész (sin. tib.-astragalus-calcaneus-3 tarsus). Bal oldali mellső lábvég (=csülök, sin. mc. III.-IV.), jobb oldali hátulsó lábvég (=csülök, dext. mt. III., IV.). 5 db phalangis I. A hum.-rad.-tib. dist. epiph. és a tub. ulnae nem csontosodott el. Bal oldali medencecsont fr. Életkora: 2,5–3 év, subadultus. Marmagassága 68,0 cm. Kan.

Tyúk: bal oldali szárnyrész (clavicula bal oldali ága, sin rad.). Életkora: adultus.

17. sír (hamvasztásos)

4.sz. a hamvaktól keletre, a tál mellett és alatt.

Sertés: jobb oldali hátulsó lábrész (dext. fem.-tib.-astragalus). A tib. dist. epiph. nem csontosodott el. Életkora: 1–1,5 év, juvenilis. Marmagassága 69,8 cm.

19. sír (nő?, hamvasztásos)

9., 11. sz. az északnyugati sarokban levő hamvakon.

Sertés: jobb oldali hátulsó lábrész (tib.-astragalus-calcaneus). A tib. prox. - dist. epiph. valamint a tub. calcanei nem csontosodott el. Életkora: 1–1,5 év, juvenilis. Marmagassága 59,4 cm.

Tyúk: bal oldali szárnyrész (sin. coracoideum-scapula-hum.-rad.-ulna). Életkora: juvenilis.

20. sír (férfi, hamvasztásos)

12., 14. sz. a kard markolata alatt és mellett.

Sertés: hosszában kettéhasított fej jobb oldali fele (koponya és mandibula). Töredékes. Fogazat: P1-4, M1-2 (M3 az alveolusban). Életkora: 1–1,5 év, juvenilis. Kan.

21. sír (férfi?, hamvasztásos)

Sertés: hosszában kettéhasított fej bal oldali fele (koponya és mandibula). Töredékes. Fogazat: P1-4, M1-2. (M3 az alveolusban). Bal oldali mellső lábrész (sin. hum-rad/ulna). A hum. prox. - dist., a rad. dist. epiph. és a tub. ulnae nem csontosodott el. Életkora: 1–1,5 év, juvenilis.

22. sír (hamvasztásos)

9. sz. nagy edény és a tál között.

Sertés: 7 db jobb oldali borda (120–140 mm hosszúak, belső oldalukon vágásnyomok). Jobb oldali mellső lábrész (dext. hum-rad/ulna). A rad. dist. epiph. és a tub. ulnae nem csontosodott el. Életkora: 2,5–3 év, subadultus.

23. sír (férfi, hamvasztásos)

12. sz. középen.

Sertés: hosszában kettéhasított fej bal oldali fele (koponya és mandibula), töredékes. Fogazat: P1-4, M1-2 (M3 az alveolusban). 7 db bal oldali borda (60–85 mm, 2 db 100–120 mm hosszú). Bal oldali mellső lábrész (sin. scapula-hum-rad/ulna). Bal oldali hátulsó lábrész (sin. fem-patella-tib-astragalus-calcaneus). A hum.-rad.-fem.-tib. prox. - dist. epiph., a tub. ulnae és a tub. calcanei nem csontosodott el. Jobb oldali medencecsont. Életkora: 10–12 hónap, infantilis. Marmagassága 65,3 cm.

24. sír (nő?, hamvasztásos)

8. sz. a hamvaktól keletre.

Sertés: 6 db jobb oldali borda (a 3. sz. tálban, 120–165 mm hosszú, alsó végén, a belső oldalon vágásnyomok). Jobb oldali mellső lábrész (dext. hum-rad/ulna). A hum. prox. - dist., a rad. dist. epiph. és a tub. ulnae nem csontosodott el. Életkora: 1–1,5 év, juvenilis.

Tyúk: jobb oldali szárnyrész (dext. hum.). Életkora: juvenilis.

25. sír (nő, hamvasztásos)

14., 18. sz.

Sertés I.: bal oldali hátulsó lábrész (sin. tib.-astragalus-calcaneus). A tub. calcanei nem csontosodott el. Életkora: 2–2,5 év, juvenilis.

Sertés II.: bal oldali hátulsó lábrész (sin. tib.-calcaneus). Életkora: ca. 2 év, juvenilis. Marmagassága 75,6 cm.

26. sír (hamvasztásos)

6. sz. a nagy edény és a fazék között.

Sertés: hosszában kettéhasított fej bal oldali fele (koponya és mandibula). Töredékes. Fogazat: P3-4, M1-2 (M3 az alveolusban). Atlas bal oldali fele. Életkora: 1–1,5 év, juvenilis.

Tyúk: jobb oldali szárnyrész (dext. hum.). Életkora: adultus.

27. sír (férfi?, hamvasztásos)

9. sz. a nagy edény és a tál mellett „sertés mandibula, bordasor és végtag” (ásatási napló bejegyzése). A mandibula és a bordasor elveszett.

Sertés I.: bal oldali hátulsó lábrész (sin. fem.-tib.). A fem.-tib. prox. - dist. epiph. nem csontosodott el. Életkora: 10–12 hónap, infantilis.

10. sz. a 2. sz. tál előtt hamus rétegben égett, fehérre calcinálódott csontok (bordák).

Sertés II.: jobb oldali mellső (dext. rad.) és bal oldali hátulsó lábrész (sin. fem.). A fem. dist. epiph. nem csontosodott el. Életkora: 3–3,5 év.

29. sír (hamvasztásos, bolygatott)

6., 7. sz. középen.

Sertés I.: hosszában kettéhasított fej bal oldali fele (koponya és mandibula). Töredékes. Fogazat teljes. 4 db borda. Életkora: kifejlett, adultus.

Sertés II.: jobb oldali mellső lábrész (dext. hum.-rad/ulna). Bal oldali hátulsó lábrész (sin. fem.-tarsus-mt- ph.I.). Bal oldali medencecsont fr. A rad. prox. - dist, mt. dist. epiph. és a tub. ulnae nem csontosodott el. Életkora: 10–12 hónap, infantilis. Marmagassága 52,0 cm.

30. sír (hamvasztásos)

6., 10. sz. tál alatt és mellett.

Sertés: jobb oldali hátulsó lábrész (dext. fem.-patella-tib.-calcaneus). A fem. - tib. prox. - dist. epiph. a tub. calcanei nem csontosodott el. Életkora: 1,5–2 év, juvenilis. Marmagassága 78 cm.

31. sír (nő, hamvasztásos)

7., 8. sz. középen.

Sertés: hosszában kettéhasított fej jobb oldali fele (mandibula). Fogazat: P3-4, M1-2 (M3 az alveolusban). Életkora: 1–1,5 év, juvenilis.

32. sír (hamvasztásos)

6. sz. tál mellett.

Sertés: 1 db bal oldali borda. Jobb oldali mellső lábrész (dext. hum.). Jobb oldali hátulsó lábrész (dext. fem.-tib.-astragalus-calcaneus-2 tarsus). A fem. prox., tib. dist epiph., a tub. ulnae nem csontosodott el. Életkora: 1,5–2 év, juvenilis. Marmagassága 71,6 cm.

33. sír (hamvasztásos)

5. sz. középen, a hamvaktól keletre.

Sertés: jobb oldali hátulsó lábrész (dext. fem.-tib.-fib.-astragalus-calcaneus). A fem. prox. - dist., tib. prox. epiph., tub. ulnae nem csontosodott el. Életkora: 2–2,5 év, juvenilis. Marmagassága 67,5 cm.

Tyúk: kétoldali szárnyrész (sin.- dext. rad., sin. ulna), jobb oldali lábrész (dext. fem.). Életkora: juvenilis.

34. sír (férfi, korhasztásos)

10. sz. a jobb oldali lábszár mellett.

Sertés: hosszában kettéhasított fej jobb oldali fele (koponya és mandibula). Töredékes. Fogazat: dp4, M1. (M2 az alveolusban). 5 db bal oldali borda (50–60 mm hosszú). Életkora 6–8 hónap, infantilis.

35. sír (nő?, hamvasztásos)

14., 16. sz. középen, a nagy edény és a tál között / mellett.

Sertés: jobb oldali hátulsó lábszár (dext. fem.-patella-tib.). A fem. prox.- dist. epiph. nem csontosodott el. Életkora: 1–1,5 év, juvenilis.

36. sír (hamvasztásos)

4. sz. a hamvaktól nyugatra.

Sertés: jobb oldali mellső lábrész (dext. hum.). Életkora: juvenilis.

37. sír (nő, hamvasztásos)

9. sz. középen „sertés bordasor, végtagok” (ásatási napló bejegyzése), a bordasor megsemmisült.

Sertés: jobb oldali hátulsó lábrész (dext. tib.-astragalus-calcaneus). A tib. prox. - dist. epiph., tub. calcanei nem csontosodott el. Életkora: 1,5–2 év, juvenilis. Marmagassága 64,5 cm.

38. sír (hamvasztásos, bolygatott)

8. sz. „sertés bordák, scapula, fem.-tib.-astragalus-calcaneus” (ásatási napló bejegyzése), az állatcsont maradványok megsemmisültek.

39. sír (férfi, hamvasztásos)

16., 19. sz. a kard, a nagy edény és tál között.

Sertés: hosszában kettéhasított fej bal oldali fele (koponya és – a kard mellett – mandibula). Fogazat dp1-4, M1-2 (M3 az alveolusban). Atlas bal oldali fele. 6 db jobb oldali borda. Jobb oldali mellső lábrész (dext. hum.-rad/ulna). A hum.-rad. prox.- dist. epiph., tub.ulnae nem csontosodott el. Jobb oldali sacrum-pelvis-vert. caudalis. Életkora: 10–12 hónap, infantilis. Marmagassága 58,4 cm. 15/a. sz. a kard végénél.

Tyúk: 2 vert. cervicalis, vert. thoracalis, kétoldali szárnyrész (sin.-dext. coracoideum-scapula-hum.) és lábrész (sin.-dext. fem.-tibiotalar., dext. rad.,). Életkora: juvenilis.

40. sír (hamvasztásos? – nincsenek hamvak)

6 sz. tál mellett „sertés bordasor, végtagok” (ásatási napló bejegyzése), a bordasor megsemmisült.

Sertés: jobb oldali hátulsó lábrész (dext. fem.-tib/fib.-calcaneus). A fem.-tib. prox. - dist. epiph., tub. calcanei nem csontosodott el. Életkora: 1,5–2 év, juvenilis.

Tyúk: kétoldali szárny- (sin.-dext. coracoideum-hum.-rad.-ulna-carpometacarpus) és láb-rész (sin.-dext. fem.-tibiotalar-tarsometatarsus). Életkora: adultus.

41. sír (hamvasztásos)

5. sz. tál mellett.

Sertés: hosszában kettéhasított fej jobb oldali fele (koponya és mandibula). Töredékes. Fogazat P2-4, M1-2 (M3 az alveolusban). Életkora: 1–1,5 év, juvenilis.

42. sír (férfi, hamvasztásos)

13. sz. középen, a tál mellett.

Sertés: bal oldali hátulsó lábrész (sin. tib.-astragalus). A tib. prox. - dist. epiph. nem csontosodott el. Életkora: 1,5–2 év, juvenilis. Marmagassága 71,6 cm.

14. sz. a hamvak között.

Kutya: jobb oldali koponyadarab (maxilla fr. P⁴-M¹, nem égett). Életkora: adultus.

43. sír (hamvasztásos)

6. sz. középen, a tál mellett.

Sertés: hosszában kettéhasított fej jobb oldali fele (koponya és mandibula). Töredékes. Fogazat: P2-4, M1-2 (M3 az alveolusban). Életkora: 1–1,5 év, juvenilis.

44. sír (férfi, hamvasztásos)

15. sz. a 2. sz. tál alatt és mellett.

Sertés I.: hosszában kettéhasított fej bal oldali fele (koponya és mandibula). Töredezett. Fogazat P1-4, M1-3. Atlas bal oldali fele. Életkora: adultus–maturus.

Sertés II.: hosszában kettéhasított fej jobb oldali fele (koponya és mandibula, angulus felületén rozsdafoltok), töredezett. Fogazat dp1-4, M1 (M2 az alveolusban). Atlas jobb oldali fele. 6 db jobb oldali borda (50–80 mm hosszú). Bal oldali mellső lábrész (sin. hum.-rad/ulna). A hum. rad. prox. - dist. epiph. tub. ulnae nem csontosodott el. Életkora: 6–8 hónap, infantilis. Marmagassága 60,7 cm.

45. sír (férfi, hamvasztásos)

10. sz. közepén, a hamvak és a tál között.

Sertés: bal oldali hátulsó lábrész (sin. tib.-fib.-astragalus-calcaneus). A tib. prox. epiph. nem csontosodott el. Életkora: 3–3,5 év. Marmagassága 77,3 cm.

Tyúk: mindkét oldali szárnyrész (sin.-dext. hum.-ulna) és lábrész (sin.-dext. fem.-tibiotalars.). Életkora: adultus.

46. sír (férfi, hamvasztásos)

11.–12. sz. közepén.

Sertés: hosszában kettéhasított fej bal oldali fele (csak fogak maradtak meg). Jobb oldali hátulsó lábrész (dext. fem.-tib.-fib.-astragalus-calcaneus), a csontok felületén a 10. sz. vaskés rozsdafoltja található. Életkora: subadultus. Marmagassága 79,0 cm.

47. sír (hamvasztásos)

7. sz. a hamvak és a tál között „sertés 8 db borda és végtag” (ásatási napló bejegyzése), a bordasor megsemmisült.

Sertés: bal oldali hátulsó lábrész (sin. fem.-tib.-astragalus, ph.I.). Életkora: 1–1,5 év, juvenilis. Marmagassága 64,4 cm.

6.sz. a 2. sz. tálban.

Tyúk: vert. fr., lumbosacrale fr., mindkét oldali szárnyrész (sin.-dext. coracoideum), jobb oldali lábrész (dext. fem.-tibitars.). Életkora: adultus.

50. sír (férfi, hamvasztásos)

12. sz. nagy edény alatt „sertés bordasor, edények mellett végtag” (ásatási napló bejegyzése), a bordasor egy része megsemmisült. A megmaradt 2 db borda középső részén barnára pörköldött, feketére égett.

Sertés: jobb oldali hátulsó lábrész (dext. tib.-astragalus-calcaneus). A tib. prox. - dist. epiph. a tub. calcanei nem csontosodott el. Életkora: 1–1,5 év, juvenilis. Marmagassága 73,7 cm.

51. sír (férfi?, hamvasztásos)

7–8. sz. urna mellett „sertés bordasor, koponya és végtag” (ásatási napló bejegyzése), a bordasor egy része megsemmisült, 2 db maradt meg.

Sertés I.: hosszában kettéhasított fej jobb oldali fele (koponya és mandibula fr.). Töredékes. Fogazat P4 (nem nőtt sorba), M1-2. (M3 az alveolusban). Jobb oldali mellső lábrész (dext., scapula-hum.-rad.). Bal oldali hátulsó lábrész (sin fem.-patella-tib.-astragalus-calcaneus). A hum.-rad.-fem.-tib. prox.- dist. epiph. és a tub. calcanei nem csontosodott el. Életkora: 1,5–2 év, juvenilis. Marmagassága 68,0 cm. Nőstény.

Sertés II.: hosszában kettéhasított fej bal oldali fele (mandibula fr.). Fogazat P1 nem fejlődött ki, P2-4, M1-2 (M3 nem nőtt sorba). Bal oldali hátulsó lábrész (sin.fem.-patella-tib.-astragalus-calcaneus). A fem. prox. - dist., a tib. prox. epiph., a tub. calcanei nem csontosodott el. Életkora: 2–2,5 év, juvenilis. Marmagassága 71,6 cm.

52. sír (nő, hamvasztásos)

15–16. sz. a tál mellett.

Sertés: jobb oldali medencecsont fr. (csípőcsont ilium). Jobb oldali hátulsó lábrész (dext. tib.-fib.-astragalus-calcaneus). A tib. prox. - dist. epiph és a tub. calcanei nem csontosodott el. Életkora: 1,5–2 év, juvenilis. Marmagassága 68,0 cm.

Tyúk: jobb oldali szárnyrész (dext. scapula-hum-ulna). Életkora: adultus.

53. sír (férfi, hamvasztásos)

18., 20. sz. középen, a hamvak és az edények között.

Sertés: bal oldali mellső lábrész (sin. hum.-rad/ulna). Jobb oldali hátulsó lábrész (dext. tib.-fib.-astragalus-calcaneus). Jobb oldali mellső lábvég (=csülök, dext. mc.III.-V., 2 ph.I., ph.II.). A rad. dist., tib. prox. - dist., mc. dist., ph.I. prox. epiph. valamint a tub. ulnae, tub. calcanei nem csontosodott el. Életkora: 1,5–2 év, juvenilis. Marmagassága 71,6 cm.

17.sz. a 2.sz. tál mellett. (A kézirat lezárása után kerültek elő az MNM raktárából a restaurálatlan mátraszőlősi tárgyak között, az eredeti ásatási csomagolásában.)

Hal: nagy testű, közelebről meg nem határozható hal maradványai, alapvetően a feje.

54. sír (hamvasztásos)

9. sz. középen „sertés bordasor, végtag” (ásatási napló bejegyzése), a bordasor egy része megsemmisült, 2 db maradt meg.

Sertés: hosszában kettéhasított fej bal oldala (koponya). Jobb oldali mellső lábrész (dext. scapula-hum.-rad./ulna). A rad. dist. epiph. és a tub. ulnae nem csontosodott el. Jobb oldali medencecsont fr. (dext. csípőcsont, ilium). Életkora: 3–3,5 év.

Tyúk: 4 db csigolya (vertebra), kétoldali szárnyrész (sin.-dext. coracoideum, scapula fr.). Életkora: adultus.

55. sír (hamvasztásos)

5. sz. középen.

Sertés I.: hosszában kettéhasított fej jobb oldali fele (koponya és mandibula). Töredékes. Fogazat M1-2 (M2 nem nőtt sorba, M3 az alveolusban). 6 db jobb oldali borda (60–120 mm hosszúsú). Jobb oldali mellső lábrész (hum.-rad./ulna). A hum. prox. - dist., rad. prox. epiph., tub. ulnae nem csontosodott el. Életkora: 10–12 hónap, infantilis.

Sertés II.: jobb oldali medencecsont fr. (csípőcsont, ilium). Jobb oldali hátulsó lábrész (fem.-patella-tib.-fib.). A tib. prox. epiph. nem csontosodott el. Életkora: 3–3,5 év. Marmagassága 71,4 cm.

56. sír (nő, hamvasztásos)

8–9. sz. középen.

Sertés: 4 db bal oldali borda (az egyik alsó vége égett, 70–80 mm hosszú). Bal oldali medencecsont fr. Jobb oldali hátulsó lábrész (fem.-tib.-astragalus-calcaneus). Az astragalus külső oldala égett. A fem.-tib. - prox. - dist. epiph. tub. calcanei nem csontosodott el. Életkora: 1,5–2 év, juvenilis. Marmagassága 68 cm.

57. sír (nő, hamvasztásos)

9. sz. középen.

Sertés: hosszában kettéhasított fej bal oldali fele (koponya és mandibula). Fogazat P2-4, M1-2 (M3 áttörte az alveolust). 3 db bal oldali borda fr. Életkora: 1,5–2 év, juvenilis.

Juh: jobb oldali mellső és hátulsó combrész (dext. hum. - fem.). Életkora: subadultus.

Tyúk: kétoldali szárnyrész (sin.-dext. hum., dext ulna.-carpometacarpus), kétoldali hátulsó lábrész (sin.-dext. tibiotars.-tarsometatarsus). Életkora: adultus.

58. sír (nő, hamvasztásos)

14. sz. középen, hamuréteg alatt.

Sertés: 4 db jobb oldali borda fr. Bal oldali hátulsó lábrész (sin. fem.-tib.-fib.-astragalus-calcaneus). A fem.-tib. prox.- dist. epiph., tub. calcanei nem csontosodott el. A fem.-tib. diaphysisen zöld patinafolt található. Életkora: 1,5–2 év, juvenilis. Marmagassága 71,3 cm.

Tyúk: bal oldali lábrész (sin. tibiotars.). Életkora: adultus.

Kutya: jobb oldali felső caninus (dext. C. sup., a fogkorona sérült).

59. sír (hamvasztásos)

11. sz. középen.

Sertés: 7 db jobb oldali borda (80–120 mm hosszú).

Tyúk: kétoldali szárnyrész (sin.-dext. coracoideum, dext. ulna), kétoldali lábrész (sin.-dext. fem.-tibiotars.). Életkora: adultus.

60. sír (nő?, hamvasztásos)

7. sz. a nagy edény mellett tyúk maradványok (ásatási napló bejegyzése), a leletanyag megsemmisült.

61. sír (hamvasztásos)

2–3. sz. az 1. sz. táliban tyúkcsonatok.

Tyúk: kétoldali szárnyrész (sin.-dext. hum.-carpometacarpus, dext. rad. fr.-ulna), kétoldali lábrész (sin.-dext. fem.). Életkora: adultus.

62. sír (férfi, hamvasztásos)

10. sz. urna mellett.

Sertés: hosszában kettéhasított fej jobb oldali fele (koponya és mandibula). Töredékes. Fogazat P2-4, M1-3. (Az alsó P₁ nem fejlődött ki). 3 db bal oldali borda. Életkora: adultus.

63. sír (hamvasztásos? – nincsenek hamvak)

3. sz. edénytöredékek között.

Sertés: hosszában kettéhasított fej jobb oldali fele (koponya). Életkora: juvenilis.

B. gödör

210 cm mély méhkas alakú gödör alján, faszéndarabokon *gímszarvas* koponyás agancsa (trófea) feküdt.

2. Áldozati állatok a mátraszőlősi kelta temetőben

2.1. *Sertés*

54 sírban: 60 *sertés* egyed (2. táblázat)

48 sírban: 1-1 egyed

29 sír: 1 egyed önállóan

19 sír: 1 egyed + házityúk

6 sírban: 2 egyed (25., 27., 29., 44., 51., 55.) önállóan

A sírokba a sertések hosszában kettéhasított *fejének felét* (koponya-állkapocs), ritkán az 1. *nyakcsigolya* (vert. cervic.-atlas) *felét*, változó számú bordából álló összefüggő *bordasort*, ritkán *medencecsontot* és azonos vagy ellentétes oldali – a csukló- és a bokaizületben csonkolt – összefüggő *mellső- és hátulsó végtagokat* helyeztek.

Ha Mátraszőlősen a sertés testrészek gyakoriságát nézzük, a következő eloszlást kapjuk: 27 db félbevágott fej, 5 db félbevágott atlas (4 sin.–1 dext.), 29 bordasor, 10 db pelvis (3 sin.–7 dext.), 47 végtag (13 mellső, 24 hátulsó, valamint 10 mellső és hátulsó). A levágott lábvégekből 3 sírban (8., 16., 53.) volt ún. csülök-rész. A 39. sírban a jobb oldali medencecsonttal együtt a keresztcsont és az 1. farokcsigolya is előfordult. A keresztcsont mindkét szárnyát hosszirányban lehasították.

A sírokban a sertés testrészek húszféle kombinációban találhatók (1. táblázat). A legfontosabbak: 12 sírban csak a hátulsó végtag, 8 sírban csak a koponya, 7 sírban bordasor és hátulsó végtag, 4-4 sírban koponya és borda, illetve borda és mellső végtag, 3-3 sírban koponya-bordasor-mellső végtag, illetve koponya-bordasor-pelvis-mellső-hátulsó végtag. A többi 13 variáció közül hatféle kombináció 2-2 sírban, illetve hétféle kombináció 1-1 sírban fordul elő.

1. táblázat – Mátraszőlős–Királydomb, kelta temető.

A sírba helyezett sertés testrészek kombinációi

Fej	Oldalas		Lapocka	Comb	Egyed	Sírszáma
koponya	borda	pelvis	mellső	hátulsó	3	12., 16., 23.
koponya	borda	pelvis	mellső		2	39., 54.
koponya	borda		mellső	hátulsó	2	8., 51/I.
koponya	borda		mellső		3	27/II., 44/II., 55/I.
koponya	borda				4	29/I., 34., 57., 62.
koponya			mellső	hátulsó	1	3.
koponya			mellső		2	7., 21.
koponya				hátulsó	2	46., 51/II.
koponya					8	15., 20., 26., 31., 41., 43., 44/I., 63.

	borda				1	59.
	borda		mellső	hátulsó	2	32., 38.
	borda		mellső		4	5., 6., 22., 24.
	borda			hátulsó	7	9., 13., 37., 40., 47., 50., 58.
	borda	pelvis		hátulsó	1	56.
		pelvis	mellső	hátulsó	1	29/II.
		pelvis	mellső		1	11.
		pelvis		hátulsó	2	52., 55/II.
			mellső	hátulsó	1	53.
			mellső		1	36.
				hátulsó	12	10., 14., 17., 19., 25/I–II., 27/I., 30., 33., 35., 42., 45.

A kelták hitvilágában, temetkezési szokásaiban a (házi)sertések fontos szerepet játszottak. A temetések alkalmával a sírokba egész sertés nem került. Az állat fejét, oldalását, lapocka- és combhúsát szabályosan vagy „rendszeretlenül” helyezték el a sírokban (lásd az 5. táblázatot!). A hamvasztásos sírokban az áldozati- és ételadományokat az edények alá és/vagy közelébe, vagy az emberi hamvaktól, edényektől távolabb helyezték el. A hamvasztásos sírok közül Mátraszőlősön csak háromban volt égett/kalcinálódott állatcsont (27/I., 50., 56.), az 58. sírban pedig a sertéscsontok hamuréteg alól kerültek elő. A egyes rítusú kelta temetőkben a sertés adásának szokása nem különült el, azonban a korhasztásos sírokból a tyúk adománya hiányzik.

Sertésfej

A sertéskoponyák sírban elhelyezett maradványaiból megállapítható volt, hogy a feldaraboláskor először az állat fejét vágják le. A fejet minden esetben – közel mediál-sagittalis síkban – hosszirányban hasították ketté. A nyakról leggyakrabban közvetlenül a koponya tarkói része mögött – több csapással – vágják le. Ezzel a vágással nem csak a koponya felső tarkóvonal részét, de gyakran – condylusokkal együtt – a nyakszirtcsontot is lehasították. Ritkább esetben a fejet az első nyakcsigolyával (atlas, vert. cervicalis I.) együtt vágják le. Néhány esetben a condyluson maradt a félbevágott atlas is – Mátraszőlősön 5 esetben figyeltük meg ezt a jelenséget.

A kelta sírokban a kettéhasított sertésfejet – illetve a koponyát és az állkapcsot – a legritkább esetben helyezték el „anatómiai rendben”, szétbontották koponyára és állkapocsra. A koponyafeleket a belső (agyüreg-felőli) oldalukra helyezték. Az állkapcsot általában a koponyával szemben, ellenétes irányban rakták le.

A sertésfej-kultusz késői képi ábrázolása található a Bölske–szentandrás (Kr. u. II. századi) sír aediculafal belső oldalán. Egy bennszülött ruhás nő kezében levő ovális kétfülű tálon egy fél malacfej látható (WOSINSKY 1896. 542., 576. Tabl. CXXVI.). Ugyancsak tálon fekvő kan – egész – sertésfej található egy lauricum (Enns) sírreliefen is (GSCHWANTLER 1984. 75., Taf. XXXVIII: 2.).

A sertéskoponya hosszirányú széthasítását a sírokban gyakran előforduló nagyméretű „vágó” késekkel végezheték. Sopron–Bécsi dombon 1888-ban egy unikális kelta sír került elő férfi csontvázával. Az elhunyt jobb kézfeje mellett egy „kan disznó” koponyája feküdt, mögötte a kétoldali bordasor és a „hátulsó” láb csontjai voltak. A sertés „ketté hasított koponyájában a nagy 40 centiméter hosszú medve vágó kés, úgy mint azt a rajz híven feltünteteti hosszában végig feküdt.” (BELLA 1889. 364., 362. oldali kép)

A „sertéses” sírokban nem ritka a nagyméretű kés, sokszor a sertésfej mellé, a törzs és/vagy a lapocka-comb közelébe vagy rájuk helyezve kerül elő, barna rozsdafoltot hagyva a vele érintkező csontokon. Mátraszőlősen is 20 állatcsontot tartalmazó sírban 20 db kés került elő (10 sírban a kés az állatcsont mellett volt) (lásd az 5. táblázatot!). A kések alakja és mérete változatos. Az egyenes vagy ívelt széles pengéjű vágókések (Hiebmesser) nem tipikus mészáros vagy bontó kések. Elsődleges funkciójuk a színhús és a belsőségek szeletelése volt. Ha a kelta sírokban előforduló „vágókéseket” a sertések darabolására is alkalmazták, akkor azokat csak a malacok-süldők esetében használhatták. A kelta sírokból a hosszú „bontó” kések hiányoznak.

A kelta sírokban előforduló egyéb sertés csontvágrészek: a csigolyák, oldalas, lapocka és a comb csontmaradványai voltak. Mátraszőlősen 27 egyednek a feje és 33 egyednek a fej nélküli csontvágrészei kerültek elő (1–2. táblázat).

A sertés test feldarabolása – úgy tűnik – szigorúan meghatározott eljárás szerint történt. A fej levágása után az állatot hosszában kettévágták. Nem a gerincoszlopot hasították ketté, hanem két oldaláról levágták a bordasort, az oldalast. A gerincoszlopot egyben vették ki – mai szóhasználattal – orjára bontották. Egyetlen sírban – Ludas 662. kettős sertés sír I. egyede – helyezték el a teljes összefüggő nyak-hátcsigolya gerincoszlopot a sírban (MÉNIEL 2006. 346., Fig.1.4.). A félsertés további bontása során a bőrös lapockát és a bőrös combot vágták le. A comb lefejtése több módon történt: a „rövid” combot a medencecsonttal együtt vagy a nélkül vágták ki. A „hosszú” comb esetében a „rövidkarajt” is hozzávágták. Ez utóbbi esetben az ágyékcsigolyák lehasított oldalsó nyúlványai (a proc. transversus-ok) is minden esetben előkerülnek a sírból.

A vaskorban a sertések meglehetősen nagy testméretűek voltak. Gyakran épp a csontok viszonylag nagy méretei miatt gondolhattak arra, hogy azok vaddisznó maradványok.

A sertések életkora

Először a sertések mortalitását, a levágásuk életkorát kellett meghatározni. A fogak kihasadása, váltódása, a fogkopás státusa (DORNER 1921. 95–100., SCHANDL–HORN–KERTÉSZ 1956. 32–34. 5. tábl., HILLSON 1990. Tabl. 3.10., és 3.11.), valamint a csontok epiphysiseinek és tuberculumainak elcsontosodási mértéke (SCHMID 1972. Tabl. IX.) alapján a sertések életkora meghatározható. A fogazat és a csontok alapján történő életkor meghatározás több esetben eltér egymástól. Ez egyrészt abból adódik, hogy az állattenyésztésben az élő állaton határozzák meg a fogazat státusát. Az élő állatnál az állatcsontot íny fedi, így az alveolust áttörő fog még az íny alatt marad, még nem látható, még „nem hasadt ki”. A csontlelet a „gyorsabb”, az élő állat a „lassúbb” fejlődési típust jelzi. Másrészt a sertés fajtajellege, táplálkozása és ápolása is befolyásolja a fogazat kialakulásának fejlődési gyorsaságát. Mindezeket figyelembe véve a mátraszőlői kelta temető áldozati sertéseinek életkor megoszlása: 9 egyed növendék sertés 6–12 hónapos, 21 egyed 1–2 éves, és 13 egyed 2–3,5 éves (2. táblázat).

A sertések általában 1,5–2 éves korukban érik el a fajtájukra jellemző méretüket. A DUERST-módszerrel (1930.) lemért sertéscsontok méretadatait, és a TEICHERT-módszerrel (1969.) számított marmagassági értékeket a 2. táblázat tartalmazza. A méretek alapján szétválasztott 1–3,5 éves nőstény és kan sertések csontméreteinek statisztikai alapadatait a 3. táblázat mutatja be. A 21 nőstény egyed marmagasság átlaga 67,92 cm (59,4–71,6 cm), az 5 kan sertés marmagasságának átlaga 76,72 cm (73,7–79,0 cm). Az 5 infantilis (6–12 hónapos) sertés marmagasságának átlaga 59,58 cm (52,0–65,3 cm).

Ezek az állatok ék alakú, hosszúfejű, vékonycsontozatú, közepes magasságú primitív sertések voltak.

2. táblázat – Mátraszőlős–Királydomb, kelta temető sertéseinek csontméretei (mm) életkoruk szerint

Sertés	hum.	pr	dia	dist	Mm	rad.	pr	dia	dist	Mm	tib.	pr	dia	dist	Mm	Mm astr.	Mm calc.	Mm	Mmtot				
12.	6–8 hó	143	33	12	33	57,9	/90/	24	13			152	37	14	26	59,5	37,5		61,5				
44.II.	6–8 hó	150		12	32,5	60,7	/91/	22	13										60,7				
7.	8–10 hó			13	35																		
11.	8–10 hó			12	30		/97/	22	13,5														
23.	10–12 hó	/120/		11	33		/91/		13			160	39	15	26	62,7	38	68	65,3				
27.I.	10–12 hó																		52				
29.II.	10–12 hó						99	21	11	23	52								58,4*				
39.	10–12 hó	/120/					/97/																
55.I.	10–12 hó			11				21,5											60				
3.	1–1½	/138/		12,5	34				25										60				
5.	1–1½	/130/		12,5					25										60				
17.	1–1½																		69,8				
19.	1–1½											157		13	24	61,5	32	57,3	59,4				
21.	1–1½	/110/		11,5	33		/85/		12,5														
24.	1–1½						/100/	24	15														
35.	1–1½																						
47.	1–1½																		64,4				
50.	1–1½											198	42,5	17	26	77,6	39	69,8	73,7				
37.	1½–2											/128/				36	64,4	64,5					
51.I.	1½–2	/140/		14	33							180	15	39	65,7	175	37	17	24	68,6	39	69,8	68
56.	1½–2																			68			
58.	1½–2											/152/		14,5				38	68	68			
14.	1½–2											183	44	17	27	71,7	37	66,2	75	70	70,5		
30.	1½–2											/175/		17	26			40	71,6	71,6			
32.	1½–2											199	46	18	29,5	78				78			
40.	1½–2											/148/		15	27			40	71,6	71,6			
42.	1½–2																						
53.	1½–2			12,5	34,5							/170/		16	27			40	71,6	71,6			
52.	1½–2						/116/	24	13					28			38	68	68				

3. táblázat – Mátraszőlős–Királydomb, kelta temető 1–3,5 éves sertéseinek csontméretei (mm) és marmagassága (cm)

Csont, méret	nem	db	átlag	min.	max.
humerus hossz	nőstény	1	175,0		
marmagasság cm	nőstény	1	70,8		
prox. sz.	nőstény	1	38,0	38,0	
diaph. sz.	nőstény	8	13,0	11,5	15,0
dist. sz.	nőstény	8	33,06	31,0	35,0
radius hossz	nőstény	1	131,0		
marmagasság cm	nőstény	1	68,9		
prox. sz.	nőstény	6	23,3	20,0	27,5
diaph. sz.	nőstény	8	16,88	12,5	25,0
dist. sz.	nőstény	2	28,3	26,0	30,5
femur hossz	nőstény	4	190,6	180,0	204,0
	kan	1	220,0		
marmagasság cm	nőstény	4	70,8	65,7	47,4
	kan	1	80,8		
prox. sz.	nőstény	2	51,5	51,0	52,0
	kan	1	55,0		
diaph. sz.	nőstény	8	16,0	14,5	18,0
	kan	1	17,0		
dist. sz.	nőstény	8	40,5	35,0	44,0
	kan	1	45,0		
tibia hossz	nőstény	6	180,2	157,0	192,5
	kan	5	201,2	193,0	210,0
marmagasság cm	nőstény	6	70,86	61,5	75,4
	kan	5	78,64	75,6	81,3
prox. sz.	nőstény	5	42,17	27,0	46,0
	kan	4	45,38	42,5	50,0
diaph. sz.	nőstény	13	16,35	13,0	19,0
	kan	5	18,6	17,0	20,5
dist. sz.	nőstény	14	26,29	24,0	28,0
	kan	5	28,2	26,5	31,5
astragalus hossz	nőstény	18	37,86	32,0	40,0
	kan	3	41,17	39,0	42,5
marmagasság cm	nőstény	18	67,8	57,3	71,6
	kan	3	73,7	64,8	76,0
calcaneus hossz	nőstény	3	73,7	71,0	75,0
	kan	2	82,3	81,5	83,0
marmagasság cm	nőstény	3	68,8	66,3	70,0
	kan	2	76,9	76,2	77,5
összesített marmagasság cm	nőstény	21	67,92	59,4	71,6
	kan	5	76,72	73,7	79,0

2.2. Házityúk

21 sírban: 21 házityúk egyed (5. táblázat)

19 sírban: 1 egyed + sertés

2 sírban: 1-1 egyed (60., 61.) önállóan

A mátraszőlősi kelta temető sírjaiból előkerült házityúk maradványok döntő többsége a végtagok csontja – 8 sírban szárny és comb, 7 sírban szárny és 2 sírban comb – volt. A végtagok párosak vagy páratlanok, bal vagy jobb oldaliak lehetnek. Egyetlen sírban (6.) volt „egész csirke”: koponya, csigolya, mindkét oldali szárny és comb. Három sírban (39., 47., 54.) a végtagokon kívül csigolyák is voltak. Feltűnő a szegycsont és a medenceöv hiánya. A végtagok közül egyetlen egyednek volt teljes a végtagot alkotó csontok száma (comb 3 db csont, 40. sír). Az összes többi vállöv-szárny és comb esetében különböző számú csont hiányzott. 3-3 sírban volt csak szárnyvég (cmc, 40., 57., 61.) és lábvég (tmt, 12., 40., 57.). Az ujjcsontok szintén hiányoznak.

A házityúk maradványok csontok szerinti megoszlása: 11 sírban voltak vállöv csontjai [1 egyed kulcscsont (villacsont), 9 egyed hollócsőr-csont (coracoideum), 5 egyed lapocka (scapula)], 14 sírban szárny csontjai (6 egyed hum.-rad/ulna, 3 egyed hum.-rad/ulna-carpometacarpus, 4 egyed hum./rad./ulna) és 12 sírban voltak comb csontjai (6 egyed fem.-tibiotarsus, 1 egyed fem.-tibiotarsus-tarsometatarsus, 3 egyed fem./tibiotarsus, 2 egyed tibiotarsus-tarsometatarsus). A kevés tyúkcsont csontméreteit a 4. táblázat tartalmazza.

A kelta temetőkből ismert házityúkok az ősi (nem nemesített), ún. primitív parlagi tyúk kisméretű fajtájához tartoztak. A mátraszőlősi kelta kistestű parlagi házityúkok között kakas vagy kápan nem fordul elő, mind a 20 vizsgálható egyed tojó.

Házityúk 7 férfi, 5 női és 8 ismeretlen nemű egyén sírjából került elő.

4. táblázat – Házi tyúk csontméretek (mm) a Mátraszőlős–királydombi kelta temetőben

Sírszám	csont	hossz	prox.	diaph.	dist.
19. juv.	coracoid	45			
39. juv.	coracoid	41			
13.	coracoid	46			
6.	hum.				13
6.	hum.		17		
19. juv.	hum.	57			
26.	hum.		16		
39. juv.	hum.	56			
40.	hum.	61	16	6	12
45.	hum.	62,5	16,5	6	13
52.	hum.			6	12
57.	hum.	61,5	16	4	13
57.	hum.		16		
61.	hum.	57	15,5	5,5	12,5
61.	hum.			6	12
33. juv.	ulna	60			
52.	ulna			4	6
52.	ulna		9		
57.	ulna	60	10	5	7

59.	ulna		10,5		
40.	cmc.	31,5			
57.	cmc.	32,5	9		8
61.	cmc.	30	10		6
61.	cmc.	30,5	10		6
6.	fem.	64,5	12	5	12
6.	fem.			5	12,5
7.	fem.	75	14	7	15
39. juv.	fem.	60			
47.	fem.		12,5		
59.	fem.		13	6,5	
61.	fem.		13	5,5	
61.	fem.			5,5	11
6.	tibiotars.		15		
47.	tibiotars.		16		
57.	tibiotars.	91	16	5	9
57.	tibiotars.	92	16,5	5	9
59.	tibiotars.			6	10
57.	tmt.			5	

prox. – proximalis, diaph. – diaphysis, dist.– distalis

2.3. Kutya (5. táblázat)

A 42. férfi sírban a hamvak között egy kutya félbevágott koponyájának jobb oldali fele volt.

A koponyát hőhatás nem érte.

Az 58. női sírből egy kutya caninusa került elő.

2.4. Juh

Az 57. női sírban egy juh mellső lapockájának és hátulsó combjának egy-egy csontja (hum., fem.) jelzi az ételadományt (5. táblázat).

Az önálló sertés (8 db) és a kutya félbevágott feje, illetve az „anatómiai rendben” elhelyezett 19 db félbevágott sertés fej-bordasor-végtagok áldozati adománynak tekinthetők. A bordasorok (15 db), valamint a csak a mellső és/vagy hátulsó összefüggő végtagok ételadományként kerülhetnek a sírokba. Ételadomány a juh lapocka és comb is. A házityúk esetében az „egész csirke” áldozati adomány, a szárny és a comb ételadomány.

5. táblázat – Az állatmaradványok előfordulása Mátraszőlös–Királydomb kelta temetőben (1957–1958)

Sír szám	nem	Temetés típusa	Sertés										Tyúk				Egyéb			
			Fej	Törzs	borda	pelyvis	Mellső láb lapocka	Hátulsó láb comb	Fej	Törzs	Szárnny	Láb								
3.	férfi	Hamv.	1–1,5	sin. kop-mandb.	atlas	borda				lappoca	comb			szárnny	Láb					
5.		Hamv.	1–1,5		sin. fele	sin.2				dext.	sin.									kés
6.	férfi?	Hamv.	2,5–3			dext. 5				dext.										
7.		Hamv.	8–10 hó	dext. mandb.						sin.										
8.	férfi	Hamv.	8–10 hó	sin. kop-mandb.		sin. 6				dext.*	sin.*									kés
9.	nő	Hamv.									dext.									
10.	férfi	Hamv.	3			+					dext.									
11.	férfi	Hamv.	8–10 hó							sin.										
12.	férfi	Hamv.	6–8 hó	dext. kop-mandb.		sin. 10				dext.	dext.									kés
13.		Hamv.	2,5–3			sin. 6, dext. 6					sin.									kés
14.		Hamv.	1,5–2								dext.									
15.		Hamv.	ad.	sin. kop.																
16.	férfi	Hamv.	2,5–3	dext. kop-mandb.		dext. 2				sin.	dext., sin.*	sin., dext.*								
17.		Hamv.	1–1,5									dext.								
19.	nő?	Hamv.	1–1,5																	
20.	férfi	Hamv.	1–1,5	dext. kop-mandb.								dext.								kés
21.	férfi?	Hamv.	1–1,5	sin. kop-mandb.							sin.									
22.		Hamv.	2,5–3			dext. 7					dext.									kés
23.	férfi	Hamv.	10–12 hó	sin. kop-mandb.		sin. 7				dext.	sin.	sin.								kés
24.	nő?	Hamv.	1–1,5			dext. 6					dext.									kés
25.I.	nő	Hamv.	2–2,5									sin.								kés v. sarló
25.II.		Hamv.	2									sin.								
26.		Hamv.	1–1,5	sin. kop-mandb.	sin. fele							sin.								
27.I.	férfi?	Hamv.	10–12 hó			+						sin.								kés
27.II.		Hamv.	3–3,5	+							dext.									
29.I.		Hamv.	ad.	sin. kop-mandb.		dext. ? 4														
29.II.		Hamv.	10–12 hó							sin.	dext.	sin.								
30.		Hamv.	1,5–2									dext.								kés
31.	nő	Hamv.	1–1,5	dext. mandb.								dext.								
32.		Hamv.	1,5–2			sin. ? 1					dext.	dext.								

Irodalom

BELLA 1889.

Bella Lajos: Újabb soproni ősseletekről. *ArchÉrt* 9. 1889. 357–366.

DORNER 1921.

Dorner Béla: A sertés tenyésztése és hizlalása. Atheneum Kiadó, Budapest 1921.

DUERST 1930.

J. Ulrich Duerst: Vergleichende Untersuchungsmethoden am Skelett bei Säugern. In: Handbuch der biologischen Arbeitsmethoden 7, 1. Hrsg. Emil Abderhalden. Urban et Schwarzenberg, Berlin–Wien 1930. 125–530.

GSCHWANTLER 1984.

Kurt Gschwantler: Eine bronzene Eberstatuette aus Enns-Lauriacum. *Alba Regia* C/21. 1984. 71–77.

HILLSON 1990.

Simon Hillson: Teeth. Cambridge Manuals in Archaeology. Cambridge University Press, Cambridge – New York – Melbourne 1990.

MÉNIEL 2006.

Patrice Méniel: Les offrandes animales de la nécropole celtique de Ludas-Varjú dűlő (Hongrie). *ActaArchHung* 57. 2006. 345–366.

PATAY 1957.

Patay Pál: Jelentés az 1957. május 10-én végrehajtott mátraszőlősi és mátraverebélyi kizsálásról. *MNM.At.* 242. M.IV.1957.

PATAY 1958.

Patay Pál: Ásatási napló. Mátraszőlős–Királydomb. *MNM.At.* 282.V.1958.

SCHANDL–HORN–KERTÉSZ 1956.

Schandl József – Horn Artúr – Kertész Ferenc: Sertésenyésztés. Agrártudományi Egyetem Tankönyvei. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest 1956. második, átdolgozott kiadás

SCHMID 1972.

Elisabeth Schmid: Atlas of Animal Bones. For Prehistorians, Archaeologists and Quaternary Geologists. Elsevier Publishing Company, Amsterdam–London–New York 1972.

TEICHERT 1969.

Manfred Teichert: Osteometrische Untersuchungen zur Berechnung der Widerristhöhe bei vor- und frühgeschichtlichen Schweinen. *Kühn Archiv* 83/3. Halle–Wittenberg 1969. 237–292.

WOSINSKY 1896.

Wosinsky Mór: Tolnavármegye az őskortól a honfoglalásig. Tolnavármegye Története I. rész, II. köt. Franklin Nyomda, Budapest, 1896. 515–1055.

VÖRÖS István

Magyar Nemzeti Múzeum

Budapest

H–1088 Múzeum körút 14–16.

e-mail: voros.mnm@gmail.com

Archaeozoological examination of the Celtic cemetery from Mátraszőlős-Királydomb (1957–1958)

In 1957 and 1958 Pál Patay (Hungarian National Museum) conducted a rescue excavation east of Mátraszőlős (Nógrád County), at the western side of the valley of river Zagyva, on the territory of a ballast-digging. In the course of the excavation 63 burials of a 3rd-2nd century Celtic cemetery were investigated. Animal bones were found in 56 graves (88.9%) of the cemetery. Remains of six species were unearthed: pig (*Sus domesticus* Erxl. 1777), domestic fowl (*Gallus domesticus* L. 1758), sheep (*Ovis aries* L. 1758), dog (*Canis familiaris* L. 1758), red deer (*Cervus elaphus* L.) and fish (*Pisces* sp.). Bones of pigs were absolutely dominant (60 individuals, 71.4 %). They are followed by fowls (21 individuals, 25.0 %), dogs (2 individuals), sheep (1 individual) and red deer (1 individual). The animal bone material of the cemetery is kept in the Archaeozoological Collection of the Hungarian National Museum under the inventory numbers 60.5.1-448, 62.37.1-2, 64.1.1-15, 68.16.1-13.

Pigs (see Table 5) were found in 54 graves, a total of 60 individuals. In 48 graves one pig was placed, in 6 graves: 2 individuals.

In the burials *half* of the pig heads (skull – jaw) *cut into two* lengthwise, rarely the *half* of the *cervical vertebra* (vert. cervic. – atlas), complete *sets of ribs* consisting of changing number of ribs, sometimes pelvic bone, complete fore- and back-limbs of the same or opposite side, amputated at the wrist or ankle joints were placed.

In Mátraszőlős the frequency of the pig parts is the following: 27 heads cut into two, 5 atlas bones cut into two (4 sin.-1 dext.), 29 series of ribs, 10 pelvic bones (3 sin.-7 dext.), 47 limbs (13 fore-, 24 back- and 10 fore- and back limbs). Among the cut feet parts, in 3 graves there were trotters (8,16, 53). In grave 39 together with the right side pelvic bone, the sacrum and the 1st coccygeal vertebra 1 also was found. Both wings of the sacrum were cut lengthwise.

In the graves pig parts were found in 20 different kinds of combinations (Table 1).

During burial ceremonies no complete pigs were put into the graves. Their heads, ribs, scapula and limb meat were placed into the burial in a regular way or „irregular” way (Table 5). In cremation graves sacrificial meat was put under and/or beside the vessels or farther from human ashes and vessels.

Pig head was cut lengthwise, almost in a mid-sagittal plane in all cases. The os occipitalis was frequently cut together with the condyli. Head was cut together with the atlas (vert. cervicalis I.) more rarely. In Mátraszőlős atlas cut into two with the remains of the condylus was found in 5 graves.

In Celtic graves the pig head (skull and jaw) cut into two were placed in „anatomic order” very rarely. Usually the skull and the jaws were separated. Half skulls were placed onto their inner side. Usually mandible was put opposite of the skull.

Lengthwise splitting of the pig skull could have been done with large „cutting” knives frequently found in the graves. Such knives are usually placed into burials with pig bones, in many cases beside the pig head or in the vicinity of the body and/or the scapula-limb, or above them. In Mátraszőlős knives were found in 20 burials (Table 5). The shape and size of the knives is varied. Cutting knives with straight or arched blade (Hiebmesser) are not typical butcher- or drawing knives. Their primary function was to slice boned meat and chitterlings. If „cutting knives” known from Celtic graves were used for cutting up pigs, they could be applied only in the case of porkets. Long „drawing knives” are missing from Celtic graves.

Other pieces of pigs' bodies found in Celtic graves were remains of vertebrae, ribs, scapulae and limbs. In Mátraszőlős heads of 27 pigs and headless skeletons of 33 individuals were unearthed (Table 1, 5).

It seems to us that the cutting up of the pig's body went on according to a rigid procedure. After cutting off the head, the animal was split into two lengthwise. They did not split the spinal column, but cut off the sets of ribs from both sides. Spinal column was taken out in one piece. Complete neck-back vertebrae spinal column was placed into grave in a single case, in the cemetery of Ludas, grave 662, at the individual I of a double pig burial. (MÉNIEL 2006. 346, Fig.1.4). In the course of the further drawing of the half-pig, skinned scapula and skinned limb were cut. The drawing of the limb happened in several ways: the „short” limb was cut together with the pelvic bone or without it. In the case of the „long” limb the „pork chop” was also cut. In the latter case side extensions of the lumbar vertebrae (proc. transversus) were found in graves in all cases.

In the Iron Age pigs were of relatively large size. In many cases the large size of the bones made researchers think that these were remains of wild boars.

The age distribution of the sacrificial pigs of the Celtic cemetery from Mátraszőlős is the following: 9 individuals were young, 6-12 months old pigs, 21 individuals 1-2 years old, 13 individuals 2-3.5 years old (Table 2).

Pigs reach the extent characteristic for their species at the age of 1.5-2 years. Measurements and values of height were included into Table 2. Statistical data of bone sizes of the 1-3.5 years old male and female pigs separated on the basis of measurements are included into table 3. The average withers height of the 21 female individuals is 67.92 cm (59.4-71.6 cm), the average withers height of 5 males is 76.72 cm (73.7-79.0 cm). The average withers height of 5 infantilis (6-12 months old) pigs is 59.58 cm (52.0-65.3 cm). These animals were primitive pigs with wedge-shaped long heads, thin bones and medium height.

Domestic fowls (Table 5): in 21 graves there were 21 individuals (in 19 graves 1 individual + pig, in 2 graves 1 individual).

The majority of domestic fowl remains found in the graves of the Mátraszőlős Celtic cemetery is represented by bones of limbs: in 8 graves wing + tibia, in 7 graves wing and in 2 graves tibia bones. Limbs could be even and single, left or right side. A „whole chicken” was found in a single grave (6): skull+vertebrae+wings and limbs from both sides. The lack of breastbone and pelvic girdle is striking. Only one individual had the complete set of bones making the limb (limb – 3 bones, grave 40). In the case of the rest of the shoulder girdle-wing and limb different number of bones was missing. In 3 graves only the wing-tip (cmc, 40, 57, 61) and foot-tip (tmt, 12, 40, 57) was found. Finger bones were also missing.

The distribution of domestic fowls according to bones is the following: in 11 graves there were bones of the shoulder girdle (1 individual: clavicle, 9 individuals: coracoideum, 5 individuals: scapula), in 14 graves there were wing bones (6 individuals hum.-rad/ulna, 3 individuals hum.-rad/ulna-carpometacarpus, 4 individuals hum./rad./ulna) and in 12 graves there were limb bones (6 individuals: fem.-tibiotarsus, 1 individual: fem.-tibiotarsus-tarsometatarsus, 3 individuals: fem./tibiotarsus, 2 individuals: tibiotarsus-tarsometatarsus). Bone sizes of the few chicken bones are included into Table 4.

Domestic fowls found in Celtic cemeteries belong to the ancient (not bred), small sized species of the so-called primitive hen. All of the individuals (20) from the Mátraszőlős Celtic cemetery were laying hens of small size. Domestic fowls were found in 7 male, 5 female graves and 8 graves of unknown gender.

Dog. In male grave 42 there was a skull of a dog split into two. From female grave 58 a caninus of a dog came to light.

Sheep. In female grave 57 a bone of the fore scapula and a bone of the back limb of a sheep were found.

The complete bodies of pigs (8 pieces) and the head of a dog split into two, the 19 split heads – set of ribs – limbs placed in „anatomic order” can be considered to be sacrificial gifts. Sets of ribs (15 pieces) and complete, only fore- and/or back-limbs could get into graves as food offerings. The latter include also scapula and limb of the sheep. In the case of domestic fowl the „whole chicken” is sacrificial food, wing and limb are food offerings.

István VÖRÖS

Hungarian National Museum
Budapest
H-1088 Múzeum körút 14-16.
e-mail: voros.mnm@gmail.com

A királyházi vár csempekályhája

Igor Prohnenko – Volodimir Mojzsasz – Maria Zsilenko

Nyaláb vára Királyháza község (Ukrajna, Kárpátalja megye, Nagyszőlősi járás) nyugati peremén helyezkedik el (1. kép). A várhegy magassága 52 m, tetejéről kitűnő kilátás nyílik a Tisza völgyére, mely a hegy lábától 300 méterre folyik (2. kép). Az erőd trapéz formájú, 52x47 m központi része a magaslat északkeleti részét foglalja el. A belső udvar központjában a kút helyezkedik el. A vár központi részétől 30 m-re még egy védelmi vonal húzódott egy téglalap alakú építménnyel. A belső vártól északkeletre ék alakú, 10,15x9,65 méteres őrtorony magaslik. (3. kép)

Nyalábról először 1262-ben halunk, de ekkor még nem vár, hanem egyszerű faház volt Felsőszász falu határában (Királyháza első megnevezése). V. István ifjabb király gyakran vadászott Ugocsa megye erdősegeiben, s az itt épült „domus regalis” szolgált lakhelyül. A XIII. század végére Nyaláb vára az egykori vadászházból az ugocsai királyi uradalom központjává válik. (KOMÁROMY 1894.)

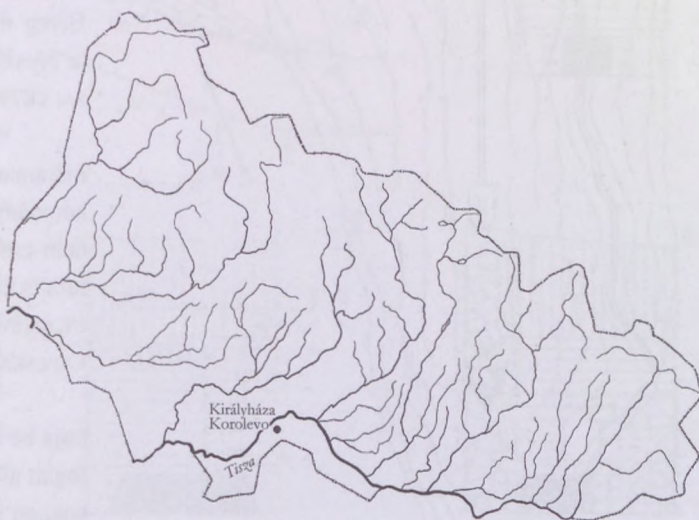
A XIV. század elején Károly Róbert a várat Borsa Bekének adományozta (KARÁCSONYI 1900. 211.), aki nem sokkal ezután Csák Mátéhoz pártolt. A rozgonyi csata után Nyaláb várát Tamás munkácsi

2. kép

Nyaláb vára

Fig. 2

Castle of Nyaláb

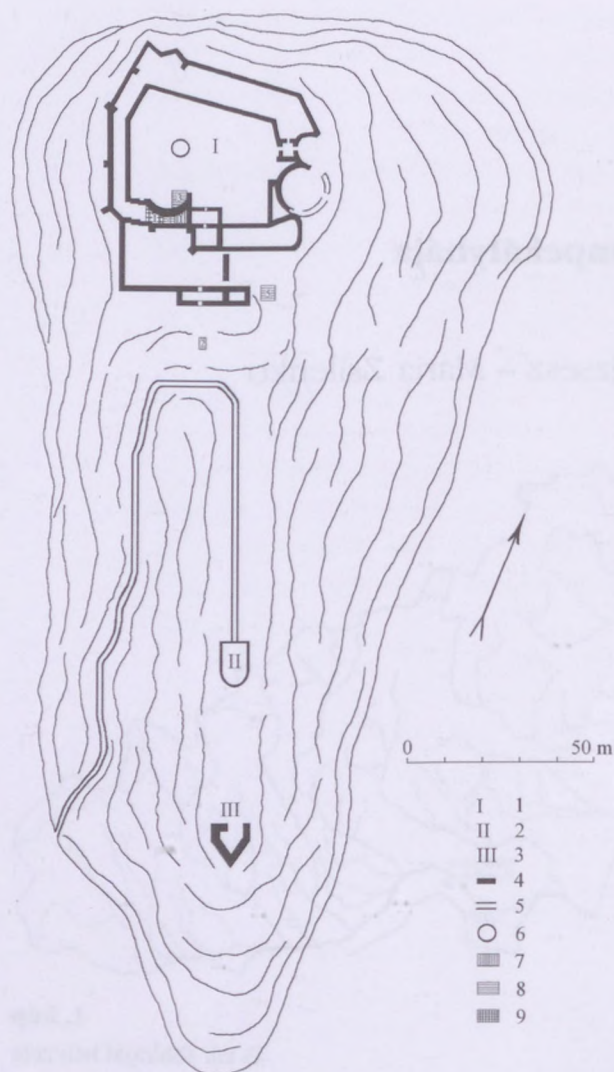
1. kép

A vár földrajzi helyzete

Fig. 1

Geographical location of the castle

3. kép

A vár topográfiai helyzete 1: az erőd központi része; 2: kápolna; 3: torony; 4: várfal; 5: út; 6: kút; 7: a 2007-ben feltárt terület; 8: a 2011-ben feltárt terület; 9: a 2012-ben feltárt terület

Fig. 3

Topographic location of the castle, 1: central part of the castle; 2: chapel; 3: tower; 4: castle wall; 5: road; 6: well; 7: territory investigated in 2007; 8: territory investigated in 2011; 9: territory investigated in 2012

várnagy ostromolta. Hűségéért a király Ugocsa és Bereg megye főispánágával jutalmazta, s megkapta Nyaláb várát is, melyet romjaiból újjáépített (HAZAI 1879. 193.).

1378-ban Nagy Lajos király Nyalábot Drág máramarosi főispánnak és testvérének, Oláh Jánosnak adományozza. A moldvai főurak kezében az uradalom nem csak jelentősen gyarapodott, hanem lokális kulturális központtá is vált, amelyről az 1401-ben itt átfírt, szláv nyelvű Evangélium is tanúskodik (MIKITASZ–CSUCSKA 1968.).

1403-ban Zsigmond király Perényi Pétert iktatja be Nyaláb birtokába, 1405-ben pedig megerősíti jogait a Nápolyi László trónkövetelő ellen vívott harcokban szerzett érdemeiért. A vár előző tulajdonosai, a Drágffyak nem tudtak belenyugodni vagyonuk elvesztésébe, ami több mint egy évszázados pereskedéshez vezetett. A végítéletet 1506-ban Ulászló király hozta meg, Perényi Gábornak ítélve Királyháza várát.

Dózsa György parasztlázadása idején Nyaláb menedékkül szolgált a helybéli nemességnek. A felkelők ostromgyűrűjét csak a Husztról a vár felmentésére siető Perényi Gábor érkezésének híre oldotta fel. A lázadás leverése után a Perényiek újabb területeket csatoltak uradalmukhoz.

A mohácsi csatában Perényi Gábor elesett, Nyaláb várát özvegye, Frangepán Katalin örökölte. Egyetlen fiát, Jánost Ferdinánd híveként nevelte. Később, Perényi István 1575-ben bekövetkezett halála után a várat Perényi Zsófia gyámja, Dobó Ferenc foglalta el.

A XVI. század végére Nyaláb visszaszállt a Perényiek fiú-ágára. Bocskai, Bethlen, Rákóczi harcaiban nem szerepel, de háborús időben Ugocsa megye nemessége rendszerint ide menekült. Gyakran tartottak itt nemesi gyűléseket is.

Bár a Perényi család távol áll a Wesselényi-összeesküvés eseményeitől, I Lipót nem bízott a Felső-Tisza-vidék nemességében, Nyaláb várába is német helyőrséget vezényelt. 1671. augusztus 9-én kelt levelében a király értesítette Perényi Gábor főispánt a vár leromboltatásáról.

A királyházi vár régészeti kutatásával az Ungvári Nemzeti Egyetem expedíciója 2007-től foglalkozik. A 2007. és a 2011. évi ásatások folyamán a vár stratigráfiájának meghatározása céljából összesen 58 négyzetméternyi területet tártunk fel az erőd központi részében (1. és 3–4. kutatóárok) és a falakon kívül (2. és 5. kutatóárok) (3. kép). A kultúrreteg vastagsága a feltárt területeken

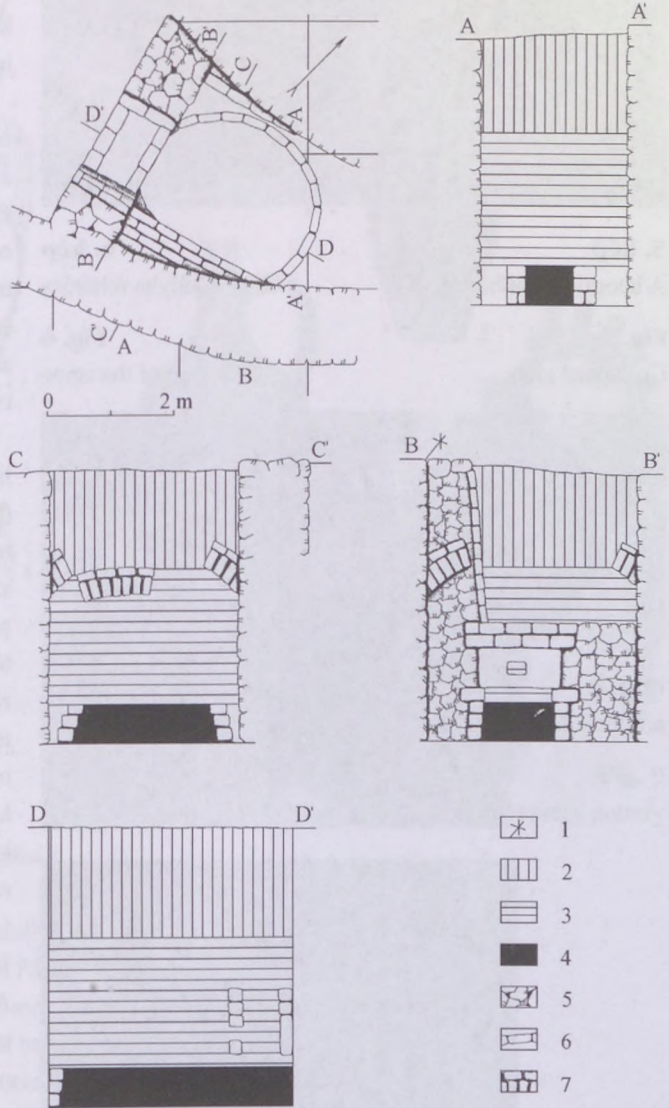
változó, 1,5–5 méter. Az ásások során jelentős tárgyi anyag került napvilágra: kerámiatöredékek ezrei (a többi között import ausztriai grafit és morvaországi lošticei), kályhacsempe töredékek, bőr-, csont-, üveg- és fémtárgyak (használati tárgyak, fegyverek, pénzermék) (PROHNENKO–HOMELEAK 2007., PROHNENKO–HOMELEAK–MOIZESZ 2007. 227–234., PROHNENKO–HOMELEAK 2009., PROHNENKO–HOMELEAK–MOIZESZ 2009. 296–301.). A leletanyag elemzése (elsősorban a datáló magyar és lengyel pénzermék, jezsuita medál Loyolai Szent Ignác és Xavéri Szent Ferenc ábrázolásával) arra enged következtetni, hogy az erőd kőfalai a XIV. század elején épültek, bár a korszak kultúrrétege szegényes, ami nem túl intenzív gazdasági tevékenységről tanúskodik.

A XVI. század folyamán a várat átépítették, rekonstruálták a védelmi vonalat. A kultúrréteg itt már sokkal jelentősebb, a vár a XVII. század közepéig, vagyis gyakorlatilag lerombolásáig lakott volt, ahogy azt az írott források is bizonyítják.

A 2007. és 2011. évi feltárások után a 2012. évi ásatási idényben áttértünk a vár területének szisztematikus kutatására alaprajzának meghatározása céljából. Az erőd délkeleti falánál egy 4x4 méteres szelvényt nyitottunk (3. kép). Három oldalról a szelvényt kőfal határolta: délkeletről a vár központi részének külső fala, északnyugatról a kerek torony külső fala. Délnyugatról, a két fal érintkezésénél bekormozódott kéményjáratra bukkantunk. A kultúrréteg vastagsága a feltárt részen 4,2 m, három jól kivehető stratigráfiai szintre oszlik (4. kép):

I. réteg (0–1,2 m). Nagy andezit kőtömböket, téglá- és más építkezési törmeléket, néhány nagyobb faldarabot tartalmaz. Kerámia- és csontdarabokat csak a feltárt szelvény délkeleti részében figyeltünk meg szürkés, porhanyós kötőrmelékkal kevert talajrétegben.

A réteg kerámiáját korongolt fazekak, kupák, korsók, fedők töredékei képviselik. Az edények anyaga jól kidolgozott, apróra őrölt homokkal soványítva, színük a sárgásbarnától a sötétbarnaig váltakozik. A térségben fellelhető analógiák alapján a XVI–XVII. századra keltezhetők. A leletek közt figyelemre méltó egy 0,2 m mélyen talált számszerijhoz használt vas nyílhegy, valamint egy 1,2 m mélyről származó I Ferdinánd kori dénár (HUSZÁR 1979.

4. kép

Az I. ásatási szelvény felszínrajza és metszete 1: nullpont; 2: építkezési törmelék; 3: szürke talajréteg apró építkezési törmelékkel; 4: hamuréteg; 5: kőfal; 6: a fűtőkamra téglái; 7: tufa

Fig. 4

Ground plan and section of sector I of the excavation 1: basic point; 2: construction debris; 3: grey layer of soil with minuscule pieces of construction debris; 4: layer of ash; 5: stone wall; 6: bricks of the heating chamber; 7: tufa

5. kép
A beomlott bolthajtás

Fig. 5
Collapsed arch

6. kép
A kályha feltárása

Fig. 6
Excavation of the stove

935.), mely a kísérő kerámiaanyagából ítélve másodlagosan került a XVII. századi rétegbe.

Az I. és II. réteget jól elkülöníti a lerombolt bolthajtás (5. kép). Elemei nyomon követhetőek az ásatási szelvény mindkét oldalán, a beomlott központi rész pedig a feltárt terület mintegy kétharmadát foglalja el a boltív alapjától 0,3 m-rel mélyebben.

II. réteg (1,2–3,6 m). Szürke talajréteg sok építkezési törmelékkel. Betöltése az előző szinttel azonos kerámiát tartalmaz. 1,5 m mélyről számszerűjhoz használt nyílhegy, 1,6 m mélyen üveg-edény töredék, 3,3 m mélyről pedig egy bronzlemez került elő szegecsekkel. Különös figyelmet érdemel a délnyugati falnál 2,4 m mélyről származó, sárkányölő Szent Györgyöt ábrázoló kályhacsempe, mely lapjával lefelé feküdt.

A III. réteget (3,6–4,2 m) a kályha ovális fűtőkamrája képezte a kéményjáratral együtt (6. kép). Betöltése préselt fekete hamuréteg, mely telítve volt kályhacsempével, kerámiával, házi-szárnyas csontokkal és faszéndarabkákkal. A csempek többsége sűrűn egymás mellett feküdt a fűtőkamra és kéményjárat közötti részen (7. kép). Kivételt a lovas, fegyveres (kard, dárda, pajzs) vitézt ábrázoló kályhacsempe képez, mely az építmény északkeleti részében feküdt, a hagyma alakú kályhaszemek a délkeleti falnál helyezkedtek el, a királyos kályhacsempe töredék pedig a kéményjáratból került elő.

A réteg kerámiája (8–9. kép) korongolt fazekakból, korsókból, lábas főzőedényekből állt. Anyaguk jól kidolgozott, leggyakrabban apróra őrölt homokkal soványítva. Színük néha egyenetlen, a sárgásbarnától a sötétbarnáig váltakozik, csengő hangúra égtek.

7. kép
Az I. szelvényben feltárt csempék

Fig. 7
Tiles found in sector I

8. kép

XVII. századi kerámia

Fig. 8

17th century pottery

9. kép

XVII. századi kerámia

Fig. 9

17th century pottery

Fazekak

1. fazék: Pereme profilált, kihajló. Válla kiálló, alsó része kónikusan szűkülő. Anyaga kidolgozott, sárgásbarna – barna, jól kiégetett. Méretei: Pá. 23,5 cm, Fá. 11,2 cm, M. 30,3 cm.

2. fazék: Alapanyagát és formáját tekintve megegyezik az elsővel, csak méreteiben különbözik. Pá. 15,6 cm, Fá. 9 cm, M. 21,2 cm. Alsó része bekormozódott.

3. fazék: Alapanyagát és formáját tekintve megegyezik az előzővel. Pá. 11,4 cm, Fá. 5,8 cm, M. 15,2 cm.

4. fazék: Töredékeiben maradt fenn. Pereme profilált, kihajló, díszített. Színe egyenetlen, barna. Fülét a pereméhez és vállához erősítették. Pá. 19,2 cm, Fá. 10,8 cm, M. 25,3 cm.

Korsók

1. korsó: Feneke profilált, nyaka szűk. Anyaga jól kidolgozott, apróra őrölt homokkal soványított. Színe egyenetlen, sötétbarna. Pá. 2,8 cm, Fá. 8,8 cm, M. 25,7 cm.

2. korsó: Peremrésze hiányzik, nyakában átluggatott korong, szűrésre alkalmas rostély van. Az előzőnél öblösebb, világosbarna, vörös festéssel. Fülén tarajszerű, ugyancsak vörösre festett díszítés. F. 10 cm, M. 25,7 cm.

Lábas főzőedények

1. lábas: Anyaga sima, jól kiégetett. Három lábú, belül zöld mázas. Pá. 16,5 cm, M. 11,8 cm.
2. lábas: Formája, anyaga megegyezik az előzővel. Kívül-belül zöld máz borítja. Pá. 8,5 cm, M. 6,2 cm.

A Felső-Tisza-vidék területéről ismert leletanyag elemzése alapján a kályha romjai között feltárt kerámia a XVII. századra keltezhető (8. kép).

A királyházi vár csempéivel valószínűleg rokonságban állnak, bár eltérő mintakincset mutatnak a füzéri, a sárosi vár és a tóketerebesi kastély kályhái (FELD-CABELLO 1980., SLIVKA-VALLAŠEK 1991.). Az ábrázolásokon itt is szentek, királyok, sarkantyús vitézek tűnnek fel. Mivel a királyházi kályhacsempék anyagának, mázának, technikai kivitelezésének elemzésére a szűkös időkeretek miatt még nem került sor, csak előzetes véleményt nyilváníthatunk. A térségben fellelt, hasonló kompozíciójú csempék alapján a Nyaláb várában feltárt kályha a XVI. században készülhetett, a betöltés kerámialeleteiből ítélve a XVII. század közepéig használták.

A kályhacsempék leírása

1. Négyzetes szájníylású kályhaszem. Máztalan, sárgásbarna. 18,3x18x8,5 cm (I–II. tábla).
2. Négyzetes szájníylású kályhaszem. Máztalan, világosbarna. 19x19x10,5 cm (I–II. tábla).
3. Négyzetes szájníylású kályhaszem. Máztalan, téglavörös. 21x20x10,5 cm (I–II. tábla).
4. Négyzetes szájníylású kályhaszem. Téglavörös, szemcsés anyagú, kopott sötétzöld mázas, hátoldalán erősen bekormozódott. 21,5x22,2x14 cm (I–II. tábla).
5. Hagyma alakú kályhaszem. Korongolt, téglavörös anyagú, zöld mázas. 24,2 cm, Fá. 12 cm (III–IV. tábla).
6. Hagyma alakú kályhaszem. Korongolt, vörös anyagú, zöld mázas. 20 cm, Fá. 10,5 cm (III–IV. tábla).
7. Hagyma alakú kályhaszem. Korongolt, téglavörös anyagú, zöld mázas. Felső részén körbefutó bekarcolt vonalak. 21,6 cm, Fá. 9,8 cm (III–IV. tábla).
8. Hagyma alakú kályhaszem. Korongolt, téglavörös anyagú, zöld mázas. Felső részén körbefutó bekarcolt vonalak. Csúcsa kiemelkedő. 24,7 cm, Fá. 12 cm (III–IV. tábla).
9. Négyzetes szájníylású kályhaszem, melynek közepébe hagyma alakú rész illeszkedik. Közepét koncentrikus, párhuzamos hornyolatok és hullámvonalak díszítik. Sárgásbarna anyagú, zöld mázas. 19,8x19,6x10,5 cm (V–VI. tábla).
10. Négyzetes szájníylású kályhaszem, melynek közepébe hagyma alakú rész illeszkedik. Belül szalagfonat díszíti. Téglavörös anyagú, sötétzöld mázas. 19x17,7x12 cm (V–VI. tábla).
11. Négyzetes szájníylású kályhaszem, közepén hagyma alakú résszel. Téglavörös anyagú, sötétzöld máza erősen megkopott. 18,7x18,7x13 cm (V–VI. tábla).
12. Négyzetes szájníylású kályhaszem, melynek közepébe hagyma alakú, erősen kiemelkedő rész illeszkedik. Belül szalagfonat díszíti, közepén koncentrikus, párhuzamos hornyolatok futnak. Anyaga sárgásbarna, barnászöld mázas. 20,5x20,5x10 cm (V–VI. tábla).
13. Négyzetes szájníylású kályhaszem, közepén hagyma alakú résszel. Töredék, csak központi része maradt meg. Belül szalagfonat díszíti, közepén koncentrikus, párhuzamos hornyolatok és hullámvonalak futnak. Anyaga sárgásbarna, barnászöld mázas (VII. tábla).
14. Négyzetes szájníylású kályhaszem, közepén hagyma alakú résszel. Töredék. Központi része, egy sarka és átellenes oldalrésze maradt meg. Anyaga vörösesbarna, zöld máza megkopott. Közepén párhuzamos koncentrikus hornyolatok futnak (VII. tábla).

15. Négyzetes szájnnyílású kályhaszem, közepén hagyma alakú résszel. Töredék. Központi része és peremének egy sarka maradt fenn. Anyaga vörösesbarna, zöldesbarna máza erősen megkopott. Peremét szalagfonat díszíti (VII. tábla).

16. Négyzetes szájnnyílású kályhaszem, közepén hagyma alakú résszel. Töredék. Központi része és peremének fele maradt meg. Téglavörös, hátoldala bekormozódott, fenékrésze nyitott. Máza sötétzöld. Központi részét koncentrikus hornyolatok, peremét szalagfonat és hullámvonal díszíti. ,Sz' 21,5 cm (VII. tábla).

17. Zárt előlapú, sárgásbarna, máztalan kályhacsempe. Léckerete tagolt, mezejét virágosleveles motívum tölti ki. 19,7x19,5x7,7 cm (VIII–IX. tábla).

18–20. A 17. típus pontos másai (VIII. és X–XI. tábla).

21. Töredék. A 17. típus kétharmad része (XI. tábla).

22. Töredék. A 17. típus negyedrésze.

23. Zárt előlapú, vörösesbarna anyagú, barna mázas kályhacsempe. Tagolt léckeretben virág ornamentum díszíti. 19,7x20x7,5 cm (XII–XIII. tábla).

24. Töredék. Díszítése megegyezik a 23. típuséval. 20,5x20,2 cm (XIV. tábla).

25. Töredék. Díszítése megegyezik a 23. típuséval. 20,5x11 cm (XIV. tábla).

26. Zárt előlapú, vörösesbarna anyagú, zöld mázas kályhacsempe. Tagolt léckeretben virág ornamentum díszíti (a 23. típus zöld mázas változata). 19,7x20x7 cm (XII. és XV. tábla).

27. Töredék. Díszítése megegyezik a 26. típuséval. 20,2x10 cm (XIV. tábla).

28. Zárt előlapú, sárgásbarna, máztalan kályhacsempe. Keret nélküli, központi részében címerpajzs leveles-índás ornamentummal övezve. A pajzson a Perényi család címere – szakállas, szárnyas fej, alatta királyi korona. 18,2x18,6x7 cm (XVI–XVII. tábla).

29–30. A 28. típus pontos analógiája (XVIII. tábla).

31. Zárt előlapú, sárgásbarna anyagú, világosbarna mázas kályhacsempe. Díszítése: vékony léckeretben lovas, sarkantyús vitéz karddal, pajzssal és dárdával. 17,5x20x5 cm (XIX–XX. tábla).

32. Töredék. Vörös anyagú, sárgásbarna mázas. Fennmaradt része bolthajtás alatt trónon ülő koronás királyt ábrázol jogarral. 23x11 cm (XXI–XXII. tábla).

33. Töredék. Az előző típus élénkzöld mázas változata. Hátlapja erősen bekormozódott. 10x11 cm (XXIII. tábla).

34. Töredék. A 32. típusú csempe alsó része a trónon ülő király lábával, sárga mázas változatban. 12,5x10 cm (XXIII. tábla).

35. A 32. típusúhoz hasonló boltív jobb oldali töredéke. Sárgásbarna mázas. ,M'. 23 cm (XXIV. tábla).

36. A 32. típusúhoz hasonló boltív jobb oldali töredéke. Sárgásbarna mázas. ,M'. 23 cm (XXIV. tábla).

37. A 32. típusúhoz hasonló boltív jobb oldali töredéke. Sárgásbarna mázas. ,M'. 16 cm (XXIV. tábla).

38. A 32. típusúhoz hasonló boltív jobb oldali töredéke. Sárgásbarna mázas. ,M'. 6 cm (XXIV. tábla).

39. A 32. típusúhoz hasonló boltív bal oldali töredéke. Sárgásbarna mázas. ,M'. 10 cm (XXIV. tábla).

40. A 32. típusúhoz hasonló boltív bal oldali töredéke. Sárga mázas. ,M'. 7cm (XXIV. tábla).

41. Töredék. Vörösesbarna anyagú, hátoldala erősen bekormozódott. Máza sötétzöld. Hát-só lábán álló oroszlán díszítéssel (XXIII. és XXV. tábla).

42. Töredék. Szürkés anyagú, hátoldala bekormozódott. Sárgásbarna máza kopott. Oroszlánnal küzdő ember alakot ábrázol (XXIII. és XXV. tábla).

43. Töredék. Az előző típus sötétebb barna, vastagabb változata (XXIII. és XXV. tábla).
44. Töredék. Sárgásbarna anyagú, máza zöldesbarna Egy páncélba öltözött férfialak válla és karja látható rajta (XXIII. és XXV. tábla).
45. Zárt előlapú, vörösesbarna anyagú, barna mázas kályhacsempe. Díszítése vékony léckeretben sárkánnyal küzdő lovas, páncélos Szent György. Jobb felső sarkában angyal alak. Hátoldalán vászonlenyomat. 19,3x19,5x7,5 cm (XXVI–XXVII. tábla).
46. Az előző típus pontos mása (XXVI. és XXVIII. tábla).
47. Töredék. A 45. típus pontos másának háromnegyed része (XXVIII. tábla).
48. Töredék. A 45. típus darabja. Oldalfalát még a készítés folyamán levágták (XXIX. tábla).
49. Töredék. A 45. típus központi részének kopott, sárgásbarna mázas töredéke (XXIX. tábla).
50. Töredék. A 45. típus zöld mázas változatának kétharmada. Központi része hiányos. 19x19x7 cm (XXIX. tábla).
51. Téglalap alakú kályhacsempe töredéke. Szürkésbarna, hátoldala erősen bekormozódott. Előlapja kopott, fekete mázas. Felső részében egy angyal és valamilyen szent alakja látható. 24,4x17 cm (XXX–XXXI. tábla).
52. Négyzetes kályhacsempe töredéke. Sárgásbarna anyagú, zöld mázas. Díszítése tagolt léckeretben stilizált angyal alak. M. 20,3 cm, „Sz”. 11 cm, oldalfala 9,5 cm (XXXII–XXXIII. tábla).
53. Oromcsempe. Sárgásbarna anyagú, belseje erősen bekormozódott. Máza élénkzöld. Központi részében stilizált halak, alatta kidomborodó pontsor és hullámvonalas ornamentum, tetején háromtagú levelekből álló díszítmény. 22,5x16x9,5 cm (XXXIV–XXXV. tábla).
54. Oromcsempe töredéke. Az 53. típus mása, a tetején végigfutó levéldísz és a csempe fele hiányzik. 11,5x13,5 cm (XXXV. tábla).

Irodalom

FELD–CABELLO 1980.

Feld István – Juan Cabello: A Füzéri vár. Borsodi kismonográfiák. Herman Ottó Múzeum, Miskolc 1980.

HAZAI 1879.

Hazai oklevéltár 1234–1536. Szerk. Nagy Imre – Deák Farkas – Nagy Gyula. Kocsi S. Nyomdája, Budapest 1879.

HUSZÁR 1979.

László Huszár: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute. Corvina Kiadó Vállalat – Battenberg Verlag, Budapest – München 1979.

KARÁCSONYI 1900.

Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. I kötet. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1900.

KOMÁROMY 1894.

Komáromy András: Nyaláb vár és uradalma. *Századok* 28. 1894. 492–519.

MIKITASZ–CSUCSKA 1968.

Микитасъ В.Л. – Чучка П.П.: Дві Закарпатські оригінальні пам'ятки XV ст. *Мовознавство* 1. 1968. 62–64.

PROHNENKO–HOMELEAK 2007.

Igor Prohnenko – Omelyan Homeleak: Дослідження Виноградівського та Королівського замків у 2007 році. *Relații româno-ucrainene. Istorie și contemporaneitate*. Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність. Cluj-Napoca – Satu Mare 2007. 83–94.

PROHNENKO–HOMELEAK 2009.

Прохненко І.А. – Гомоляк О.М.: До історії замків Закарпаття. *Військово-історичний альманах* 1 (18). Київ 2009. 71–97.

PROHNENKO–HOMELEAK–MOJZSESZ 2007.

Прохненко И.А. – Гомоляк Е.М. – Мойжес В.В.: Результаты исследования Виноградовского и Королёвского замков в 2007 году. *Carpatica-Karpatika* 36. 2007. 219–255.

PROHNENKO–HOMELEAK–MOJZSESZ 2009.

Прохненко І.А. – Гомоляк О.М. – Мойжес В.В.: Результати дослідження Виноградівського і Королівського замків. *Археологічні дослідження в Україні*. 2006–2007. Київ 2009. 296–301.

SLIVKA–VALLAŠEK 1991.

Michal Slivka – Adrián Vallašek: Hradý a hradky na východnom Slovensku. *Východoslovenské vyd-vo*, Košice 1991.

Igor PROHNENKO, Volodimir MOJZSESZ, Maria ZSILENKO

Науково-дослідний інститут карпатознавства
Ужгородського національного університету
88017 Ужгород
вул. Університетська, 14
Україна
e-mail: arhlabunu@ukr.net

The Tile Stove of the Korolevo Castle

Archeological study of the castle of Korolevo (Korolevo, Vynogradiv district, Zakarpatska /Transcarpathian region) has been started by the expedition of the Uzhgorod National University in 2007. In order to define the monument's stratigraphy, the areas on the territory of the main building (pits 1, 3–4) and out of its limits (pits 2, 5) of the total size of 58 sq. m. have been studied during 2007 and 2011 field seasons. The layer output was from 1.5 to 5 meters wide.

Significant collection of the findings has been gathered during the works, in particular thousands of fragments of ceramic vessels, including imported (graphitic – Austrian, Loštice – Moravian) tiles and the goods made of leather, bone, glass and metal (household items, weapons, coins). Analysis of the inventory, first of all of chronological indicators (Polish and Hungarian coins, Jesuit medallion depicting saints Ignatius of Loyola and Francis Xavier etc.), made it possible to draw the following stratigraphic picture.

The stone-made walls have been raised not later than the beginning of 16th century. The castle was sufficiently re-built in the first half of 16th century and has been actively functioning at least till the mid-17th century when it was destroyed.

In order to define the castle's ground plan, expedition switched from test pits works in the tract to the systematic study of the monument's area in 2012.

The excavation (4x4 m) has been started at the south-west wall of the main building. The layer output was 4.2 meter wide. Three horizons have been defined.

Horizon I (0–1.2 m) and horizon II (1.2 – 3.6 m) mainly consist of construction debris and contain ceramics and animals' bones. The horizons I and II are clearly divided by a collapsed arch.

Horizon III (3.6 – 4.2 m) is represented by an oval-shaped furnace of the tile stove with a chimney. The layer consists of black suppressed ash containing the tiles, vessels, significant number of the bones of birds and animals, and big fragments of coal.

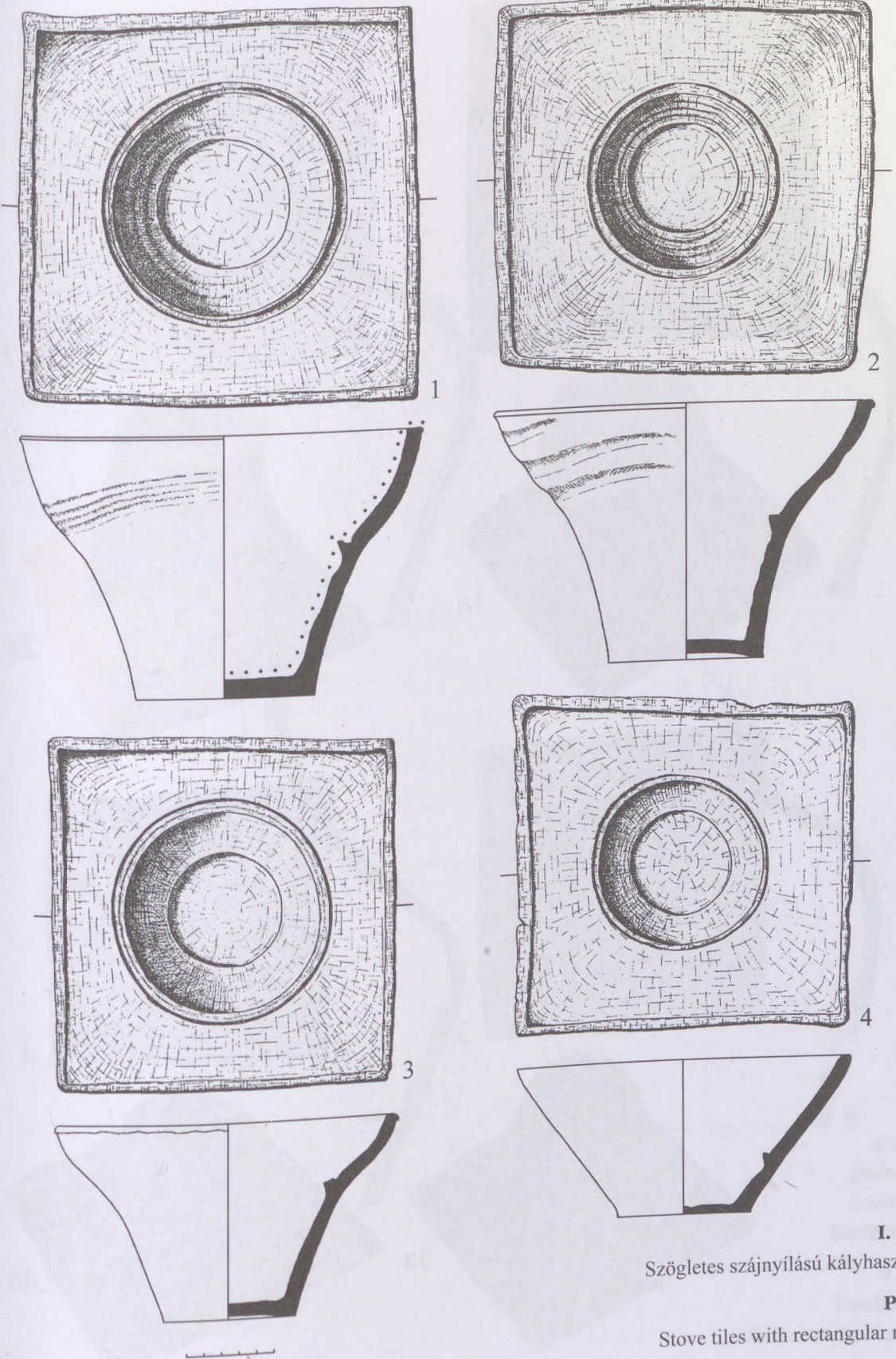
The tiles with the floral design, images of the knights, kings, saints and the coat of arms of the Perényi family should be highlighted.

By analogy with the other monuments of the region (Füzér, Šariš, Trebišov) the tile stove was built in the 16th century and has been functioning till the mid of 17th century. This is also proven by ceramics found in the tile stove.

Translated by the authors

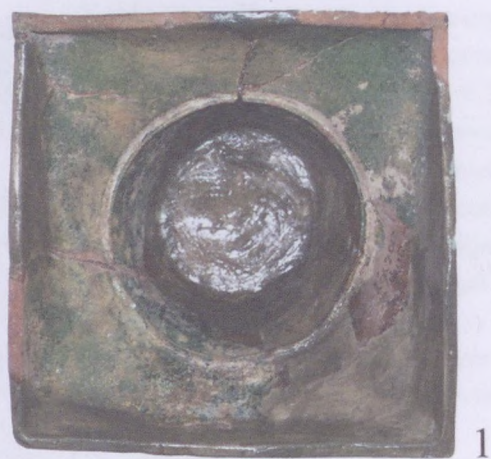
Igor PROHNENKO, Volodymyr MOIZHES, Maria ZHYLENKO

Uzhhorod National University
Carpathian Research Institute
88017 Uzhhorod
vul. Universitetska, 14
Ukraine
e-mail: arhlabunu@ukr.net

I. tábla
Szögletes szájnylású kályhaszemek

Plate I
Stove tiles with rectangular mouth

1

2

1a

2a

3

4

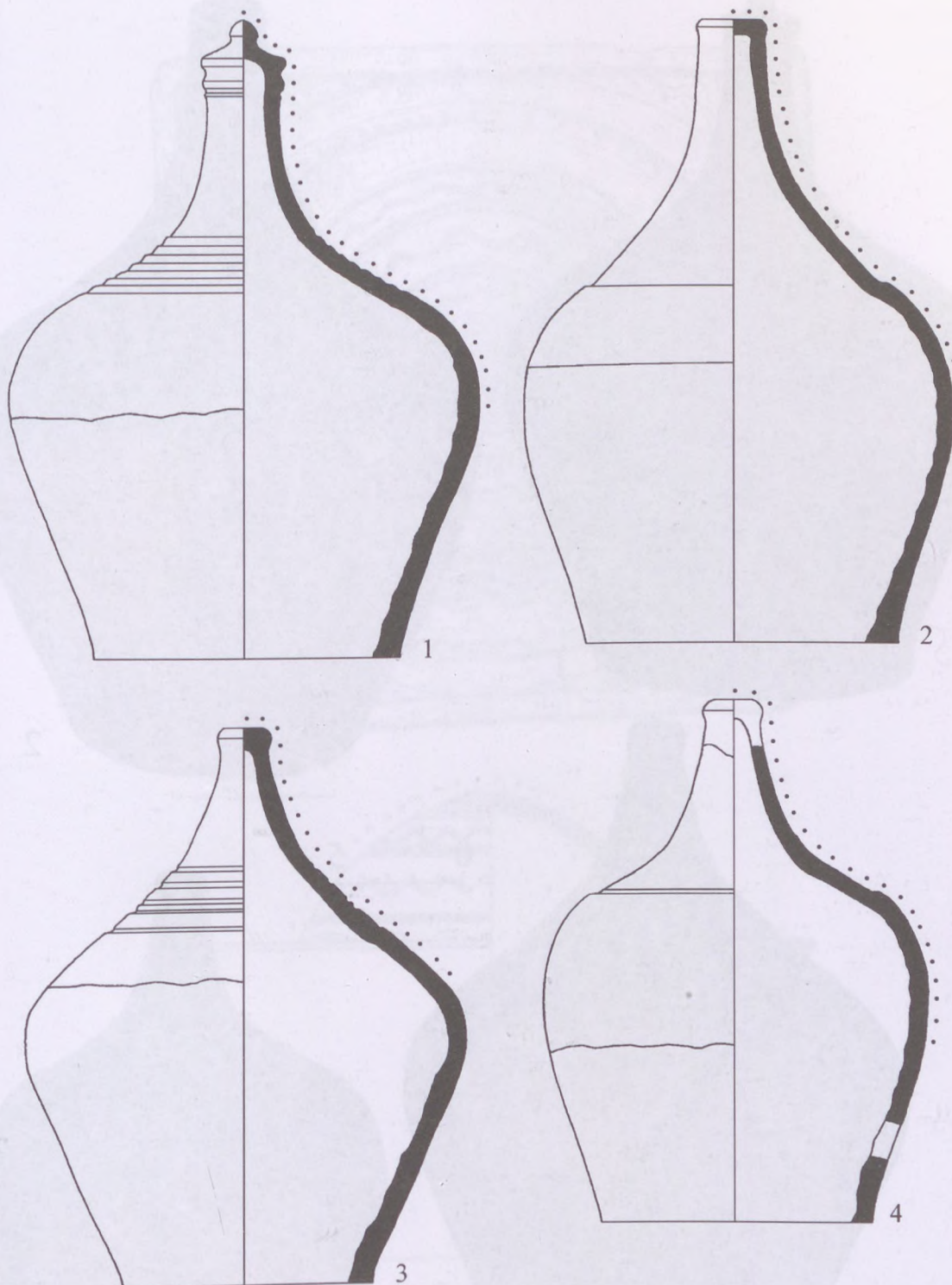
3a

4a

II. tábla
Zöld mázas
és máztalan
kályhaszemek

Plate II
Green glazed
and unglazed stove tiles

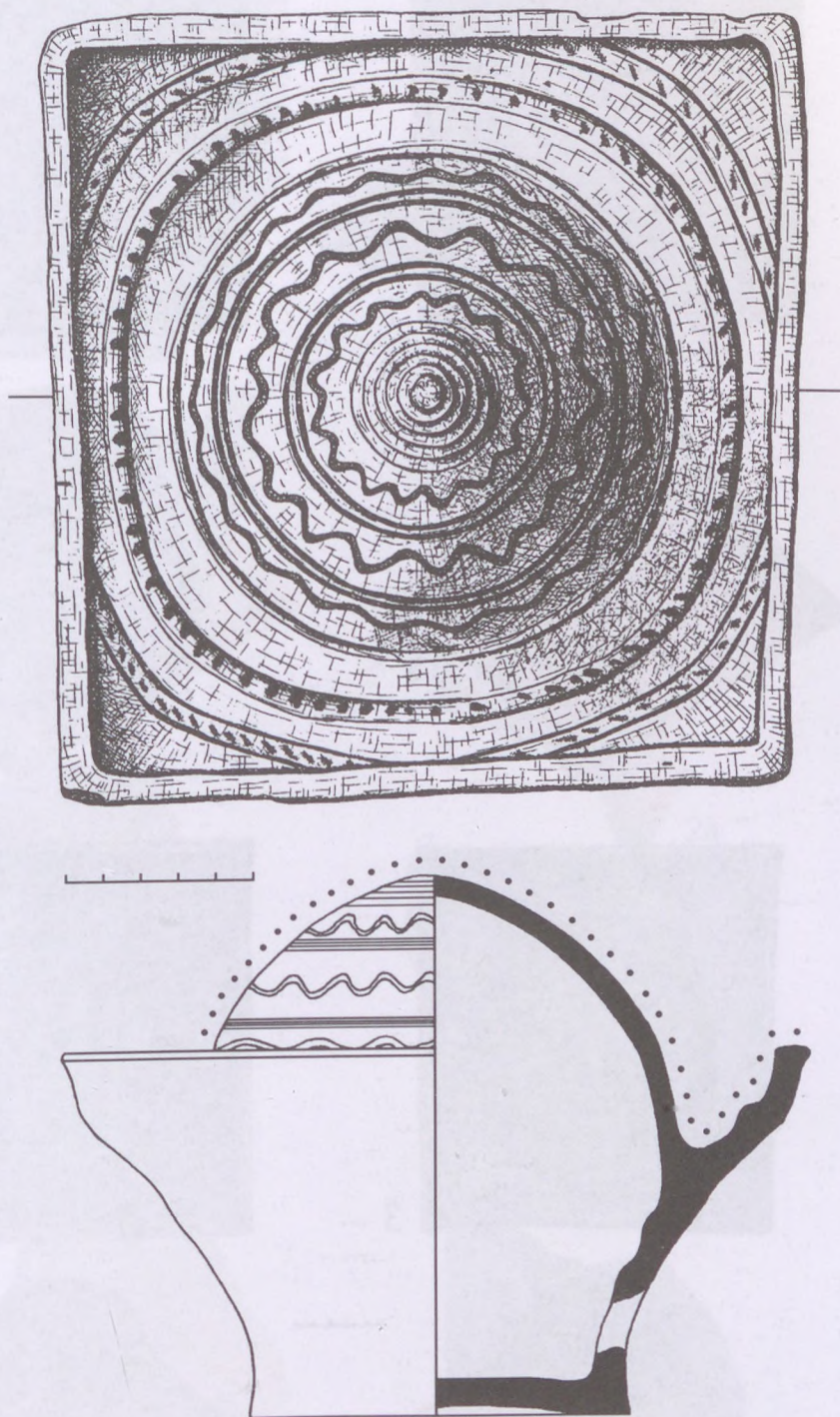
III. tábla
Hagyma alakú kályhaszemek

Plate III
Onion shaped stove tiles

IV. tábla
Hagyma alakú
kályhaszemek

Plate IV
Onion shaped stove tiles

V. tábla

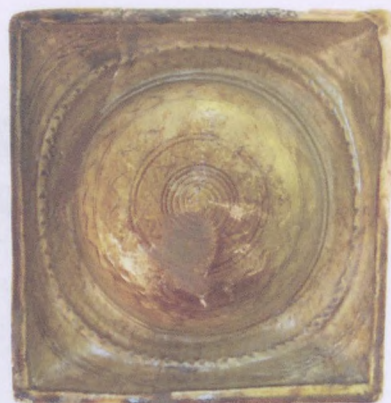
Négyzetes kályhaszem hagyma alakú központi résszel

Plate V

Rectangular stove tile with onion shaped central part

1

2

1a

2a

3

4

3a

4a

VI. tábla

Négyzetes
kályhaszemek
hagyma alakú
központi résszel

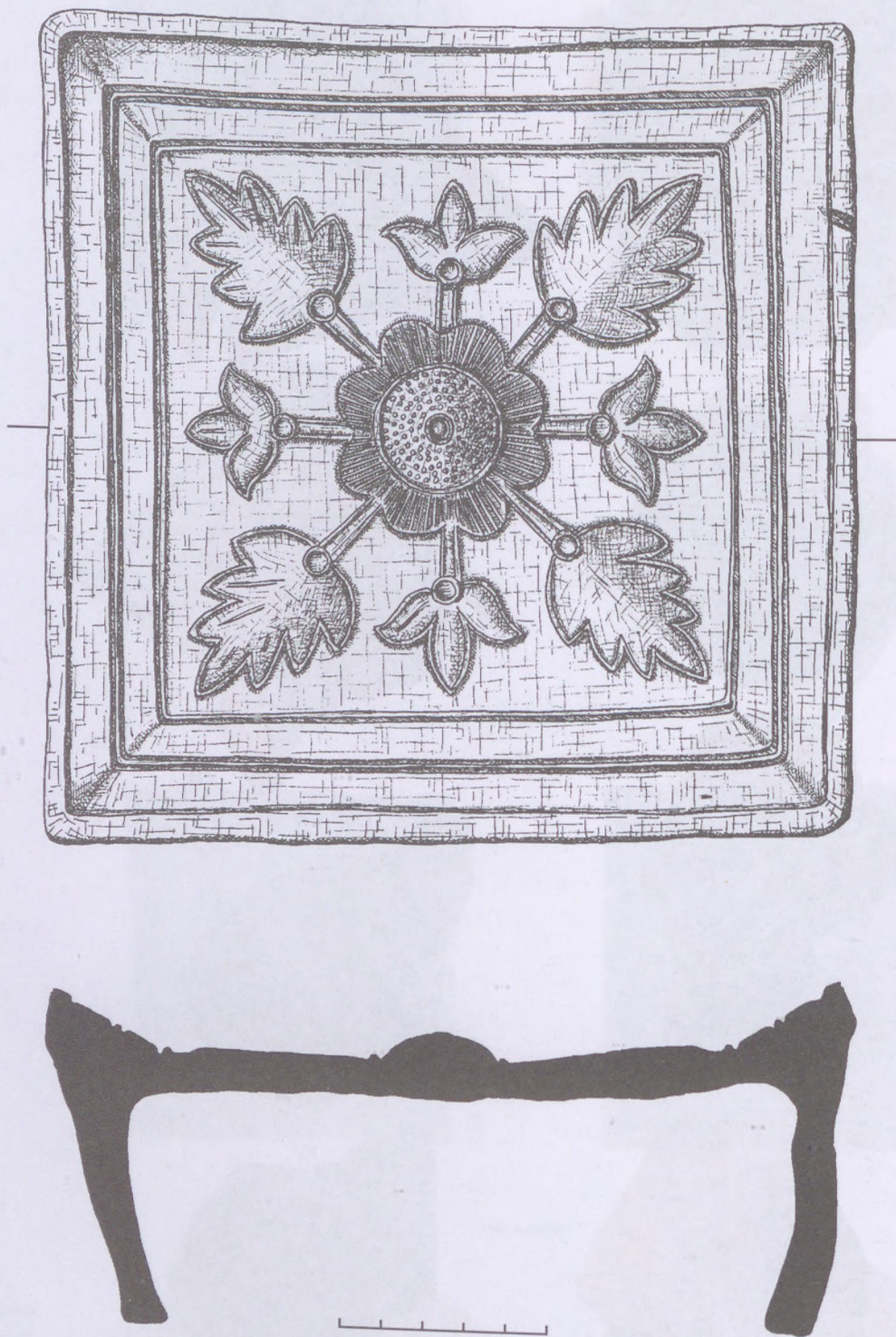
Plate VI

Rectangular stove tile with
onion shaped central part

VII. tábla
Zöld mázas
kályhaszem töredékek

Plate VII
Green glazed stove tile fragments

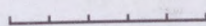

VIII. tábla

Virágmintás máztalan kályhacsempe

Plate VIII

Unglazed stove tile with flower pattern

IX. tábla
Virágmintás máztalan
kályhacsempe

Plate IX
Unglazed stove tile with flower pattern

1

2

X. tábla

Rekonstruált virágmintás
máztalan kályhacsempék

Plate X

Reconstructed unglazed
stove tile with flower pattern

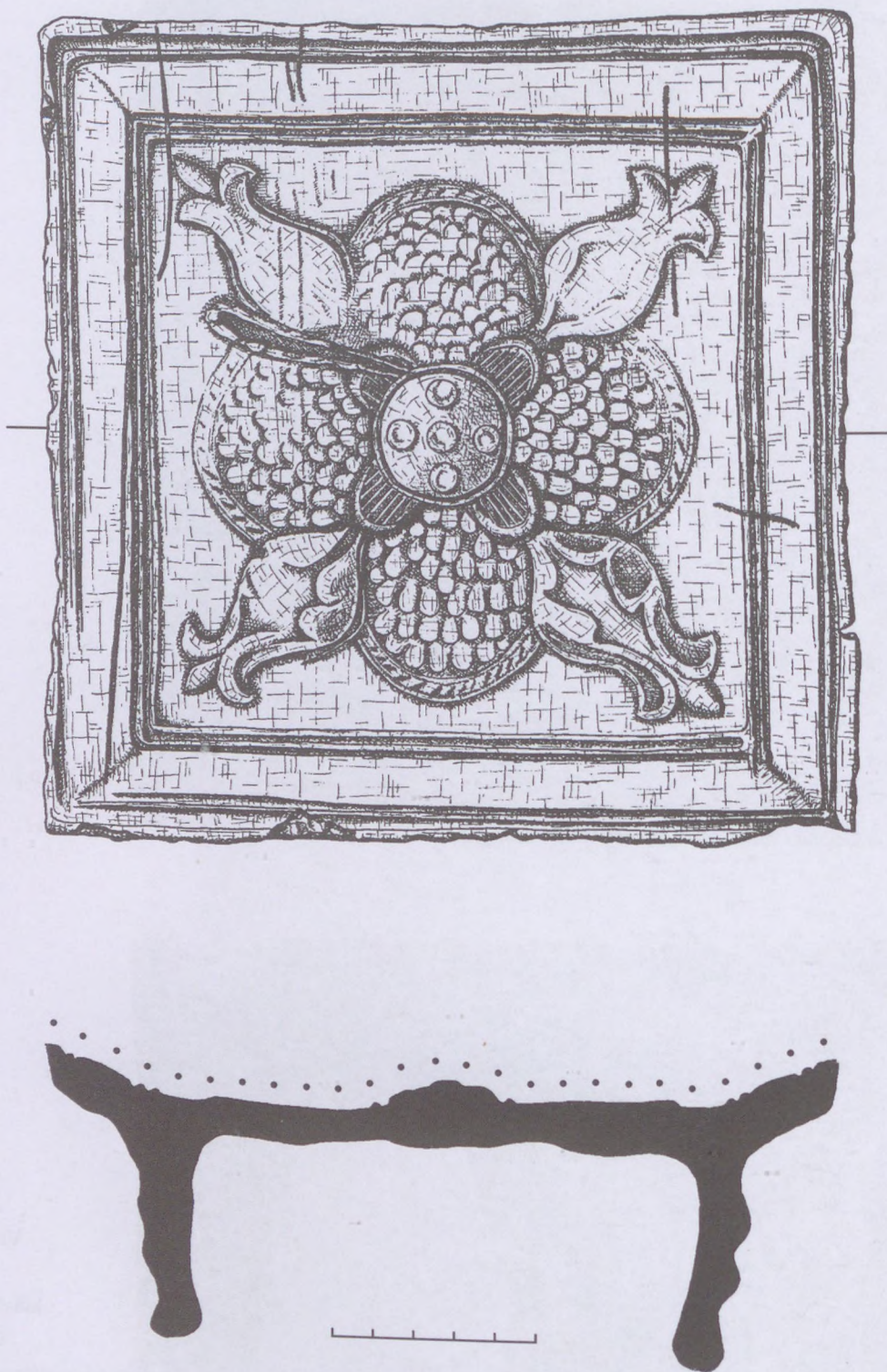
1

2

XI. tábla
Virágmintás
máztalan
kályhacsempè
és töredék

Plate XI
Unglazed stove
tile and
a fragment with
flower pattern

XII. tábla

Virágmintás zöld és barna mázas kályhacsempe

Plate XII

Green and brown glazed stove tile with flower pattern

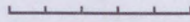

XIII. tábla

Virágmintás barna mázas
kályhacsempe

Plate XIII

Brown glazed stove tile
with flower pattern

XIV. tábla

Virágmintás
zöld és barna mázas
kályhacsempe töredékei

Plate XIV

Fragments of green
and brown glazed stove
tiles with flower pattern

XV. tábla

Virágmintás zöld mázas
kályhacsempe

Plate XV

Green glazed stove
tile with flower pattern

XVI. tábla

Máztalan kályhacsempe
a Perényi család címerével

Plate XVI

Unglazed stove tile with
the coat of arms of the Perényi family

XVII. tábla

Máztalan kályhacsempe
a Perényi család címerével

Plate XVII

Unglazed stove tile with
the coat of arms of the Perényi family

1

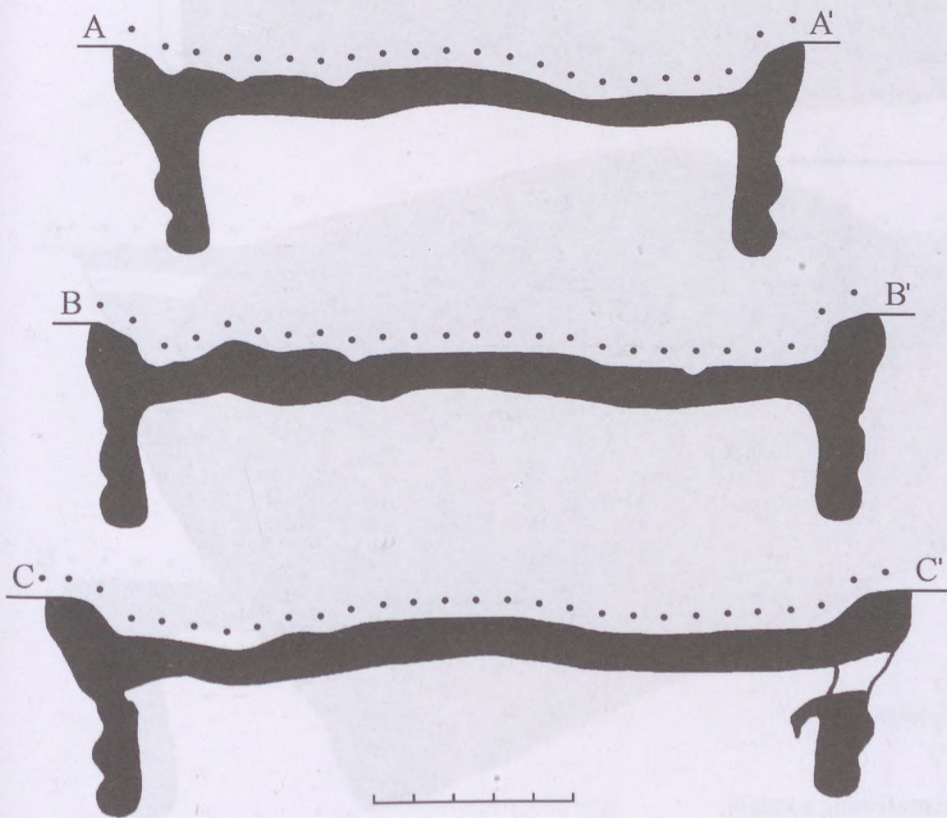
2

XVIII. tábla

Mázatlan kályhacsempe
a Perényi család címerével

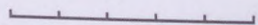
Plate XVIII

Unglazed stove tile with
the coat of arms
of the Perényi family

XIX. tábla
Lovagos kályhacsempe

Plate XIX
Stove tile representing
a knight

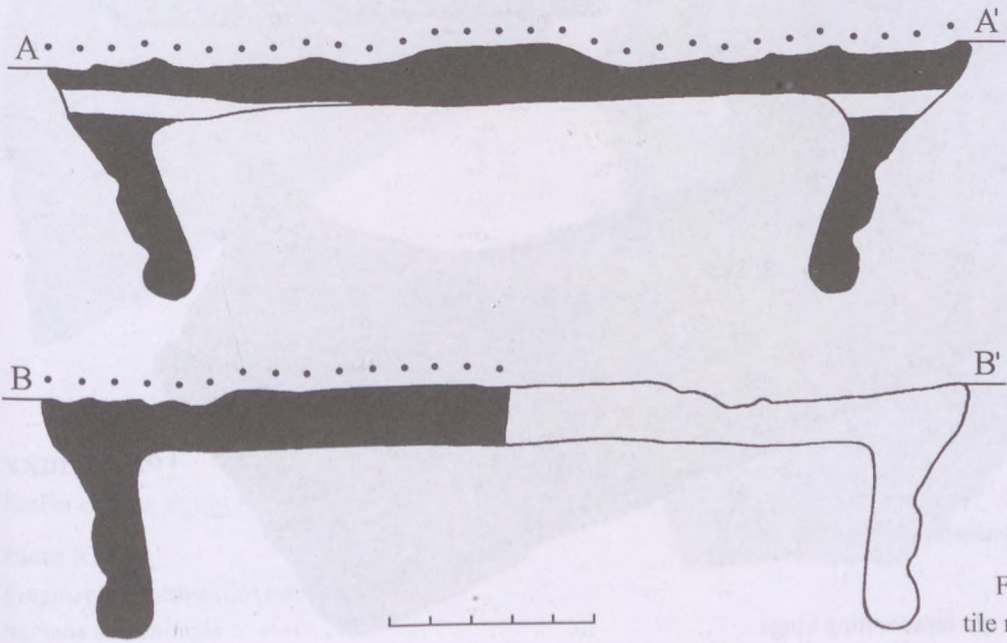

XX. tábla

Lovagos barna mázas kályhacsempe

Plate XX

Brown glazed stove tile representing a knight

XXI. tábla
Király alakos
kályhacsempe
töredék

Plate XXI
Fragment of a stove
tile representing a king

1

2

3

1a

XXII. tábla

Király alakos kályhacsempe töredékek

Plate XXII

Fragments of stove tile representing kings

1

2

3

4

XXIII. tábla

Ember és állat alakos kályhacsempek töredékei

Plate XXIII

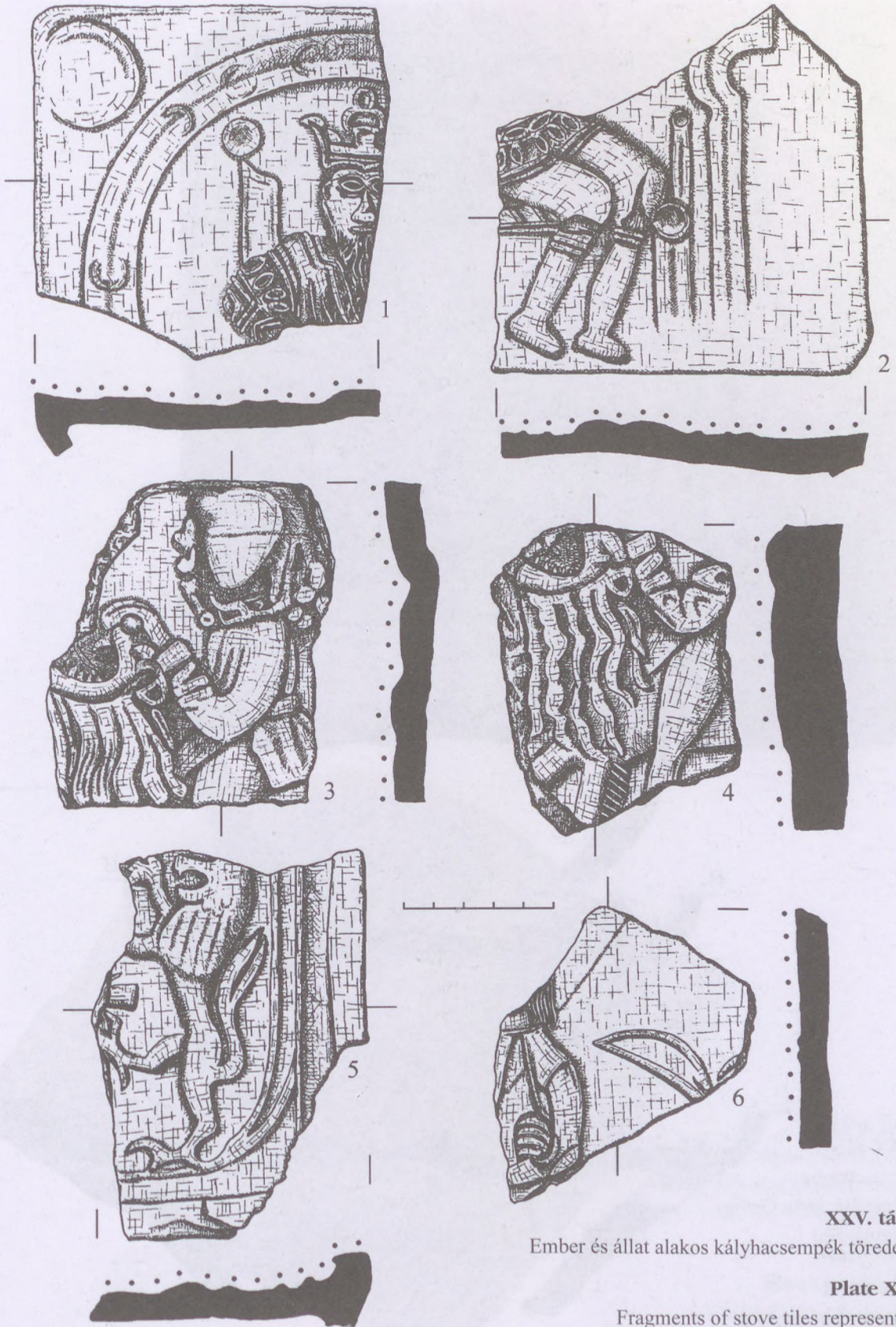
Fragments of stove tiles representing humans and animals

XXIV. tábla
Király alakos
kályhacsempe
kereteinek töredéke

Plate XXIV

Fragment of the frame of a stove
tile representing a king

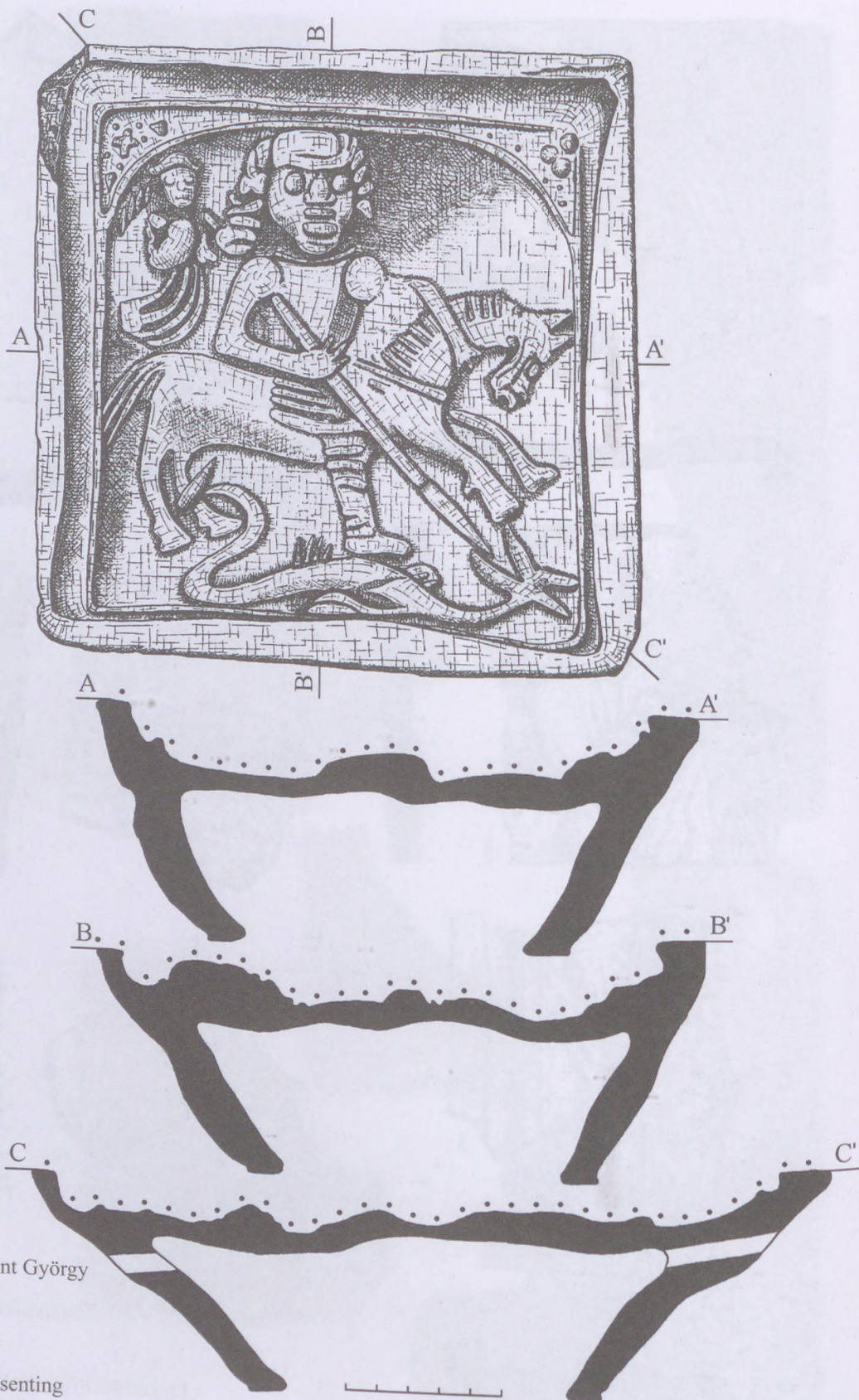

XXV. tábla

Ember és állat alakos kályhacsempék töredékei

Plate XXV

Fragments of stove tiles representing
humans and animals

XXVI. tábla
Kályhacsempe
sárkányölő Szent György
ábrázolásával

Plate XXVI
Stove tile representing
St. George, the dragon slayer

XXVII. tábla

Barna mázas kályhacsempe
sárkányölő Szent György
ábrázolásával

Plate XXVII

Brown glazed stove
tile representing St. George,
the dragon slayer

1

2

XXVIII. tábla

Barna mázas kályhacsempe
és töredék sárkányölő
Szent György ábrázolásával

Plate XXVIII

Brown glazed stove tile
and its fragment representing
St. George, the dragon slayer

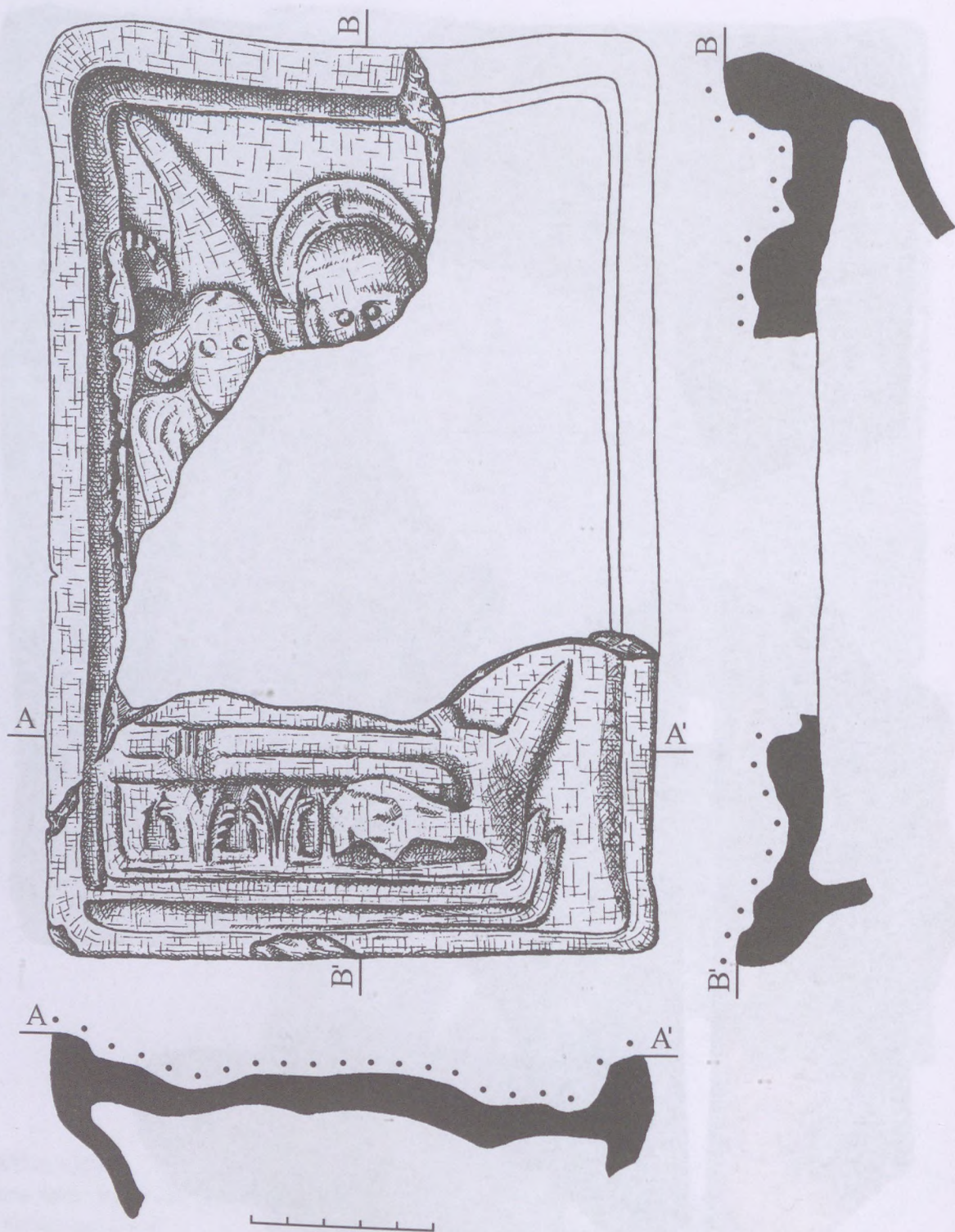

XXIX. tábla

Zöld és barna mázas kályhacsempe töredék sárkányölő Szent György ábrázolásával

Plate XXIX

Green and brown glazed stove tile fragment representing St. George, the dragon slayer

XXX. tábla

Fekete mázas, angyalt és szentet ábrázoló kályhacsempé

Plate XXX

Black glazed stove tile representing an angel and a saint

XXXI. tábla
Fekete mázas, angyalt
és szentet ábrázoló,
téglalap formájú kályhacsempe

Plate XXXI
Black glazed,
rectangular stove tile
representing an angel and a saint

XXXII. tábla
Stilizált angyalos,
zöld mázas kályhacsempe

Plate XXXII
Green glazed stove tile
representing a stylised angel

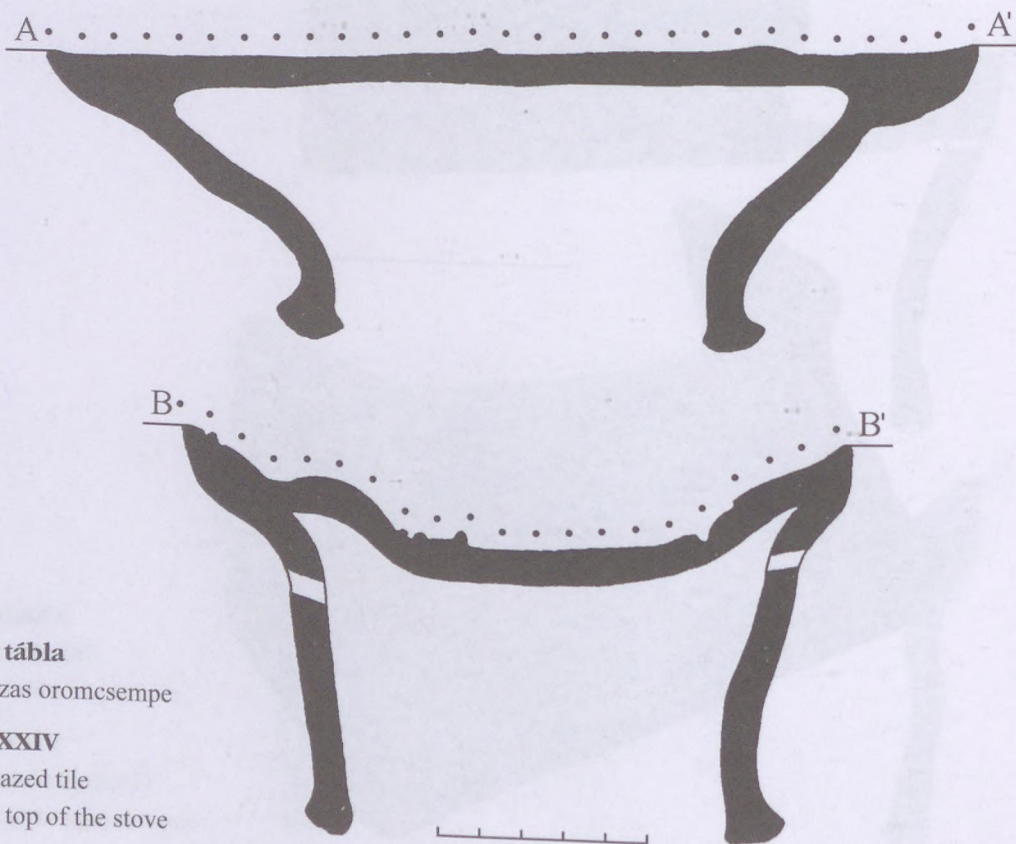
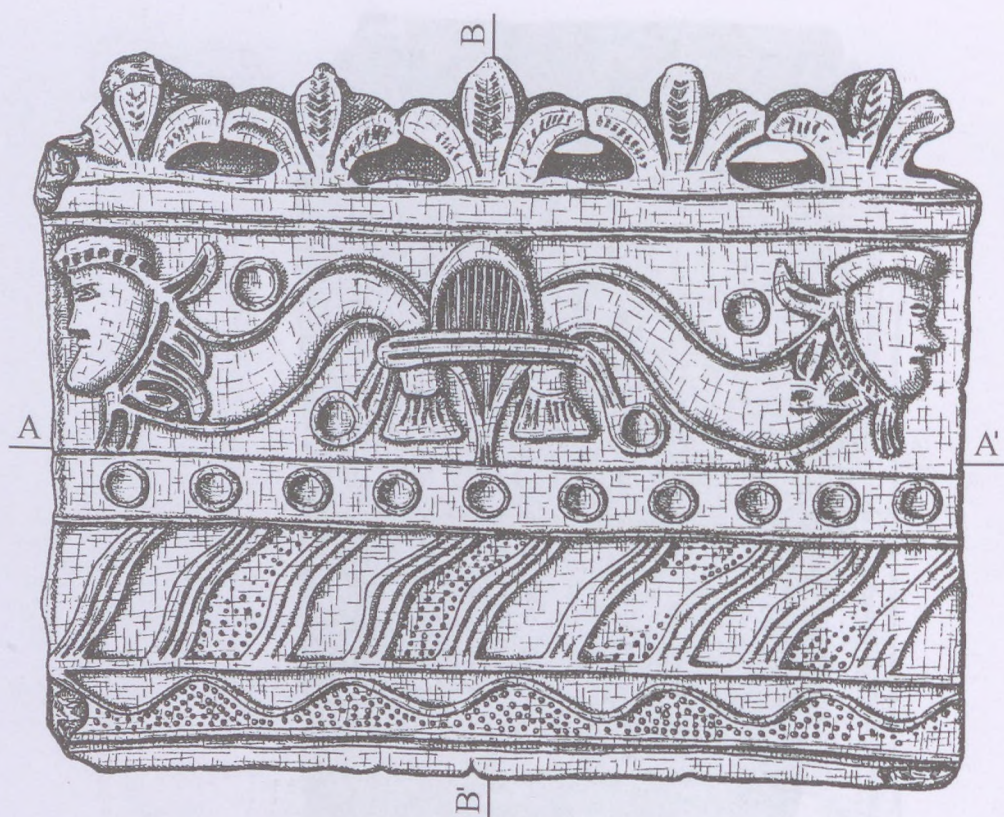

XXXIII. tábla

Stilizált angyalos,
zöld mázas kályhacsempe

Plate XXXIII

Green glazed stove tile
representing a stylised angel

XXXIV. tábla
Zöld mázas oromcsempé

Plate XXXIV
Green glazed tile
from the top of the stove

1

2

1a

XXXV. tábla

Zöld mázas oromcsempe és töredéke

Plate XXXV

Green glazed tile and its fragment
from the top of the stove

„Hej halászok, halászok...”
**Ősi mesterségünk a halászat című
időszaki kiállítás margójára**

Bodnár Zsuzsanna

„Civilizációs zsákutcáinkból csak úgy találunk kiutat, ha a múltnak kútjába ereszkedve visszatérünk a kezdetekhez, ha megtaláljuk és megismerjük újra az elveszettnek vélt, paradicsomian tiszta állapotunkat, amikor még semmit nem rontottunk el.

Szinte reménytelen vállalkozásnak ígérkezik ez a mélyfúrás, mert nagy a szemetes fedőréteg, de nem kétséges: itt rejtőzik a fundamentum, amibe kapaszkodva újra felépíthetjük a teljességünket.”

(KUNKOVÁCS 2001. hátsó külső borító)

Ezen reménykeltő sorok indításával fogtam a „Hej halászok, halászok...” *Ősi mesterségünk a halászat* című időszaki kiállítás megrendezéséhez, hogy tudományunk sajátos eszközeivel bepillantást nyújtsunk a látogatóknak, felkeltsük figyelmüket egy letűnt ősi mesterség iránt. Hiszen a fundamentum Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében is megvolt, sőt napjainkban is megvan. Van hal, ősi eszközök, vizek, folyók és halászok (igaz egyre kevesebb)!

Időszaki kiállításaink témaválasztásakor alapelvünk, hogy azok valamiképpen kapcsolódjanak a népi kultúrához. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatóságának néprajzi gyűjteménye az 1990-es évek elején a Sóstói Múzeumfaluba került, amely ma már több, mint huszonegyezer darab műtárgyat tartalmaz (BODNÁR 2009. 35.). Ennek a nagyszámú forrásanyagnak köszönhetően számos időszaki kiállítást rendeztünk. Célunk a hagyományos paraszti kultúrának, illetve részterületeinek megismertetése a közönséggel.

2012-ben a magyarok ősfoglalkozásának számító halászat és a hozzá tartozó életforma került bemutatásra a halászati eszközökről és a hál kultúrtörténetéről.

A kiállított anyag nagy része Kiss Lajos és Nyárády Mihály néprajzkutatók 1920–1930-as évekbeli rétközi és nyírségi gyűjtéseiből származik. Ezt az értékes anyagot egészítettük ki a Szabolcsi Halászati Kft. által rendelkezésünkre bocsátott eszközökkel, valamint halászaik szaktudásával. Régi képek, halászeszközök kerültek bemutatásra a timári halászok jóvoltából is. A kiállítás sikeres megrendezését a tárgyi anyagon kívül elősegítette, hogy Kiss Lajos (KISS 1961.), Nyárády Mihály (NYÁRÁDY 1938.), Babus Jolán (BABUS 1956.) és Erdész Sándor (ERDÉSZ 1974.) munkáiból részletesen megismerhettük megyénk tájegységeinek halászati eszközeit, halászati módjait, technikáit és a halászéletet.

A Sóstói Múzeumfalu jármi kisnemesi házában került megrendezésre az időszaki kiállítás, amelyet 2012. május 1-től június 17-ig nézhetek meg a látogatók. Az épületben berendezett kiállítás a ház alaprajzi tagolódásának megfelelően három nagy részre, a pitvarra-konyhára, a nagyszobára és a kisházra tagolódott. A kiállítóhely befogadóképessége határt szabott a kiállítandó tárgyaknak, eszközöknek, de az udvar felhasználásával a nagyobb kiállítási tárgyak bemutatására is igyekeztünk módot találni.

A kiállítás első termében *A halászat és a régészet* címmel vitrinekben mutattuk be a vonatkozó régészeti anyagot, amelyek összeállításában a Jósza András Múzeum régészei, L. Nagy Márta és Toldi Zoltán voltak segítségemre. Igyekeztek bemutatni, hogy az élelemszerzés egyik legősibb formája a „halfogás művészete”. Régi térképek és a hajdani korok tudományos tájrekonstrukciói alapján megyénk bővelkedett álló- és folyóvizekben. A hal vagy a halászat képi ábrázolásai egyelőre nem ismertek a megyéből, de a Kárpát-medencében számos példát ismerünk. Írott források gyakorta kiemelik jelentőségét, olykor gazdasági hasznosságát is. Ezekből óriási halbőségre következtethetünk.

Régészeti módszerekkel nehéz megtalálni e mesterség nyomait, hiszen a használati eszközök nagy része szerves anyagból készült, így ezeket az idő szép lassan felemésztette. Ennek ellenére a múzeum gyűjteményében számos tárgy hiánytalanul található.

Az első vitrinben a közönség a következő régészeti tárgyakat láthatja: *bronz lándzsahegyek* (Kr. e. 1000 Apagy, Nyíregyháza), *obszidián nyílhegyek* (Kr. e. 2900, Szabolcs megye), *bronz nyílhegyek* (Kr. e. 1800–1000, Szakoly), *vasszigony* (XIV–XVI. század, Szabolcs megye), edénytöredékből faragott *hálónéhezék* dobóhálóhoz (Kr. e. 5000 körül, Szabolcs megye), vashorgok (XIII–XV. század, Balsa, Szabolcs megye), csont *halász nyílhegy* (Kr. e. 5000 körül, Szabolcs megye), *csukaállkapcsok* (II–VIII. század, Nyíregyháza–Oros), *csontbogozók* (VIII. század, Nyíregyháza–Oros).

Az első vitrinben a közönség a következő régészeti tárgyakat láthatja: *bronz lándzsahegyek* (Kr. e. 1000 Apagy, Nyíregyháza), *obszidián nyílhegyek* (Kr. e. 2900, Szabolcs megye), *bronz nyílhegyek* (Kr. e. 1800–1000, Szakoly), *vasszigony* (XIV–XVI. század, Szabolcs megye), edénytöredékből faragott *hálónéhezék* dobóhálóhoz (Kr. e. 5000 körül, Szabolcs megye), vashorgok (XIII–XV. század, Balsa, Szabolcs megye), csont *halász nyílhegy* (Kr. e. 5000 körül, Szabolcs megye), *csukaállkapcsok* (II–VIII. század, Nyíregyháza–Oros), *csontbogozók* (VIII. század, Nyíregyháza–Oros).

A mellette lévő üvegvitrinben bemutatott régészeti tárgyak: *agyagkanál* (Kr. e. 4900 körül, Tiszabercel), *hálónéhezékek* (Kr. e. 5300–1200, Gávavencsellő, Nagyhalász, Szabolcs megye), *tál* (Kr. e. 3500 körül, Fényeslitke), *tál és fedő* (Kr. e. 1500, Nyíregyháza), *bronz hálókötőtűk* (Kr. e. 1100, Szakoly), *szűrőedények* (Kr. e. 800, Nyíregyháza–Manda-bokor), *agyagtálka és szűrőedény* (Kr. e. 4400, Tiszalök), *parászbortó* (Kr. e. 1400, Gyulaháza), *halsütő tálak* (Kr. e. 1100, Nyíregyháza–Bujtos, Kenézlő). A vitrin tetején mutatunk be egy nagyméretű *bronzbográcsot* (Kr. e. 900, Kántorjánosi). A halászok főző- és tálalóedényei szerények és egyszerűek voltak, pusztán a zsákmány elkészítési módjához igazodtak, mindenféle „sallang” nélkül. (1. kép)

1. kép

Régészeti tárgyak és a szigonyos halászat eszközei a kiállításban (Bodnár Zsuzsanna felvétele)

Fig. 1

Archaeological objects and implements of spearfishing in the exhibition (photograph by Zsuzsanna Bodnár)

A megőrződött és bemutatott tárgyi hagyaték alapján megállapítható, hogy az alapvető formák – praktikuságuk okán – alig-alig változtak az évezredek folyamán. Elsősorban a nyersanyagokban történt érdemi változás. Így a néprajzi párhuzamok segítségével könnyedén rekonstruálható használatuk módja is (vö. HERMAN 1887. 223.!).

„A hal vázának törékenysége és a szálkák, csontok méretei miatt maradványokat ritkán találunk, általában a ragadozók állkapcsának töredékei vagy egy-egy pikkely kerül napvilágra. Ezen kívül fogyasztottak más vízi élőlényeket is, mint a kagyló, rák és a teknősbéka. A kagylófogyasztás az újkőkorból és a bronzkorban volt jelentős, amit a gödrökben talált nagy mennyiségű héj bizonyít, nem egyszer egész rétegeket képezve. Ennek egyik legszebb példája nemrégiben Ófehértón került elő. Mégis bátran kijelenthetjük, hogy ezek jelentősége eltörlődött a hal mellett, melynek rendszeres fogyasztása hozzátartozott a mindennapi élethez.” – írta Toldi Zoltán régész a kiállítás ismertető szövegében.

A régészeti anyagot bemutató vitrinek fölött láthatta a közönség Szabolcs-Szatmár-Bereg megye első katonai felvételének (1782–1785) térképlapjait (Pók 2000.), melyeken az a természeti környezet jelenik meg, amelyet még emberi kéz kevésbé háborgatott. A hatalmas erdőségek, dús legelők, a meanderező folyók a folyószabályozás előtti korokat idézik.

Érdemes megemlítenünk, hogy Bél Mátyás a XVIII. század elején Szabolcsról a következőket írta: „Egyéb-iránt a megye halakbani gazdagságát a vizek bőssége alapján is meg lehet ítélni. A megye Tisza felőli része a halászatnak annyi hasznát veszi, hogy még disznóhízlásra és másutt való eladásra is jut belőle.” (BÉL 1799. 14.) Nem is csodálkozhatunk a halak ilyen mennyiségén, ha a korabeli térképekre tekintünk: a Rétköz és az Ecsedi-láp mocsarain kívül a Nyírség számtalan vízfolyása, apró tavai ideális viszonyokat teremtettek a vízi állatok – köztük a halak – szaporodásához. A területet érintő folyóvizek, köztük elsősorban a Tisza, de a kisebbek is, mint a Szamos, a Kraszna vagy a Túr évi rendszeres áradásai alkalmával felfrissítették a mocsarak, holtágak s más lefolyástalan állóvizek vízkészletét, s egyben újabb utánpótlást biztosítottak a bennük lelt élővilágnak (PÁLL–ERDÉSZ 1993. 505.).

Csak olyan halat és rákot szabad kifogni, mely az alábbi táblázatban foglalt méreteket eléri.

A hal neve	Lejjebb méretek		Tilalmi időszak
	hossz cm.	súly dg.	
Fogassüllő	30	25	Április 20-tól május 31-ig minden hal-fogás tilos.
Kecsége	30	25	
Márna	15	20	
Ponty	30	40	
Pisztráng, Sebes Pisztráng	20	15	Október 1-től január 15-ig. Március 1-től április 30-ig.
Szívárványos Pisztráng			
Rák	0	—	Október 15-től június 1-ig.

2. kép

Tiszadobon gyűjtött halászszyeg és a hátuljára írott szabályzat 1937-ből (Boros György felvétele)

Fig. 2

Fishing ticket and rules on its back from 1937; collected in Tiszadob (photograph by György Boros)

3. kép

Halsütés nyárson. A nyársakat beszúróják a földbe a tűz körül. A halakat pirospaprikával összekevert sóval behintik, sütés közben a sülő szalonna zsírját rácsepegtetik a nyárson sülő halakra. Nagydobrony (Ung megye) (Tagán G. felvétele 1943-ból) (A Sóstói Múzeumfalú Fotótára 91330)

Fig. 3

Roasting fish on skewers. Skewers are stuck into the earth around the fire. Fish are dusted with salt mixed with red paprika powder; during roasting the fat of the roasted bacon is dripped onto the fish roasted on skewers; Nagydobrony (County Ung) (photograph by G. Tagán, 1943) (Photo Archive of the Sóstó Village Museum, 91330)

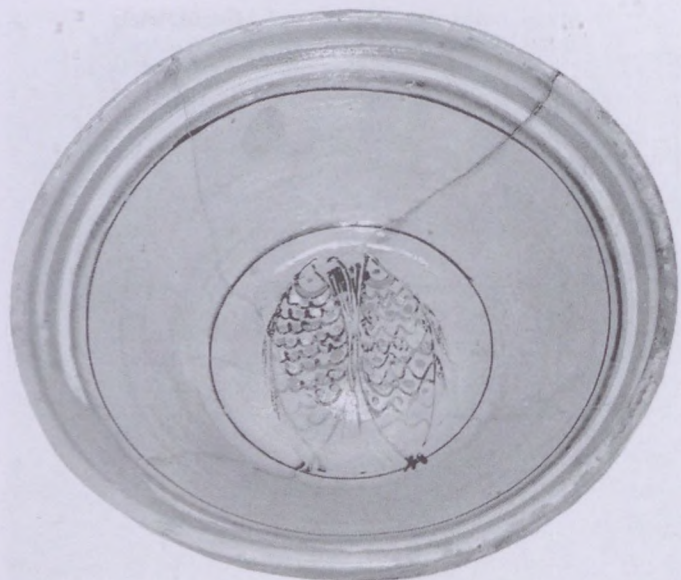

4. kép

Egy darabból faragott favilla hal alakú nyéllel, halászmunka (Szabolcs megye). Sóstói Múzeumfalú, ltsz. 57.105.1. (Boros György felvétele)

Fig. 4

Wooden fork carved from one piece of wood, with a fish shaped handle; fisherman's work (County Szabolcs). (Sóstó Village Museum, inv.no. 57.105.1) (photograph by György Boros)

5. kép

Nagytál páros hal ábrázolással. Sóstói Múzeumfalú, ltsz. 80.1.99. (Boros György felvétele)

Fig. 5

Large bowl depicting a pair of fish. (Sóstó Village Museum, inv.no. 80.1.99) (photograph by György Boros)

A kiállítóhelyiség következő részében a *szigonyos* halászatot láthatták, amely a legrégebbi halászati módszerek közé tartozik. Itt a halászat kelléke a *szigonyon* kívül mindössze egy *hajó* vagy *ladik* volt. A szigonyok többféle formaváltozatát mutattuk be, hiszen más volt a folyami és a tavi halászatban használt szigony. Ez a szerszám hosszú nyéllel felszerelt, dárdához hasonló, villásan szétágazó, horgas hegyű vaseszköz. Kezdetleges változatai a *dárdaszigony*, a *harcaszigony*, a *nyaklószigony*, a *makkoszsigony* stb. Tártyi emlékként igen szépen díszített, falusi kovácsok által készített szigonyok található múzeumunk gyűjteményében. Kiss Lajos

a Nyírség apróbb-nagyobb tavainak és a Rétköznek a halászatát egyaránt tanulmányozta. Az itt kiállított darabokkal tudta igazolni, hogy a Rétköz szigonyai 3–8 ágúak voltak, a nyírségiek viszont – ha akadt is 1–3 ágú – leginkább 4–5, olykor pedig 8–10–12–16 ágú szigonyokkal dolgoztak (Kiss 1943. 35.). Lónyán és a Tisza mentén általában a szigonyos halászat fő idenye júniusban és augusztusban volt. Júniusban, „tiszavirágzaskor” a kérészek tömegestől hullottak a víz színére, s erre a táplálékra még a nagyobb halak is felbukkantak a mélyből. Augusztusban pedig rajzik a hal, könnyebb elejteni (BABUS 1959. 42.). Megyéinkben igen sokféle halat ismertek. Ilyenek voltak: a *csuka*, a *harcsa*, a *kárász*, a *keszeg*, a *pocahal*, a *potyka*, a *sigér*, a *tat* (*cigányhal*) és a *csik*. A többit már kevesebben ismerték, ilyen halak voltak: a *baing*, a *dévér*, a *kecsege*, a *lezsér*, a *pundraharcsa* és a *süillő* (NYÁRÁDY 1938. 158.). (2. kép)

Nyarády Mihály *A Rétköz régi halászata* című munkájában a következőket írja: a rétközi embereknek „...volt haluk bőségesen. Fogták azt a jegen, a vízen, a sárban, sőt még a szárazon is. És ették útálatig.” (NYÁRÁDY 1938. 157.) Mivel tehát a halmak fontos szerepe volt a táplálkozásban, a kiállítóhelyiség jobb sarkában posztamenseken mutattuk be a halétel készítésének eszközeit, használati tárgyait, köztük a halászlé készítésénél nélkülözhetetlen *bográcsot*, a halsütéskor használt halsütő *rostélyt* és halsütő *villákat* (3. kép), valamint a *halászkést*. Itt tekinthettek meg egy hal alakú nyéllal készített villát (4. kép). A néprajzban külön tárgytípusnak tekinthetők azok az evőeszközök, melyeknek fogóját hal formára képezték ki. A leggyakrabban faragták, mintája tekinthető

7. kép

Részlet a kiállításból, középen Szabolcs, Szatmár és Bereg vármegyék halábrázolást is tartalmazó címerével (Bodnár Zsuzsanna felvétele)

Fig. 7

Detail of the exhibition, in the middle: coats of arms of counties Szabolcs, Szatmár and Bereg with depictions of fish (photograph by Zsuzsanna Bodnár)

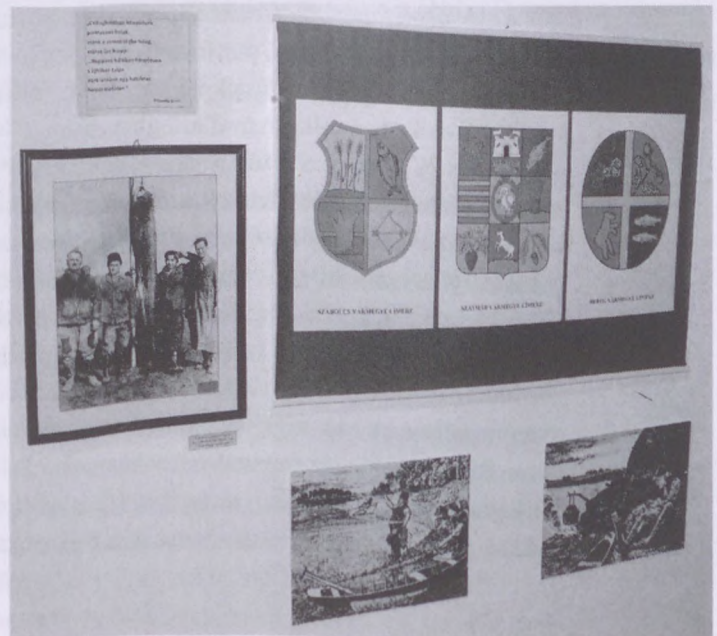

6. kép

Halábrázolás az 1767-ben készült református templom mennyezetének kazettáján, Gyügye (Boros György felvétele)

Fig. 6

Depiction of fish at the ceiling coffer of the reformed church, from 1767, Gyügye (photograph by György Boros)

mesterségbeli jelképnek, halászberek eszközeinek, sokszor azonban emléktárgynak készült (vö: BODNÁR 2007. 80.). Itt mutattuk be a hal ábrázolásának egyik igen értékes darabját, egy nagy tálat, amely Kresz Mária néprajzkutató szerint Tiszafüreden készült, s öblében páros hal alak látható (5. kép). A hal mindenekelőtt a termékenységet jelképezi, ugyanakkor a kereszténység egyik legősibb szimbóluma is. Itt említhetjük meg a *gyűgyei* református templomot (1767), melynek mennyezetén egy cápához hasonló nagy hal, és mellette négy kis hal látható (6. kép). A halábrázolások az első keresztények számára a vízzel való keresztelésre emlékeztető jellé váltak. Kapcsolhatók a böjti szokásokhoz is, s így elsősorban ilyen értelemben jelennek meg edényeken, tálakon és más eszközökön. A hajdani halbőség illusztrálására a posztamensek felett a falon helyeztük el Szabolcs, Szatmár és Bereg vármegyék címerét, amelyeknek érdekessége, hogy mindegyikben szerepel valamilyen formában a hal (7. kép).

A következő üveges vitrin felső polcán egy hal csontvázát, illetve csiszolt üveghengerben (formalinban) a keszeg légzőszervének működését, alatta egy sóval preparált harcsafejet mutattunk be, amelyek elsősorban a gyerekek érdeklődését keltették fel.

A hihetetlen halbőséget jelzi, hogy – nem véletlenül – csaknem valamennyi Tisza mellett fekvő szabolcsi és beregi község XVIII. századi pecsétnyomójára rákerült a halászatot, halbőséget jelképező hal ábrája, hiszen a víz mellett élőknek a saját létfenntartásuk biztosításán kívül eladásra is jutott a nagy fogásokból. A vitrinben bemutatott *Pecsétnyomatok és címerek Bereg, Szabolcs és Szatmár megye településeiből* című könyvben ezeket a pecsétnyomókat láthatták az érdeklődők (CSERMELY–TAKÁCS 1988.). A XVIII–XIX. századból származó községi pecsétek jól tükrözik a települések természeti viszonyait, gazdálkodását, életmódját. Ebben a vitrinben még több hálónehezéket, *parát*, különböző nagyságú *hálókötő tüt*, *hálókötő deszkát* és *haltartó üvegeket* is kiállítottunk.

Egy másik vitrin a *Hal és halászat bélyegeken* címet viselte. A halászatot még bélyegeken is népszerűsítették: a Tiszadadi Tájháza gyűjteményéből származó bélyegsorozat bemutatta hazánk őshonos halfajtáit, a halászati módokat és halászati eszközöket, valamint a horgászatot. A vitrin felett elhelyezett színes tablók jelent meg a különböző halfajták képe és leírása, külön csoportosítva az őshonos fajtákat és a védett halakat, amelyeknek az eszmei értékét is feltüntettük.

A másik szobában a kisvízi és a folyóvízi halászatot mutattuk be. A bal oldalon egy gyékényes, lápos, mocsaras területet illusztráltunk, melyben a *csikászat* eszközeit helyeztük el, a többi között a *csónakot*, *fapapucsot*, *csikkast*, *csikputtonyt*, *csikszedő tököt*. A mai ember számára ismeretlen halfajta a *csik*. Az arasznyi, másfél arasznyi, kígyó testű hal tömegével élt a mocsárvilágban. Bél- és légzése is van, időnként felúszik a víz színére, beleharap a levegőbe, ezt a pillanatot használták ki a csikhalászok, és a csikvarsával kifogták zsákmányukat. A *csikvarsát*, *csikkast* a sűrű fonás, a kisebb méret és az egészen szűk bejárat különböztette meg a halfogásra szánt „*tarajos vesszővarsától*”. A réti csik fontos eledel volt azokban az időszakokban, amikor az ellenség elől a lápvilágban kellett rejtőzködni a lakosságnak. Főleg télen csikásztak. A téli csikászatot nemcsak a lápos, mocsaras területekről ismerjük, ahol lápkutakat emlegetnek, hanem az apróbb tavakról pl. a Nyírségből is. A gyékény szélén a jégbe lyukat vágtak, melybe behelyezték a vesszőből font csikkasokat. A friss levegőre összegyűlt csikot kasostul kiemelték, majd a víz szélén ásott csíkgödrökben tárolták. Nyárády Mihály leírja a *véterrel* való halászatot is. Ez egy csikkashoz hasonló, rakottlyából font eszköz, mely csak nagyságában, fonásában és részeinek nevének tekintve különbözik amattól. A Rétköz csikját főleg Ungvárra vitték hordókban, de ide is eljöttek érte más vidékekről (KISS 1961. 68.). Az Ecsedi-lápiak Munkácsra, Ungvárra, Beregszászra, Nagyszőlősrre, Técsőre szekereztek a fogott csikkal, s ott böjti idején a ruszinoknak adták el azokat (PALL 1986. 160.).

A kiállítóterem következő részében a *tapogató halászatot* és eszközeinek többféle változatát mutattuk be. Sekély vizekben gyékényes, gazos helyeken *tapogatót* használtak (8. kép). Ezt a vesszőből font, alul-felül lyukas kosárhoz hasonlító halászeszközt (néha valóban rossz, feneketlen krumpliskosarat használtak erre a célra!) a hal vélt tartózkodási helyére borították, majd kézzel belenyúlva ellenőrizték az eredményt, s emelték ki a megfogott zsákmányt. Kiss Lajos olyan esetről is írt, amikor a nagy hal a tapogatóval együtt felborította a halászt!

A tapogatók többféle változatával ismerkedhettek meg a kiállítás látogatói: így a feneketlen krumplis kassal, a feneketlen, nagyméretű szitakávéval, a sűrű és a ritka fonású vessző-tapogatókkal, a kávas tapogatóval, amelynek a felső nyílása négyszögletes keretű. A keretes vesszőtapogatónak ismerték a vízszintesen elnyújtott, nyéllal kiegészülő változatát is (Kiss 1943. 24.).

A szoba bejáratával szemben halászcsonakban (ladikban) helyeztük el a legfontosabb halászati eszközöket, így az *evezőt*, a *mankós evezőt*, a *szigonyt*, a *merettyűt*, a *puttyogatót*, a *vágóhorgot*, a *szapolyt*, a *szapolykát*, illetve a lopótköböl készített *ivókanalat*. A csónak fölött kenderfonalból készített *hálóvarsát* feszítettünk ki, bemutatva a használat módját. Érdeemes megemlítenünk, hogy a mai halászok legfontosabb halászszerszáma a perlon fonalból kötött hálóvarsa. A varsát az álló- és folyóvízben egyaránt használták, és használják a mai napig is.

A csónak mellett láthatta a közönség a *kis fabárkát* (*kecsege haltartót*), amely fából készült, csónak alakú, a kifogott hal élve tárolására szolgált (9. kép). Oldalán sűrűn lyuggalt, hogy az áramló víz oxigéntartalma a halakat frissen tartsa. Felülről teljesen zárt volt, ajtaján lakattal. Használatkor a halászcsonakhoz rögzítették, belsejében víz volt. Ezt a fabárkát egy halász készítette, Timáron gyűjtötte Kiss Lajos. Szintén Timárról származik a *kecsegeorrú* haltartó, amely fűzvesszőből fonott, ajtóval és külön fogóval ellátott darab.

A kiállítóterem középpontjában természetes környezetet kívántunk kialakítani, vízzel, vízparttal, növényzettel, preparált madarakkal, s természetesen a halászemberrel és eszközeivel. A falon elhelyezett nagyméretű színes poszter és az előtte lévő, vízszínűre festett dobogó szimbolizálta a vizet és a vízpartot, s ebbe a képbe helyeztük el a halászati eszközöket.

A múzeumlátogatók érdeklődését felkeltette a viszonylag nagyméretű *vesszővarsa* (*verse*), amely fűzvesszőből egybefont kettős kosár, felső része bejárást nyújt a halaknak, az alsó pedig

8. kép

Halászás tapogatóval, Tiszanagyfalu
(Varju Domonkos felvétele)

Fig. 8

Trapping, Tiszanagyfalu (photograph by Domonkos Varju)

9. kép

Haltartó kis fabárka Timárról.
Sóstói Múzeumfalu, ltsz.: 55.56.2.
(Bodnár Zsuzsanna felvétele)

Fig. 9

Small wooden boat for containing fish from Timár (Sóstó Village Museum, inv.no: 55.56.2) (photograph by Zsuzsanna Bodnár)

10. kép

Vesszőverse kötése haláskunyhó előtt, Tiszanyagyalu
(Varju Domonkos felvétele)

Fig. 10

Banding of a wand kiddie in front of a fisherman's hut, Tiszanyagyalu
(photograph by Domonkos Varju)

elrekeszti a kijáratot (10. kép). Rá köveket erősítettek, ezek lenyomták a mélybe, ugyanakkor szája az árnak háttal fordulva magába engedte a halakat, kijutni azonban már nem tudtak a varsából. Hogy minél több halat tereljenek a kelepcebe, úgy növelték meg a hatékonyságát, hogy hálóból terelőszárnyat illesztettek a szájához. A tárlaton bemutattuk az archaikusabb *vesszővarsát* és az újabb *hálóvarsát* is, melyeket egy időben párhuzamosan is használtak. A kiállítás érdekes darabja volt a *kettős haltartó bárka*. Sajnos a hosszú ideig száraz helyen tárolás miatt állaga erősen leromlott. A *vetőhalászat* során a folyóvizeken alkalmazott *dobóhálót* kifeszítve mutattuk be, hogy jól látható legyen az alakja, amely alapján *pendely-* vagy *rokolyahálónak* is nevezik. Peremén kör alakban ólomsúlyok találhatók, ezért miután ki-dobják, kör alakban terül a víz fölé. Az ólmok miatt a pereme gyorsan süllyedni kezd, és a háló öble harangformát öltve követi a mélybe. A perem hamar leül a fenékre. Ekkor kezdik el behúzni a hosszú kötelet, amely először is összerántja a harang peremét. Az így képző-

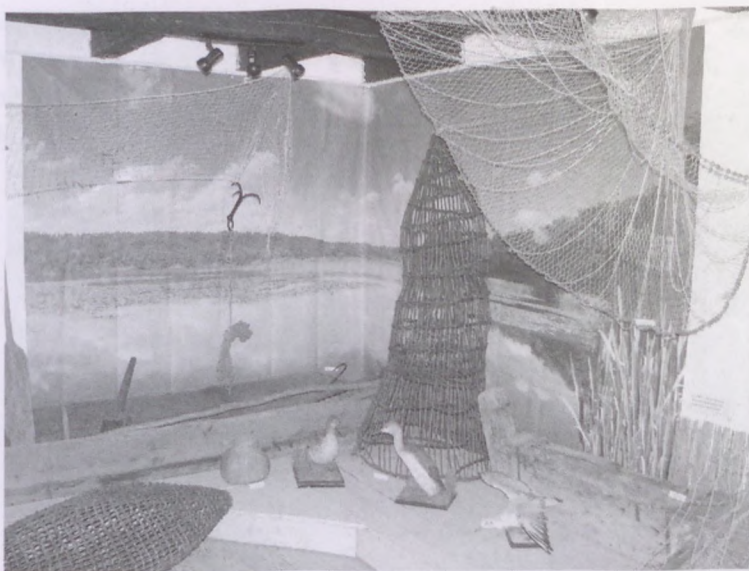
dött zsákokat a benne rekedt halakkal a csónakba húzzák. Ezt az ősi módszert a mai napig használják (11. kép).

Nem tudtuk bemutatni a „*tiszaverést*”, ami a rekesztő, hajtó és kerítő halászat egyesítését jelenti, csak a következő leírását olvashatták a látogatók: „*Ősszel a halászok összefogtak, s egy nagyszemű öreg hálóval átkötötték a vizet. A háló felső inát a parákon kívül kis ladikok tartották fenn, alsó inát pedig az ólmokon kívül láncok nehezítették. Magát a hálót őrhálónak nevezték. Ezután messze előre mentek, s csónakjaikkal sorba állva megindultak vissza az őrhálók felé. Elöl mentek a kishalászok, a bónésok, kecések, hátul a nagyobbak, a lapsólónak nevezett gyalommal.*

Menet közben doronggal, lánccal verték a Tisza vizét, s riasztották a halat az őrháló felé.”

A kiállítóterem következő részében a *lócsontos kecét* mutattuk be, amelyet a látogatók kissé kételkedve, rácsodálkozással fogadtak. A kece fordított V alakú favázás halászeszköz. Ennek két végét nehezék tartja a mederfenéken. Zsákszerű hálót szerelnek rá. Mivel a szélén ló lábszárcsontok sorakoztak, ezért csontos kecének is hívták (KUNKOVÁCS 2001. 33.). A kece többnyire tiszai szerszám. A kilenc lócsontos nehezékekkel ellátott *tükrös kece* neve: *kuszakece*. Régebben, míg többen üzték ezt a mesterséget, ketten kezelték ezt az eszközt, az egyikük a szerszámot kezelte, a másik pedig evezett. Ma már többnyire egyedül kell boldogulnia a halászembernek.

A kiállítóterem jobb oldali sarkában egy enteriőrt alakítottunk ki, amelyben egy *kullogón* ülő halászembert mutattunk be (12. kép), aki egy *emelőhálóval* halászik. Az emelőháló nagy mérete miatt nem fért be a terembe, ezért itt fotón mutattuk be, de az udvaron eredetiben is láthatta a közönség. Az emelőháló fő szerkezeti eleme két keresztbe hajtott, megközelítően félkör alakú, rugalmas vesszőkáva. Ennek alsó négy ágára négyzet alakú, körben erős zsinórra feszített hálót, a kávák kereszteződéséhez vízszintesen elnyúló nyelet kötözték. A halász a nyél végét fogva a partról, a partközélemben kialakított állványról, ritkábban csónakból meríti vízbe a hálót, majd kiemeli (SZILÁGYI 1995. 60.). Az emelőhálónak *teszi-veszi* a neve a Tisza mentén, mert könnyen szállítható, gyorsan összerakható, de nem gazdaságos szerszám. Egy nap alatt sok helyet kipróbáltak vele (13. kép). Érdekességként meg kell említenünk az itt bemutatott *csikhordó kast*, amelyet Tyukodon készítettek gyékényből, valamint a henger alakú, fémből készült, nyéllal ellátott *féregszedőt*, amellyel a tiszavirág lárváját szedték ki, s nélkülözhetetlen volt a halászat előkészítésénél.

11. kép

Részlet a kiállításból halászeszközökkel (Bodnár Zsuzsanna felvétele)

Fig. 11

Detail of the exhibition with fishing implements
(photograph by Zsuzsanna Bodnár)

12. kép

Kullogón ülő halászember (Bodnár Zsuzsanna felvétele)

Fig. 12

Fisherman sitting on a fishing seat standing on posts
(photograph by Zsuzsanna Bodnár)

13. kép

Az emelőháló (teszi-veszi) vízbeeresztése
(Varju Domonkos felvétele)

Fig. 13

Dropping the lift net into water (photograph Domonkos Varju)

igen ritka, talán már elfeledett mesterséget, a hálókötést is megismerhették az udvaron tartott bemutatón (14. kép). A nyitva tartás ideje alatt a gyerekek és tanulócsoporthoz tartottunk, ahol rajzolhattak, színezhettek a „hal jegyében”, mágneses és összerakós játékok segítségével játékosan megismerkedhettek a hallal és a halászattal. Eközben a szülők ugyanitt a halételek receptjeiből válogathattak, és a hallal kapcsolatos szólásokat, közmondásokat olvashattak. Íme néhány ezek közül: „Él mint hal a vízben. Hallgat, mint csik a varsában. Fejétől büzlük a hal. Halat szállka nélkül, embert hiba nélkül nem lehet találni. Átkozott a hal a harmadik vízben.” Az első víz az, amelyben a hal él, a második, amelyben fő, a harmadik, amelyet az ember a halra iszik: megromlik a gyomrában, azért átkozott a víz; a hal bort kíván.

A recens anyag ismeretében az eszköz-készlettel könnyen jellemezhetjük a halászok üzemeit, bemutathatjuk a *kishalászok* és a *nagyhalászok* eszközhasználatának típusos különbségeit (SZILÁGYI 1992. 204.).

Mivel a múzeumok elsőrendű feladata a gyermekek számára maradandó élményt nyújtani, ezért a bejárással szembeni pitvarrészben *Gyermekek halországban* címmel játszóházat alakítottunk ki a hal jegyében. Itt bemutattuk a nyíregyházi Eötvös Gyakorló Általános Iskola alsó tagozatos tanulóinak a hal és halászat ihlette rajzait, melyek nagy sikert arattak a látogatók körében. A nyitás napján elhelyeztünk itt egy akváriumot, így a gyerekek az élő halakkal, és azok viselkedésével ismerkedhettek, hiszen tudvalévő, hogy egyébként a hal rejtőzködő állat. Ezen a napon a látogatók egy

A kiállítóház előtti udvaron és a tornácon elhelyezett halászati eszközök és tárgyak látványa már messziről hívogatta a látogatókat, hogy nosztalgiazzanak, s ha még eddig nem ismerték, most ízelítőt kapjanak ezen ősi mesterségből. A tornácon a Szabolcsi Halászati Kft-től

14. kép

Fazekas Gergely hálókötés
bemutatója a kiállítás megnyitásakor
(Bodnár Zsuzsanna felvétele)

Fig. 14

Gergely Fazekas's net knotting show
at the opening of the exhibition
(photograph by Zsuzsanna Bodnár)

kölcsön kapott különböző típusú tapogatókat, vesszővarsákat, haltartó kosarakat, haláskosarakat és az ötatabroncsos hálóvarsát láthatta a közönség. Az udvaron kiállított csónakban merettyű, evezőlapátok kerültek bemutatásra, mellette helyezték el a nagy emelőhálót; az öreghálót, húzóhálót (piritty hálót) pedig a szárítóra tettük (15. kép).

A nagyhálónak két alapformáját mutattuk be, a folyami aszimmetrikus kerítőhálót és a tavakon használatos gyalmot. A nagy vizeken alkalmazott kerítőhalászat legnagyobb eszköze volt a gyalom, melyet 6–12 ember kezelt. Állóvizekben csak a kisebb tisztásokon volt érdemes gyalmolni, főleg éjjel, holdvilágnál. A 20-20 öl hosszúságot is elérő hálóból kötött szárnyakat általában 2 csónak segítségével mozgatják, kerítették be vele a halakat; télen jég alatti halászatra is alkalmazták: ilyenkor a léken a jég alá engedték be a hálót, s a levegőzni összegyűlt halakat emelték ki a segítségével. Ibrányban a XIX. század első harmadában öt gyalmos társaság működött, mely legkevesebb 40 halászt foglalkoztatott. A gyalom igen nagy értéket képviselt, s a vele kenyertüket kereső halászok egy-egy uradalom más-más falvában is dolgoztak. Így tudunk olyan esetről, mikor Nagyhalászból a halászoikat Tiszaeszlárra rendelte a földesúr gyalmostul ingyen halászatra 1764-ben (PÁLL–ERDÉSZ 1993. 507.).

A kiállítás összegzéseként megállapíthatjuk, hogy a téma sokszínűsége felkeltette a látogatók érdeklődését, sokan voltak, akik nosztalgiával sétáltak a kiállításban, elcsodálózkodtak egy-egy óriáshal fotója előtt (16. kép). Fontos volt, és jól sikerült a gyerekek aktív bevonása, elfoglaltságukkal időt adtak szüleiknek a kiállítás alaposabb megtekintésére. Sajnos a hálóknak, vesszőfonatú varsáknak, tapogatóknak nagy százaléka folyton romló állapotban van. Az anyag töredezése, porladása megállíthatatlan. Így kiállításra lassan alkalmatlanná válnak. Úgy gondolom, hogy szükséges és időszerű volt ennek

16. kép

Óriásharcsa a Tiszából, 1950-es évek
(a vásárosnaményi Beregi Múzeum fotóanyagából)

Fig. 16

Giant catfish from the Tisza, 1950s (from the photo archive of the Beregi Museum of Vásárosnamény)

15. kép

Halászati eszközök a kiállítóterem előtti udvaron
(Bodnár Zsuzsanna felvétele)

Fig. 15

Fishing implements in the yard of the exhibition space
(photograph by Zsuzsanna Bodnár)

a kiállításnak a megrendezése, most még kiállítható állapotban volt a tárgyak többsége. A kiállítás rendezése során kiderült a halászati gyűjteményen belüli aránytalanság, és egyes tárgycsoportok hiánya. A nagyhálóból talán még most sem lenne késő begyűjteni a különböző típusokat, változatokat, s ajánlatos lenne egy jelenkutatást végezni a halászati témában halászok és néprajzkutatók közreműködésével.

Irodalom

BABUS 1956.

Babus Jolán: Adatok a vásárosnaményi és a gergelyugornyai halászathoz. *A Néprajzi Múzeum Adattárának Értesítője* 1–2. 1956. 82–85.

BABUS 1959.

Babus Jolán: A lónyai vizek néprajza. *Néprajzi Közlemények* IV: 3. Budapest 1959.

BÉL 1979.

Bél Mátyás: Szabolcs vármegye. In: Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás I–II. Szerk. Gyarmathy Zsigmond. *A Szabolcs-Szatmár Megyei Levéltár Kiadványai*, Nyíregyháza 1979. 12–44.

BODNÁR 2007.

Bodnár Zsuzsanna: Kígyó, kakas, ló... Állatábrázolás Szabolcs-Szatmár-Bereg megye népeletében egy időszaki kiállítás tükrében. [Schlange, Hahn, Pferd... Tierdarstellung im Volksleben des Komitats Szabolcs-Szatmár im Spiegel einer zeitabschnittlichen Ausstellung.] *Tisicum* XVI. 2007. 79–88.

BODNÁR 2009.

Bodnár Zsuzsanna: Emlékképek... A Sóstói Múzeumfalu időszaki kiállításai 1990–2009. In: Ahol visszafordul az idő kereke... Írások a Sóstói Múzeumfalu 30 évéről. Szerk. Páll István. *Múzeumfalu Baráti Köre, Nyíregyháza–Sóstófürdő* 2009. 35–74.

CSERMELY–TAKÁCS 1988.

Pecsétnyomatok és címerek Bereg, Szabolcs és Szatmár megye településeiből. Szerk. Csermely Tibor – Takács Péter. *Hazafias Néprfront Szabolcs-Szatmár Megyei Bizottsága, Nyíregyháza* 1988.

ERDÉSZ 1974.

Erdész Sándor: *Nyírség*. Gondolat Kiadó, Budapest 1974.

HERMAN 1887.

Herman Ottó: *A magyar halászat könyve*. I–II. Kir. Magy. Természettudományi Társulat, Budapest 1887.

KISS 1943.

Kiss Lajos: A Nyírség halászata. *Ethnographia* LIV. 1943. 20–55.

KISS 1961.

Kiss Lajos: *Régi Rétköz*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1961.

KUNKOVÁCS 2001.

Kunkovác László: *Kece, milling, marázsa: hagyományos halászat természetes vizeinken*. Balassi Kiadó, Budapest 2001.

NYÁRÁDY 1938.

Nyárády Mihály: *A Rétköz régi halászata*. *Ethnographia* XLIX. 1938. 156–174., 380–394.

PÁLL 1986.

Páll István: Árucsera a Tisza két partja között. In: Árucsera és migráció. A Tokajban 1985. október 28–29-én megrendezett tanácskozás anyaga. Szerk. Szabadfalvi József. A miskolci Herman Ottó Múzeum Néprajzi Kiadványai XVIII. Miskolc 1986. 155–164.

PÁLL–ERDÉSZ 1993.

Páll István – Erdész Sándor: Néprajz – Népművészet. In: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Monográfiája I. kötet. Történelem és kultúra. Szerk. Cservenyák László, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat, Nyíregyháza 1993. 497–554.

PÓK 2000.

Pók Judit: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye (1782–1785). A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai Közlemények 20. Nyíregyháza 2000.

SZILÁGYI 1992.

Szilágyi Miklós: Halászó vizek – halásztársadalom – halászati technika (A tiszai halászat történeti-néprajzi elemzése). *Studia Folkloristica et Ethnographica* 29. Debrecen 1992.

SZILÁGYI 1995.

Szilágyi Miklós: A tiszai halászat. Az eszközök és fogási módok történeti változásai. Néprajzi Tanulmányok. Szerk. Kisbán Eszter. Akadémiai Kiadó, Budapest 1995.

BODNÁR Zsuzsanna

Sóstói Múzeumfalu

Sóstógyógyfürdő

H – 4431 Pf. 1.

e-mail: drbodzs@t-online.hu

“Hey, fishermen, fishermen...”

Side notes to the temporary exhibition “Fishing, our ancient trade”

The temporary exhibition in question was arranged in the Sóstó Village Museum, in the house of a minor noble from the village of Jármi. Visitors could attend it between May 1 and June 17, 2012. The exhibition followed the ground plan of the house, thus arranged in three spaces: the kitchen, the large room and the small room. So, the capacity of the exhibiting space limited the number of objects, implements to be exhibited, but we tried to provide an extra space for representing large objects using the yard.

In this year we focused on the fishing, a trade considered to be the ancient occupation of Hungarians, and on the way of life related to this profession. The exhibition has shown the formerly especially important material culture of this ancient trade: the fishing implements, techniques, the way of life of fishermen.

In the small room of the exhibition space we represented archaeological traits of fishing not much of which survived given that most part of implements were made of organic materials eliminated by the ages. Here visitors could get acquainted with the most ancient method of spearfishing. Depictions of fish at the 18th century seals attest to the importance of fish and fishing, the abundance of fish in the water of the county. That is why fish played major role in nutrition. The tools, objects

of alimentation have been also on show, among them cauldron necessary for preparing fish-soup, grate and skewers used for roasting fish. Here visitors could see a large bowl depicting a pair of fish and a fork with a fish shaped handle. They could get familiar with fish species at the descriptions and images of colour tables. Stamps depicting different species of fish are of special interest.

In the left side room we represented river and small water fishing. Our idea was to form a natural environment with water, waterside, vegetation, stuffed birds and, of course, with the fisherman and his tools. Visitors could get familiar with the implements of the different techniques of fishing, like trapping, using cast nets, gillnetting, hand nets etc. We can meet fish-weirs, fish-pots, landing nets, different kinds of dragnets, a boat, a scoop, a special implement attached to the net for producing sounds, different fish containers, a small boat. Photographs on the wall show the implementation of different fishing devices, the ways of catching fish, thus commemorating an old, disappearing way of life.

One of the main tasks of the museums is to give a persistent experience for children, so in the kitchen in front of the entrance we arranged a playroom under the title of "Kids in Fish-land." Here we exhibited children drawings dealing with the fish and fishing. In this space they can get acquainted with this ancient trade while playing.

Translated by Valéria Kulcsár

Zsuzsanna BODNÁR

Sóstói Village Museum

Sóstógyógyfürdő

H – 4431 Pf. 1.

e-mail: drbodzs@t-online.hu

Zenei hagyaték Szászfenesről Az 1983-as és 1986-os gyűjtésű szászfenesi zenei hagyaték bemutatása

Dulainé Madarász Annamária

Szászfenes Kalotaszeg egyik kis települése, Kolozsvár szomszédságában fekszik. Bár Kalotaszeg szerte sok gyűjtés zajlott, Szászfenesen mégsem gyakran fordultak meg gyűjtők. Az általam bemutatni kívánt szászfenesi anyag gyűjtésében Kallós Zoltán, Székely Levente, Vavrincez András, Köncei Csilla, Fülöp Hajnal, Csonka László, Teszár Miklós és Pálffy Gyula vettek részt. A gyűjtésekre 1983-ban és 1986-ban került sor. Az adatokat a Zenetudományi Intézet népzenei részlegének raktári anyagából dolgoztam fel. Munkám elősegíti a tájegység dallamkészletének differenciáltabb megismerését, és segítséget nyújthat új dallamok bevonására a népzeneoktatásba. A felvételeken két primás muzsikál: Muza József és Hóka Pál. Őket minden esetben még két vonós kíséri. Muza József (Toska) állandó kísérője Ötvös Aladár kontrás és Lingurár Károly (Koka) csellós. Hóka Pált Toni Rudolf (Kormos) kíséri kontrán. A fent említett gyűjtésekben az alábbi dallamtípusok szerepelnek:

1. *Legényesek*: 33 darab, amelyek esetében többen is előfordul, hogy összekapcsolódva egy zenei folyamatot alkotnak. Ebből darabszám szerint *tizenhetet* Muza József játszott, *tizenhatot* pedig Hóka Pál primás, akiktől ugyanebben az időben vettek fel dallamokat.

2. *Verbunk*: 4 darab – a két zenész egyaránt *kettőt-kettőt* játszott.

3. *Csárdás*: 31 darab. Kisebb részét – *nyolcat* – játszott Muza József, *huszonhárom* dallamot Hóka Pál.

4. *Szopora*: 22 darab – *tizenhatot* Toska, *hatot* Hóka Pál muzsikált.

5. *Keserves*: 10 darab – Muza Józseftől *kettőt*, Hóka Páltól *nyolcat* vettek fel.

6. *Hajnali*: 11 darab – Toskától *hat*, Hókától *öt* felvétel, illetve dallam.

7. *Egyéb műfajú dallamok*: Olyan dallamokat, amelyek egyik eddigi szokványos kategóriába sem sorolhatók, csak Toska játszott. Ilyenek: *invertita* – egy dallam, *gyászinduló* – két dallam, *menyasszonykísérő* egy dallam.

115 dallam szerepel a jegyzőkönyvben, amelyek közül Muza József összesen minden műfajt áttekintve 55 dallamot játszott felvételre, Hóka Pál pedig 60 dallamot. Így azt mondhatnánk, hogy majdnem egyenlő számú dallam hangzott el mindkét zenésztől a felvételek idején. Ha a műfajokon belüli eloszlást megvizsgáljuk, akkor szembeötlik, hogy az egyes műfajokon belül a két zenész által játszott repertoárban nagyon nagy a számbeli eltérés. Míg a legényeseknél, verbunkoknál, hajnali nótáknál majdnem azonos a mennyiség, addig a csárdásból csak 8 dallamot játszott Toska és 23-at Hóka. A szaporákat tekintve fordított az arány, mert ebből Toska játszott többet, 16-ot, Hóka pedig csak 6-ot. A keserveseknél megint Hóka repertoárja a nagyobb, hiszen tőle 8 dallamot vettek fel, Toskától ugyanakkor csak 2 dallamot. Egyéb műfajú dallamokat pedig csak Toska játszott.

Az 1983-as és 1986-os gyűjtésben szereplő tánc típusok

A táncnak már az őskorban is fontos szerepe volt, a mindennapi élet szerves részét képezte. Lajtha László és Gönyei Sándor *A Magyarság Néprajza Tánc* című fejezetében azt is megfogalmazza, hogy amíg a többi művészetet, illetve annak anyagát emberi kéz hozza létre, addig a tánc anyagát, eszközét maga az emberi test alkotja (LAJTHA–GÖNYEI 1943.). S mivel az emberi test nem változott meg, így épebben maradhattak fenn benne az ősi kultúrák emlékei. A kereszténység megjelenése sokat alakított a táncokon. A tánc és táncos ritmika ide is beférkőzött, és még körmenetek alkalmával is megjelent. A néptánc a XVI. század táján vált külön a nemesség táncaitól, a nemesség által lebecsült táncok a néptáncban éltek tovább. Minden régióknak, etnikumnak megvannak a maga specifikus karakterű táncai, amelyek egyenetlen fejlődés útján, évszázados tradíciók továbbélésével alakultak egyénivé. Ezeket az egyéni jegyeket a nép esztétikai sajtáságai és általános gondolkodásmódja határozta meg. Az egyes tánc típusok keletkezése más-más korokra tehető. A tánc kutatás számára nagy segítség az erdélyi dialektus, ahol egymás mellett volt megtalálható egy-egy tánc különböző fejlődési szakaszban megszilárdult változata (FELFÖLDI–PESOVÁR 2001.). A népi táncaink iránti tudományos érdeklődés a reformkor idején lendült fel. Öseinkről írja Győrffy István *Alföldi népelet* című művében, hogy nagyon táncos emberek voltak, majd azt is, hogy olyan sokféle magyar táncfajta volt, sőt van még ma is, hogy elég lenne ötször ennyi nemzetnek is (GYÖRFFY 1983. 460.). A *Magyarság Néprajzában* azt is olvashatjuk, hogy táncéskészletünk egyrészt az ősi hagyományokon, másrészt a művelt rétegektől átvett elemeken alapul (LAJTHA–GÖNYEI 1943. 47.). Azt is alapvető kijelentésként olvashatjuk itt, hogy a tánc eredete, története egyértelműen ősi időkre nyúlik vissza, éppúgy mint a beszéd eredete, s van olyan lelki tartalom, amely kizárólag táncal fejezhető ki.

A zene-ének-tánc elválaszthatatlan egymástól, és egyiket sincs értelme vizsgálni a másik nélkül. A korabeli értelmiség: íróink, költőink hamar felfedezték jelentőségét és egyedi vonásait. A táncainkra igen jellemző rögtönzésben népünk szabadságszeretetét látták megfogalmazódni. Seemayer Vilmos azt írja erről, hogy régi táncainknak változatos koreográfiája volt. A táncok többsége vidékenként más és más alakzatokból, figurákból állt, és ezen felül igen sok lehetőség adódott az egyéni improvizációra is (SEEMAYER 1935. 105.). Az értelmiségi réteg emelte nemzeti tánc típusá a verbunkot és csárdást. A zene tekintetében a verbunk volt a meghatározó – mint nemzeti zenei stílus –, így az első „mütánc” is a verbunkot választja témájául (LUGOSSY 1954. 16–17.). Ezidőtájt megjelent az igény egy páros társastáncre is, amely a későbbiekben a csárdás lett. Czucor Gergely Szilágyi álnéven készítette az első tudományos írást, mely az *Athenaeum* folyóiratban jelent meg: *A' magyar táncról* címmel. Ebben azt írja, hogy minden nemzetnek vannak „belső jellemei” és „külső bélyegei”, amelyek közé az ének, zene és tánc is tartozik, s „véralkati mérsékletre” különböznek a nemzetek, amit átvisznek „örömtombolásaik kifejezéseire is”. Megfogalmazásában ez az adott nemzet nemzeti tánc. Ebben a verbunkot ismertette, és a hozzá kapcsolódó szokásokról is írt, sőt ezeket osztályozni igyekezett. Színházi ember lévén a néptáncok színpadi műbe ültetésének gondolata is felötlött benne (SZILÁGYI 1843.).

Később a néprajz témakörében mozgó kutatók foglalkoztak népi táncainkkal, illetve azok leírásával, bemutatásával. A táncot kísérő zene köréből is egyre több írás készült. A sorra megjelenő vármegye-monográfiákban pedig külön fejezetet szenteltek a táncokkal kapcsolatos szokásoknak, rendnek. Különböző nyelvészeti, néprajzi folyóiratokban – *Magyar Nyelv*, *Magyar Nyelvőr*, *Ethnographia* – ugyancsak jelentek meg írások a témáról. Meg kell említeni Seprődi János nevét, aki a történeti és néprajzi elemek együttes vizsgálatára mutat példát, megelőzve ezzel korának e témában megnyilatkozó általános szemléletét.

Később Bartók Béla és Kodály Zoltán a XX. század elején egy alaposan végiggondolt munkamódszerrel dolgozott, amely az utánuk jövő kutató generációkra is nagy hatással volt. Ők rendszeresen, összehasonlításokat végezve gyűjtötték az adatokat. Bartók például nem csak magukat a dallamokat rögzítette, hanem azok koreográfiájának jellemző elemeit is. Egyaránt szerepelnek gyűjtéseiben a tánc nevére, szokáskörnyezetére, funkcionális voltára vonatkozó adatok. Felismer- te és hangsúlyozta, hogy táncaink hiteles gyűjtésére csak szakmailag és technikailag megfelelő fel- készültségű csapat alkalmas. Kodály Zoltán munkássága a tánc témakörében a történelmi táncdiva- tok táncainkra gyakorolt hatására hívta fel a figyelmet, valamint arra, hogy milyen fontos a népi ze- ne és népi tánc már a kisgyermek számára is. Kodály Zoltán *Énekes játékok* című írásában azt fo- galmazta meg, hogy a gyermeknek természetes kifejezési módja a dal, és minél kisebbek, annál in- kább igénylik mellé a mozgást (KODÁLY 1982. 62). Kodály munkássága szintén segítség volt a kö- vetkező generáció kutatói számára.

Összefoglaló műnek mondható Réthei Prikkel Marián 1924-ben megjelent monográfiája a magyarság táncairól (RÉTHEI PRIKKEK 1924.). Neki köszönhető, hogy a néptáncainkra vonatkozó történelmi adatok nagy része a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, áttekinthetővé vált. E műve ter- mészetesen nem egyik napról a másikra készült el, hanem több mint két évtizedes módszeres kuta- tás eredményeként.¹ Munkájának értékéből csak az von le, hogy nem vette figyelembe a Bartók és Kodály által kidolgozott rendszerező munkamódszert, és azt sem, hogy fontos a táncok helyszíni ta- nulmányozása a következtetések levonásához.

Ha a magyar néptánc köztudatba kerüléséről beszélünk, itt kell megemlítenünk a Paulini Béla által elindított Gyöngyösbokréta mozgalmat (SIKLÓS 2006., SEBŐ 1991.), amelynek célja az volt, hogy felhívja a közvélemény figyelmét a paraszti táncok jelentőségére. Lényege, hogy a települése- ken egy-egy vezető értelmiség segítségével olyan csoportok álltak össze, amelyek bemutatták a he- lyi folklórt, illetve műsorként előadták Budapesten a Városi Színházban. Ez a mozgalom 1931 és 1944 között működött. Ez idő alatt közel 100 együttes mutatta be műsorát, amelynek hitelesen, pon- tosan történő színpadra állításában a Néprajzi Múzeum jelentős kutatói segítettek, pl. Lajtha László, Györffy István, Viski Károly. Ezek a műsoros alkalmak idecsábítottak külföldieket is, akik tovább- vitték hazánk népzenei, táncbeli gazdagságának híret.

Újabb el nem hanyagolható lépés volt, amikor *A Magyarság Néprajzában* Lajtha László és Gönyei Sándor már az európai összefüggések tükrében vizsgálta táncainkat (LAJTHA–GÖNYEI 1943.). Kialakították, leszűkítették a tánc elemzéséhez szükséges fogalmakat, úgy, mint a motívum, mely szerkezeti egységként megjelenik egy tánc folyamatában, és annak építőeleme. Még tökéletesebbé tette volna munkájukat, hogyha több figyelmet fordítottak volna a táncok elemző leírására.

Az erdélyi táncdialektus – amelyen belül a kalotaszegi, szászfenesi táncok is elhelyezked- nek – a többi táncdialektushoz képest meglehetősen önállóan és nagy időbeli különbségekkel fejlő- dött. Az elszigeteltség miatt középkori és reneszánsz táncelemeket megőrizve alakult a vidék tánc- stílusa, a XVIII–XIX. század divattáncai pedig csak részben jutottak el idáig, illetve a régiekkel szo- rosan összefonódva alakultak ki. Természetesen a több népcsoport (románok, szászok) együttélése is jelentős hatással volt a táncok alakulására.

Hazánk területén a szóló és páros táncok váltak jellemzővé, ezen táncok előzményei a rene- szánsz korra nyúlnak vissza. A népi tánczene témájában Pávai István: *Az erdélyi és a moldvai ma- gyarság népi tánczenéje* című könyvének megjelenéséig nem volt összefoglaló mű (PÁVAI 1993.). Ennek oka, hogy a kutatók figyelme fokozatosan fordult a népköltészetről a népzeneire és a néptánc- ra, népi tánczenére. A gyűjtés, a leírás és a tudományos feldolgozás között hosszú idő telt el. Annak

¹ A Réthei-hagyaték a Pannonhalmi Benedek rendi Főapátság Könyvtárában található.

ellenére, hogy Kodály és Bartók tudományos rendszerezést, elemzést végzett, illetve vizsgálta az interetnikus kapcsolatokat, azt mondhatjuk, hogy a néptáncutatásnak kellett hozzáidomulnia a népzene és tánc feldolgozottsági szintjéhez.

Szászfenesen az egyes népek tánc kultúrájában ugyancsak a XVIII–XIX. századtól domborodott ki egyre inkább a nemzeti jelleg. A táncalkalmak rendezését a legények megbízottai végezték, akik sokszor az adott hely legényszervezetének vezetői voltak. A Szászfenesen rendszeresen megtartott vasárnapi táncot is a legények rendezték, ahogyan azt egy adatközlőtől megtudjuk.² A rendezők feladata volt a tánc hely kiválasztása, kitakarítása, feldíszítése, a zenészek fogadása, a belépődíj beszedése. Egy adott településen – így Szászfenesen is – mindenki törekedett arra, hogy jól táncoljon, mert szégyen volt, ha valaki nem tudott. Már kicsi gyermekkorától fogva elkezdtek figyelni a felnőttek mozdulatait, és gyakorolgatták, utánozták azt. Egyes helyeken volt olyan felnőtt, aki tanította is a kicsi gyermekeket táncolni. Az adatközlő Szászfenes esetében is említi, hogy régen foglalkoztak a gyermekek tánc tanításával.

A táncok meghatározott sorrendben követték egymást, ezt nevezzük tánc ciklusnak vagy táncrendnek. Egy-egy ilyen tánc ciklus 3–5 táncból állt, de természetesen voltak közöttük szünetek. Régen szigorú szabálya volt annak, hogy egy tánc ciklust egy emberrel kellett végigtáncolni, ezt diktálta a tánc illem.³ A tánc illem iratlan szabályai határozták meg a résztvevők magatartását és az illendő megjelenés, öltözet mikéntjét. Meghatározott volt a táncbakérés módja. Volt, ahol szólították, volt, ahol táncba húzták a leányt egy kendővel vagy éppen csak kézzel intettek a választott lánynak. Mindenki először azzal táncolt, akit meghívott a táncba, és csak utána következtek a rokonok, szomszédok, barátok. Az asszonyok csak férjükkel táncolhattak, de a házas férfi táncba kérhetett leányt is. A tánc végén leköszönés volt, amikor a legény megköszönte a táncot addigi párjának (PESOVÁR 1982., PESOVÁR 1978. 54–60.) A bál folyamán a tánc ciklus többször is ismétlődött. A táncrendre az is jellemző, hogy az elején szerepeltek az archaikusabb táncok, majd következtek az újabbak, és a végén megint egy régebbi keletű tánc jelent meg. Az egymás után szereplő táncok gyakran zeneileg is egymáshoz idomultak. A Kárpát-medence népeinek tánc ciklusát minden esetben férfitánc vezette be, majd ezt követték a páros táncok.

Legényes

A feldolgozott zenei anyagban szerepel a legényes tánc (DOMBY 1972., FELFÖLDI–PESOVÁR 2001. 153–155.). Kalotaszegen az elnevezés lehet még: figurás, nyolcas, fiús. Táncaink régi stílusú csoportjába tartozik, amelynek a legfejlettebb ágát képviseli. Igen kiművelt tánc ciklust kezdő férfitánc típus, melynek a tempója gyors, a kísérete ún. *dűvő* kíséret, amikor a kontrás vagy „brácsos” az egy vonóra játszott negyed második felét hangsúlyosan játssza. A legényest a tánc ciklus, táncrend kezdő táncaként járták a legények, egyesével vagy csoportosan (Kalotaszegen egyesével!) a banda elé kiállva, megmutatva tánc tudásukat. Az egyénileg előadott változatok formai készletéből jött létre a csak szűkebb közösségre jellemző tánc forma. Mára már inkább csak bemutató tánc cává vált. Adatközlőm is csak néhány nevet (Karika Gyurka, Szabó Jóska) említett, ami ugyancsak arra utal, hogy csak kevesen tudták már akkor is igazán járni Szászfenesen. Nehézsége abban nyilvánul meg, hogy mennyiségileg is sok elem, motívum szerepel benne (némely kiváló táncos motívumkészlete elérte a hetvenet), illetve a motívumok ritmusa is bonyolult, és a táncosnak nagyon jól „éreznie” kell a zenét, mert tulajdonképpen a zene hangban festi le a motívumot, amelyet a táncos épp jár. A legényesben vannak olyan pontok, amelyeknél, ahogyan a dallamot lezárja a hangnem alaphangjára érkező

² Adatközlőm Fodor Katalin, 82 éves. A gyűjtés időpontja 2009. július 14.

³ Itt utalok arra, hogy adatközlőm úgy mondta, hogy az ő fiatal korában már tánc konként lehetett partnert cserélni.

1. kép

AP 14.321/D Legényes

Fig. 1

Young men's dance

prímás, úgy a táncos is megáll egy pillanatra. Szimmetrikus az elemek, az ún. „pontok” felépítése. A zárás két negyed, illetve nyolcadpár és negyed, majd amikor újra kezdődik egy szakasz, akkor szinkópás ritmussal indul. A táncfolyamat csak egy-két perces, ami az intenzitása miatt elég is, és kb. 10–12 pontból áll. A pontokat mindig variálják, és ügyelnek rá, hogy ne ismétlődjön egy sem közülük, és a befejezése is hatásos legyen. Kalotaszeg területén különösen kicsiszolt formáját lehetett megtalálni ennek a táncnak. Egyik jellemzője a szinkópás kezdés és a záróritmus. Ezen kívül szerepel még benne csapásolás, ami a comb és csizma kézzel megütése, illetve ide tartoznak a tapsos motívumok. Zeneileg a legényes a verbunkos korai zenéjével rokon, a tánc mivoltát tekintve pedig a pásztortáncokkal és ugrósokkal áll rokonságban. Fejlődését tekintve a régi és új férfitáncok megszületésén helyezkedik el. Műfaji tekintetben a legényes tánc típus egységesnek mondható. Táncolják a románok is, de amíg a magyar előadásmódban a kötetlen, egyéni jelleg dominál, addig náluk a csoportos, vonal formában való előadásmód a jellemző. A legényes a régi és új táncstílus határán helyezkedik el fejlődési szempontból, mert a régi ugrós kanásztáncokhoz is kapcsolódik, ugyanakkor kiinduló pontja verbunkos táncainknak. Továbbfejlődött ága a lassú legényes tánc, amely már az új táncstílus részét képezi.

AP 14.321/D Legényes

Csárdás

A vizsgált anyagban szerepelnek csárdás dallamok. Ez a táncunk a később említett verbunkok együtt már az új stílusú táncok közé tartozik. A magyar táncfolklórban hangsúlyos a páros táncok szerepe, amelyek közé a csárdás is tartozik. Nemzeti táncstílusunk legjellemzőbbike leginkább 1830 és 1880 között virágzott. A népi nemzeti stílus kialakulása nem egyedi vonás, mivel ebben az időszakban Európa-szerte általános volt ez a folyamat. Györffy István véleménye szerint a csárdás elnevezés nem régi, és fokozatosan szorította ki a többi táncnevet, melyet erre a tánc típusra alkalmaztak. Ilyen elnevezések voltak például: lippentős, mártogatós, csosszantós, ugrós. A csárdás elnevezést gyakran egy jelző előzi meg, vagy épp csak az szerepel, amely a benne szereplő mozgásokra és a konkrét tánc tempójára utal. Pl. lassú, friss, szapora. Általában a lassút követi a friss csárdás, ezek közül az elsőnek dűvő, a másodiknak pedig esztam kísérete van.

AP 14.321/B Csárdás

Musical score for AP 14.321/B Csárdás, showing a single melodic line in G major with various ornaments and rhythmic patterns. The score consists of eight staves, with measures numbered 5, 10, 13, 17, 21, 25, and 29. The music features characteristic Hungarian folk motifs, including dotted rhythms and grace notes.

2. kép

AP 14.321/B Csárdás

Fig. 2

Csárdás

A csárdáshoz szorosan kapcsolódott a verbunk. Bár a csárdásnak vannak meghatározó stílusjegyei, mégis elhatárolható az egyes vidékekre jellemző táncmód. Ugyanakkor a közös elemekről elmondható, hogy nem a felsőbb rétegekből „szállt” alá, hanem a nép legrégebbi táncában is megtaláljuk ezeket. Természetesen vannak idegen hatást mutató, csárdásra emlékeztető táncok, de egyrészt ezeknek a neve sem magyar, másrészt pedig onnan tudhatjuk, hogy tényleg a magyar népi csárdásról van szó, hogy a testtartás, egyes figurák, mozdulatok más táncainkban is fellelhetőek.

Kalotaszegen a csárdás forgós jellegű, és nincs nagy motívumkincse, a legények kevesebbet figuráznak. A csárdás leginkább elterjedt alapállása, amikor a férfi és nő egymással szemben áll, a férfi a partnere derekára teszi mindkét kezét, a nő pedig a férfi vállára. A táncban javarészt a lábnak van szerepe, a deréknek szinte semmi. A táncfolyamat alatt többször elengedik egymást, és ilyenkor külön-külön járják a táncot. A csárdás közben előforduló forgatások, forgások közül az mondható régiek, amikor a férfi nem emeli magasba a kezét és szemben forog a nővel. Táncunkra és népi kultúránkra jellemző, hogy a férfinak van irányító szerepe, tehát a táncban csak ő kezdhet el új figurát. A csárdás alaplépése a kilép, zár, kilép, illetve ennek megismétlése a másik irányba. A táncban szereplő, jellemző elemek még: biccentés, átdobás, bokaösszeverés. Előzményeit szintén a reneszánszban találhatjuk meg, kiteljesedése pedig a XIX. századra tehető. A csárdás az a táncunk, amelynek mozzanataiban megjelenik az Európából érkező táncok formavilága. A csárdás

AP.14321/L Szapora

Musical score for AP.14321/L Szapora, showing a single melodic line in G major with trills and a final 'lehúzás' (pulling) section. The score consists of eight staves, with measures numbered 3, 4, 8, 12, 16, 20, 24, and 29. The music features characteristic Hungarian folk motifs, including dotted rhythms and grace notes.

3. kép

AP 14.321/L Szapora

Fig. 3

Quick dance

egyik típusa rokonságban áll a verbunkkal, s ezt Európában már a XVIII. század végétől nemzeti táncunknak tekintették. Nemzeti, népszerű voltát mutatja, hogy bár csökevényes formában, de még ma is fellelhetjük lakodalmak, ünnepek alkalomával.

Adatközlőm elmondta, hogy Szászfenesen a polgárosulás ellenére a tradicionális táncok közül a csárdás és legényes megmaradt. *Lassú csárdás* címmel szerepelnek dalok az elemzett anyagban, de ez lényegileg megegyezik a csárdásként megnevezett dallamtípussal. A lassú csárdás táncolásához leginkább verbunk dallamot játszanak. A lassú csárdás szakasz minden esetben hosszabb és önállóan is táncolható (SZENTPÁL 1954., PESOVÁR 1977).

A csárdásról az is elmondható, hogy valamennyi két részes, és a csárdást vagy lassú csárdást közvetlenül követi a friss, vagy ahogy Szászfenesen is nevezik, a *szapora*, tehát ez lényegében a friss csárdás, amelynek a tempója igen gyors, még a legényesénél is gyorsabb. A friss csárdás nem él önálló formában, hanem csak a lassú befejező dallamaként és táncaként.

Verbunk

A szó jelentése toborzás, hívogatás a Werbung Kommando által rendezett szabad katonaszedés, táncos mulatozás közepette. Czucor írja, hogy a magyar ezredek időnként kényszerűségből verbuválást tartottak, hogy kedvet csináljanak a legények körében a katonasághoz, és hogy a létszám növekedjen. Muzikaszó volt, elől az őrmester haladt, ő nem táncolt, aztán a „tánczkarigazgató”, aki vezette a táncot, őt pedig a legények követték. Leírást is készített a toborzás menetről. Czucor szerint a toborzó jellemző vonásai: *komolyság, fokozat*, amely azt jelenti, hogy a lassú tempótól elér a tüzes táncmodorig, *változatosság*, sok figurája van, amelyek egymással vegyülnek, *összehangzás*, vagyis egyszerre történnek a csapások, sarkantyúverések. (SZILÁGY 1843.)

Debreceni születésű lévén megemlítem, hogy az első írásos adatot a táncról épp Debrecen város jegyzőkönyvében találjuk, 1785-ből. A tánc neve a tényleges verbuválásból ered, de csak később fejlődött önálló stílussá. Van szóló és csoportos változata. A katonatáncok közül a legegyszerűbb az egy ember által járt verbunkos. Többi férfi-egyes táncainkhoz sok elemével kötődik. Történetét vizsgálva újra előkerül

4. kép

AP 14.323/B Verbunk és cifrák

Fig. 4

Recruiting dance and adorned

AP 14.323/B Verbunk és cifrák

AP 14.323/C Menyasszonykísérő (Verbunk)

5. kép

AP 14.323/C Menyasszonykísérő

Fig. 5

Bride's escorting song

6. kép

AP 14.322/G Halotti mars

Fig. 6

Funeral march

a legényessel való rokonsága. A verbunk alakulása, gyors fejlődése elválaszthatatlan a XVIII–XIX. századi, reformkori törekvésektől. A csárdással együtt nemzeti táncstílusunk meghatározó táncává vált. 1790–1830 között élte népszerűségének csúcspontját.

Volt törekvés a szó magyarosítására (hadrasz toborzó) de a köztudatba ez nem épült be, mindenki verbunk néven emlegette. Egyik fontos vonása a negyedes mozgás uralkodó szerepe, van benne bokázás, taps, csapásolás, sarkantyúzás. Ettől lesz a verbunk tánc és a hozzátartozó zene előkelőbb. Zenéjére jellemző a pontozott ritmus és a lassú dúvő kíséret.⁴ Kalotaszegen, Szászfenesen „figurás”-nak nevezik a verbunk itt fellelt változatát. Lényegi különbség a többi változathoz képest, hogy nincs külön „kiáll” vezetője a táncnak. Minden táncos egyaránt tudja a táncot, és mindig más-más kezdi az újabb figurákat (LUGOSSY 1954. 49., MARTIN 1970. 60–63., 92–93., 96–97., PESOVÁR 1972. 45–46).

Menyasszonykísérő

Lényegében menettánc vagy mars, amely valamilyen vonulási alkalomhoz kapcsolódik, vagyis a szokás egyik

AP 14.322/F Gyászinduló

AP 14.322/G Halotti mars

⁴ Lásd még a dallamok elemzésénél!

7. kép

AP 14.321/A Hajnali nóta (Szászfenesi hajnali)

Fig. 7

Dawn song

fontos helyéről vonulnak az esemény másik szín-
helyére. Kísérhette tánc a menyasszonyi kelengye
vitelét, de akkor is megjelent, amikor a lakodalom
napján vonultak egyik helyszínről a másikra. En-
nek zenei anyaga gyakran verbunk dallam volt.

Halotti mars

Szintén egyfajta menetet kísérő zene, az
elhunyt utolsó útját kísérték végig zeneszóval, ott-
honról a temetőig. Nem feltétlenül járt mindenki-
nek ez a kíséret, volt, ahol csak a zenészeket kísér-
ték így utolsó útjukra. Zenei anyagát tekintve in-
duló jellegű, moll hangnemű dallam, ami az ese-
mény komorságát festi le.

Hajnali

Hajnali vagy más néven hajnali nóta. Ka-
lotaszegen a táncközi szünetekben játszották, éne-
kelték a mulatságon jelenlévők pihenésképpen,
amikor a táncban kifáradtak. Amikor vége volt az
alkalomnak, és hazafelé mentek a zenészek, mu-
ziskaszóval kísérték haza a résztvevőket: ilyenkor
is hajnali nótát játszottak.

Invertita

Az anyagban szerepel egy Invertita című
dallam. Ez műfajilag a magyar csárdás táncunk-
hoz hasonlítható. A románoknál fellelhető, eredet-
ét tekintve azonban műdal, így különválnak a többi
zenei anyagtól.

Curt Sachs a tánczenei kíséretről azt írja,
hogy lényegében két típusa van: önálló ritmuskísé-
retet, illetve pusztá dallamkíséretet (SACHS 1937.).
Martin György ide sorol egy harmadikat is, még-
pedig a komplex dallamkíséretet, amely a ritmus
és a dallamkíséret egyidejű alkalmazásából ke-
letkezik (MARTIN 1967. 145–146.). A feldolgo-
zott anyagban ez a típus szerepel. Ő volt az, aki
elsőként vizsgálta a népi tánczene ritmuskíséretét
és a tánc típusok ritmikái jegyeit. A ritmuskíséret

AP 14.321/ A Hajnali nóta
(Szászfenesi hajnali)

AP 14321/i Invertita
(román műdal)
lehúzás

8. kép

AP 14.321/i Invertita (román műdal)

Fig. 8

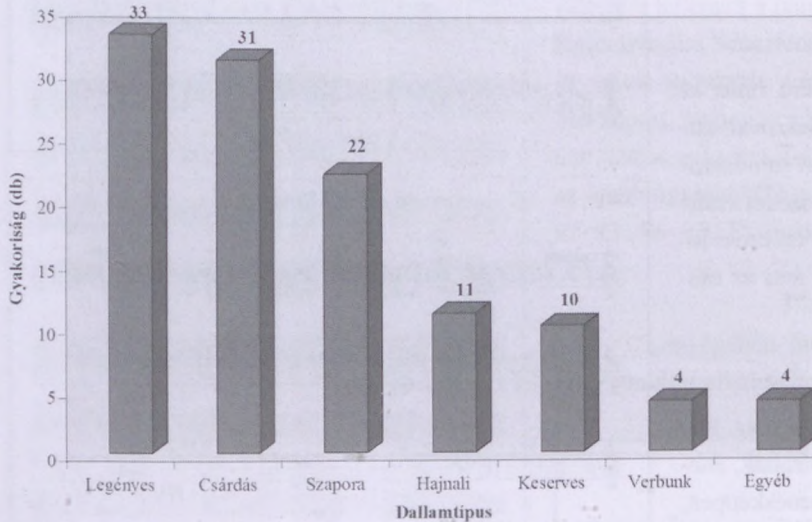
Invertita (Romanian song)

ritmusa a kontraritmus. A kontraritmus jelentőségét mutatja, hogy a táncosok dallamhangszer híján a kontra kíséretre is tudnak táncolni, míg csak a dallamra nem szívesen teszik. A kontraritmusnak a Kárpát-medencében három fő formája van: lassú-dűvő, gyors-dűvő és esztam. A dűvő szó valószínűleg a cigány nyelvből ered, a dujvar vagy duvar – kétszer jelentésű szóból (PÁVAI 1998. 37.). A dallamok kíséreténél az alábbi típusok jelennek meg.

Az első csoportban szereplő legényesek kíséret-típusa a gyors-dűvő, amely esetén a kontrás két-két nyolcadot játszik egy vonóra. A kíséretnek jellemzője, hogy alátámasztja a tánc közben hallható hanghatásokat, például: taps, csapásolás. A gyors-dűvő sebesebb változataira járnak a gyorsabb tempójú legényes táncokat, amelyek közé a szászfenesi legényesek is tartoznak. Szaggatott hangzás

jellemzi ezt a gyors dűvőt, amelyhez a bőgő nyolcadoló mozgása társul. A „lassabb” gyors-dűvőnél negyed=69–112, az igazán gyors változatnál pedig negyed=109–138.

A szászfenesi anyagnál a csárdás és verbunk dallamok kíséreténeként a lassú-dűvő szerepel. Ennél a kísérettípusnál ütemenként négynegyed szerepel a kontra játékában. Van, amikor egyenletesen – ez az egyenletes lassú dűvő –, és van, amikor rövidített vagy nyújtott értékeket játszva – ez a sánta lassú dűvő. A szászfenesi csárdásoknál, verbunkoknál azonban az egyenletes lassú dűvő szerepel. Tehát a lassú dűvő esetében a kontra ütemenként négy negyed értékű lüktetést játszik.

9. kép

Dallamtípus szerinti megoszlás

Fig. 9

Distribution by melody type

Kísérettípusként szerepel még az esztam ritmus. Ennek lényege, hogy a kontra a páratlan számú nyolcadokon, a bőgő pedig a páros számú nyolcadokon szólaltatja meg hangjait. Martin György hangutánzó szónak tartja az esztam szót, mivel a zenei hangzást a szó hangzása is érzékelteti. Egyik feltételezés lehetne, hogy a cigány nyelvben alakult ki. A középkorban használt estampida – egy dobantós tánc – nevéből való eredeztetése is fölmerült. Ahogy a másik két kontraritmus-fajtának, úgy ennek is tájanként különféle változatai vannak, és elsősorban gyorsabb lüktetésű páros táncainkhoz kapcsolódik.

A lejegyzett anyagban szerepel egy román páros tánc – invertita –, amely szintén esztam kíséretű. Érdekes, hogy az alberti basszusnak (MICHELS 1994. 362.) nevezett műzenei kísérettípus szintén esztam hatású. Nevét Domenico Alberti olasz zeneszerzőről kapta, aki ezt rendszeresen alkalmazta. Később a bécsi klasszikusok is kedvelték.

Ahhoz, hogy a hagyomány értékei beépüljenek a mai és a jövőbeni kultúrába, és áthassák az emberek mindennapi életét, a hagyományos rendszerek felbomlása után át kell értékelnünk a hagyomány jelenségeit. Ezért van szükség a hagyományörző- és teremtő kezdeményezésekre, amelyeknek célja a régi hagyományok továbbvitele, illetve új tartalommal való megtöltése, és ezek által az adott hagyomány életre keltése. Ezért tartom nagyon fontosnak a fiatal népzeneészek munkáját, és

a körük „épülő” társaság összetartó erejét. Ezek az elvárások természetesen a zenészek, népzene-szek számára is fokozott kihívást jelentenek, hiszen segítséget kell adnunk munkánkkal a tudományos kutatások továbbhaladásához, a néphagyomány ápolásához, továbbviteléhez. A fent röviden bemutatott zenei anyag igen értékes része szellemi örökségünknek, melynek összegyűjtéséért köszönettel tartozunk lelkes, lelkiismeretes kutatóinknak.

Irodalom

DOMBY 1972.

Domby Imre: Kalotaszegi népi táncok. Kolozs M. Szoc. Műv. és Nev. biz.: Népi Alk. és Műv. tömegmozg. Kolozsm. Közp., Kolozsvár 1972.

FELFÖLDI–PESOVÁR 2001.

A magyar nép és nemzetiségeinek táncgyógyománya. Szerk. Felföldi László – Pesovár Ernő. Planétás, Budapest 2001.

GYÖRFFY 1983.

Györffy István: Alföldi népelet. Gondolat, Budapest 1983.

KODÁLY 1982.

Kodály Zoltán: Énekes játékok. In: Visszatekintés I. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok. Sajtó alá rendezte és bibl. jegyz. ellátta Bónis Ferenc. Zeneműkiadó, Budapest 1982.

LAJTHA–GÖNYEI 1943.

Lajtha László – Gönyei Sándor: Tánc. In: A magyarság néprajza. IV. Szellemi néprajz II. Szerk. Bátky Zsigmond – Györffy István – Viski Károly. Egyetemi Nyomda, Budapest 1943. 76–131.

LUGOSSY 1954.

Lugossy Emma: 39 verbunktánc. Zenemű Kiadó, Budapest 1954.

MARTIN 1967.

Martin György: A néptánc és a népi tánczene kapcsolatai. In: Tánctudományi Tanulmányok 1965–1966. Szerk. Dienes Gedeon. Magyar Táncművészek Szövetsége, Budapest 1967. 143–195.

MARTIN 1970.

Martin György: Magyar tánc típusok és táncdialektusok. I–III. Népművelési Propaganda Iroda, Budapest 1970.

MICHELS 1994.

Ulrich Michels: SH Atlasz, Zene. Springer Hungarica Kiadó Kft., Budapest 1994.

PÁVAI 1993.

Pávai István: Az erdélyi és a moldvai magyarság népi tánczenéje. Jelenlévő múlt. Planétás, Budapest 1993.

PÁVAI 1998.

Pávai István: Az erdélyi és a moldvai magyarság népi tánczenéje. Jelenlévő múlt. Planétás, Budapest 1993.

PESOVÁR 1972.

Pesovár Ernő: A magyar tánc történet évszázadai. Néptáncpedagógusok kiskönyvtára, Budapest 1972.

PESOVÁR 1977.

Pesovár Ernő: Csárdás. In: Magyar néprajzi lexikon. I. Szerk. Ortutay Gyula. Akadémiai Kiadó, Budapest 1977. 467–473.

PESOVÁR 1978.

Pesovár Ferenc: A magyar nép táncélete: tánctanulás, táncalkalmak, táncrendezés. Népművelési Propaganda Iroda, Budapest 1978.

PESOVÁR 1982.

Pesovár Ferenc: Táncillem. Táncra kérés. In: Magyar néprajzi lexikon V. Szerk. Ortutay Gyula. Akadémiai Kiadó, Budapest 1982. 177–178., 183.

RÉTHEI PRIKKEL 1924.

Réthei Prikkel Marián: A magyarság táncai. Studium, Budapest 1924.

SACHS 1937.

Curt Sachs: World history of the dance. W.W. Norton, New York 1937.

SEEMAYER 1935.

Seemayer Vilmos: Adatok népi táncaink ismeretéhez. [Daten zur Kenntnis der ungarischen Volkstänze.] *Ethnographia* XLVI. 1935. 105–116.

SIKLÓS 2006.

Siklós László: Táncház. Timp Kiadó, H.n. 2006.

SEBŐ 1991.

Sebő Ferenc: A revival mozgalom és a táncház Magyarországon. *Árgus* 3. 1991. 68–73.

SZENTPÁL 1954.

Szentpál Olga: A csárdás: a magyar nemzeti társastánc a XIX. század első felében. Zeneműkiadó, Budapest 1954.

SZILÁGY 1843.

Szilágy [Czucor Gergely]: A' magyar tánczról. *Athenaeum* (új folyam), I. 1843. 109–119.

DULAINÉ MADARÁSZ Annamária

Hajdúböszörmény

H-4220 Désány István utca 1–9.

e-mail: dulamy@gmail.com

Musical heritage from Szászfenes / Florești Presentation of the musical heritage of Szászfenes based on the collections in 1983 and 1986

Florești (Szászfenes) is a small settlement in Țara Călatei (Kalotaszeg), located near Cluj (Kolozsvár). Although music collecting expeditions took place all over Kalotaszeg, collectors did not turn up in Szászfenes too often. Zoltán Kallós, Levente Székely, András Vavrincz, Csilla Kőnczei, Hajnal Fülöp, László Csonka, Miklós Teszary and Gyula Pálffy participated in the gathering of the musical material of Szászfenes. The collection took place in 1983 and 1986; I studied these materials in the folk music section of the Institute of Musicology (Zenetudományi Intézet). The elaboration of these materials may help to include new melodies into folk music education and to reach a more sophisticated knowledge of the melody set of this region. On the records two leaders of the band play: József Muza and Pál Hóka. There are 115 melodies in the record, 55 of them were played by József Muza and 60 by Pál Hóka. The following genres of melodies are present: “Legényes” (Young men’s dance), “Verbunk” (Recruiting dance), “Csárdás”, “Szapora” (quick dance),

“Keserves” (grievous song), “Hajnali” (dawn song), “Invertita”, “Halotti mars” (Funeral march) and “Menyasszonykísérő” (bride’s escorting song).

As they are typically accompanied by dance, we have to look over the dances as well, which are connected to them and the circumstances associated with them. In Szászfenes the national characteristics became manifest in the dance culture of different peoples in the 18th and 19th century. Dances followed each other in a determined order that is what we call “dance cycle” or “dance order”. One dance cycle includes 3 to 5 dances but of course there were breaks between them. Another characteristic of the dance order is that the more archaic dances appear at the beginning, they are followed by the new ones and at the end the older dances appear again. The dances which followed each other often adjusted musically too. The dance cycles of the peoples in the Carpathian Basin are always introduced by a men’s dance, which was followed by couple dances.

In order to integrate the values of the tradition into the present and future culture and to make them pervade the everyday life of people it is necessary to have the initiatives to preserve and create traditions, which aim on the one hand to safeguard the old traditions and to fill them up with new content on the other hand and by these means to revive the specific tradition. Naturally, these expectations pose a challenge for the musicians, folk musicians as well, since we have to provide help for the progress of scientific research and for the cultivation and continuation of folk tradition. The above concisely presented musical material is a highly valuable part of our spiritual heritage.

Translated by Gyula Szabó

Annamária DULAI MADARÁSZ

Hajdúböszörmény

H-4220 Désány István utca 1-9.

e-mail: dulamy@gmail.com

Nyíregyházi gyalogosok Ukrajnában a megszálló erők között (1941–1944)

Bene János

„Nem közismert, hogy a II. világháború folyamán, a Szovjetunió területén több mint félmillió négyzetkilométeren magyar csapatok láttak el megszálló feladatokat. A magyar katonai hozzájárulás fontosságát jellemzi, hogy a magyar megszálló alakulatok a keleti fronton az összes német megszálló katonaság létszámának mintegy 20–25 %-át tették ki. Ennek a nagy részarányának az volt az oka, hogy a német vezérkar csak a legszükségesebb mértékben használt fel ütőképes csapatokat megszálló feladatra, a magyar vezetés pedig szívesebben ajánlott fel megszálló erőket, mint első vonalbeli csapatokat, mivel kimélni akarta tartalékait.” – írja a magyar honvédség II. világháborús szerepéről szóló könyvében Ungváry Krisztián (UNGVÁRY 2004. 38.).

A honvédség első vonalbeli alakulatainak a hátszágban tartását, esetleg a háború végére mint ütőképes erőnek megtartását célozták a Honvéd Vezérkar frissen kinevezett főnöke, v. Szombathelyi Ferenc vezérezredes németországi tárgyalásai 1941. szeptember elején. A német főhadiszálláson, a kelet-poroszországi Rastenburgban tartott megbeszéléseken, melyek elsősorban Horthy Miklós kormányzó és Hitler között folytak, a németek egy páncélosadosztály fegyverzetének átadását ígérték cserébe a megszálló magyar erők növeléséért. A magyar részről felajánlott 4 gyalogdandár (105., 108., 121., 124.) erejű 12 megszálló gyalogzászlóalj között már ott találjuk a nyíregyházi 12. gyalogezred ikerezredének, a 42.-nek két zászlóalját is.

A megszálló alakulatok a keleti hadszíntéren az arcvonaltól mögött katonai közigazgatási és biztosító feladatokat láttak el. Az 1942. januárig a 102. gyalogdandárral együtt öt Ukrajnába kiszállított magyar gyalogdandár közül kettőben szolgáltak nyíregyházi gyalogosok: a 42/I. zászlóalj a 124.-ben, a 42/III. pedig a 102.-ben.

A megszálló zászlóaljok állománya zömmel idősebb korosztálybeli, póttartalékos, hiányosan kiképzett, kezdetben 20, majd később 50%-ban nemzetiségi katonákból állt. Feladataik ellátásához (őrszolgálat, szállítási útvonalak, vasutak, hidak őrzése, biztosítása stb.) nem feltétlenül szükséges fegyvernemek – például tüzéség – kezdetben nem is szerepelt a dandárok hadrendjében. A nyíregyházi és nyírbátori megszálló zászlóaljokról igen kevés forrásanyag maradt fenn. Létszámukról más hasonló zászlóalj adataiból következtethetünk. Így tehát a zászlóaljtrézs 50%-os állománnyal és csak a legszükségesebb járművekkel, a 3 puskásszázad századonként 120-120 fővel (3 szakasz), 9-9 golyószóróval és 1-1 nehézpuskával vonult ki. A géppuskás század 2 szakasszal, 6 géppuskával rendelkezett, s mindegyik században 30 fő át nem képezett román nemzetiségű katonákkal szolgált. A zászlóaljhoz tartozott – szintén csökkentett létszámmal – egy kocsizó géppuskás szakasz 2 géppuskával, egy páncéltörő ágyús szakasz 2 páncéltörő ágyúval, egy aknavető szakasz

2 aknavetővel és a távbeszélő szakasz 80%-os állománnyal, de teljes anyaggal.¹ A menetkészültséget minden alakulatnak 1941. szeptember 28-án éjjelre kellett elérnie.²

Első lépcsőben 1941. október 2-án a 121. és 124. dandár indult el, és részben gyalogmenetben, részben vasúti szállítással ért ki Ukrajnába, ahol a 124. dandár október 18-ra felváltotta az I. hegyidandárt. A 42/I. zászlóalj (parancsnok: Lovász Bódog alezredes) egy százada Csernij-Osztrovra, a többi alosztály pedig Volocsinszkba települt.³

1941. október 6-án Vinnyicán a megszálló erők fölötti parancsnokságot v. Olgyai Károly vezérőrnagy vette át. Ettől az időtől kezdve a 124. dandár Proszkurov–Jarmolinci–Kamenyec-Podolszkij–Gorodok–Volcsinszk területét tartotta megszállva és biztosította a vasútvonalakat.⁴

1941. december 2-án indult el a megszállt területre a 102. dandár-parancsnokság. Kassánál léptek ki, és az élszállítmány 23 órás késéssel, december 5-én érkezett Berdicsevbe. A 42/III. zászlóalj Böbl Gyula alezredes parancsnoksága alatt december 7-én rakodott be Nyirbátorban, és 1941. december 11-én hajnali 3 órakor érkezett Berdicsevbe.⁵ Felettes parancsnoksága, a 40. gyalogezred és a 40/I. zászlóalj Prilukiba, a 41/II. zászlóalj Romniba, a 42/III. zászlóalj pedig Bahmacsba települt. A dandár alkalmazási területét 1942. január 6-án érte el, és akkor szállásolt be véglegesen. A 30 fokos hidegben végrehajtott gyalogmenetben 60 fő súlyos fagysérülést szenvedett.⁶

1942 elején német kérésre a 124. dandár működési területét keletebbre tolták el, így a 42/I. zászlóalj Izjaszlávra került, felettes parancsnoksága, az 54. gyalogezred és az 54/I. zászlóalj Zdolbunovra és Dubnóra, az 51/I. zászlóalj pedig Zdolbunovra települt.⁷

Mivel a megszálló csoportból most már 3 dandár is a Dnyepertől keletre állomásozott, a megszálló csoport parancsnoksága 1942. január 17-én Vinnyicáról Kijevbe települt át. A megszálló magyar hadosztályok kezdetben a Dnyeper két partján helyezkedtek el. A híresen hírhedt brjanszki erdőtől egészen Galícia határáig olyan nagy területet kellett rendfenntartás céljából biztosítaniuk, mint a visszacsatolt területekkel megnagyobbodott Magyarország. A megszálló erők alkalmazási módjáról, a parancsnoklási viszonyokról ad pontos képet egy magyar 2. hadsereg-parancsnoksági intézkedés, melynek tartalma a fenti seregtetek helyzetét is igazolja: „...az elöljáró német parancsnokságoktól származó minden intézkedés, illetve parancs úgy hajtandó végre, mintha az a magyar vezetéstől származna és ahogyan annak végrehajtására a Legfelsőbb Hadiúrnak tett eskü minden honvédet kötelez...” Minden egyéb vonatkozásban (személyi utánpótlás, fegyelmi és tisztügyi ügyek stb.) a megszálló erők a magyar vezetésnek, a honvédelmi miniszternek, illetve a vezérkar főnökének voltak alárendelve.⁸ Mindez számos súrlódáshoz vezetett a későbbiekben a német és a magyar parancsnokság között.

1942-től, a szovjetek moszkvai ellentámadása után a megszállt területeken megnőtt a partizánmozgalom. Az 1942. január 18-i izjumi szovjet betörés után a német hadvezetőség a 102. dandárt

¹ Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL.) 10. könnyű hadosztály parancsnokság 290/M – 1941. (A Honvédelmi Minisztérium /a továbbiakban: HM./ 1941. szeptember 18-án kelt 1581/M.1./b. – 1941. rendelete.)

² HL. 12. gyalogdandár. 187/M. – 1941.

³ HL. Vezérkari Főnök (a továbbiakban: VKF.) Eln. 1. a. oszt. számnélküli iratok. Napi Helyzetjelentések (a továbbiakban: NHJ): 1941. október 18.

⁴ HL. VKF. Eln. 4340/1942. szám.

⁵ HL. Központi Szállítás Vezetőség (a továbbiakban: KSZV) napló: 1941. december 7., illetve december 12. A Központi Szállítás Vezetőség a Magyarországról útnak indított katonai szállítmányok megtervezését és végrehajtását végezte, s az ország valamennyi közlekedési vállalata ennek volt alárendelve. Ezt a parancsnokságot a Magyar Királyi Államvasutaknál a Honvéd Vezérkar főnökének és a Honvédelmi Minisztériumnak egyaránt alárendelt 7/k. osztály állította fel a mozgósítás elrendelésekor. A 7/k. osztály békében a vasúti, vízi és légi közlekedést irányította. A KSZV-t először 1938 szeptemberében állították fel.

⁶ HL. KSZV napló: 1942. január 6.

⁷ HL. VKF. Eln. 1. a. oszt. számnélküli iratok. NHJ: 1942. január 6.

⁸ HL. 10. könnyű hadosztály iratai. 1942/861/M.

a német 2. hadsereghez vonta előre Bjelgorod–Obojan körzetébe. A 102. dandár január 28-án kapott parancsot, hogy alakulatai gyülekezés nélkül zászlóalj-menetszolgálatokban induljanak Poltavába. 1942. február 4-én a 42/III. zászlóalj elérte Romnit, de a nagy, 80–100 cm-es hó, a rendkívüli hideg és a legyengült lovak a menetet igen lelassították.⁹ A hónap végére ért a zászlóalj Obojanba, ahol beszállásolt, majd a 102. könnyű hadosztály működési területén az egész március hónapban partizánvadászatban vett részt. Ezt követően április és május hónapokban a Brjanszk–Ljgov vasútvonalat biztosították a Szinyerszki–Navlja–Borcsevo szakaszon, a vasúttól nyugatra (CSIMA 1961. 118.).

A 124. könnyű hadosztályba tartozó 42/I. zászlóalj 1942. március elejére fejezte be mozgását, ezután pedig szintén vasútbiztosító feladatokat látott el a Rovno–Zdolbunov–Berdicsev vasútvonal mentén, mely terület májusban Brjanszkig nyúlt el.

A megszálló könnyű hadosztályok alkalmazási területe ezután lényegesen nem változott, de hadrendjük jelentősen módosult. A békeszervezésben azonos gyalogezredbe tartozó alakulatokat egy kötelékbe vonták össze, s német követelésre 1943 elején Ukrajnába vezényelték az 1. és a 201. könnyű hadosztályt is (LEXIKON 1997. 283.). Időközben, 1942. március 1-vel Lovász Bódogot Szlávy Aladár alezredes, Böbl Gyulát pedig Nedőczy Gyula alezredes váltotta fel a 42/I., illetve a 42/III. zászlóalj élén. A váltás közben még Böbl Gyula vívott zászlóaljával helység harcokat 1942. március 3-án Anatoljevka, Drogonovka és Marjanovka területén, és eredményes vállalkozásokat vezetett a partizánok ellen.¹⁰ Ebben az időben a 42/I. zászlóalj Csudnovon állomásozott.¹¹

A 201. könnyű hadosztály hadrendjébe tartozó 42. gyalogezred parancsnokságát és menet alakulatait 1943. január 3-án, vasárnap délután búcsúztatták el Nyíregyházán (VATTAY 1943.).

A Központi Szállításvezetőség naplója szerint 1943. január 5-én Lavocsnénál lépett ki az ezredparancsnokság (ezredparancsnok: Szathmáry Béla alezredes) és a távbeszélő szakasz, másnap a 42/II. zászlóalj-parancsnokság (parancsnok: Székely Sándor II. őrnagy) és a távbeszélő szakasz, a 42. ezredközvetlen páncéltörő ágyús század, a 4/4. és 4/5. puskásszázad. Január 7-én követte őket a 42. ezredközvetlen árkásszázad, a 42/II. géppuskás század és a 42/6. puskásszázad. Január 29-én Galántánál felváltásként kilépett a 42/M (menet) zászlóalj törzs (parancsnok: Homolay Endre őrnagy) a távbeszélő szakasszal, a géppuskás századdal és a 42/1., 2., 3. puskásszázaddal. A 42/III. zászlóalj továbbra is a 102., majd a 201. könnyű hadosztály alárendeltségében maradt. 1943 tavaszán–nyarán szintén a KSZV naplóból lehet követni a 42. gyalogezred egyes alakulatainak váltását. E naplóban 1943 nyarán ismét szerepel a 12. gyalogezred is, igaz, csak a pótzászlóaljaival, melyek július elejétől léptek ki Lavocsnénál, és az ősz folyamán állandóan folyt a váltás. Azt egyelőre még nem sikerült kiderítenem, hogy ezek a felváltó alakulatok hová kerültek, de az sem kizárt, hogy az ikerezred egyes alosztályait váltották. Erre enged következtetni a honvédelmi miniszter 1943. március 12-i rendelete, mely szerint azokat a katonákat, akik a megszálló alakulatoknál 12 hónapot már letöltöttek, folyamatosan le kell váltani, s ugyanazon állománytesten belül, vele azonos értékű honvédegyénnel kell felváltani. A kétgyermekes családapákat 10 hónap, a 3 gyermekeseket 8 hónap szolgálat után, a 4 vagy több gyermekeseket azonnal fel kellett váltani.¹² Tekintetbe véve, hogy a megszállóknál az idősebb korosztályú, többgyermekes családapák szolgáltak, a sűrűbb váltásra ez magyarázat lehet. A 42. gyalogezred (melybe ekkorra már beleolvadt a 42/I. zászlóalj is, parancsnok: Villányi Endre őrnagy) 1943 folyamán előbb a Cviákel–Sepetovka, majd a Sepetovka–Zsitomir vasútvonal és műút mellett biztosított, közben szeptember 2. és 4. között Szlinkától északkeletre lévő erdőségekben tisztogató hadműveleteket folytatott.

⁹ HL. VKF. Eln. 1. a. oszt. szám nélküli iratok, NHJ: 1942. február 8.

¹⁰ HL. Tiszti anyakönyvi lapok. Böbl Gyula alezredes.

¹¹ Magyar Honvédség (a továbbiakban: MH). Központi Irattár: Tiszti személyi lapok: SZLÁVY Aladár alezredes.

¹² HL. HM. M. I. b. – 1943. 6730. sz.

Az ezred létszáma akkor:

Ezredtörzs:	10 tiszt, 90 fő legénység
Távbeszélő szakasz:	1/50
Árkászszázad:	4/221
Kocsizó géppuskás század:	3/83
Aknavető század:	3/89
Páncéltörő ágyús század:	3/73
3 gyalogzászlóalj:	66/1708
összesen	90 tiszt és 2514 főnyi legénység. ¹³

1943. május 1-én Kijevben megalakult a Megszálló Erők Parancsnoksága, az eddigi Keleti Megszálló Csoport Parancsnokságának (Kijev) – ide tartozott a 102. és a 201. könnyű hadosztály – a feladatát az 1943. június elején mozgósított kassai VIII. hadtest-parancsnokság, a Nyugati Megszálló Csoport Parancsnokságának (Proszkurov) a feladatát pedig a Don-kanyarból visszatért miskolci VII. hadtest-parancsnokság – ide a 124. könnyű hadosztály tartozott – vette át. Mindkét hadtestparancsnokság egyébként a Megszálló Erők Parancsnoksága alá tartozott. Több könnyű hadosztály hadrendi száma is megváltozott: a 102.-et 12.-re, a 124.-et 23.-ra számozták át.

A VIII. hadtest alakulatai Csernyigov–Bobrujszk–Pinszk–Breszt-Litovszk körzetében, a VII. hadtesté pedig Proszkurov–Tarnopol–Kovel körzetében tevékenykedtek. A megszálló erők parancsnokságát 1943. május 22-ével v. Lakatos Géza vezérezredes vette át (TÓTH 1987. 294.).

1943 júliusától a megszálló erők egyre inkább a galíciai, illetve lengyel területekre szorultak, s a partizánok által ellenőrzött Pripjaty-mocsarak, Kovel és Breszt térségében próbálták biztosítási feladataikat ellátni, egyre kevesebb sikerrel. 1944 elején a közel 90 ezer fős megszálló erő a szovjet térnyerés következtében egyre többször került harcba szovjet reguláris erőkkel, s a VII. hadtest seregtestei mind közelebb szorultak a Kárpátokhoz.

Az 1944-es év folyamán a 12. gyalogezred ikeralakulata, a 42. is végig a hadműveleti területen volt a 201. könnyű hadosztály kötelékében. 1944. április 4-én a Magyar Megszálló Erők parancsnokságát feloszlatták, s a VII. hadtest (18., 19., 201. könnyű hadosztály) a felvonuló 1. hadsereg kötelékébe került, a VIII. hadtestparancsnokság pedig (1., 5., 9., 12., 21., 23. könnyű hadosztály) Magyar Megszálló Csoport Parancsnoksággá alakult, a Fővezérség közvetlen alárendeltségében (LEXIKON 1997. 284.). A hadi helyzet súlyosbodásával ezt a parancsnokságot a német Heeresgruppe Mitte (Közép Hadseregcsoport) alá rendelték.¹⁴

A megszálló könnyű hadosztályokat 1944. április végén – május elején 3 gyalogezredből álló tartalék hadosztályokká szervezték át, a Magyar Megszálló Csoport Parancsnokság pedig 1944. május 1-jén II. tartalék hadtestparancsnoksággá változott. Az alárendeltségébe tartozó tartalék hadosztályok hazaszállítására Románia kiugrása után került sor.

A 201. könnyű hadosztály (parancsnok: v. Kisfaludy József vezérőrnagy) 1944. február végén Lemberg, majd innen visszavonulva márciusban Niezviska és Kolomea környékén látott el biztosítási feladatokat. A Papp Gyula ezredes parancsnoksága alatt álló 42. gyalogezred zászlóaljai előbb a Dnyeszter védelmében álltak, majd márciusban Niezviska (itt súlyos harcokat vívtak a szovjetekkel), Kolomea és Delatin területére tolódtak el. Ekkor a Kárpátokba felvonuló 1. hadsereg parancsnoksága alá kerültek (CSIMA 1961. 136.), amelyik 1944. április 15-én a VI. hadtest (parancsnok:

¹³ HL. 12. könnyű hadosztály 1944. I.a. oszt. 742. szám.

¹⁴ HL. KSZV. napló: 1944. április 6.

v. kisbarnaki Farkas Ferenc altábornagy) alárendeltségébe utalta a harcokból kivont 201. könnyű hadosztályt, és feladatául szabták Delatin és Zabie között a partizánelhárítást, valamint a Tár-hágó és Delatin között az út- és vasútvonal biztosítását (FARKAS é.n. 22.). Ennek végrehajtása azonban nagy nehézségekbe ütközött. A 201. könnyű hadosztályt ugyanis visszavonulása közben folytonos orosz harckocsitámadás érte, és nagy veszteségeket szenvedett. „A 201. könnyű hadosztályt mint megszálló hadosztályt a Dnyeszter horodenkai hídfőjében súlyos orosz harckocsi támadás érte, amellyel jóformán fegyvertelenül vette fel a harcot. Súlyos vérvesztésekkel került a Prut völgyébe és onnan a VI. hadtest felvonulása után a Tarac-közbe, ahol még ki sem pihente harci fáradságait, máris a másfél méteres hóval borított Légió- és Pantyr-hágókon kellett átkelnie és a Rafajlova és Zielona körzetében lévő nagyobb partizán bandákat leküzdeni. A hadosztály minden vesztesége és gyengesége ellenére vitéz Kisfaludy József vezérőrnagy parancsnoksága alatt dicséretesen oldotta meg ezt a feladatot és ezzel felszámolta a hadtest hátában minduntalan kellemetlenül feltűnt partizán veszélyt.” – értékelte 1944. szeptember végén hadosztályainak teljesítményét Farkas altábornagy (FARKAS é.n. 145.). A 201. könnyű hadosztály állományába tartozó 41. és 42. gyalogezred 2-2 zászlóaljra olvadt le, löszere nem volt, tüzérségét elvesztette (FARKAS é.n. 145.). Éppen ezért a hadosztályt május 26-án feloszlatták, és a háromezredes tartalék hadosztályok szervezésekor a 42. gyalogezredet a 18. tartalék hadosztály állományába sorolták az alábbi hadrenddel. Ezredközvetlen alakulatok: árkász- és távbeszélő szakasz, 3 zászlóalj, zászlóaljanként 3 puskás- és egy géppuskászad (századonként 12 golyószóró, 2 géppuska és 2 gránátvető, a géppuskás-században 12 géppuska és 4 aknavető). Zászlóaljközvetlen egy árkász- és egy páncéltörő ágyús szakasz (4 löveggel). A szervezési rendeletek szerint a 42. gyalogezred hadrendileg a 23. tartalék hadosztályhoz tartozott, de a hadihelyzet miatt sorolták be az arcvonalon lévő 18. tartalék hadosztály kötelékébe.¹⁵ Az eredeti szervezés csak 1944 szeptemberében, a 23. tartalék hadosztály hátravonása és a 3. hadsereghez való szállítása közben valósult meg. Az 1. hadsereg arcvonalának áttörését követően 1944. július 24-én a körülzárt Delatinban, a város déli részén volt védőállásban a 42/II. zászlóalj, és 28-áig be kellett érkeznie a 42/I. zászlóaljnak is.¹⁶

A fejetlen visszavonulás során az ideiglenes hadseregparancsnoki teendőkkal megbízott VI. hadtestparancsnok július 27-én a hadteste számára kiadott parancsban meghatározta, hogy a 18. tartalék hadosztály a 42. gyalogezred részeivel szállja meg a Jaremcén lévő támpontot, és állandó összeköttetést tartson fenn a Dorát védő alakulatokkal. Ugyanakkor Delatinban a 42. gyalogezred részeit is visszatartotta Dávidházy István ezredes, ezredparancsnok vezetésével, hogy a visszavonuló 24. és 25. gyaloghadosztályok részeit felfogja, rendezze és rendezetten irányítsa tovább Dora, Jarence, Mikuliczin felé. A további visszavonulás során Farkas altábornagy a visszavonuló, teljesen legyengült 25. gyaloghadosztály és 18. tartalék hadosztály erejét nem sokra becsülte, ezért a 18. hadosztály mögé felvételi állásba rendelte a 42. gyalogezred részeit Jaremcén és a Zonka patak völgyében. Amikor pedig a magyar csapatok a Hunyadi-állásban berendezkedtek, a hátsóbb állásba visszavont 18. tartalék hadosztály Bustyaházán beolvadt a 20. gyaloghadosztályba (FARKAS é.n. 111.). Ez már egybeesett Románia kiugrásával, s a megalakult 2. hadsereg megerősítésére szánt se-regtestek elszállításának idejével.

Az 1. hadseregnél történt események a hátországban újabb mozgósításokhoz vezettek. 1944. augusztus 17-én a korábban leváltott Beregfy Károly vezérezredes parancsnoksága alatt megalakult a Tábori Póthadsereg parancsnoksága. A szervezéskor az I. hadtest kivételével minden hadtest felállított egy-egy táborigadosztályt, hadosztályonként két gyalogezreddel és egy

¹⁵ HL. HM. 3000/M. 1. a. – 1944.

¹⁶ HL. VKF. Elh. 1. a. oszt. számnélküli iratok. NHJ: 1944. július 24.

tüzérosztállal. A hadosztályok a hadtest számozását követték. A kassai 8. póthadosztály egyik ezrede a nyíregyházi 12. pótezred lett Reviczky Imre ezredes parancsnoksága alatt. Zászlóaljparancsnokai: Závodszy István százados (12/I. zászlóalj), Héri Dezső százados (12/II. zászlóalj) és v. Fonyó Jenő őrnagy (12/III. zászlóalj). Ezeket az alakulatok 1944 augusztusában már a Nyugat-Dunántúlon, Sopronban és környékén állította fel az addigra oda áthelyezett pótezred-parancsnokság, a hiányzó tisztikart és legénységet pedig a szintén soproni 4. honvéd gyalogezred adta. A kiürítési parancs értelmében 1944. augusztus 14-én vasúton szállították el Nyíregyházáról a még meglévő fegyverzetet, felszerelést, legénységet. A kiürítést Nyáry Rezső ezredes irányította (BONDOR 1994. 166.). A 8. póthadosztályról a következőket jegyezte fel Bondor Vilmos: *„Hadosztálynak volt ugyan keresztelve, de létszáma alig haladta meg egy ezred létszámát, mindez vonatkozott fegyverzetére is. Kezdjük az aleggységek létszámával. Századonként körülbelül százötvenen voltak, három golyósóróval és két gépfegyverrel felszerelve. A legénység kézfegyvere öreg, évtizedes kiképzéseket túlélt Mannliche-rekből állott, amit kiegészítettek a szerbektől zsákmányolt francia puskákkal. Így a zászlóalj tűzereje mindössze hat géppuskából, kilenc golyósóróból és 450 kézfegyverből állott. Teljesen hiányoztak a páncéltörő ágyúk. A zászlóalj létszáma pedig még úgy sem lépte át az ötszázat, ha hozzáadtuk a közvetleneket... A legénység összetétele elég vegyes volt. Többnyire idősebb korosztályos katonák, akik közel jártak a negyvenhez... A zászlóaljnál hárman voltunk hivatásos tisztek... A többiek tartalékosok. Idősebb bajtársak, többnyire jegyzők, tanítók...”* (BONDOR 1994. 167–168.).

Mind a 42. gyalogezredet, mind a 12. pótezredet 1944 őszén a 3. hadsereg hadrendjében látjuk majd viszont.

Rövid életrajzok

Bartha Károly, vitéz dálnokfalvi (Budapest, 1884. június 18. – Linz, 1964. november 22.) szolgálaton kívüli vezérezredes, titkos tanácsos. 1936. január 1-jétől mint katonai főcsoportfőnök a honvédelmi miniszter állandó helyettese, 1938. november 15. és 1942. szeptember 24. között honvédelmi miniszter. 1945. június 19-én lefokozásra ítélték és a honvédségből „kicsapták”.

Beregfy (Berger) Károly (Cservenka, 1888. február 12. – Budapest, 1946. március 12.) vezérezredes, 1943. június 12-től 1944. május 15-ig a 3., azután az 1. hadsereg parancsnoka július 15-ig. Ezt követően 1944. augusztus 17. és október 16. között a tábori póthadsereg parancsnoka. A nyilas hatalomátvétel után a háború végéig honvédelmi miniszter, december 20-tól egyben a Honvéd Vezérkar főnöke és a honvédség főparancsnoka. A budapesti népbíróság háborús bűnősként ítélte halálra, és az ítéletet végrehajtották.

Bondor Vilmos (Hosszúfalu, 1915. szeptember 16. –) hadnagy, 1943. augusztus 1-jétől főhadnagy, 1940. november 1-jétől hivatásos állományban. A 12/I. zászlóaljtól vezényelték a 35/I. zászlóaljhoz, mellyel frontszolgálatot teljesített a Don-kanyarban. Megsebesült 1942. szeptember 20-án. 1944 őszén a 12. pótezred keretében a dél-erdélyi és a magyarországi honvédő harcokban vett részt, november 2-án a 6. Vkf. osztályhoz vezényelték. 1945. február 20-án Budapesten szovjet fogságba esett, ahol koholt vádak alapján 25 évi kényszermunkára ítélték. 1955-ben szállították haza, 1955. november 19-én szabadult.

Böbl Gyula (Siklós, 1897. december 7. – Friedrichshafen, 1969. június 14.) 1941. május 1-jétől alezredes, 1943. május 1-jétől ezredes. 1941–1942-ben a 42/III. zászlóalj élén frontszolgálatot teljesített Ukrajnában. 1944-ben ezredesként mint a 70. határ vadász csoportparancsnokság parancsnoka

a székelyföldi védelmi harcokban vett részt. Alakulata töredékeivel 1944. szeptember 24-én átkerült a 2. gyalog tábori póthadosztály kötelékébe, s ott mint a 22/II. gyalogos tábori pótzászlóalj parancsnoka tevékenykedett. 1944. október 15-től a fenti póthadosztály törzsében szolgált.

Farkas Ferenc, vitéz kisbarnaki (Kismarton, 1892. május 27. – Arnstorf/Németország/, 1980. április 14.) altábornagy, 1944. november 1-jétől vezérezredes. 1943. augusztus 21-től 1944. október 16-ig a VI. hadtest parancsnoka, közben július 26. és augusztus 1. között ideiglenesen az 1. hadsereg parancsnoka. 1944. október végétől országos elhelyezési kormánybiztos. 1945-ben távollétében a nép-bíróság alaptalanul mint háborús bűnöst életfogytiglani börtönre ítélte.

Fonyó Jenő, vitéz (St. Ruprecht an der Raab, 1898. december 30. – ??) százados, 1943. augusztus 1-jétől őrnagy, 1938. augusztus 1-jétől 1945. január 31-ig a nyíregyházi 12. gyalogezred állományába tartozott. 1942. október 7-től 1943. május 27-ig frontszolgálatot teljesített a Don-kanyarban mint a 6/III., a 36/I. zászlóalj, végül a 6. gyalogezred parancsnoka. 1943. szeptember 23. és 1944. július 5. között kiképző táborparancsnok, illetve zászlóaljparancsnok, 1944. szeptember 9-től október 1-jéig a 12/III. kiképző pótzászlóalj parancsnoka, majd ezredparancsnok. Kórházi kezelés után a 3. kerületi parancsnokság törzsalosztály parancsnokává nevezték ki 1945. február 1-jével. 1945. május 4. és október 17. között amerikai hadifogságban volt.

Héri Dezső (Rakamaz, 1910. március 10. – ??) főhadnagy. 1940. november 1-jén vették át hivatásos állományba. 1944 második felében századosként a 12/II. pótzászlóalj parancsnoka.

Hitler, Adolf (Braunau /Ausztria/, 1889. április 20. – Berlin, 1945. április 30.) a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt vezetője, 1933. január 30. és 1945. április 29. között Németország kancellárja, 1934. augusztus 2-től államfője is (vezér és kancellár). 1935-től a német véderő főparancsnoka. Berlin eleste előtt öngyilkos lett.

Homolay Endre (Kassa, 1902. március 12. – ??) százados, 1942. november 1-től őrnagy. 1942. november 4-től 1943. január 27-ig a 42. menetzászlóalj parancsnoka Nyíregyházán, majd június 16-ig a fronton. 1944. június 17-től az 1. hegyidandár állományába került. 1944. október 23-tól beteg. 1945. április 1-jén alezredessé léptették elő.

Horthy Miklós, vitéz nagybányai (Kenderes, 1868. június 18. – Estoril /Portugália/, 1957. február 9.) altengernagy, Magyarország államfője. 1919. június 6. és július 12. között a Károlyi Gyula vezette szegedi ellenforradalmi kormány hadügyminisztere, majd a Nemzeti Hadsereg fővezére. 1920. március 1-jétől Magyarország kormányzója. Államfőként meghatározó szerepe volt a két világháború közötti magyar politikai életben, illetve Magyarország 1941. június 27-i hadbalépésében. A nyilas hatalomátvételt követően családtagjaival együtt Németországba szállították.

Kisfaludy (1929-ig Gröller) József, vitéz (Rábakeresztúr, 1891. március 29. – Eisenstadt, 1967. június 12.) ezredes, 1944. január 1-jétől vezérőrnagy. 1943. augusztus 10-től előbb a 20. gyaloghadosztály gyalogsági parancsnoka, majd a 201. könnyű hadosztály parancsnoka. 1944. decembertől 1945. májusig a 7. tábori póthadosztály parancsnoka. Angol hadifogságba esett.

Lakatos Géza, vitéz csíkszentsimoni (Budapest, 1890. április 30. – Adelaide /Ausztrália/ 1967. május 21.) vezérezredes, 1943. augusztus 1. és 1944. április 1. között a 2. hadsereg (Magyar Megszálló

Erők) parancsnoka, ezt követően 1944. május 26-ig az 1. hadsereg parancsnoka. 1944. augusztus 29-től október 16-ig Magyarország miniszterelnöke. 1944 végén a nyilasok letartóztatták, később a szovjetek internálták, majd kitelepítették. Az 1960-as évek elején kivándorolt gyermekeihez Ausztráliába.

Lovász Bódog, nemes (? , 1896. július 18. – ??) őrnagy, 1942. április 1-jétől alezredes. 1941 végétől 1942. március 1-jéig a 42/I. zászlóalj parancsnoka Ukrajnában.

Nedőczy Gyula (? , 1894. augusztus 3. – ??), 1942. október 29-től ezredes, 1942. március 1-jétől a 42/III. zászlóalj parancsnoka Ukrajnában.

Nyáry Rezső, vitéz (Mezőörs, 1896. június 25. – Győr, 1969. május 15.) ezredes. 1941. május 1-jétől a 12/I. zászlóalj parancsnoka. 1942. október 31-én alakulata élén vonult el a 2. hadsereg Don menti hadműveleti területére. 1943. január 16-án Markinál légnyomást szenvedett. A hadműveleti területről április 28-án visszatérve egy ideig meghagyták beosztásában, majd a 12. gyalogezred lö- és fegyvertörzstiszteként szolgált. 1944. szeptember 1. és 30. között a 18. honvéd kiegészítő parancsnokságot vezette, majd 1945. március 28-ig mint légmentesítő előadó a HM 36. osztályán tevékenykedett. 1945. május 1-én amerikai hadifogságba esett, ahonnan 1946. június 14-én tért vissza. 1947. február 7-én tényleges katonai szolgálatából elbocsátották.

Olgyay Károly, vitéz olgyai (Alsókomána, 1887. december 17. – Cleveland, 1956. május 20.) altábornagy. 1941. október 10-től 1942. február 10-ig az Ukrajnában működő megszálló csoport parancsnoka, majd április 1-jéig a keleti Megszálló Erők parancsnoka. 1943. február 1-jén nyugállományba vonult.

Papp Gyula (Mány, 1899. szeptember 1. – Budapest, 1984. június 7.) 1942. április 1-jétől alezredes, 1944. január 1-jétől ezredes. 1944. februártól a 42. gyalogezred parancsnoka Proszkurov–Kolomea térségében. Kórházi kezelés és egészségügyi szabadság után 1944. júniustól a debreceni VI. hadtest kiképző táborának parancsnoka a Kárpátokban, július végétől egy harccsoport parancsnoka a Tattárhágó védelmében. A 25. hadosztály törzsével esett orosz fogságba 1945. február 17-én, ahonnan 1948. június 18-án tért haza. Szolgált a Magyar Néphadseregben is, ahol 1957. február 15-én nyugállományba helyezték.

Reviczky Imre, revisnyei (Bánóc, 1896. november 4. – Budapest, 1957. február 16.) 1942. április 1-jétől alezredes. 1942. október 1-jétől 1943. április 30-ig a nyíregyházi 12. gyalogezred pótezred parancsnoka, majd 1945. február 25-ig a nagybányai X. közérdekű munkaszolgálatos zászlóalj parancsnoka Nagybányán. A Sopronkőhidán töltött egy hónapos nyilas fogság után a demokratikus honvédség kötelékében 1945. április 27-től 1950. január 31-ig, nyugállományba vonulásáig előbb a mátészalkai 65. kiegészítő parancsnokság, majd a nyíregyházi 23. kiegészítő parancsnokság parancsnoka, 1947. július 1-jétől ezredesként.

Szathmáry Béla (Szombathely, 1898. május 7. – ??) 1942. szeptember 30-tól alezredes. 1940. november 1-jétől 1941. január 1-jéig pótkeretparancsnok a 12. gyalogezredben, majd 1944. október 23-ig a HM 7/ö Vkf. osztályon csapattávbeszélő előadó. 1944. október 23-tól mint a 42. gyalogezred parancsnoka teljesített frontszolgálatot a Lábatlannál 1945. március 22-én történt sebesüléséig.

A 23. hadosztály egészségügyi oszlopával esett orosz fogságba a csehországi Bechinnél 1945. május 10-én, ahonnan 1948. június 28-án tért haza.

Székely Sándor II. (Eger, 1901. november 4. – Niezviska, 1944. március 29.) százados, 1942. október 1-jétől őrnagy. Mint a 42/II. zászlóalj parancsnoka távozott a keleti frontra 1943. január 3-án. A hivatalos tudósítás szerint Niezviska mellett eltűnt.

Szlávy Aladár (Miskolc, 1894. augusztus 20. – ??) 1942. április 1-jétől ezredes. 1942 elejétől a nyíregyházi 22. gyalogdandár beosztott tisztje, 1942. március 1. és május között a Nyugati Megszálló Csoportparancsnokságon a 42/I. zászlóalj parancsnoka. 1942. júniustól 1943 végéig a nyíregyházi 22. kiegészítő parancsnokság beosztott tisztje, majd parancsnoka. 1945. április 22. és 1946. október 8. között amerikai fogságban volt.

Szombathelyi (1934-ig Knausz) Ferenc, vitéz (Győr, 1887. május 17. – Újvidék, 1946. november 4.) vezérezredes, titkos tanácsos. 1938. október 1. és 1939. január 15. között a Honvéd Vezérkar főnökének helyettese. 1939. január 15-től 1941. augusztus 1-jéig a kassai VIII. hadtest parancsnoki tisztségét töltötte be. Ez idő alatt az 1941. június 28-tól a Szovjetunió elleni hadműveletekbe bekapcsolódó Kárpát-csoport parancsnoka, majd augusztus 1-jétől a megszállt ukrán területek katonai közigazgatásának vezetője. 1941. szeptember 6. és 1944. április 19. között a Honvéd Vezérkar főnöke. 1944. október 16. után nyilas, majd amerikai hadifogságban volt. 1946. március 30-i magyarországi elítélése ellenére kiadták Jugoszláviának, ahol a magyar karhatalmi alakulatok vérengzéssé fajult 1942. januári újvidéki akciója miatt mint háborús bűnöst halálra ítélték, és kivégezték.

Villányi Endre (Komáromszentpéter, 1903. június 12. – ??) 1942. október 29-től híradó őrnagy. Vezérkari próbaszolgálatot teljesített, 1943-ban a 42/I. zászlóalj parancsnokaként frontszolgálatot látott el a megszálló erőknél.

Závodszy István (Palotás, 1903. március 2. – ??) főhadnagy, 1940. május 1-jétől százados. 1939. január 23-tól a zalaegerszegi 17/III. zászlóalj századparancsnoka, majd zászlóalj segéd tisztje. Frontszolgálatot teljesített a Don-kanyarban 1942. május 5. és 1943. május 20. között. 1943. január 29-én megsebesült. 1943. december 15-től a 4/II. zászlóalj pótkeret parancsnoka. Frontszolgálatot teljesített 1944. augusztus 30-tól október 4-ig, szeptember 25-től a 12/II. pótzászlóalj parancsnoka. Kórházi ápolása (1944. október 7. – 1945. január 14.) után ismét zászlóaljparancsnok a dunántúli harcokban. 1945. április 2. és október 20. között angol hadifogságban volt.

Irodalom

BONDOR 1994.

Bondor Vilmos: A világegés hadszínterein. Zrínyi Kiadó, Budapest 1994.

CSIMA 1961.

Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához (1938–1945). Összeállította Csima János. Honvédelmi Minisztérium Központi Irattár, Budapest 1961.

FARKAS é.n.

Vitéz kisbarnaki Farkas Ferenc: Tatárhágó visszanéz. Buenos Aires é. n.

LEXIKON 1997.

Magyarország a II. világháborúban. Lexikon. Szerk. Ravasz István. Petit Real Könyvkiadó, Budapest 1997.

TÓTH 1987.

Dombrády Lóránd – Tóth Sándor: A magyar királyi honvédség 1919–1945. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest 1987.

UNGVÁRY 2004.

Ungváry Krisztián: A magyar honvédség a második világháborúban. Osiris Kiadó, Budapest 2004.

VATTAY 1943.

Vattay Antal vezérőrnagy, Szohora Pál polgármester bucsuztatták vasárnap délután a hadbavonuló nyíregyházi gyalogezredet. *Nyírvidék* XI: 2. 1943. január 4. 3.

BENE JÁNOS

Jósa András Múzeum

Nyíregyháza

H-4401 Pf. 57.

e-mail: benejan@jam.nyirbone.hu

Infantrymen from Nyíregyháza in Ukraine, as members of the occupational force (1941–1944)

During the Second World War, in the Soviet Union, at a more than half million square kilometre large territory occupational tasks were fulfilled by the troops of the Hungarian Royal Army. The sub-divisions of the twin-regiment (42nd Regiment) of the 12th Infantry Regiment of Nyíregyháza, named after Ferenc Rákóczi II were among them. These subdivisions originally were stationed in Nyíregyháza and Nyírbátor. Occupational units were in charge of military administration and protective tasks in the eastern theatre of war, behind the front line. Until the January of 1942 together with the 102nd Infantry Brigade, there were five Hungarian infantry brigades brought to Ukraine (nos. 105, 108, 121, 124). In two of them infantrymen from Nyíregyháza served: 42/Ist Battalion in 124th Brigade, and 42/IIIrd Battalion in 102nd Brigade.

The ranks of the occupational battalions consisted mainly of elder generations, reservists belonging to secondary reserve, badly trained soldiers. At the beginning 20 percents, later 50 percents of the soldiers belonged to ethnic minorities. In the early period, there were no branches – e.g. artillery – in their order not always necessary for their assignments: guard-duty, guarding and protection of transport routes, railways, bridges etc.

Due to the permanently strengthening pressure of the Soviet army, the number of the troops assigned to Ukraine was gradually growing in 1942–43. The complete 42nd Infantry Regiment (regiment command, subdivisions directly belonging to the regiment, 42/Ist, 42/IInd and 42/IIIrd Battalions) was commanded to field. However, the operational territory of these units was narrowing parallel with the advancement of the Red Army. By mid-1944 they withdrew to the Carpathian foreland.

In the autumn of the same year we meet them as the members of the newly formed 3rd Hungarian Army in the South Transylvanian and then in the Hungarian theatre of war.

Translated by Valéria Kulcsár

János BENE

Jósa András Museum

Nyíregyháza

H-4401 Pf. 57.

e-mail: benejan@jam.nyirbone.hu

Nyíregyháza I. világháborús katonai szükségkórháza, a barakk-kórház

Dr. Jakó János

A nyíregyházi barakk-kórházról létesítésének kilencvenedik évfordulóján az Orvosi Hetilap hasábjain korábban már megemlékeztünk (JAKÓ–KÜHRNER 2006.). A jelenlegi munka célja az utóbbi évek kutatásai – elsősorban a helyi sajtó (*Nyírvidék*) részletes áttanulmányozása – során ismertté vált, valamint újabban közölt adatok felhasználásával a barakk-kórházra vonatkozó ismeretek részletesebb bemutatása.

Előzmények

Egy hónappal a szarajevói merénylet után, 1914. július 28-án az Osztrák-Magyar Monarchia hadat üzent Szerbiának. Az 1914. július 31-i általános mozgósítással egyidejűleg a polgári hatóságok is megkezdték a közegészségügyi szükségesnek látszó átszervezését.

A katonai mozgósítás az orvosokat is érintette. Augusztus 25-én valamennyi olyan tartalékos tiszti vagy legénységi állományban lévő személyt, aki orvosi diplomával rendelkezett, a hadiállapot tartamára orvosi szolgálatra hívták be, 1915. július 11-től pedig a háború idejére ténylegesítésüket kérő nyugállományú orvosok is jelentkezhetek szolgálatra. A növekvő orvosi létszámihiányt rövidesen a hadköteles korból kikerült orvosok bevonásával igyekeztek enyhíteni, egyetemi tanárokat, valamint állami vagy városi kórházak vezető orvosait alkalmazták polgári tanácsadó orvosként (KISS 2005. 139.).

Néhány hónappal a háború kitörése után az északi harctéren járványok ütötték fel a fejüket, ezért a belügyminiszter Magyarország északkeleti részén 14 *megfigyelőállomás* felállítását rendelte el, amelyek – nyugatról kelet felé haladva – Nyitra, Trencsén, Zsolna, Besztercebánya, Rózsahegy, Losonc, Miskolc, Kassa, Debrecen, Sátoraljaújhely, Nyíregyháza, Ungvár, Munkács és Szatmárnémeti határában létesültek, a besztercebányai és a rózsahegy-i kivételével vasúttal könnyen megközelíthető helyen. Leghamarabb – 1914. október 9-én, illetve november 1-jén – az ungvári és a debreceni megfigyelőállomás készült el, legkésőbb – 1915. március 27-én – a nyitrai kezdte meg működését (MAILÁTH 1915. 431–432., KISS 2004. 1865.).

A gyors egészségügyi intézkedést Szabolcs megyében a keleti front közelsége is indokoltta, gondoskodni kellett ugyanis a várható sebesültszállítmányok elhelyezéséről és orvosi ellátásáról, valamint egy lehetséges járványveszély elhárításáról is.

Nyíregyháza polgármestere, Májerszky Béla szerint „a hadi állapot következtében az ország egész területén fokozódott a népforgalom, a nagy embertömegek aránylag kis térre való összehurcolása könnyen előidézhetheti az egészség veszedelmét, különösen akkor, ha ilyen veszélyek megelőzésére idejekorán gondoskodás nem történik.” Ezért felszólította „a város területén működő összes

orvosokat, bábákat, tanyabírákat és tanítókat, lelkészeket és halottkémekeket, hogy a lakosság egészségét fokozott éberséggel ügyeljék, a fertőző és nagyobb számban előforduló betegségeket, különösen a himlőt, továbbá a hányással és hasmenéssel járó betegségi és haláleseteket a városi orvosoknak haladéktalanul jelentsék be.” Figyelmeztette „az összes nyíregyházi gyógyszerészt (is), hogy az előreláthatólag érkező nagyobb sebesült szállítmányokra való tekintettel nagyobb mennyiségű kötszer, illetve fertőtlenítőszer készlettel lássák el magukat.” (HORVÁTH 1982. 171–172.)

„Vármegyénk földrajzi fekvésénél fogva oly nagy mértékben belesik a hadak útjába, hogy Hazánk igen sok vármegyéjénél jóval nagyobb mértékben kell, hogy kivegye részét a háború mozgalmából... Nyíregyháza egyik legfontosabb kötöző és ápoló állomásává lett az északi harctérről lefelé irányuló sebesült forgalomnak.” – írja a Szabolcs vármegyei alispáni jelentés az 1914. évről (FAZEKAS 1988. 135.).

A megfigyelőállomások elsősorban szűrőkórházként működtek, ahol öt napig veszteg-zár alá vették a katonákat, kiszűrték a kolerát, vérhast, tífuszt és egyéb fertőző betegségeket. Csak a nem ragályos betegeket engedték tovább a hátszágba, a fertőző betegeket elkülönítették és gyógyították. Gróf Mailáth József, a sátoraljaiújhelyi megfigyelőállomás miniszteri biztosja szerint „A fertőző megbetegedések tovahurczolásának megakadályozásában merül ki a megfigyelő állomások tulajdonképeni feladata... A megfigyelő állomások azért állítottak fel, hogy megakadályoztassék az, hogy a harctérről visszajövő katonák megfertőzzék az országot és a keresztülviendő elkülönítésekkel maguk között a katonák között is a fertőző megbetegedések a minimumra szállíttassanak le.” (MAILÁTH 1916. 211., 218.) Visszatartották azokat a sebesülteket és betegeket is, akiknek az állapota a továbbszállítást nem tette lehetővé. Őket megműtötték, illetve kezelésben részesítették, és csak állapotuk stabilizálódása után szállították tovább (MAILÁTH 1915. 432., KISS 2004. 1865., MAILÁTH 1916A. 88.). Ugyancsak Mailáth szavait idézve: „A megfigyelő állomás élén a belügyminiszter által kinevezett miniszteri biztos áll, az egész állomásnak egységes közegészségügyi vezetése az ő kezében van. A megfigyelő állomáson levő katonai egészségügyi intézetek a „katonai állomásparancsnoknak” vannak alárendelve... A betegeknek és sebesülteknek a megfigyelő állomásokra való szétosztását, nemkülönben az onnan való továbbszállítását a megfigyelő állomások jelentései alapján a miskolci és a debreczeni tábori szállításvezetőség és a bécsi központi szállításvezetőség irányítja.” (MAILÁTH 1915. 432.)

Mint már szó volt róla, megfigyelőállomás felállítására Nyíregyházát is kijelölték. Már a háború első hónapjaiban azonban annyi sebesültet szállítottak Nyíregyházára, hogy nem csak az 1891-ben épült katonai kórház, az ún. csapatkórház telt meg velük, hanem a város iskolái és Sóstó épületei is elégtelennek bizonyultak fogadásukra. Emellett természetesen a fertőző betegek elhelyezéséről is gondoskodni kellett (HORVÁTH 1982. 172.).

Nyíregyháza nyugati határát a XX. század elején a Debrecen–Nyíregyháza–Kisvárdá–Záhony vasútvonal képezte. A vasúti síneken túl Felső- és Alsópázsit szántóföldjei terültek el, majd ezeken túl kezdődött a tanyák világa. A vasúti pályaudvarral szemben volt az Elető mocsaras területe, ennek déli részén a lovassági laktanya (korábban Guszev-, ma Huszár-telep) szénaraktárai, tovább pedig legénységi épületei és istálló helyezkedtek el (HORVÁTH 1982. 169.). Ezt a képet az I. világháború jelentősen megváltoztatta.

A polgármester utasítására Kovács Dezső, a városi mérnöki hivatal vezetője már 1914 szeptember közepén betervezte a régi vásártéren álló istálló épületeinek járványkórházzá való átalakítási tervét és annak költségvetését. Érdemes megemlíteni, hogy a polgármester a járványkórházat eredetileg is istállóból kialakítva képzelte el, az akkor éppen üres honvéd huszár laktanya istálló barakkjait igényelte erre a célra, ami ellen azonban a 7. ulánus pótszásad tiltakozott. Ezért a belügyminiszter utasította a polgármestert, hogy a fertőző betegeket más létesítményben helyezték el. A

járványkórházban az eredeti tervek szerint egy-egy ápolónői, illetve orvosi szobát, két-két mosdóhelyiséget és klozetet, valamint 80 beteg számára alkalmas férőhelyet szerettek volna kialakítani, de az épület méretei miatt végül csak 40 beteg elhelyezésére nyílt lehetőség. Az átalakítási munkát városi szakemberek és napszámosok végezték a legegyszerűbb módon, a legszükségesebb beruházással, ideiglenes szükségletek kielégítésére (HORVÁTH 1982. 172.).

A barakk-kórház

A jelentős számú sebesült és beteg ellátása már korán egyre komolyabb gondot okozott a városnak, amit az iskola- és lakás-lefoglalások sem enyhítettek jelentősen, ugyanakkor szinte lehetetlenné tették a város lakóinak mindennapi életét (MARGÓCSY 1997. 75.). Ezért a szükséges kórházi férőhelyek biztosítása érdekében a járványkórház mellé, jóval a város határán túl fekvő nyugati területen, a vasúti teherpályaudvar mellett, városi földeken 1914 végén újabb barakkokat kezdtek építeni. A hadikórház építésének miniszteri biztosa dr. Ujfalussy Dezső főispán volt, a helyszíni teendők irányítására dr. Kállay Miklós nagykállói szolgabíró jelölték ki (FAZEKAS 1988. 135.). „Nyíregyházán összesen 5400 sebesült lesz elhelyezve. A sebesültek közül 460 a Sóstón nyer elhelyezést, a többi pedig a vasúti új fűtőházon túl elterülő térségen már építés alatt álló barakokban lesz elhelyezve.” – adta hírül a *Nyírvidék* 1914. október 22-én.¹ Ugyanebből a forrásból tudjuk, hogy „Dr. Ujfalusi Dezső főispán, kirendelt miniszteri biztos előterjesztést tett, hogy a sebesültek gondozására a hadvezetőség 50 orvost rendeljen ki.”²

Három nappal később jelent meg ugyancsak a *Nyírvidék*ben Somogyi Gyula ügyvezető alelnök felhívása, miszerint „A nyíregyházi Vörös-Kereszt fiókegylet...Nyíregyházán, az „Erzsébet”-közkórházban 50 önként vállalkozó, alkalmas polgárnő és polgár leány részére ápolási tanfolyamot rendez...! ...azok vehetnek részt, akik... arra kötelezik magukat, hogy a most folyó háború egész ideje alatt a Nyíregyházán felállítandó barakkkórházakban elhelyezendő sebesült és beteg katonákat, – ezek közt ragályos betegeket is, ... ápolni fogják.”³

A barakk-kórház összesen 50 nagyobb faépületből, barakkból és számos egyéb, kisebb-nagyobb építményből állt. Az épületek falát kettős deszkasor borította, kívülről kátránypapírral volt bevonva, belül fehérre meszelve (BENE 2005. 298.). Az egész telepet körülkerítették és a közeli vasúti pályaudvarral egy külön vasúti vágánnyal kötötték össze (HORVÁTH 1982. 173., FAZEKAS 1988. 135.).

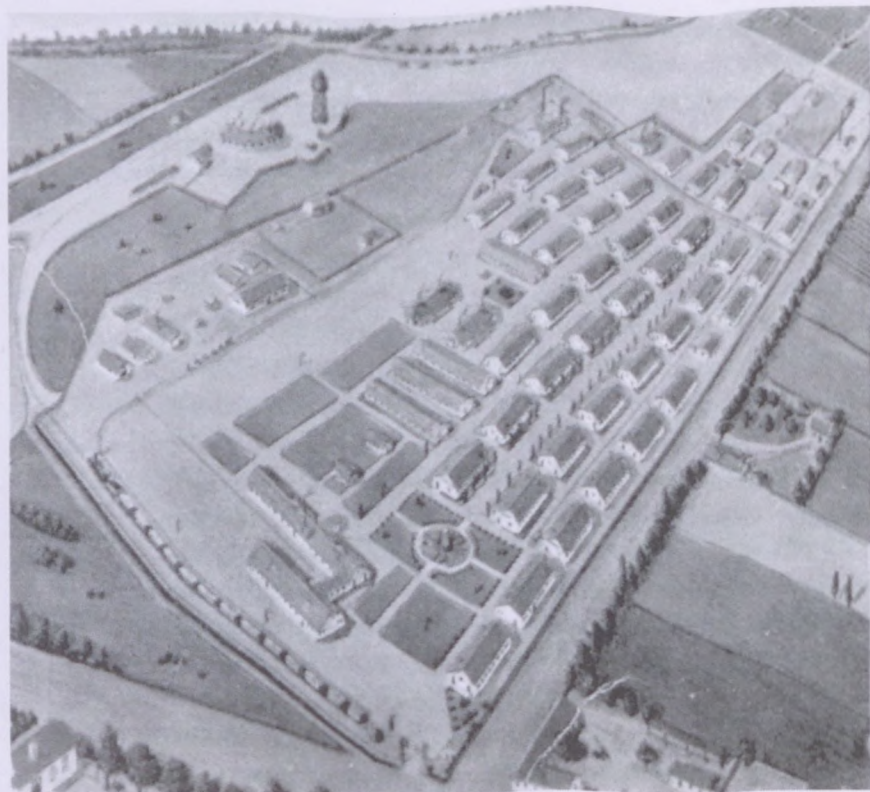
A barakk-kórházat és a hozzá tartozó telepet egy 1917-ben készült képes levelezőlap segítségével szemléltetem (1. kép). A légifelvételszerű színezett lap jól mutatja a kórháztelep nagyságát, a barakkok és egyéb építmények elhelyezését. A kép alján felismerhetjük a vasúti síneket a bent álló vonattal, a távolban jól látható a víztorony.

Az 50 barakk közül 42 állott a rászorulóknak rendelkezésére, közülük 8 a fertőző betegek elhelyezésére szolgált. A barakkok mindkét végén egy-egy ajtó volt, amely az előszobákba nyílt. Az előszobákban jobbra-balra helyezték el a mellékhelyiségeket, s a szemben lévő ajtók nyíltak a kórtermekbe. Minden kórteremhez ápolónői szoba, mosdó és klozet tartozott. A fertőző betegek barakkjaiban még külön fürdőszobát is kialakítottak. Épült várószoba a betegeknek, felvételi épület és műtő, gazdasági iroda, épület az őrség számára, lakószoba, valamint raktár, főző- és mosókonyha. Minden barakkot villanyvilágítással, vízvezetékkel és szennyvízelvezetéssel láttak el. Valamennyi barakk fűthető volt. Ezekon kívül építettek még fa- és szénkamrákat, tüzoltószertárat, égető (fertőtlenítő)

¹ „5400 sebesült Nyíregyházán.” *Nyírvidék* XXXV: 85. 1914. október 22. 3.

² „5400 sebesült Nyíregyházán.” *Nyírvidék* XXXV: 85. 1914. október 22. 3.

³ „Felhívás.” *Nyírvidék* XXXV: 86. 1914. október 25. 4.

*Nyíregyháza
Reserve-Spítal
Barakk-kórház.*

1. kép

A barakk-kórház látképe egy 1917-ben készült képes levelezőlapon (a szerző gyűjteményéből)

Fig. 1

The panorama of the Barack-hospital (postcard from the collection of the author)

kemencét, szennyvízderítő berendezést, szivattyúházat a motoros szivattyúval ellátott fűt kút számára, víztornyot. A mosókonyha gőzfertőtlenítővel, gőzmosóval, szárítóval és mángorlóval volt felszerelve (HORVÁTH 1982. 173., FAZEKAS 1988. 135–136., BENE 2005. 298.). A barakk-kórház saját postával és táviróhivatallal rendelkezett (MAILÁTH 1915. 435.).⁴ A 25.000 négyszögölnyi területen létesült nagy kórház három hónap alatt épült fel. Ideiglenesnek szánták, hasonlóan a járványkórházhoz. Erre utal a deszka építőanyag alkalmazása (ami egyúttal a sürgős szükség jelzője is) (MAILÁTH 1915. 435., FAZEKAS 1988. 136., BENE 2005. 298.).

„A helybeli baraknak gyógyszerekkel való ellátását...az itteni 6 gyógyszerész közösen vállalta el, akik ott egy segéd alkalmazása mellett fiókgyógytárt állítottak fel.” – tudósított a korabeli sajtó.⁵ Váratlan igény esetén a szükségessé vált gyógyszert vagy kötszert alkalmanként „talyigásokkal” szállították ki.

A barakk-kórház két épületét („Betegek várakozója” és „Gazdasági hivatal”) és azok közvetlen környezetét (sebesültek, ápoló személyzet, civilek, konflisok) a lap hátoldalán lévő postai bélyegző tanúsága szerint 1915. május 28-án feladott, „NYIREGYHÁZA I BARAK” és „Portómentes” pecséttel is ellátott képes levelezőlap segítségével ismertetem (2–3. kép). A felvétel télen készült, így az 1914 végi vagy 1915 eleji állapotot tükrözi.

A bérkocsisok számára a város minden fuvarosra kötelező érvényű díjszabást állapított meg. A fizetendő összeg a barakk-kórház előtti várakozás időtartamától függően változott.⁶

1914. október 25-én adta tudtul a *Nyírvidék*, hogy „Tegnap délután megérkezett az 5400 személyre tervezett megfigyelő állomásunk első szállítmánya. 525 beteget kaptunk, amelyet a meglevő

⁴ „Közelebb egy lépéssel.” *Nyírvidék* XXXVI: 45. 1915. június 6. 1.

⁵ „Praecedens.” *Nyírvidék* XXXVI: 41. 1915. május 23. 6.

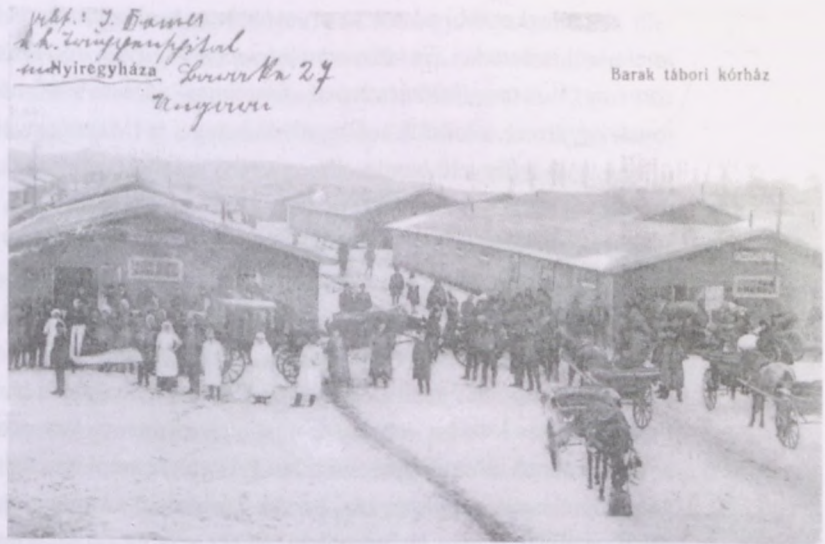
⁶ „Bérkocsi díjszabás.” *Nyírvidék* XXXVII: 49. 1916. június 22. 4–5.

épületekben helyezték el. A barakkok építése serényen folyik, s pár nap alatt befejezést nyer. Ettől az időtől a fűtőház meghosszabbított sínhálózatáról közvetlenül fogják a betegeket azokban elhelyezni, úgy, hogy a polgári lakosságtól teljesen elkülönítve fogják a megfigyelés idejét eltölteni.”⁷ „Hasonlóképpen a betegek elhelyezésére szemelte ki a kormánybiztos a Sóstó fürdőt is... Itt is folynak már a berendezések 460 beteg számára.”⁸

Közben dr. Mihályi Péter országgyűlési képviselőt dr. Ujfaluusi Dezső miniszteri biztos helyettesévé nevezték ki.⁹

A Sóstóra vonatkozó elképzelésből egyébként hamar valóság lett, egy 1915. májusi hirdetés szerint „A Sóstó fürdőn levő épületeket katonai sebesültek elhelyezésére vették igénybe még a múlt év őszén.”¹⁰

A megfigyelőállomásra beszállított betegeket orvosi vizsgálat után osztályozták, majd megborotválták, hajukat lenyírták, levetkőztették, megfürdették, ezt követően tiszta ruhában megfigyelő épületben helyezték el őket. A fertőzésre gyanúsakat rögtön fertőtlenítő barakkba vitték, fertőtlenítésüket nagyobb elővigyázattal végezték (HORVÁTH 1982. 173.).

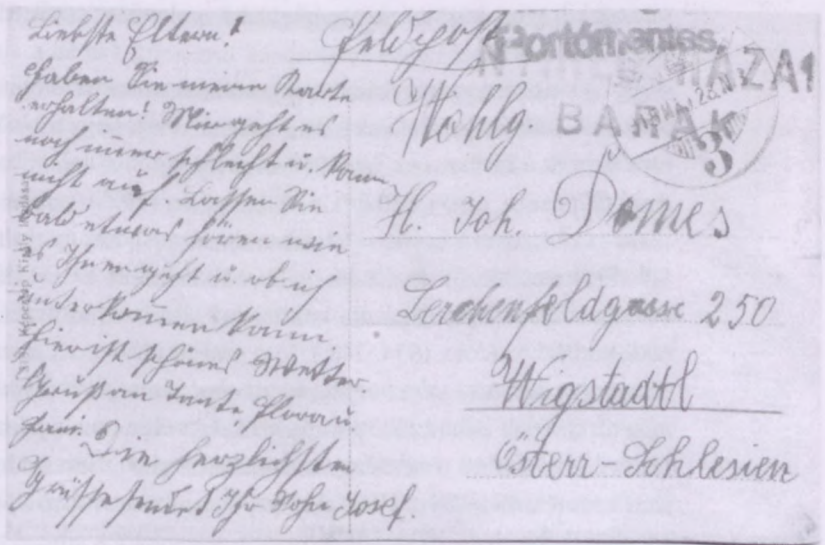

2. kép

A barakk-kórház két épülete: Betegek várakozója és Gazdasági hivatal (képeslap a szerző gyűjteményéből)

Fig. 2

Two buildings of the Barack-hospital: the waiting-room for the sick soldiers and the finance office (postcard from the collection of the author)

3. kép

A nyíregyházi barakk-kórház postai bélyegzője (képeslap a szerző gyűjteményéből)

Fig. 3

The postmark of the Barack-hospital in Nyíregyháza (postcard from the collection of the author)

⁷ „Az első transport.” *Nyírvidék* XXXV: 86. 1914. október 25. 6.

⁸ „A megfigyelő barakkok.” *Nyírvidék* XXXV: 89. 1914. november 5. 2.

⁹ „Kinevezés.” *Nyírvidék* XXXV: 88. 1914. november 1. 5.

¹⁰ „A Sóstó és a barakk területének bérlete.” *Nyírvidék* XXXVI: 42. 1915. május 27. 3.

A legkorábbi adatok az orvosok és az ápolószemélyzet létszámára vonatkozóan 1915 február elejéről ismertek: „*Ez időszertint a telepen 23 orvos, 160 ápolónő és 200 kiszolgáló férfi alkalmazott van.*”¹¹ A nagy kórháztelepen „forgalmas” időben 3000-nél is több sebesültet ápoltak, gyógyítottak egyszerre, közöttük sok ragályos beteget is (MARGÓCSY 1989. 39.).

A megfigyelő barakk-állomás első katonai parancsnoka Szilágyi Ödön ny. csendőr alezredes volt.¹²

A betegmegfigyelő állomásoknak a megnyitástól 1915. június 1-ig terjedő időszakra vonatkozó betegforgalmi és egyéb fontosabb adatait a már említett gróf Mailáth József ismertette az Orvosi Továbbképzés Központi Bizottsága szervezésében 1915. július 16-án Budapesten tartott előadásában, amiről az Orvosi Hetilap még ugyanabban az évben részletesen beszámolt. Előadásából tudjuk, hogy az ágyak számát alapul véve a nyíregyházi barakk-kórház 3200 ágyával a 14 megfigyelőállomás közül a debreceni, miskolci, zsolnai és kassai után az ötödik legnagyobb volt, míg a szóban forgó időszak összesített betegforgalma alapján a debreceni és a szatmári után harmadikként következett. A nyíregyházi barakk-kórházban a legmagasabb napi beteglétszám 3261 volt, ennél nagyobbat csupán Debrecenben, Miskolcon és Zsolnán tapasztaltak. Nyíregyházán 42 barakk állt a betegek rendelkezésére, „*egy kórbarakk a legtöbb megfigyelő állomáson kb. 100-120 ágyra van berendezve, egyedül Nyíregyházán vannak 50-60 ágyra berendezett barakkok is.*” (MAILÁTH 1915. 432.) Az orvosok számát (22) tekintve a nyíregyházi barakk-kórház sorrendben az ötödik, az „*ápolószemélyzet*” száma (210) szerint a harmadik helyen állt. A megfigyelőállomások műtőiben 1915. június 1-ig végzett nagyobb műtétek számát figyelembe véve Nyíregyháza 903 műtétet sorrendben a hatodik helyen állt. Ugyancsak Mailáth adataiból tudjuk azt is, hogy 1915. június 1-ig a megfigyelőállomások orvosai közül senki nem halt meg fertőző betegségben, az ápolónők közül viszont kilencen, közöttük két nyíregyházi ápolónő, az egyik tifuszban, a másik himlőben (MAILÁTH 1915. 432–434.).

1916-ra a nyíregyházi barakk-kórházban bakteriológiai laboratórium is létesült, vezető orvosa dr. Kende Zsigmond volt.¹³ Itt említendő meg, hogy a későbbiekben már röntgenkészülékkel is rendelkezett a kórház, erre egy 1919-es rövid sajtóhír utal, miszerint „*Folyó hó 14-én ismeretlen tettesek feltörték a ... tartalékkórház röntgen-állomását és onnan leszerelték a röntgen apparátust.*”¹⁴

Dolgozott a barakk-kórházban dr. Jósa András nyugalmazott megyei főorvos is, mint népfelkelő orvos, aki 80 esztendő volt, amikor kitört az I. világháború. Hajdani medikustársával, a Nagyváradról Nyíregyházára költözött dr. Bodor Károllyal naponta konflison dőcögtek ki a barakk-kórházhoz (JÓSA 1934. 348.). Jósa szavait idézve: „*...a múlt év február hónapja óta dr. Bodor Károly barátommal mint barakk-felcserek naponta furikáztunk ki a barakk-kórházba.*”¹⁵ Sokszor még az éjszakát is kint töltötték, ha szükség volt a munkájukra. Veje és megyei főorvos utóda, dr. Dohnál József is ott ténykedett törzsorvosi rangban. Jósa András a Vöröskeresztől ezért a munkájáért kapott kitüntetésére (Vöröskereszt Díszjelvény 2. osztályú fokozata hadi ékítményekkel) volt a legbüszkébb (JÓSA 1934. 348.).

A hadműveletek megindulása után néhány héttel már az ázsiai kolera (is) jelentkezett. Az északi harctérről szívárgott be, részben az onnan érkező sebesültek, részben pedig azon civilek közvetítésével, akik kárpátaljai vagy galíciai területen élő hozzátartozóikat látogatták meg. Ezért a polgármester szeptember 17-én utasította a városi ügyvezető orvost és a rendőrkapitányt, hogy

¹¹ „Közigazgatási bizottsági ülés.” *Nyírvidék* XXXVI: 13. 1915. február 14. 2.

¹² „Kitüntetett katona.” *Nyírvidék* XXXVI: 14. 1915. február 18. 4.

¹³ „Szabad Liceum.” *Nyírvidék* XXXVII: 4. 1916. január 16. 5.

¹⁴ „Az ellopott Röntgen készülék.” *Nyírvidék* XL: 115. 1919. május 23. 3.

¹⁵ Dr. Jósa András: „Piszkolódás.” *Nyírvidék* XXXVII: 21. 1916. március 16. 3–4.

a vasútállomásra érkező utasokat fokozott figyelemmel kísérik, és kolera gyanúja esetén az illetőket és kísérőiket haladéktalanul különítsék el. Együttal a város orvosát arra is kötelezte, hogy tegyen javaslatot egy esetleges koleraveszély esetén foganasítandó intézkedésekre (HORVÁTH 1982. 173–174.). A biztonsági intézkedések ellenére 1914 december végéig 65 kolerás került Nyíregyházára a járványkórházba, közülük 45 volt nyíregyházi (40 katona és 5 polgári személy) (HORVÁTH 1982. 174.). A városban állandósult a koleraveszély, ami a barakk-kórházban folyó munkát még veszélyesebbé és felelősségteljesebbé tette. 1915-ben Nyíregyházán 189 ázsiai kolera megbetegedés vált ismertté, a betegek közül 60-an haltak meg. 1917-ben viszont az alispán azt jelentette, hogy ázsiai kolera nem fordult elő (HORVÁTH 1982. 174.).

Az 1915-ös év hadi sikerei következtében a hadszíntér áthelyeződésével, a frontvonalnak az ország határaitól történő távolodásával jelentősen lecsökkent a megfigyelőállomások betegforgalma. 1916 tavaszán átmenetileg úgy tűnt, hogy már nincs is rájuk szükség (KISS 2004. 1866., 1868.). 1915 nyarától a hadtáparancsnokság kezdeményezésére elkezdődött az állomások átadása a cs. és kir. hadsereg számára, tartalékkórházak céljára (KISS 2004A. 74.). Egyre nagyobb igény mutatkozott ugyanakkor a háborús rokkantak ellátására (KISS 2004. 1868.). Ezért a hadvezetőség a sátoraljaújhelyi, besztercebányai, rózahegyi és munkácsi barakk-kórházakat átengedte a m. kir. Rokkantügyi Hivatalnak. A besztercebányai és a rózahegyi barakk-kórházat a bel- és tüdőbeteg katonák gyógykezelésére rendezték be (KISS 2004. 1868., KISS 2005A. 480.). A munkácsi és a sátoraljaújhelyi azonban végül is megmaradt eredeti funkciójában (KISS 2004. 1868.). A nyíregyházi barakk-kórházat (több más megfigyelőállomással együtt) a hadügyminisztérium vette át, és *tartalékkórházzá* rendezte be.¹⁶ A nyíregyházi betegmegfigyelő állomás (barakk-kórház) átadásának az időpontja 1916. április 5. volt (KISS 2004A. 74.).

A *Nyírvidék*ben 1917 márciusának végén rendkívül figyelemre méltó, érdekes cikk jelent meg, amely jelentősen módosítja a barakk-kórházzal kapcsolatos eddigi ismereteinket és fel fogásunkat: „*A háború alatt két hatalmas katonai intézmény létesült Nyiregyházán. Az egyik a barakkórház hatalmas telepe... A másik nagy kórháztelep sokkal későbbben létesült a fogolytábor helyén annak teljes átalakításával... a néhány hónappal ezelőtt még a sivár, kietlen és csak üres barakokból álló fogolytáborból mintaszerűen felszerelt kórházat...*” hoztak létre, amelynek „*van modernül berendezett műtője...*” is. A kórházat „*csaknem két kilométeres mezei vasúttal*” kötötték össze a vasúti fővonallal.¹⁷ Együttal arról is tudósít a cikk, hogy dr. Kozmutza Bélát, a Szükségkórház (Notreservespítal) parancsnokát, a kettes számú barakk-kórház megteremtőjét saját kérésére a harctérre küldik.

A fentiek ismeretében válik igazán érthetővé az alábbi későbbi két sajtóhír. Az egyik arról szól, hogy a „*...nyiregyházi egyes számú tartalékkórház...*” barakk-parancsnoka dr. Szántó Miksa főtörzsorvos,¹⁸ a másik pedig arról tudósít, hogy „*Eddig Nyiregyházán a második számú barakkórház szűnt meg.*”¹⁹ Szeretném hangsúlyozni, hogy a „nyíregyházi barakk-kórház” elnevezés mindezek ellenére az 1914-ben épült megfigyelőállomást, szükségkórházat illeti!

A második számú „*baraktartalékkórház*” parancsnoka dr. Bernolák Károly cs. és kir. kamarás, ezredorvos lett, aki 1917 májusának végén egy éjszaka hirtelen meghalt.²⁰

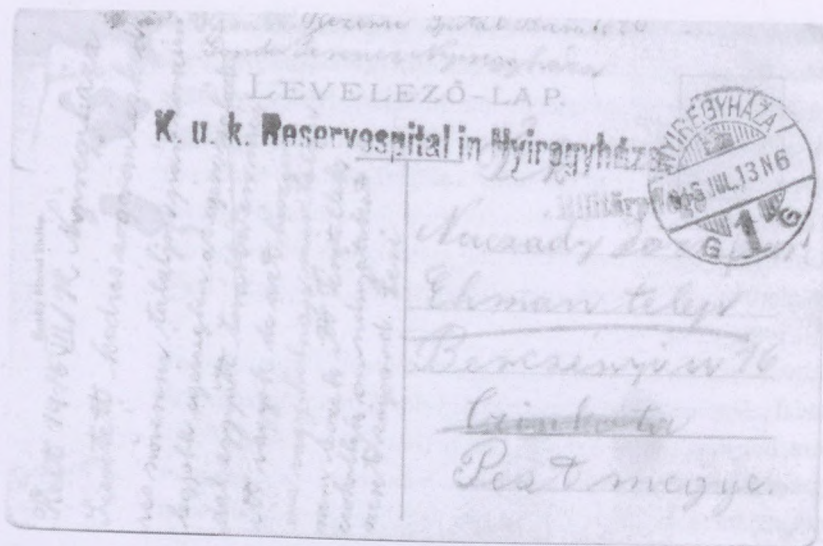
¹⁶ „*Katona-Otthon*” a barakkórházban.” *Nyírvidék* XXXVII: 52. 1916. július 2. 4.

¹⁷ „Személyváltozás a Notreservespítalban.” *Nyírvidék* XXXVIII: 63. 1917. március 28. 2.

¹⁸ „Vizsgálat a barakkórház parancsnoka ellen.” *Nyírvidék* XXXIX: 275. 1918. december 1. 2.

¹⁹ „Mi lesz a nyiregyházi kaszárnyákból.” *Nyírvidék* XXXIX: 281. 1918. december 8. 2.

²⁰ „Bernolák ezredorvos hirtelen meghalt.” *Nyírvidék* XXXVIII: 115. 1917. május 31. 2.

4. kép

A nyíregyházi tartalékkórház postai bélyegzője (képeslap a szerző gyűjteményéből)

Fig. 4

The postmark of the military reserve hospital in Nyíregyháza (postcard from the collection of the author)

Az 1916. július 13-án feladott, Nyíregyháza–Sóstófürdőn lévő Fürdőházat ábrázoló képes levelezőlapon a kórház bélyegzőjén már a „K. u. k. Reservespítal in Nyíregyháza” (alatta „Militärpflege”) olvasható (4. kép).

A barakk-kórház neve a háború folyamán később többször változott, erre utal a helyi sajtó egy-egy mondattördéke is, a „nyíregyházi baraktartalék-kórház (azelőtt megfigyelő állomás)”,²¹ később a hivatalosabb „nyíregyházi cs. és kir. tartalékkórház”²² vagy „Notreservespítal” elnevezést használva.²³

1916. április 9-én jelent meg az örvendetes hír a *Nyírvidék*ben, hogy „Megnyílik a Sóstó. A megfigyelő-állomásoknak katonai kórházzá történő átalakításá-

val felszabadul a Sóstó-fürdő is, amely eddig a megfigyelő egyik külön telepe volt. A még ott levő beteg és sebesült katonákat e hó 15-ikiéig beszállítják onnan a barakkórházba.” Ugyanebben a számban olvasható, hogy „A megfigyelő állomásnak katonai kórházzá történt átalakításával együtt feleslegessé váltak a városban egyes középületekben elhelyezett kisebb kórházak...megszűnnek a Gazdák Otthonában és a Leányinternátus épületében fenntartott kórházak, felszabadulnak a városi szegény és betegmenház, a polgári leányiskola épületei.”²⁴ Utóbbiak 1914 augusztusa óta szolgáltak állandó katonai tartalékkórházként.²⁵

Dr. Ujfalusi Dezső főispánt a barakk-kórházban miniszteri biztos minőségében kifejtett szolgálata elismeréséül a Lipót-rend nagykeresztjével tüntették ki.²⁶

Egy-egy apró sajtóhír őrizte meg az utókor számára dr. Wittin Miksa „barakbeli” főtörzsorvos, valamint dr. Jaroslav István és dr. Back István tartalékkórházi orvosok nevét. Wittin Miksa közlekedési balesetben sérült meg (elütötte a „taligáját” egy „benzinautomobil”),²⁷ de felépült; Jaroslav Istvántól utazás közben a vonaton ellopták a pénztárcáját;²⁸ Back István új munkahelyén, Budapesten „spanyol betegségben” meghalt.²⁹ Ugyancsak a sajtóból tudjuk, hogy a kettes számú

²¹ „Hirdetmény.” *Nyírvidék* XXXVII: 23. 1916. március 23. 4.

²² „Hirdetmény.” *Nyírvidék* XXXIX: 23. 1918. január 27. 4.

²³ „Személyváltás a Notreservespítalban.” *Nyírvidék* XXXVIII: 63. 1917. március 28. 2., „A Notreservespítal lepedői.” *Nyírvidék* XXXIX: 261. 1918. november 13. 3.

²⁴ „Megnyílik a Sóstó.” *Nyírvidék* XXXVII: 28. 1916. április 9. 4.

²⁵ „Iskolaátvétel.” *Nyírvidék* XXXVII: 58. 1916. július 23. 4.

²⁶ „Közigazgatási bizottsági ülés.” *Nyírvidék* XXXVII: 46. 1916. június 11. 2.

²⁷ „Elütötte az automobil.” *Nyírvidék* XXXVII: 95. 1916. november 30. 5.

²⁸ „Meglöpött katona.” *Nyírvidék* XXXIX: 216. 1918. szeptember 22. 3.

²⁹ „Elhunyt nyíregyházi katonaorvos.” *Nyírvidék* XXXIX: 246. 1918. október 27. 4.

tartalékkórház két orvosát, dr. Eötvös Dezső népfőlkelő ezredorvost és dr. Blech Lajos népfőlkelő segédorvost a „Vöröskereszt II. osztályú hadiékítményes díszjelvényével tüntették ki”.³⁰

1917 nyarán tűz ütött ki a „fogolytábori barakkórházban”, a mosókonyhában kezdődő tűz a szomszédos gépházra is ráterjedt, a gépház és a mosóház teljesen leégett. A kórház ekkori vezetője dr. Pecic Leopold törzsorvos volt.³¹

A barakk-kórház a hadigondozás nem könnyű feladatából is kivette részét, miután a Geduly Henrik evangélikus püspök által két esztendővel korábban megalapított, az evangélikus központi iskola dísztermében működő Katona-Otthon 1916 novemberében új helyre, a barakk-kórházba költözött, egy teljesen új barakkban nyert elhelyezést.³² A barakk-kórházban elhelyezett Katona-Otthon vezető lelkésze (Zólyomy Pál) a kórházban lévő sebesült és beteg katonák részvételével műkedvelő előadásokat és hangversenyeket rendezett, amelyeket az érdeklődő civil lakosság is látogathatott.³³

1917. augusztus 10-én fölszentelték a „barakkápolnát”. Pár hónappal korábban építkezésbe kezdtek a barakk-kórház területén, maradandó köépületet, egy kis kápolnát kezdtek emelni az ideiglenes barakkok között. A szertartáson részt vett dr. Wittin Miksa főtörzsorvos és Strunz Jenő alvezetés, állomásparancsnok is.³⁴

A „Nyíregyházi katonák karácsonyi ünnepe a katonai kórházakban” című tudósításból tudjuk, hogy 1917 végén „...mintegy ötezer katonát ápolnak a nyíregyházi két kórháztelepen...” A tervezett „ünnepséget mindkét kórházra kiterjesztik.”³⁵

A hadügyi törvény rendelete értelmében „a gyógyulóban levő beteg ipari és gyári munkásokat a kórházból ki lehet adni munkára, hogy a kevés számú munkást ezzel is pótolják.” Ennek értelmében „A 2. számú barakkórház munkásokat ad az iparosoknak” – tudósít a helyi sajtó 1917 szeptemberében.³⁶

A barakk-kórház parancsnoka 1918 végén dr. Szántó Miksa főtörzsorvos, az állomásparancsnok Nagy Ákos vezérőrnagy volt.³⁷

A Hősök temetője

Nem lenne teljes a barakk-kórházról nyújtott kép a katonai temető rövid ismertetése nélkül. Már 1914 novemberében felmerült az igény, hogy az elesetteket (akiket hazahoztak vagy akik itthon haltak meg) megkülönböztetett tisztelettel a temető egy elkülönített részében temessék el. Ki is jelöltek a déli, „alvégesi”, Debreceni utcai temetőben egy külön parcellát a hősi halottak részére, ennek a helye azonban ma már nem található meg. Kétségtelen tény viszont, hogy 1914/15 fordulójától kezdve már a barakk-kórház déli kerítése mellett, a régi nyugati (vasúti) temetőnek a síneken túli részén kialakított temetőben temették el a barakk-kórházban elhunytakat, akár háborús sérülés, akár járványos vagy egyéb betegség volt a halálok. 1915 őszén már barakk-temetőnek hívták ezt a részt, és halottak napján 800 sír kivilágításáról és felvirágozásáról számol be a korabeli sajtó. 1916-ban

³⁰ „Katonaorvosok kitüntetése.” *Nyírvidék* XXXVIII: 150. 1917. július 13. 3.

³¹ „Tűz a fogolytábori barakkórházban.” *Nyírvidék* XXXVIII: 147. 1917. július 10. 3.

³² „Az új Katona-Otthon felavatása.” *Nyírvidék* XXXVII: 94. 1916. november 26. 3., „Az új Katona-Otthon felavatása.” *Nyírvidék* XXXVII: 95. 1916. november 30. 3–4.

³³ „Műkedvelő előadások a Katona-Otthonban.” *Nyírvidék* XXXVIII: 18. 1917. február 2. 3., „A barakkórház katonáinak hangversenye.” *Nyírvidék* XXXVIII: 20. 1917. február 6. 2., „A barakkórház katonáinak hangversenye.” *Nyírvidék* XXXVIII: 22. 1917. február 8. 2.

³⁴ „Fölszentelték a barakkápolnát.” *Nyírvidék* XXXVIII: 175. 1917. augusztus 11. 2.

³⁵ „Nyíregyházi katonák karácsonyi ünnepe a katonai kórházakban.” *Nyírvidék* XXXVIII: 277. 1917. december 14. 3.

³⁶ „A 2. számú barakkórház munkásokat ad az iparosoknak.” *Nyírvidék* XXXVIII: 213. 1917. szeptember 28. 3.

³⁷ „Vizsgálat a barakkórház parancsnoka ellen.” *Nyírvidék* XXXIX: 275. 1918. december 1. 2.

fogalmazódott meg az új név: Hősök temetője, amelyben 1916 nyarán már 1150 sírt tartottak nyilván. Az ősz végére bővíteni kellett a temetőt (MARGÓCSY 1989. 39.). A bővítésre Szabolcs megye főispánjának 1916. augusztus 10-én kelt kezdeményezése értelmében került sor (HORVÁTH 1982. 174.). Halottak napján a Hősök-temetőjében a gyászünnepeken dr. Stetz Sándor ezredorvos kórházparancsnok intézkedése folytán a barakk-kórház ápolónői is részt vettek.³⁸ Hogy valójában mekkora is lehetett a háború utolsó két évében a temető, pontosan nem tudjuk, de jól érzékelteti nagyságát egy 1925 tavaszán közzétett kimutatás, amely szerint 2781 katonai sír volt még akkor is – sok hősi halott hamvainak végleges nyughelyre történő átszállítása után – a Hősök temetőjében (MARGÓCSY 1989. 40.). A később egyre elhanyagoltabb temetőt az 1980-as évek elején rendbe hozták, ma is látogatható.

A barakk-kórház utóélete

Az I. világháború 1918 novemberi befejeződésével a kórház gyorsan kiürült. Az utolsó halottakat 1919. április 12-én temették a barakkokból, de már nem a Hősök temetőjébe, hanem a mai Köztemetőbe, az ún. Morgó temetőbe (HORVÁTH 1982. 175.).

A román királyi csapatok 1919. április 28-án bevonultak Nyíregyházára.³⁹ A román megszállás idején kezdetben politikai foglyokat, internáltakat, később hadifoglyokat őriztek a barakk-kórház épületeiben kifejezetten mostoha körülmények között, miután a háború végeztével a kórházat leszerelték, amiként a mosdót, fürdőt, fertőtlenítőt is, s orvosi felszerelés sem maradt (HORVÁTH 1982. 177.). Ráadásul a „*megszállás előtti zavaros napokban a baraktáborot úgyszólván teljesen szétlopokdták, különösen a deszkákat hordták el szekérszámra...*” írja a *Nyírvidék* 1919 nyarán.⁴⁰

1919. november 11-én 3500 hadifogoly érkezett, közöttük több lázas beteg volt, akiket a járványkórházba vitték. Itt a román parancsnokság őrséget állítottatott. Közben a lepusztult barakk-kórházat tovább toldozták-foltozták. Próbálták rendbe hozni a fürdőt, de így is csak 30 embert lehetett naponta megfürösztetni. Létrehoztak egy fertőző barakkot az újabb és újabb betegek elkülönítésére, de ez sem tudta megelőzni a járványos betegségek terjedését. Dr. Szántó Miksa főtörzsorvos segítséget kért, mert nem tudta egyedül ellátni a betegeket. Kirendelték dr. Nagy János ezredorvost, aki megbetegedett, később azonban felgyógyult. A barakkban dolgozó orvosok közül viszont dr. Bányay Emil – aki cs. és kir. ezredorvosként néhány hónappal korábban még az olasz fronton teljesített szolgálatot, s megkapta a Ferenc József rend lovagkeresztjét – tifuszos lett, és pár nap múlva meghalt. Ekkor a barakk-tábornak mintegy 300 lakója volt.⁴¹

Huszonegy napos vesztegzárat rendeltek el, és javították a foglyok ellátását. A huszárlaktányát kitakarították, hogy a hadifoglyok oda kerüljenek, miután a városi fürdőben megfürödtek. Közben ruháikat a kórházban fertőtlenítették. A fürdés előtt hajnyírásra került sor, amihez 10 nyírógépet vettek. A járványkórházból ki kellett lakoltatni a román katonákat, mert ide helyezték el a fertőző civileket. 1919. november 24-én megkezdődött az általános fertőtlenítés, december elejére bebizonyosodott, hogy a tábori fertőtlenítő kapacitás kicsi, és a fürösztés is lassú. Debrecenből fertőtlenítő vonat érkezett, így néhány nap alatt a táborban lévő valamennyi foglyot sikerült „lefürösztetni”. A 21 napos karantén elteltével dr. Voiculescu törzsorvos mindenkit átvizsgáltatott, s az egészségesek hazamehettek. December második felében a táborban a románok vették át az orvosi ellátás irányítását.

³⁸ „Halottak napján.” *Nyírvidék* XXXVII: 88. 1916. november 5. 3.

³⁹ „A román csapatok bevonulása Nyíregyházára.” *Nyírvidék* XL: 95. 1919. április 29. 1.

⁴⁰ „A barak tolvajai.” *Nyírvidék* XL: 158. 1919. július 16. 2.

⁴¹ MNL-SzSzBML V. B. 75. I. kötet. Egészségügyi albizottság ülésének jegyzőkönyve 1919. november 24., „Óvintézkedések a kiütéses tifusz ellen.” *Nyírvidék* XL: 265. 1919. november 26. 2., „Kitüntetés.” *Nyírvidék* XXXVIII: 23. 1917. február 9. 5.

Odarendelték a 20. divízió ambuláns kórházát, amelynek a felszerelésével 35–38 barakkot rendeztek be, közöttük három fertőtlenítő és egy földalatti tetvetlenítő helyiséget. A barakkokban magyar orvosok is dolgoztak.⁴²

Az idő múlásával végül üressé váló kórházi barakkok gyorsan lerongyolódtak, azokat a legelcsétebb nincstelenek és menekültek szállták meg. A városi hatóság számukra a kórházbarakkokból 80 szükséglakást alakított ki, amelyekben embertelen viszonyok között éltek az ott lakók (HORVÁTH 1982. 177.). Az 1930. évi népszámlálás a barakkokban 163 főt írt össze, 84 férfit és 79 nőt, akiknek csaknem 40%-a analfabéta volt (HORVÁTH 1982. 181.). Később a barakkokat lebontották (FAZEKAS 1997. 21.). Helyükön új, modern házak épültek, így alakult ki a Friedman-telep, későbbi nevén Ságvári-telep, a mai Kertváros (MARGÓCSY 1997. 75.).

Irodalom

BENE 2005.

Bene János: A nyíregyházi Jósa András Múzeum I. világháborús emlékanyaga. *Történeti Muzeológiai Szemle* 5. 2005. 291–300.

FAZEKAS 1988.

Fazekas Árpád: A nyíregyházi barakk-kórház. In: *Mozaikok Szabolcs-Szatmár orvosi múltjából*. Szerk. Novákné Szabó Katalin. Szabolcs-Szatmár megyei „Jósa András” Kórház-Rendelőintézet, Nyíregyháza 1988. 135–137.

FAZEKAS 1997.

Fazekas Árpád: Nyíregyháza egykori katonakórházai. In: *A nyíregyházi Erzsébet Közkórház centenáriuma 1899–1999*. Szerk. Fazekas Árpád. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Jósa András Kórháza, Nyíregyháza 1997. 17–21.

HORVÁTH 1982.

Horváth Sándor: Ságvári-telepi krónika. In: *Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás III–IV*. Szerk. Gyarmathy Zsigmond. Szabolcs-Szatmár Megyei Levéltár, Nyíregyháza 1982. 169–198.

JAKÓ–KÜHRNER 2006.

Jakó János – Kührner Éva: Kilencven éve létesült Nyíregyháza I. világháborús katonai szükségkórháza, a barakk-kórház. *Orvosi Hetilap* 147. 2006. 369–371.

JÓSA 1934.

Jósa Jolán: Dr. Jósa András (1834–1918.) és elődei. Szabolcsvármegye Törvényhatósága, Miskolc 1934.

KISS 2004.

Kiss László: A hátszág járvány elleni védelme az I. világháború idején – a betegmegfigyelő állomások (barakk-kórházak). *Orvosi Hetilap* 145. 2004. 1865–1868.

KISS 2004A.

Kiss Gábor: Megfigyelőállomások és sebesültszállítmányt kísérő osztagok tevékenysége az első világháborúban. *Orvostörténeti Közlemények* 188–189. 2004. 69–83.

KISS 2005.

Kiss Gábor: Orvosok a M. Kir. Honvédségben (1868–1918). *Orvostörténeti Közlemények* 190–193. 2005. 135–147.

⁴² MNL-SzSzBML V. B. 75. 1. kötet. Egészségügyi albizottság ülésének jegyzőkönyve 1919. november 24., 1919. december 4., 1919. december 11., 1919. december 18.

KISS 2005A.

Kiss László: A tuberkulózis elleni küzdelem Magyarországon az I. világháború alatt, különös tekintettel a beszercebányai és rózsahégyi katonai gyógyintézetekre. *Orvosi Hetilap* 146. 2005. 479–481.

MAILÁTH 1915.

Mailáth József: A betegmegfigyelő állomásokról. *Orvosi Hetilap* 59. 1915. 431–435.

MAILÁTH 1916.

Mailáth József: A harcztéri betegmegfigyelő állomások szerepe a közegészségügy szempontjából a háború alatt és a háború végével. *Orvosképzés* 6. 1916. 208–235.

MAILÁTH 1916A.

Mailáth József: A megfigyelő-állomások szerepe a közegészségügy szempontjából a háború alatt és a háború végével. *Orvosi Hetilap* 60. 1916. 87–89.

MARGÓCSY 1989.

Margócsy József: Utcák, terek, emléktáblák III. Néhány új fejezet a régi Nyíregyháza életéből. Nyíregyháza Városi Tanács V.B., Nyíregyháza 1989.

MARGÓCSY 1997.

Margócsy József: Utcák, terek, emléktáblák IV. Újabb híradások a régi Nyíregyháza életéből. START Rehabilitációs Vállalat és Intézményei, Nyíregyháza 1997.

Dr. JAKÓ János

H-4400 Nyíregyháza

Lukács Ödön utca 4.

e-mail: drjakojanos@freemail.hu

“Barack-hospital”, the military emergency hospital of Nyíregyháza in the World War I

The “Barack-hospital” in Nyíregyháza was built in first year of the World War I, in autumn of year 1914. It was one of the largest military emergency hospitals in Hungary with 50 wood barracks. The main mission of this large emergency hospital was the protection of the hinterland from the infectious diseases. From 5th April, 1916 to the end of war it worked as a military reserve hospital. After World War I the barracks were used at first for a prison camp, finally for temporary lodgings. Near the “Barack-hospital” there was a military cemetery, the “Cemetery of Heroes”. In the course of time the barracks were demolished.

Translated by the author

Dr. János JAKÓ

H-4400 Nyíregyháza

Lukács Ödön utca 4.

e-mail: drjakojanos@freemail.hu

Az első benzintöltő állomás Nyíregyházán

Mohácsi Endre

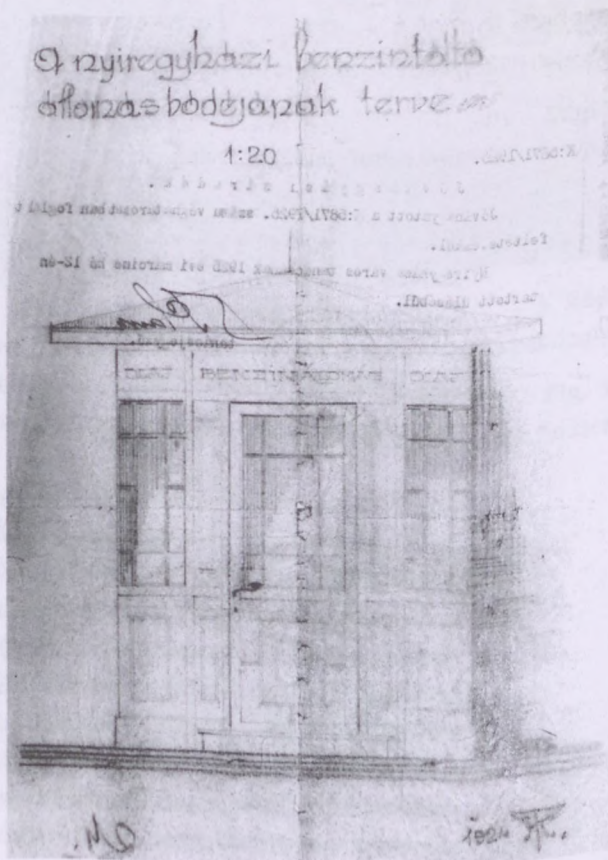
A városok fejlődése a XIX. és XX. század fordulóján megállíthatatlannak látszott. A „boldog békeidők” emelkedő életszínvonala nem csak a tengerentúlon, hanem itt nálunk Európában is megmutatkozott. A technika fejlődése egyre komfortosabbá tette a városok lakóinak életét. Gondoljunk csak a közvilágításra, az angol WC-re, a gramofonra, a rádióra és a többi remek újításra. A közlekedés is kezdett megváltozni, a ló, a lovas- és ökrös fogatok lassan eltűntek, és helyükbe lépett az autó. A kezdetben csak a gazdagok által használt járművek egyre jobbak lettek, tökéletesedtek és lassan átvették elődeik feladatait: „*Jaj, de jó, hogy annyi automobilt látok esténként a főutcákon, hogy hallom sokféle hangon jeladásukat és a haladás, virágzás ígéretként köszönhetem a szemlátomást szaporodó autókat.*”¹ – írja egy szerkesztő a Nyírvidéken. Persze ennek a fejlődésnek a hátulütői is meglátásznak: „*Az már azonban sehogysem jó, amit annyian kifogásolnak, hogy az autók idegeket tépő száguldásukban, mindent feledve itt is, ott is veszélyeztetik életünket. Az autóforgalom statisztikájának szomorú adataiból Nyíregyházán nem kérünk.*”² A problémákat elég hamar orvosolták, ugyanis megjelentek városunkban is az első vezetést oktató tanfolyamok, iskolák. Az első ilyen tanfolyamot 1924-ben indította el a nyíregyházi autófuvározási vállalat, amelynek irodája a Vay Ádám utca 9. szám alatt volt.³ Az autók elterjedését már nem igazán lehetett megakadályozni. Szintén egy, a Nyírvidéken közölt adat szerint

1. kép

Az első nyíregyházi benzintöltő állomás tervrajza (1924)

Fig. 1

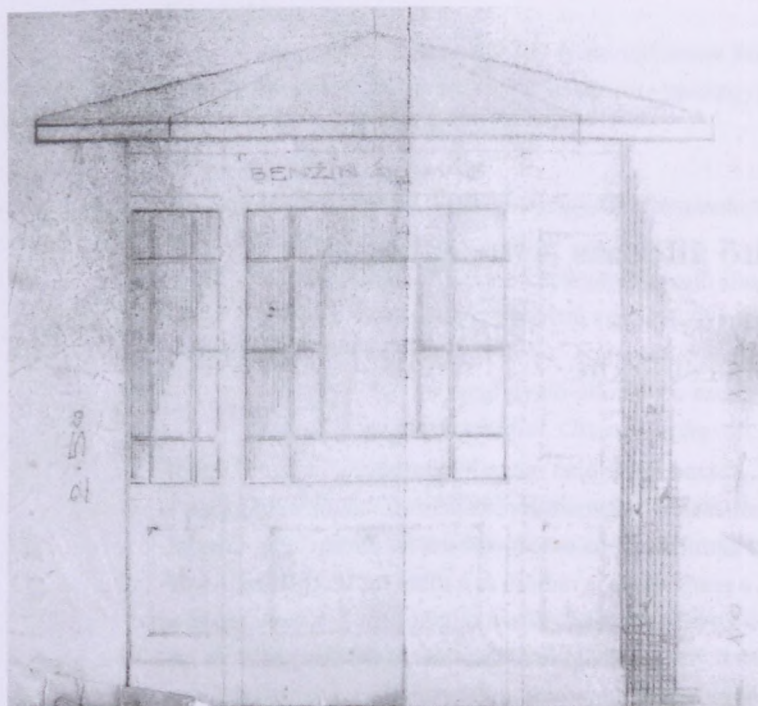
Layout of the first petrol station of Nyíregyháza (1924)

¹ Nyírvidék XLV: 266. 1924. november 20. 7.

² Nyírvidék XLV: 266. 1924. november 20. 7.

³ Nyírvidék XLV: 160. 1924. július 15. 3–4.

2. kép

Az első nyíregyházi benzintöltő állomás tervrajza (1924)

Fig. 2

Layout of the first petrol station of Nyíregyháza (1924)

1924-ben „alig van hét, hogy például Nyíregyházán is újabb autó vétel ne jöjjön létre.”⁴

Így nem is csoda, hogy 1924. augusztus elején, amikor már nagyban folyt a város centenáriumi ünnepére készülődés, érkezett a városi tanácshoz egy megkeresés, amelyben „modern” benzintöltő állomás felállításának engedélyezését kérték. A kérvényező a Fővárosi Autóüzem részvénytársaság volt, és levelében ravasz módon mutatott rá azokra az érvekre, amelyek alapján egy benzintöltő állomás felállítását mindenképp hasznosnak tartják: „Készülékünknek Nyíregyháza városában való felállítása amellelt, hogy a város nívauját is emeli, nagy előnyére szolgál a város és környéke benzinfogyasztó közönségének, mert versenyképes árban teljes súlyt, kifogástalan minőségű kristálytisza benzint kap. Töltőállomásunkkal kapcsolatosan gondoskodunk arról is, hogy Szabolcs vármegye mezőgazdasági üzemei is a legjobb minőségű ben-

zin, olaj és petróleum szükségletét is vállalatunknál versenyképes árban hordó és waggonszámra beszerezhessék. Tiszteletteljes kérésünk sürgős elintézését kérjük, mert szándékunk az állomásnak hadaléktalan felállítása és üzembe helyezése, hogy Nyíregyháza városának jubileuma alkalmával, ezzel is hozzájáruljunk nagyvárosias jellegének növeléséhez.”⁵ A városi tanács augusztus 6-i ülésén engedélyezte a benzintöltő állomás felállítását. Természetesen a munkálatokat a városi tanács által megszabott feltételek mellett lehetett elkezdni. A feltételek a következők voltak:

„1. A teljesen tűz és robbanásmentes automatikus szerkezetű benzintöltő állomás a Kossuth téren, a Vay Ádám utca torkolatában fekvő járdaszívet nyugati sarkában építendő meg a mérnöki hivatal kijelölése szerint.

2. A területhasználat időtartama 5 esztendő, lejártával meghosszabbítható, a területtulajdonos azonban kiköti magának azon jogot, hogy a területhasználatot három hónapra bármikor felmondhassa, amely esetben az engedélyes részvénytársaság az állomást elbontani és anyagát elszállítani köteles a jelzett időpontra.

3. A területhasználat díja évenként 4 (azután átjavítva 8-ra) mázsa benzin, amely beszedése előleges részletekben, esedékessége időpontjában annak megfelelő készpénzben fizetendő a házipénztárba. A területtulajdonos város kiköti magának azt a jogot, hogy a bér egyes részeit bármikor természetben követelhesse.

⁴ Nyírvidék XLV: 204. 1924. szeptember 6. 6.

⁵ MNL-SzSzBML V.B. 77/1924. III. 190/1924.

4. A benzin kamara az aszfaltsziget alatt helyezendő el úgy, hogy az ott lévő kút 2 méteres aknája bármikor szabadon beépíthető legyen. Amennyiben a kamara telefon vagy villanykábeleket érintene, a részvénytársaság tartozik azokat a posta szabályainak vagy a villamossági részvénytársaság utasításainak megfelelően saját költségen áthelyezni.

5. A benzin kamarában egy hordónál több benzin egyszerre nem tartható, a tartályok közötti rész szigetelő földdel töltendő ki és vízátthatlan falakkal úgy építendő, hogy még a kicsepegő benzin se fertőzhesse meg a közeli kút vizét.

6. A burkolatnak és aszfaltjárdának a benzintöltő állomás beépítése, illetve elbontása utáni helyreállítása a folyamodó részvénytársaság által, saját költségén eszközöltetendő.

7. A tűz és robbanás mentesítés érdekében mindazokat az építkezési és óvatossági rendszabályokat tartozik az engedélyes részvénytársaság betartani, amelyeknek a budapesti töltő állomások építésére és fenntartására a székesfőváros tanácsa megállapított. ”⁶

Az építkezés szeptember 3-án kezdődött, és 22-én már állt a benzintöltő állomás. Hogy mi lehetett a gyors építkezésről a lakosság véleménye, nem tudjuk, de október elején a városi tanácsnak az építkezést jóváhagyó döntésére a benzintöltő állomás szomszédai kezdték kifejezni nemtetszésüket. A Nyíregyházi Takarékpénztár Egyesület már szeptember 29-én terjedelmes levelet írt a törvényhatósági bizottságnak, ugyanis a 3000 liter benzint tartalmazó tartály – ugyan az aszfalt alatt volt – elrettentette az egyesület dolgozóit: „Nyíregyháza város képviselőtestülete intézkedésében nem azt kifogásoljuk, hogy benzintöltő állomás létesítésére engedélyt adott, hanem azt, hogy az engedélyt a Kossuth téren a Vay Ádám utca torkolatában lévő járdasziget nyugati sarkára, tehát a város legforgalmasabb helyére, a napi piac kellő közepére 2 emeletes bérházunk és a Korona épület közvetlen közelében adta meg.”⁷

3. kép

A Kossuth téri benzintöltő állomás pavilonja

Fig. 3

Pavilion of the petrol station at Kossuth Square

„Hiába szavatolták a benzintöltő állomás tűz- és robbanásbiztonságát a hatóságok, a Takarékpénztári Egyesület szerint az ördög soha nem alszik: „teljesen biztos készülék mellett is változatlanul fennáll egy veszély, és pedig az, hogy a piac kellő közepén a legnagyobb ember és kocsiforgalom központjában a képviselőtestületi határozat rendelkezése félretételével egyszerre több hordót töltenek a tartályba a lehető legrimitívebb eszközökkel, dohányzó emberek gyűrűjében, mint ezt folyó hó 15-én alkalmunk volt láthatni, amikor a város képviselőtestületének két számottevő tagja kénytelen volt illetékes helyen eljárni, hogy ez a lehetetlen állapot kizárassék.”⁸ Ha ez nem lett volna elég, október 25-én a polgármestert Mikecz alispán fedte meg rövid, de frappáns levelében: „Felhívom polgármester úr figyelmét arra, hogy a városi tanácsnak a felmerült ügyben hozott azon

⁶ MNL-SzSzBML V.B. 77/1924. III. 190/ 1924.

⁷ MNL-SzSzBML V.B. 77/1924. III. 190/ 1924.

⁸ MNL-SzSzBML V.B. 77/1924. III. 190/ 1924.

határozata, mellyel városi képviselőtestület a fővárosi autózem részvénytársaságnak részletes feltételek mellett bérbeadott, természeténél fogva Nyíregyháza városát érintő oly vagyoni jogi kérdés, amely felett való döntés kizárólag az önkormányzatot gyakorló képviselőtestület hatáskörébe tartozik, miért is annak a városi tanács által való előzetes gyakorlása sérti a képviselőtestület autonóm jogait.”⁹ Persze ekkorra már a „büszke” városlakók is félve gondoltak a föld alatti veszélyes tartályra: „A Korona előtt áll a benzintöltő állomás érdekes szivattyúháza, amelyre mit tagadjuk, bizonyos mértékben büszkék vagyunk, mert hisz ilyen állomása más vidéki városnak nincsen. A járóelők és a benzintöltő állomás körül lakók azonban nem egyszer azt a nyugtalanító kérdést tárgyalják, hogy vajon nem veszélyes-e az a jó nagy kazán benzin, amelyet a szivattyúzó cső alatt a földbe süllyesztettek!! Mi lenne, mondják, ha az a benzintartó kazán egyszer felrobbanna?”¹⁰ A városi tanácsnak döntenie kellett. Nem volt nagy dilemmájuk a megoldásról, arról ugyanis szó sem lehetett, hogy a töltőállomást szégyenszemre eltávolítsák. Már csak azért sem, mert az újfajta benzinkutak telepítésében Nyíregyháza városa élen járt az országban. Amellett döntöttek, hogy a töltőállomást valamilyen formában el kell zárni, és falakkal kell körülvenni. A Fővárosi Autózem részvénytársaság már november 6-án kérvénnyel fordult a városhoz, hogy a „benzinkút és hozzátartozó tartályok elhelyezésére körülzáró épületet kíván építeni.” Nyilvánvalóvá vált az is, hogy illetéktelen személy, vagy „olcsó munkaerő” nem kezelheti a töltőállomást, a bérleti szerződést néhány ponttal egészítették ki, amely pontok leginkább a közbiztonság érdekeit szolgálták még jobban:

4. kép

A pavilonba bepillantva látható az állomás berendezése

Fig. 4

Having a look into the pavilion the furnishment of the station can be seen

„1. A benzintöltő állomás autók forgalmának biztosítására szolgálván, azon a benzinnek kisnyben literenkénti kimerése tilos.

2. A benzintöltő állomás ciszternáját csak a késő esteli órákban szabad megtölteni, a benzinkezelőnek a benzin kezelésekor gyufát, vagy bármiféle olyan tárgyat, amely tűznek lehet okozója tartani tilos.

3. Az engedélyes részvénytársaság köteles

megbízható és a hatóság által elfogadható személyt megnevezni, aki elsősorban felelős a benzin kezeléséért, az előírt pontozatok betartásáért, valamint a szerkezetek és egyéb berendezések jókarban tartásáért. Személyváltás esetében ezen körülmény a tanácsnak azonnal bejelentendő.

⁹ MNL-SzSzBML V.B. 77/1924. III. 190/ 1924.

¹⁰ Nyírvidék XLV: 259. 1924. november 12. 5.

4. Az engedélyes részvénytársaság köteles az egész berendezést évenként legalább egyszer felelős szakértővel megvizsgáltatni és a vizsgálat eredményét a tanácsnak írásban bejelenteni.¹¹ Persze ezen rendelkezések mellett a megfelelő vizsgálatok után az új rendelet szerint¹² elkezdődött egy új pavilon tervezése, amely szakszerűen zárja magába a töltőállomás berendezéseit és tartálya-ait. A tervezési munkálatok befejeződésével Kóhn Zsigmond, a Fővárosi Autóüzem részvénytársaság nyíregyházi megbízottja 1925. február 16-án benyújtotta a cég kérvényét: „A Kossuth Lajos téren lévő benzintöltő állomás köré csinos pavilont óhajtánánk építeni.”¹³ A tervezéssel megbízott Szuchy József nyíregyházi lakos munkáját február 25-én a város elfogadta kis átalakítással (Szuchy tervében a pavilon belső padlója hajópadló lett volna, holott a rendelet tűzbiztos betonozást írt elő), és március 12-én jóváhagyta. A pavilon elkészült, és mindenki öröme még biztonságosabb lett a benzintöltő állomás.¹⁴ Az igaz, hogy a munkálatok alatt minden rendben ment és az építendő betartotta a város által meghatározott szabályokat – tudhatjuk meg Oberlander Gusztáv augusztusi jelentéséből –, de a megmaradt aszfaltozási munkálatokat csak akkor tudja befejezni, ha a város is aszfaltozik, mert „ilyen kis darab aszfaltozás elvégzésére a fővárosból külön munkaerő lehozatala nagy költséggel járna.”¹⁵

¹¹ MNL-SzSzBML V.B. 77/1924. III. 190/ 1924.

¹² Budapesti Közlöny 202. 1924. szeptember 20. 1–2.

¹³ MNL-SzSzBML V.B. 77/1924. III. 190/ 1924.

¹⁴ Bár ez a cikk Nyíregyháza első benzinkútjának születéséről szól, mégsem mehetünk el amellett a *Nyírvidék* XLV: 111. 1925. május 17-ikei számának 7. oldalán közölt csipkelődő versike mellett, amely a várost ostromozza az új építkezés engedélyezése miatt, amikor sokaknak lakniuk sem volt hol:

„Lakásnélküli merengése a G-huron

Idegen, ha városunkba téved,
Mebámulja mind az új csodát:
A Korona bejárata előtt
A szürke — kék sárga pagodát.
T „Benzin”. — Olvassa le a csúcsáról
És lekapja nyomban kalpagát
Itt, hol a benzinnek is ház épül:
Csak jól érzi mindenki magát
Mikor meg a Bessenyei-téren,
Hallja hálnak épül csarnoka:
Biztosra veszi: nincs nyíregyházi,
Kinek panaszra volna oka
Csak mikor velem vagy Dioikusszal
Beszél a bámuló idegen:
Tudja meg, hogy benzin, hal lakhat itt,
Minket leintenek ridegen.
Hiába létezik itt Polinszky,
Hasztalan a lakáshivatal
Lakást kérünk, bár csak pagodányit:
Ott azt mondják: maga fiatal.

PUCK.”

¹⁵ MNL-SzSzBML V.B. 77/1924. III. 190/ 1924.

5. kép

Mobil töltőállomás

Fig. 5

Mobile filling station

Mindezek ellenére a Fővárosi Autóüzem részvénytársaság nem tartotta be a szerződés pontjait. Az állomást állandó jelleggel nappal töltötték, nem vettek tudomást a dolgozók a dohányzást tiltó rendeletekről. Ezek a dolgok már előrevetítették azt a tényt, hogy egy ilyen töltőállomás ellátása

szakemberekkel, folyamatos készenlélet biztosítva elég drága dolog, főleg vidéken. Egy évvel a kút felállítása után a fővárosi cég eladni kénytelen itteni érdekeltségét: „ezen határozatunk arra vezethető vissza, hogy nevezett állomás felépítése, utólagos felszerelése, állandó karbantartása és kezelése, annak állandó ellátása oly tőkebefektetést igényel, amelyet csak egy olyan vállalat vehet magára, mely saját maga rendelkezik petróleum kutak felett, tehát mint közvetlen termelő jöhet számításba.”¹⁶

A vevő a Romániai központú Steaua cég volt, amelynek irodája volt Budapesten. A területhasználati jogot a város az új cégnek 5 évről 15 évre hosszabbította meg. 1944-ben a benzinkút már a Magyar Fanto Művek részvénytársaság tulajdonában állott, de ekkor a Kossuth téri benzintöltő állomás már nem volt egyedül Nyíregyházán. Érdekes momentum az a városnak, ugyanis 1925-ben Székesfehérvár és Debrecen is Nyíregyházától kér tanácsot, hogy milyen kondíciókkal kötöttek szerződést, mert ők sem szerettek volna elmaradni városunk mögött. És az, hogy 1924 és 1925 fordulóján már más cégek is felkeresték a nyíregyházi városi tanácsot töltőállomás felállításának kérvényével, valamint az, hogy 1926-ban már négy vagy öt kút volt, mutatja az utókorban a városok rohamos fejlődését ezekben az években.

MOHÁCSI Endre

Jósa András Múzeum
Nyíregyháza
H-4401 Pf. 57.

e-mail: andrewmohacsi@gmail.com

6–7–8. kép

Tankolás

Fig. 6–7–8

Refuelling

¹⁶ MNL-SzSzBML V.B. 77/1924. III. 190/ 1924.

The first petrol station in Nyíregyháza

Perhaps only few people know where the first public petrol station of Nyíregyháza was set up. The present study shows how the use of petrol stations started, an absolutely trivial service in our days. On the basis of the studied official correspondence we had the opportunity to have a look at the backstage of the town administration: how this first petrol station was set up in the heart of the town. Examination of the contemporary articles and letters let us understand how the public of Nyíregyháza received this very modern and progressive innovation. Development of Nyíregyháza is well represented by the fact that – well before Debrecen and Székesfehérvár – it was one of the first towns to give a licence in 1924 for the construction of a public petrol station.

Translated by Valéria Kulcsár

Endre MOHÁCSI

- Jósa András Museum

Nyíregyháza

H-4401 Pf. 57.

e-mail: andrewmohacsi@gmail.com

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága munkatársainak 2011. évi publikációi

Almássy Katalin

1. Késő népvándorlás kori és/vagy Árpád-kori településnyomok Beregsurányból. In: Erösségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 57–75. (Társszerző: Istvánovits Eszter)
2. A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve LIII. Szerk. Istvánovits Eszter – Almássy Katalin. Nyíregyháza 2011. 309 p.

Báthori Gábor

1. A török–magyar viszony alakulása a XVI. században. Közép-Európa hatalmi viszonyai 1568–1590 között. In: Erösségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 413–416.

Bene János

1. Hadik-huszar hagyományörzés Nyíregyházán a két világháború között. In: Erösségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 449–453.
2. Szükségből erény. Strandfürdő a Sóstón. *SzSzBSzle* 46: 1. 2011. 21–38.
3. Együtt töltött évek. In: Erösségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 13.
4. A Szatmári békesség. JAMK 69. Szerk. Bene János. Bev. Mészáros Kálmán. Jósza András Múzeum, Nyíregyháza 2011. [4], 6, [4] p.
5. Az utolsó huszárhoam. Mihajlovka, 1941. augusztus 15. Huszáremlékek 3. Szerk., bev. és jegyz. Bene János. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 12 p.
6. Nyíregyháza város telepítő levelei – Békés megyei tót telepések Nyíregyházán. In: A Tiszántúli Történész Társaság Közleményei 7. 2010. évi különszám. Fejezetek Békés megye múltjából. Szerkesztő bizottság Bene János et al. Tiszántúli Történész Társaság, Debrecen 2010. (2011) 25–32.

7. Nyíregyháza katonasága. *Katonaiújság* 2: 2. 2011. április, 39.
8. Múzeumaink. *Jegyző és Közigazgatás* 13: 1. 2011. jan.–febr. 39–40.
9. Beszámoló jelentés a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága 2010. évi munkájáról. [Report on the activity of the Directorate of Museums of Szabolcs-Szatmár-Bereg County in 2010.] *NyJAMÉ* LIII. 2011. 265–294.
10. Egyházi építkezés Nyíregyházán az 1920-as évek második felében. [Church building in Nyíregyháza in the second half of the 1920's.] *NyJAMÉ* LIII. 2011. 199–218.
11. Emlékezés Papp Tiborra (1953–2011). *NyJAMÉ* LIII. 2011. 9–10.

Bene Jánosné

1. Móricz Zsigmond Erdély-trilógiájának „három villó tündére”. [„Three villó fairies” of Zsigmond Móricz’s Transylvania trilogy.] *NyJAMÉ* LIII. 2011. 237–247.

Bodnár Zsuzsanna

1. Stílus, forma, szépség, funkció. Üvegtárgyak a Sóstói Múzeumfalú időszi kiállításában. In: Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 467–474.
2. „Egy élhetőbb világért!” Régi biológia szemléltetőeszközök a Sóstói Múzeumfalú gyűjteményében. *Pedagógiai Műhely* 36: 3. 2011. 93–96.
3. „Amely gyermek megijed, anyja ölébe siet.” A születés és az újszülött kor hagyományköre Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. A Sóstói Múzeumfalú időszi kiállításainak vezetői 16. Sóstói Múzeumfalú, Nyíregyháza–Sóstófürdő 2011. 16 p.
4. „Amely gyermek megijed, anyja ölébe siet.” Bölcsőtől a békikompiig. *Forgó* 12: 2. 2011. július 10–12.
5. „Amely gyermek megijed, anyja ölébe siet.” *KMo* 58: 108. 2011. május 10. 6.
6. Farsangolás. Népszokások Mohácsról Panyoláig. *Műsorkalauz* 19: 2. 2011. február 22.
7. Azok a régi szép húsvétek. Tavasz újjászületés, húsvéti népszokások. *Műsorkalauz* 19: 4. 2011. április 11.
8. „Áldott szép Pünkösdeknek gyönyörű ideje...” Pünkösd a tavasz ünnepe. *Műsorkalauz* 19: 6. 2011. június 28.
9. „Az aratás véget érven...” Aratóünnep – Szent István napja. *Műsorkalauz* 19: 8. 2011. augusztus 11.

Bóna Bernadett, Rózsáné

1. Amiről az ajtók mesélnek. In: Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 475–481.
2. Volt egyszer egy „Borbély és Fodrász” üzlet Újfehértón. In: A Kézművesség ezer éve a Kárpát-medencében. Szerk. Mészáros Éva. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Kereskedelmi és Iparkamara, Nyíregyháza 2011. 11–13.
3. Szellemi kulturális örökségünk. *Nyíregyházi Napló* 18: 7. 2011. február 18. 6.

4. Divatos régmúlt a Sóstói Múzeumfaluban. *Nyíregyházi Napló* 18: 28. 2011. augusztus 5. 8.
5. „Kombina!?? Az nem vót...” Viseletdarabok eszenciája. Időszaki kiállítás a Sóstói Múzeumfaluban 2011. június 23-tól szeptember 10-ig. A Sóstói Múzeumfalú időszaki kiállításainak vezetői 17. Sóstói Múzeumfalú, Nyíregyháza–Sóstó 2011. 15 p.

Bősze Katalin, Nagyné

1. Nyolcadik receptkönyvünk. Múzeumfalú Baráti Köre, Nyíregyháza–Sóstófürdő 2011. 34 p. (Társszerző: Páll István)

Cservenyák László

1. Népi anekdoták Szatmárból. In: Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 501–503.
2. Adatok Szatmár vármegye mezőgazdaságához. In: Geográfiai folyamatok térben és időben. Tanulmánykötet Dr. Hanusz Árpád 65. születésnapja tiszteletére. Szerk. Kókai Sándor. Nyíregyházi Főiskola Természettudományi és Informatikai Kar Turizmus és Földrajztudományi Intézet, Nyíregyháza 2011. 153–159.

Dámné Rác Magdolna

1. Akiről iskolát neveztek el Nyíregyházán. Sipkay Barna portréja (1927–1968). In: Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 463–466.
2. Adatok az Észak-Tiszántúl ünnepi táplálkozásához. [Data on feast dishes in the northern part of the territory beyond the Tisza.] *Ny:JAMÉ* LIII. 2011. 161–169.

Felhősné Csiszár Sarolta

1. Magyar Református Egyházak javainak tára. A határontúli református gyülekezetek templomai, felszerelési tárgyai, könyv- és iratanyaga. Kárpátaljai Református Egyház. Szlovákiai Református Keresztyén Egyház 4. Abaúj-Tornai Református Egyházmegye 1. A Magyar református Egyház gyűjteményi összeírása 18. Országos Református Gyűjteményi Tanács, Budapest – Debrecen 2010. (2011) 239 p. (Társszerzők: Balla Terézia et al.)
2. Dezsőné Sipos Zsófia festőművész köszöntése 80. születésnapja alkalmából. *Partium* 20. 2011. tavasz–nyár, 108–112.
3. Baráth Sándor népi iparművész. *Új Beregi Élet* 2011. június 8.

Istvánovits Eszter

1. Késő népvándorlás kori és/vagy Árpád-kori településnyomok Beregsurányból. In: Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 57–75. (Társszerző: Almássy Katalin)
2. Csengersima. Történelmi és kulturális kalauz. / Ghid cultural și istoric. / Historical and cultural guide. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 60 p. (Társszerző: Jakab Attila)
3. From the Crimea to Scandinavia via the Great Hungarian Plain: Traces of Sarmatian–Germanic Contacts on the Basis of an Amulet Type and of Other Phenomena. [Из Крыма в Скандинавию: через Венгерскую низменность: следы сармато-германских контактов на основании сферических подвесок-амулетов и других явлений.] In: Inter ambo maria. Contacts between Scandinavia and Crimea in the Roman Period. Collected papers. Ed. Igor Khrapunov – Frans-Arne Stylegar. Kristiansand – Simferopol 2011. 80–90. (Társszerző: Kulcsár Valéria)
4. Roman Age Barbarian Pottery Workshops in the Great Hungarian Plain. In: Drehscheibentöpferei im Barbaricum. Technologietransfer und Professionalisierung eines Handwerks am Rande des Römischen Imperiums. Akten der Internationalen Tagung in Bonn vom 11. bis 14. Juni 2009. Bonner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichtlichen Archäologie 13. Hrsgg. Jan Bemann – Morten Hegewisch – Michael Meyer – Michael Schmauder. Vor- und Frühgeschichtliche Archäologie, Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn 2011. 355–369. (Társszerzők: Kulcsár Valéria – Mérai Dóra)
5. Actual problems of the Scythian Age in the Great Hungarian Plain. In: Terra Scythica. Internationales Symposium, Kurzfassungen der Vorträge. Verlag des Instituts für Archäologie und Ethnographie der SA RAW, Novosibirsk 2011. 15–16. (Társszerző: Kulcsár Valéria)
6. A Kárpát-medencei szarmaták gyűrűs markolatú kardjai. In: A Barbaricum ösvényein... A 2005-ben Kecskeméten tartott tudományos konferencia előadásai. Archaeologica Cumanica I. Szerk. Somogyvári Ágnes – V. Székely György. Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Katona József Múzeuma, Kecskemét 2011. 63–78. (Társszerző: Kulcsár Valéria)
7. A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve LIII. Szerk. Istvánovits Eszter – Almássy Katalin. Nyíregyháza 2011. 309 p.
8. Az alföldi Barbaricum mécsesei. [Lamps of the Barbaricum of the Great Hungarian Plain.] *NyJAMÉ* LIII. 2011. 83–111. (Társszerző: Pintye Gábor)

Jakab Attila

1. A gúti kincslelet. In: Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 105–117.
2. Csengersima. Történelmi és kulturális kalauz. / Ghid cultural și istoric. / Historical and cultural guide. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 60 p. (Társszerző: Istvánovits Eszter)

3. Tégláégető kemencék a középkori Magyarország területén. [Brick kilns on the territory of Medieval Hungary.] *NyJAMÉ* LIII. 2011. 131–160.

Kosztu Brigitta

1. Bátori reneszánsz. Múzeumpedagógiai munkafüzet. A Báthori István Múzeum Kiadványai 32. Szerk. Szabó Sarolta. Báthori István Múzeum, Nyírbátor 2011. 12 p. + mell.
2. Múzeumpedagógiai munkafüzet. A Báthori István Múzeum Kiadványai 33. Szerk. Szabó Sarolta. Báthori István Múzeum, Nyírbátor 2011. 24 p.

Körösfői Zsolt

1. Erdély és kapcsolatai a népvándorlás korában. / Transilvania și relațiile ei în epoca migrațiilor timpurii. / Transylvania and its connections in the early migration period. Molnár István Múzeum Kiadványai 3. Főszerk. Körösfői Zsolt. Molnár István Múzeum, Hargita Megye Tanácsának Műemlékvédelmi Közzolgálat, F&F International SRL, Székelykeresztúr 2011. 433 p.
2. A Maroszentanna–Csernyahov kultúra lelőhelyei a Nagy-Küküllő felső folyása mentén. [Siturile culturale Sântana de Mureș–Cerneahov pe cursul superior al Târnavei Mari.] [Archaeological sites of Sântana de Mureș – Chernyakhov Culture in the Upper Valley of the Nagy-Küküllő (Târnavă Mare) River.] In: Erdély és kapcsolatai a népvándorlás korában. Molnár István Múzeum Kiadványai 3. Főszerk. Körösfői Zsolt. Molnár István Múzeum, Hargita Megye Tanácsának Műemlékvédelmi Közzolgálat, F&F International SRL, Székelykeresztúr 2011. 95–160.
3. Töpferöfen in der Siedlung der Sântana de Mureș–Černjachov-Kultur in Odorheiu Secuiesc–Alsólok, Siebenbürgen. In: Drehscheibentöpfe im Barbaricum. Technologietransfer und Professionalisierung eines Handwerks am Rande des Römischen Imperiums. Akten der Internationalen Tagung in Bonn vom 11. bis 14. Juni 2009. Bonner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichtlichen Archäologie 13. Hrsgg. Jan Bemann – Morten Hegewisch – Michael Meyer – Michael Schmauder. Vor- und Frühgeschichtliche Archäologie, Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn 2011. 445–456. (Társszerzők: Nyárádi Zsolt – Sófalvi András)

Lakatos Sarolta

1. Kállay Miklósné miniszterelnökné halála és a nyoma veszett családi vagyon. „Vagyonvédelem” avagy eltulajdonítás? In: Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 455–461.
2. Az Orosz Császári Szent György Katonai Rend. In: A VIII. Numizmatika és Társtudományok Konferencia. Szeged 2009. október 7–9. Szerk. Nagy Ádám – Ujszászi Róbert. Móra Ferenc Múzeum, Magyar Numizmatikai Társulat, Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Szeged 2011. 129–144.

L. Nagy Márta

1. The Late Bronze Age Settlement of Nyíregyháza–Oros „Úr Csere”. Editura Muzeului Satmarean, Satu Mare 2010. (2011) 272 p. (Társszerzők: Liviu Marta – Daniel V. Sana – Ioan Bejinariu – Elisabeta Berendi)

Madár Xiména

1. Hogy tovább éljen (Enteriőrkiállítás a szabolcsi Mudrány-kúriában). In: Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 505–508.
2. Remekművek III. Az Antal–Lusztig gyűjtemény anyagából. A Jósa András Múzeum Képzőművészeti Katalógusai 59. Szerk. és bev. Madár Xiména. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011. 37 p.
3. Utazások a határon át Szabolcstól Nagykárolyig. / Călătorii peste granița de la Szabolcs la Carei. / Travels through the Border from Szabolcs to Carei. / Reisen durch die Grenzen von Szabolcs bis Carei. Szerk. Szócs Péter Levente. Szatmár Megyei Múzeum, Szatmárnémeti 2011. 63 p. (Társszerzők: Jenei Ildikó – Diana Iegar – Sárándi Tamás – Ulrich Attila)
4. Tiszavasvári. Dessewffy-kastély. Leporelló. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011.
5. Tiszavasvári. Korniss – Dogály-kastély. Leporelló. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011.
6. Tuzsér. Lónyay-kastély. Leporelló. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011.
7. Anarcs. Czóbel kúria. Leporelló. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011.
8. Nyírbátor. Római katolikus (volt minorita) templom. Leporelló. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011.
9. Nyírbátor. Református templom. Leporelló. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011.
10. Gávavencsellő. Dessewffy-kastély. Leporelló. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011.
11. Tiszadob. Andrássy-kastély. Leporelló. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011.
12. A Jósa András Múzeum képzőművészeti gyűjteményének születése és fejlődése 1945-ig. [Birth and development of the fine art collection of the Jósa András Museum until 1945.] *NyJAMÉ* LIII. 2011. 257–263.

Mohácsi Endre

1. A Magyar Királyság területszerző törekvései Erdélyben Báthory Gábor fejedelemsége alatt. In: Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 417–424.
2. Iratok és armalisták. Műveltség és mentalitás a bihari nemességigazolások dokumentumaiban. *Levéltári Szemle* 61: 4. 2011. 44.
3. Adalékok az 1612. évi események történetéhez. [Data on the events of the year 1612.] *NyJAMÉ*. LIII. 2011. 171–175.

Molnár Sándor

1. Rákóczi-néphagyományok nyomában. In: Erösségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 497–500.
2. Vaja. Vay-várkastély. Leporelló. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011. (Társszerző: Veszprémi Beáta)
3. A Vay Ádám Múzeum Baráti Köre Tájékoztatója. Szerk. Molnár Sándor. Vay Ádám Múzeum Baráti Köre, Vaja 2011. 30 p.

Németh Péter

1. Eltűnt monostorok, kolostorok és ispotályok a középkori Szatmár megyében. [Missing monasteries, cloisters and wardens in the medieval Szatmár county.] [Verschwundene Klöster und Spitäler in dem mittelalterlichen Komitat Szatmár.] [Monastères, cloîtres et hôpitaux dans le comté de Szatmár du moyen-âge.] *Műemlékvédelem* 55: 2. 2011. 97–106.
2. Torma Pistával az „Éri-óvodá”-ban. [With Pista Torma in the „Kindergarten of Ér”.] [Mit Pista Torma in dem „Éri-Kindergarten”.] [A „l’école maternelle d’Ér” avec Pista Torma.] *Műemlékvédelem* 55: 4. 2011. 252–256.
3. Szatmár vármegye. Történeti áttekintés. *SzSzBSzle* 46: 1. 2011. 5–20.
4. Üdvözlét az Olvasónak! In: A lefényképezett gondolat. Marik Sándor interjúi. Ardlea, Nyíregyháza 2011. [5–6.]
5. A stallum. *Kikelet* 2: 2. 2011. 14.
6. Szakoly, református templom. In: Középkori egyházi építészet Szatmárban. Középkori templomok útja Szabolcs-Szatmár-Bereg és Szatmár megyékben. Szerk. Kollár Tibor. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat, Nyíregyháza 2011. 114–117. (Társszerző: Juan Cabello)
7. Szakoly, biserică reformată. In: Architectura religioasă medievală din Satu Mare. Autoguvernarea Județului Szabolcs-Szatmár-Bereg. Red. Tibor Kollár. Nyíregyháza 2011. 114–117. (Társszerző: Juan Cabello)
8. Nagycséc, volt református templom. In: Középkori egyházi építészet Szatmárban. Középkori templomok útja Szabolcs-Szatmár-Bereg és Szatmár megyékben. Szerk. Kollár Tibor. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat, Nyíregyháza 2011. 361–365. (Társszerző: Papp Szilárd)
9. Nagycséc, fosta biserică reformată. In: Architectura religioasă medievală din Satu Mare. Autoguvernarea Județului Szabolcs-Szatmár-Bereg. Red. Tibor Kollár. Nyíregyháza 2011. 361–365. (Társszerző: Papp Szilárd)
10. A kisvárdai múzeum 50 éve. A Rétközi Múzeum Füzetei 11. Bev., függelékkal és jegyz. ellátta, valamint a szöveget gondozta Vofkori Mária. Rétközi Múzeum, Kisvárdá 2011. 192 p. (Lektorálta: Németh Péter)

Páll István

1. „De eo utrum...” Krimi? Talán folklór? Netán régészet? Egy XVIII. századi törvényszéki irat talányai. In: Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 425–428.
2. A nyíregyházi szikvízipar a kezdetektől az államosításig. A Kézművesség ezer éve a Kárpát-medencében. Szerk. Mészáros Éva. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Kereskedelmi és Iparkamara, Nyíregyháza 2011. 7–10.
3. Nyolcadik receptkönyvünk. Múzeumfalu Baráti Köre, Nyíregyháza–Sóstófürdő 2011. 34 p. (Társszerző: Nagyné Bösze Katalin)

Pintye Gábor

1. Népek és kultúrák Balsa földjén a legrégebb időktől Mohácsig. Rövid településtörténet a régészeti és írásos források tükrében. In: Balsa. Balsa téka kiadványok 2. Szerk. Kiss Zoltán. Balsa Község Önkormányzata, Balsa 2011. 16–34. (Társszerző: Tompa György)
2. Leletmentés Urán, a Vas-Hídi legelőn. A Templomdomb kincse. In: Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 139–161. (Társszerzők: Fábíán László – Ulrich Attila)
3. Nagygéc. Történelmi és kulturális kalauz. / Ghid cultural și istoric. / Historical and cultural guide. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 93 p. (Társszerző: Fábíán László)
4. Az alföldi Barbaricum mécsesei. [Lamps of the Barbaricum of the Great Hungarian Plain.] *NyJAMÉ* LIII. 2011. 83–111. (Társszerző: Istvánovits Eszter)

Ratkó Lujza

1. A tavaszi falujáró-kapuzó játékok. In: Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 483–488.
2. Aratás. In: XXVII. Téka Népművészeti Tábor programfüzet, Nagykálló 2011. 12–16.
3. Széki táncok. In: XXVII. Téka Népművészeti Tábor programfüzet, Nagykálló 2011. 10–11.

Riczu Éva

1. Németh Péter szakirodalmi munkássága 2000–2010. In: Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 29–34.
2. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága munkatársainak 2010. évi publikációi. Összeáll. Riczu Éva. *NyJAMÉ* LIII. 2011. 29–34.

Scholtz Róbert

1. Újabb szkíta kori lelet Nyíregyházáról. In: Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 49–55.
2. Csengerújfalú. Történelmi és kulturális kalauz. / Ghid cultural și istoric. / Historical and cultural guide. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 76 p.
3. http://mult-kor.hu/20111123_kepeken_az_ujfehertoi_osi_telepules_maradvanyai
4. Scythian Age Burials at Tiszalök. In: Iron Age Rites and Ritual in the Carpathian Basin. Ed. Bereczki Sándor. Editura MEGA, Târgu Mureș 2012. 77–100.

Szabó Sarolta

1. A tehéntej szerepe a szatmári falvak hagyományos táplálkozásában. In: Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 489–495.
2. Örökös háború két világ határán. Katonák, fegyverek és hadviselés a törökök elleni küzdelemben. Hadtörténelmi konferencia a kenyérmezei csata 510. évfordulóján. A Báthori István Múzeum Kiadványai 31. Szerk. Szabó Sarolta. Báthori István Múzeum, Nyírbátor 2011. 108 p.
3. Nyírbátor. Báthori István Múzeum. Leporellő. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011. (Társszerző: Veszprémi Beáta)
4. Kosztyu Brigitta: Bátorai reneszánsz. Múzeumpedagógiai munkafüzet. A Báthori István Múzeum Kiadványai 32. Szerk. Szabó Sarolta. Báthori István Múzeum, Nyírbátor 2011. 12 p. + mell.
5. Kosztyu Brigitta: Múzeumpedagógiai munkafüzet. A Báthori István Múzeum Kiadványai 33. Szerk. Szabó Sarolta. Báthori István Múzeum, Nyírbátor 2011. 24 p.

Szabó Tamás

1. „HURO”, a bűvös mozaikszó. *Jegyző és Közigazgatás* 13: 1. 2011. január–február, 30.
2. „HURO”, a bűvös mozaikszó. *Comitatus* 21: 198. 2011. március, 35–37.

Szathmáry László

1. Hol vannak már azok az évek... Itt vannak velünk, tudásunkban, tapasztalatainkban. In: Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 93–96.
2. A Körös kultúra népszerűségének összetettsége. In: VII. Kárpát-medencei Biológiai Szimpózium. 2011. október 13–14. Előadaskötet. Szerk. Gyenis Gyula – Surányi Dezső – Penksza Károly – Urbányi Béla. Magyar Biológiai Társaság, Budapest 2011. 45–47.

3. A Tiszántúl néhány honfoglalás kori népességének Árpád-kori továbbélése.
In: VII. Kárpát-medencei Biológiai Szimpózium. 2011. október 13–14. Előadaskötet.
Szerk. Gyenis Gyula – Surányi Dezső – Penksza Károly – Urbányi Béla.
Magyar Biológiai Társaság, Budapest 2011. 23–28. (Társszerző: Turtóczki József)
4. Honfoglalás kori csigolyák XRF elemzése. In: VII. Kárpát-medencei Biológiai Szimpózium.
2011. október 13–14. Előadaskötet. Szerk. Gyenis Gyula – Surányi Dezső – Penksza
Károly – Urbányi Béla. Magyar Biológiai Társaság, Budapest 2011. 29–38.
(Társszerzők: János István – Nadas Erzsébet – Máthé Endre)
5. Evaluation of elemental status of ancient human bone samples from Northeastern Hungary
dated to the 10th century AD by XRF. Nuclear Instruments and Methods in Physics
Research B, Elsevier 269. 2011. 2593–2599. (Társszerzők: János István – Nadas Erzsébet
– Máthé Endre – Béni Áron – Dinya Zoltán)

Szűcs Zsuzsa

1. Akkor és most. (Régi épületek Tiszavasváriban.) In: Erősségénél fogva várépítésre való.
Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68. Szerk. Juan Cabello –
C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok
Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 247–258.

Toldi Zoltán

1. Komlódtótfalu. Történelmi és kulturális kalauz. / Ghid cultural și istoric. / Historical
and cultural guide. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok
Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 94 p.

Tompa György

1. Népek és kultúrák Balsa földjén a legrégebb időktől Mohácsig. Rövid településtörténet
a régészeti és írásos források tükrében. In: Balsa. Balsa téka kiadványok 2.
Szerk. Kiss Zoltán. Balsa Község Önkormányzata, Balsa 2011. 16–34.
(Társszerző: Pintye Gábor)

Ulrich Attila

1. Okkupált főnemesi uradalmak a Szepesi Kamara keleti peremvidékén (1670–1673).
In: Erősségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére.
JAMK 68. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei
Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 397–412.
2. Leletmentés Urán, a Vas-Hídi legelőn. A Templomdomb kincse. In: Erősségénél fogva
várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68.
Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat
Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 139–161.
(Társszerzők: Fábrián László – Pintye Gábor)

3. A gazdasági környezet és társadalom kapcsolata az 1670-es években. [The Relations of Economic Environment and Society in the 1670s.] In: Feudális társadalom? Discussiones Neogradienses 11. Szerk. Szirácsik Éva. Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet, Salgótarján 2011. 207–238.
4. Monetáris politika, infláció és spekuláció. Pénzügyi problémák a 17. század második felének Magyar Királyságában. In: A VIII. Numizmatika és Társtudományok Konferencia. Szeged 2009. október 7–9. Szerk. Nagy Ádám – Ujszászi Róbert. Móra Ferenc Múzeum, Magyar Numizmatikai Társulat, Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Szeged 2011. 117–128.
5. Birtokelkobzások a Szepesi Kamara Területén 1670–73 között. MTA Bolyai Ösztöndíj záródolgozata 350 p.
6. Utazások a határon át Szabolcstól Nagykarolyig. / Călătorii peste granița de la Szabolcs la Carei. / Travels through the Border from Szabolcs to Carei. / Reisen durch die Grenzen von Szabolcs bis Carei. Szerk. Szócs Péter Levente. Szatmár Megyei Múzeum, Szatmárnémeti 2011. 63 p. (Társszerzők: Jenei Ildikó – Diana Iegar – Sárándi Tamás – Madár Xiména)
7. Jobbágyi adózás és társadalom a Szepesi Kamara területén 1670–73 között. [Villein taxation and society on the territory of the Szepes Chamber between 1670 and 1673.] *NyJAMÉ* LIII. 2011. 177–198.

Varga János

1. „Szabó János Irtam...”. Népi kéziratosság Szatmárból. *Partium* 20. 2011. tavasz–nyár, 90–93.
2. „...szívemben nyár volna, ha hazamehetnék...” Kéziratok emlékek Beregből. *Partium* 20. 2011. ősz, 71–74.
3. Beregi húsvéti hagyományok. *Új Beregi Élet* 2011. április 5.
4. A család kenyere. Az aratástól a kenyérig – tárgyak emberközébe. *Új Beregi Élet* 2011. november 2.
5. „Indítom levelem Penczelveniából Észak Amerika szeglete sarkából...” Varga Ignác verses notesza Amerikából. [“I’m sending this letter from Penczelvenia the corner of North America...” Ignác Varga’s diary in verses from America.] *NyJAMÉ* LIII. 2011. 249–256.

Veszprémi Beáta

1. Kisvárda. Vár. Leporelló. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011. (Társszerző: Vofkori Mária)
2. Vaja. Vay-várkastély. Leporelló. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011. (Társszerző: Molnár Sándor)
3. Szatmárcseke. Csónakos fejfás temető. Leporelló. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011.
4. Tiszavasvári. Korniss – Dogály-kastély. Leporelló. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011.
5. Tiszadada. Leporelló. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011.
6. Vámosatya. Büdy várrom. Református templom. Leporelló. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011.
7. Bátorliget. Ősláp. Leporelló. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011.
8. Tarpa. Lakóházak, szárazmalom. Leporelló. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011.
9. Tarpa. Református templom. Leporelló. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011.

10. Tiszacsécse. Móricz Emlékház. Református templom. Leporelló. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011.
11. Nyírbátor. Báthori István Múzeum. Leporelló. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011.
(Társszerző: Szabó Sarolta)
12. Kállósemjén. Kállay-kúria és kápolna. Leporelló. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011.
13. Kisvárdai. (Volt) Zsinagóga. Leporelló. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011.

Vofkori Mária

1. Havasolja. Egy székely tájegység a 17–18. században. In: Erösségénél fogva várépítésre való. Tanulmányok a 70 éves Németh Péter tiszteletére. JAMK 68. Szerk. Juan Cabello – C. Tóth Norbert. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Múzeumok Igazgatósága, Nyíregyháza 2011. 429–447.
2. Ujhelyi István. Szócikk. In: Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. Középkor és kora újkor XII. Főszerk. Kőszeghy Péter. Balassi, Budapest 2011. 191–192.
3. Veress András: Fűvek, fák, csillagok. Versek. Szerk. Vofkori Mária. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár 2011. 52 p.
4. Gyévuska verse, Apám verse. *Agria* 5: 1. Eger 2011. tavasz 11–13.
5. Búcsúztatások, Vakondvilág, Vakondvilág álma. *Látó* 7. Marosvásárhely 2011. 60–67.
6. Kisvárdai. (Volt) Zsinagóga. Leporelló. Jósa András Múzeum, Nyíregyháza 2011.
(Társszerző: Veszprémi Beáta)
7. A kisvárdai múzeum 50 éve. A Rétközi Múzeum Füzetek 11. Bev., függelékkel és jegyz. ellátta, valamint a szöveget gondozta Vofkori Mária. Rétközi Múzeum, Kisvárdai 2011. 192 p.

Összeállította: LASKAYNÉ SZŐLŐSI Katalin

Helységnév-azonosító
Ortsnamenregister
Concordance of geographic names

Akna	Tîrgu-Ocna (Ro)	Comana de Jos	Alsókomána (Ro)
Alsócsobánka	Ciubanca (Ro)	Crvenka	Cservenka (Srb)
Alsókomána	Comana de Jos (Ro)	Csák	Ciacova (Ro)
Alcina	Alțina (Ro)	Cservenka	Crvenka (Srb)
Alțina	Alcina (Ro)	Csíkszereda	Miercurea-Ciuc (Ro)
Avasújfalu	Certeze (Ro)	Csíkszentsimon	Sînsimion (Ro)
Baia Mare	Nagybánya (Ro)	Csúza	Suza (Hr)
Bajč	Bajcs (Sk)	Dalnic	Dálnokfalva (Dálnok) (Ro)
Bajcs	Bajč (Sk)	Dálnokfalva (Dálnok)	Dalnic (Ro)
Bánóc	Bánovce nad Ondavou (Sk)	Dejan	Dézsánfalva (Ro)
Bánovce nad Ondavou	Bánóc (Sk)	Dézsánfalva	Dejan (Ro)
Banská Bystrica	Besztercebánya (Sk)	Diosig	Bihardiószeg (Ro)
Bečmen (Beograd)	Belgrád (Srb)	Dolný Peter	Komáromszentpéter (Sk)
Belgrád	Bečmen (Beograd) (Srb)	Eisenstadt	Kismarton (A)
Beregovo	Beregszász (Ua)	Eszék	Osijek (Hr)
Beregszász	Beregovo (Ua)	Fenyőfalva	Bradu (Ro)
Berettyófarnos	Sfîrnaș (Ro)	Florești	Szászfenes (Ro)
Besztercebánya	Banská Bystrica (Sk)	Galanta	Galánta (Sk)
Bihardiószeg	Diosig (Ro)	Galánta	Galanta (Sk)
Biharfélegyháza	Roșiori (Ro)	Gheorgheni	Gyergyószentmiklós (Ro)
Bradu	Fenyőfalva (Ro)	Gyergyószentmiklós	Gheorgheni (Ro)
Búč	Búcs (Sk)	Handlová	Nyitraabánya (Sk)
Búcs	Búč (Sk)	Heiligenkreuz im Lafnitztal	Rábakeresztúr (A)
Bustina	Bustyaháza (Ua)	Hosszúfalu	Satu-Lung (Ro)
Bustyaháza	Bustina (Ua)	Huszt	Huszt (U)
Carei	Nagykároly (Ro)	Ipolykiskeszi	Malé Kosihy (Sk)
Certeze	Avasújfalu (Ro)	Iske	Ižkovce (Sk)
Cetatea-de-Baltă	Küküllővár (Ro)	Ižkovce	Iske (Sk)
Ciacova	Csák (Ro)	Josani	Krajníkfalva (Ro)
Ciubanca	Alsócsobánka (Ro)	Kakaslomnic	Velká Lomnica (Sk)
Cluj-Napoca	Kolozsvár (Ro)		
Coldău	Várkudu (Ro)		

Kalotaszeg	Țara Călatei (Ro)	Rábakeresztúr	Heiligenkreuz im
Kassa	Košice (Sk)		Lafnitztal (A)
Kikinda	Nagykikinda (Ro)	Revišné	Revisnye (Sk)
Királyháza	Korolevo (U)	Revisnye	Revišné (Sk)
Kislévárd	Malé Leváre (Sk)	Roșiori	Biharfélélegyháza (Ro)
Kismarton	Eisenstadt (A)	Rozgony	Rozhanovce (Sk)
Kolozsvár	Cluj-Napoca (Ro)	Rozhanovce	Rozgony (Sk)
Komáromszentpéter	Dolný Peter (Sk)	Rózsahegy	Ružomberok (Sk)
Korolevo	Királyháza (U)	Ružomberok	Rózsahegy (Sk)
Košice	Kassa (Sk)	Sáros (Nagysáros)	Veľký Šariš (Sk)
Krajnikfalva	Josani (Ro)	Satchinez	Temeskenéz (Ro)
Küküllővár	Cetatea-de-Baltă (Ro)	Satu-Lung	Hosszúfalu (Ro)
Lemberg	Lviv (Ua)	Satu Mare	Szatmárnémeti (Ro)
Losonc	Lučenec (Sk)	Sfîrnaș	Berettyófarnos (Ro)
Lučenec	Losonc (Sk)	Sic	Szék (Ro)
Lviv	Lemberg (Ua)	Sînsimion	Csíkszentsimon (Ro)
Malé Kosihy	Ipolykiskeszi (Sk)	Suza	Csúza (Hr)
Malé Leváre	Kislévárd (Sk)	Szászfenes	Florești (Ro)
Miercurea-Ciuc	Csíkszereda (Ro)	Szatmárnémeti	Satu Mare (Ro)
Moftinu Mare	Majtény (Nagymajtény) (Ro)	Szék	Sic (Ro)
Mónospetri	Petreu (Ro)	Székelyudvarhely	Odorheiu Secuiesc (Ro)
Munkács	Munkacsevo (U)	Țara Călatei	Kalotaszeg (Ro)
Munkacsevo	Munkács (U)	Tarcea	Tarcsa (Értarcsa) (Ro)
Nagybánya	Baia Mare (Ro)	Tarcsa (Értarcsa)	Tarcea (Ro)
Nagykároly	Carei (Ro)	Tatár-hágó	pereval Jablunickij (Ua)
Nagykikinda	Kikinda (Ro)	Tăuteu	Tóti (Ro)
Majtény (Nagymajtény)	Moftinu Mare (Ro)	Técső	Tyacsiv (Ua)
Nagymánya	Velka Maňa (Sk)	Temeskenéz	Satchinez (Ro)
Nagyszered	Veliko Središte (Ro)	Tirnavica	Țîrnăvița (Ro)
Nagyszöllős	Vinohragyiv (Ua)	Țîrnăvița	Tirnavica (Ro)
Nitra	Nyitra (Sk)	Țîrgu-Ocna	Akna (Ro)
Novi Sad	Újvidék (Srb)	Tordos	Turdaș (Ro)
Nyitra	Nitra (Sk)	Tóti	Tăuteu (Ro)
Nyitrabánya	Handlová (Sk)	Tótmegyer	Palárikovo (Sk)
Odorheiu Secuiesc	Székelyudvarhely (Ro)	Töketerebes	Trebišov (Sk)
Ofdza	Olgya (Sk)	Trebišov	Töketerebes (Sk)
Olgya	Ofdza (Sk)	Trenčín	Trencsén (Sk)
Osijek	Eszék (Hr)	Trencsén	Trenčín (Sk)
Palárikovo	Tótmegyer (Sk)	Turdaș	Tordos (Ro)
pereval Jablunickij	Tatár-hágó (Ua)	Tyacsiv	Técső (Ua)
Petreu	Mónospetri (Ro)	Újvidék	Novi Sad (Srb)
Pișcolt	Piskolt (Ro)	Ungvár	Uzsgorod (U)
Piskolt	Pișcolt (Ro)	Uzsgorod	Ungvár (U)
		Várd	Vérd (Ro)

Rövidítések
Abkürzungen
Abbreviations

<i>ActaArchHung</i>	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
<i>Agria</i>	Agria. Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat, Eger
<i>ANhM</i>	Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien
<i>ArchÉrt</i>	Archaeologiai Értesítő, Budapest
<i>Árgus</i>	Árgus. Irodalmi, Kulturális Folyóirat, Árgus Irodalmi és Kulturális Alapítvány, Székesfehérvár
<i>Athenaeum</i>	Athenaeum, politikai-társadalmi-irodalmi folyóirat, Pest
Átm.	átmérő
Átm _b .	belső átmérő
Átm _k .	külső átmérő
<i>BRGK</i>	Bericht der Römisch-Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts Frankfurt am Main, Walter de Gruyter & CO Berlin
<i>Budapesti Közlöny</i>	Budapesti Közlöny: hivatalos lap, Budapest.
<i>Carpatica-Karпатика</i>	Carpatica-Karпатика, Ужгород
<i>Comitatus</i>	Comitatus. Önkormányzati szemle, A Megyei Önkormányzatok Országos Szövetségének folyóirata, Veszprém
<i>CommArchHung</i>	Communicationes Archaeologicae Hungariae, Budapest
<i>Dacia</i>	Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, București
<i>DMÉ</i>	A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve, Debrecen
<i>Dolg.</i>	Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából, Kolozsvár
	Dolgozatok a M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Archaeologiai Intézetéből, Szeged
<i>Ethnographia</i>	Ethnographia, Magyar Néprajzi Társaság, Budapest
<i>FolArch</i>	Folia Archaeologica, Budapest
Fá.	fenékmérő
,Fá'.	kiszerkesztett fenékmérő
<i>FontArchHung</i>	Fontes archaeologici Hungariae, Budapest
<i>Forgó</i>	Forgó. A Kiss Áron Magyar Játék Társaság lapja, Budapest
<i>GCBI</i>	Godišnjak. Centar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo
<i>GZM</i>	Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, Sarajevo
<i>Inventaria Praehistorica Hungariae</i>	Inventaria Praehistorica Hungariae, Budapest

H.	hosszúság
HL.	Hadtörténelmi Levéltár, Budapest
HM.	Honvédelmi Minisztérium, Budapest
<i>Honismeret</i>	Honismeret. A Honismereti Szövetség folyóirata, Budapest
JAMK	A Jósa András Múzeum Kiadványai, Nyíregyháza
<i>Jegyző és Közigazgatás</i>	Jegyző és Közigazgatás. Igazgatásszervezési, területfejlesztési és informatikai szaklap. A Jegyzők Országos Szövetsége és a Városi Jegyzők Egyesülete hivatalos lapja, Magyar Mediprint Szakkiadó Kft., Budapest (2011 áprilisától HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó)
<i>Katonaiújság</i>	Katonaiújság. HK Hermanos Kiadó, Budapest
<i>Kikelet</i>	Kikelet. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei idegenforgalmi körkép, Nyíregyháza
<i>KMo</i>	Kelet-Magyarország, Szabolcs-Szatmár-Bereg független napilapja, Nyíregyháza
<i>Közlemények</i>	Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából, Kolozsvár
KSZV	Központi Szállítás Vezetőség
<i>Látó</i>	Látó. Szépirodalmi folyóirat, Marosvásárhely
<i>Levéltári Szemle</i>	Levéltári Szemle. A Magyar Levéltárosok Egyesülete, Magyar Országos Levéltár, Megyei és Városi Levéltárak Tanácsa folyóirata, Budapest
Ltsz.	Leltári szám
M.	magasság
,M'.	mérhető magassága
MAG	Mitteilungen des Anthropologischen Gesellschaft in Wien, Wien
<i>Magyar Nyelv</i>	Magyar Nyelv. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest
<i>Magyar Nyelvőr</i>	Magyar Nyelvőr. Nyelvművelő folyóirat, Budapest
Mé.	mélység
MH	Magyar Honvédség
MNL-SzSzBML	Magyar Nemzeti Levéltár – Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára, Nyíregyháza
MNM	Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest
MNM At.	Magyar Nemzeti Múzeum Központi Adattára, Budapest
MOKK	Múzeumi Oktatási és Képzési Központ, Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre
<i>Műemlékvédelem</i>	Műemlékvédelem. Műemlékvédelmi és Építészettörténeti Szemle, Budapest
<i>Műsorkalauz</i>	Műsorkalauz, Nyíregyháza
Neg.sz.	Negatívszám
<i>Néprajzi Hírek</i>	Néprajzi Hírek, A Magyar Néprajzi Társaság Tájékoztatója, Budapest
<i>Néprajzi Közlemények</i>	Néprajzi Közlemények. Adatközlő néprajzi folyóirat, Budapest
NHJ.	Napi Helyzetjelentések
<i>Nyíregyházi napló</i>	Nyíregyházi napló. Nyíregyháza Megyei Jogú Város hivatalos hetilapja, Nyíregyháza
<i>NyJAMÉ</i>	A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve, Nyíregyháza
<i>Orvosi Hetilap</i>	Orvosi Hetilap, Akadémiai Kiadó, Budapest

<i>Orvostörténeti Közlemények</i>	Orvostörténeti közlemények / Communicationes de historia artis medicinae, Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár, Budapest
<i>OZ</i>	Osječki zbornik. Muzej Slavonije, Osijek
<i>PA</i>	Památky archeologické. Československá Akademie Věd, Praha
<i>Pá.</i>	peremátmérő
<i>Partium</i>	Partium. Irodalmi, művészeti folyóirat. A Kelet-Magyarországi Szabadelvű Protestáns Kör kiadványa, Vásárosnamény
<i>Pedagógiai Műhely</i>	Pedagógiai Műhely, pedagógiai közművelődési folyóirat, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Pedagógiai, Közművelődési és Képzési Intézet, Nyíregyháza
<i>PBF</i>	Prähistorische Bronzefunde, München/Stuttgart
<i>RégFüz</i>	Régészeti Füzetek, Budapest
<i>RKM</i>	Régészeti kutatások Magyarországon [Archaeological Investigations in Hungary], Budapest
<i>S.</i>	súly
<i>SLA</i>	Slovenská Archeológia, Bratislava/Nitra
<i>Sz.</i>	szélesség
<i>„Sz”.</i>	mérhető szélessége
<i>Századok</i>	Századok, Budapest
<i>SzSzBSzle</i>	Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, Nyíregyháza
<i>Thraco-Dacica</i>	Thraco-Dacica. Academia Română, București
<i>Történeti Muzeológiai Szemle</i>	Történeti Muzeológiai Szemle, Magyar Múzeumi Történész Társulat Évkönyve
<i>Új Beregi Élet</i>	Új Beregi Élet. Vásárosnamény város Önkormányzatának lapja, Vásárosnamény
<i>V.</i>	vastagság
<i>VAHD</i>	Vjesnik za istoriju i arheologiju dalmatinsku. Arheološki Muzej, Split
<i>VAMZ</i>	Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, Zagreb
<i>VKF.</i>	Vezérkari Főnök
<i>ZM</i>	Zalai Múzeum, Zalaegerszeg
<i>ZNM</i>	Zbornik Narodnog Muzeja, Beograd
<i>Мовознавство</i>	<i>Мовознавство, Київ</i>
<i>Військово-історичний альманах</i>	Військово-історичний альманах, Київ

ANNYÍRREGYZHÁZI JÓSA ANDRÁS MÚZSEUM ÉVÉVKÖNYVE LIV. ÉVFOLYAM